

Loški razgledi

MUZEJSKO DRUŠTVO ŠKOFJA LOKA

LOŠKI RAZGLEDI 57

Škofja Loka 2011

LOŠKI RAZGLEDI
57 – 2010

Uredila:

Judita Šega

Uredniški odbor:

Helena Janežič

mag. Tone Košir (tehnični urednik)

Ivica Krek

Marija Lebar

Judita Šega (glavna urednica)

dr. France Štukl

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Redakcija zaključena marca 2011.

Jezikovni pregled:

mag. Alenka Klemenc

Prevodi:

Martin Cregeen (angleščina)

Alenka Vojsk (nemščina)

Oblikovanje in priprava za tisk:

Barbara Demšar, Nives Lunder,

Studio Grad Škofja Loka

Oblikovanje naslovnice:

Nives Lunder

Ilustracije na naslovnici:

Maja Šubic

Tisk:

Littera picta, d. o. o., Ljubljana 2011

Izdalo in založilo:

Muzejsko društvo Škofja Loka

zanj mag. Aleksander Igličar, predsednik

www.mdloka.si

Naklada:

750 izvodov

Izdajo Loških razgledov je finančno podprla Občina Škofja Loka.

ISSN 0459-8210

Drage bralke in bralci Loških razgledov!

»Dobrodošlica sosedu čez grič« je naše Muzejsko društvo poimenovalo tematski večer, ki smo ga lani pripravili s prijatelji iz Muzejskega društva Idrija. To je bilo le eno v dolgem nizu različnih srečanj, ki med Ločani in sosedmi na oni strani loških hribov potekajo že 520 let, od takrat, ko je revni idrijski škafar ujel v svoje vedro neznano srebrno, svetlečo se kovino in jo odnesel pokazat zlatarju v Škofjo Loko. V naslednjih desetletjih in stoletjih so po tej poti drug za drugim potovali nešteti tovari retort – glinastih posod, ki so jih za potrebe idrijskega rudnika izdelovali lončarji v Loki in na Sorškem polju. Po sto naenkrat so jih na hrbtih konjev prevažali vse dotlej, dokler se tehnika topljenja živega srebra ni tako bistveno spremenila, da jih niso več potrebovali. Trgavske vezi pa so ostale, nekaj časa sicer bolj ohlapne, nikoli pa niso povsem zamrle. Ponovno so oživele po 1. svetovni vojni, ko je rapalska meja boleče posegla v ta prostor in ga odrezala od slovenske matice. Ločila je prijatelje, sorodnike, znanke in ponudila enkratno priložnost držnim ter smelim kontrabantarjem.

V novejšem času je h krepitvi medsosedskih vezi pripomoglo tudi sodelovanje med sodelavci rudnikov v Idriji in na Žirovskem vrhu. Sprva strokovne vezi so sčasoma prerasle v prijateljske in osebne ter so ostale žive in močne, medtem ko sta bila rudarstvo in fužinarstvo, ki sta dolga leta dajala pečat našim krajem, obsojena na propad. Tudi naš edini rudnik uranove rude, ponos montanistične tehnologije in znanosti, je zaprl svoja vrata, še preden je dobro začel delovati. Morda je tako celo bolje, čeprav se nekateri rudarski strokovnjaki z menoj ne bodo strinjali, nedvomno pa bi mi pritrdili zdravniki, okoljevarstveniki in domačini, ki so se s posledicami rudarjenja srečevali najbolj neposredno. Jederska energija je sicer čista in učinkovita, če vse poteka pravilno. Kaj pa, če se kaj zalomi, če se tla zazibajo v strahovitem plesu, na zvoke iz globin matere Zemlje. Tako kot pred petsto leti na Kranjskem in v Benečiji in letos na Japonskem. Takrat se zavemo, da je razvoj tehnologij sicer nujen, da nam omogoča marsikaj, o čemer smo še v mojem otroštvu lahko le sanjali in fantazirali, a nam po drugi strani vse te pridobitve drago zaračunava.

Naj bo to le nekaj iztočnic za branje letošnje, nekoliko bolj naravoslovno obarvane številke Loških razgledov. Idejo zanjo dolgujem našemu častnemu članu in letošnjemu jubilaru Alojziju Pavlu Florjančiču. Jubilaru iskreno čestitam, vam pa želim prijetno branje.

Judita Šega
glavna urednica

<i>Judita Šega</i>	Uvodne misli <i>Foreword</i>	5
Razgledi		11
<i>Jože Štukl</i>	Poznoantično nomadsko ogledalo z ušescem tipa Čmi-Brigetio s Puštala nad Trnjem <i>Late Roman nomadic mirror of the 'eared' Čmi-Brigetio type, from Puštal above Trnje</i>	13
<i>France Štukl</i>	Hišni lastniki v Škofji Loki in predmestjih sredi 18. stoletja <i>House owners in Škofja Loka and suburbs in the mid-18th century</i>	19
<i>Jurij Šilc</i>	Rodbina Stanonik na loškem ozemlju do konca 19. stoletja (3. del) <i>The Stanonik family on Loka territory until the end of the 19th century (Part 3)</i>	49
<i>Tone Košir</i>	Začetki organizirane zdravstvene službe na Poljanskem in Žirovskem <i>The beginnings of organised health services in the Poljane valley and in Žiri</i>	66
<i>Mojca Ferle</i>	Izdelki so čisti, brez napak in lepo izdelani O čipkarski šoli Trata in klekljanju v Gorenji vasi <i>The products are pure, without mistakes and beautifully made About the Trata lace school and bobbins-work in Gorenja vas</i>	81
<i>Ajda Mladenovič</i>	Rdeče znamenje pri Crngrobu Predstavitev spomenika in dejavnikov, ki ga ogrožajo <i>The Red Shrine near Crngrob Presentation of the Monument and its Threat Factors</i>	97

<i>Goran Schmidt</i>	Rudnik nad Sorico <i>Mine above Sorica</i>	110
<i>Matija Križnar</i>	Jamski medved z Jelovice <i>Pleistocene cave bear from Jelovica</i>	123
<i>Bojan Kofler</i>	Raziskave podzemske favne hroščev v jami Praprotno <i>Research into the subterranean fauna of Praprotno cave</i>	129
Petsto dvajset let vezi med Idrijo in Škofjo Loko <i>Five hundred and twenty year links between Idrija and Škofja Loka</i>		133
<i>Ivica Kavčič</i>	Petsto dvajset let vezi med Idrijo in Škofjo Loko <i>Five hundred and twenty year links between Idrija and Škofja Loka</i>	135
<i>Srečko Beričič</i>	Idrijsko-loške rudarske korenine <i>Mining roots of Idrija-Loka</i>	148
<i>Alojzij Pavel Florjančič</i>	Petdeset let od odkritja urana v Žirovskem vrhu <i>Fifty years since the discovery of uranium on Žirovski vrh</i>	156
Občina in občinski nagrajenci <i>The municipality and municipal award winners</i>		165
<i>Andreja Ravnihar Megušar</i>	Občina Škofja Loka z izkušnjami v mednarodnem sodelovanju (3. del) <i>The Municipality of Škofja Loka and its experience of international cooperation (Part 3)</i>	167
<i>Sabina Gabrijel</i>	Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2010 <i>Awards of the Municipality of Škofja Loka for 2010</i>	181
<i>Sabina Gabrijel</i>	Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2001 <i>Awards of the Municipality of Škofja Loka for 2001</i>	188
<i>Milka Bizovičar</i>	Občina Gorenja vas-Poljane v letu 2010 <i>The Municipality of Gorenja vas-Poljane in 2010</i>	201

Gospodarstvo Economy		209
<i>Primož Pegam</i>	Ustanavljanje Tehnice Železniki – ob 50-letnici <i>Founding of Tehnica Železniki – on its 50th anniversary</i>	211
Gradivo in spomini Material and memoirs		221
<i>Jože Bogataj</i>	60 let Gimnazije Škofja Loka <i>Sixty years of Škofja Loka Gymnasium</i>	223
<i>Jana Mlakar</i>	»Kaj pa vi sploh delate?« O muzeju in muzejskem delu »What do you actually do?« <i>About the museum and museum work</i>	241
<i>Barbara Sterle Vurnik</i>	Umetnostna zbirka kot razprta in fleksibilna časovna kapsula <i>An art collection as a spacious and flexible time capsule</i>	243
<i>Jože Štukl</i>	Kaj jemlješ ti orožje sin? <i>What arms are you taking up, son?</i>	249
<i>Mojca Šifrer Bulovec</i>	Kajbetova gostilna v Zmencu pri Škofji Loki <i>Kajbet's Inn in Zmence by Škofja Loka</i>	255
<i>Mira Kalan</i>	Pedagoško/andragoška dejavnost v Loškem muzeju v letu 2010 <i>Pedagogic/andragogic activity in Loka Museum in 2010</i>	261
<i>Judita Šega</i>	Špital – hiša na robu družbe Špital – <i>A house on the margins of society</i>	265
<i>Marko Črtalič</i>	Stane Sever – 40 let nagrad <i>Stane Sever – 40 years of awards</i>	269
<i>Miha Naglič</i>	V Rapallu izgubljeno freisinško ozemlje <i>Freising territory lost by Rappallo</i>	273
<i>Ciril Zupanc</i>	150-letnica votivnih kapel v Selški dolini <i>One hundred and fiftieth anniversary of votive chapels in the Selca valley</i>	279

<i>Marko Vraničar</i>	Partizansko pokopališče v Lipici <i>Partisan cemetery in Lipica</i>	287
<i>Alojzij Pavel Florjančič</i>	Meteorit iz Javorij <i>Meteorite from Javorje</i>	293
<i>Danijela Dolinar</i>	»Z menoj potuje ljubezen« Ob 80-letnici Neže Maurer <i>»Love journeys with me«</i> <i>On the 80th anniversary of Neža Maurer</i>	297
<i>Natalija Polenec</i>	Moj ata, dr. Anton Polenec <i>My dad, Dr. Anton Polenec</i>	302
<i>Aleksander Igličar</i>	Franc Rant (1910–1996) <i>Franc Rant (1910–1996)</i>	306
<i>Zvonka Zupanič Slavec</i>	Valentina (Grošelj) Kobe (1905–1998), poljanska zdravnica <i>Valentina (Grošelj) Kobe (1905–1998),</i> <i>Poljane doctor</i>	311
<i>Damir Globočnik</i>	In memoriam dr. Cene Avguštin (1923–2010) <i>In memoriam Dr. Cene Avguštin</i> (1923–2010)	315
<i>Marko Kranjec,</i> <i>Aleksander Igličar</i>	Cvetko Kobal – Florjan (1921–2010) <i>Cvetko Kobal – Florjan (1921–2010)</i>	319
<i>Marija Stanonik</i>	Dvema slavistoma z ozemlja loškega gospostva v spomin <i>In memory of two Slavists from the</i> <i>territory of the Loka estate</i>	324
Delovanje Muzejskega društva Škofja Loka Activities of the Škofja Loka Museum Society		331
Uredništvo <i>Editorial Board</i>	Zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2010 <i>Assembly of the members</i> <i>of the Škofja Loka Museum Society for 2010</i>	333
<i>Helena Janežič</i>	Prof. dr. Branko Berčič odlikovan z zlatim redom za zasluge <i>Prof. Dr. Branko Berčič awarded</i> <i>the Golden Order for services</i>	343

<i>Aleksander Igličar</i>	Blaznikovi večeri v letu 2010 <i>Blaznik's evenings in 2010</i>	345
<i>Helena Janežič</i>	Novosti v zbirki Doneski <i>Novelties in the Doneski collection</i>	353
<i>Helena Janežič</i>	Društveni izlet h koreninam na Južno Tirolsko <i>Society excursion to roots in South Tyrol</i>	356
Predstavitve knjig in kronika <i>Presentation of books and the chronicle</i>		359
<i>Ana Marija Miklavčič</i>	Izšlo je v letu 2010 <i>Published in 2010</i>	361
<i>Franc Podnar</i>	Kronika občin Škofja Loka, Železniki, Žiri in Gorenja vas-Poljane <i>Chronicle of the municipalities of Škofja Loka, Železniki, Žiri and Gorenja vas-Poljane</i>	369
Objave virov <i>Publication of sources</i>		383
<i>Matjaž Bizjak</i>	Srednjeveški obračuni freisinške škofije 6. del: Obračuni gospostva Škofja Loka 1477–1487 <i>Medieval accounts of the Freising Diocesis Part 6: Accounts of the Škofja Loka estate 1477–1487</i>	385
Uredništvo <i>Editorial Board</i>	Popravek iz 56. številke <i>Correction to Number 56</i>	413
Uredništvo <i>Editorial Board</i>	Avtorji prispevkov <i>Authors of contributions</i>	415
Uredništvo <i>Editorial Board</i>	Navodila avtorjem člankov <i>Instructions to authors of contributions</i>	419
Uredništvo <i>Editorial Board</i>	Nakup knjig in Loških razgledov <i>Purchase of books and Loški razgledi</i>	421

Razgledi

Poznoantično nomadsko ogledalo z ušescem tipa Čmi-Brigetio¹ s Puštala nad Trnjem

Izvleček

V prispevku predstavljamo nomadska ogledala in njihovo problematiko. Poudarek je na ogledalih tipa Čmi - Brigetio, ki so izmed vseh nomadskih ogledal zastopana v največjem številu, saj jih poznamo okrog 60. V Sloveniji so kljub temu zelo redka; doslej odkriti primerki so bili najdeni na Sv. Jakobu nad Potočami pri Preddvoru, Zidanem gabru nad Mihovim in Puštalu nad Trnjem pri Škofji Loki. V vseh treh primerih gre za detektorske najdbe brez ustreznih najdiščnih kontekstov, odkrite v okviru poznoantičnih višinskih naselbin. Časovno jih umeščamo v obdobje od konca 4. do prve polovice 6. stoletja.

Abstract

Late Roman nomadic mirror of the 'eared' Čmi-Brigetio type, from Puštal above Trnje

The article presents nomadic mirrors and questions related to them. The emphasis is on mirrors of the Čmi-Brigetio type, which, of all nomadic mirrors, are represented in the largest numbers, with about 60 of them known. Nevertheless, they are very rare in Slovenia; to date specimens have been found in Sv. Jakob above Potoče near Predvor, Zidani gaber above Mihovo and Puštal above Trnje near Škofja Loka. In all three cases, they are metal detector finds lacking site contexts, discovered within the framework of late antiquity high altitude settlements. They are placed in the period from the end of the 4th to the first half of the 6th century.

1 Nomadska ogledala z ušescem so dobila ime po najdiščih, kjer so bila najdena. Najdišče Čmi se nahaja na Kavkazu, medtem ko gre v primeru Brigetia za rimski legijski tabor ob Donavi.

Izsek iz karte Škofje Loke v merilu 1:50.000. Območje Puštala nad Trnjem je označeno s šrafiranim krogom. (Atlas Slovenije)

Puštal je 559 m visok hrib nad vasjo Trnje, v bližini Stare Loke in Podlubnika. Njegova ugodna strateška lega ob vstopu v Selško dolino, dobra naravna zavarovanost in nepresihajoč izvir vode v severovzhodnem predelu so privlačili ljudi, da so si v varnem zavetju hriba postavili svoja bivališča. Prvič je bil hrib poseljen že v času starejše železne dobe in kasneje v antičnem ter poznoantičnem obdobju.

Puštal je bil zadnjič trajno poseljen v poznoantičnem obdobju. Poleg arhitekturnih ostankov objektov, katerih obrise lahko zaslutimo na terenu,

so bile na Puštalu odkrite številne drobne najdbe novcev, fibul, pušičinih osti, odlomkov keramičnih posod in zakladna najdba orodja, orožja in uporabnih predmetov, datirana v obdobje od druge polovice 4. do začetka oziroma sredine 5. stoletja, ki smo jo pred časom izčrpno predstavili strokovni javnosti.²

Na prelomu tisočletja je bila z detektorjem kovin na Puštal nad Trnjem najdena še ena zanimiva najdba. Gre za okroglo ogledalo z ušescem, ulito iz belega bronu. Ogledalo ni ohranjeno v celoti, manjka ga skoraj polovica. Ohranjeni del meri v dolžino 5,5 cm, v širino pa 3,5 cm. Sprednja stran je ravna, medtem ko je zadnja okrašena s koncentričnima krogoma. Predel med krogoma delijo radialna rebra na več majhnih prekatov, v sredini vsakega se nahaja okrogla izboklinica. Ogledalo je v privatni lasti.

Pojem ogledala z ušescem zajema okrogla ogledala iz bele kovine, z gladko sprednjo stranjo in z rebri okrašeno zadnjo stranjo, na sredini katere se nahaja ušesce. Tovrstna ogledala so se izoblikovala pri Sarmatih v južni Rusiji in ob spodnji Donavi, posredno na podlagi originalnih vzorov s Kitajske in njihovih imitacij. Od tam so se razširila v Ukrajino, južno Rusijo, na severni Kavkaz, proti zahodu preko Karpatov, po vsej Karpatski kotlini, delu vzhodnoalpskega prostora in Balkana. Najzahodnejši primerki so bili najdeni v kraju St. Sulpice v Švici, v grobu neke Burgundinje, pokopane v tretji četrtini 5. stoletja. Posamezni primerki so znani iz germanskega prostora med Renom in Labo, najsevernejša najdba pa je z najdišča Stara Uppsala na Švedskem.

Povod za širjenje ogledal proti zahodu moramo najverjetneje iskati v premikih in pritiskih konjeniško nomadskih ljudstev pod vodstvom Hunov, medtem ko

2 Poznoantična zakladna najdba je bila predstavljena v Arheološkem vestniku 55, 2004, 415–427, in Loških razgledih 52, 2005, 23–37.

ogledal samih ne moremo povezati neposredno z njimi. Na območju zahodne razširjenosti ogledal je iz grobnih celot razvidno, da so modo ogledal z ušescem vzhodnih stepskih nomadskih ljudstev iranskega izvora (Sarmati, Alani) prevzela tudi germanska ljudstva, ki so živela na tem prostoru – Goti, Burgundi, Gepidi. Zanimivo je, da se omenjena ogledala pojavljajo tudi v mešanih kontekstih s poznorimsko provincialnim, stepskonomadskim in germanskim gradivom. Ogledal z ušescem tako ne moremo etnično opredeliti, njihov pojav je vezan na prisotnost stepskonomadskega elementa.

Ogledala z ušescem so se v grobovih pri Sarmatih pojavila že v 3. stoletju. Na zahodu, kamor so se razširila v zadnji četrtini 4. stoletja, so bila v modi celo 5. stoletje, medtem ko ob koncu stoletja izginejo. Posamezne primerke je mogoče natančneje datirati zgolj na podlagi grobnih celot, medtem ko samo na podlagi oblike ogledal to ni mogoče.

Ogledala z ušescem so bila večinoma odkrita v grobovih, redkeje gre za naselbinske najdbe. Pojavljajo se skoraj izključno v ženskih grobovih. Redko se najdejo cela, najpogosteje so razbita ali pa se najdejo samo posamezni odlomki. Večina avtorjev išče razlago za tako ohranjenost ogledal v njihovem magičnem pomenu in ritualih, povezanih z njimi.³ Tudi na splošno se ogledalom z ušescem pripisuje magičen pomen, poleg njihove osnovne uporabne funkcije v smislu toaletnega pripomočka.⁴

Prvi se je s tipologijo ogledal z ušescem spoprijel Joachim Werner in jih razdelil na 5 osnovnih tipov: Čmi - Brigetio, Mošary, Berjozovka - Carnuntum - Mödling, Karpovka - St. Sulpice ter Balta - Szekszárd - Kranj.⁵ V razpravi o nomadski kulturi 4. in 5. stoletja je Ankejeva pisala tudi o ogledalih z ušescem in jih razdelila v 9 skupin: sarmatska ogledala, ogledala z ušescem iz obdobja preseljevanja ljudstev tip I (Čmi - Brigetio), ogledala z ušescem tip II-VI in ogledala, ki jih ni mogoče pripisati nobenemu izmed teh tipov.⁶

Ogledala tipa Čmi - Brigetio so najštevilčnejša in tudi najbolj razširjena med vsemi ogledali z ušescem; danes poznamo okrog 60 primerkov. Najzgodnejša ogledala se pojavljajo na področju Karpatov in Donave, in sicer že v 4. stoletju. Istočasno lahko zasledimo posamezne primerke v Srednji Evropi. Največjo razširjenost na tem prostoru dosežejo v 5. stoletju, zasledimo pa jih še v 6. stoletju in kot prežitek – v vlogi amuleta, v nekaterih grobovih prve polovice 7. stoletja.⁷

3 Ogledala so najverjetneje razbili med samim obredom pokopavanja. Zanimivo je, da deli noše in ostali grobni pridatki niso nikoli namerno uničeni. Ogledalo so razumeli kot predmet z magično močjo, ki v sebi nosi podobo oziroma celo dušo lastnice, ki ga je uporabljala tekom življenja.

4 Pflaum, *Claustra Alpium Iuliarum*, str. 128–129.

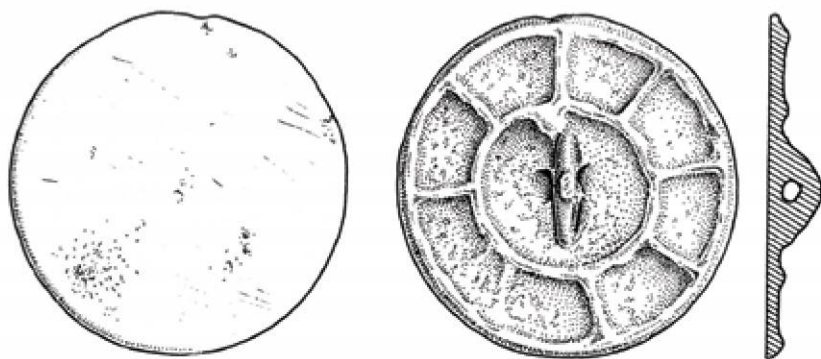
5 Werner, *Beiträge zur Archäologie*, str. 19–23.

6 Anke, *Studien zur reiternomadischen Kultur*, str. 17–29.

7 Anke, *Studien zur reiternomadischen Kultur*, str. 18–24.

V Sloveniji so ogledala tipa Čmi - Brigetio redka; zaenkrat poznamo zgolj tri primerke. Vsa so bila odkrita s pomočjo detektorjev kovin in so zato brez ustreznih najdiščnih kontekstov, v vseh treh primerih gre v osnovi za naselbinske najdbe.

Prvo v celoti ohranjeno ogledalo je bilo odkrito leta 1987, ob arheološkem sondiranju, na hribu Sv. Jakob nad Potočami pri Preddivoru, kjer se je izkazalo, da gre za poznoantično naselbino. V poskusnih izkopih so na ozkih terasah po pobočju hriba odkrili ostanke pravokotnih zidanih stavb. Značilna tehnika gradnje stavb v povezavi z ostalimi drobnimi najdbami, kot so deli steklenih posod, železna puščična ost in fragmentiran dvoredni koščen glavnik, dajejo naselbini poznoantični karakter. Odkrito ogledalo, s premerom 5,9 cm, Valič povezuje s kulturnimi relikti vzhodnogotske dominacije in ga postavlja v čas prve polovice 6. stoletja.⁸

Nomadsko ogledalo tipa Čmi - Brigetio s Sv. Jakoba nad Potočami.
(po Valič 1990, 436)

Odlomek nomadskega ogledala tipa Čmi - Brigetio z Zidanega gabra nad Mihovim.
(hrani Dolenjski muzej Novo mesto)

Drugo ogledalo oziroma boljše rečeno odlomek ogledala je bil najden na višinski poznoantični naselbini Zidani gaber nad Mihovim, ki je bila, če upoštevamo najnovejša odkritja, povezana z drobnimi najdbami, poseljena od 5. pa vse do 7. stoletja.⁹ Ogledalo so z detektorjem kovin odkrili nearheologi, zato je povsem brez arheološkega konteksta. Odkrito je bilo v okviru naselbine, zato upravičeno domnevamo, da izhaja iz naselbinskih plasti. Ker pa je bilo v okviru naselbine na Zidanem gabru doslej odkritih že večje število skeletnih grobov, tako obzidanih kot v kamnitih sarkofagih, moramo dopustiti tudi možnost, da gre za grobno najdbo.

8 Valič, *Sv. Jakob nad Potočami*, str. 265–266; *Poznoantično najdišče Sv. Jakob nad Potočami*, str. 433.

9 Breščak, *Nov poznoantični grob*, str. 223–225.

Tretje ogledalo izvira s Puštala nad Trnjem. Tudi v tem primeru gre za detektorsko najdbo, ki najverjetneje izhaja iz naselbinskih plasti, saj poznoantičnih grobov na Puštalu zaenkrat še nismo odkrili. Posamezne drobne poznoantične naselbinske najdbe, ki jih lahko pripišemo romaniziranim staroselcem, vzhodnim Gotom in Langobardom, sodijo v čas od sredine 4. do prve polovice 6. stoletja.

Na koncu se pomudimo še pri problemu datacije. Glede na to, da so bila omenjena ogledala odkrita nestrokovno, brez spremnih arheoloških kontekstov, z izjemo ogledala iz Sv. Jakoba nad Potočami, je njihova natančna časovna opredelitev nemogoča. Pflaumova jih umesča v čas ob koncu 4. in v 5. stoletje,¹⁰ pri čemer se opira na splošno razširjenost tovrstnih ogledal na zahodu, pod vplivom tedanje mode. Glede časovne umestitve se v grobem lahko strinjamo s Pflaumovo, pri čemer dopuščamo možnost uporabe omenjenih ogledal vse do sredine 6. stoletja.

Delno ohranjeno nomadsko ogledalo tipa Čmi - Brigetio s Puštala nad Trnjem pri Škofji Loki.
(po Bitenc, Knific 2001, 31)

LITERATURA:

- Anke, Bodo: *Studien zur reiternomadischen Kultur des 4. bis 5. Jahrhunderts*. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 8, Weissbach 1998.
- Bitenc, Polona in Knific, Timotej (ur.): *Od Rimljanov do Slovanov*. Ljubljana : Narodni muzej, 2001.
- Breščak et alii: Nov poznoantični grob z Zidanega gabra na Gorjancih. *Arheološki vestnik* 53, Ljubljana : SAZU, 2002, str. 223–232.
- Knific, Timotej: Hunski sledovi v Sloveniji? *Ptujski arheološki zbornik : ob 100-letnici muzeja in Muzejskega društva*. Ptuj : Pokrajinski muzej, 1993, str. 521–542.
- Pflaum, Veronika: *Claustra Alpium Iuliarum in barbari. Najdbe poznorimske vojaške opreme in orožja ter sočasne zgodnje barbarske najdbe na ozemlju današnje Slovenije*. Magistrsko delo, tipkopis, Ljubljana 2000.
- Valič, Andrej: Sv. Jakob nad Potočami. *Varstvo spomenikov* 30, 1988, str. 265–266.
- Valič, Andrej: Poznoantično najdišče Sv. Jakob nad Potočami pri Preddvoru. *Arheološki vestnik* 41, Ljubljana : SAZU, 1990, str. 431–438.
- Werner, Joachim: *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches*. Bayerisches Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse, Abhandlungen N.F. 38 A, München 1956.

10 Pflaum, *Claustra Alpium Iuliarum*, str. 129; Bitenc, Knific, *Od Rimljanov do Slovanov*, str. 31.

Summary

Late Roman nomadic mirror of the 'eared' Čmi-Brigetio type, from Puštal above Trnje

Puštal is a 559 m high hill above the village of Trnje near Stara Loka and Podlubnik. Its favourable strategic position and good natural protection already encouraged people to establish settlements in the safe shelter of the hill for the first time in the early Iron Age and later in the Roman period and then late Antiquity. Permanent settlement in the late Antiquity left traces not only in numerous remains of the material culture of the second half of the 4th to the first half of the 6th century but also remains of building architecture. At the turn of the millennium, a circular, partially preserved mirror with small circular protrusions ('ears') of the Čmi-Brigetio type was found with a metal detector. The concept of a mirror with 'ears' covers circular mirrors from white metal with a smooth front and ribbed ornamented reverse, in the middle of which is located a small circular protrusion. Such mirrors were designed at Sarmat in southern Russia and the lower Danube. They spread from this area to the Ukraine, the northern Caucasus, towards the west across the Carpathians; throughout the Carpathian Basin, parts of the eastern Alpine region and the Balkans. The reason for the spread of the mirrors towards the west must probably be sought in the movement of mounted nomadic people under the leadership of the Huns. In the area of the western distribution of mirrors, it is evident from grave goods that the fashion of 'eared' mirrors of eastern steppe nomadic people of Iranian origin (Sarmatians, Alans) was also adopted by the Germanic peoples who lived in this area – the Goths, Burgundians, Gepids. The aforementioned mirrors also appear in mixed contexts in late Roman provincial, steppe nomadic and German material. The mirror with 'ears' cannot therefore be ethnically defined but its appearance is connected with the presence of a steppe nomadic element.

Čmi-Brigetio mirrors are the most numerous and most widespread of all 'eared' mirrors. About 60 specimens are known to date. The earliest already appear in the area of the Carpathians and Danube in the 4th century. Individual specimens can be traced at the same time in Central Europe. The maximum distribution of these mirrors in this space was achieved in the 5th century and they can still be found in the 6th century and, as a survival, in the form of an amulet, in some graves of the first half of the 7th century.

Čmi-Brigetio type mirrors are rare in Slovenia. For the moment only three specimens are known. All were discovered with the aid of metal detectors and so are without suitable site contexts. All three cases are basically settlement finds. The first, fully preserved mirror was found in the high altitude settlement of Sv. Jakob above Potoče near Preddvor, the second in Zidani gaber above Mihovo and the third in Puštal above Trnje. In view of the fact that all the mirrors were discovered unprofessionally, without the accompanying archaeological context, with the exception of the mirror from Sv. Jakob above Potoče their exact temporal classification is impossible. Pflaum places them at the end of the 4th and in the 5th century. In view of the temporal disposition, we can roughly agree with Pflaum but allowing the possibility of the use of such mirrors right up to the middle of the 6th century.

Hišni lastniki v Škofji Loki in predmestjih sredi 18. stoletja

Izvleček

Iz dela gradiva t. i. terezijanskega katastra za Škofjo Loko iz leta 1752 sem poskusil nadgraditi Knjigo hiš v Škofji Loki I. – Predmestja (1981) in Knjigo hiš v Škofji Loki II. – Mesto (1984), za čas od srede 18. do začetka 19. stoletja. Dosledna hišna in lastniška povezava ni mogoča, ker sredi 18. stoletja še nimamo zadosti podatkov, ki bi zagotavljali tako zvezo. Našli pa so se nekateri novi, doslej nepoznani podatki.

Abstract

House owners in Škofja Loka and suburbs in the mid-18th century

From part of the material of the Theresian land register of 1752, I have tried to construct a Book of Houses in Škofja Loka I. – Suburbs (1981) and a Book of Houses in Škofja Loka II. – Town, for the period from the middle of the 18th century to the beginning of the 19th century. A consistent link between houses and owners is not possible because we do not have sufficient data from the middle of the 18th century to make such a connection. Some new, hitherto unknown data were found.

Uvod

V prispevku sem poskušal s starejšimi hišnimi lastniki dopolniti svoji *Knjigi hiš v Škofji Loki* za mesto in predmestja za več kot en rod nazaj, tja do srede 18. stoletja. Pri tem gre bolj za informacijo, ki je delna in nedokončna, taka kot je bila takratna evidenca ter rast mesta in predmestij. Od potresa leta 1511 dalje je mesto, in pozneje tudi predmestja, začelo dobivati urbanistično podobo, ki jo – žal okrnjeno – poznamo še danes.

Zanimivo je, da vemo o loških meščanih na splošno, njihovih imenih in poslih v prejšnjih stoletjih, razmeroma malo in še to izvemo pozno. Iz srednjega veka so nam znani posamezniki. Znano je ime učitelja, vemo za imena in priimke glavarjev in drugih gosposčinskih uslužbencev, mestnih sodnikov in posameznih odličnikov

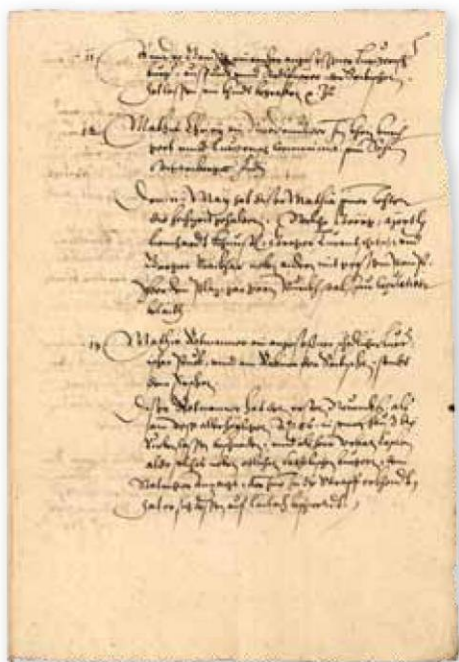
Škofja Loka ob požaru na votivni oljni sliki iz leta 1698.

(hrani: Loški muzej)

iz plemiških rodbin. Njihova imena nekako nimajo nasledstva. O slavnih posameznikih in njihovem delovanju so pisali predvsem dr. Pavle Blaznik pa tudi dr. Josip Žontar in dr. Emilijan Cevc.¹ Prvikrat izvemo za večjo skupino meščanov ob koncu 16. stoletja, ko se je moral freisinški škof spopasti z loškimi luterani. Iz te dobe (1586) je ohranjen prvi daljši seznam loških meščanov, ki so se znašli na napačni strani in sta jih pregovarjala škof in deželna oblast. Na seznamu, ki ga je prvi objavil dr. Pavle Blaznik, je kar 38 luteranov. Protestanti so takrat postali: Jurij Kunstl, trgovec in večkratni hišni posestnik ter odstavljeni mestni sodnik, Boštjan Križaj, fužinar, odstavljeni član notranjega sveta, Gregor Lukančič, fužinar in posestnik, Boštjan Lukančič, posestnik in bivši član notranjega sveta, Nikolaj Weinzierl, hišni posestnik, Matija Kunstl, bratranec Jurija Kunstla, nenaseljeni trgovec brez premoženja, Janž Kos, večkratni hišni posestnik in preseljenec v Staro Loko, Martin Kunstl, posestnik in nekdanji mestni pisar, Bernard Eržen, hišni posestnik, Lenart Kunstl, večkratni hišni posestnik, Andrej Gompa, odstavljeni mestni sodnik, hišni posestnik in fužinar v Železnikih, Matija Križaj, bivši član notranjega sveta, Matija Rottenmanner, hišni posestnik in fužinar v Železnikih, Mihael Leitgeb, hišni posestnik, Jožef Oberhueber, hišni posestnik in odstavljeni mestni pisar, Gašper Arnold, odstavljeni loški kaščar, Tomaž Rennger, reven krojač, Gregor Sraker, imenovan tudi Pepel, Tomaž Schneid, reven meščan, Jakob Legat, imenovan tudi Eržen, hišni posestnik in krojač, Matija Jugovec, nenaseljen reven krojač, Jakob Weinzierl,

1 Blaznik, Loški meščan Jernej Junaver, str. 83; Žontar, Ločan Volbenk Schwarz, str. 25–34; Cevc, Stavbar Andrej in slikar Jernej, 94–105.

Mihael Wagner, ribič, Mihael Weinzierl, Krištof Pušar, Ožbalt Šefertnik, reven meščan, Matevž Poznik, pek, Matevž Tanner, nenaseljen jermenar, Nikolaj Lanner, Matevž Korošec, kovač, Gregor Formacher, krojač, Pavel Junaver, nenaseljeni prokurator, Gregor Hunger, nenaseljen, Jožef Jamnik, sluga pri Juriju Kunstlu, Valentin Serafiner, bivši sel, brivec in padar, Štefan Wagner, ribič. Pri nekaterih se omenjajo tudi njihove žene. Večina loških luteranov, kar jih je po obravnavah in prevzgoji še ostalo, se je leta 1601 premislila in spreobrnila.² Skoraj pri vseh je navedena posest, vendar ne upam nikomur pripisati točno določene (sedanje) hiše v mestu. Edino Juriju Kunstlu, ki je imel dve zaporedni hiši pri vodnjaku na Placu, bi mogoče lahko pripisali sedanjo številko Mestni trg št. 7, ki je bila takrat še razdeljena na dve hiši. Iz istega časa (1590) poznamo še en daljši komulativni zapis meščanov, ki ga je v *Doneskih*³ objavil dr. France Kos. Gre za premoženjsko pravno listino, v kateri se med pričami omenjajo mestni svetniki: Andrej Papler, Andrej Lavtar, Jeler Novak, Lovrenc Semen, Tomaž Blažič, Nikolaj Rak, Martin Jugovic, Tomaž Šifrer, Melhior Valah in Jakob Weithauer. Leta 1596 je mesto tožilo oskrbnika Jakoba Schreiberja, da je zaprl šest poštenih loških meščanov. Našteti so: Andrej Heberle, Boštjan Per, Lenart Koševen, Mihael Kos, Ivan Zadrega in Jakob Frueperger. Iz Kosovih *Doneskov* bom navedel še nekaj Ločanov iz 17. stoletja: Jakoba Bischocherja, Antona Dermoto, Jurija Fridla, Ludovika Freyslebna, Jurija Feichtingerja, Lorenca Feichtingerja, Jakoba Fruepergerja, Jurija Fruepergerja, Gregorja Formacherja, Gregorja Grudna, Jeremijo Grundlerja, Matevža Grgoleta, Andreja Haberla, Jurija Haberla, Antona Marksa Homana, Pavla Mureta, Jakoba Nagliča, Rafaela Nagliča, Boštjana Pera, Petra Proja, Ivana Pušarja, Gregorja Piška, Tomaža Plešca, Ivana Paplerja, Jakoba Rogloviča, Antona Radoviča, Ludvika Wenigerja, Matijo Weithauerja in Ivana Zadrego. Drugih obsežnejših starejših seznamov loških meščanov zaenkrat ne poznam, čeprav so mogoče ohranjeni.

Del seznama, v katerem je poimensko navedenih 38 loških protestantov, leto 1586. (original hrani Bavarski glavni državni arhiv, München)

2 Blaznik, Reformacija in protireformacija, str. 71–104; Šega in Golec, Münchenska zakladna najdba, str. 173–190.

3 Kos, *Doneski*, str. 53, št. 51.

Škofja Loka in Ločani v terezijanskem katastru

Leta 1747 je Marija Terezija v okviru reform, ki jih je za dvor opravljal finančni strokovnjak grof Viljem Haugwitz, pričela tudi na Kranjskem reformirati mestne uprave in mestne finance. Dr. Jože Žontar je že leta 1958 v Loških razgledih objavil *Novi škofjeloški mestni red iz leta 1747*.⁴ Gre za odličen, malo pozabljen in premalokrat citiran prispevek o upravi mesta; v tem članku ga bomo še večkrat navajali. Mestni red je bil potreben za izboljšanje delovanja in poslovanja mestne uprave. Takšne reforme prehoda na stalni mestni svet so že prej izvedli v Ljubljani in Kranju. Ob pomoči loškega glavarja, barona Rudolfa Ferdinanda Jožefa Haldna, ki je deloval med letoma 1727 in 1752, so reformirali tudi loško mestno upravo. Meščanske pravice je imelo takrat od 160 do 170 oseb. Mnogi med njimi se svojih pravic niso zavedali, še manj pa seveda dolžnosti. Celotna meščanska občina je imela pravico voliti mestnega sodnika. Takšna množica volilcev seveda ni bila primerna, saj je gledala le na svoje koristi, zato so občino meščanov zmanjšali na največ 36 do 40 članov. Vodili naj bi jo štirje voditelji. Tudi oba sveta, notranjega in zunanjega, so reformirali, saj so se dogajale razne nepravilnosti. Reforma naj bi prinesla večjo transparentnost pri upravljanju in finančnem poslovanju. Za notranji svet je baron Halden izbral ljudi, ki so znali brati, pisati in so govorili nemško, česar doslej niso redno prakticirali. Imensko je odsvetoval posameznike, ki so bili prepirljivci, razgrajaci in uporniki, takšni so bili neprimeri za izvolitev v mestne korporacije. Dr. Žontar je objavil glavarjev seznam Ločanov, ki jih je ta predvidel za mestne korporacije.⁵ Zaradi časovne bližine v njem že najdemo meščane, ki jih nato srečamo tudi v cesaričinem popisu iz leta 1752. Za notranji svet so bili leta 1747 predlagani: Janez Jakob Bogataj, tedaj mestni sodnik, Jakob Jugovic, Karel Jugovic, Jožef Anton Bogataj, Jožef Feichtinger, Matevž Ross (mogoče Koss), Matevž Demšar, Janez Linhart, Andrej Luznar, Jakob Jenko in Anton Radovič. Izbrani so bili iz »smetanc« loških trgovcev, obrtnikov in »boljših« meščanov. Za zunanji svet so predvideli Simona Klemenčiča, Jakoba Mayerja, Janšeta Jesenka, Jakoba Černeta, Pavla Marenika, Primoža Merveca, Matevža Tratnerja, Gašperja Žerovnika, Matevža Jesenka, Jožefa Špeka, Jožefa Kayserja, Tomaža Lostrika, Antona Gabra, Pavla Berčiča, Antona Volčiča, Simona Gašperšiča, Primoža Dolinarja, Urbana Strugarja, Georga Pavlehaerja, Štefana Gladka, Andreja Kantoviča, Jerneja Jesenka, Andreja Prešerna in Mihaela Koblerja. Za voditelje občine so bili imenovani: Jakob Klemenčič, Jernej Černe, Anton Guttmann in Jožef Čadež. Mestno občino naj bi sestavljali: Mihael Kuhler, Mihael Muhre, Luka Fabian, Primož Knap, Martin Blazič, Matevž Marcina, Jakob Žontar, Matevž Kerlin, Urban Dermota, Valentin Žagar, Jožef Skerpin, Janez Oman, Vid

4 Žontar, Mestni red, str. 128–136. Nadaljni citati, ki se nanašajo na to leto, so črpani iz tega prispevka.

5 Žontar, Mestni red, str. 135.

Presel, Janez Ott, Gregor Blaznik, Jakob Homan, Peter Kalan, Gašper Prevodnik, Peter Prosen, Matija Špirlič, Luka Slemenšek, Franc Lašan, Luka Okoren, Matevž Jurič, Georg Gutman, Peter Erjavec, Janez Šinkovec, Mihael Verhovec, Urban Okoren, Matevž Uršič, Gašper Eržen, Andrej Copf, Andrej Maher, Matija Stanovnik, Janez Maligaj in Mihael Hafner.

Tudi v nadaljevanju se pri naštevovanju podatkov iz leta 1747 sklicujemo na že citirani Žontarjev članek. Zanimivo je, da so takrat pojem meščana razširili še na predmestja in zelo poenostavili ter pocenili pridobitev meščanskega stanu. Tudi zaradi tega je bila reforma nujna, saj bi se število članov mestne občine preveč razbohotilo. Prvi popoln ter podatkovno bogat seznam meščanov in prebivalcev predmestij je naredila cesarica Marija Terezija, sredi 18. stoletja v okviru svojih reform cesarstva, v t. i. terezijanskem katastru.⁶ Za Škofjo Loko je bil dodelan leta 1752. Državi je služil predvsem v gospodarske in davčne namene – za redno polnjenje cesarske blagajne na Dunaju. Popisovalec je naredil tri popise, na začetku je nameraval posestnike popisati kar po tekočih številkah, začel je v mestu. Priimku in imenu je dodal poklic in obdavčenje ter tako posredno pokazal na velikost, včasih tudi na lokacijo hiše. Seznam je, verjetno zaradi nepreglednosti, pri številki 74 predčasno zaključil. Drugi seznam je pisal podobno, razdelil pa ga je že v več popisnih delov v mestu in predmestjih ter s tem dosegel večjo preglednost in hitrejšo uporabnost seznama. Vsak popisni del je samostojno oštevilčil. Zapisal je le davčne obremenitve stavb in drugih nepremičnin, izpustil pa je poklice. V tretjem seznamu je pridobil davčne obveznosti iz poklicne dejavnosti. Vsi popisani obrtniki niso imeli svojih nepremičnin, zato je takšne občane popisal kot nelastnike, nenaseljene, gostače (unbehauste). Plačevali pa so davke iz svoje obrti.

Za naše zanimanje in objavo sem se odločil, da strnem vse tri popise in podatke v preglednejši ter povednejši popis mesta in predmestij. Popis še vedno

Marija Terezija je bila edina ženska na prestolu v 650-letni zgodovini habsburške dinastije. V času svoje vladavine (1740–1780) je izvedla številne reforme, ki so utrdile moč rimsko-nemškega cesarstva. (iz: *Habsburžani. Zgodovina evropske rodbine*)

6 ARS, AS_174, Terezijanski kataster za Kranjsko.

ni popoln, saj nekaterih lastnikov nisem mogel najti v vseh treh seznamih. Hiše je popisovalec bremenil s celo, polovično (1/2), včasih dvotretjinsko (2/3) in najmanjšo enotretjinsko (1/3) kontribucijo (davčno obremenitvijo). Višina davka je odgovarjala velikosti stavb. Celi kontribuciji je odgovarjala dvonadstropna hiša na Placu. Sorazmerno navzdol, kot so se manjšale velikost, lega, uglednost in vrednost hiše, se je manjšala tudi davčna obremenitev. Poenostavljeno povedano je bilo nekako takole: na Placu običajno cela hiša – cela kontribucija, sledi npr. obnunski del – 2/3 kontribucija, Lontg – 2/3 ali 1/3 kontribucija in predmestja – najpogosteje 1/3 kontribucija. Takšen sistem se je ohranil do začetka 19. stoletja. Danes se ti podatki na zunaj kažejo v pozneje dodanem nadstropju ali v združevanju in razdruževanju posameznih mestnih hiš. Natančne lege stavb na ta način ne moremo lokalizirati, saj ne poznamo ne katastrskih ne hišnih števil, včasih tudi ne priimkov dejanskih lastnikov, njihovih rojstnih datumov in drugih osebnih podatkov. S kombinacijami vseh danih podatkov smo se skušali približati natančnejši identifikaciji stavb in ljudi. Opombe pri lokaciji: *in dieser Gegend, daselbst, nebst, in diesem Revier* pa so premalo konkretne za natančno identifikacijo z današnjim stanjem. Ni razvidno, ali gre za bližino po vrsti ali tudi prek trga, ulice, ceste. Hiše v lasti mesta so navedli posebej, zato nam prav tako ne morejo služiti za orientacijo. Navajanje vrtov ob hišah ne pomaga, saj so imele skoraj vse mestne hiše zraven tudi vrtove, zato sem skušal seznam dopolnjevati in se navezati na že omenjene poznejše podatke. Žal za Škofjo Loko nimamo ohranjenega t. i. jožefinskega katastra in je ta primerjava odpadla. Pomagal sem si s podatki iz zemljiške knjige, v našem primeru že iz *Knjige hiš*.⁷ V njej so včasih še podatki iz druge polovice 18. stoletja, žal pa največkrat le poznejši. Od konca 16. do srede 18. stoletja bi izpostavil »trdovratne« priimke Kos, Križaj in plemenitene fužinarje Lukančiče, ki so se v tem obdobju strnjeno obdržali. Tudi pri poklicih sem združeval in dopolnjeval evidence. Pri identificiranju občanov, dopolnjevanju poklicev, dejavnosti in drugih zanimivih podatkov sem uporabil t. i. *Pokornovo kartoteko* v Nadškofijskem arhivu Ljubljana,⁸ podatke iz Blaznikove knjige,⁹ že citirane Kosove Doneske in posebno razpravo dr. Franca Kosa v *Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko*.¹⁰ Prav zaradi nepopolne lokacije hiš zato pogosto uporabljam besede: verjetno, mogoče, vulgo itd.. Popisovalec je pogosto uporabljal besedo anjezo, v naših primerih pomeni prej, dosedaj. Popis začenjam tako, kot so ga pričeli pisarji leta 1752. Poleg Placa in Lontrga so posebej navajali še Rožne ulice, ki jih neuradni zapisi omenjajo še ob koncu 19. stoletja. V poznejših uradnih popisih mesta jih ne poznamo več in so jih prišteli pod

7 Štukl, *Knjiga hiš v Škofji Loki I.*, Škofja Loka 1981; Isti, *Knjiga hiš v Škofji Loki II.*, Škofja Loka, 1984.

8 NŠAL 572, Zapuščina Franca Pokorna, Kartoteka pomembnih Ločanov.

9 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, Škofja Loka 1973.

10 *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko II*, Ljubljana 1892.

Mesto. Popis ne navaja imena predmestje Karlovec, ki se omenja že v »protestantskem« dokumentu iz druge polovice 16. stoletja in ga redno uporabljajo vse poznejše evidence. Ta predel so v popisu imenovali Pred Poljanskimi vrati in Spodnja oslovska ulica; danes sta to Kopališka ulica in Poljanska cesta. Poznejši popisi so poenostavili ime Pri dveh studencih in izpustili ime Na žagi ter vse skupaj prekrstili v predmestje Studenec; danes sta to Studenec in Fužinska ulica. Uporabljali pa so že ime predmestje Trata; danes sta to Grajska pot in del Poljanske ceste. V tem času se še ni prijelo ime Kapucinsko predmestje, čeprav je bil samostan na tem mestu že od leta 1713. Tamkajšnje hiše so navedene z imenom Pred Selškimi vrati, zato jih je bilo znatno manj kot pozneje. Danes se predel imenuje Kapucinski trg.

Začnimo pri Placu, ki se je začel pri hišah ob cerkvi sv. Jakoba. Prvemu popisu okolišu je popisovalec dal naslov:

In der Stadt an Obern Platz / V mestu na Zgornjem trgu

1. **Michael Hafner**, 1/3 hiša, mesar. Hišica za cerkvijo sv. Jakoba. Danes vulgo Hafnerčk, verjetno Cankarjev trg 3. Leta 1747 so ga predlagali za člana mestne občine.

2. **Anton Jurantschitsch** (Jurančič), 1/3 hiša, dninar. Hišica v bližini. Verjetno danes vulgo Kralj, pod staro Paplerjevo šolo, danes Cankarjev trg 9.

3. **Primas Knopp** (tudi Knapp), 2/3 hiša, Schwarzfarber – barvar na temno (mogoče indigo) blago. Hišica poleg šole. Verjetno danes vulgo Piškuc, Cankarjev trg 11. Leta 1747 je bil kandidat za člana mestne občine.

4. Gospod **Michael Tscherre** (Čere), 2/3 hiša na Placu, duhovnik. Živel je med leti 1695–1778. Sprva je bil poročen, nato je po ženini smrti postal duhovnik. V mestu je živel od 1747 dalje. Po velikosti hiše (2/3) in poznejši duhovniški tradiciji njenih lastnikov gre verjetno za hišo vulgo Zofkež, Mestni trg 3.

5. **Franz Oblackh**,¹¹ prej (anjezo) bratje Homann. Gospod Johann Valentin Homann, cela hiša na Placu in vrt, gostilna. Pri njem stanuje gospod Jurij Jenko. Najemnik je trgovec. Johann Valentin Homan je bil rojen 1706. Njegov oče je bil Marko Anton Janez Homan, rojen 1658, mestni sodnik (1703–1708), potem senator. Verjetno gre za del Homanove hiše na Cankarjevem trgu 13.¹² Franc Oblak je bil puštalski graščak.

6. **Theresia Dragolitschin** (Dragolič), vdova, prej (anjezo) Johann Joseph Krischay. Cela hiša in vrt. Johan Joseph Križaj je veljal za prepirljivca in ga leta 1747 niso hoteli za člana notranjega sveta.¹³

11 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 328. Gospod Franc Anton Oblak plemeniti Wolkensperg, sin Franca Janeza Oblaka, je bil puštalski graščak, ki si je leta 1753 pridobil še baronski naslov.

12 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 259.

13 Žontar, Mestni red, str. 134.

Prehod ob vzhodni fasadi Homanove hiše proti cerkvi sv. Jakoba. *(razglednica v privatni lasti)*

– (izpuščeno) Herr **Sebastin Fendt** je padar. Cela hiša na Placu.

7. **Joseph Kayser**, cela hiša in vrt. Leta 1747 je bil kandidat za zunanji svet.¹⁴

8. Gospod **Johann Georg Malitsch** (Malič), cela hiša in vrt ter skedenj na Trati. Gosposčinski solicitor,¹⁵ Gosposčinski advokat je bil v letih 1720–1740. Tu je bil tudi gospod Leopold Engelberth Feichtinger. Izhajal je iz znane loške rodbine, rojen leta 1700. Bil je doktor obojega prava. Odvetnik loškega gospostva je postal leta 1724, protipisar gospostva je bil v letih 1732–1767, umrl je leta 1768. Mogoče gre za Kajbetovo hišo, Mestni trg 5.

9. **Joseph Kretschmer** (Krečmer), prej (anjezo) gosposčinska kanclija (die Herrschaft Kanzley), cela hiša. Tu dela gospod Leopold Engelbert Feichtinger, protipisar (ta ima tudi gostilno). Hišo je gospostvo kupilo, ko se je protipisar leta 1736 preselil z gradu.¹⁶ Danes je to Flisova hiša, Mestni trg 8.

10. Gospod (**Johann**) **Blasy Homann**, cela hiša in vrt. Po lastniku bi kazalo na hišo na drugi strani Placa, danes Mestni trg 37, ki je bila še ob koncu 18. stoletja v lastni ene veje Homanov. Po logiki popisa pa bi kazalo tudi na vulgo Deisingerjevo hišo, Mestni trg 9. Zaradi prepirljivosti je bil Homan leta 1747 neprimeren za notranji svet.

11. **Francisca Müllerin**, prej (anjezo) Pischlin (Miler-Pišl), 2/3 hiša. Točasno obubožana gospodinja (ist derzeit eine taschlosse Ehewirthin). Po uvrščenosti hiše (2/3) in prednikih je mogoče danes to hiša vulgo Mlinarjev Andrejčce, Mestni trg 10.

12. **Johann**, prej (anjezo) **Joseph Khopter**, cela hiša in vrt. Herr Hanss Jacoben Khopter, dediči (sub erben). Sin Johan Joseph Khopter (tudi Koffer). Johan Jožef

14 Žontar, Mestni red, str. 135. V nadaljevanju se vsi navedki funkcionarjev za mestno upravo leta 1747 nanašajo na ta citat.

15 Solicitor = odvetniški uradnik (op. ur.)

16 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 259.

je bil verjetno sin padarja Janeza. Ta je bil rojen 1670. Jožef Kopfer je bil leta 1743 protisodnik in član mestnega notranjega sveta, pozneje so ga zaradi nelegalne izvolitve odstavili.¹⁷

13. **Georg Schorschek**h (Soršek), 1/3 hiša, na Peklu imenovano. Tkalec, tudi gostilna. Po tradiciji tretjinske hiše gre mogoče danes za vulgo Molinarijevo hišo, Mestni trg 12.

14. Gospod **Johan Joseph Krieschay** (Križaj), prej (anjezo) vdova, cela hiša. Trgovec, tudi gostilna. Verjetno vulgo Pri Špelci, Mestni trg 13. Leta 1747 je bil neprimeren za člana notranjega sveta. Križaj je umrl med leti 1747 in 1752.

15. Gospod **Mathias Tscherre** (Čere), cela hiša, duhovnik. Oče Jakob, mestni svetnik, mati Marjeta. Rojen je bil leta 1677. Bil je duhovnik, *magister artes liberales*¹⁸. Posvečen je bil leta 1703, zlato mašo je imel leta 1753 v Crngrobu. V Loki je služboval med leti 1729–1757, ko je umrl. Bil je beneficiat sv. Ane na gradu. Denar je zapustil starološki farni cerkvi.

16. Gospod **Johan Jacob (Michael) von Kossen** (Kos), **dediči**. Cela hiša na Placu in vrt, gostilna. Verjetno gre za naslednike protestanta Janža Kosa, ki je imel ob zadnjem ultimatu za izgon iz Loke novo hišo na Placu. Johan Jakob Kos je bil sin Janeza Jakoba Kosa. Rojen je bil leta 1672, umrl je okoli leta 1733. Bil je blagaj-

V 18. stoletju je imela večina hiš na Mestnem trgu triosno zasnovo, bile so dvonadstropne, zidane, s streho obrnjeno proti trgu. (hrani: Gorenjski muzej)

17 Žontar, Mestni red, str. 128–136.

18 *Magister artes liberales* (lat.) – magister »svobodnih umetnosti«, vede pri katerih snuje predvsem duh, ne pa ročna spretnost. Aleksandrijska šola je določila sedem takih umetnosti, ki so ostale ves srednji vek osnova klasične šole: gramatika, retorika, poetika, filozofija, aritmetika, geometrija, muzika, astronomija. (op. ur. ; vir: Verbinc, Slovar tujk, str. 67)

nik Bratovščine Svetega Rešnjega Telesa in je odobral sredstva za loški pasijon. Redno je posojal dva konja za prevoz podobne 12 apostolov. Bil je tudi dobrotnik cerkva. Sin Janez Mihael (1707–1768) je služboval pri gospostvu. Mogoče je to danes hiša vulgo Kos, pozneje Kašman, Mestni trg 7, ali pa vulgo Žigonova hiša, Mestni trg 15.

17. Gospa **Elisabeth Radowitsch** (Radovič), cela hiša in vrt. Hiša bi utegnila biti danes Mestni trg 17, Sokolski dom. Pozneje so bili Radoviči tudi lastniki Kamre, Mestni trg 33. Anton Radovič je bil leta 1747 predlagan za člana notranjega sveta.

18. **Lucas Wesiagh** (Vizjak, Bizjak), **dediči**, na Peklu imenovano, ključavničar. Verjetno danes vulgo na Peklu, Sokolski dom, druga hiša, Mestni trg 17. Hiši sta združeni.

19. Gospod **Stephann Gladighk** (Gladek), cela hiša, jermenar. Leta 1747 je bil zaradi prepirljivosti neprimeren za člana notranjega sveta.

20. Gospod **Urban Werdnighk** (Wernik, Bernik), **dediči** (sub erben). Schwarzfarber – barvar na temno (mogoče indigo) blago. Cela hiša na Placu.

21. **Lorenz Glaune**, **dediči** (sub erben), prej (anjezo) gospa von Lukantschitsch (Lukančič), vdova. Cela hiša in vrt na Placu. Lorenc Gloune je bil iz znane loške rodovine. Bil je tudi protipisar. Verjetno danes Pri Ančki, Mestni trg 19.

22. **Achaz Peterlinscheck**, 2/3 hiša, pasar.

23. Gospod **Gregor Marenickh** (Marenk), 1/3 hiša, duhovnik v Mali ulici. Rojen je bil okoli leta 1692, umrl 1762. Bil je kaplan v Stari Loki, Cebalov beneficiat in beneficiat sv. Trojice. Tudi pozneje tretjinska hiša. Verjetno še danes vulgo Na Marenkuš, Mestni trg 22.

24. Gospod **Paull Marenickh**, cela hiša na vogalu te ulice (Male ulice). Verjetno v bližini zgornje hiše. Mogoče danes Mestni trg 23. Leta 1747 je bil neprimeren za notranji svet, zato je kandidiral za člana zunanjega sveta.

25. **Franz Loschann** (Lašan, tudi Lužan), cela hiša na Placu, gostilničar. Verjetno vulgo Martinova hiša, Mestni trg 27. Leta 1747 je bil kandidat za člana mestne občine.

26. Gospod **Jacob Tscherne** (Černe), cela hiša na Placu, gostilna, lector. Leta 1747 je bil kandidat za zunanji svet.

27. Gospod **Urbann Strugar**, cela hiša na Placu, vrvar. Leta 1747 je kandidiral za zunanji svet.

28. **Mathias Stanounighk**, prav tako cela hiša na Placu, pekarna. Mogoče danes vulgo Mlejniki, Mestni trg 29. Leta 1747 je bil kandidat za člana mestne občine.

29. Gospod **Barthelmee Treiber**, **dediči**, cela hiša, včasih tudi 2/3 hiša, padar. Dediči so bili kramarji. Pozneje vulgo Trebarjeva (2/3) hiša. Sedaj vulgo Mesarjev Matevž, Mestni trg 30.

30. Gospod **Mathaus Karllin**, 1/3 hiša in vrt. Konjski mešetar in jermenar. Po velikosti mogoče Vahtenca, danes Mestni trg 31. Leta 1747 je kandidiral za člana mestne občine.

31. Gospod **Joseph Anthoni Wogatay** (Bogataj), 2/3 hiša, kramar – trgovec. Verjetno danes Mestni trg 32. Leta 1747 je kandidiral za člana notranjega sveta.
32. Gospa **Rossalia von Ehrenreich**, rojena Kasperinin (Gašperin), cela hiša. Rodbino Gašperin sledimo v Loki od 17. stoletja dalje. Oče Janez Gašperin je bil mestni pisar (1695–1708) in mestni sodnik (1711–1715). Umrl je leta 1720. Hči Marija Rozalija je bila rojena 1705. Mogoče danes Kamra, Mestni trg 33.
33. Gospod **Mathias Rossmann**, **dediči** (sub erben), 2/3 hiša na Placu.
34. Gospod **Jacob von Jenckensheim** (tudi samo Jacob Jenkha), cela hiša, trgovec. Omenja se že 1705 in nato 1730, mogoče danes vulgo Štablnova – Ješetova hiša na drugi strani Placa, danes Mestni trg 11. Bil je tudi lastnik hiše poleg rotovža, Mestni trg 36. Leta 1747 je bil kandidat za notranji svet.
35. Gospod **Karl Jugowitz**, cela hiša. Karl je bil rojen leta 1714, bil je sin Janeza Tomaža Jugovica, ustanovnika Jugovičevega beneficija za poučevanje verouka pri špitalski cerkvi. Oče je bil senator – mestni svetnik (1710–1712) in mestni sodnik (1716–1717). Gre za Schwarzovo hišo, pozneje stari Farovž, danes del hiše Mestni trg 38. Karel je bil leta 1747 kandidat za člana notranjega sveta.
36. Gospod **Jacob Jugowitz**, prav tako cela hiša na Placu, trgovec. Rojen je bil leta 1706 ali 1711. Oče Janez Tomaž Jugovic je bil ustanovitelj beneficija, senator (1710–1712) in mestni sodnik (1717). Tudi Jakob Jugovic je bil pozneje (1761–1763) mestni sodnik. Gre za drugo hišo na Mestnem trgu 38 ali pa že del hiše Mestni trg 39. Leta 1747 je bil kandidat za člana notranjega sveta.
37. **Valentin Steuerer** (Štajer), **dediči**, prej (anjezo) Sanetisch (Zanetti), cela hiša.
38. Gospod **dr. Joseph Jugowitz**, cela hiša na Placu. Jožef je bil rojen leta 1704, sin Tomaža Jugovica. Verjetno ena od hiš, ki danes sestavljajo vulgo Kocelijevo hišo, sedaj Mestni trg 39.
39. **Mathaus Urschitsch** (Uršič), cela hiša na Placu, gostilna in pekarna. Mogoče danes Plantarič, Mestni trg 40 in Klobovsova ulica 3. Leta 1747 je kandidiral za člana mestne občine.
40. **Jacob Mayer**, **dediči**, vdova, 2/3 hiša z gostilno. Leta 1747 je Jakob še kandidiral za člana notranjega sveta.
41. **Barbara Mohrin** (More), **dediči**, 1/2 hiša, lastnica prav tam.
- **Franz Mathiasen Marzina**, **dediči**, cela hiša. Mogoče vulgo Branovc. Blaževa ulica 8. Leta 1747 je še kandidiral za člana mestne občine.
42. **Andreas Preschern**, 11/12 (3/4) hiša, pekarna. Hiša v Klosterski ulici. Mogoče vulgo Jamnikov Viktor, Blaževa ulica 9. Andrej je bil leta 1747 kandidat za zunanji svet.
43. **Johannes Hackll**, padar, prej (anjezo) Blasius Prescheren, pekarija. Cela hiša, tudi v Klosterski ulici. Mogoče danes vulgo Jamnik, Blaževa ulica 7.
44. **Margaretha Jamscheckin**, slikarka (Maller), **dediči** (sub erben), 2/3 hiša in Margstall (mogoče tržnica). Nekje v takrat še redko pozidanem kareju vzhodno od nunske cerkve. Margareta je bila žena Jakoba Jamška, enega izmed podobarjev

Gasa, po kateri vodi prehod med nekdanjo Kloštrsko, današnjo Blaževo ulico, na trg pred cerkvijo sv. Jakoba, danes Cankarjev trg. Levo del Kasarne/Jesharne, desno zahodne fasade hiš iz Blaževe ulice. (foto: Tone Mlakar)

in pozlatarjev iz družine Jamšek, ki se javlja v Loki v 17. in 18. stoletju.

45. Gospod **Michael Kuchler** (Kiler), 2/3 hiša v tej (Klošterski) ulici, gostilna. Mogoče vulgo Jamnikov Janče, Blaževa ulica 9. Leta 1747 je bil kandidat za člana mestne občine.

46. **Mathias Marzina, dediči** (sub erben), čevljar, 2/3 hiša tudi (auch daselbst) v Klošterski ulici. Danes ena od hiš v Blaževi ulici. Leta 1747 je bil kandidat za člana mestne občine.

47. Gospa **Maria Zewallin** (Cebal), vdova, 2/3 hiša tudi v Klošterski ulici. Rojena Firnpheil, poročena 1723. Mož je bil Janez Jožef Cebal iz znane loške družine mesarjev. Med leti 1725 in 1738 je bil kaščar. Verjetno gre za Funtkovo (2/3) hišo, kjer je še znano vulgo ime Mesar (po Cebalih), Blaževa ulica 11.

48. **Franz Antoni Pogatschnigh** (Pogačnik), cela hiša, gostilna. Rojen je bil okoli leta 1703, umrl leta 1769. Med leti 1744 in 1769 je bil kaščar. Mogoče del Kasarne, Blaževa ulica 10.

49. Gospa **Catharina Khuraltin, dediči** (erben), 1/2 hiša v mestu.

50. **Johann Joseph Chrischey** (Križaj), 2/3 hiša, gostaška hiša (Inwohnerrey Haus). Verjetno vulgo Gračanc, Planinova hiša, danes Blaževa ulica 6. Leta 1747 je bil neprimeren za člana notranjega sveta.

51. **Urschula Marrenickin** (Marenk), vdova, 1/2 včasih tudi 1/3 hiša v bližini. Mogoče bivši nunski otroški vrtec, Blaževa ulica 3.

52. **Thomas Loschtreckh** (Loštrk), 2/3 hiša, vdova Maria, glavnikařica (Kamplmacherin). Še danes vulgo Kampelc, Thalerjeva hiša, del stavbe Mestni trg 42. Tomaž je bil leta 1747 kandidat za člana zunanjega sveta.

53. **Joseph Anton Feichtinger**, 2/3 hiša. Oče Lovrenc, mati Marija Neža. Jožef Anton je bil rojen 1704. Leta 1747 je kandidiral za člana notranjega sveta. Mestni sodnik je bil od 1749 do 1751. Umrl je leta 1760. Njegova hiša se je kasneje imenovala Birollova – Hudarevnikova – Koširjeva hiša in je stala na prostoru sedanjega prehoda z Mestnega trga na brv čez Soro. Podrta je bila med 2. svetovno vojno zaradi načrtovanega novega mostu proti Mestnemu trgu.

54. **Maria Anna Mohrin** (More), cela hiša, glavnikařica, v okolici (in diseser Gegend) kot Feichtinger. Verjetno gre za Koširjevo hišo, Mestni trg 1.

55. **Martin Gladeckh**, cela hiša, jermenar. Del vulgo Thalerjeve hiše, danes Mestni trg 2. V preteklosti domače ime Remar (der Riemer = jermen).

56. **Urschulla Mraullin** (Mravljja), cela hiša na Placu. Del vulgo Thalerjeve hiše, včasih tudi Kotičkar, Mestni trg 42.

57. **Elisabeth Paullinin** (Pavlin), **dediči**, cela hiša. Žena Janeza Jakoba Pavlina, kaščarja med leti 1699 in 1720 (1725). Poročila sta se leta 1699.

Skupaj 57 hiš.

Na Plac so po takratnem kriteriju spadale še hiše:

1. rotovž, sedaj Mestni trg 35,
2. kasarna, sedaj Blaževa ulica 10,
3. šola, sedaj Cankarjev trg 10,
4. vikariat, sedaj Cankarjev trg 12,
5. mežnarija, sedaj Cankarjev trg 5,
6. hiša beneficija sv. Katarine (od leta 1525 dalje), danes vulgo Filaver (der Feilenhauer = pilar), Cankarjev trg 2,
7. hiša beneficija sv. Trojice (od leta 1513 dalje), danes vulgo Papatova hiša, Mestni trg 4.

Stavbe pod števkami 1 do 5 so bile proste davka. V beneficiatnih hišah so bila prosta stanovanja.

Notranje dvorišče mestne hiše na Placu z renesančnimi arkadnimi hodniki.

(foto: Tina Arh)

In der Stadt – Unter Platz oder Neu Markt / V Mestu – Spodnji trg ali Novi trg

1. **Mathaus Jessenkha, dediči** (sub erben), sekirni kovač, 2/3 hiša na Novem trgu (am Neuen Marcht), na prostoru današnje Tovarne klobukov Šešir, Spodnji trg 40. Leta 1747 je bil kandidat za člana zunanjega sveta.
2. **Andreas Kunstowitz**, prej (anjezo) Gregor Jessencko, sekirni kovač, 2/3 hiša in vrt, prav tam (daselbst), sedaj Obrtniški dom, Spodnji trg 2.
3. **Urschulla Speckin**, puškarka (Pixenmacherin), 2/3 hiša na Novem trgu.
4. **Michael Muhre**, tkalec, 2/3 hiša in vrt, v okolici (in dieser Gegend). Leta 1747 je bil kandidat za člana mestne občine.
5. **Anton Thuscheckh** (Tušek), tkalec in slikar, 2/3 hiša in vrt, v okolici (in dieser Gegend), vulgo Tušk, Balantač, Spodnji trg 3. Janez Anton Tušek (1725–1798) je bil tudi slikar in freskant. Slikal je za kapucinski samostan. Njegove so (bile) nekatere freske na loških fasadah, kot freskant je deloval tudi v Poljanski dolini.¹⁹
6. **Michael Khobler**, prej (anjezo) Anton Wallandt (Balant), kamnosek, gostilna, usnjar, 2/3 hiša in vrt, tudi tam (hat alda ingeleichen). Michael Kobler je bil leta 1747 kandidat za člana zunanjega sveta.
7. **Paul Tscherre**, prej (anjezo) Joseph Chrischay, **dediči** (sub erben), 1/3 hiša in vrt, tamkaj (daselbst). Danes vulgo Prajerca, del hiše Spodnji trg 4.
8. Gospod **Georg Schifferer, dediči**, 2/3 hiša na Novem trgu (am Neuen Marcht), nenaseljena (gelost bewohnt).
9. **Georg Schifferer, dediči**, druga 2/3 hiša in vrt. Hiša zraven (nebenliegende).
10. **Michael Dischmann**, mesar, 1/3 hiša in vrt, prav tam.
11. **Urbann Dermotha**, usnjar, 2/3 hiša in vrt, prav tam. Verjetno Spodnji trg 36. Leta 1747 je bil kandidat za člana mestne občine.
12. **Sebastian Klobass** (Klobovs), usnjar, ključavničar, tudi gostilna, 2/3 hiša in vrt. V tem predelu (in diesem Revier). Verjetno vulgo Žebjarjeva hiša, Spodnji trg 11. Leta 1747 je bil od občine predlagan za člana, glavar pa je menil, da zaradi upornosti in razgrajanja ne sodi v noben odbor.
13. **Antoni Gaber**, 2/3 hiša in vrt, gostilna in pivnica. Tudi tukaj. Leta 1747 je bil kandidat za zunanji svet.
14. **Niclaus Werdnickh** (Bernik), tesar, 1/3 hiša in vrt. Danes vulgo Ledrar, Spodnji trg 18.
15. **Maria Klementschtichin** (Klemenčič), prej (anjezo) Jacob Klementschtich, 2/3 hiša, gostilna. Danes Loški oder, Spodnji trg 14. Jakoba so leta 1747 predlagali za voditelja občine.
16. **Johann Joseph Krieschay, dediči**, 1/3 hiša in vrt. Mogoče del Prajerce, Spodnji trg 4 (drugi del hiše). Leta 1747 je bil neprimeren za člana notranjega sveta.
17. **Simonn Klementschtich**, 1/3 hiša, gostilna. Mogoče danes Loški oder, Spodnji trg 14, del hiše. Leta 1747 je bil kandidat za zunanji svet.

19 Štukl, Janez Anton Tušek, str. 147.

Hiše na Spodnjem trgu so večinoma enonadstropne in po videzu skromnejše. Nekatere arhitekturne sestavine spominjajo na kmečko stavbarstvo in vpliv doseljencev s podeželja. Izstopa fasada na Klopčarji hiši, z dvodelnim renesančnim nadstropnim pomolom. *(razglednica v zasebni lasti)*

18. **Lucas Schagar, dediči**, 1/3 hiša in vrt.
19. **Martin Schorscheck** (Soršek), tkalec, 1/3 hiša in vrt. Mogoče vulgo Križaj, Kržajuc, včasih Novi trg, danes Cankarjev trg 8.
20. **Lucas Fabiann**, 1/3 hiša in vrt, ključavničar. Leta 1747 je bil kandidat za člana mestne občine.
21. **Martin Gladigkh**, jermenar, 2/3 hiša in vrt.
22. **Johann Valentin Homann**, 2/3 hiša, gostilna.
23. **Paull Pettschnickh**, tkalec, 1/3 hiša in vrt.
24. **Bratovščina sv. Rešnjega Telesa** (Corporis Christi Bruderschaft), 1/3 hiša in vrt. Danes je to mogoče hiša Spodnji trg 33.
25. **Lorenz Poppial**, čevljar, 1/3 hiša in vrt. Mogoče vulgo Brojenčk, Spodnji trg 25 ali vulgo Gale, Spodnji trg 13 ali celo Peterc, Spodnji trg 6.
26. **Lorenz Scherounickh**, 1/3 hiša in vrt. Mogoče Pri Alešu, Spodnji trg 37.
27. **Johannes Schinckowiz**, čevljar, 1/3 hiša in vrt. Leta 1747 je bil kandidat za člana mestne občine.
28. **Joseph Schkerpin**, 1/3 hiša in vrt. Še danes vulgo Škrpin, Spodnji trg 22. Leta 1747 je bil kandidat za člana občine.
29. **Johannes Ohmann**, cela hiša (cela contribucija). Leta 1747 je bil kandidat za člana občine.
30. **Barthelmae Roschnickh** (Rožnik), 1/3 hiša in vrt.

31. **Georg Schieferer**, dediči (sub erben), 1/3 hiša in vrt.
32. **Matthias Purlitsch**, prej (anjezo) Mathias Dolliner, mizar, 1/3 hiša in vrt. Verjetno danes vulgo Pepevnik, Spodnji trg 12.
33. **Georg Dolliner**, krznar, 1/3 hiša in vrt.
34. **Hanns Jessencka**, 1/3 hiša in vrt. Leta 1747 je bil kandidat za člana zunanje-ga sveta.
35. **Gregor Khermell**, krznar, 1/3 hiša in vrt. Mogoče danes vulgo Fušar (Haar = kocina, dlaka), Spodnji trg 31.
36. **Urschulla Voltschitschin** (Volčič), 2/3 hiša in vrt.
37. **Urbann Krayll**, 2/3 hiša in vrt.
38. **Anton Guttmann**, krojač, 1/3 hiša in vrt. Parcelo so verjetno pridružili tovar-ni Šešir. Leta 1747 je bil kandidat za voditelja občine.
39. **Veith Pressl**, 1/3 hiša in vrt. Trije Prezli so bili sodarji. Mogoče pozneje vulgo Pintar, tudi Kramar, Spodnji trg 38. Leta 1747 je bil kandidat za člana občine.
40. **Johannes Otth** (tudi Otto), 1/3 hiša. Plemenita družina, ki je prišla iz Ljubljane. Johannes je bil rojen že v Loki in je imel le ženske potomce. Leta 1747 je bil kandidat za člana občine.
41. **Barthelmae Ochssler**, klobučar, 2/3 hiša. Verjetno še danes vulgo Klobčar (klobučar). Spodnji trg 5.
42. **Martin Gladik**, jermenar, 1/3 hiša in vrt. Spodnji trg ali Novi trg skupaj 42 hiš.
Na Spodnji trg sta spadala še:
 1. mestni špital s tremi pogorišči Jurija Čadeža,
 2. gosposčinski mlin z mlinsko hišico in mlinarjevim stanovanjem.

In der Stadt – Ross Gassen / V Mestu – Rožne ulice

1. **Hišica** (Haussl) **samostana sv. Klare**, 1/3 hiša. Verjetno danes Klobovsova ulica 2.
2. **Stephann Steuer**, 1/3 hiša. Verjetno danes vulgo Ipavčkov Janko, Klobovsova ulica 4.
3. **Joseph Ballog**, trgovec, gostilna, 1/3 hiša.
4. **Mathaus Hafner**, mesar, 1/3 hiša in vrt. Vulgo Šurk,²⁰ danes Frankuc, Klobovsova ulica 12.
5. **Joseph Speckh**, puškar, 2/3 hiša in vrt. Stara šola, bivši otroški vrtec. Klobovsova ulica 6. Speckh je bil leta 1747 kandidat za člana zunanjega sveta.
6. **Vallentin Homann**, 1/3 hiša, gostilna.
7. **Georg Romosch**, tkalec, 1/3 hiša. Mogoče danes vulgo Kocar, Telban, Klobovsova ulica 5.
8. **Georg Guttmann**, ključavničar, 1/3 hiša. Danes vulgo Jevčenk, Klobovsova ulica 9. Guttmann je bil leta 1747 kandidat za člana občine.

²⁰ Šurk – pogosto domače ime za Hafnerje.

9. **Gregor Hafner**, mesar, 1/3 hiša.

10. **Stephann Woschitsch** (Božič), kramar, 1/3 hiša.

11. **Johann Blasy Homann**, prej (anjezo) Andreas Ettel, steklar in kramar, 1/3 hiša. Mogoče zadnji del Arkove hiše - Apoteke, Mestni trg 37, v smeri proti Klobovsovi ulici.

Rožne ulice skupaj 11 hiš.

Popis samostana.

In der Vorstadt Vor dem Pöllander Thor / V predmestju Pred poljanskimi vrati

1. **Gregor Plassnickh** (Blaznik), 2/3 hiša in vrt, lectar, pekarna. Leta 1747 je bil predviden za člana občine.

2. **Jacob Homan**, prej (anjezo) Kopatsch, 2/3 hiša in vrt, gostilna. Verjetno danes vulgo Tinkuc, Kopališka ulica 3. Jakob Homan je bil leta 1747 še predviden za člana občine.

3. **Kasper Scherounickh**, 1/2 hiša in vrt, sekirni kovač. Verjetno danes vulgo Spodnji Kandiž, Kopališka ulica 5. Leta 1747 je bil Kasper kandidat za člana zunanega sveta.

4. **Antoni Gaber**, 1/3 hiša in vrt, gostilna oziroma pivnica. Mogoče danes vulgo Ferbar, Kopališka ulica 8. Lastnik več nepremičnin. Leta 1747 je bil kandidat za člana zunanjega sveta.

Uršulinski samostan v Škofji Loki, kmalu po prihodu uršulink leta 1782.

(original hrani Loški muzej)

5. **Barthelmae Jessencko**, 1/3 hiša in vrt, ključavničar. Vulgo Jesenko, Kopališka ulica 9. Gre za domačijo, na kateri se je kasneje rodil botanik dr. Fran Jesenko, zadnji iz tega rodu. Bartolomej (Jernej) Jesenko je bil leta 1747 kandidat za zunanji svet.

6. **Michael Gaber**, 1/3 hiša in vrt, krznar. Danes vulgo Gaber, Korlčk, Kopališka ulica 11.

7. **Jacob Krischmann**, 1/3 hiša in vrt, krznar. Danes verjetno vulgo Mahlonc, Kopališka ulica 13.²¹

8. **Petter Kallann**, 1/3 hiša in 2 vrtova, sekirni kovač. Hiša pred kozolcem v predmestju Karlovec. Leta 1747 je bil kandidat za člana občine. Danes mogoče vulgo Urmohar, Poljanska cesta 18.

9. **Urschulla Schubizin**, 1/3 hiša. Mogoče sedaj vulgo Grevuc, Kopališka ulica 19.

10. **Georg Schiffrerische, dediči**, 1/3 hiša in vrt. Mogoče vulgo Bičk, Kopališka ulica 18.

11. **Mathaus Koss**, 2/3 hiša in vrt, barvar. Mogoče vulgo Kosem. Pogorela hiša Karlovec, stara hišna številka 11. Parcela je bila razdeljena in dodana k hišama Kopališka ulica 44 in Poljanska cesta 21.

12. **Mathaus Koss**, druga hiša (zweite Hauss), 1/3 hiša.

13. **Maria Kallanin**, 1/3 hiša in vrt. Pozneje mogoče vulgo Mavšcl, Znamenčkar, Kopališka ulica 33.²²

14. **Joseph Tschadesch** (Čadež), prej (anjezo) Magdalena Klobossin (Klobovs), 2/3 hiša in vrt. Verjetno danes vulgo Čadež, Kopališka ulica 17. Jožef Čadež je bil leta 1747 še predviden za voditelja občine.

15. **Blasius Homann**, 1/3 hiša in vrt.

Skupaj 15 hiš. Od tu naprej ni več hiš.

In der Vorstadt An der Tratten / V predmestju Na Trati

1. **Lucas Slemendcheckh**, 1/3 hiša, pečar, lončar (Hafner). Leta 1747 je bil kandidat za člana občine.

2. **Niclaus Werdnigkh** (Bernik), 1/3 hiša, tesar. Danes vulgo Brojan, Grajska pot 1.

3. **Mathaus Juritsch** (Jurič, Jurčič), 1/3 hiša in vrt, tkalec. Vulgo Mehl, spodnja hiša, pogorela 1939. Zemljišče so porabili za razširitev Poljanske ceste in Kopališke ulice. Leta 1747 je bil Jurič predviden za člana občine.

4. **Lucia Kreinickin** (Krajnik), 1/3 hiša.

5. **Michael Trellitz, dediči**, prej (anjezo) Gregor Tautscher, 1/3 hiša, pečar, lončar (Hafner). Mogoče vulgo Gunčar, Poljanska cesta 21.

6. **Johannes Sckarpin**, 1/3 hiša in vrt, kolar.

7. **Samostan sv. Klare**, 1/3 hiša.

21 Glej tudi drugo možnost: Spodnje oslovske ulice, zap. št. 3.

22 Glej tudi drugo možnost: Spodnje oslovske ulice, zap. št. 5.

8. **Barbara Planinin** (Planina), 1/3 hiša in vrt.

9. **Jacob Aussenickh**, 1/3 hiša in vrt.

10. **Marko Kermell**, prej (anjezo) Jacob Richtiagk, 1/3 hiša, pečar. Verjetno še danes vulgo Lončar oziroma Firbarjeva bajta, Poljanska cesta 7.

11. **Georg Randt**, prej (anjezo) Maruscha Kumurocka, 1/3 hiša in vrt. Mogoče danes vulgo Na Kumrovš, Kopališka ulica 22.

12. **Blasius Roschnickh**, 1/3 hiša in vrt.

13. **Lorenz Jarz**, 1/3 hiša in vrt, tkalec.

14. **Georg Meruez**, 1/3 hiša in vrt, pečar, lončar.

15. **Mathias Dolliner**, 1/3 hiša in vrt, tkalec.

16. **Jacob Dolliner**, 1/3 hiša, tkalec.

17. **Petter Eriautz** (Erjavec), prej (anjezo) Michael Modrey, 1/3 hiša, tkalec in gostilna. Peter Erjavec je bil leta 1747 predviden v predstavnitvo občine. Verjetno danes vulgo Troskar, Robidk, Poljanska cesta 14.

18. **Kasper Preuodnickh**, 1/3 hiša in vrt, tkalec. Leta 1747 je bil predviden za člana občine.

19. Tudi (item) **Preuodnickh**, prej (anjezo) Jacob Erll, 1/3 hiša in vrt, mizar.

20. **Thomas Schlebnickh**, 1/3 hiša. Danes vulgo Godešan, Grajska pot 6.

21. **Vallentin Hriebernick**, 1/3 hiša in vrt, tkalec. Danes vulgo Kresal, Poljanska cesta 17.

22. **Heinrich Göttinger**, 1/3 hiša in vrt, mizar. Mojster Heinrich Hilarius von Göttingen in priimek Göttinger kažejo na priseljenega podobarja iz spodnjesaškega mesta Göttingena. V virih ga sledimo kot mizarja in loškega meščana, ki je deloval v Škofji Loki in okolici ter Poljanah. Naveden je le kot mizar. Izdeloval pa je celotne oltarje, tako kot prejšnji in poznejši podobarji. Škoda je, da ne poznamo natančne letnice in kraja rojstva. Umrli je v Loki, leta 1758, star okoli 60 let. Rojen naj bi bil torej okoli leta 1697. V Loko je prišel okoli leta 1740, tu sta se mu rodili še dve hčerki. Izven mesta se je najverjetneje naselil zaradi kakih cehovskih komplikacij z ostalimi mizarji. Cehovska pravila so namreč določala, da so lahko žive-

Hiše v Karlovcu: levo Ferbarjeva, Benedkova, Zgornji Kandiž in Peharjeva hiša, desno Kuferšmidova, Spodnji Kandiž in Tinkovčeva hiša, zadaj v sredini poslopje današnje upravne enote. (v zasebni lasti)

li v mestu le štirje, drugi so se morali naseliti zunaj loškega obzidja. Škoda je, da ne moremo lokalizirati Göttingerjeve hiše na Trati, današnji Grajski poti ali v predelu Poljanske ceste. Tudi njegovo delo še ni povsem raziskano. Ob boljšem poznavanju bi mu verjetno pripisali še kakšno do sedaj anonimno delo pri cerkveni opremlitvi iz časa zatona zlatih oltarjev (iz srede 18. stoletja).²³

23. **Jacob Tscherne**, vrt (Gartl), lehtar.

24. **Urschulla Mraullin**, vrt.

25. **Mathia Rossmann**, dediči, vrt.

26. **Blasius Preschern**, vrt.

27. **Urbann Strugar**, vrt.

28. **Georg Khobau**, 1/3 hiša. Danes vulgo Kobolčenk, Grajska pot 8.

29. **Lucas Sellagkh**, 1/3 hiša in vrt.

30. **Joseph Khrissay**, dediči, 1/3 hiša in vrt. Vulgo Na Kržajuš, Grajska pot 14.

31. **Lucas Wessiagkh** (Bizjak, Vizjak), vdova, vrt.

32. **Andreas Preschern**, dva vrta.

33. **Jacob Pierz**, vrt.

34. **Lucas Witscheck** (Biček), dediči, 1/3 hiša. Mogoče danes vulgo Kramar, Kopališka ulica 18.

35. **Michael Tschickh** (Čik), 1/3 hiša in vrt. Mogoče danes vulgo Ribč, Grajska pot 2.

36. **Elisabeth Paullinin**, vrt.

37. **Mathaus Krattner**, 1/3 hiša in vrt, barvar.

38. **Barthelmae Tscherne** (Černe), 2/3 hiša, lehtar. Leta 1747 je bil kandidat za voditelja občine.

39. **Georg Zeball** (Cebal), dediči, 2/3 hiša in vrt.

40. **Paull Wertschitsch**, prej (anjezo) Anton Wertschitsch (Berčič), 2/3 hiša in dva vrta, gostilna, pekarna. Združeno v kompleksu Upravne enote in Brifachove hiše, Poljanska cesta 2 in 4. Pavel je bil leta 1747 kandidat za člana zunanega sveta.

41. **Anton Ultschitsch**, 2/3 hiša, pekarna, gostilna.

42. **Stephan Vogatay**, 2/3 hiša.

Skupaj 33 hiš.

Tu je tudi mestno strelišče, kjer ima merilec prosto stanovanje.

In der Vorstadt Unter Essl Gassen / V predmestju Spodnje oslovske ulice

1. **Jacob Pierz**, 2/3 hiša, barvar.

2. **Mathias Spierlitz**, 1/3 hiša, krznar. Leta 1747 je bil predviden za člana občine.

3. **Marc Jessencka**, 1/3 hiša, sekirni kovač. Mogoče že enkrat omenjeni vulgo Jesenkov Tone – Mahlonc, Kopališka ulica 13.²⁴

²³ Cevc, Heinrich Hilarius Göttinger in Martin Blažič, str. 94–101.

²⁴ Glej tudi drugo možnost: Pred poljanskimi vrati, zap. štev. 7.

4. **Urbann Wessiagk** (Bizjak), 1/3 hiša in vrt, ključavničar. Danes vulgo Kuferšmid, Kopališka ulica 6.

5. **Simonn Kaspertschitsch** (Gašperšič), 2/3 hiša in vrt, krznar. Danes vulgo Mavšl (mausen, mausern = leviti se, goliti se, mavžati; v zvezi s krznom). Mogoče danes vulgo Mavšel, Znamenčkar, Kopališka ulica 33.²⁵ Leta 1747 je bil predviden za člana zunanjega sveta.

6. **Sussana Erschenin**, 2/3 hiša in vrt.

7. **Regina Marenikin**, vdova, 1/3 hiša in vrt, gostilna.

8. **Jacob Jessencko**, 2/3 hiša in vrt, sekirni kovač. Danes vulgo Jesenko, Kovač, Šoštarca, Kopališka ulica 14.

9. **Lucas Petternell**, 1/3 hiša, sekirni kovač. Danes vulgo Bičk, Kopališka ulica 16.

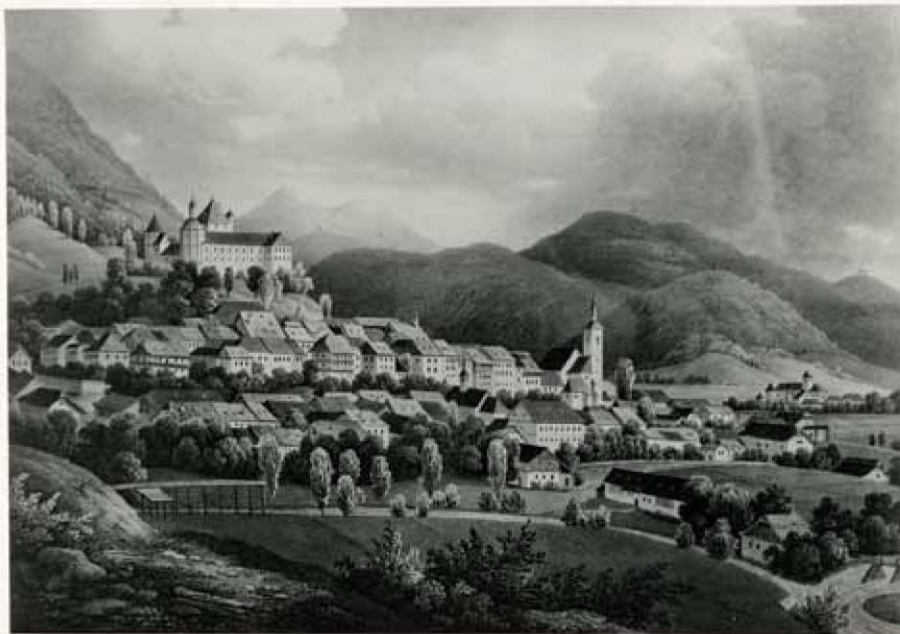
10. **Joseph Schneider**, 1/3 hiša.

Skupaj 10 hiš. V tej ulici ni več hiš in drugih nepremičnin.

In der Vorstadt An der Saag am Lagk / V predmestju Na žagi v Loki

1. **Jacob von Jenckensshaim**, 1/3 hiša. Nekje v okolici Hudičeve brvi na levem bregu Poljanščice. Danes v predelu hiš Fužinska ulica 19, 21, 23, 27.

2. **Primas Dolliner**, 1/3 hiša, usnjar. Danes vulgo Kisuc, Fužinska ulica 15. Primož Dolinar je bil leta 1747 kandidat za člana zunanjega sveta.

Pogled na Škofjo Loko s Hribca. V spodnjem nizu so hiše na Studencu.

(original hrani Loški muzej)

25 Glej tudi drugo možnost: Pred poljanskimi vrati, zap. šte. 13.

3. **Marc Witscheck** (Biček), 1/3 hiša in vrt. Verjetno vulgo Bičk, Studenec 19.
4. **Lucas Okhorn**, 1/3 hiša in vrt, sekirni kovač. Leta 1747 je bil kandidat za člana občine.
5. **Petter Prossenn**, 1/3 hiša in vrt, sekirni kovač. Leta 1747 je bil kandidat za člana občine.

Tu ima posest – vrt – tudi gospod von Kossen (Kos). Farna cerkev v Stari Loki ima tu nekaj posesti. Gospodstvo Loka ima pri mlinu hišico z mlinarjevim stanovanjem.

In der Vorstadt Bey Zwey Prunnen / V predmestju Pri dveh studencih

1. **Mathia Jessencko**, 1/3 hiša in vrt, sekirni kovač iz Mesta. Danes vulgo Graparčk, Fužinska ulica 10.
2. **Marcko Jerrep** (Jereb), 1/3 hiša, sekirni kovač. Danes vulgo Bodlar, stara hiša, Studenec 25.
3. **Urbann Ockorn**, 1/3 hiša, sekirni kovač. Danes vulgo Okorn (Marguč), Studenec 17. Urban Okorn je bil leta 1747 predviden za člana občine.

Skupaj tri hiše. Gospa Maria Anna von Lukantschitsch ima tu dve prosti (neobdavčeni) hišici (freyssas Hausssel). Dalje je ena loškemu gospostvu podložna kajža (Kaisshen), kjer živi dvorni ribič (Hofffischer).

In der Vorstadt Vor dem Selzacher Thor / V predmestju Pred selškimi vrati

1. **Andreas Mochar**, 1/3 hiša pred Mestom, sedaj Marggaretha, podkovski kovač. Danes verjetno vulgo Kufer (kotlar). Stara hiša je podrta, danes Cvetličarna Flora, Kapucinski trg 21. Leta 1747 so Moharja kandidirali za člana občine.
2. **Margaretha Zoptin** (Andreas Zapf) 1/3 hiša pred Mestom, podkovski kovač. Verjetno vulgo Kovač, Jaklič, Kapucinski trg 19. Andrej Zopf je bil leta 1747 na listi članov za predstavnika občine.
3. **Primas Merwez** (Mervec), prej (anjezo) Anton Rothar, 1/3 hiša, pekarna, gostilna. Primož je bil leta 1747 še predviden za člana zunanega sveta.
4. **Regina Marenickin**, vdova, 1/3 hiša, gostilna.
5. **Jacob Schondtar** (Žontar), 1/3 hiša pred Mestom, podkovski kovač. Mogoče vulgo Lah, Kapucinski trg 10. Leta 1747 je bil na listi za člana občine.

Skupaj 5 hiš. Dalje tu ni več upoštevanih hiš.

1. **Samostan sv. Klare** ima tu mlin z mlinsko hišico, kjer je imel mlinar stanovanje. Pozneje je bil to kompleks Koširjevega mlina in manjše kmetije (1/3) pod Kamnitim mostom, danes Kapucinski trg 24. Za časa jožefinskih reform je prišel mlin z zemljišči v last sedanje družine Košir.
2. Dalje poseduje tu ta **samostan** prosto hišico.
3. **Primas Merwiz** ima prosto hišico. (Lastnik je imel že posest v tem predmestju, o. p.)

4. **Joseph Jugoviz** ima prosto hišico z vrtom. Posest je verjetno ležala v sklopu gospostva Štemarje, ki je bilo takrat v lasti Jugovicove družine. Hiše so podrte, ostala je le še poznejša stavba, danes Kapucinski trg 6. Sedaj so na tem mestu parkirišče in stolpnici (poslovna hiša in hotel).

Pogled na hiše v nekdanjem predmestju Pred selškimi vrati in hiše na desnem bregu Selške Sore.
V sredini poslopje nekdanje Kasarne/Jesharne, levo podrta Birollova hiša, desno Funtkova hiša.
(razglednica v zasebni lasti)

Poklicna struktura meščanov

Poklic	Ime in priimek obrtnika	Skupno število
Barvar – hišni	Primas Knopf, Mathaus Krattner, Jacob Pierz, Kasper Reschen, Mathaus Kooss	Barvarji = 5
Čevljar – hišni	Lorenz Poppiall, Johannes Schinkowiz, Valentin Jackoppe	Čevljarji = 9
Čevljar – nehišni	Jacob Poppiall, Leonhardt Popiall, Thomas Dolliner, Matheus Schkerpin, Jury Popiall, Anton Popiall	
Glavnikar – hišni	Jacob Loschann	Glavnikarji = 6
Glavnikar – nehišni	Jerny Lostrick, Urban Solle, Mathia Loschann, Jacob Kerllin, Mathaus Lostrick	
Goslar – nehišni (Geigermacher)	Gregor Perwosnigkh	1

Gostiličar – hišni	Michael Kossen, Georg Anton Radovič, Mathaus Urschizsch, Johann Michael Kuchler, Andre Novack, Jacob Tscherne, Franz Loschan, Joseph Ballog, Mathias Stanounick, Maria Regina Marenickin, vdova, Jacob Klementsčitsch, Anton Waland, Sebastian Klobass, Primas Merwiz, Anton Rottar, Anton Wertschitsch, Maria Helena Krischayin, vdova, Anton Ultschitsch, Vallentin Homann, Stephan Erhardt, Simon Klementsčitsch, Anton Gaber, Jacob Mayers, vdova, Marco Koppatsch, Michael Modray, Franz Antoni Pogatschnickh, mestni vikariat (Stadt Vicari), Leopold Feichtinger, Jury Schorscheck, Joseph Püschll	Gostilničarji = 33
Gostilničar – nehišni	Jacob Smrslicker, Mathaus Bradischeck, Primas Sthrier	
Gumbar – nehišni (Knopfmacher)	Jacob Layer	1
Jermenar – hišni	Mathaus Kerlin, Martin Gladeckh, Stephann Gladeckh	Jermenarji = 3
Kamnosek – hišni	Anton Wallandt	1
Ključavničar – hišni	Urban Wessiagk, Wastiann (Boštjan) Klobass, Lucas Fabiann, Barthelmee Jessencko, Jury Guthmann, Gregor Wesiagkh	Ključavničarji = 9
Ključavničar – nehišni	Andree Rescheck, Jury Porentta, Jacob Rescheckh	
Klobučar – hišni	Jerney Ochssler, Martin Rätschell, gostač	Klobučarji = 2
Konjski mešetar – nehišni	Mathaus Kerllin, Gregor Pleschtsch	2
Kramar – hišni	Štefan Božič, Andreas Ettl, Barthelmae Treber	Kramarji = 4
Kramar – nehišni	Marko Demšar	
Krojač – hišni	Anton Gutman	Krojači = 7
Krojač – nehišni	Anton Pockorn, Thomas Pockorn, Primas Guthmann, Vallentin Wroytsch (Brojč), Matthauss Kossach, Joseph Fabiann	
Kolar – hišni	Johannes Scherppin	1

Kovač; fužinski in sekirni – hišni (Hamer- oder Hackenschmidt)	Kasper Scherrounickh, Petter Kallann, Lucas Ockorn, Petter Prossenn, Gregor Jesencko, Lucas Petternell, Marco Jerepp, Urbann Ockornn, Jacob Jessencko, Marcko Jessencko, Mathia Jessencko, Micha Jessencko, gостаč	Fužinski in sekirni kovači = 12
Kovač; podkovski – hišni	Andree Zopft, Jacob Schonttar, Andreas Mochar	Podkovski kovači = 3
Krznar – hišni	Jury Dollinner, Jacob Krischmann, Simon Kaspertschitsch, Michael Gaber, Gregor Kermell, Mathias Pierlliz	Krznarji = 7
Krznar – nehišni	Lucas Hribernickh	
Lectar – hišni	Jacob Tscherne, Barthelmae Tscherne	Lectarji = 2
Mesar – hišni	Gregor Hafner, Micha Hafner, Mathaus Hafner, Micha Deschmann	Mesarji = 6
Mesar – nehišni	Mathias Scheffertnigh, Kasper Schabre	
Mizar – hišni	Jacob Erri (mogoče Errk), Heinrich Gottinger, Mathaus Dolliner	Mizarji = 4
Mizar – nehišni	Gregor Supantschitsch	
Padar – hišni	Sebastian Fendt, Johannes Petsch, preužitkar (izven evidence: Johannes Hackll, Barthlme Treber) ²⁶	Padarji = 2 (4)
Pasar – hišni	Achaz Peterlinscheckh	1
Pečar, lončar – hišni	Jacob Richtig, Lucas Schlemenschick, Jury Merwiz, Gregor Tautscher	Pečarji, lončarji = 4
Pek – hišni	Mathaus Stanounickh, Anton Rottar, Primas Merwiz, Anton Wertschitsch, Ultschitsch, Blasius Prescheren, Gregor Plassnigh (Blaznik), Andree Preschern, Mathaus Werschinz (mogoče Urschinz)	Peki = 14
Pek – nehišni	Andree Kermell, Valentin Marzinna, Agnes Ossredkerza, vdova, Primas Wertschitsch, Mathia Preschern	
Pivnice – hišne	Johann Bapt. Mraulle, Anton Gaber, Joseph Püschell	Pivnice = 3
Pozlatar – hišni (Vergolder)	Mathias Passller	1
Puškar – hišni	Joseph Speckh	Puškarji = 3
Puškar – nehišni	Johannes Speckh, Jerney Speckh	
Sedlar – nehišni	Mathaus Haffner	1

26 V evidenci hišnih lastnikov se kot padarja omenjata tudi Johannes Hackll in Barthlme Treber, ki v evidenci poklicov nista navedena. Treberja so šteli h kramarjem.

Slikar – hišni	Martin Wlaschitsch (Blažič), (izven evidence: Margaretha Jamscheckin) ²⁷	1 (2)
Sodar – hišni	Jacob Pressell	Sodarji = 5
Sodar – nehišni	Mathia Pressell, Simon Debellackh, Urban Pettritsch, Mathaus Pressell	
Solicitator	Johann Georg Mallitsch	1
Solicitator – najemnik	Johannes Groschel	1
Steklar – hišni	Andreas Ettl, Johannes Nussdorfer	Steklarja = 2
Tesar – hišni	Niclaus Werdnigh, Vallentin Schagar, Joseph Marzina, gostač	Tesarji = 3
Tkalec – hišni	Gregor Ultschitsch, Micha Modray, Mathaus Juriz, Kasper Prewodnigh, Lorenz Jarz, Jacob Dolliner, Mathia Dolliner, Paul Petschnikh, Vallentin Hriebornikh, Michael Modrey, Jury Romusch, Andre Nowakh, Martin Schorschek, Micha Muhre, Anton Tuschek	Tkalci = 21
Tkalec – nehišni	Michel Modrey, Thomas Trieller, Micha Dembscher, Martin Rachouniz, Urban Stebell, Thomas Rachouniz	
Trgovec – hišni	Jacob Jenkinsheim, Jacob Jugowiz, Križaj – vdova, Jožef Bogataj, Štefan Erhardt	Trgovci = 6
Trgovec – nehišni	Jurij pl. Jenkinsheim	
Usnjar – hišni	Urban Dermotha, Jacob Klemenčič, Sebastian Klobass, Simon Klemenčič, Primas Dolliner, Kasper Schlebnikh, gostač	Usnjarji = 6
Vrvar – hišni	Urban Strugar	1
Vrvičar – nehišni (Schniermacher)	Gregor Lach	1
Zidar – nehišni	Jacob Schubiez	1
Zlatar – nehišni	Melcher Ohmerssa	1

Poglejmo še nekatere obrtnike in njihove poklice, ki jih žal ne moremo točno locirati in vemo le za njihovo delovanje sredi 18. stoletja na Placu in v predmestjih. Med trgovce moramo šteti tiste največje s trgovino s platnom na debelo (zunaj mesta). Za domače potrebe so bili kramarji. Lepo število je bilo gostiln, pivnic in pekarij. Po srednjeveški navadi se je s tem ukvarjal tudi gospod vikar. Obstajala je kompletna umetnostna ponudba. Gumbar je bil Jakob Layer. Izdelki

27 V evidenci hišnih lastnikov se kot slikarka omenja tudi Margaretha Jamscheckin, ki v evidenci poklicov ni navedena.

kiparja, zlatarja, pozlatarja, pasarja, steklarja. Prav iz tega časa imamo ohranjene obračunske knjige posameznih cerkva v loški (takrat še starološki) župniji. Splačalo se jih bo ponovno prelistati in pregledati račune, kjer so navedene postavke izplačil posameznim obrtnikom, kamor so prištevali tudi umetnostne poklice. Mogoče bomo našli imena umetnikov, podobno kot je našel pred davnimi leti profesor France Stele freskanta Jerneja iz Loke v urbarju podružnice pri Sv. Filipu in Jakobu v Hribih.

Za preprodajo konj sta skrbela dva konjska mešetarja. Preseneča nas izdelovalec gosli. Omenimo še obrtnike, ki so bili vezani na skupne cehovske nepremičnine. Prvotno so bile fužine v lasti družine Lukančič. Fužine so bile na treh lokacijah: pri Hudičevi brvi, v Sovodnju in pri bivši Primoževi žagi pri Kašči. V fužinah so imeli deleže fužinski in sekirni (orodni) kovači, ki so bili odvisni od vodnih pogonov. Najdlje so se ohranile »kovaške« družine Pokorn (Biček) in Jesenko, skoraj do začetka 20. stoletja. Skupno lastnino so imeli tudi usnjariji (čevljarji, strojarji, irharji) pri stopah za čreslo pri Čevljarskih vratih pri Kašči – kjer je bila pred leti veterinarska ambulanta, Studenec 1. Druge stope so bile pri Hudičevi brvi, v nadaljevanju mlinskih rak, kjer stoje sedaj hiše na Fužinski ulici, številka 19, 23 in 27.

Demografsko skico bi zapisali takole: Število hiš in prebivalcev znotraj obzidja nam je prvikrat znano leta 1780. V mestu je bilo takrat 128 hiš in 1.025 prebivalcev. Na hišo pride približno 8 prebivalcev. Po analogiji lahko za leto 1750 pri 117 hišah v mestu znotraj obzidja predvidevamo okrog 936 prebivalcev (zaokroženo na 1.000). Po malo predrzni primerjavi lahko po Santoninovem popisu Loke iz leta 1486 predvidevamo pri 250 hišah okrog 2.000 prebivalcev. Vse 19. stoletje je prebivalstvo ožje Loke naraščalo. V 20. stoletju je leta 1980 število padlo na 752 prebivalcev. Ugotovili smo, da se v mestu in predmestjih vsakih 50 let po priimkih zamenja približno polovica lastnikov. Po »krvi« je stanje le nekoliko boljše. V 100 letih pa se zamenja skoraj vsa populacija. Nečimrnost čez nečimrnost, je rekel starozavezni pridigar. Učeni menih Tomaž iz Kempna (1379–1471) je leta 1441 zapisal: *»Povej mi, kje so zdaj vsi tisti učeni gospodje, ki si jih dobro poznal, ko so še živeli in cveteli v svoji učenosti! Na njih mestih sede že drugi in ne vem, če kaj mislijo nanje. Dokler so živeli, se je zdelo, da so nekaj, a sedaj vse o njih molči.«*³¹ Potrebovali bomo krepko revitalizacijo mestnega jedra z novimi družinami in novimi vsebinami, če nočemo, da mesto Škofja Loka ne bo muzej, ki bo odprt nekaj poletnih mesecev.

31 Kempčan, *Hoja za Kristusom*, str. 9.

VIRI:

Arhiv Republike Slovenije, AS_174, Terezijanski kataster za Kranjsko, 1747–1805.
Nadškofijski arhiv Ljubljana, NŠAL 572, Zapuščina Franca Pokorna, Kartoteka pomembnih
Ločanov.

LITERATURA:

- Blaznik, Pavle: Loški meščan Jernej Junaver. *Loški razgledi* 8, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1961, str. 83.
- Blaznik, Pavle: Reformacija in protireformacija na tleh loškega gospodstva. *Loški razgledi* 9, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1962, str. 71–104.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospodstvo*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973.
- Cevc, Emilijan: Loška baročna umetnika Heinrich Hilarius Göttinger in Martin Blažič. *Loški razgledi* 21, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1974, str. 94–101.
- Cevc, Emilijan: Stavbar Andrej in slikar Jernej iz Loke v Beneški Sloveniji. *Loški razgledi* 7, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1960, str. 94–105.
- Kempčan, Tomaž: Hoja za Kristusom. Celovec-Ljubljana-Dunaj : Mohorjeva družba, 1994.
- Kos, Franc: *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja*. Ljubljana : Matica Slovenska, 1894.
- Kos, Franc: Zgodovinski pobirki iz loškega okraja. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* II, Ljubljana : Muzejsko društvo, 1892.
- Šega, Judita; Golec, Boris: Münchenska zakladna najdba – škofjeloški slovenski razglas iz leta 1590. *Loški razgledi* 55, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2008, str. 173–190.
- Štukl, France: Knjiga hiš v Škofji Loki I. Škofja Loka : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1981.
- Štukl, France: Knjiga hiš v Škofji Loki II. Škofja Loka : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1984.
- Štukl, France: Slikar Janez Anton Tušek (1725–1798): nekaj arhivskih podatkov in doslej neznan del. *Loški razgledi* 20, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, str. 147–150.
- Štukl, France: Zemljiška knjiga kot vir za kulturno zgodovino (dva testamenta z inventarjem iz Škofje Loke). *Zbornik ob devetdesetletnici arhiva*, Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1988, str. 77–87.
- Žontar, Josip: Ločan Volbenk Schwarz: prispevek k zgodovini finančnega gospodarstva v dobi Friderika III. in Maksimilijana I. *Loški razgledi* 4, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1957, str. 25–34.
- Žontar, Jože: Novi Škofjeloški mestni red iz leta 1747. *Loški razgledi* 5, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1958, str. 128–136.

Summary

The contribution attempts to supplement my Book of Houses in Škofja Loka I. – Suburbs (1981) and a Book of Houses in Škofja Loka II. – Town, which cover data of owners from the end of the 18th century and usually from the start of the 19th century to the eighties of the 20th century. The link is approximate, since the same parameters and criteria have not been preserved for individual periods. These are only comparable from the start of the 18th century onwards. The town of Škofja Loka has few data on houses and citizens from previous centuries. We only know of exceptional personalities: the builder Andrej of Loka, the painter of frescoes Jernej of Loka, the merchant and banker Volbenk Schwarz and occasional other more important persons in the municipal or diocesan administration. Ordinary people are recorded for the first time in general lists of Loka inhabitants for the time of the Reformation in the second half of the 16th century. At that time, Loka heretics were subject to a census for the bishop and provincial grand duke. We know more about Loka inhabitants again from the new municipal order of 1747, when the state reformed the municipal administration and finances. The first systematic census of citizens was elaborated by the central authority in Vienna within the framework of tax reform. The record was called the Theresian Land Register, after Empress Maria Theresa, who commissioned it. It was completed for Škofja Loka in 1752. Analysis of these data showed interesting results. For the first time the suburbs are included in the town in the records and thus the concept of citizen extended and unified. Various data about the census districts are evident from the census: houses, citizens, tax burdens, social structures in the town and suburbs. Quite a few of the citizens were ennobled, of course in the sense of the then »purchase« of nobility. These were above all the linen merchant families: Jugovic and Jenko von Jenkensheim. Among iron workers there are links of surnames with Železnikars. The professional structure was still medieval, based on guilds. Ironworks and stamping mills for tanning were still the common property of the guilds. Comparison of earlier and later data shows how quickly families changed. The artistic offer is interesting. Carpenters include also artisan carvers. Painters, goldsmiths, gilders, glaziers, rope makers, button makers and interstingly, fiddle makers, were also recorded. On the basis of the somewhat later records, we tried to reconstruct the number of inhabitants in the town core at the end of the 15th century to the end of the 20th century. Unfortunately, the population in the town core has been constantly shrinking.

Rodbina Stanonik na loškem ozemlju do konca 19. stoletja (3. del)

Izvleček

V prispevku prikazujemo zgodovinski razvoj rodbine Stanonik na loškem ozemlju do konca 19. stoletja. Tokrat obravnavamo rodbinske veje iz poljanske in starološke župnije. V začetku 18. stoletja zasledimo v koroškem uradu, poleg že znanih Stanonikov v Valterskem Vrh, tudi Stanonike na območju potoka Hrastnice v soseski sv. Ožbolta. Sledimo jih le krajši čas, saj se preselijo v Bukov Vrh v poljansko župnijo, kjer se za njimi počasi izgubi sled. V tem času se pojavijo Stanoniki, ki verjetno izvirajo iz polhograjske župnije, tudi v soseski sv. Janeza Krstnika na Trati. Istočasno se v starološki župniji naselijo Stanoniki od soseske sv. Lenarta v Črnem Vrh. Omenjene rodbinske veje so v prispevku podrobneje predstavljene.

Abstract

The Stanonik family on Loka territory until the end of the 19th century (Part 3)

The contribution shows the historical development of the Stanonik family on Loka territory to the end of the 19th century. This time, family branches from the Poljane and Stara Loka parishes are discussed. At the beginning of the 18th century, in addition to the already known Stanoniks in Valterski vrh, Stanoniks in the area of the Hrastnica stream in the vicinity of Sv. Ožbolt can also be traced, though only for a short time since they moved to Bukov Vrh in the Poljane parish, where trace is slowly lost of them. At that time, Stanoniks appear who probably originated from the Polhov Gradec parish, also in the vicinity of Sv. Janez Krstnik in Trata. At the same time, Stanoniks from the neighbourhood of Sv. Lenart in Črni Vrh settled in the Stara Loka parish. The aforementioned branches of the family are presented in more detail in the contribution.

Dopolnilo k 2. delu

Akademik prof. dr. Janez Stanonik je 2008 v Glasniku Slovenske matice objavil članek *Janez Jesenko – moj sorodnik*.¹ V njem je razjasnil nekatere podrobnosti o potomcih *Mateja Stanonika* (*1799 v Kremeniku, št. 6, †1874, v Podobenu, št. 3), ki se je ok. 1820 poročil na kmetijo pri Košaku v Podobenu, v dolini ob cesti iz Poljan v Javorje.² Matejev najmlajši sin *Anton Stanonik* (*1837 v Podobenu, št. 3), ki je nasledil očeta, se je poročil z *Marijo Jesenko* (*1835 v Poljanah, št. 11), sestro geografa, zgodovinarja, prevajalca in časnikarja Janeza Jesenka (*1838 v Poljanah, št. 11; †1908 v Trstu).³

Antonov najstarejši sin *France Stanonik* (*1860 v Podobenem, št. 3; †1916 v Žabji vasi, št. 6) se je 1886 priženil na kmetijo na Šiškah v Žabji vasi k *Marjani Alič* (*1858 na Trati, št. 17, †1938 v Poljanah). France in Marjana sta imela štiri otroke: Ivana (*1887, †1954 v Celju), Ano (*1892, †1976), Cirila (*1895) in Franceta (*1901). Najmlajši sin France je se je mlad ponesrečil in po več letih hiranja po 1. svetovni vojni umrl za kostnim rakom. Srednji sin Ciril (Cecil) je 1913 odšel na delo v ZDA, kjer se je poročil z Marijo (Martho) Maček (*1903 na Grencu, št. 3) in si kupil veliko posestvo v Ohaju, v kraju East Palestine, južno od Clevelanda. Imela sta tri sinove Cecila Henrya (*1918 v East Palestine v ZDA, †2007 v New Watterfordu v ZDA), Vernona in Lelanda Roberta (*1925) ter hčer June Martho. Francetova hči Ana se je 1. marca 1914 v Poljanah poročila s tesarjem Henrikom Robnikom (*1886 v Razvanjah pri Hočah) in je po očetovi smrti prevzela posestvo. Imela je dva sinova,⁴ a se je kmalu po prvi vojni ločila od moža.

Francetov najstarejši sin *Ivan Stanonik* (*1887 v Žabji vasi, št. 6, †1954 v Celju) je, tudi z denarno pomočjo svojega starega strica prof. Janeza Jesenka, v leti 1899–1906 obiskoval gimnazijo v Kranju in pozneje študiral pravo na univerzi na Dunaju. Od oktobra 1906 je bil na Dunaju arhivar akademskega društva »Slovenija«.⁵ Dejaven je bil tudi doma, saj je 8. septembra 1907 na poučno-zabavni prireditvi, ki jo je v Gorenji vasi priredilo tamkajšnje gasilsko društvo, predaval o kmečkih uporih na Slovenskem.⁶ Bil je tudi knjižničar Gorenjskega akademskega ferialnega društva »Vesna« v Kranju, vse od njegove ustanovitve 2. avgusta 1908.

1 Stanonik, Janez Jesenko, str. 182–185. Op. p.: Žal mi je ta zanimiv sestavek prišel v roke, ko je bila redakcija 56. številke Loških razgledov že zaključena.

2 Šilc, Rodbina Stanonik (2. del), str. 98–99.

3 Bratec Mrvar, Kladnik, Janez Jesenko, str. 65–77.

4 Starejši je bil Rudi Robnik (*1918, †1942), ki je bil načelnik »Sokola« v Gorenji vasi in je pred 2. svetovno vojno telovadil, smučal in kot smučarski tekač tekmoval za Smučarski klub Ljubljana. Med vojno je bil komandir Poljanske čete in udeleženec bitke pri Dražgošah. Ko je bil 22. januarja 1942 v Vinharjah s strani Nemcev zajet, se je sam ustrelil. (Rutar, Športnika, str. 287–292.)

5 Akademično društvo »Slovenija« na Dunaju.

6 K poučno-zabavni prireditvi.

V okviru Narodne čitalnice v Kranju je 20. junija 1908 predaval ponovno o kmečkih uporih, 26. septembra istega leta pa o političnem preporodu slovenskega naroda.⁷ Slednje predavanje je kot podlistek objavil tudi časopis Gorenjec.⁸

Ob smrti prof. Janeza Jesenka, ta je umrl 31. julija 1908 v Trstu, je Ivan Stanonik objavil daljši nekrolog⁹ in dal pobudo za ustanovitev Jesenkove knjižnice v Poljanah. O tem beremo 7. avgusta 1908 v Slovenskem narodu: *Poljansko dijaštvo je sklenilo priznavajoč velike zasluge prof. Jesenka snovati v Poljanah pod firmo akad. fer. društva »Vesne« ljudsko knjižnico z naslovom: »Profesor J. Jesenka knjižnica v Poljanah«. Pozivljamo torej tem potom častitelje rajnega šolskega svetnika Jesenka, da nam v najkrajšem času pošljejo knjige in denarne prispevke na naslov: Ivan Stanonik, cand. iur. Poljane nad Škofjo Loko. Imena darovalcev in daril se objavijo v listih.*¹⁰ Knjižnica je bila že v nedeljo, 23. avgusta 1908 odprta z otvoritvenim predavanjem Ivana Stanonika, ob 4. popoldne v Polonovčevi gostilni.¹¹ Kot piše akademik dr. Janez Stanonik, je Jesenkovo knjižnico *potem moja stara mama Marjanca Stanonik (vdova po Francu Stanoniku) nerazsodno razprodajala po kilogramih.*¹²

Oglas odvetnika dr. Ivana Stanonika. (Nova doba, letnik 15, št. 19, Celje, 1933, str. 2)

Po uspešnem študiju je dr. Ivan Stanonik opravljal odvetniško službo v Celju. Poročil se je s Franjo Grum in 2. januarja 1922 se ima je v Slovenj Gradcu rodil sin Janez, priznani jezikoslovec -anglist in redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Ne kaže pa spregledati še enega duhovnika iz Jakobcove rodbine. Pri Kalarju v Sestranski vasi se je v družini Franceta Stanonika (*1845 v Logu, št. 4, †1913 v Sestranski vasi, št. 5) in Francke Kržišnik (*1856 v Sestranski vasi, št. 17, †1934 v Sestranski vasi, št. 5) kot deveti, najmlajši otrok rodil 29. maja 1896 sin Anton. Po končani gimnaziji v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano je kot vojak preživel prvo svetovno vojno. Sledil je poti svojega starejšega brata Maksa in vstopil v ljubljansko semenišče ter bil 29. junija 1922 posvečen v duhovnika. Novo mašo je imel na Brezjah, nato pa je bil za kaplana v Toplicah, Starem trgu ob Kolpi in v Vodicah. Kot župnik v Zgornjem Tuhinju je bil v začetku druge vojne izseljen na Hrvaško. Kmalu se je vrnil v Ljubljano in bil 1942 imenovan za župniškega upravitelja na Turjaku. Tu je službo opravljal do 19. septembra 1943, ko je bil grad in z njim župnijska cerkev popolnoma razrušen. Leta 1945 je odšel v emigracijo,

7 46. občni zbor Narodne čitalnice v Kranju.

8 Stanonik, Politični porod slovenskega naroda.

9 Stanonik, † Janez Jesenko.

10 Častiteljem prof. Jesenka.

11 Prva ljudska knjižnica »Vesna«.

12 Stanonik, Janez Jesenko, str. 184.

najprej v Italijo, Španijo in v Argentino, kjer je umrl 24. maja 1980 v kraju Villa Sarmiento.¹³

Stanoniki v poljanski in starološki župniji

V prvih dveh delih sestavka¹⁴ smo opisali zgodovinski razvoj rodbine Stanonik, ki se je z domačije pri Jakobcu v Valterskem Vrhu razselila po širnem loškem ozemlju. Naselili so se v Bodovlje, Breznico pod Lubnikom, Brode, Bukov Vrh, na Gabrško Goro, v Gorenjo Žetino, Kremenik, Log nad Škofjo Loko, na Planico, v Podobeno, Reteče, Sestransko vas, Sopotnico, Staro Loko, k Sv. Barbari in v Zminec.

V začetku 18. stoletja zasledimo v koroški županiji poleg že znanih Stanonikov, pri Jakobcu v Valterskem Vrhu, tudi Stanonike na območju potoka Hrastnice v soseski sv. Ožbolta. A le za krajši čas, saj so se kmalu preselili v Bukov Vrh v poljansko župnijo. V tem času se prvi Stanoniki pojavijo tudi v soseski sv. Janeza Krstnika na Trati. Poleg njih se v prvi polovici 18. stoletja naselijo Stanoniki iz črnovrške soseske sv. Lenarta tudi v župnijo Stara Loka. Vse tri rodbinske veje bomo obravnavali v nadaljevanju.

Poljanski Stanoniki

Kot je bilo že omenjeno, sta bili v 18. stoletju v poljanski župniji poleg Jakobcovih še dve veji Stanonikov. Prva se začne ok. 1700 v soseski sv. Janeza Krstnika na Trati in se nadaljuje v Lovskem Brdu in Hotovlji¹⁵ ter dalje v Škofji Loki. Druga, ki izvira od soseske sv. Ožbolta (Ožbolt nad Zmincem), pa se po letu 1720 naseli v Bukovem Vrhu.

Soseska sv. Janeza (Trata)

Jurij Stanonik (* ok. 1665) med 1700 in ok. 1740. Okrog leta 1700 sta se v sosesko sv. Janeza na Trati naselila *Jurij Stanonik* in njegova žena *Magdalena* (* ok. 1671, †1739). Žal njune poroke ni najti v poročnih matičnih knjigah poljanske in okoliških župnij. Imela sta štiri sinove: Urbana (*1700), Mateja (*1702), Martina (*1706) in Jakoba (*1712). Sin Matej se je poročil z Barbaro na Lovsko Brdo (*glej Lovsko Brdo*), sin Martin pa z Uršo v Hotovljo (*glej Hotovlja*).

Jakob Stanonik (*1712) med ok. 1740 in ok. 1780. Doma je ostal najmlajši sin *Jakob*, ki se je poročil s *Katarino Debeljak* (*1728 pri Sv. Pavlu), hčerjo Gregorja. Imela sta pet otrok: Heleno (*1745), Gregorja (*1748, †1769), Mihaela (*1750, †1757), Marijo (*1753) in Katarino (*1755). Hči Helena se je 1765 poročila z Markom Gartnerjem in se naselila na Jarčjem Brdu.

13 Škulj, Tri četrt tisočletja, str. 90-91.

14 Šilc, Rodbina Stanonik (1. del), str. 32-45; Rodbina Stanonik (2. del), str. 89-109.

15 ZAL-ŠKL, ŠKL 364, t. e. 4, k. V; NŠAL, ŽA Poljane nad Škofjo Loko, š. 1, SA 1759-1842.

Lovsko Brdo

Matej Stanonik (*1702) med 1726 in 1778. Jurijev sin *Matej* se je 13. februarja 1726 v Poljanah poročil z *Barbaro* in se naselil v kajžo Krvina v Lovskem Brdu, št. 4. Bila sta brez otrok in Matej je kmalu ovdovel. Okrog 1730 se je drugič poročil z *Magdaleno* (* ok. 1711, †1736), s katero sta imela sinova Štefana (*1731) in Blaža (*1735). Leta 1736 je Matej drugič ovdovel in se leto za tem tretjič poročil, tokrat z *Nežo Kos* (* ok. 1720, †1784), hčerjo Martina. Imela sta deset otrok: Nikolaja (*1738), Gregorja (*1740), Antona (*1743), Janeza (*1746), Jakoba (*1749), Špelo (*1750), Mateja (*1753, †1817), Jožeta (*1756), Filipa (*1759) in Matijo (*1762).

Matej Stanonik (*1753, †1817) med 1778 in 1807. Domačijo je prevzel *Matej*, sin iz tretjega zakona, ki se je 21. februarja 1778 poročil z *Marijo Bohinc* (*1750 v Lomeh nad Volčo, †1823), hčerjo Jerneja. Znanih je devet njunih otrok: Jernej (*1779, †1839 v Volči, št. 4), Jurij (*1781, †1826 na Dolenjem Brdu, št. 2), Janez (*1783), Marija (*1785, †1795), Anton (*1787, †1864), Lucija (*1789, †1791), Helena (*1792, †1794), Marija (*1799, †1801) in Boštjan (*1795).

Sin *Jernej* se je 1807 poročil z *Nežo Mrak* (*1778 na Volči, †1818), hčerjo Jakoba. Živela sta kot gostača v Mrakovi koči na Volči, št. 4 in imela sina Tomaža (*1808, †1812) in hčer Marijo (*1810, †1812). Jernej je 1818 ovdovel in se naslednje leto poročil z *Marijo Guzelj* (*1793 v Kopačnici, št. 16), hčerjo Janeza in Nežce, roj. Kumer. Imela sta hčer Marjeto (*1823, †1896 v Dolenji Ravni, št. 1), ki se je 1843 v Poljanah poročila s Francetom Benedikom in živela na Gaberški Gori, št. 8.

Sin *Jurij* je bil čevljar in se je 1818 poročil s *Heleno Razvoza* (*1792 na Dolenjem Brdu, št. 6), hčerjo Tomaža in Marije, roj. Ferlan. Kot gostači so živeli v Krivcevi koči v Mejah na Dolenjem Brdu, št. 2. Rodili so se trije otroci: Ana (*1818), Andrej (*1819, †1896 v Podobenu, št. 10) in Lucija (*1822). Jurijev sin Andrej se je 1859 v Poljanah poročil z Jero Lunar (*1830, †1890 v Lomeh nad Volčo, št. 21), nezakonsko hčerjo Marije in se naselil v Podobenu, št. 10. Imela sta tri otroke: Mateja (*1860), Marjano (*1863) in Marijo (*1869, †1877). Hči Marjana je imela 1884 nezakonsko hčer Katarino, nato pa se je 1889 v Poljanah nad Škofjo Loko poročila z Jakobom Nardonijem iz Žirovskega Vrha, št. 15.

Sin *Boštjan* je bil tudi čevljar v Lomeh nad Volčo, št. 12, kamor se je 1820 priženil k *Mariji Demšar* (*1789 v Lomeh nad Volčo, št. 12, †1842 v Zakobiljku, št. 7), hčeri Jurija in Jere,

Krvina v Lovskem Brdu, št. 4. Sedaj Lovsko Brdo, št. 4 in priimek Jelovčan. (ARS, AS 176, L199/4 in L199/7)

roj. Lukančič. Imela sta sina Urbana (*1831, †1894 v Stanišah, št. 6), ki je ostal samski in je bil drvar. Boštjan je ovdovel in se 1843 poročil z vdovo Marijo Ramovš (*1798 v Zakobiljku, †1867 v Zakobiljku, št. 19), hčerjo Pavla in Marije, roj. Izda.

Anton Stanonik (*1787, †1864) med 1807 in 1861. Nato je 13. novembra 1807 na domačiji Krvina zagospodaril Matejev sin *Anton*, ki se je poročil z *Marijo Krek* (*1791 v Lomeh nad Volčo, št. 10, †1861), hčerjo Simona in Jere, roj. Šubic. Imela sta sedem otrok: Antona (*1818), Pavla (*1820), Ano (*1822, †1891 v Poljanah, št. 28), Marjeto (*1824, †1894 v Suši, št. 10), Blaža (*1829, †1874), Jero (*1831) in Mateja (*1832). Hči Marjeta se je 1845 poročila z Janezom Dolencem iz Lovskega Brda, št. 5, s katerim sta kasneje živela v Delnicah, št. 1. Hči Jera se je 1863 v Poljanah nad Škofjo Loko poročila z Antonom Verčičem iz Gabrške Gore, št. 12.

Blaž Stanonik (*1829, †1874) med 1861 in 1874. Antonu je sledil sin *Blaž*, ki je prevzel posestvo 5. novembra 1861 in se poročil z *Marijo Šifrer* (*1838), hčerjo Antona in Jere, roj. Jelovčan. V zakonu se ima je rodilo osem otrok: dvojčka Barbara (*1863, †1877) in Andrej (*1863, †1863), Terezija (*1865, †1877), Jakob (*1868, †1870), Jera (*1870), ponovno dvojčka Peter (*1871, †1877) in Pavel (*1871, †1945) ter Martin (*1874, †1877). Po smrti moža Blaža se Marija 1875 poročila z Antonom Demšarjem (*1852 v Zaprevalu, št. 3, †1878), ki pa je natanko tri leta po poroki umrl.

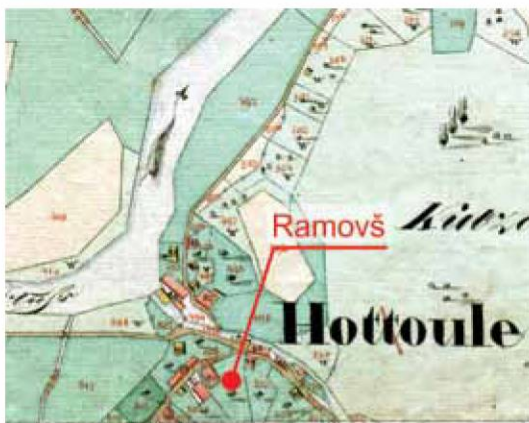
Pavel Stanonik (*1871, †1945) od 1894. Na domačiji je ostal sin *Pavel*, ki se je 1894 poročil z *Jero Šink* (*1871 v Gorenjem Brdu, št. 6), hčerko Franceta in Neže, roj. Čadež. Njuna hči Marija (*1900, †1967) je bila mati slikarja in grafika Ive Šubica (*1922, †1989).

Hotovlja

Martin Stanonik (*1706) med 1734 in 1764. Naslednji Jurijev sin *Martin* se je 3. marca 1734 poročil z *Uršo* in se naselil Pri Ramovšu v Hotovlji, št. 30. Imela sta sedem otrok: Nežo (*1734), Valentina (*1736, †1736), Janeza (* ok. 1738, † pred 1804), Uršo (*1740), Špelo (*1744), Blaža (*1749, †1752) in Valentina (*1754).

Janez Stanonik (* ok. 1738, † pred 1804) med 1764 in 1804. Martinov sin *Janez* se je 1764 v Poljanah poročil z *Marijo Benedik* († 1811), hčerjo Antona iz Škofje Loke. Imela sta osem otrok: Marijo (*1767), Marijo (*1770), Janeza (*1773), Luko (*1776), Špelo (*1777), Gregorja (*1781), Janeza (*1782) in Andreja (*1785). Hči Špela se je 1804 poročila z Jurijem Dermoto iz Bukovega Vrha, št. 10, potem ovdovela in se 1816 poročila s Tomažem Jankovcem (*1789 v Črnem Vrhu). Najmlajši sin *Andrej* je bil v letih med 1804 in 1812 tudi lastnik hiše Kocandrovše v Hotovlji, št. 29, ki jo je za njim prevzel Martin Dolinar. Leta 1815 se je Andrej oženil z *Marijo Hribernik* in živel v Škofji Loki na Mestnem trgu (*glej Škofja Loka*).

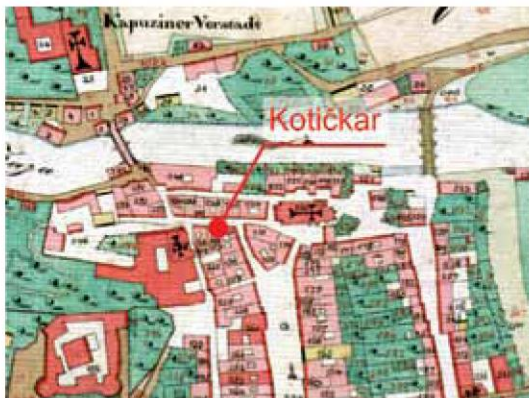
Janez Stanonik (*1782, †1845) med 1804 in 1835. Posestvo je prevzel sin *Janez*, ki se je 1809 poročil z *Marijo Kalan* (*1792 v Hotovljji, št. 11, †1836), hčerjo Luke in Jere, roj. Debeljak. Imela sta tri hčere: Ano (*1811), Jero (*1815, †1818) in Marijo (*1817, †1881). Hči *Ana* se je poročila z *Andrejem Bozovičarjem* (*1809). Imela sta šest otrok: Marijo (*1835), Jožefa (*1838), Francko (*1841, †1841), Pavla (*1845), Janeza (*1848), ki je prevzel posestvo, in Heleno (*1853).

Ramovš v Hotovljji, št. 30. Sedaj Hotovljja, št. 51 in priimek Dolenc. (ARS, AS 176, L31/2)

Škofja Loka

Andrej Stanonik (*1785, †1844) med 1806 in 1844. Pri Kotičkarju (na Mestnem trgu) v Škofji Loki,¹⁶ Mesto, št. 109, je v začetku 19. stoletja živel pek *Andrej Stanonik* (*1785 v Hotovljji, št. 30, †1844), Ramovšev iz Hotovlje, sin Janeza in Marije, roj. Benedik, ki je z izročilno pogodbo 1806 postal lastnik hiše, ki je bila od 1789 v lasti peka Gregorja Ravnikarja.¹⁷ Andrej se je 1815 poročil z *Marijo Hribernik* (*1793, †1857), hčerko usnjarja Antona in Špele, roj. Kožuh. Rodilo se ima je sedem otrok: Marija (*1818, †1819), Marija (*1820, †1821), Polona (*1822, †1865 v Kapucinskem predmestju, št. 18), Marija (*1824, †1882 v Stražišču), dvojčici Antonija (*1830, †1831) in Neža (*1830, †1831 tam) ter Jera (*1834).

Kotičkar v Škofji Loki, Mesto, št. 109. Danes Thalerjeva hiša na Mestnem trgu, št. 42. (ARS, AS 176, L129/7)

Marija Stanonik, roj. Hribernik (*1793, †1857) med 1844 in 1848. Leta 1844 je z izročilno pogodbo prešla hiša v last Andrejeve žene Marije.

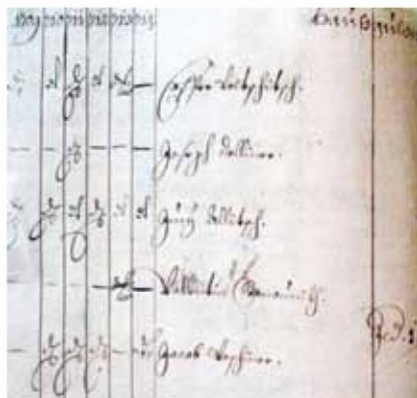
Polona Stanonik, por. Kalan (*1822, †1865) med 1848 in 1866. Naslednja lastnica je bila hči Polona, ki se je 1848 v Škofji Loki poročila s Francetom Kalanom (*1811 v Pevnu) s Pristave (Neuwelt) in živela v Kapucinskem

16 ZAL-ŠKL, ŠKL 364, t. e. 200 in t. e. 201; NŠAL, ŽA Škofja Loka, š. 1, SA 1762-1885 in š. 2, SA 1791-1893.

17 Štukl, *Knjiga hiš v Škofji Loki*, str. 58-59.

predmestju, št. 18, v Škofji Loki ter dobila tega leta hišo v last na podlagi izročilne pogodbe. Po njeni smrti je hiša z zapuščinskim prisodilom pripadla njenemu sinu *Francetu Kalanu*.

Bukov Vrh

Priročni urbar gospodstva Škofja Loka (1709–1714). (ARS, AS 783, k. 30)

Valentin Stanonik (*1692, † pred 1747) med ok. 1720 in 1747. Valentin je bil sin Jakoba Stanonika in Maruše in je bil rojen 11. februarja 1692, pri sv. Ožboltu nad Zmincem, v škofjeloškem vikariatu. Imel je tudi starejšega brata Pavla (*1685 Ožbolt nad Zmincem) in sestro Nežo (*1689 Ožbolt nad Zmincem). Leta 1714 se je v Poljanah poročil z *Marušo* (* ok. 1691, †1761). Najprej so živeli v soseski sv. Ožbolta, kjer sta se rodila sin Nikolaj (*1714) in hči Marija (*1718), potem pa so se naselili pri sv. Soboti (Bukov Vrh), kjer so se rodili še: Blaž (*1722), Primož (* ok. 1725, †1726) in Matej (*1732).

Najstarejši sin *Nikolaj* se 1747 v Poljanah poročil s *Heleno Oblak*, hčerjo Andreja in imel tri otroke: Marijo (*1747), Jero (*1750) in Andreja (*1752).

Sin *Matej* se je 1745 v Poljanah poročil s *Katarino Plesentčar* (* ok. 1729, †1769), hčerjo Martina iz soseske sv. Pavla v Stari Oselici. Imela sta pet otrok: Gregorja (*1756, †1756), Magdaleno (*1757), Uršo (*1758), ki se je poročila s Simonom Tratnikom, Mateja (*1759) in Tomaža (*1760, †1763). Matej je 1769 ovdovel, a se je še isto leto poročil s *Polono Jesenko*, hčerjo Andreja, prav tako iz soseske sv. Pavla v Stari Oselici. Imela sta hčer Marijo (*1775, †1779, v Žirovskem Vrhu sv. Antona, št. 4).

Starološki Stanoniki

Poleg omenjenih v poljanski župniji so se v tem času pojavili Stanoniki tudi v starološki župniji. Tudi ti izhajajo od soseske sv. Lenarta v Črnem Vrhu in se 1740 naselijo v Virmašah¹⁸ in tri leta kasneje v Škofji Loki; iz Virmaš gredo 1778 k Sv. Duhu in dalje na Suho¹⁹ v škofjeloški župniji.

Virmaše

Primož Stanonik (* ok. 1710, †1784) med 1740 in 1781. Pri Zidančku v Virmašah, št. 3, sta si po 1740, ko sta se poročila, ustvarila družino *Primož Stanonik* (*1712 v Črnem Vrhu, †1784) in *Jera Bogataj*, hči Antona.

18 ZAL-ŠKL, ŠKL 364, t. e. 10, k. XII in t. e. 187; NŠAL, ŽA Stara Loka, š. 1, SA 1779–1881.

19 ZAL-ŠKL, ŠKL 364, t. e. 10, k. XII; NŠAL, ŽA Škofja Loka, š. 2, SA 1756–1876.

Primož izhaja iz velike družine iz polhogradske soseske sv. Lenarta v Črnem Vrhu, verjetno iz domačije pri Snovniku. Njegov oče *Matija* (*1667) se je 1688 pri sv. Ožboltu poročil z *Marušo*, s katero je imel štiri otroke: Marušo (*1689), Mateja (*1690), Barbaro (*1693) in Jurija (1695). Nato je žena umrla in 1696 se je Matija poročil z *Uršo Maček*, s katero je imel še dvanajst otrok: Andreja (*1697), Jero (*1699), Urbana (1701), Špelo (*1702), Marka (*1704), Heleno (*1706), Marušo (*1708), Janeza (*1710), nam znanega Primoža (*1712), Marjeto (*1714), Luka (*1716) in Matija (*1719, †1781 v Škofji Loki).

Poleg domačije je imel Primož od 28. novembra 1782 v lasti tudi travnik imanja Štemarje. Z ženo Jero sta imela sedem otrok: Urbana (*1741), Heleno (*1743), Jakoba (*1746), Primoža (* ok. 1750, †1752), Janeza (*1752, †1789), Jurija (*1755, †1755) in Marijo (*1757, †1776 v Veštru). Hči Marija se je 1775 poročila z vdovcem Jakobom Svolišakom (*1740, †1827) v Vešter in je kmalu po poroki umrla. Sin *Jakob* (*1748) se je 1778 v Stari Loki poročil z *Nežo Žontar* (*1755 v Virmašah, †1838 pri Sv. Duhu, št. 10) in zagospodaril pri Mružu (takrat še pri Povletu) pri Sv. Duhu št. 10 (glej **Sv. Duh**). Sin *Matija* se je 1743 poročil z *Nežo Lemovec* in se naselil v Škofji Loki, kjer je bil pek (glej **Škofja Loka**).

Janez Stanonik (*1752, †1789) med 1781 in 1789. Kmetijo je prevzel Primožev sin *Janez*, ki se je 1781 poročil *Marijo Žontar*, hčerko Simona. Rodilo se ima je sedem otrok: Marjeta (*1781, †1853 v Retečah, št. 2), ki se je poročila z Jakobom Kušarjem (*1782, †1858 v Retečah, št. 2) h Krivcu v Reteče, št. 2, Tomaž (*1782, †1783), Marija (*1783, †1856), Terezija (*1785, †1787), Tomaž (*1786, †1786), Marija (*1788) in Jakob (*1790, †1860). Oče Janez je umrl še pred rojstvom zadnjega otroka Jakoba. Ta je bil 2. januarja 1814 posvečen v duhovnika in je najprej služboval kot kaplan v Rodinah, nato je bil med 1817 in 1821 kaplan na Igu, od 1822 do 1846 kaplan v Bohinjski Beli ter nazadnje župnik v Velesovem, kjer se je 1858 upokojil in 1860 tudi umrl. Posestvo je verjetno prešlo v last Janezove žene Marije.

Marija Stanonik por. Hribenik (*1783, †1856) med 1814 in 1846. Janezova hči *Marija* se je 1814 poročila z *Valentinom Hribnikom* (*1791 v Puštalu, št. 3, †1865 v Virmašah, št. 11) in prevzela posestvo. Imela sta sina Franceta (*1821, †1873), ki se je 1846 poročil z Lucijo Potočnik in prevzel posestvo.

Zidančev v Virmašah, št. 3. Sedaj Virmaše, št. 3 in priimek Žagar. (ARS, AS 176, L268/2)

Škofja Loka

Matija Stanonik (*1719, †1781) med 1743 in 1781. V mestu se je sredi 18. stoletja naselil pek **Matija Stanonik** (*1719 v Črnem Vrhu, †1781 v Škofji Loki), sin Matije (*1667 v Črnem Vrhu) in Urše, roj. Maček. Matija je bil brat Primoža, ki se je oženil v Virmaše. Matija se je 1743 poročil z **Nežo Lemovec**, hčerjo takrat že pokojnega Florjana. Imela sta šest otrok: Katarino (*1745), Mateja (*1746), Filipa Jakoba (*1748, †1748), Jakoba (*1751, †1751), Terezijo (*1752) in Heleno (*1754, †1754). Potem pa je žena Neža 16. maja 1757 umrla in Matija se je 27. julija 1757 v Stari Loki poročil s **Heleno Šink**, hčerjo Jurija iz Stare Loke ali bližnje okolice (soseske sv. Jurija). Matija in Helena sta živela pri Cotlu v hiši na Mestnem trgu (Mesto, št. 127). Žena Helena je bila lastnica hiše že 1752.²⁰ Imela sta sina Jurija (*1759, †1759).

Sv. Duh

Jakob Stanonik (*1746) med 1778 in 1805. Pri Mružu pri Sv. Duhu, št. 10 sta si okrog 1778 ustvarila družino **Jakob Stanonik** (*1750 v Virmašah), sin Primoža (*ok. 1710, †1784 v Virmašah) in Jere, ter **Neža Žontar** (*1755 v

Mruž pri Sv. Duhu, št. 10. Sedaj Sv. Duh, št. 112 in priimek Porenta. (ARS, AS 181, L38/4 in L38/5)

Virmašah, †1838), hči Simona. Rodilo se ima je enajst otrok: Tomaž (*1778, †1778), Tomaž (*1779, †1780), Marija (*1781, †1784), Neža (*1782), Terezija (*1784), Peter (*1787, †1871 na Suhi, št. 27), Marija (*1789, †1862 v Starem Dvoru, št. 7), Mina (*1791), Maruša (*1793, †1850), Urša (*1795) in Simon (*1798). Marija se je ok. 1811 poročila z Andrejem Trilerjem, k Anzeljcu v Stari Dvor, št. 7, Mina se je 1814 poročila z Andrejem Logondrom v Virlog, št. 4, Maruša pa se je 1817 poročila k Boštecu na Suho, št. 7 s Pavlom Hartmanom.

Peter Stanonik (*1787, †1871) med 1805 in 1847. Grunt je dobil leta 1805 z izročilno pogodbo sin **Peter**, ki je bil kasneje tudi odbornik podobčine Dorfarje (za vasi Dorfarje, Forme in Sv. Duh).²¹ Peter se je 1814 v Škofji Loki poročil z **Marijo Jenko** (*1792 na Suhi, št. 27, †1864 na Suhi, št. 27), hčerjo Simona in Marije, roj. Fik. Imela sta šest otrok: Marijo (*1815), Jerneja (*1816, †1896 na Suhi, št. 27) (glej **Suha**), Primoža (1818), Janeza (*1820, †1880), Tomaža (*1822) in Marijo (*1824, †1877 na Suhi, št. 27).

²⁰ Štukl, *Knjiga hiš v Škofji Loki*, str. 73–74.

²¹ Štukl, *Nadrihtarji in podrihtarji*, str. 49.

Janez Stanonik (*1820, †1880) med 1847 in 1854. Leta 1847 je posestvo prevzel Petrov sin *Janez*, ki se je 1849 v Škofji Loki poročil z *Marijo Šink* (*1828 v Gabrovem, št. 8, †1870 v Gabrovem, št. 8), hčerjo Franceta in Urše, roj. Godec. Imela sta tri otroke: Mico (*1850), ki se je 1872 poročila v Škofji Loki, Mino (*1852) in Janeza (*1853, †1901 v Gabrovem, št. 1) (glej **Gabrovo**). Oče Janez je grunt 1854 prodal Ani Kokošcer in leta 1855 od Neže Kuralt kupil hišo pri Sv. Duhu, št. 15, ki pa jo je že konec leta 1858 prodal Janezu Klobovsu.

Gabrovo

Janez Stanonik (*1853, †1901) od 1890. *Janez*, sin Janeza Stanonika (*1820 pri Sv. Duhu, št. 10, †1880 pri Sv. Duhu, št. 10) in Marije, roj. Šink (*1828 v Gabrovem, št. 8, †1870 v Gabrovem, št. 8), se je 1882 v Škofji Loki poročil z *Marijo Kožuh* (*1853 v Breznici, št. 9, †1883). Družina je najprej živela v Zmincu, št. 23, kjer so živeli kot gostači. Janez in Marija sta imela sina Janeza (*1883, †1883), a je mati ob porodu umrla, sin pa sedem mesecev pozneje. Oče Janez se je avgusta 1883 poročil drugič; tokrat s *Polono Ramovš* (*1861 v Gabrku, št. 8), hčerjo Tomaža in Marije, roj. Eržen. Janezu in Poloni se je rodilo deset otrok. Najprej sinovi Janez (*1884, †1915), ki se je 1912 poročil z Ivanko Bogataj, France (*1886, †1963 v Starem Dvoru), ki se je 1922 poročil z Ivanko Bernik, in Valentin (*1888, †1927 v Ljubljani). Potem se je družina preselila v Gabrovo, št. 1, kjer so se rodili še: Antonija (*1890), ki se je poročila z Alojzom Potočnikom in se naselila v Papirnici, št. 11, Anton (*1892, †1903), Marija (*1894, †1981 v Bodovljah, št. 1), ki se je poročila z Antonom Pečnikom, Martin (*1895, †1897), Jožef (*1897, †1915 v Oslavju), Andrej (*1898, †1989 v Škofji Loki), ki se je 1923 poročil s Francko Sodnikar, in Matej (*1900, †1982 v Škofji Loki), ki je bil poročen najprej s Terezijo Kovač in nato z Marijo Klobovs.

Suha

Jernej Stanonik (*1816, †1896) med 1836 in 1896. Kmetijo Lukež na Suhi, št. 27 je 6. aprila 1836 od svojega tasta Simona Jenka (*1793 na Suhi, št. 26, †1865 na Suhi, št. 40) kupil Peter Stanonik (*1787 pri Sv. Duhu, št. 10, †1871 na Suhi, št. 27) za svojega takrat še mladoletnega sina *Jerneja* (*1816 pri Sv. Duhu, št. 10, †1896). Kot že omenjeno je bila Jernejeva mati hči Simona Jenka in Marije, roj. Fik, starih gospodarjev na tej kmetiji. Jernej se je v Stražišču 1840 poročil z *Marijo Rozman* (*1813 v Stražišču, †1850). Imela sta tri otroke:

Lukež na Suhi, št. 27. Hiše ni več, sedaj je tu večstanovanjska stavba na Suški cesti, št. 54.

(ARS, AS 176, L268/4)

Franceta (*1841, †1918 v Gradcu v Avstriji), Marijo (*1843, †1926) in Janeza (*1845, †1864).

Najstarejši sin France, ki je bil rojen 4. novembra 1841, je 15. novembra 1864 postal duhovnik in imel 20. novembra novo mašo v Stari Loki. Najprej je bil do 1868 kaplan v Stari Loki, kasneje pa je na univerzi v Gradcu doktoriral iz teologije in bil tam tudi dolgoletni profesor teologije,²² v študijskih letih 1875/76, 1877/78 in 1890/91 je bil tudi dekan teološke fakultete. Leta 1875 ga je graški škof imenoval za dvornega svetovalca,²³ decembra 1889 pa je postal tudi konzistorialni svetnik.²⁴ Po smrti Janeza Zlatousta Pogačarja je bil tudi med kandidati za novega ljubljanskega škofa. Časnik *Slovenec* je 16. maja 1884 povzel po celjskem *Deutsche Wacht* vest, da se od narodne strani kot nov ljubljanski škof imenuje g. dr. Stanonik.²⁵ Vendar je cesar Franc Jožef 14. junija za ljubljanskega knezoškofa imenoval Jakoba Missia, ki je bil posvečen 7. decembra 1884 v Gradcu, ko je bil izmed kranjske duhovščine prisoten tudi vseučilišni profesor dr. Stanonik.²⁶ Res, da je bil za škofa takrat izbran Missia, 15 let prej pa je bilo drugače. Leta 1869 se je na graški univerzi izpraznilo mesto predstojnika katedre za dogmatiko. Stanoniku, ki je takrat opravil zadnji rigoroz, so profesorji namignili, naj kandidira na to mesto. *Oglasila sta se tudi dva druga tekmeca iz Gradca samega: dr. Missia, poznejši škof ljubljanski, in dr. Kahn, poznejši škof krški. Dr. Stanonik pa je oba imenitna tekmeca s svojo izredno učenostjo do dobra prekosil in dobil stolico. Bil je jako lep prizor, ko sta se mnogo let pozneje sešla v Loki nekdanja tekmeca knez in škof Jakob Missia, pa vseučiliški profesor dr. Fr. Stanonik. Bilo*

Dr. Franc Stanonik (1841–1918) je bil profesor teologije na graški univerzi. (Vir: *Universitätsarchiv Graz*)

je v večji družbi. Škof Missia se je takisto ljubeznivo nasmehnil, kakor se je znal le on, ter dejal: »O, midva sva pa že stara znanca. Gospodje, tu z g. profesorjem sva skupaj tekmovala za graško vseučiliško stolico in kakor vidite, mi jo je on prevzel!« Dr. Stanonik je skušal škofa preglasovati z opetovanim »Presvetli, presvetli«, pa se mu ni posrečilo in je po otroško zardel.²⁷ France je umrl 29. decembra 1918 v Gradcu in bil pokopan 3. januarja 1919, na loškem pokopališču.

22 Štukl, Prof. dr. Franc Stanonik, str. 258–264; Naš prečastiti rojak gosp. dr. Fr. Stanonik, str. 433; Dr. Fr. Stanonik, str. 8.

23 Odlikovan, str. 222.

24 Konzistorijalnimi svetniki, str. 3.

25 Iz Celja, 15. maja, str. 3.

26 Posvečevanje novega kneza in škofa Ljubljanskega dr. Jakopa Missie, str. 3.

27 Ušeničnik, † Dr. Fr. Stanonik, str. 1–2.

Hči Marija je postala uršulinka z redovnim imenom Brigita. Bila je tudi znana lekarnarica, ki se je po priporočilu svojega brata duhovnika temeljito seznanila z vsemi apotekarskimi veščinami v neki lekarni v Gradcu.²⁸

Oče Jernej se je po skoraj 30 letih vdovstva 1879 drugič poročil, in sicer z *Marijo Cirar* (*1854 pri sv. Ožboltu nad Zmincem, št. 27, †1928), hčerko Tomaža (*1825 v Sori, št. 21) in Marije, roj. Kek (*1823 v Lomeh nad Volčo, št. 10). Imela sta štiri otroke: Ivanko (*1881, †1947 v Indiani v ZDA), ki se je 1904 poročila z Jožetom Ziherlom, Andreja (*1883, †1886), Janeza (*1885, †1898) in Francko (*1892, †1983).

Ob smrti očeta Jerneja je časopis Slovenec 6. novembra 1896 objavil naslednji zapis: *Danes zjutraj izročili smo tukaj materi zemlji telesne ostanke moža poštenjaka, Jerneja Stanonika s Suhe. Ranjki je bil oče izven domovine znanega vseučilišnega profesorja v Gradcu, dr. Frančiška Stanonik, ki je zadnje počitnice preživel na svojem domu pri preljubljenem očetu - starčku. Mislil si gotovo ni, da očeta vidi zadnjikrat; ali 80 let in nekaj mesecev starega in v kratki bolezni dvakrat previdenega ugrabila ga mu je neizprosna smrt in preselila v boljši svet. Po njem žaluje preč. gospod profesor, njega sestra, nuna - mati Brigita v tukajšnjem samostanu, rajnega druga soproga in trije nedorasli otroci. Domača vas in vsi, ki so blagega moža poznali, mu kličejo: Lahka ti zemlja! Počivaj v miru!*²⁹

Log nad Škofjo Loko

V Logu nad Škofjo Loko³⁰ se poleg Jakobcevih pojavijo med 1884 in 1891 še Stanoniki iz Žirovskega Vrha sv. Urbana.

Tomaž Stanonik (*1815, †1882) med ok. 1870 in 1882. Na domačiji Zgojne v Logu, št. 15 sta živela Anton Ahlin (*1841 v Trstu) in njegova žena Jera Pustavrh (*1844 v Poljanah). V sedemdesetih letih 19. stol. sta domačijo prodala in od Mihaela Jereba (*1845 v Žirovskem Vrhu sv. Urbana) kupila sosednjo domačijo Premetove v Logu, št. 16. Zgojne je kupil **Tomaž Stanonik** (*1815 v Žirovskem Vrhu sv. Urbana, št. 23, †1882 v Kovskem Vrhu, št. 4), ki se je 1853 na Trati poročil z *Marijo Klemenčič* (*1823 v Žirovskem Vrhu sv. Urbana, št. 19, †1889). Tomaž je bil rejenec Boštjana Arharja (*1802 v Logu, †1883 v Logu). Marija je imela pred poroko že nezakonsko hči Marjano (*1845 v Žirovskem Vrhu, †1885), v zakonu s Tomažem pa še štiri sinove, ki so bili rojeni na prejšnjem domu v Zadobju, št. 9: Antona (*1855, †1873 v Črnem Vrhu, št. 16), Jakoba (*1857, †1891 v Karlovškem predmestju, št. 42), ki je bil kramar in se je 1888 v Škofji Loki poročil s Francko Maririonius (*1852 v Trstu) in dvojčka Janeza (*1853, †1948 v Kovskem Vrhu, št. 3) ter Franceta (*1858).

28 Sterle, Ljudsko zdravilstvo, str. 87.

29 Iz Škofje Loke, str. 3.

30 NŠAL, ŽA Škofja Loka, š. 3, SA 1799-1892.

France Stanonik (*1858) med 1882 in 1891. Domačijo je prevzel najmlajši sin *France*, ki se je 1888 v Poljanah poročil z *Marjano Luznar* (*1852 v Kovskem Vrh, št. 3), vdovo po Antonu Krmelju (*1839 v Bukovem Vrh, št. 38, †1879 v Kovskem Vrh, št. 2), hčerjo Janeza in Marije, roj. Demšar. Tu sta se rodila sin Janez (*1888, †1889) in hči Terezija (*1891, †1895 v Kovskem Vrh, št. 7). Družina se je 1891 preselila v Kovski Vrh, št. 7, kjer se je rodil še sin Ciril (*1896, †1961 v Poljanah, št. 5), ki se je poročil s Francko Jelovčan (*1902 Na Logu, †1963 v Poljanah, št. 5).

Zaključek

V poljanski župniji sta dve nepovezani veji Stanonikov, začetnik prve je Jurij, ki se je okoli 1700 naselil v soseski sv. Janeza Krstnika na Trati, druge – poljanske, ki izvira od soseske sv. Ožbolta (Ožbolt nad Zmncem) pa Jakob, ki se je po letu 1720 preselil v Bukov Vrh. Sredi 18. stoletja se v Virmašah začenja s Primožem iz Črnega Vrha še najmlajša, starološka veja Stanonikov na loškem ozemlju.

*Mnogi Stanoniki so si ustvarili močne kmetije: v Hotovlji (Ramovš), v Lovskem Brdu (Krvina), pri Sv. Duhu (Mruž), na Suhi (Lukež) in v Virmašah (Zidanček). Znana sta tudi dva peka Stanonika na Mestnem trgu v Škofji Loki, Zidančkov Matija (*1719, †1781) iz Virmaš in Ramovžev Andrej (*1785, †1844) iz Hotovlje. Dva sta bila tudi čevljarja, in sicer Krvinova iz Louskega Brda, brata Jurij (*1781, †1826) in Boštjan (*1795); Jurij je delal v Krivcevi koči v Mejah na Dolenjem Brdu, Boštjan pa v Lomeh nad Volčo, št. 12.*

*Duhovnika sta bila Zidančkov Jakob (*28. aprila 1790 v Virmašah, št. 3, mašniško posvečenje 2. januarja 1814, †10. maja 1860 v Velesovem) in Lukežev dr. France (*4. novembra 1841 na Suhi, št. 27, mašniško posvečenje 15. novembra 1864, †29. decembra 1918 v Gradcu v Avstriji).*

*Pritimek Stanonik je glede na način, kako je tvorjen (svojilnopridevniško obrazilo -ov in sestavljeno obrazilo -nik) nastal iz nekega zemljepisnega imena *Stanovo (brdo, polje, selo) in ne neposredno iz ljubkovalne slovanske osebnoimenske oblike Stan- zloženih imen, ki so na našem ozemlju obilno izpričana (npr. Stanimir, Stanigof).³¹ Namreč, toponimi Stanečka vas, Stanetinci, Stanežiče, Stanjevc, Stankovo, Stanošina, Stanovno, Stanovsko, Stolnik, Stolovnik s svojimi historičnimi zapisi kažejo na izvor v slovanskih osebnih imenih na Stan-; v njih je prvi del nastal iz glagola stati v pomenu 'postati, nastati', medtem ko je v občnem imenu stan (bivališče) skrit glagol stati v pomenu 'biti pokonci'.*

31 Tako meni mag. Silvo Torkar z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani (osebna korespondenca).

VIRI IN KRAJŠAVE:

a. e. – arhivska enota

ARS – Arhiv Republike Slovenije

k. – knjiga

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

SA – status animarum (družinska knjiga)

š. – škatla

t. e. – tehnična enota

ZAL-ŠKL – Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki

ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, L31 Dobje.

ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, L129 Škofja Loka.

ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, L199 Podobeno.

ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, L268 Stari Dvor.

ARS, AS 181, Reambulančni kataster za Kranjsko, L38 Dorfarje.

ARS, AS 783, Gospodstvo Škofja Loka, k. 30, Priročni urbar gospodstva Škofja Loka/1709–1714.

NŠAL, ŽA Poljane nad Škofjo Loko, Knjige, š. 1, SA 1759–1842.

NŠAL, ŽA Stara Loka, Knjige, š. 1, SA 1779–1881 (Virmaše).

NŠAL, ŽA Škofja Loka, Knjige, š. 1, SA 1762–1885 (Loka - mesto, predmestja: Studenec, Karlovec, Kapucinsko predmestje, Vincarje).

NŠAL, ŽA Škofja Loka, Knjige, š. 2, SA 1791–1893 (Škofja Loka - mesto).

NŠAL, ŽA Škofja Loka, Knjige, š. 2, SA 1756–1876 (Puštal, Suha, Trata, Lipica).

NŠAL, ŽA Škofja Loka, Knjige, š. 3, SA 1799–1892 (Log, Staniše, Valterski Vrh).

ZAL-ŠKL, ŠKL 364, Zemljiška knjiga sodišča v Škofji Loki, t. e. 4, Zemljiška knjiga Gospodstva Škofja Loka, k. V.

ZAL-ŠKL, ŠKL 364, Zemljiška knjiga sodišča v Škofji Loki, t. e. 10, Zemljiška knjiga Gospodstva Škofja Loka, k. XII.

ZAL-ŠKL, ŠKL 364, Zemljiška knjiga sodišča v Škofji Loki, t. e. 187, Zemljiška knjiga imanja Štemarje.

ZAL-ŠKL, ŠKL 364, Zemljiška knjiga sodišča v Škofji Loki, t. e. 200, Zemljiška knjiga cerkvene prebende Stara Loka.

ZAL-ŠKL, ŠKL 364, Zemljiška knjiga sodišča v Škofji Loki, t. e. 201, Zemljiška knjiga župnišča Stara Loka.

LITERATURA:

- : 46. občni zbor Narodne čitalnice v Kranju. *Gorenjec*, letnik 9, št. 52, Kranj, 1908.
- : Akademsko društvo »Slovenija« na Dunaju. *Slovenski narod*, letnik 39, št. 244, Ljubljana, 1906.
- : Častiteljem prof. Jesenka. *Slovenski narod*, letnik 41, št. 182, Ljubljana 1908.
- : Dr. Fr. Stanonik. *Besednik*, letnik 2, št. 1, Celovec, 1870, str. 8.
- : Iz Celja, 15. maja. *Slovenec*, letnik 12, št. 113, Ljubljana, 1884, str. 3.
- : Iz Škofje Loke. *Slovenec*, letnik 24, št. 256, Ljubljana, 1896, str. 3.
- : K poučno-zabavni prireditvi. *Gorenjec*, letnik 8, št. 36, Kranj, 1907.
- : Konzistorijalnimi svétniki. *Slovenec*, letnik 18, št. 2, Ljubljana, 1890, str. 3.
- : Naš prečastiti rojak gosp. dr. Fr. Stanonik. *Novice*, letnik 27, št. 52, Ljubljana, 1869, str. 433.
- : Odlikovan. Slovenski gospodar, letnik 9, št. 27, Maribor, 1875, str. 222.
- : Posvečevanje novega kneza in škofa Ljubljanskega dr. Jakopa Missie. *Slovenec*, letnik 12, št. 283, Ljubljana, 1884, str. 3.
- : Prva ljudska knjižnica »Vesna«. *Slovenski narod*, letnik 51, št. 153, Ljubljana, 1908.
- Bratec Mrvar, Rožle; Kladnik, Drago: Janez Jesenko – malce pozabljen velikan slovenske geografije. *Geografski vestnik*, letnik 80, št. 1, 2008, str. 65–77.
- Rutar, Miloš: Športnika – vstajnika iz Poljanske doline : Rudi Robnik, *Loški razgledi* 30, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1983, str. 287–292.
- Stanonik, Ivan: † Janez Jesenko. *Gorenjec*, letnik 9, št. 32, Kranj, 1908.
- Stanonik, Ivan: Politični porod slovenskega naroda. *Gorenjec*, letnik 9, št. 40–43, Kranj, 1908.
- Stanonik, Janez: Janez Jesenko – moj sorodnik. *Glasnik Slovenske matice* 32, Ljubljana : Slovenska matica, 2008, str. 182–185.
- Sterle, Meta: Ljudsko zdravilstvo na Loškem. *Loški razgledi* 37, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1990, str. 87–122.
- Šilc, Jurij: Rodbina Stanonik na loškem ozemlju do konca 19. stoletja (1. del). *Loški razgledi* 55, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2008, str. 32–45.
- Šilc, Jurij: Rodbina Stanonik na loškem ozemlju do konca 19. stoletja (2. del). *Loški razgledi* 56, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2009, str. 89–109.
- Škulj, Edo: Tri četr tisočletja prazupnije Škocjan pri Turjaku. Ljubljana : Družina, 2010, 216 str.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki II., Klobovsova ulica, Mestni trg, Spodnji trg, Cankarjev trg, Blaževa ulica : druga polovica 18. stoletja do 1984.* Škofja Loka : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1984, 221 str.
- Štukl, France: Nadrihtarji in podrihtarji v občinah Škofja Loka in Stara Loka po letu 1814. *Loški razgledi* 36, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1989, str. 45–53.
- Štukl, France: Prof. dr. Franc Stanonik, 1841–1918. *Loški razgledi* 41, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1994, str. 258–264.
- Ušeničnik, Aleš: † Dr. Fr. Stanonik. *Slovenec*, letnik 47, št. 3, Ljubljana 1919, str. 1–2.

Zusammenfassung

Die Familie Stanonik im Gebiet von Lack bis zum Ende des 19. Jahrhunderts (3. Teil)

Im 18. Jahrhundert gab es in der Pfarrei Pölland/Poljane neben der »Jakober« Familie noch zwei weitere Zweige des Geschlechtes Stanonik. Der erste, wahrscheinlich ursprünglich aus der Pfarrei Billichgratz/Polhov Gradec stammend, ist erstmals um 1700 im Ortsteil St. Johannes Täufer in Trata zu finden. Er weitet sich aus nach Louskimwerd/Lovsko Brdo sowie Hotoule/Hotovlja und weiter nach Bischofslack/Škofja Loka. Der zweite, stammend aus dem Ortsteil St. Oswald/Sv. Ožbolt, damals Vikariat Bischofslack der Pfarrei Altlack, läßt sich nach 1720 in Sabatberg/Bukov Vrh, Pfarrei Pölland nieder, wo sich wenig später jegliche Spuren verlieren. Mitte des 18. Jahrhunderts ließen sich von denjenigen Stanonik, die dem Ortsteil St. Leonhard/Sv. Lenart in Schwarzenberg/Črni Vrh nad Polhovin Gradcem entstammen, auch Familien in der Pfarrei Altlack/Stara Loka nieder; erst in Ermern/Virmaše und Bischofslack/Škofja Loka, später dann auch in Heiligengeist/Sv. Duh und in Zauchen/Suha.

Viele von ihnen erschufen große Bauerngüter, die andern waren Katschler, Bäcker und Schuster. Die Altlacker Familien brachten auch zwei Geistliche hervor: Jakob Stanonik (1790–1860) aus Ermern und Dr. Franz Stanonik (1841–1918) aus Zauchen, Professor für Dogmatik an der theologischen Fakultät der Universität in Graz.

Im Aufsatz wird die umfangreiche genealogische Forschungsarbeit erläutert, die aufzeigt, wie sich die Familie Stanonik in 200 Jahren aus einem Bauernhof bei St. Filipp und Jakob über einen Großteil des Pöllandertales/Poljanska dolina der Lacker Herrschaft ausgebreitet hat.

Začetki organizirane zdravstvene službe na Poljanskem in Žirovskem

Izvleček

V Poljanski dolini in na Žirovskem so včasih ljudi zdravili samo padarji. Le redki bolniki so iskali zdravniško pomoč v Škofji Loki. Že v zadnjem desetletju 19. stoletja je prihajal v Poljane in Gorenjo vas enkrat tedensko zdravnik iz Škofje Loke. V Žiri je zdravnik iz Idrije prihajal od začetka leta 1902 naprej. Šele leta 1925 je celotno območje novega zdravstvenega okrožja Trata - Žiri dobilo prvega stalnega zdravnika, ki je za sedež okrožja izbral Gorenjo vas. Po sedmih letih je prišel stalni zdravnik tudi v Žiri, a je do leta 1936 delal kot zasebnik, ki ni bil zadolžen ne za cepljenje otrok in tudi ne za zdravljenje revežev. Šele z ustanovitvijo zdravstvenega okrožja Žiri - Route je žirovski zdravnik dobil položaj banovinskega zdravnika. Odtlej sta oba zdravnika delala vsak v svojem zdravstvenem okrožju.

Abstract

The beginnings of organised health services in the Poljane valley and in Žiri

At one time, people in the Poljane valley and in Žiri were only treated by barbers. Patients only rarely sought medical help in Škofja Loka. A physician already came to Poljane and Gorenja vas from Škofja Loka once a week in the last decade of the 19th century. A physician from Idrija came to Žiri from Idrija from the beginning of 1902 onwards. Only in 1925 did the entire area of the new health district Trata - Žiri obtain a new permanent physician, who chose Gorenja vas as the district seat. After seven years, a permanent physician also came to Žiri but until 1936 worked as a private individual, who was not responsible for either the inoculation of children or treating the poor. Only with the founding of the Žiri - Route health district did the Žiri physician obtain the position of Banovina physician. Thereafter, the two physicians each worked in their own health district.

Uvod

S tem prispevkom nadaljujemo pred leti zastavljeno natančnejše obravnavanje zdravstvene službe na območju nekdanjega loškega gospodstva. Postopoma bomo dopolnili posamezna poglavja knjige iz leta 2002.¹ V prejšnji številki Loških razgledov smo obravnavali razmere v Selški dolini.²

Geografsko bomo obravnavano območje razdelili po naravni gravitaciji, iz izkušenj vemo, da je v zgodovini prišlo do sorazmerno velike samostojnosti žirovskega območja, ki nekako izstopa iz Poljanske doline, saj naj bi se ta nadaljevala proti Sovodnju. Naravna gravitacija se je ustvarila z upravno-politično pripadnostjo loškemu gospodstvu za poljansko območje, za žirovsko pa proti Idriji. K poljanskemu območju bomo šteli nekdanje občine Poljane, Javorje, Trata in Oselica. Vzhodna meja tega območja se je oblikovala tako, da je potekala od vključno večjega dela Bukovega Vrha in Visokega na desnem bregu Poljanske Sore, na drugi strani pa preko Gabrške gore do Četene Ravni. Prebivalci vasi Kovski Vrh, Na Logu in Log, Mlaka ter Zapreval so hodili k zdravniku pretežno v Škofjo Loko. Do 19. stoletja so bile sedež tega območja Poljane, kasneje jih je prehitela Trata,³ nazadnje Gorenja vas. Meja med žirovsko kotlino in nekdanjim poljanskim območjem je potekala po grebenu Golega in Žirovskega vrha do Fužin in doline proti Sovodnju, pri čemer so ljudje iz teh krajev iskali zdravniško pomoč bodisi v Žireh bodisi v Gorenji vasi. Za koriščenje zdravniške službe v Žireh so se odločali pre-

Trata okoli leta 1900. (v privatni lasti)

- 1 Košir, *50 let ZD*, str. 83–92 in 103–112.
- 2 Košir, *Od ranocelnikov do ...*, str. 141–154.
- 3 Pod imenom Trata je mišljeno naselje na desnem bregu Poljanske Sore, nasproti Gorenji vasi, ki leži na levem bregu. Naselje se je izoblikovalo okoli župnijske cerkve in šole. Pred 2. svetovno vojno je bilo sedež istoimenske občine, danes je sestavni del kraja Gorenja vas. (op. ur.)

bivalci dvaintridesetih vasi, poleg žirovskih tudi okoliških proti Idriji, Rovtam, Smrečju in Lavrovcu.

V drugi polovici 18. in v začetku 19. stoletja so Žiri s širšo okolico spadale v gorenjsko oziroma ljubljansko kresijo (okrožje), s sedežem najprej v Kranju in nato Ljubljani.⁴ V času Ilirskih provinc so jih Francozi vključili v idrijski kanton (okraj), tega pa v postojnski distrikt (okrožje). Upravne in druge pristojnosti (upravo, davkarijo, sodstvo, zemljiško knjigo) so postopoma prenesli v Idrijo. Tudi po vrnitvi avstrijskih oblasti se Žiri niso vrnile pod Škofjo Loko oziroma Kranj. Vključili so jih v Okrajno glavarstvo Vipava, zatem v planinsko in nazadnje v logaško okrajno glavarstvo.⁵ Zahodna meja se je med ljudmi močno zakoreninila in je niti državna meja po krivični rapalski mirovni pogodbi⁶ niti občinska meja z Idrijo po 2. svetovni vojni nista uspeli docela odpraviti, čeprav je – vsaj rapalska – oteževala dostop v Žiri. Prav ta meja je v začetku dvajsetih let prejšnjega stoletja pomembno vplivala na tesnejšo povezavo med Trato in Žirmi, saj so obe območji združili v skupnem zdravstvenem okrožju, s sedežem v Gorenji vasi. Že sredi tridesetih let prejšnjega stoletja je prišlo do ponovne razdružitve, z ustanovitvijo dveh samostojnih zdravstvenih okrožij. Žirovce je na Logatec vezala predvsem bližina železniške postaje. Z Idrijo so imeli Žirovci več stikov: krajšo in boljšo cestno povezavo, saj je bila cesta Žiri–Idrija čez Razpotje zgrajena že leta 1825,⁷ bližnjico, ki je pot še dodatno skrajšala, zdravniško službo, sodno oblast in zemljiško knjigo. Žirovski gospodar je lahko z eno potjo opravil v Idriji dosti več kot v Logatcu ali Škofji Loki in tudi to je vplivalo na nastanek gravitacijske pripadnosti kraja in ljudi.

Pred prihodom šolanih zdravnikov

V starih časih so imeli ljudje več izkušenj z zdravljenjem bolezni v krogu družine, saj so poznali zdravilna zelišča, nekateri so znali celo zagovarjati z urokom. Veščine so se prenašale iz roda v rod. Skušali so pomagati članom družine in živalim. Nekateri, bistrejši in iznajdljivejši, so zdravili tudi zunaj družine; to so bili *padarji*. Padarstvo je eden najstarejših poklicev. Ljudje so se nanje obračali, ker so vedeli o boleznih in zdravilnih zeliščih nekaj več. Stoletja so bili edini, na katere so se ljudje sploh lahko obračali v zdravstvenih težavah. Ko pa je v kraj prišel prvi šolani ranocelnik ali celo zdravnik, je padarje preganjal. To mu je ukazovala stroka, že v drugi polovici 19. stoletja pa tudi državni zakoni. Uveljavila sta se pojma *maza-*

4 Gorenjski okrožni glavar Anton Nepomuk Taufferer se je po hudem požaru, ki je uničil velik del Kranja, že leta 1749 preselil v Ljubljano in tu tudi ostal (glej: Žontar, *Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do 1848*, str. 57). V času Jožefa II. (1780–1790) so vse kresije imenovali po kraju sedeža; ker je bil ta v Ljubljani, se je uveljavilo ime ljubljanska kresija. (op. ur.)

5 Podobnik, *Žirovski župani*, str. 65–76 in Jan, *Žiri in Žirovci*, str. 76–102.

6 Kacin Wohinz, *Rapalska pogodba*, str. 82–83.

7 Arko, *Zgodovina Idrije*, str. 240.

štvo in mazač(ka), zanje je bila predvidena celo zaporna kazen. Kaže pa, da so grožnje le malo zalegle, saj nismo zasledili, da bi kateri od njih prenehal z delovanjem, dokler ni obnemogel ali umrl. Večina padarjev je zdravila ljudi in živino. Nekateri, večji branja in pisanja, so svoje znanje oziroma izkušnje tudi zapisali, ali pa so jih prepisali iz že obstoječih zdravilskih *bukev*. Najstarejše so iz 18. stoletja.

O padarjih na Poljanskem in Žirovskem pred drugo polovico 19. stoletja nimamo pisnih virov oziroma podatkov. Znane ljudske zdravilce je opisala Meta Sterle, od nje povzemamo podatke za Poljansko dolino in Žirovsko kotlino.⁸ **Jaka Rant** (1857–1929), po domače Kočar iz Dolenčic, je zdravil tako ljudi kot tudi živino.⁹ Doma je imel *arcnijske bukve* in knjižico zagovorov. Prijateljeval je z loškim zdravnikom dr. Antonom Arkom. Uspešno je zdravil predvsem živino. Dokaj poznan je bil **Jernej Štravs** (1861–1914), po domače Jakl z Volče. Doma je bil s Primorskega. Predvsem so ga cenili pri poškodbah, saj je znal naravnati zlomljene kosti in izpahnjene sklepe, zašil je tudi marsikatero rano. Njegov zet **Franc Demšar** (1882–1954) je zdravil le živino. V Todražu je **Ožbalt Olivani** (tudi Oliviani, 1829–1918) znal zagovoriti kačji pik, ni pa znano, če je opravljal tudi druge padarske posle. Na Dolenji Dobravi je **Janez Bogataj** (1870–1925), po domače Žgajnar, zdravil predvsem živino, pripovedovali pa so, da tudi ljudi. Njegov sin **Jože** (1902–1963) je bil daleč okoli znan ljudski veterinar, znal je sve-

Žiri okoli leta 1900. (v privatni lasti)

⁸ Sterle, Ljudsko zdravilstvo, str. 87–122.

⁹ V raziskovalni nalogi *Tako smo se zdravili pri nas*, ki jo je izdelal zgodovinski krožek OŠ Ivana Tavčarja iz Gorenje vasi, ga imenujejo Jakob Gantar.

tovati tudi bolnikom. Doma je imel bogato zalogo veterinarskih zdravil, ki mu jih je pripravljala lekarnar v Kranju. O njem smo več napisali na drugem mestu.¹⁰ Skoraj v vsaki večji vasi so imeli koga, ki je ruval zobe. Šuštar **Janez Raztresen** (1874–1948) iz Prilesja je imel »svinjski nogi« podoben inštrument, s katerim je ruval zobe na vzvod. Sam se spominjam, da je naš stari oče **Matevž Košir** (1859–1942) iz Suhega Dola imel klešče za puljenje zob, s katerimi je »pomagal« marsikomu z zobobolom. Ne dvomimo, da so se ljudje s Poljanskega v sili zatekali tudi k bližnjima padarjema **Pavletu Lipiču** (1768–1810), ki je živel pri Srovcu (Žerovcu) v Bodovljah, in **Antonu Košenini** (1799–1881), Mežnarju s Hribca v Puštalu, poznanem tudi kot Ha-Tone.

Na Žirovskem je bil daleč naokoli znan padar **Luka Kavčič** (1864–1931), Polankar iz Račeve. Poznal je zagovarjanje z urokom. Zagovoril je kruh, ki ga je nosil »za vsak slučaj« v torbi, in ga ponudil bolniku ali oboleli živali. Poznal je uroke proti kačjemu piku, črvu (panariciju na prstu roke, op. avt.) in zobobolu. V Stari vasi sta predvsem živino zdravila kovača, oče in sin, Janez Starman st. in ml.. V Žireh je »deloval« **Andrej Soletti** (1856–1925), ki je bil zelo uspešen pri ravnanju in imobilizaciji zlomljenih kosti ter izpahih sklepov. Padar je bil tudi **Matija Peternelj**, Prvičan iz Jarčje doline. Ljudi je zdravil tudi **Jernej Mlinar**, po domače Jernejčk. **Ivan Zajec**, tast dr. Demšarja in dr. Bernika, je kupil prave zobozdravniške klešče in ruval ljudem bolne zobe. Tudi kovači so bili večji tega dela, orodje so si izdelali sami.¹¹

Na obravnavanem območju zasledimo prve šolane *babice* že sredi 19. stoletja. Zdi se razumljivo, da so se ljudje nanje obračali tudi ob poškodbah in boleznih. Čeprav v programu njihovega šolanja ni bilo ustreznega znanja, so imele privajen odnos do čistoče, večina od njih je znala oskrbeti rane, marsikatera tudi svetovati bolniku. V poročilu iz leta 1859 je v obravnavanem območju delovalo osem babic, od teh štiri na Žirovskem.¹² Opisali smo jih v drugem članku.¹³

Prva leta po 2. svetovni vojni so pod okriljem Rdečega križa nekatere mlajše podeželske ženske opravile tečaj za prvo pomoč v sili, predvsem za oskrbo ran. Potrebno opremo jim je priskrbelo Krajevna organizacija RK. Nanje so se obračali poškodovani iz bližnje okolice. Terenski zdravniki so to tolerirali. Z razvojem javne zdravstvene službe je njihovo delovanje zamrlo že pred letom 1960.¹⁴ V tovarni Alpina Žiri so imeli še desetletja po vojni bolničarke s tečajem prve pomoči, ki so poškodovanim delavcem nudile prvo pomoč. Za opremo je skrbela tovarna.

10 Košir, *Rdeči križ*, str. 51.

11 Povzeto po pripovedi Alfonza Zajca iz Žirov.

12 ARS, AS_1080, Moriz Gauster, *Statistični prikaz zdravstvene službe na Kranjskem*, 1859, šl. 17, fascikel 25.

13 Košir, *Babištvo na Loškem*, 2003.

14 Povzeto po Košir, *Rdeči križ*, 2005.

Kako in kdaj do šolanega zdravnika na Poljanskem in Žirovskem

Šolani zdravniki, *doktorji medicine*, so delali samo v mestih. K njim so prihajali tudi redki podeželani, še največ iz bližnje okolice, sicer pa so se po pomoč zatekali k padarjem.

Ker je bilo zdravnikov premalo, so že konec 18. stoletja na *licejih* izobraževali in usposabljali *ranocelnike*, *kirurge*, ki so obvladali zdravljenje poškodb (od tod poimenovanje ranar; nem. Wundarzt) in vodenje zapletenih porodov, manj pa zdravljenje notranjih bolezni. V Ljubljani je v prvi polovici 19. stoletja več let deloval licej, a se je večina kranjskih ranocelnikov raje šolala v Gradcu na Štajerskem. V Škofji Loki so imeli občasno doktorja medicine, večinoma pa šolanega ranocelnika. V Železnikih je prvi ranocelnik delal že vsaj leta 1825. V Poljanski dolini in na Žirovskem smo našli dva šolana ranocelnika, kirurga. Prvi je bil **Filip Kopše**¹⁵ v Žireh in Idriji, drugi pa **Nikolaj Kalan**, ki je delal v Škofji Loki, v letih od 1838 do 1848, kasneje se je preselil na Trato v Poljanski dolini.¹⁶

Poljane okoli leta 1900. (v privatni lasti)

- 15 Nanj smo naleteli pri prebiranju knjižice *Zgodovina Idrije*, avtorja Mihaela Arka (Gorica, 1931, str. 100): »Razen lekarne so prodajali zdravila tudi ranocelniki in kirurgi v Idriji. Leta 1846 se je ranocelnik Tomaž Škopar pritožil na deželno vlado, da mu Filip Kopše, ki izvršuje kirurško obrt v Žireh, s tem škoduje, ker daje v Idrijo zdravila iz svoje lekarne. Kopše je izgubil obrt, proti čemer pa se je pritožil. Ker je prebival večinoma v Idriji, se mu je dovolila stalna naselitev v Idriji pod pogojem, da ne bo vzdrževal lastne lekarne.«
- 16 NŠAL, Rokopis Franca Pokorna 1–28, razno, brez letnice.

V arhivu smo našli podatek, da je Kalan delal na Trati še leta 1859, ne vemo pa, če tudi kasneje.¹⁷ Za Filipa Kopšeta nismo mogli ugotoviti, koliko časa je delal v Žireh, najverjetneje pa dalj časa, saj je imel tu svojo hišo, po domače pri Kopšetu.¹⁸

Mesto je skrbelo za svojega zdravnika oziroma ranocelnika že sorazmerno zgodaj, v Škofji Loki že vsaj v 17. stoletju, v Železnikih pa v prvi polovici 19. stoletja. Mestna oblast je skrbela za reveže, ki ob bolezni ali poškodbi niso mogli sami plačati zdravnika. Ko so obnemogli, so jih sprejeli v ubožnico. Za podeželane takrat še niso skrbeli, tudi če so bili revni. Šele z ustanovitvijo občin, po letu 1850, so tudi na podeželju začeli prvič organizirano skrbeti za revne bolnike. V tem prispevku bomo skušali pojasniti, kako in zakaj je prišlo do razmeroma poznega prihoda prvega stalnega zdravnika, tako v Gorenjo vas kot Žiri. Če bi se obe območji bili sposobni povezati že leta 1889, bi dobili stalnega zdravnika že vsaj v začetku devetdesetih let in ne šele skoraj štiri desetletja kasneje.

Številni dokumenti se nanašajo tako na poljansko kot tudi žirovsko območje, zato jih obravnavamo skupaj, po časovnem zaporedju nastanka.

V drugi polovici 19. stoletja so v avstro-ogrskem cesarstvu sprejeli nov državni zdravstveni zakon, s katerim so postavili temelje organizirane zdravstvene službe. Zakon je občine zavezoval k zdravstveni oskrbi revežev, ki so imeli v njej domovinsko pravico. Na osnovi državnega zakona so bili izdani deželni zakoni, na Kranjskem leta 1870. Za več občin so določili mesto okrajnega zdravnika (nem. *der Bezirksarzt*), s sedežem v večjem kraju/mestu. Prosto mesto okrajnega zdravnika je razpisal Deželni odbor v Ljubljani, ki je deloval pri Deželnem zboru. Občine, ki so štejele 6.000 prebivalcev in več, so morale imeti svojega zdravnika in najmanj eno babico, manjše občine so se po zakonu smele povezati med seboj in jim je na 7.000 prebivalcev pripadal en zdravnik.

Nobena občina na Poljanskem in Žirovskem v tem času ni izpolnjevala pogojev za ustanovitev mesta okrajnega zdravnika, vse so imele vsaj po eno šolano babico. Na območju, ki ga obravnavamo, je živelo skupaj več kot 7.000 ljudi, a so bili upravno razdeljeni na dva dela, Škofjo Loko in Idrijo, torej tudi po tej plati niso izpolnjevali pogojev za mesto okrajnega zdravnika. Tako je bil na Loškem sedež okrajnega zdravnika le v Škofji Loki in Železnikih. Za zdravljenje prebivalcev poljanskih občin je bil zadolžen škofjeloški zdravnik, žirovsko območje je imelo svojega okrajnega zdravnika v Idriji.

Že konec leta 1873 je prišlo v Ljubljani do prvih idej o združitvi poljanskega in žirovskega območja, kar bi omogočilo vključitev v deželni seznam mest okrajnih zdravnikov. Dr. Janez Bleiweis, ki je bil na deželni ravni zadolžen za zdravstvo, je na osnovi prej omenjenega zakona 23. decembra 1873 podpisal *Načrt postave*

17 ARS, AS_1080, Moriz Gauster, *Statistični prikaz zdravstvene službe na Kranjskem*, 1859, šk. 17, fascikel 25.

18 Alfonz Zajec iz Žirov je povedal, da je bila hiša v Starih Žireh med imenitnejšimi, v njej je prebival tudi ljubljanski škof, ko je bil na obisku v Žireh. Sedaj se pri hiši pravi pri Bizjaku ali Kogejcu.

za organiziranje zdravstvene službe v občinah. Poslali so ga vsem občinam na Kranjskem, s prošnjo, da povedo svoje mnenje. Zanimiva je reakcija tratarskega župana **Jerneja Šraja**, ki je Deželnemu odboru odgovoril: »*Ta postava se v tukašni Občini nemore sprejeti, ker uboštvo je preveliko da bi se mogli zdravnika plačevati. Bilo bi scer silnu potrebnu da bi polanska Dolina, tu je občine Javorje, Poljane, Trata in Oslica eniga dobriga zdravnika imeli aku bi mogoče bili stroški sa eniga plačati ...*«¹⁹ Varčnost Gorenjcev se je čutila tudi v širšem merilu, saj je Okrajno glavarstvo Kranj predlagalo, naj okrajne zdravnike plačuje Deželni odbor iz svojih sredstev in ne občine same. Zdravnik je v tistem času imel od 400 do 500 goldinarjev letne plače, babica pa 60.

Zadeve so ostale nespremenjene, razen povečanja plače zdravnikov in babic, vse do leta 1884. Septembra tega leta je Deželni odbor ugotovil, da je na Loškem najbolj pereče pomanjkanje zdravnika v Poljanski dolini in nezasedeno mesto v Železnikih. Aprila 1886 je sklenil, da bi imel zdravnik v Poljanski dolini 500 goldinarjev letne plače (dr. Arko iz Škofje Loke je imel 100 goldinarjev manj!). Šolani ranocelniki so v tem času imeli 100 goldinarjev nižjo letno plačo kot doktorji.

Leta 1887 so sprejeli nov državni zakon o zdravstveni službi in še isto leto iz njega izhajajoči deželni zakon za Vojvodino Kranjsko. Novi zakon je prinesel *zdravstveno okrožje*, ki ga vodi *zdravstveni zastop* (odsek; op. ur.). Občine so od takrat ob davkih plačevale tudi *zdravstveno doklado*, iz katere so plačevali okrožnega zdravnika in babice na svojem območju. Prosta mesta okrožnih zdravnikov je na predlog zdravstvenega zastopa in ob soglasju pristojnega okrajnega glavarstva razpisal Deželni odbor. Vsak izbrani okrožni zdravnik in vsaka novo nastavljena babica sta prisegla pred okrajnim glavarjem.

V skladu z novim zdravstvenim zakonom so vsa mesta okrožnih zdravnikov, tudi že zasedena, znova razpisali. V Škofji Loki se je – kot edini – javil **dr. Anton Arko**, ki je tu služboval že od leta 1877 naprej. Zdravstveni zastop in kranjski glavar sta ga podprla. V obrazložitvi sta zapisala, da opravlja zdravniško službo tudi za Poljansko dolino. Ob imenovanju idrijskega okrožnega zdravnika **Janeza Šuntarja**²⁰ je Deželni odbor v sklepu določil, da je v okrožje vključena tudi Občina Žiri.²¹

Konec leta 1889 je Deželni odbor ponovno obravnaval ustanovitev zdravstvenega okrožja za Poljansko dolino in sprejel stališče, da se okrožje ustanovi, vanj pa se vključijo tudi Žiri, ki se izločijo iz idrijskega zdravstvenega okrožja. Za mnenje so povprašali tudi Občino Žiri. Deželni odbor je o tem ponovno razpravljal 21. septembra 1890. Člani *principlenno* niso imeli pomislekov, predlagali pa so, da se ustanovitev odloži, dokler ne najdejo zdravnika, ki bi tam prevzel delo. Toda zadeva je bila že 14. novembra 1890 spet na dnevnem redu in Deželni odbor

19 ARS, AS_38, t. e. 1528. Namenoma objavljamo prepis brez slovničnih popravkov.

20 Rodil se je leta 1841, v Ljubljani, v Idriji je delal od 1874 do 1908. Pisec idrijske zgodovine ga prišteje k ranocelnikom, kirurgom in ne med doktorje medicine. Glej: Arko, *Zgodovina Idrije*, str. 93–99.

21 ARS, AS_38, t. e. 1528.

je sklenil, da se novo okrožje ustanovi brez odloga. Zdravnik naj ima 600 goldinarjev plače.²² V drugem viru smo našli sklep deželne vlade Vojvodine Kranjske iz leta 1890, da se za občine Javorje, Oselico, Poljane in Trato ustanovi novo zdravstveno okrožje, s sedežem na Trati. Ob tem naj se Žiri izločijo iz zdravstvenega okrožja Idrija in priključijo k tratarskemu. Zdravnik naj tako kot v Železnikih dobi plačo 800 goldinarjev.²³ Občina Žiri s sklepom ni soglašala, ostalo je po starem in do ustanovitve okrožja ni prišlo. Dr. Arko je ostal zdravnik tudi za Poljansko dolino, Žiri pa so ostale v idrijskem zdravstvenem okrožju. Ko je dr. Arko naslednje leto zaprosil za plačilo zdravljenja revnih na Poljanskem, ga je Deželni odbor zavrnil, češ da območje spada v loško okrožje in da je za svoje delo že plačan.²⁴

Poleti 1894 je na Poljanskem in Žirovskem živelo 11.410 ljudi, od tega v Poljanah 1.413, Javorjah 880, na Trati 2.385, v Oselici 2.812 in Žireh 3.740. Deželni odbor je 29. julija 1894 ugotovil, da bi bila ustanovitev zdravstvenega okrožja v Poljanski dolini smotrna, a je ni mogoče pokriti s sredstvi deželnega sklada.²⁵ V naslednjih letih ni prišlo do sprememb in za obravnavani območji sta bila še naprej zadolžena zdravnika v Škofji Loki oziroma Idriji. Županstvo Občine Žiri je 29. julija 1901 zaprosilo Deželni odbor za podporo v prizadevanjih, da bi prihajal idrijski zdravnik v Žiri dvakrat tedensko. V dopisu idrijskemu zdravstvenemu okrožju je Deželni odbor njihovo prošnjo podprl.²⁶ Prizadevanja so bila uspešna in v začetku januarja 1902 so Žirovci dobili prvega »svojega« zdravnika, a le vsak drugi teden po en dan, za kar so mu k letni plači dali dodatek 400 kron.²⁷

Poljane in Trata se v tem gradivu Deželnega odbora ne omenjata. Zasledimo ju šele leta 1905, ko so županstva občin Poljane, Trata, Javorje in Oselica zaprosila za ustanovitev zdravstvenega okrožja. Vlogo so podprli s podatkom, da na tem območju živi 8 255 ljudi. Deželni odbor je 3. maja 1905 sklenil, da se ustanovi novo zdravstveno okrožje, s sedežem na Trati. Istočasno so v škofjeloško zdravstveno okrožje pritegnili Občino Sora, ki je bila do tedaj v okrožju Št. Vid nad Ljubljano. Nadalje je bilo sklenjeno, da bodo Žiri ostale v idrijskem zdravstvenem okrožju in bodo občine v novem okrožju pobirale 4 % zdravstveno doklado (enako kot v Škofji Loki, op. avt.). Zdravnik bo imel letno plačo 1.600 kron.²⁸ Razdelitev okrožja so formalno izpeljali novembra tega leta, dejansko pa šele s 1. junijem 1906, ko je okrožje zaživelo. Deželni odbor je sklenil, da se v domačih in čeških listih takoj razpiše prosto zdravniško mesto za novo okrožje, za bolnike s tega območja pa bo do prihoda stalnega zdravni-

22 ARS, AS_38, t. e. 1529.

23 ARS, AS_38, t. e. 1562, spis 7793/1889.

24 ARS, AS_38, t. e. 1530.

25 ARS, AS_38, t. e. 1533.

26 ARS, AS_38, t. e. 1542.

27 ARS, AS_38, t. e. 1543. Od leta 1900 se je kot uradna valuta v Avstro-Ogrski uporabljala krona. Menjalno razmerje z nekdanjim goldinarjem je bilo 2:1.

28 ARS, AS_38, t. e. 1546.

ka kot *substitut* še naprej skrbel dr. Arko iz Škofje Loke. Gorenjevaškega trgovca **Franca Ksaverja Jelovčana**²⁹ je odbor imenoval za načelnika novega zdravstvenega zastopa.³⁰

Objavljeni razpis za prosto mesto zdravnika je bil očitno brez odziva. V tem času je v Škofji Loki delal zasebni zdravnik **dr. Karel Zakrajšek**, ki pa ni imel funkcije okrožnega zdravnika.³¹ Čeprav je živel v Škofji Loki, ga je Deželni odbor leta 1908 imenoval za *provizoričnega*, začasnega zdravnika na Trati, a le za kratek čas. Ko je avgusta tega leta umrl dr. Arko, so dr. Zakrajška imenovali za *substituta* v Škofji Loki in spet so kratko potegnili v Poljanski dolini. Tega leta je tratarski zdravstveni zastop za 200 kron najemnine najel sobi za zdravniški ordinaciji v Gorenji vasi *Pri Paršutniku* (gostilna in mesarija Peresciutti, op. avt.) in Poljanah in s tem omogočili zdravniku, da je prihajal v oba kraja. Za plačila zdravnika, potne stroške in zdravlila za revne so leta 1908, ko je več mesecev še delal dr. Arko, porabili 2.730 kron, za zbiranje sredstev pa so doklado povečali na 4,5 %.³² Naslednje leto je funkcijo načelnika zastopa prevzel **Martin Vodnik**.³³ Odklonil je plačilo najemnine za zasilni ordinaciji v Gorenji vasi in Poljanah in s tem sprožil spor, ki ga je reševal Deželni odbor. Ta je potrdil, da je zdravstveni zastop dolžan plačevati najemnino za obe ordinaciji, saj je zdravnik živel zunaj okrožja, kjer je imel ordinacijo.³⁴

V Žireh je bilo do leta 1910 stanje nespremenjeno. Žirovska občina je vztrajala, da morajo imeti svoje ga okrožnega zdravnika, zato so decembra

Franc Ksaver Jelovčan, prvi načelnik Zdravstvenega zastopa Trata. (iz družinskega arhiva dr. Romana Jelovčana iz Ljubljane)

Martin Vodnik, načelnik Zdravstvenega zastopa Trata. (iz družinskega arhiva Bloškovič s Trate)

29 Franc Ksaver Jelovčan (1875–1961) je za očetom Pavlom prevzel znano gorenjevaško trgovino pri Boštinu, kjer je trgovina še sedaj.

30 AS, AS_38, t. e. 1547.

31 Dr. Karla Zakrajška smo podrobneje opisali v *Loških razgledih* 52, 2005, str. 231–233. Na tem mestu navajamo dva takrat še nepoznana podatka: maturiral je na klasični gimnaziji v Ljubljani, v Škofjo Loko je prišel 1. julija 1901 in ne leto kasneje, kot je veljalo doslej.

32 ARS, AS_38, t. e. 1549.

33 Martin Vodnik (1868–1945) je bil doma pri Brdarčku, v Žirovskem Vrhu sv. Urbana. Priženil se je h Kumru na Trato. V Občini Trata je bil vsestransko aktiven – župan, načelnik zdravstvenega zastopa, pri hranilnici in posojilnici, v župniji Trata.

34 ARS, AS_38, t. e. 1550.

Dr. Milan Papež. (iz: 30 let tovarne obutve Alpina Žiri, str. 94)

1909 zaprosili Deželni odbor, da sedež zdravstvenega okrožja iz Idrije preseli v Žiri. Domnevamo, da ne gre za zahtevo po ukinitvi idrijskega okrožja, ampak le za izločitev Občine Žiri in ustanovitev novega okrožja. Takrat je v 32 vaseh na Žirovskem živelo dobrih 4 000 ljudi. V Idriji so imeli za teritorialno manjše območje z vsega 7 000 prebivalci kar tri zdravnike, poleg okrožnega še dva rudniška. Deželni odbor je žirovski predlog zavrnil.

Predvidevamo, da se je v letih 1901–1920 v Žireh zvrstilo več idrijskih doktorjev medicine. Iz pisnih virov poznamo dva: **dr. Janeza Štveraka**, ki je v Idriji služboval med letoma 1894 in 1914, in **dr. Milana Papeža**, med letoma 1905 in 1924.³⁵ V žirovskih pisnih virih smo našli le dr. Papeža.³⁶

Leta 1910 so imeli v zdravstvenem okrožju Trata letni predračun 2.712 kron.³⁷ Naslednje leto so občine iz Poljanske doline zaprosile za imenovanje stalnega okrožnega zdravnika, saj je dr. Zakrajšek večino delovnega časa delal kot zasebni zdravnik v Škofji Loki, od 1. novembra 1907 pa je opravljal v dolini dvakrat tedensko, po en »šiht« v Poljanah in na Trati. K prošnji županov je napisal svojo prošnjo tudi zdravnik sam, saj je bil pripravljen prevzeti polno vlogo okrožnega zdravnika. Zanimiv je odmev na Zakrajškovo prošnjo pri županih: raje bi imeli drugega, ki bi *v kraju živel, saj na klic iz Loke prepozno pride, poleg tega pa je do bolnikov preoster in v ordinaciji manjka brez predhodne najave odsotnosti*.³⁸ Odbor je obe prošnji zavrnil, ostalo je po starem. Za leto 1912 so dobili 7 % zdravstveno doklado. Tri sedmine dohodka so načrtovali zadržati za svoje potrebe: zdravniku za potne stroške 250 kron, za najemnino obeh ordinacij 200 kron, za zdravila in obveze za revne 400 kron, za razkuževalni aparat 150 kron in babiško orodje 40 kron. Tega leta je Deželni odbor kot svojega zastopnika v zdravstvenem zastopu imenoval tratarskega župana **Antona Uršiča**. Zastopu je načeloval Martin Vodnik, ki za svoje delo ni obračunaval nagrade. Tudi v letih 1913 in 1914 so se odhodki okrožja vrteli okoli 1.000 kron, zato so doklado znižali na 6 %. Najemnino za obe ordinaciji so plačevali vsako leto.³⁹ Iz poročil sklepamo, da je dr. Zakrajšek več ali manj izpolnjeval svoje obveznosti do bolnikov v obeh ordinacijah v dolini. Ob njegovi odsotnosti je v dolino prihajal loški zdravnik **dr.**

35 Arko, *Zgodovina Idrije*, str. 93–99.

36 Bernik, *Alpina ob njenem jubileju*, str. 91–92, in *Tako smo se zdravili v Žireh*.

37 ARS, AS_38, t. e. 1552.

38 ARS, AS_38, t. e. 1554.

39 ARS, AS_38, t. e. 1556, 1557, 1558 in 1559.

Ivan Hubad.⁴⁰ Zapletlo se je marca 1915, ko je ostal v Škofji Loki samo dr. Zakrajšek, saj je bil dr. Hubad mobiliziran. Manjkal je od 1. aprila 1915 do 2. januarja 1918. Deželni odbor je imenoval dr. Zakrajška za substituta in v dolini so spet ostali brez zdravnika. Posledično so se v tratarskem okrožju stroški prepolovili, čeprav si je odslej načelnik Martin Vodnik vsako leto obračunal po 40 kron nagrade. Že leta 1916 niso imeli stroškov za pot zdravnika v dolino, so pa zadržali plačevanje najemnine za obe ordinaciji in tako je ostalo vse do konca vojne. Tudi v Žireh ugotavljamo podobno stanje – idrijski zdravnik je vedno redkeje prihajal v Žiri, saj so se stroški za pot iz leta v leto zniževali.⁴¹

Po koncu 1. svetovne vojne je na področju organiziranega zdravstva prišlo do spremembe na Žirovskem in v Idriji, saj so z mejo od žirovske občine odrezali več vasi, velik del le-te pa od zdravstvenega okrožja Idrija. Prejšnja zakonodaja je ostala v veljavi še več let po koncu vojne, nova oblast je zadržala tudi zdravstvena okrožja. Konec leta 1920 je v Škofjo Loko namesto dr. Zakrajška prišel **dr. Božidar Fajdiga.**⁴² Decembra 1920 je bil imenovan za okrožnega zdravnika zdravstvenega okrožja Trata, v katero so vključili tudi močno zmanjšano Občino Žiri. Razmere pa se niso dosti spremenile, saj je novi zdravnik na Poljanskem in Žirovskem delal manj kot polovico delovnega časa. Napredek je bil le v tem, da je prihajal kolikor toliko redno, po enkrat tedensko v Poljane, Gorenjo vas in Žiri. Občasno ga je nadomeščal – kot njegovega predhodnika – dr. Hubad. Leta 1925 je odšel v Kranj, kjer je delal še po 2. svetovni vojni. V Škofji Loki ga je nadomestil **dr. Jože Rant**, ki pa se je preusmeril v zobozdravstvo. Dvakrat mesečno je pri Firbarju v Gorenji vasi zdravil bolnike in jim tudi popravljal zobe, dvakrat mesečno pa v Žireh. Leta 1928 se je preselil v Ljubljano.

Dr. Božidar Fajdiga.
(iz: 30 let tovarne obutve
Alpina Žiri, 1977, str. 94.)

Po odhodu dr. Fajdige v Kranj je bilo razpisano prosto mesto za celotno območje zdravstvenega okrožja Trata - Žiri. Javil se je Ljubljčan **dr. Milan Gregorčič** (1900–1979). Tudi po današnjih merilih je bil eden najmlajših slovenskih diplomantov doktorjev medicine doslej: v Gradcu je diplomiral pri dobrih triindvajsetih letih. Dovolili so mu, da sam izbere kraj, kjer

⁴⁰ Natančneje smo ga že opisali v *Loških razgledih* 54, 2007, str. 127–137.

⁴¹ AS, AS_38, t. e. 1560 in 1561.

⁴² Dr. Božidar Fajdiga (1887–1966), po rodu Ljubljčan, je diplomiral na dunajski Medicinski fakulteti (1912). Tam se je praktično usposobil za delo. V 1. svetovni vojni je bil zdravnik štirih vojska. Jeseni 1920 je bil demobiliziran in prišel je službovat v Škofjo Loko. O njem je zbranih in objavljenih vrsto šal in dovtipov. Povzeto po: Kranjc, *Slovenska vojaška inteligenca*. Grosuplje 2005, str. 346.

Dr. Milan Gregorčič v mladih letih.
(iz: 30 let tovarne obutve Alpina
Žiri, 1977, str. 95)

Žirovskem. Medicino je študiral v Beogradu. Bil je vsestransko strokovno pripravljen na svoje delo – poleg splošne medicine se je usposobil tudi za popravljanje zob in pripravo zdravil. V letih 1932–1935 je bil zasebni zdravnik, leta 1936 so ga

Dr. Ernest Demšar ob prihodu v Žiri.
(iz: 30 let tovarne obutve Alpina
Žiri, 1977, str. 94)

se bo naselil in od koder bo pokrival vse tri ordinacije. Izbral je Gorenjo vas. Ogledal si je Žiri. Prav takrat so bile velike povodnji in komaj se je prebil do Žirov, poleg tega pa je ocenil, da bo iz Gorenje vasi najlažje skrbel za bolnike vseh pripadajočih občin. Njegovo območje je bilo mnogo večje in je presegalo meje zdravstvenega okrožja, saj so imeli stalne zdravnike samo v Logatcu, na Vrhniki, Dobrovi pri Ljubljani, v Škofji Loki in Železnikih.⁴³ Pomembno je bilo, da je živel in delal v celoti za ljudi nemajhnega zdravstvenega okrožja. Dvakrat na teden je delal v Žireh, kjer je bil tudi pogodbeni zdravnik za čevljarje. V Gorenji vasi je delal vse do upokojitve leta 1958 in čez, razen v času od konca septembra 1944 do avgusta 1945, ko je bil zdravnik v partizanskih enotah na Primorskem.

V začetku tridesetih let se je mladi zdravnik **dr. Ernest Demšar** (1902–1944) odločil, da pride v Žiri. Rodil se je v Idriji, njegova mati je bila doma na imenovali za banovinskega zdravnika novega zdravstvenega okrožja Žiri - Rovte. Prvo ordinacijo je imel pri mesarju Andreju Demšarju (Bahačevem), Žiri št. 78, kasneje je ordinacijo preselil v svojo novo hišo poleg cerkve. Nova ordinacija je po opremlitvi sodila med najimenovalnejše v tedanji Dravski banovini. V Žireh je delal do junija 1941. Po pregnanstvu v Srbijo, od koder je že po nekaj dneh pobegnil, se je vrnil v Žiri, vendar so ga Nemci že po nekaj dneh spet zaprli. Bil je zaprt v Dachau, Begunjah in Ljubljani, prve dni septembra 1944 se je z družino prek Rovt vrnil v Žiri, a so ga četniki že po dobrem tednu dni ustrelili.⁴⁴ Na seznamu taboriščnikov ga nismo našli,⁴⁵ smo pa med nastajanjem tega prispevka naleteli na toliko še neobjavljenih podatkov in drugega gradiva, da kaže o njem pripraviti obsežnejši prispevek.

⁴³ Povedal dr. Bojan Gregorčič iz Gorenje vasi.

⁴⁴ Povedal Ernest Demšar iz Žirov.

⁴⁵ Erznožnik, Seznam žrtev, str. 26–29.

Zahvala

Pri nastajanju članka so mi s podatki in nasveti izdatno pomagali dr. France Štukl, dr. Bojan Gregorčič, Alfonz Zajec ter Ernest Demšar; vsem se za pomoč iskreno zahvaljujem.

KRATICE IN KRAJŠAVE:

ARS Arhiv Republike Slovenije
NŠAL Nadškofijski arhiv Ljubljana
nem. nemško

VIRI:

ARS, AS_38, Deželni zbor in odbor, X/6, t. e. 1528 do 1562.
ARS, AS_590, Zdravniško društvo na Kranjskem, 1861–1892, fascikel I.
ARS, AS_1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko; Moriz Gauster, *Statistični prikaz zdravstvene službe na Kranjskem*, šk. 17, fascikel 25.
NŠAL, Zapuščina duhovnikov: Franc Pokorn, t. e. 381, Škofja Loka 1–28, razno.

LITERATURA:

Arko, Mihael: *Zgodovina Idrije*. Gorica : Katoliška knjigarna, 1931.
Bernik, Karel: Alpina ob njenem jubileju. V: *30 let tovarne obutve Alpina Žiri*. Žiri : Alpina, 1977, str. 91–92.
Erznožnik, Janko: Seznam žrtev fašističnega nasilja v loški občini. V: *Loški razgledi* 56, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1970, str. 26–29.
Jan, Rado: Žiri in Žirovci 1750–1880. V: *Žirovski občasnik* 32, Žiri : Muzejsko društvo, 2002, str. 76–102.
Kacin Wohinz, Milica: Rapalska mirovna pogodba. V: *Enciklopedija Slovenije* 10, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1996, str. 82–83.
Košir, Tone: *50 let Zdravstvenega doma Škofja Loka*. Škofja Loka : Zdravstveni dom, 2002.
Košir, Tone: *Babištvo na Loškem*. Škofja Loka : Zdravstveni dom, 2003.
Košir, Tone: *Rdeči križ : stoletnica prostovoljne dobrodelnosti na Loškem*. Škofja Loka : Območno združenje RK, 2005.
Košir, Tone: Od ranocelnikov do šolanih zdravnikov v Selški dolini. V: *Loški razgledi* 56, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2009, str. 141–154.
Kranjc, Marjan F.: *Slovenska vojaška inteligenca*. Grosuplje : Grafis Trade, 2005.
Podobnik, Nejko: Žirovski župani v zgodovini. V: *Žirovski občasnik* 34, Žiri : Muzejsko društvo, 2004, str. 65–76.
Potočnik, Ivan: Spomini na prvo svetovno vojno. V: *Žirovski občasnik* 5/6, Žiri : Muzejsko društvo, 1983, str. 205–213.
Sterle, Meta, Ljudsko zdravilstvo na Loškem. V: *Loški razgledi* 37, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1990, str. 87–122.
Tako smo se zdravili pri nas. Raziskovalna naloga. Zgodovinski krožek OŠ Ivana Tavčarja, Gorenja vas, brez letnice.
Tako smo se zdravili v Žireh. Raziskovalna naloga zgodovinskega krožka OŠ Žiri. Žiri, maj 1997.

Summary

The beginnings of organised health services in the Poljane valley and in Žiri

Patients in the Poljane valley and in Žiri were only treated by untrained barbers right up to the first half of the 19th century. A few of them drew on their own knowledge from simple books of medicine. Many of them also knew spells. The first trained army surgeon in Trata in the Poljane Valley is mentioned in written sources in 1848 and in Žiri two years earlier. Very occasionally, patients from the Poljane valley sought medical help in Škofja Loka and those from Žiri in Idrija. Two gravitational areas, Škofja Loka and Idrija, were consequently formed for the inhabitants, conditioned by judicial authority, the land register, tax and health services. With the establishment of health circuits in the middle of the 19th century and health districts around 1890, the two areas together had sufficient inhabitants for independence and their own physician. At the beginning of the 20th century, the provincial authorities founded the Trata health district. Because the municipality of Žiri insisted on their own district, for which it did not alone fulfil the conditions, it was included in the Idrija health district right up to the creation of the Rapallo border after the First World War, which cut Žiri off from a large number of villages. At the end of 1920, the Trata - Žiri health district was created. Only in 1936 was Žiri separated, to which Route was also included and a new health district was created. The Škofja Loka physician already came to Poljane and Trata in the eighteen nineties and the Idrija physician to Žiri from 1902 onwards, but only about twice a month. The Škofja Loka physician Dr. Karel Zakrajšek was appointed as the first, though only temporary, district physician in Trata in 1908, and who came to the valley at most twice a week and very irregularly. Only at the end of 1920 did they get the first permanent physician in the Poljane valley and also in Žiri, Dr. Božidar Fajdiga, who worked there only half time and was otherwise a doctor in Škofja Loka. The first permanent physician who also lived in the valley was Dr. Milan Gregorčič, who treated patients in both the Poljane valley and in Žiri from the autumn of 1925. The first permanent physician, Dr. Ernest Demšar, came to Žiri in 1932 but he did not have the status of Banovina physician. As a private doctor he only treated paying patients and also repaired teeth. The poor were still treated by Dr. Gregorčič, at the expense of the municipality, and he also inoculated children. The final arrangement of health services in both areas is considered to have been in 1936, since from that date on they both had their own Banovina physician.

Izdelki so čisti, brez napak in lepo izdelani

O čipkarski šoli Trata in klekljanju v Gorenji vasi

Izvleček

Prispevek osvetljuje še eno klekljarsko središče – Gorenjo vas in čipkarsko šolo Trata, ki jo spremljamo od njene ustanovitve v letu 1909 do njenega prenehanja ob koncu leta 1962. Predstavljene so čipkarske učiteljice, zanimivo je tudi poročilo šolskega nadzornika, ki je šolo obiskal leta 1949. Skozi zgodbo o čipkarski šoli je nanizana še vrsta zanimivih podatkov, ki nam govorijo, kako je bilo izdelovanje čipk vpeto v življenje lokalnega prebivalstva.

Povojni časi so bili ročnemu delu in domači obrti, tudi čipkarstvu, vse manj naklonjeni. Pomembno vlogo pri ohranjanju je imelo podjetje DOM Ljubljana, z odkupno postajo v središču Gorenje vasi. Danes za ohranjanje čipkarske dediščine skrbi Klekljarsko društvo Deteljica Gorenja vas.

Abstract

**The products are pure, without mistakes and beautifully made
About the Trata lace school and bobbin-work in Gorenja vas**

The contribution sheds light on another lacemaking centre – Gorenja vas and the Trata lace school, which is followed from its foundation in 1909 to its closure at the end of 1962. The lacemaking teachers are presented and the report of the school supervisor who visited the school in 1949 is also interesting. A range of interesting data is given through the story of the lace school, which testifies to how lacemaking was embedded in the life of the local population.

Postwar times were increasingly unfavourable for handwork and handicrafts, including lacemaking. The company DOM Ljubljana had an important role in preserving it, with a buying station in the middle of Gorenja vas. Today, the Gorenja vas Deteljica Bobbin Lace Society ensures the preservation of the lacemaking heritage.

Uvod

O čipkah in klekljanju na Loškem je bilo v Loških razgledih in samostojnih knjižnih izdajah že precej napisanega. Podrobneje je bilo predstavljeno klekljarstvo v Železnikih in klekljana čipka na Žirovskem. Tokratni prispevek osvetljuje še eno središče klekljarstva, Gorenjo vas in vlogo čipkarske šole Trata. Če bi šola še delovala, bi v lanskem letu (2009) praznovala stoletnico ustanovitve.

Izdelovanje klekljanih čipk v Poljanski dolini je bilo proti koncu 19. stoletja že močno razširjeno. To potrjuje dejstvo, da sta v njenem osrednjem delu, v Gorenji vasi, že zgodaj ustanovila trgovini s klekljanimi čipkami W. A. Paleček (1888) in Jakob J. Jezeršek (1906).¹ Število klekljaric v zgornjem delu Poljanske doline je bilo ocenjeno na okoli 2 000. Za Palčka, kot pravijo domačini Palečku, naj bi pred 1. svetovno vojno klekljalo od 600 do 700 žensk in otrok.²

Za kakovost je potrebno znanje – ustanovitev čipkarske šole Trata

Kakovost izdelanih čipk – špic, ki so se tedaj delale iz grobega lanenega sukanca - za vedno bolj zahtevno tržišče ni več zadoščala. Oblasti so se zavedale, da je za boljši zaslužek treba izboljšati njihovo kakovost, začeli so ustanavljati čipkarske šole.

Pobudnik ustanavljanja čipkarskih šol na Loškem naj bi bil Anton Primožič, trgovec s klekljanimi čipkami iz Žirov. Zanj je pred 1. svetovno vojno klekljalo tudi veliko klekljaric iz Gorenje vasi.³ Prva čipkarska šola na loškem ozemlju je bila ustanovljena v Žireh, leta 1906, sledila ji je v Železnikih leta 1907.⁴

Ustanovitev še ene nove čipkarske šole je bila dalj časa v zraku tudi v Občini Trata. Z vprašanjem sta se ukvarjala najvišji organ občine – župan in občinski odbor. Proti koncu poletja, ko se je bližalo novo šolsko leto, so 23. avgusta 1908, na 9. seji občinskega odbora, na Trati razpravljali o prošnji čipkarskega ravnateljstva na Dunaju. Sklenili so, da občina Trata še ne zaprosi za ustanovitev čipkarskega tečaja v občini. Mnenje so spremenili že na zadnji seji v letu 1908. Večina odbornikov (7 od 12) je glasovala za sklep: »... *Občina Trata zastopana po svojem občinskem odboru izjavi pravnoobvezno, da hoče ustanoviti v svoji občini čipkarski tečaj* ...«⁵ Prižgana je bila zelena luč in tako je leta 1909 svojo čipkarsko šolo dobila tudi Občina Trata.

V literaturi lahko večkrat preberemo, da je bila v istem letu ustanovljena tudi čipkarska šola na Sovodnju. Čudilo me je dejstvo, da domačini o šoli ne vedo

1 Šega, Trgovci s čipkami, str. 76.

2 Šega, Trgovci s čipkami, str. 77.

3 Primožič, Klekljana čipka, str. 50–51.

4 Račič, Slovensko čipkarstvo, str. 129.

5 ZAL-ŠKL, ŠKL 14, t. e. 2, a. e. 7, zapisniki občinskih sej, 1907–1933.

ničesar. Pregled letopisov, ki prinašajo podatke o višjih in obrtnih strokovnih šolah v Avstriji, je potrdil domnevo, da gre za Sovodnje ob Soči.⁶ Podobno zamenjavo povzroča tudi krajevno ime Trata, ki ga nepoznavalci zamenjujejo s Trato pri Škofji Loki.

Vse do razpada Avstro-Ogrske monarhije (1918) so bile šole podrejene Centralnemu čipkarskemu tečaju na Dunaju.⁷ Od tu je prišla tudi pobuda za ustanovitev šole, o kateri so razpravljali traški občinski odborniki, z županom na čelu. Šole so bile povezane s c. kr. Državnim zavodom za žensko domačo obrt na Dunaju, ki je poleg izobraževanja skrbel tudi za trgovino s čipkami. Sem so čipkarske šole pošiljale izdelke učenk in čipkaric, ki so se izučile na teh šolah.⁸

Prve učiteljice na čipkarski šoli Trata

Prva učiteljica na čipkarski šoli Trata je bila Frančiška Božič, podatki o njej so skopi. Vemo, da je prihajala iz Idrije. Znano je tudi, da je risala vzorce – muštre. Med ohranjenimi papirci v Mestnem muzeju Idrija jih je nekaj tudi z njenim podpisom, a žal brez datuma.⁹ Božičeva je šolo vodila verjetno do začetka 1. svetovne vojne,¹⁰ ki jo je – že po nekaj letih delovanja – ohromila. Kot kaže pa šola ni povsem zamrla, kot se je zgodilo z nekaterimi drugimi. V »stari kroniki« Gorenje vasi je bilo 11. februarja 1917 zabeleženo, da sta bili zaradi silnega mraza cel teden zaprti ljudska in čipkarska šola.¹¹

V novi državi – Kraljevini SHS – je novoustanovljeni Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt že leta 1919 ponovno vzpostavil čipkarsko šolo na Trati (kot tudi v Horjulu, Polhovem Gradcu, Kamni Gorici, Železnikih in Žireh).¹² Prostore je imela v »mežniji« – mežnariji. Najemnino zanjo je krila občina iz svojega proračuna. Tako je v šolskem letu 1921/22 izplačala župnijski cerkvi na Trati znesek 800 kron, za kurjavo in »snaženje« 200 kron, za preskrbo drv pa je namenila dodatnih 500 kron. Občina je krila stroške tudi v naslednjem šolskem letu (1922/23): za preskrbo kurjave 800 kron in župnijski cerkvi na Trati za stanovanje 200 kron. Na 1. seji v novem letu, 14. februarja 1923, so tudi sklenili, »da se s koncem šolskega leta 1922/23 opusti vzdrževanje čipkarskega tečaja s strani občine.«¹³ Kakšna je bila med obema vojnoma nadaljnja usoda prostorov, ne vemo.

6 Jahrbuch ...1910, str. 401 (podružnice in učno osebje Zavoda za žensko domačo obrt so razvrščeni po deželah. Čipkarsko šolo Sovodnje najdemo v sklopu Primorske (Küstenland).

7 Račič, Slovensko čipkarstvo, str. 128.

8 Račič, Slovensko čipkarstvo, str. 130.

9 Terpin, Po sledih, str. 34.

10 Jahrbuch ... 1910, str. 401; Jahrbuch ... 1911, str. 464.

11 Planina, Izvleček iz stare kronike, str. 289; Planina glede provenience kronike ne navaja podrobnejših podatkov.

12 Račič, Državni osrednji zavod, str. 236.

13 ZAL-ŠKL, ŠKL 14, t. e. 2, a. e. 7, zapisniki občinskih sej, 1907–1933.

Najverjetneje je Frančiško Božič leta 1920 nasledila Marija Reven, ki je od leta 1907 vodila čipkarsko šolo v Železnikih. Račič v svojem članku o slovenskem čipkarstvu piše, da je bila prva učiteljica tudi v Gorenji vasi, vendar je v šematiziranih za leti 1910 in 1911 kot učiteljica navedena Frančiška Božič, Revnova pa je v Gorenjo vas prišla v obdobju med obema vojnama.¹⁴

Marija Reven se kot čipkarska učiteljica in risarka papircev omenja od leta 1906.¹⁵ Na centralnem čipkarskem tečaju na Dunaju, kamor so na nadaljnje izobraževanje pošiljali najboljše učenke idrijske čipkarske šole, da so postale strokovne učiteljice klekljanja,¹⁶ je Revnova pridobila tudi odlično risarsko znanje. Bila je prva učiteljica na čipkarski šoli v Železnikih, kjer je učila še nekaj let po 1. svetovni vojni.¹⁷ Med obema vojnama je bila zaposlena kot strokovna učiteljica pri Državnem osrednjem zavodu za žensko domačo obrt v Ljubljani (DOZ). Leta 1920 jo je v Železnikih nasledila Marija Pivk-Kosem,¹⁸ Marija Reven pa je začela poučevati na čipkarski šoli Trata.

V Mestnem muzeju Idrija hranijo več papircev z njenim podpisom, eden je datiran z letnico 1904.¹⁹ Pri svojih vzorcih je kombinirala predvsem motive gob, kranclovk, potonk in pogačk, risala je tudi vzorce za stavljene čipke.²⁰ Po letu 1920 je nadaljevala z risanjem vzorcev za Državni osrednji zavod v Ljubljani. Njeno delo so zahtevni vzorci in čipke z motivom granatnega jabolka; čipka za zavese z granatnim jabolkom je bila objavljena v Ilustriranem Slovencu, leta 1929.²¹ Leta 1930 je bila njena čipka poslana na mednarodno razstavo »*Hišne industrije in umetne obrti*« v Kopenhagen na Dansko. Neznani poročevalec z razstave je v časniku Slovenec med razstavljenimi čipkami izpostavil ... »*posebno krasno delo 'slovenski pušelj', ki ga je napravila nadarjena čipkarica Marija Reven*« ...²² Da gre res za vrhunsko, oblikovno in tehnično brezhibno izdelano čipko, so se bralci Loških razgledov lahko že prepričali. Objavljena je bila dvakrat, kar ne preseneča, saj njena dovršenost prevzame vsakokratne raziskovalce čipkarske tematike.²³

Žal o njenem vodenju čipkarskih šol in o tem, kako je združevala poučevanje v Gorenji vasi z drugim delom na DOZ-u nisem našla podatkov. Domnevam, da je

14 Jahrbuch ... 1910, str. 401; Jahrbuch ... 1911, str. 464; Račič, Slovensko čipkarstvo, str. 128, 132.

15 Elektronska pošta: Mirjam Gnezda, Mestni muzej Idrija (MMI), 11. junij 2009.

16 Račič, Slovensko čipkarstvo, str. 128.

17 http://www.os-zelezniki.si/cs_zgodovina.html, 1. junij 2009.

18 Bogataj, Klekljarstvo, str. 136.

19 Elektronska pošta: Mirjam Gnezda, MMI, 11. junij 2009.

20 Terpin, Po sledeh, str. 34–35.

21 *Ilustrirani Slovenec* 1929, 9. junij 1929, letnik 5, št. 23, str. 4, tu je napačno zapisan njen priimek Renova, pravilno je Revnova.

22 NN, Slovenske čipke na mednarodni razstavi v Kodanju, *Slovenec*, 19. februar 1930, štev. 41, str. 3.

23 Račič, Slovensko čipkarstvo, str. 134; Šega, Trgovci s čipkami, str. 79.

v Gorenji vasi učila do leta 1936. Račič jo leta 1938 navaja že kot upokojeno učiteljico.²⁴ Po vsej verjetnosti jo je zamenjala Marija Hrovat. Hrovatova je bila zadnja med učiteljicami DOZ-a, ki je začela s poučevanjem leta 1936. Verjetno je bila tudi ena zadnjih, ki je še obiskovala dunajsko šolo in imela naziv čipkarska učiteljica.²⁵ V Gorenji vasi jo najdemo še po koncu 2. svetovne vojne.

Trgovci s čipkami med obema vojnama

Med obema vojnama sta poleg že omenjenih W. A. Palečka in Jakoba J. Jezerška s čipkami trgovala še Janez Dolinar in Teodor Hartman, bivši orožnik, ki mu je uspel prodor na ameriški trg.²⁶ Bilo je še nekaj manjših odkupovalcev čipk.

Kar nekaj trgovcev je trgovino s klekljano čipko opustilo v začetku 30-ih let 20. stoletja. Elizabeta Štibler je trgovala s čipkami, šiviljskimi in krojaškimi potrebščinami, perilom in narejeno obleko. Obrt je izvrševala na Gorenji Dobravi 20, od 2. oktobra 1922 do 27. januarja 1930. Martin Tavčar, ki je trgovino s čipkami v Sestranski vasi 6 izvrševal od 10. avgusta 1926, je obrt opustil že čez slaba štiri leta, 20. marca 1930. Podobno je storil tudi Jakob Jezeršek, ki je svojo obrt izvrševal od začetka 20. stoletja (1906), »položil« – opustil pa jo je z novim letom 1931.²⁷ V Davčnem popisu obrtnikov za leto 1931 je bila vpisana le trgovina s čipkami Marije Frelih z Gorenje Dobreave 20.²⁸

Splošna gospodarska kriza je med drugim prizadela tudi klekljanje in trgovino s čipkami. Tudi v Krajevnem leksikonu Dravske banovine lahko preberemo, da je čipkarstvo nazadovalo.²⁹ Povpraševanja po čipkah ni bilo in najbolj pridna klekljari- ca naj bi leta 1939 zaslužila le 8 din na dan.³⁰ Tudi sicer je bilo delo čipkaric slabo plačano. Tiste, ki so bile povsem odvisne od klekljanja, so na stara leta prišle v breme občini in ubožna podpora jim je bila edino upanje.³¹

»Preja« pri Tišlarjevih, pred 2. svetovno vojno, Trata – Gorenja vas; tako se je znanje prenašalo iz roda v rod, od starejših na mlajše klekljarice. Ženska, ki stoji, previja sukanec s kleklja na kleklj. (v zasebni lasti)

24 Račič, Spominska knjiga, str. 237.

25 Račič, Slovensko čipkarstvo, str. 133.

26 Račič, Slovensko čipkarstvo, str. 135.

27 ZAL-ŠKL, ŠKL 14, t. e. 7, a. e. 108, Obrtni listi, 1927–1931.

28 ZAL-ŠKL, ŠKL 14, t. e. 7, a. e. 110, Davčni popis obrtnikov, 1931.

29 Krajevni leksikon, str. 584.

30 Mohorič, Občina Trata, str. 58.

31 Mohorič, Občina Trata, str. 48.

Novi časi dajo čipkariji nov zagon

Po koncu 2. svetovne vojne je petletni plan predvideval povečanje proizvodnje čipk in izobraževanje mladih klekljaric.³² Izdelovanje in prodaja klekljanih čipk naj bi pomembno prispevala k obnovi med vojno uničenega gospodarstva. Nova oblast je takoj začela s pripravami za nov začetek čipkarskega izobraževanja. Izdelovanje čipk je bilo med prebivalstvom, zlasti v zimskem času, še vedno zelo razširjeno.³³

Do leta 1946 je bil za izpopolnjevanje v čipkarski stroki sprva še pristojen DOZ, nato pa je izobraževanje potekalo prek Državne šole za žensko domačo obrt, ki se je v istem letu preimenovala v Šolo za umetno obrt v Ljubljani. Odkup in prodajo čipk je organiziral Dom Ljubljana.

Učence čipkarske šole Trata v letu 1948/49. Od leve proti desni: Mimi Klemenčič-Pustavrh, Iva Oblak-Kosmač, Francka Petrnelj-Klemenčič, Marica Miklavčič, Slavka Strel, Marica Demšar, Cirila Dolinar, na spodnji strani mogoče Silva Kos. Lepo so vidni naklekljani izdelki. Po vojni so bile v modi čipke okrogle oblike za čajne garniture. Na mizi so čipke izdelane v tehniki možganov, močeradovke in štručke oziroma »palki«. Fotografija je visela v trgovini, kjer je Neškova Jerca odkupovala čipke za DOM. (v zasebni lasti)

32 Bernik, *KLO Gorenja vas*, str. 43.

33 V marcu leta 1946 je v KLO Gorenja vas živelo 864 prebivalcev. S kmetijstvom se je ukvarjalo približno 46 % prebivalstva, kar 30 % prebivalstva se je pozimi ukvarjalo s klekljanjem čipk. Vir: ZAL-ŠKL, ŠKL 69, t. e. 8, Preskrba, 1946.

DOZ v Ljubljani je že septembra 1945 Krajevnomu odboru OF Gorenja vas poslal pobudo, da bi se na željo čipkaric ustanovila čipkarska šola. Zanimalo jih je število in starost deklet, ki bi se vpisale vanjo. Predvidevali so začetni tečaj in tečaj za starejše čipkarice.

V decembru so na Krajevnem ljudskem odboru (KLO) že prejeli obvestilo, da je Ministrstvo za prosveto odobrilo 5-mesečni čipkarski tečaj na Trati pri Poljanah. Vodili naj bi ga strokovna učiteljica Josipina Seljak in hospitantka Ivanka Naglič. Tečaj naj bi se začel takoj. DOZ je zanimalo, kako je urejeno vprašanje učnega prostora, kuriva, stanovanja za učiteljico in hospitantko ter hrano za obe. Tečaj naj bi bil brezplačen. Sukanec bi oskrbel DOZ proti povračilu nabavnih stroškov. Zadeva je bila nujna in jo je bilo treba takoj rešiti.

Čez dober teden je KLO odgovoril, »da održavanje tega tečaja za enkrat žal ne bo mogoče. Pri točnem pregledu edinega prostora, ki smo ga imeli v to svrho na razpolago, se je ustanovilo sledeče: manjkajo nam mize in klopi, manjkajo peči, okna se ne dajo zapreti, ker so prenešena iz drugih hiš, ter je pri vsakem, spodaj ali zgoraj, odprtina, tudi do 3 cm. Peč kakor tudi deske za mize in klopi, katere smo imeli pripravljene, smo morali odstopiti za vojsko. Prosimo torej, da se održavanje tega tečaja preloži na letni čas.«³⁴

Pristojni v Ljubljani pa so vztrajali in še naprej pritiskali na lokalne oblasti. Pooblaščenec Ministrstva za prosveto je ubral še druge strune in potrkal na politično zavest ter družbeno moralo lokalnih veljakov. »... Vaš dopis od 16. decembra 1945 sem vzel z obžalovanjem na znanje, ker smo imeli že vse pripravljeno, da bi se s tečajem lahko takoj začelo. Na razpolago Vam damo 2 učiteljici na naše stroške. Mogoče bi se pa dalo z dobro voljo in požrtvovalnostjo le doseči, da se po Novem letu začne s poukom. Potrudite se, da bo ljudstvo videlo Vašo vnemo in razliko med starimi občinami, ki niso imele dovolj smisla za povzdigo čipkarstva ravno pri vas, kjer je važen gospodarski činitelj in bi postal še važnejši, če bi bili izdelki še boljši. Danes mora biti to drugače, ker je posvečena skrb malemu človeku ...«³⁵

Razmere so se le uredile in leta 1946 je Državna čipkarska šola Trata začela z delom. Učiteljici, ki sta bili sprva namenjeni za Gorenjo vas, so poslali na drugi šoli, v Gorenji vasi pa se omenjata Marija Hrovat in Mara Kramar. Hrovatovo smo že omenili, saj naj bi v Gorenji vasi poučevala že pred začetkom vojne. Bila je ena zadnjih, ki je še imela »dunajsko šolo«. Marca

Močeradvke, kot so jih klekljale tudi učenke v Gorenji vasi. (v zasebni lasti)

34 ZAL-ŠKL, ŠKL 69, t. e. 4, Prosvetni odsek, 1945.

35 ZAL-ŠKL, ŠKL 69, t. e. 4, Industrija in rudarstvo, 1945.

1949 je bila že na idrijski čipkarski šoli.³⁶ Mara Kramar pa je bila absolventka polletnega tečaja za čipkarske učiteljice.³⁷ Obiskovala ga je v letu 1946. Doma je bila iz Železnikov in na željo Železnikarjev so jo iz Gorenje vasi premestili na čipkarsko šolo v domači kraj.³⁸

V Gorenji vasi je bila na mesto Hrovatove februarja 1949 nastavljena učiteljica Regina Vrhunc.³⁹ Tudi ona je svoje osnovno klekljarsko znanje izpopolnila leta 1946, na šestmesečnem celodnevem tečaju za čipkarske učiteljice, ki ga je organiziral DOZ.⁴⁰ S Kramarjevo sta nekaj časa poučevali skupaj in si delili tudi stanovanje. Reginca, kot jo danes poimenujejo njene bivše učenke, je na čipkarski šoli Trata učila vse do svoje upokojitve, konec leta 1962.

V letu 1962 je prošnjo za zaposlitev oddala sveža moč, strokovna učiteljica klekljanja, ki je bila ena zadnjih absolventk Šole za umetno obrt v Ljubljani, Marica Albreht, a je bila njena prošnja zavrnjena. Tedanje oblasti so politično karakteristiko postavljale nad strokovno odličnost. Zaposlitev je nato našla v podjetju Čipka Idrija in tja se je iz Žirov dnevno vozila s kolesom. Tako so leta 1963, po več kot petdesetletnem delovanju, ukinili čipkarsko šolo v Gorenji vasi.⁴¹

Tudi po 2. svetovni vojni je za zagotavljanje primerne prostora za šolo skrbela občina. Čipkarska šola ni imela stalnih prostorov in se je večkrat selila. Prve prostore je imela v »mežnji«, po osvoboditvi pa v »farovžu« in nato v nekdanjem Sokolskem domu, kasnejšem Partizanu. Gostovala je še pri Jernejc (stare hiše ni več), pri Demenčič (v sobi z visoko zeleno pečjo in veliko mizo, za katero so lahko sedele vse učenke), pri Platiš; v šestdesetih letih 20. stoletja je imela prostore v osnovni šoli.

Med drobnim inventarjem čipkarske šole (1947–1953) najdemo kolovrat, vzorce, prevleke za blazine, klekeljne, sukanec, večjo količino bucik, škarje, kvačke, jerbaške, kotenino, papir, klej (za »muštre limat« – za utrjevanje papirnatega

36 SŠM, mapa Državna čipkarska šola Idrija, Marija Troha: Podatki o šoli, 2. december 1957.

37 Zaradi pomanjkanja čipkarskih učiteljic je Zavod za žensko domačo obrt v Ljubljani organiziral tečaje in v klekljarska središča poslal naslednji razglas: »... Zavod za ženski domači obrt v Ljubljani, Lingarjeva 4, priredi po Novem letu tečaj za izobrazbo instruktoric v čipkarstvu. V ta tečaj se bodo sprejemale one tovarišice z dežele in iz krajev, kjer se goji čipkarstvo, ki so obiskovale čipkarsko šolo in so dobro izvežbane v klekljanju. Predložiti morajo potrdilo čipkarske šole, ki so jo obiskovale. Imeti morajo vsaj 4 razrede osnovne šole. Pri večji udeležbi bodo imele prednost one, ki bodo bolj spretno in imele več šolske izobrazbe. Za hrano in stanovanje mora skrbeti vsaka udeleženka sama. Prijavnici naj predlože izpričevalo, svojo karakteristiko in izjavo KO.« (krajevni odbor OF, op. p.). Vir: ZAL-ŠKL, ŠKL 69, t. e. 4, Prosvetni odsek, 1945. Učiteljice, ki so imele le »hitri tečaj« klekljanja, med starejšimi klekljaricami niso bile najbolj cenjene.

38 SŠM, mapa Čipkarska šola Železniki, Čipkarska šola v Železnikih, 16. marec 1949, str. 1.

39 ZAL-ŠKL, ŠKL 184, a. e. 1, Delovodnik.

40 Bogataj, Klekljarstvo, str. 136.

41 Klemenčič, Iz babičine skrinje, str. 10; ZAL-ŠKL, ŠKL 184, a. e. 1, Delovodnik.

Učni red št. 33, vzorec za srčkovke. Iz spodnjih navodil razberemo, da se je klekljal s 14 pari klekljev in sukanecm št. 25. (*v zasebni lasti*)

vzorca, ko je že napet na blazini), prejice, pak papir, žaganje za šolske blazine. V večjih količinah so dopolnjevali šolsko zalogo klekljev in bucik, ki jih je bilo po vojni, tako kot sukanec, težko dobiti. Zabeležena je nabava rdeče prejice. Učiteljica je spremljala novosti in uvajala klekljanje z barvno nitko.⁴²

Učenje klekljarskih tehnik je sprva še potekalo po avstrijskih »učnih redih« – učnih načrtih. Leta 1946 pa sta nov program sestavili Neža Pelhan in Antonija Thaler, učiteljici na Državni šoli za žensko domačo obrt. Šola je čipkarski šoli pošiljala učne načrte, vzorce in sukanec. Leta 1952 je v Ljubljani organizirala razstavo izdelkov čipkarskih šol, na kateri je sodelovala tudi Državna čipkarska šola Trata iz Gorenje vasi.

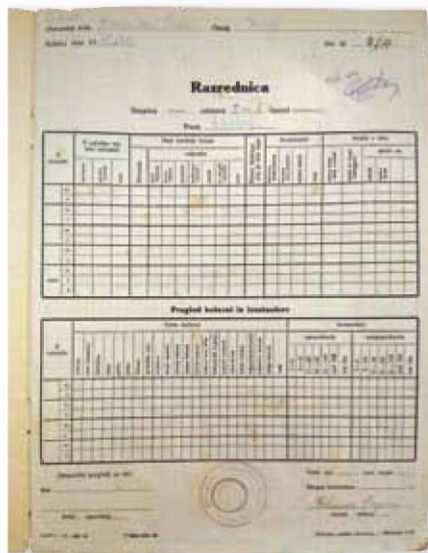
V šolskih letih od 1948/49 do 1958/59 je šolo obiskovalo od 27 do 40 učenec. Večina je bila deklic, nekatere so začele že s petimi leti, nekaj je bilo tudi dečkov. Učiteljica Vrhunčeva je imela kar nekaj težav z obiskom. Večina otrok je bila iz kmečkih družin in ti so, zaradi kmečkega dela, pogosto izostajali tudi od rednega šolskega pouka. V čipkarski šoli so dobili vzorce in sukanec. Ko je bila čipka gotova, so vzorec vrnili učiteljici, tudi svojih izdelkov niso smeli obdržati. Ob koncu šolskega leta so jim vzeli vse »špice« in jih oddali za prodajo. Izdelke učenek je odkupovala tudi Čipkarska zadruga. Včasih so zanje prejele skromno nagrado (kakšen kos blaga za obleko). Učiteljica Regina jih je za nagrado peljala na ekskurzijo v Železnike.

Čipkarska šola pod drobnogledom šolskega nadzornika

Sredi marca 1949 je čipkarsko šolo obiskal šolski nadzornik Drago Vončina. Napisal je podrobno poročilo.⁴³ Na Trati je nadzor opravil 17. marca, pouk je v

⁴² ZAL-ŠKL, ŠKL 184, a. e. 2, Kontrolnik kreditov, 1947–1954.

⁴³ Njegova poročila tudi iz drugih čipkarskih šol so zelo natančna (ČŠ Železniki, Žiri, Cerkno, Idrija). Vidi se, da je izdelovanje čipk poznal – morda je v mladosti celo klekljal, kar za moške v okolici njegovega rojstnega kraja ne bi bilo nič nenavadnega. Zanimive so njegove ocene

Prva stran razrednice Čipkarske šole Trata za šolsko leto 1948/49, s pečatom in podpisom učiteljice Regine Vrhunc. Zgoraj desno je podpis šolskega nadzornika Draga Vončine. (*hrani ZAL, Enota v Škofji Loki, foto: Mojca Ferle*)

tem času potekal vsak dan, in sicer v dveh skupinah. Dopoldne od 9. do 11. ure ga je obiskovalo 11 učenk iz 1. in 2. razreda osnovne šole. Redno je pouk obiskovalo le 8 učenk. Popoldne od 14. do 16. ure so hodile v šolo učenke 3. in 4. razreda. Vpisanih je bilo 19, redno jih je hodilo 13. »Vseh vestnih učenk na šoli je samo 21«, je zapisal šolski nadzornik. V preteklem šolskem letu je bilo vpisanih 40 deklic in 5 dečkov.

V času njegovega obiska sta bili dopoldne v čipkarski šoli namesto enajstih le dve deklici. Zanimiv je bil vzrok izostanka: praznovanje sv. Jedrta, ki jo imajo na kmetih za zaščitnico proti poljskim mišim.⁴⁴ Nadzornik je zapisal, da so učenci v osnovno šolo redno prišli k pouku. Tudi na ostale, sicer odpravljene praznike, pouka v čipkarski šoli ni bilo, ker se ga ni udeležil nihče od učencev.

Nadzornik Vončina je bil nezadovoljen tudi z delom čipkarske učiteljice, ki je

premalo skrbela za propagando, učencev ni motivirala za pouk in ni vodila tekoče evidence obiska. Ugotovil je, da je obisk šole le 55 %. V ohranjeno razrednico za šolsko leto 1948/49 je Vrhunčeva zabeležila 65 % obisk. Šolski nadzornik je z nizko oceno obiska nekoliko pretiraval. Zapisal je tudi, da se ljudje za čipkarsko šolo ne zanimajo, ker je zaslužek pri čipkah premajhen. Izurjena klekljarica naj bi zaslužila 70 din na dan.

Učenke, ki so šolo obiskovale v preteklem letu (1947/48), so pozimi delale čipke in jih prodale v zadrugo. To je bila poslovalnica žirovske čipkarske zadruge (Kmetijska zadruga Gorenja vas, poslovalnica 2). Poslovalnica je vključevala več kot 500 klekljaric, polovica od teh je klekljala le v zimski sezoni, ostala polovica pa vse leto, saj drugega zaslužka od kmečkega dela niso imele. Članice zadru-

gosti čipk, opazil je stvari (zategovanje, sukanje), na katere nepoznavalec ne bi bil pozoren. Rojen je bil na Gorah, Občina Idrija, leta 1900, po študiju romanist in slovenist, učil je na osnovnih šolah, nato je bil šolski nadzornik, od 1946 do 1961 šolski svetovalec v Ljubljani. Vir: Pavlič, Vončina, str. 360–361.

⁴⁴ 17. marca je god sv. Jedrta, ki so ga nekdanji kmeti praznovali tudi klekljarice. Sv. Jedrt je bila zavetnica predic, delavk, ki so imele opravka s prejo in tkanino. Tudi klekljarice na ta dan niso klekljale, otrok pa niso poslali v čipkarsko šolo, ker bi jim sicer miši lahko pregriznile nit. Vir: Stanonik, Čipkarstvo, str. 193; Kuret, *Praznično leto*, str. 106.

ge so bile tudi čipkarice iz bližnje okolice Škofje Loke. Kljub temu, da je bila zima 1948/49 mila in je kmečko prebivalstvo lahko delalo zunaj, je zadruga v januarju in februarju odkupila za 1.000.300 din, v prvi polovici marca pa še za 400.000 din čipk. Naročil za prte in reverje je imela toliko, da jih ni uspela izvršiti v zadostni količini. Zadruga je zato želela, da bi učiteljica organizirala tudi večerni tečaj za odrasle.⁴⁵

Klekljarice, ki so mesečno izdelale vsaj za 1.000 din čipk, so bila upravičene do »čipkarske karte« – živilske nakaznice, ki jim jo je priznalo Ministrstvo za trgovino in preskrbo. Morale so biti članice zadruga, sicer jim karta ni pripadala. Nezadovoljstvo med klekljaricami je leta 1949 povzročala ukinitve teh kart s strani OLO Kranj, zato so klekljanje opuščale in iskale delo pri kmetih, kjer so dobile vsaj hrano.⁴⁶ Zadruga je bila zato v težavah, saj ni prejela dogovorjene količine čipk.

Nadzornik je opazil, da so prihajali v čipkarsko šolo otroci že z določenim predznanjem in poznavanjem klekljanja. Učiteljica bi morala skrbeti za njihovo izpopolnjevanje in učenje klekljanja finejših čipk. Tako pa je vsa okolica klekljala čipke iz grobega platnenega sukanca, ki so bile zadovoljive le za domače potrebe in so bile zato cenejše. Opazoval je tudi predšolsko učenko, staro 5 let, ki je »*prav lepo delala platno (ris), druga učenka iz I. razreda pa srčkovke*«. Take bi učiteljica morala spodbujati z zahtevnejšimi vzorci; tako bi povzročila zanimanje za šolo, otroci pa bi »*sami silili v šolo*«.

Do učiteljice je bil nadzornik zelo kritičen. Očital ji je, da je premrtva, nedelavna, da ne gre nikamor in se ne vključuje v »*sindikalni študij z ostalim učiteljskim osnovne šole v kraju*«. Vrhunčeva je to opravičevala z bolehnostjo in s strahom pred nadaljnjim izobraževanjem. Zahteval je red in urejeno dokumentacijo. Pogrešal je šolsko kroniko, ki je niso pisali.

Učilnica je bila od pretekle jeseni (1948) v župnišču; brez najemne pogodbe, le po ustnem dogovoru. Najemnina 200 din mesečno se je zdela nadzorniku previsoka za majhno sobo, v kateri je imel župnik tudi svoje omare, stranišča pa učenke niti niso smele uporabljati.

45 Klekljarice so bile sprva vključene v Čipkarsko zadrugo Žiri, vendar je prihajalo do nesoglasij in pritožb zaradi zapostavljenosti. Tako je bila kasneje ustanovljena tudi Čipkarska zadruga v Gorenji vasi. Vir: Bernik, *KLO Gorenja vas*, str. 44.

46 Negodovali so tudi kmetje. Obremenjeni z obvezno oddajo so se že leta 1946 pritoževali, da ne najdejo dovolj ženskih moči za delo na polju, ker žene in dekleta več zaslužijo s klekljanjem čipk kot z delom na polju in pri tem uničijo manj obleke kot pri kmečkem delu. Zato so krajevni odborniki predlagali, da se nakazila sukanca za klekljanje in odkup čipk vršijo samo v zimskem času, od 1. novembra do 31. marca, ko delo na polju miruje. Od tega naj bi bile izvzete starejše čipkarice, ki niso bile več sposobne za delo na polju in jim je bilo klekljanje edini zaslužek. Vir: ZAL-ŠKL, ŠKL 69, t. e. 8, Kmetijstvo, 1946.

Proračun šole za leto 1949 je vključeval:

• pisarniške potrebščine	500
• kurjava	3.000
• razsvetljava	500
• tiskovine	500
• čiščenje	500
• vzdrževanje inventarja	500
• učila	<u>1.000</u>
skupaj:	7.000 din

V preteklem letu so nabavili omaro za shranjevanje blazin – punkljev. Šoli je primanjkovalo bucic in jerbaščkov.⁴⁷

Na splošno je nadzornik v vseh šolah ugotavljal, da so učiteljice premalo pozornosti posvečale tehnikam čipkanja, saj je veliko učenk premalo sukalo in zategovalo, delale so preozek (široki o. p.) ris, pretikanje je bilo slabo izdelano, ribice so bile na splošno preozke, notranji podstavki pa so imeli prevelike luknje in so bile čipke zato premalo trde. Med glavnimi problemi je izpostavil tudi slovensko izrazoslovje. Kot primer je navedel izraz pretikanje namesto »heftanje«. Učiteljice so se ob njegovem obisku tudi izgovarjale, da nimajo časa za izdelovanje vzorcev po učnih načrtih, a nadzornik ugotavlja, da v večini šol, tudi na Trati, pouk povprečno poteka le štiri ure na dan. Skrbelo ga je tudi nezanimanje za »ideološki študij«. Glede živilskih nakaznic je opozarjal, da je treba nastopati v vseh okrajih enotno in jih dodeliti čipkaricam, ki mesečno izdelajo za 1.000 din čipk. V kranjskem okraju, kamor je sodila tudi čipkarska šola na Trati, so bili proračuni čipkarskih šol prenizki in šole z njimi niso mogle shajati. Okraji so tudi neredno nakazovali prispevke in učiteljice so morale iz svojih prihrankov zalagati za najnujnejše potrebščine. Tudi učiteljica Vrhunčeva je večkrat založila svoj denar za nakup sukanca.

Ob koncu poročila je nadzornik še opozoril, da je potreben stalen nadzor nad čipkarskimi šolami. Učiteljice z 28 leti delovne dobe so izjavile, »da še nikdar niso bile obiskane po strokovnjaku«, zato je Vončina predlagal, da se imenuje »stalna inštruktorica«, ki bi vsaj enkrat letno obiskala vse čipkarske šole.⁴⁸

Ob zaključku šolskega leta 1951/52 je delovanje šole na Trati preverila Neža Pelhan, strokovna učiteljica na Šoli za umetno obrt v Ljubljani, in v razrednico zapisala: »Izdelki so čisti, brez napak, lepo izdelani in opremljeni, obisk zadošten, večji kot prejšnja leta.«⁴⁹ Z delom na šoli je bila Pelhanova zadovoljna.

Tudi nekdanje učenke so učiteljico Regino Vrhunc ohranile v lepem spominu. Bila je »stara gospodična« – samska, povsem predana svojemu delu, zelo natančna in stroga. K njej so po nasvete pri zahtevnejših čipkah hodile klekljarice

47 SŠM, mapa Čipkarska šola Železniki, Gorenja vas - Trata, 17. marec 1949, str. 2–3.

48 SŠM, mapa Čipkarska šola Železniki, Problemi, str. 8.

49 ZAL-ŠKL, ŠKL 184, a. e. 6–13, Razrednice.

tudi potem, ko so šole že zaključile. Omenjeno je že bilo, da je po njeni upokojitvi čipkarska šola prenehala z delovanjem.

Ukinitve šole

Ukinitve šole so pogojevale družbene in gospodarske razmere, ki izdelovanju klekljanih čipk niso bile naklonjene, čeprav je bilo povpraševanja še vedno dovolj. Čeprav je bilo delo vedno slabo plačano, pa klekljanje ni nikoli prenehalo. Ohranjale so ga predvsem starejše klekljarice, ki so znanje v krogu družine prenašale na mlajše generacije. Zlasti med šolskimi počitnicami so deklice in tudi dečki sodelovali pri izdelavi čipk za večja naročila. Izkušenejše klekljarice so delale večje zahtevnejše čipke, otroci pa manjše kose (npr. vogalčke). Izdelke, ki niso bili najboljše narejeni, so pri oddaji položile med boljše kose in tako prikrile, da so pri izdelavi sodelovale tudi nevedne otroške roke. Izdelovanje čipk in zaslužek od prodaje je dopolnjeval družinski proračun. V obdobju po koncu 2. svetovne vojne so k temu prispevali tudi otroci. Marsikdo je sam zaslužil za šolske potrebščine, obutev in obleko. Pomenljiva je izjava ene od sogovornic: »*Se takat, če ne bi znal klekljat, se bi bla čist revšna.*«

Pomembno vlogo pri ohranjanju čipkarstva je imelo tudi podjetje DOM Ljubljana, s svojo odkupno postajo v središču Gorenje vasi. Odkupovanje čipk je vodila Jerica Mrak – Neškova Jerca. Z odkupovanjem čipk se je začela ukvarjati kmalu po vrnitvi iz Srbije, kamor je bila njena družina izgnana med vojno.⁵⁰ Neškova Jerca je čipke odkupovala več kot 50 let, odkupna postaja je bila v trgovini, kamor so klekljarice hodile po vzorce in sukanec in prinašale izdelane »špice«. V »najboljših časih« je na območju Gorenje vasi za DOM klekljalo več kot 400 klekljaric.⁵¹ Vsaka je imela svojo kartico, na kateri je Jerca vodila natančno evidenco: kakšen vzorec je klekljarica vzela v delo in izdano količino sukanca. Ob prevzemu čipk je te natančno stehtala, stehtala pa je tudi ostanek sukanca in odrezane vozle (kalo) ter zapisala, koliko je klekljarica zaslužila. Ob ponedeljkih je z avtobusom s »polnimi kufri« špic odhajala v Ljubljano, da jih je oddala na sedežu DOM-a. Dobro je poznala klekljarice in vedela je, kako zahtevno čipko lahko zaupa posameznici. Včasih je prišlo kakšno posebno naročilo. V Gorenji vasi so klekljali tudi čipke za protokolarne namene (več klekljaric je sodelovalo pri izdelavi »prta za Tita«), nekaj posebnega so bile tudi čipke za zaveso, namenjeno egiptovskemu predsedniku Naserju. Število klekljaric, ki so klekljale za DOM, je do leta 1974 upadlo na okoli 180.⁵²

Želja po ponovni vzpostavitvi čipkarske šole je bila med ljudmi stalno prisotna. Tako so v šolskem letu 1978/79 na osnovni šoli Ivana Tavčarja začeli s klekljar-

50 Mrak, Jerica Mrak, str. 7.

51 Šprogar, Kleklji, str. 18–19.

52 Šprogar, Kleklji, str. 18.

Del razstave ob 100-letnici Čipkarske šole
Trata – Gorenja vas. (foto: Mojca Ferle)

skim krožkom, pod vodstvom Mici Ažbe.⁵³ Krožek je vodila tri leta, poleg svoje redne zaposlitve v Alpini. Zaradi velikega zanimanja je bilo kmalu za dva razreda otrok. Ker je bilo učenk vedno več, s tem pa tudi priprav vzorcev različnih zahtevnosti, sta s krožkom nadaljevali Berta Primožič in Marija Frelih. Marca 1984 je poučevanje prevzela strokovna učiteljica klekljanja Marica Albreht in vztrajala kar 25 let, do leta 2009. V okviru izvenšolskih dejavnosti deluje klekljarski krožek na osnovni šoli še naprej, v šolskem letu 2009/10 ga je obiskovalo 32 učenk.

Leta 2004 je bilo ustanovljeno Klekljarsko društvo Deteljica Gorenja vas.⁵⁴ Vanj je včlanjenih tudi več nekdanjih učenk čipkarske šole, ki se na tečajih izpopolnjujejo v zahtevnejših klekljarskih tehnikah. Klekljanje jim danes pomeni predvsem ohranjanje tradicije, ustvarjalno preživljanje prostega časa, spro-

ščanje in pomiritev. Skrbijo tudi za klekljarsko izobraževanje na osnovni šoli. Ob 100-letnici Čipkarske šole Trata so članice pripravile 1. srečanje Združenja slovenskih klekljaric in vseh, ki imajo radi čipke in ga obogatile z veliko razstavo čipk z naslovom *Iz babičtne skrinje do moderne vitrine*.

KRATICE:

SŠM Slovenski šolski muzej

ZAL-ŠKL Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki

ARHIVSKI VIRI:

SŠM, mapa: Čipkarska šola Železniki.

SŠM, mapa: Državna čipkarska šola Cerkno.

SŠM, mapa: Državna čipkarska šola Idrija.

ZAL-ŠKL, ŠKL 14, Občina Trata, 1879–1945, t. e. 2, a. e. 7, Zapisniki občinskih sej, 1907–1933.

ZAL-ŠKL, ŠKL 14, Občina Trata, 1879–1945, t. e. 7, a. e. 96–111.

ZAL-ŠKL, ŠKL 69, KLO Gorenja vas, t. e. 4, Prosvetni odsek, Industrija in rudarstvo, 1945.

ZAL-ŠKL, ŠKL 69, KLO Gorenja vas, 1945–1952, t. e. 8, Kmetijstvo, Preskrba, 1946.

53 Tudi sama je z veseljem obiskovala čipkarsko šolo. Bila je zelo dobra klekljarica in je bila v sedemdesetih letih 20. stoletja v hitrostnem klekljanju več let nepremagljiva na čipkarskih prireditvah v Idriji in Železnikih.

54 Klemenčič, *Iz babičtne skrinje*, str. 10–11.

ZAL-ŠKL, ŠKL 184, Čipkarska šola Trata, Gorenja vas, 1946–1962.

ZAL-ŠKL, ŠKL 182, Osnovna šola Ivana Tavčarja Gorenja vas, 1855–2002.

USTNI VIRI:

Albreht Marica, Žiri, strokovna učiteljica klekljanja.

Ažbe Mici, Gorenja vas, nekdanja učenka čipkarske šole Trata in učiteljica klekljanja v Gorenji vasi.

Ferlan Mihela, Gorenja vas, nekdanja učenka čipkarske šole Trata in članica Klekljarskega društva Deteljica, Gorenja vas.

Fortuna Marija, Gorenja vas, klekljarica.

Jemc Mojca, Škofja Loka, nekdanja učenka čipkarske šole in ustanoviteljica trgovine Čipke Mojca, Škofja Loka.

Klemenčič Francka, Gorenja vas, nekdanja učenka čipkarske šole Trata, predsednica Klekljarskega društva Deteljica, Gorenja vas.

Šubic Vida, Škofja Loka, nekdanja učenka čipkarske šole Trata in članica Klekljarskega društva Deteljica, Gorenja vas.

LITERATURA:

Bernik, Aleš: *Krajevni ljudski odbor Gorenja vas (1945–1952)* : diplomska naloga. Ljubljana 2001.

Bogataj, Andreja: Klekljarstvo v Železnikih. V: *Loški razgledi* 47, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2000, str. 133–151.

Jahrbuch des höheren Unterrichtswesens in Österreich mit Einschluss der gewerblichen Fachschulen und der bedeutendsten Erziehungsanstalten. Dunaj, 1897–1914.

Klemenčič, Francka: Iz babičine skrinje do moderne vitrine. V: *Podblegaške novice*, letnik 13, štev. 6, julij 2009, str. 10–11.

Krajevni leksikon Dravske banovine. Ljubljana 1937.

Kuret, Niko: *Praznično leto Slovencev*. 1. zv., Ljubljana : Družina, 1989.

Makarovič, Marija: *Klekljanje čipke*: vodnik po razstavi. Ljubljana : Slovenski etnografski muzej ; Idrija : Mestni muzej, 1970.

Mrak, Janez: Jerica Mrak – Nežkova Jerica. V: *Podblegaške novice*, jesen 2000, str. 7.

Mohorič, Sonja: *Občina Trata v Poljanski dolini v obdobju med obema vojnama* : diplomska naloga. Ljubljana 1989.

Pavlič, Slavica: Vončina Drago. V: *Enciklopedija Slovenije* 14. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2000, str. 360–361.

Planina, France: Izvleček iz stare kronike Gorenje vasi. V: *Loški razgledi* 21, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1974, str. 288–289.

Primožič, Tadeja: Klekljana čipka na Žirovskem. V: *Bele stezice v vrtincih življenja*. Ljubljana : Pegaz International, 2006, str. 47–74.

Račič, Božo: Državni osrednji zavod za ženski domači obrt v Ljubljani. V: *Spominska knjiga 1888–1938*. Ob 50-letnici izdala Državna tehniška srednja šola v Ljubljani, str. 235–238.

Račič, Božo: Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na loško območje. V: *Loški razgledi* 15,

- Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1968, str. 123–139.
- Stanonik, Marija: Čipkarstvo v Žirovski kotlini. V: *Loški razgledi* 17, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1970, str. 180–196.
- Šega, Judita: Trgovci s čipkami pred prvo svetovno vojno in po njej. V: *Loški razgledi* 43, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1996, str. 74–82.
- Šprogar, Jelka: Kleklji ustvarjajo lepoto. *7D*, 14. marec 1974, str. 18–19.
- Terpin, Marija: Po sledih zarisanih linij vzorcev in papircev. V: *Idrijska čipka in njeno mesto med evropskimi čipkami*. Idrija : Občina, 2006, str. 30–37.

Summary

The products are pure, without mistakes and beautifully made About the Trata lace school and bobbin-work in Gorenja vas

The making of bobbin lace in the Poljanska dolina was already firmly established towards the end of the 19th century. The quality of the lace produced, which at that time was made from coarse linen thread, was no longer adequate for the ever more demanding market, so the authorities began to establish lacemaking schools. One such school was founded in the municipality of Trata in 1909. The first teachers at the school were talented lacemakers who had completed the Idrijan lace school and had also undergone further training in Vienna.

Before the First World War, the professional teacher was Frančiška Božič, in the inter-war period the school was headed by Marija Reven. The best known lace merchants were W.A. Paleček and Jakob J. Jezeršek. There were some smaller buyers of lace but they were greatly affected by the economic crisis at the start of the nineteen thirties and they ceased activities.

After the war, the lace school was re-established, leadership was taken over by the teacher Regina Vrhunc and, through her dedicated work in the school, she became enshrined in the citizens' collective memory. She remained right up to her retirement. The school did not have permanent premises and moved several times. In the academic years from 1948/49 to 58/59, the school was attended by 27 to 40 pupils. In March 1949, the operation of the school was critically evaluated by the schools inspector and he wrote a detailed report. He warned that too little attention was devoted to the technique of bobbin lace.

The closure of the school at the end of 1962 was conditioned by social and economic conditions, which were no longer favourably inclined to the production of bobbin lace. Although the work was always badly paid, the making of bobbin lace never ceased. The company DOM Ljubljana had an important role in preserving it, with a buying station in the centre of Gorenja vas, which was headed for more than 50 years by Jerica Mrak.

A bobbin lace circle still operates in the primary school and, in 2004, the Gorenja vas Deteljica Bobbin Lace Society was actively founded. The making of bobbin lace in Gorenja vas is today mainly a matter of preserving the tradition and cultural heritage, the creative enjoyment of spare time, relaxation and a soothing activity.

Rdeče znamenje pri Crngrobu

Predstavitev spomenika in dejavnikov, ki ga ogrožajo

Izvilleček

Obravnavani spomenik, ki mu je bila zaradi zgodnjega nastanka in kakovostne poznogotske poslikave pripisana visoka umetniška vrednost, je zaradi številnih dejavnikov predvsem v zadnjem stoletju izgubil svojo pričevalnost, poslikava je namreč povsem propadla. V članku predstavljam spomenik, naročnika in avtorja poslikave, ki sem jo skušala s pomočjo starejšega gradiva rekonstruirati, predstaviti prizore ter jo slogovno umestiti. V nadaljevanju obravnavam dejavnike in vzroke, ki so privedli do propada spomenika.

Abstract

The Red Shrine near Crngrob

Presentation of the Monument and its Threat Factors

The monument in question, which is ascribed high artistic value due to its early creation and high quality late gothic painting, has lost its testamentary value because of a number of factors, particularly in the last century. The painting has in fact completely decayed. The article presents the monument, its commissioner and the author of the painting, which, with the help of older material, I have attempted to reconstruct, to present the setting and to place stylistically. The factors and causes that have led to the decay of the monument are then discussed.

V bližini vasi Crngrob, ki je bila zaradi cerkve Marijinega oznanjenja vse od konca srednjega veka priljubljena romarska točka, stoji v gozdu v Smrečju Rdeče znamenje.¹ Za popotnika morda le eno izmed številnih obeležij, ki so posejana ob

1 Podatki o spomeniku: Rdeče znamenje, Smrečje pri Crngrobu, Občina Škofja Loka, evidenčna številka enote (EŠD: 8751), sakralna stavbna dediščina. Datacija: prva četrtina 16. stoletja, mere: 230 cm x 230 cm x 640 cm, površina stenske slike okoli 40 m², avtor domnevno Mojster Kranjskega oltarja, tehnika: fresko tehnika, lastnik: Župnija Stara Loka.

poti med Škofjo Loko in Crngrobom, vendar je bilo to znamenje² zaradi svoje pomembnosti v letu 1996 razglašeno za kulturni in zgodovinski spomenik. Je eno redkih znamenj na Slovenskem, na katerem so se ohranile freske iz obdobja gotike.³ Sam čas nastanka ni točno določen, postavljamo ga v prva desetletja 16. stoletja, prav tako ni jasen namen postavitve. V tem obdobju je bila Marijina romarska pot že močno uveljavljena, zato bi lahko šlo za romarsko znamenje, ki opozarja popotnike, da bodo kmalu pri cerkvi. Ker pa je bilo verjetno postavljeno po velikem potresu leta 1511, bi lahko šlo, glede na nadloge, ki so takrat pestile to območje, tudi za votivno, priprošnjijsko ali kužno znamenje.⁴ Nekoč je bilo v celoti poslikano in na vseh stenah ni bilo prostorčka, ki bi bil prazen.⁵ Na poslikavi so prevladovali rdečkasti, vijolični in rumeni odtenki, iz te podobe pa izvira tudi njegovo nenavadno poimenovanje, »Rdeče znamenje«. Stenske slike na tem spomeniku sodijo med najkakovostnejše poslikave iz začetka 16. stoletja na Gorenjskem. Prav poslikava pa je zaradi različnih dejavnikov najslabše prenesla dolga stoletja obstoja in je močno poškodovana. Prizori so skoraj nerazpoznavni, podobe so zbledele ali popolnoma izginile. Hiter propad se je odvil predvsem od sredine preteklega stoletja naprej, saj starejša literatura v štiridesetih letih 20. stoletja še omenja deloma dobro ohranjene stenske slike.⁶ Na fotografijah iz dvajsetih let 20. stoletja je razvidno, da so bili prizori še prepoznavni. Dejstvo je, da

- 2 Znamenje v ožjem pomenu besede označuje vsak na prostem stoječi likovni izdelek ali manjšo arhitekturo, ne glede na obliko. Ljudje so jih postavljali iz različnih namenov; za ohranjanje spomina na razne dogodke, zaobljube, prošnje, zahvale, včasih kot zaznamovanje poti, smeri ali meje. Vsako znamenje ima tudi ime, ki izhaja iz njegove namembnosti ali posebne značilnosti, navadno gre za pridevniške vzdevke, ki so se usidrali v ljudskem poimenovanju (bodisi da gre za barvo znamenja, dogodek, na katerega znamenje spominja, lastništvo ali krajevno značilnost). Razlikujemo različne skupine znamenj, kot so kužna, votivna, procesijska, romarska in priprošnja. S tovrstnimi spomeniki se je največ ukvarjal umetnostni zgodovinar in konservator Marijan Zadnikar, ki jim je posvetil več kot tri desetletja svojega dela. V številnih publikacijah je popisal in fotografiral stara znamenja ter jih slogovno in tipološko razdelil.
- 3 Za gotsko obdobje je najznačilnejša tehnika prave freske (*fresco buono*), pri čemer gre za slikanje na svež, še vlažen omet. Tehnologija temelji na »apnenem krogu« – z žganjem apnenca (kalcijev karbonat) pridobimo žgano apno (kalcijev oksid), ga gasimo (kalcijev hidroksid) in uporabimo kot surovino za omet. Ob sušenju pride do procesa karbonizacije, pri čemer se gašeno apno s pomočjo ogljikovega dioksida iz zraka pretvori nazaj v kalcijev karbonat (apnenec), ki zaklene pigmente v strukturo ometa. Tehnika prave freske je v ugodnih pogojih izredno trajna. Ker se je omet prilagajal nepravilni zidavi stene, je lahko površina gotske freske zelo razgibana. Figuralne in ornamentalne kompozicije so bile grobo zasnovane v črti risbi še pred nanosom zadnje, najtanjše plasti ometa ali kot gravure, slikanju na vlažen omet je lahko sledilo dodajanje detajlov na osušen omet (*a secco*).
- 4 Loško ozemlje je poleg posledic potresa čutilo tudi odmeve turških vpadov, velikih davkov, kmečkih uporov idr.
- 5 Veider, *Vodič po Crngrobu*, str. 53.
- 6 Veider, *Vodič po Crngrobu*, str. 54.

so v slabih šestdesetih letih stenske slike skoraj v celoti propadle. Vzroki za to bodo predstavljeni v nadaljevanju.

Opis znamenja

Rdeče znamenje je eno izmed najstarejših znamenj na Slovenskem, o čemer pričajo oblika arhitekture, čas nastanka poslikave in vrsta v omet vrezanih romarskih podpisov, od katerih je najstarejši iz leta 1529. Spada med slojna znamenja, za katere je bila v zgodnjem obdobju značilna čokatost, izvirajoča iz nesorazmerne širine proti višini.⁷ Z veliko piramidasto streho krita arhitektura je pozidana na kvadratni talni ploskvi, na manjši vzpetini ob stičišču treh poti. Debeli zidovi so kamniti, njihova nepravilna zidava je tipično gotska, na vsaki stranici sta v ostenje poglobljeni po dve niši. Vrh strehe arhitekturo krasí železen dvojni križ. Visoko umetnostno vrednost dajejo spomeniku freske iz prvih desetletij 16. stoletja, ki že izkazujejo oblikovne novosti, saj se je v tem času poznosrednjeveški značaj umetnosti slogovno mešal z renesančnimi prvinami.

Rdeče znamenje, severna stena – fotografijo je pred letom 1918 posnel profesor France Stele, umetnostni zgodovinar in prvi deželni konservator za Kranjsko.

Rekonstrukcija poslikave

S pomočjo starih zapisov in fotografij,⁸ posnetih pred 1. svetovno vojno, je mogoče motivno opredeliti prizore in njihovo razvrstitev.⁹ Vse štiri stranice znamenja so poslikane na enak način. Po ostenju so v dveh pasovih razvrščene svete osebe, postavljene pred preprosto arhitekturo ali v krajino. V nišah so upodoblje-

7 Zadnikar, *Znamenja na Slovenskem*, str. 28.

8 Hrani jih INDOK center. Med gradivom so fotografije iz različnih obdobj, med njimi je sklop posnetkov Franceta Steleta iz dvajsetih let 20. stoletja, drugi iz leta 1988, avtorja J. Gorjupa ter posamezni posnetki, datirani v leto 1918.

9 Najboljši dokument prizorov so Steletovi terenski zapiski iz 1910 in 1924, ki jih hrani INDOK center, Veiderjev opis iz leta 1936, ko je bila večina še vedno zelo dobro ohranjena, v pomoč so bili tudi Zadnikarjevi terenski zapisi iz leta 1960. Z dovoljenjem je bila leta 2004 uporabljena tudi dokumentacija konservatorja Modesta Erbežnika.

ni scenski prizori iz Pasijona ter Marija z detetom. Ostenja niš krasi bogata poznogotska dekorativna poslikava z naslikanimi elementi arhitekture, kot sta krogovičevje in križni obok. Pod manjšimi zgornjimi nišami so naslikani grbi, od katerih so danes vsi uničeni, na začetku 20. stoletja pa sta bila še prepoznavna grb Škofje Loke na zahodni in grb freisinškega škofa Filipa na južni stranici. Že takrat je bil le še v fragmentih viden grb z rdeče-belimi polji, prav tako so bili nekateri prizori v zelo slabem stanju, zato vseh figur na ostenju ni mogoče z gotovostjo ikono-grafsko določiti. Opis stranic si sledi v smeri urinega kazalca.

Ker so obiskovalci crngrobške božje poti največ prihajali z južne, loške strani, je tu v spodnji niši naslikana Marija z detetom, zavetnica crngrobške romarske cerkve. Mati božja je upodobljena sedeča pred zidom, na njenih kolenih pa stoji živahno dete, ki z levico, s klasično gesto dveh dvignjenih prstov, blagoslavlja popotnika. Iz za zidu se dviga angel in igra na harfo. Pri tem prizoru gre za priljubljen poznosrednjeveški motiv Marije v Zaprtem vrtu (*hortus conclusus*), ki je namig na Jezusovo brezmadežno spočetje. Kot z zidom je Marija zaščiten pred grehom. Kot drugi motiv je izpostavljena njena ponižnost (*humilitas*), izražena s tem, da sedi na golih tleh. Levo do niše je upodobljen sveti Krištof, velikan, ki na ramenih nosi Jezusa čez reko. Ta drži v rokah kroglo, ki ponazarja težo sveta, svetniku pa kot palica za oporo služi kar razvejano drevo. Na desni strani viteški svetnik sveti Jurij, gracilne postave, oblečen v oklep in ogrnjen s plaščem, z dolgim kopjem ubija zmaja. V zgornji niši je upodobitev križanja, na ostenju pa levo motiv svete Ane Samotretje, matere z malo Marijo in detetom Jezusom. Desno je upodobljena bizantinska cesarica, sveta Helena s Pravim križem, v modnem sočasnem oblačilu z globokim izrezom na prsih, za pokrivalo ima turško avbo, na njej pa kronico.

V glavni niši na zahodni steni je prizor s čolnom, v katerem sedita sveti Janez in sveti Jakob, apostol Peter pa je že skočil iz njega in stoji do kolen v vodi pred Kristusom. Tu gre za upodobitev drugega čudežnega ribolova, ko se je Kristus po vstajenju spet razodel svojim učencem. Poleg niše je na desni sveti Jakob starejši, romar, ki ima na kapi pritrjeno čutaro (lahko bi šlo tudi za školjko), v rokah pa dolgo popotniško palico in knjigo. Drugega svetnika ne moremo natančno označiti, morda je sveti Ahac z vejo v rokah (bodisi gre za palmovo vejo, ki je simbol mučeništva, čeprav bi po njegovi legendi lahko šlo tudi za trnovo vejico) oziroma sveti Aleš, zavetnik romarjev z modelom cerkve (ali stopnic, ki so prav tako njegov atribut).¹⁰ Zgoraj je v niši podoba Veronikinega prta, odtisa Kristusovega obraza na beli tkanini. Nad nišo je podoba goloba svetega Duha, sicer vidna le na tej steni. Zgoraj sta upodobljena tudi dva sedeča škofa; eden je sveti Erazem, zaznamovan z orodjem njegovega mučenja (vretenom, na katerega so navita

10 Glede na attribute se pojavlja več interpretacij svetniških oseb. V primeru omenjenih svetnikov upoštevam naslednje vire: zapiske Franceta Steleta in Marijana Zadnikarja ter literaturo Janeza Veiderja in Janeza Höflerja.

čreva), drugi je sveti Volbenk, ki ima v roki kratko sekirico in model cerkve, ki naj bi bil posnetek arhitekture crngrobške cerkve tega časa. Na tej steni je bila naslikana podoba loškega grba z glavo zamorca in tremi visokimi stolpčiči mestnega obzidja.

Severna stena gleda proti Crngrobu. Podoba v glavni niši je bila že v času zgodnjega dokumentiranja uničena, zato o njej ni podatkov. Ob niši sta upodobljena sveti Hieronim, ki je imel verjetno ob nogah svojega leva, ter sveta Genovefa, ki drži v roki dolgo svečo, to pa prižiga nad njo plavajoči angel. V zgornji niši je Pieta, žalujoča Marija z mrtvim sinom v naročju, na ostenju ob niši sta dva škofa. Kelih, palico ter gosko ob nogah ima sveti Martin, sveti Nikolaj v naročju drži knjigo, na kateri so tri jabolka oziroma tri zlate krogle.

Na vzhodni strani je naslikano Vstajenje. Kristus z vstajenskim praporjem stoji nad odprtim sarkofagom, okoli njega so polegali speči stražarji. V ozadju je Jeruzalem v podobi sočasnega gotskega mesta. Kateri svetniški osebi sta bili upodobljeni ob straneh, ne moremo z gotovostjo ugotoviti, prepoznavni sta le še redovniška obleka pri eni in znamenja opata pri drugi figuri. V zapiskih sta omenjena atributa sveča (sveti Blaž ali sveta Lucija) in puščice (tu bi lahko šlo za sveto Uršulo ali svetega Boštjana). Zgoraj v niši se je do pasu dvignil iz groba gregorijanski Kristus, ki kaže svoje rane, poleg njega sta meč in sulica (ali križ). Ob straneh sta prav tako neprepoznalni svetniški osebi, določljiva atributa pri levi podobi sta palica in ovca (to bi lahko bila sveta Agnes), pri drugi pa meniška obleka, knjiga ter verige (morda sveti Lenart ali sveti Eligij).

Beseda o naročniku

Na tem mestu je treba osvetliti tudi naročništvo tovrstnega spomenika. Glede na njegovo velikost in obseg poslikave lahko sklepamo, da je šlo, pri do zadnjega kotička poslikanem znamenju, za prestižno naročilo. Potrditve ni treba iskati daleč, saj so omenjeni grbi pod nišami pričevalci naročnika ali morebitnih

sv. Ana Samotretja	Kristus na križu z Marijo in Janezom	grb škofa Filipa	sv. Helena v zeleni obleki z rdečim, rume- no podlitim pláščem in kri- žem	sv. Erazem v belo- zlatem ornatu, z mitro in vrcenem v roki	sv. Duh Vera icon grb mesta Škofja Loka	sv. Volbenk v rdečem orna- tu, z rdečo mitro, palico ter modelom cerkve v roki	sv. Nikolaj	Pieta	sv. Martin v zlatem ornatu, s palico, vrcem in gosko	svetnik/svetnica (po obleki sodeč opati/inja) s palico	Jezus kaže svoje rane	svetnik/ opat v meniški obleki, s knjigo in veri- gami
sv. Krištof v rdečem plášču	v vrtu sedeča Marija s stoječim Jezusom na kole- nih	sv. Jurij s sulico tubija zmaja	sv. Ahacij oz. sv. Aleš v rdečem pla- šču, z dolgimi rumenimi lasmi, v pokrajini	sv. Jakob sta- rejši	sv. Hieronim kot kardi- nal, z levom	sv. Genovefa Parška s svečo v roki, ki jo prižiga angel	svetnica v zlatem plášču, rdeči oble- ki, s krono na glavi in svečo v roki	Vstajenje	svetnica v rdeči obleki s pušči- cami v rokah	svetnik/ opat v meniški obleki, s knjigo in veri- gami	Jezus kaže svoje rane	svetnik/ opat v meniški obleki, s knjigo in veri- gami

Shema poslikave ostenja. Prva je južna stena, ki gleda proti Škofji Loki, v smeri urinega kazalca sledijo zahodna, severna in vzhodna stena.

(vir: gradivo INDOK)

drugih donatorjev. Na srečo je ohranjen grb, ki pripada brižinskemu škofu Filipu,¹¹ ki je leta 1498 prevzel mesto upravnika freisinške škofije, pod katero je spadalo loško ozemlje. Leta 1507 je bil posvečen za škofa, umrl je 1541. Veljal je za velikega ljubitelja in podpornika umetnosti. V obdobju po potresu je pomagal pri obnovi poškodovanega gradu in kašče, o čemer pričata na zunanjih fasadah vzdani spominski plošči, kot donator je sodeloval pri gradnji novih prezbitერიjev cerkva, (v mestu pri svetem Jakobu in v Crngrobu – obakrat je na enem od sklepnikov tudi njegov grb), naročil je tudi poslikavo cerkve na Križni gori, o čemer pričata v prezbitერიju upodobljeni legendi dveh v Freisingu priljubljenih svetnikov, svetega Urha in svetega Korbinijana, zaščitnika omenjenega mesta.¹² Škof Filip je prav gotovo doniral sredstva za postavitev Rdečega znamenja. Glede drugih donatorjev, če so bili, je treba vzporednice iskati v aktualni politični situaciji. Pri svetnikih na znamenju gre lahko za prikrito »portrete« donatorjev, saj njihova imena lahko povežemo s sočasnimi loškimi veljaki (oskrbniki, gradiščani, kaščarji ter morda tudi z njihovimi soprogami in hčerami).¹³ Ti so bili freisinški vazali in zemljiški gospodje na ozemljih znotraj loškega gospostva ter škofu v oporo. Med njimi izstopa predvsem rodbina Siegersdorfer, ki je bila v škofovi službi celo 16. stoletje. V prvih desetletjih 16. stoletja so tako med vodilnimi nameščenci denimo gradiščan Jurij Siegersdorfer (med 1473–1503, opravljal je tudi funkcijo kaščarja), oskrbniki Gašper Lamberger (med 1503–1508, tudi kaščar), Pavel Rasp (med 1508–1524), Baltazar Siegersdorfer (med 1524–1529, od 1509 tudi kaščar), Lenart Siegersdorfer (oskrbnik in med 1529–1568 kaščar) ter Krištof Gallenberg (oskrbnik med 1529–1533). Pomembna osebnost v tem času je bil tudi z Nižjeavstrijskega priseljeni loški meščan Wolfgang (Volbenk) Schwarz, ki je užival visok ugled in se je škof nanj obračal vedno, kadar je šlo za rešitev pomembnih vprašanj.¹⁴ Morda bi lahko sklepali, da je bil eden od grbov na Rdečem znamenju tudi Schwarzov, očitno pa je, da so na znamenju zastopani »soimenjaki« takratne pomembne loške gospode.

Nastanek znamenja torej lahko postavimo v dvajseta in trideseta leta 16. stoletja, v čas po potresu, z letnico prvih grafitov pa je določen *terminus ante quem* – po tem času znamenje ni moglo nastati.¹⁵

Slogovna umestitev in vprašanje avtorstva

Oblikovanje figuralike na spomeniku kaže na delo izurjenega slikarja, ki je večšč plastičnega oblikovanja, individualizacije obrazov, modeliranja oblačil z raz-

11 Ščit, razdeljen na štiri polja; v zgornjem desnem je v heraldično desno obrnjen korakajoč lev, v zgornjem levem in spodnjem desnem je glava zamorca, v spodnjem levem pa šahovnica.

12 Cevc, Poznogotske freske, str. 32–71, Golob, Bratje Rupert, Henrik in Filip, str. 65–78.

13 Za opozorilo na to tematiko in revizijo teksta se zahvaljujem dr. Francetu Štuklu.

14 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 147–153 in 450–457.

15 Cevc, Poznogotske freske, str. 32–71.

drobljenimi gubami in postavljanja figur pred prostorsko poglobljene notranjščine. Gre za poteze severno usmerjene renesanse zgodnjega 16. stoletja, za tendence realizma, kar se kaže v obvladovanju prostora, figur, oblikovanju oblačil in obvladovanju barv.

Odmeve novega sloga pri nas najdemo denimo v cerkvi svetega Križa na Križni gori nad Škofjo Loko. Napis z letnico 1502 nam ne izdaja naročnika ali avtorja fresk, vendar slog poslikave kaže na umetnika, ki je bil šolan v južnonemškem slikarstvu. Na prehodu iz pozne gotike v renesanso je v naš prostor uvajal novosti, kot so poglobljena pokrajinska ozadja in tridimenzionalne notranjščine (prizori z legendama svetega Urha in svetega Korbinijana v prezbiteriju). Verjetno je križnogorski umetnik izhajal iz kroga münchenskega slikarja Jana Polacka, čigar sodelavci in učenci so tudi v osrednji slovenski prostor zanesli poznogotski realizem.¹⁶

Podobna modelacija draperij in predvsem njihovo vozlasto oblikovanje, ki je bilo v tem času novost, pridajata v omenjeni krog tudi poslikavo stare župnijske cerkve svetega Ožbalta na Zgornjem Jezerskem, ki pa je nastala desetletje prej, okoli leta 1490. Ključni spomenik severnorenesančnega kroga, ki je omogočil tudi identifikacijo avtorja fresk Rdečega znamenja, je poslikava v ladji svetega Primoža nad Kamnikom. Freske so nastale med leti 1504 in 1507 in so najlepši ter najpomembnejši primer našega stenskega slikarstva na pragu renesanse. Na severni steni ladje je upodobljen Pohod in poklon svetih Treh kraljev, za njim Kužna slika ali slika nadlog, južno steno zajemajo prizori Marijinega cikla ter upodobitve svetnikov in svetnic.¹⁷

Freske na Rdečem znamenju in pri svetem Primožu povezujejo skupen kolorit, sorodnost nekaterih postav in tipov figur, oblikovanje obraznih potez (denimo ženske figure z značilnim ovalnim obrazom), obravnavanje draperije ter oblikovanje prostora. Za primerjavo je ključna podoba svetega Erazma, ki je upodobljen na znamenju, pri svetem Primožu ter v srednji kapeli na Malem

Rdeče znamenje, pogled na južno steno s precej dobro ohranjeno poslikavo, pred letom 1918. (foto: France Stele)

¹⁶ Höfler, Mojster Bolfgang, str. 272–280.

¹⁷ Höfler, *Srednjeveške freske*, str. 92–94.

gradu v Kamniku, kjer naj bi prav tako deloval isti mojster. Avtor omenjenih poslikav je umetnik z zasilnim imenom Mojster Kranjskega oltarja, katerega glavno delo predstavljajo štiri tabelne slike dveh kril Kranjskega oltarja.¹⁸ Nekoč so bile del glavnega krilnega oltarja v župnijski cerkvi svetega Kancijana v Kranju, danes jih hranijo na Dunaju, v muzeju srednjeveške umetnosti v spodnjem Belvederu. Kranjski oltar je nastal najkasneje okoli leta 1500 in je še pretežno poznogotski, vendar se slog Mojstra Kranjskega oltarja v detajlih že približuje renesančnemu duhu. Pojavljajo se prostorsko poglobljene notranjščine, na nizozemski način zaznamovane vedute krajine ter poznogotska figuralika z realističnimi potezami na obrazih in vozlasto draperijo, ki je bila do tedaj v gorenjskem stenskem slikarstvu še neznana. Avtor velja za enega najzanimivejših slikarjev z začetka 16. stoletja, saj se v njegovem delu avstrijske in nürnberške prvine mešajo z nizozemskim stilom in italijanskimi manirami.¹⁹ Njegovo poreklo ni znano, a se je najverjetneje tako kot mnogi drugi umetniki šolal na Dunaju, morda tudi v Salzburgu ali Passauu, po končanem šolanju pa je odpotoval v severozahodno Nemčijo. Značilno zanj je, da je posamezne obraze karakteriziral, izraze posameznih oseb pa še posebej prilagodil njihovi ikonografski vlogi. Močno se je dvigal nad povprečje slikarskega vsakdana tistega časa na Gorenjskem ter v določeni meri vplival tudi na sodobnike.²⁰

Dejavniki, ki ogrožajo spomenik

Današnje stanje poslikave na Rdečem znamenju je izredno slabo. Freske so precej zbledle, v najboljšem primeru je od prizorov ohranjena le še blede risba. Poškodovanost barvne plasti se stopnjuje od vrha proti tlor, spodnji deli so skoraj popolnoma uničeni. Na stenah so prisotni mikroorganizmi in umazanija v obliki pajčevin in zemlje, na arhitekturi so vidni sledovi preteklih konservatorsko-restavratorskih in sanacijskih posegov. Eden zgodnejših je bil verjetno izveden na začetku prejšnjega stoletja, saj je zaradi pomembnosti spomenika že leta 1908 dunajska Centralna komisija za proučevanje in ohranjevanje umetnostnih spomenikov namenila sredstva za njegovo obnovo. Med enim izmed kasnejših posegov, verjetno pred letom 1918 (morda celo kmalu po potresu leta 1895), je bilo znamenje obdano z železno konstrukcijo, ki naj bi pripomogla k boljši statični trdnosti. Leta 2000 je bilo obnovljeno ostrežje in streha krita s skodlami.

Vzroki za propad spomenika so seštevček različnih dejavnikov ogrožanja, ki

18 Domnevo, da naj bi šlo pri avtorstvu fresk na Rdečem znamenju za Mojstra Kranjskega oltarja, je prvi leta 1930 podal avstrijski umetnostni zgodovinar Otto Benesch, prevzel jo je tudi umetnostni zgodovinar Tomislav Vignjević.

19 Höfler, *Srednjeveške freske*, str. 92–94.

20 Vignjević, *Mojster Kranjskega oltarja*, str. 56.

so med sabo povezani in se pogosto potencirajo. Najpogostejši vzroki za nastanek poškodb so spremembe zaradi prisotnosti vlage in s tem povezan pojav vodotopnih soli, spremembe zaradi fizičnih vzrokov (temperatura, svetloba, tresljaji, vetrna erozija, rast vegetacije), ali kot posledica tehničnih ali tehnoloških napak avtorja (uporaba slabih materialov ipd.) ter neustreznih konservatorskih-restavratorskih posegov na umetnini.²¹

Glavni krivec propadanja materialov je *vlaga*, še posebej destruktivno je njeno delovanje v obliki ciklusov vlaženja in izsuševanja. Zaradi vlage in temperaturnih sprememb prihaja do napetosti v materialu, ki se širi in krči, pri čemer nastajajo razpoke. Posledica tega je, da se omet in barvna plast drobita in odstopata, propadanje veziva pa povzroči vpraševanje barvne plasti. V primeru nizkih temperatur, ko voda v materialu zmrzne in poveča svojo prostornino, lahko pride tudi do večjih poškodb ometov. Vлага v stene lahko vstopa na več načinov; s padavinami (meteorna vlaga), se dviguje po zidu iz vlažnih tal (kapilarna vlaga) ali je posledica kondenzacije vlage na površini (ob stiku toplega zraka in hladne stene). Skupaj z vlago prehajajo skozi stene tudi v materialu prisotne ali iz zemlje prihajajoče vodotopne soli (s kapilarnim dvigom se dvignejo tudi do nekaj metrov v višino), ki nato v fazi sušenja kristalizirajo. Ponovna kristalizacija vodotopnih soli na površini povzroča pritiske, ki material mehansko uničujejo, posledica je slaba povezava med ometi ter med ometom in barvno plastjo, ki se začne dvigovati, luščiti in prašiti.

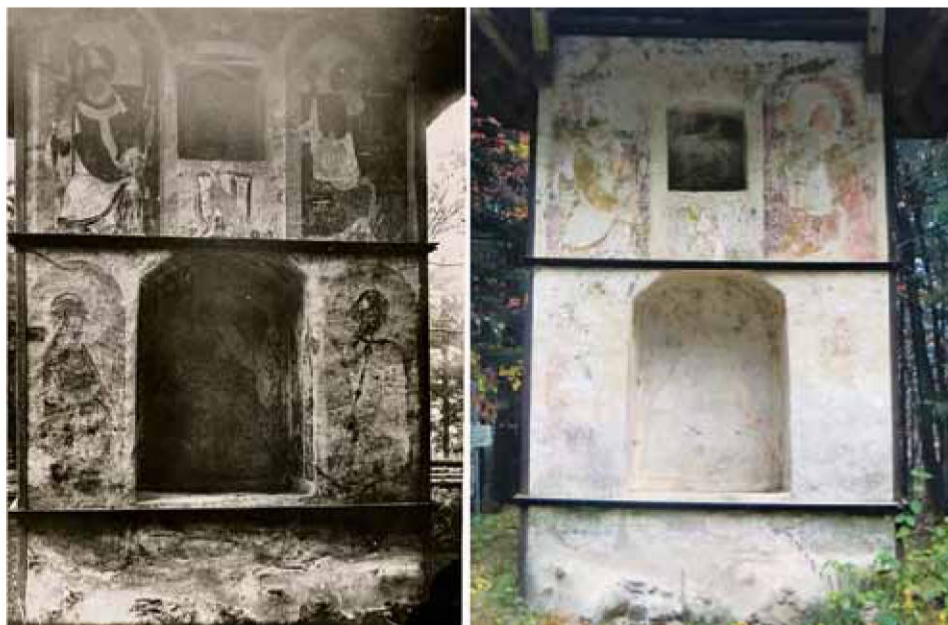
Največji problem stenskih slik na zunanjščinah predstavlja *onesnaženo ozračje*. Zaradi škodljivih plinov v zraku, ki nastajajo zaradi izgorevanja fosilnih goriv (žveplov in ogljikov dioksid, klor ter fluor) in ob prisotnosti vode, potekajo v materialu kemijske spremembe. Ob stiku z vlago v zraku prehaja žveplov dioksid v žvepleno kislino in sulfate, klor v solno kislino in fluor v fluorovodikovo kislino. Najbolj je uničevalen kisel dež, ki nastane, ko se žveplov dioksid v ozračju veže z atmosfersko vlago. Marmor, apnenec, kreda in vsi drugi različni kalcijevega karbonata, ki je sestavni del ometa, v kislem mediju niso obstojni. Ob stiku z žvepleno kislino tako v materialu steče reakcija sulfatizacije, ob kateri se kalcijev karbonat pretvori v kalcijev sulfat – sadro, zaradi česar se zmanjša vezivnost ometov.

Pri izgorevanju nastajajo tudi majhni in lahki trdni *delci*, ki *potujejo po zraku* (aerosoli). Ti delci se posedajo na barvno plast ter jo poškodujejo mehansko in kemično, saj jo vizualno umažejo ter obenem okrepijo delovanje kislin iz zraka. Dimni onesnaževalci so postali v zadnji polovici 20. stoletja svetovni problem. *Gibanje zraka in zvok* lahko povzročata mehanske pritiske, tresljaje in nenadne udare, posledica so razpoke v materialu. Prvi pojav venomer vpliva tudi na vlažnost in temperaturo materiala, vetrna erozija pa lahko na zunanjih poslikavah sčasoma poškoduje barvno plast. Zračni tokovi lahko

21 Bogovčič, *Konserviranje-restavriranje stenskih slik*, str. 14–19.

prenašajo tudi spore mikroorganizmov, ki dodatno okužijo stenske slike. Na barvni plasti povzroča spremembe predvsem *svetloba* različnih valovnih dolžin. UV in IR žarki povzročajo spremembo pigmentov (sivenje, rjavenje, počrnitev, obledelost) in vplivajo na pospešeno staranje organskih komponent v materialu. Stenske slike so pogosto izpostavljene tudi *biološkemu napadu*, saj se ob ugodnih pogojih²² lahko na njih začno razvijati mikroorganizmi ali višje razvojne oblike vegetacije (rastline). Poškodbe zaradi kolonizacije mikroorganizmov na poslikavi so lahko kemične (madeži, ki so težko rešljivi) ali mehanske (razpoke, ki nastajajo zaradi rasti hif²³ organizma), poleg tega pa nekatere vrste presnavljajo organske komponente, druge anorganske, tretje pa mineralne in organske delce v prahu ter umazaniji, ki se na poslikavah nalaga kasneje. Običajno na steni nastane bogat biofilm, ki lahko sestoji iz alg, gliv, lišajev, mahov in plesni. V primeru naselitve rastlin te ob razraščanju v materialu povzročajo pritiske, vendar je njihov pojav včasih celo dobrodejen, saj lahko vzdržujejo enakomerno mikroklimo, ki preprečuje druge faktorje razpadanja (npr. izsoljevanje, ker ni izhlapevanja vlage).

Ob pregledu Rdečega znamenja so bili odvzeti vzorci in opravljene analize ter preiskave, s katerimi je bilo možno določiti stanje komponent spomenika.

Rdeče znamenje pri Crngrobu, zahodna stena, leva fotografija, ki je nastala pred letom 1918, fotografiral France Stele, desna fotografija posneta leta 2004, fotografirala Ajda Mladenovič.

22 Vlažnost nad 65 %, temperatura nad 15° C.

23 Glivna nitka, nitasta tvorba, ki sestavlja micelij.

Analize ometa²⁴ so pokazale, da se je večina apna v materialu kemijsko spremenila s procesom sulfatizacije, kar pomeni, da je delež kalcijevega karbonata v ometu zamenjalo žveplo. Rezultat je porozen in drobljiv omet, ponekod se zgornja plast v plasteh lušči od spodnje. Vir žvepla je nedvomno onesnaženje zaradi bližine urbane in industrializirane okolice, velika prisotnost žveplovih spojin v ozračju pa je bila (in je še vedno) poglaviti vzrok za degradacijo materiala in tako hiter propad spomenika. Na poslikavi je bila ugotovljena tudi prisotnost kovinskih aerosolov (sestavljani iz železa, svinca, molibdena in kositra) ter rastlinskih organizmov, ki se na stene vraščajo v obliki tankih hif. Glede na analize²⁵ gre na Rdečem znamenju za biofilm iz mahov, alg in lišajev, kar je na steni vidno v obliki barvnih prevlek (svetlo zelena, temno zelena, rjava, rjavorumena in siva). V zimskem času jih je opazno manj, medtem ko je bila ob poletnem pregledu znamenja opazna precejšnja kolonizacija.

Če torej strnemo ugotovitve, velja, da so postopni degradaciji podlage in izginjanju barvne plasti botrovali bližina gozda, saj so se zaradi ugodne lege in pogojev na spomeniku naselile kolonije bioorganizmov, vlažni jesenski in pomladni meseci, hladne zime z obilico snega, vroča in suha poletja, v zadnjih desetletjih pa predvsem onesnaženo ozračje.

Propadanje stenskih slik je s podrobnimi analizami dejavnikov, ki jih ogrožajo, ter z zmanjšanjem njihovega delovanja, možno v določeni meri upočasniti,

Rdeče znamenje, severna in vzhodna stena, čas nastanka fotografije (po poškodbah slikovne plasti sodeč precej po 1918) in avtor fotografije sta avtorici neznana.

²⁴ Opravljene na Zavodu za gradbeništvo Slovenije leta 2004, doc. dr. Ana Mladenovič, uni. dipl. inž.

²⁵ Opravljene na Oddelku za biologijo rastlin na Biotehniški fakulteti leta 2004, prof. dr. Andrej Martinčič, uni. dipl. biol. in prof. dr. Gorazd Kosi, uni. dipl. biol.

Rdeče znamenje, stanje poslikave leta 2010, pogled na severno-zahodni vogal. (foto: Ajda Mladenovič)

nikakor pa ne ustaviti. Posebno težko je to v primeru stenskih slik na zunanjščinah, kjer je ohranjanje za spomenik ugodnih pogojev praktično nemogoče. Med preventivne ukrepe tako spadajo postavitve nadstreškov ter preprečevanje nalaganja organskih komponent in umazanije. Treba bi bilo stalno in redno vzdrževati še ohranjene dele ter sanirati ogrožene in propadajoče prvine. Dejstvo je, da so stenske slike, predvsem tiste na zunanjih fasadah, v današnjih časih bolj ogrožene kot kdajkoli prej. Kar se je nekdaj lahko ohranjalo skozi stoletja, je sedaj v resni nevarnosti, da izgine v nekaj desetletjih. Zato se konservatorsko-restavratorska stroka vedno pogosteje odloča za umik originalnih spomenikov iz naravnega okolja in njihovo hrambo v nadzorovanih pogojih.

VIRI:

Ministrstvo za kulturo, Informacijsko dokumentacijski center za kulturno dediščino (INDOK): Terenski zapiski Franceta Steleta, LXXXVIII, 1910, 24 in LXI, 1924, 13.

Terenski zapiski Marijana Zadnikarja, XLV, 19. 5. 1960.

Slikovno gradivo

LITERATURA:

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973.

Bogovčič, Ivan: *Konserviranje-restavriranje stenskih slik*. Gradivo za študij, Ljubljana 2000.

Cevc, Emilijan: Poznogotske freske na Križni gori pri Škofji Loki. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino, XX. letnik*, Ljubljana : Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo, 1944.

Höfler, Janez: Mojster Bolfgang in njegov krog. V: *Gotika v Sloveniji*, razstavni katalog, Ljubljana : Narodna galerija, 1995.

Höfler, Janez: *Srednjeveške freske v Sloveniji. Gorenjska*. Ljubljana : Družina, 1996.

- Golob, France: Bratje Rupert, Filip in Henrik (III.), renski palatinski grofi, freisinški škofi in loški cerkveni gospodari. V: *Loški razgledi 51*, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2004.
- Veider, Janez: *Vodič po Crngrobu*. Škofja Loka 1936.
- Vignjevič, Tomislav: *Mojster Kranjskega oltarja*. Ljubljana : Narodna galerija, 1996.
- Porenta Aleš, Ivanka (ur.): *Crngrob in okoliške vasi. Vodniki po Loškem ozemlju 7*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1998.
- Zadnikar, Marijan: *Znamenja na Slovenskem*. Ljubljana : Slovenska matica, 1964.

Summary

The Red Shrine near Crngrob

Presentation of the Monument and its Threat Factors

The »red shrine« from the vicinity of Škofja Loka presented in this article is a protected monument because of its characteristic architectural and art historical properties. It is ranked among the oldest shrines in Slovenia, not only on the basis of its painting but also because of the series of engraved signatures of pilgrims, the oldest of which dates back to 1529. The surface of the shrine was painted in its entirety. Stylistically, the painting has been dated to the late Gothic, however innovations of realism with features of the north-oriented early 16th century Renaissance are present as well. Comparison with stylistically related shrines enables identification of the author, presumably the Master of Carniolan Altars, whose main work in Slovenia represents the tablet pictures of a side altar in Kranj parish church. Those who commissioned the »red shrine« can be sought within the context of the political situation of those times. The first of them was certainly Bishop Philip of Freising, a patron of the arts who also visited the area of Loka in person and left his mark on several monuments there. Others may have been the then Loka aristocracy and citizenry whose patron saints are depicted among the saints on the shrine. The painting has been reconstructed on the basis of old records and photographs, however, due to missing data, the image is still incomplete. Part of the fresco was destroyed already at the beginning of the 20th century, from when the first art historical records of the monument date, and its decay accelerated in the past century. The reasons for the degradation are a combination of numerous factors, both biotic (plants and microorganisms) and abiotic (damp, temperature, acid rain etc.), which are very difficult to limit in the natural, unprotected environment. Through the decay, we have not only irreversibly lost an exceptional monument but also a testamentary document of time and a fragment of our past.

Rudnik nad Sorico

Izvleček

Prispevek opisuje kratek rudarski rov na južnem pobočju Lajnarja, nad vasjo Sorica v Selški dolini. O njem zaenkrat ni bilo mogoče najti nobenih zgodovinskih podatkov, vendar glede na znano rudarjenje železa v okolici ni posebnost. Zato lahko o tej drobni zgodovinski ostalinini sklepamo le posredno – avtor na osnovi lastnih raziskovanj in z opiranjem na številne vire podaja primerjavo lajnarškega rova z drugimi rudarskimi ostalinami v predgorju Julijskih Alp ter dodaja slikovite drobce iz zgodovine družbenih in tehnoloških značilnosti rudarjenja na Kranjskem do konca 19. stoletja.

Abstract

Mine above Sorica

The contribution describes the short mine tunnel on the southern slopes of Lajnar, above the village of Sorica in the Selca valley. It has not for the moment been possible to find any historical data about it although, in view of the known mining of iron in the vicinity, it is not a peculiarity. We can only conclude indirectly about these tiny historical remains – on the basis of his own investigations and relying on numerous sources the author provides a comparison of the Lajnar tunnel with other mining remains in the foothills of the Julian Alps and provides picturesque details from the history of the social and technological characteristics of mining in Carniola up to the end of the 19th century.

O rudniku nad Sorico vemo le to, da je. O njem zaenkrat ni znan noben zgodovinski zapis, v spominu Soričanov se ni v zvezi z njim ohranilo nobeno izročilo.¹ Rov v pobočju Lajnarja, daleč od poti, v travnato-skalnatem brezpotju sta mi

- 1 Glej vire in literaturo na koncu sestavka. Za morebitno gradivo so bili preverjeni še: Kovaški muzej Kropa, Muzeji radovljiške občine, Muzej Železniki, Zgodovinski arhiv Ljubljana, enoti v Škofji Loki in Kranju, Gorenjski muzej. Poleg naštetih literature so bile pregledane še druge strokovne in ljubiteljske publikacije o fužinarstvu in rudarjenju na Gorenjskem, domoznanske publikacije krajev v Selški dolini, povprašani so bili lovci, gozdarji, jamarji, domačini ter mnogi pohodniki.

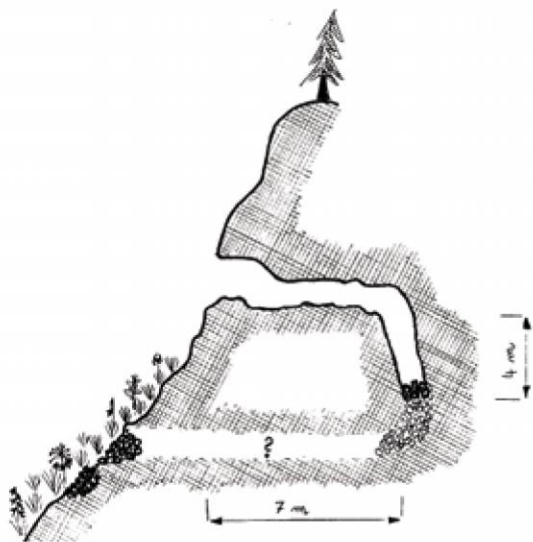
Južno pobočje Lajnarja nad Sorico; junij 2008.
(foto: Goran Schmidt)

Vhod rudnika v Lajnarju je odprtina levo spodaj, druge so naravne votline; fotografirano s komaj opaznega odvala podkopa; junij 2008.
(foto: Goran Schmidt)

junija 2008 pokazala Soričana, soimenjaka dr. Ivan Kejžar in Ivan Kejžar – Kovačev, ki je rov našel in prvi na kratko opisal.² Le na osnovi drobcev ostalin in s primerjavo njemu podobnih rogov lahko sklepamo, kdaj je nastal ter kdo in kaj je v njem kopal.

Vhod v rudnik v Lajnarju je v skalni izboklini spodnjajurskega, neplastovitega, deloma oolitnega apnenca,³ sredi travnatega južnega pobočja; okrogla, meter široka vhodna odprtina rova se odpira slabe tri metre nad traviščem. »Rov ima na začetku smer pravokotno na pobočje, potem pa se začne obračati navzdol in proti zahodu in se po 15 metrih spusti navpično.«⁴ Slaba luč je bila kriva, da že prvi opisovalec ni videl, da je jašek dolg le slabe 4 metre, konča se zasut z gruščem. To je bilo sicer razočaranje, izkušnja pa le pove, da je nasutja morda le nekaj decimetrov in je potem jaška res konec, lahko pa se pod zasutjem nadaljuje. Zato je kazalo natančneje pogledati pobočje pod vhomom, v smeri rahlo proti vzhodu, kamor v zadnjih

Skica rudnika v Lajnarju. (narisal: Goran Schmidt)

² Kejžar, Sorica, str. 162 in 172.

³ Osnovna geološka karta, str. 17 in 19; komentar dodaja, da prav to območje še ni povsem raziskano in apnenci še niso stratigrafsko opredeljeni.

⁴ Kejžar, Sorica, str. 172; dolžina rova je dejansko krajša.

metrih le za nekaj stopinj zavijeta rov in jašek. Kopati navzdol je namreč težko, zato so velikokrat, če so le slutili bogatejšo žilo, skopali t. i. podkop, vodoraven rov pod prvim rovom, s katerim so skušali spuščajočo se rudno žilo zadeti nižje in se je lotiti s kopanjem navzgor. Ob ponovnem pogledu na pobočje pod vhom lajnarškega rova sta se kakih 20 m pod vhomom v bujnem junijskem rastju res izrisovali komaj opazna udorina in izravnava – zasuto ustje podkopa in pripadajoči odval. V zgornjem delu udorine je v visoki travi in med elegantnimi irisi še mogoče videti skalni rob zgornjega dela odprtine podkopa, ki je zaradi strmega, v veliki meri gruščnatega pobočja seveda že zasut. Izginja pa tudi odval – že tako ni bil velik, snežni plazovi so zaoblili robove nasipa, vegetacija pa se je zarasla med kamenje.

Ne vemo, če se jašek in podkop res srečata, mogoče so oba prenehali kopati na pol poti. Sklepamo pa lahko, da je rudnik najverjetneje nastal v 19. stoletju, o čemer pričajo širok vhod, sorazmerno širok rov in podkop. Starejši rudniki imajo namreč manjše mere, rudno žilo pa so zasledovali, kamor je pač šla, in če je šla navpično navzdol, so kopali za njo navpično navzdol, tudi 10 metrov, in če se je razcepila ter šla navpično navzdol, v razmaku 5 metrov, so skopali dva vzporedna navpična jaška. Takšni najstarejši znani ohranjeni rovi na Slovenskem, morda še iz 16. stoletja, so rudniki železove rude v vzhodu in visokogorju Julijskih Alp. Po eni strani pričajo o primitivni tehnologiji, po drugi pa o izredni iznajdljivosti, neustrašnosti in trdoživosti takratnih rudarjev, ki so na vseh mogočih krajih, pa tudi nemogočih, iz skalnih razpok ob prelomih in v kraških brezni pobirali železovo rudo, v Zadnji Trenti tudi nad 2000 m nadmorske višine, in v stenah, dostopnih le s plezanjem.⁵

Na samem Lajnarju železove rude ni veliko; višje, ob mulatjeri, vsekani v južno pobočje zahodnega soseda Slatnika, najdemo na skalah nekaj milimetrov

Limonitna skorja na skalah odvala rudnika v Lajnarju; junij 2008. (foto: Goran Schmidt)

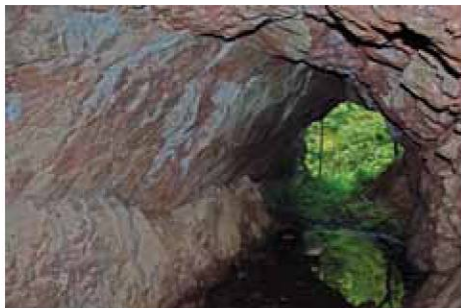
velike limonitizirane kristalčke, psevdomorfozo po markazitu-piritu. Prav takšne, le še manjše kristale najdemo tudi na skali pod vhomom lajnarškega rudnika, v samem rovu pa ostanke limonitnih skorij. Ker ima vsak rov tudi svoj odval, nas na prvi pogled preseneti, da poleg majcenega odvala podkopa ne vidimo odvala zgornjega rova. Šele precej daleč pod rovom je melišče, bolje rečeno skališče, ki bi mu skoraj pripisali naraven nastanek. Kamenje namreč ni običajne velikosti jalovinskega odkopa, torej veliko pri-

⁵ Avtorjeva avtopsijska in dokumentacija, 2009.

bližno za pest, kolikor se je kamnina navadno drobila ob klesanju in kopanju, marveč so to majhne skale, na katerih pa najdemo limonitne skorje in tudi nekaj milimetrov velike skupke železove rude v izrazito črni, mavrično prelivajoči se barvi, da so podobni goethitu in hematitu.⁶ Mogoče je manjši drobir odvala že prerasla vegetacija in so ostali razkriti le še največji kosi, ki so se zaradi teže odvalili najdlje – saj so jih tudi metali s trimetrške višine vhoda v skalni steni.

Primerjava lajnarškega rova s podobnimi v predgorju Julijskih Alp

Za odval neobičajno velike kose kamnine bi lahko pojasnilo dejstvo, da je tudi lajnarški rov skopan ob prelomu. Vsi pravi rovi v Julijskih Alpah (torej ne kraška brezna, v katera se je ujel bobovec kot netopen ostanek zakrasevanja, in so jih rudarji razširili le tu in tam), pa tudi vsi rovi v Karavankah (vsaj ti, ki so še danes dostopni), sledijo namreč prelomom.

Primer rova, skopanega ob prelomni ploskvi, Laniše nad Sovodnjem v Poljanski dolini; september 2009. (foto: Goran Schmidt)

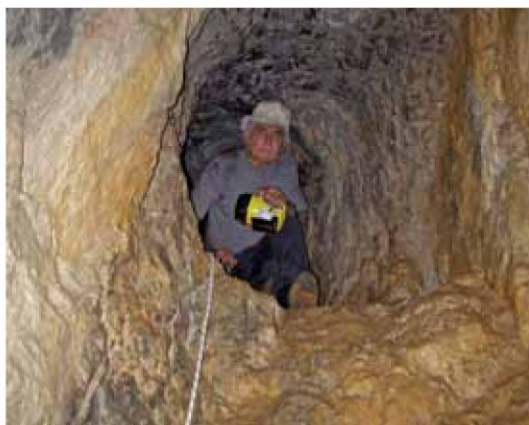

Pol metra širok »rov« med vzporednima prelomnima ploskvama, v sredini so skale pretrte cone; rudnik limonita v Trenti; oktober 2009. (foto: Goran Schmidt)

Prelomi, katerim so rudarji sledili, so široki od dveh metrov do nič, se pravi do izklinjanja preloma. Največkrat je ena stena preloma izrazito gladka, torej trša, druga pa manj, zato je napokana in delno zdrobljena. Profili rovov, ki potekajo vzporedno s prelomnima ploskvama, so zato v prvem primeru bolj nepravilnih oblik, kakor se je pač izoblikovala prelomna cona. Če pa rov poteka med dvema gladkima prelomnima ploskvama, je nagnjen, kakršen je pač vpadni kot preloma, in je zato videti kot kakšna ekspresionistična scenografija. Običajno je med prelomnima ploskvama ležala plast zdrobljene kamnine v kosih, velikih okrog 30 cm. Značilno je, da v teh rovih, ki potekajo vzporedno s prelomnima ploskvama, skoraj ne najdemo sledov svedrov ali klesanja – v rovu pod Lajnarjem jih je le nekaj

⁶ Da je limonit mešanica dveh mineralov, goethita in lepidokrokita, lahko pa tudi hematita, omenjata Vidrih – Herlec, Nahajališča bobovca, str. 154.

– kar si lahko razlagamo tako, da so razlomljeni kosi kamnine bolj ali manj prosto ležali v pretrti prelomni coni. Takemu rovu bi prej kot izklesan rov morali reči očiščena prelomna cona. Ta pretrta cona med prelomnima ploskvama je očitno bila orudena, v nekaterih rudnikih najdemo po tleh in tudi v stenah za pest velike kose limonita. Na to, da je bil oruden samo prelom, kaže tudi dejstvo, da se nikoli niso trudili s kopanjem skozi prelomno ploskev ali skozi prečni pravokotni prelom, ki je včasih presek in kot ravna zglajena stena zaprl pretrto prelomno razpoko, ki so jo sledili – vedeli so pač, da to nima smisla. Brez klesanja, razen morebitne razširitve ožin, so pobirali železovo rudo tudi iz ilovice v kraških brezni⁷. Necker – Saussure opisuje (1829) takšen način rudarjenja v brezni na Jelovici nad Kropo⁸ in dodaja, da *»se rudarji zadovoljijo s tem, da izvlečejo rudno vsebino iz jame, dokler je ta še dovolj sipka in krhka in se ne drži premočno sten, da jo lahko izkopljejo, ne da bi si pomagali s smodnikom. Če postaja brezno proti globini širše, se odkopi razširijo, če pa se zožuje, se tudi odkop zoži. Rudarji se z napredujočim odkopavanjem spuščajo v vedno večje globine, puščajoč nad seboj obsežne prazne prostore z razdrapanimi stenami, pokritimi*

Dr. Ivan Kejžar na vrhu jaška rudnika v Lajnarju; junij 2008. (foto: Goran Schmidt)

s stalaktiti, v katerih je tudi ruda; ti jaški, kakor sem že rekel, dajejo videz popolnoma naravne podzemeljske jame.» To pa brezna tudi dejansko so – opis je dragocen zato, ker kaže, da je bilo orudjenje brezen sekundarno, torej v že izjedjenih in celo zasiganih kraških prostorih. Nekaj limonitno rjavooranžne gline sicer še najdemo v breznu–rudniku Cok na Jelovici, ki je lep primer takšnega rudarjenja, rude pa razen bobovcev v velikosti riževih zrn ni več, občudujemo lahko le pospravljen in očiščene, delno zasigane kraške rove in dvorane.

Lajnarški rov je, kakor rečeno, skopan ob prelomu – na stenah so sledovi limonitnih skorij redki, najdemo pa še drobce na tleh. Približno 7 m od vhoda, kjer se rov iz rahlo spuščajoče se smeri prevesi v skoraj navpično, izrazito sledi prelomnima ploskvama pod kotom približno 70 stopinj. Sklepamo lahko, da so slab meter širok prostor med ploskvama napolnjevale od naravnih sil zdrobljene skale, ki zdaj ležijo na oddaljenem odvalu pod vhodom. Iz prostornine odvala je načelno mogoče izračunati približno dolžino rovov, če poznamo povprečni pro-

7 O geologiji julijskoalpskih rudišč glej pregleden, konkreten in strokoven članek: Gospodarič – Pohar, Geološka svojstva, str. 7–25, in tam navedeno literaturo.

8 Cimerman, Pismo, str. 420.

fil rova in upoštevamo povečano prostornino odkopane kamnine in odnešeno rudo. Ta metoda se pri lajnarškem rudniku ne obnese – oba odvala sta na strmem pobočju že tako erodirana in zakrita, da njune prostornine ni mogoče oceniti. Na oko bi lahko rekel, da kaj več od obstoječega rova in predvidene povezave do podkopa ni bilo izkopanega.

Lokacija lajnarškega rova ni presenetljiva glede na okolico v širšem pogledu, ki je bila sorazmerno bogata z železovo rudo. Na severu, v bližini, na samem prevalu Soriške planine, kjer se cesta komaj začne spuščati proti bohinjski strani, so predvsem levo še vidne rudne jame; na zahodu so rudne jame na južni strani grebena med Vrhom Bače in Planino na Kalu – tu so med vsemi naštevanimi kraji izjemoma nabirali in odkopavali manganovo rudo; na vzhodu je Ratitovec z znamenitim 40 metrov globokim kraškim rudnim breznom, znanim kot rov sv. Jožefa in sv. Frančiška, ki se odpira na skoraj samem vrhu, na severnem in vzhodnem pobočju pa so številne rudne jame. Pobočje Ratitovca se nadaljuje v Jelovico s stotinami rudnih jam in brezen ter nekaj rovi nad Jelenščami in Selškimi Lajšami. Pod severnim strmim bregom Jelovice je Kropa, na jugu pa Železniki, v obeh krajih so bili rudniki; dlje na sever, preko doline Save Bohinjke, se razteza Pokljuka, s prav tako stotinami rudnih jam, brezen in redkim pravih rovom.

Pravi rudniški rov, kakršen je v Lajnarju, je v opisanem predgorju Julijskih Alp namreč redkost, je eden izmed zgolj štirih meni znanih. Vsi štirje so skopani v južno pobočje, bodisi nad Rudnim poljem na Pokljuki, Jelenščami ali Selškimi Lajšami,⁹ nad vsemi pa so na planotah omenjene stotine rudnih jam in orudenih naravnih brezen. Očitno so s temi pravih rovi sicer sledili povsem konkretno orudenje, morda pa tudi

Pogled iz rova nad Selškimi Lajšami; marec 2008. (foto: Goran Schmidt)

Pogled iz rova nad Jelenščami; december 2009. (foto: Goran Schmidt)

9 Rudnik nad Rudnim poljem mi je pokazal pokljuški gozdar Lojze Budkovič, tistega nad Jelenščami pa jamar Gregor Pintar iz Škofje Loke; rudnik nad Selškimi Lajšami je omenjen v Bogataj (ur.), *Doba železarstva*, str. 14.

Benennung	Flächeninhalt	Besitzer	Bemerkungen	Bemerkungen
Nikolajev rov	1218 Quadrat Ellen	Nikolajev	Nikolajev rov	Nikolajev rov

Nikolajev rov »na železovo rudo« v katastrski občini Dražgoše, leta 1815. (ARS, AS 113, Rudarska knjiga 14, folio 141; foto: Goran Schmidt)

skušali takorekoč od strani pogledati v nedrje planot, bogatih z železovo rudo. Vendar so vsi, sodeč po odvalih, razkrili le revnejše orudenje, še največje je bilo tisto nad Jelenščami. Na skrajnem vzhodnem robu mežakelsko-poključke planote lahko k pravih rudnikom železove rude tega območja prištejemo štiri rove na Kavčah¹⁰ in enega na Homu nad Bledom.¹¹

Utrinki iz zgodovine rudarjenja v predgorju Julijskih Alp

Rove so včasih kopali bolj po navdihu kot po pameti, zanemarili so geološko in montanistično izkušnjo, ali pa ju niso imeli, vendar je bilo kopanje pravih rovo preprosto drago,¹² najprej zaradi posebej usposobljenih »rovnih kopačev«, na Jelovici že leta 1668, kasneje ne toliko zaradi delovne sile in časa, ki očitno nista bila upoštevanja vredni postavki, marveč predvsem zaradi razstreliva – porabljeni

»Gotski« portal rudniškega rova na Homu. (foto: Goran Schmidt)

črni smodnik so rudarjem v Zagorju leta 1820 celo odtegovali od mezde, da bi spodbujali njegovo čim manjšo porabo.¹³ Primerjava nam pri dataciji bolj malo pomaga: brezno na Ratitovcu so izkoriščali v letih od 1820 do 1860, rudne jame na Poključki in Jelovici so lahko že prazgodovinske, najstarejši znani dokument o podeljeni koncesiji je iz leta 1344, in sicer za rudno jamo v gozdu na Poljščici pri Bledu;¹⁴ iz kasnejših zvemo, da so rudarile cele družine, torej tudi otroci.

¹⁰ Jamnik, Sledi rudarjenja, str. 213–217.

¹¹ Rudnik mi je pokazal velik poznavalec julijskoalpskega visokogorja Janez Bizjak z Bleda; zanimivo je, da najdemo v homskem rudniku tudi bobovce.

¹² Dolžan Eržen, Dediščina, str. 26; cela številka *Vigenjca* je skrbno in izčrpno posvečena kroparskemu železarstvu in jelovski rudarstvu.

¹³ Šorn, Rudarji, str. 81.

¹⁴ Gašperšič, O tehniki, str. 10. Za najstarejši dokument o podeljeni koncesiji torej ne velja letnica 1583, ki jo navajata Pibernik - Ravnik v sicer izčrpni in dragoceni razpravi; avtorja omenjata med drugim spisek 233 koncesij za rudarske in oglarske podelitve iz let 1583 do 1849, ki ga zdaj hrani Gornjesavski muzej Jesenice, Popis, zap. št. 127; tudi v tem setavku navedena imena rudokopov so iz njunega članka.

Opisane lokacije na Pokljuki – »pod Kozjem stanom«, »Sa Javernikam pod to spodno Lusho«, »Sa Rvdnatem Lomam u Frati za Lesam«, »na Goriushah per Storu«, »per Marjetene Lushi u te Globoke konte pod tem vsokem Hribam«, »V starem Lomu Sa Baito«, »U douje Dolini mejhenu u Stran ...« – nam jam seveda ne pomagajo najti. Na Pokljuki in Jelovici so bobovec intenzivno pridobivali do konca 19. stoletja. Samo Žiga Zois je imel na Pokljuki v letih 1778 do 1812 v rudarskih knjigah vpisanih 158 jam in brezen,¹⁵ po drugih virih¹⁶ poznamo imena še 250-ih, vendar tudi to še niso vsa. Jelovica je slabše dokumentirana, po virih je mogoče sestaviti seznam nekaj več kot šestdesetih jam in brezen, med njimi so tudi tiste, ki so bile od Zoisovih dedičev (»v Jelovzi nad Wajto v Grabnj«, »u Jelovze na ta kraj Blatneka«, »U Schauenk«, »Jelovza pod Stara Konta«), vendar nam ogled terena pove, da je to morda le desetina vseh. Obseg seznama bi bil dobesedno prenosorazmeren s časom, ki bi ga bili pripravljeni posvetiti iskanju, pri čemer seveda ne bi vedeli, ali smo našli v arhivskih virih omenjeno jamo oziroma brezno ali pa morda takšno oziroma takšnega, katere ali katerega zapis se je izgubil. Zato so vse navedene številke zelo približne, prav tako tudi datacije. Letnica ali razpon letnic pri takem zemljiškoknjižnem lastniškem zapisu priča namreč samo o času, ko je bila posamezna entiteta last določenega lastnika, nika- kor pa ne tudi o tem, od kdaj že in do kdaj še je bil posamezen objekt izkoriščen. Tako na primer Balthasar Hacquet omenja,¹⁷ da so leta 1779 nad Kropo odprli neki opuščen rudnik železa.

Čas nastanka omenjenih pravih rogov je prav tako težko določiti, le sklepamo lahko, zakaj so kopali te razmeroma revne kope, ko pa so bili na planotah nad njimi bogatejši. So ti redki pobočni, edini pravi rudniški rovi na vsem jeloviškem, ratitovškem, pokljuškem in mežakelskem rudo- gorju priče poslednjih poskusov iskanja rude v zadnjih desetletjih 19. stoletja?¹⁸ V enem od rogov na Kavčah¹⁹ je v skalo vklesana letnica 1915 – če pomeni čas, ko je bil rudnik skopan, je bil ta rudar precej za časom.

Vklesana letnica 1915 v enem od rogov na Kavčah; maj 2009. (foto: Goran Schmidt)

15 ARS, AS 1052, Zoisov arhiv, fasc. 29, leto 1830.

16 Predvsem Pibernik - Ravnik, Zgodovinski pregled.

17 Hacquet, *Oryctographia*, str. 179, cit. po Cimerman, Pismo, str. 420.

18 Predvidevanje Ivana Kejžarja, Sorica, str. 162, da je rudnik nastal v drugi polovici 19. stoletja, bo najverjetneje povsem pravilno.

19 Jamnik, Sledi, str. 213–217: t. i. »rov s ključavnico«; letnico sva opazila ob obisku leta 2009.

Lajnarskega rudnika v ohranjenih rudarskih knjigah zaenkrat ni bilo zaslediti ali pa ga ni bilo mogoče prepoznati – nobeno ime ne spominja na »Lajnar« ali »Sorica«. Iz tega bi lahko prehitro sklepali, da je bil tako nepomemben, da sploh ni bil registriran. To je skoraj nemogoče, rudno bogastvo je bilo erarna – cesarjeva – last, kdor je kopal na svoje, je kradel cesarju. Poleg tega lahko vidimo, da so rov v Lajnarju kopali poklicni rudarji. To sklepamo tako iz tehničnega pristopa kakor iz dejstva, da v Sorici ni ohranjeno nobeno izročilo o tem rudarjenju. Običajno je namreč bilo, da so poklicnim rudarjem pomagali okoliški kmetje, poklicni rudarji so bili večinoma celo v manjšini. Domačini so radi poprijeli za delo, ker jim je, predvsem v zimskih mesecih, prinašalo dodaten zaslužek; če je bilo to pred letom 1848 – pred zemljiško odvezo –, se jim je reklo »podložniki« v primerjavi s »pravimi rudarji«. ²⁰ Pričevanja o bližnjih rudnikih na severnem robu Jelovice nad Kropo in v Lipniški dolini sicer govorijo tudi o resničnih čudakih –

Vhod v rudnik skrila v Nidrarški grapi; junij 2008. (foto: Goran Schmidt)

rudarjih samotarjih, ki so živeli in umrli v gori ter imeli z drugimi ljudmi le malo opravka. ²¹ Vendar so se takšne pojave vtisnile v krajevni spomin. Zelo zanimiva je ugotovitev, da v literarnih delih, ki oživljajo nekdanji način življenja v železarski Kropi in bližnjih vaseh, o *»rudarjih ni sledu (...), nikjer ni lika rudarja, ki rudo išče v jamah in jo oddaja fužinarju«*. So fužinarji in kovači, rudarjev pa ni. Še več – v matičnih knjigah iz let od 1807 do 1812 ni navedenega niti enega rudarja, *»pa je naštet celo godec, berač in potovka«*, kar kaže, da se stanovska zavest med kroparskimi rudarji ni razvila in so bili življenjsko navezani na kmečki način življenja. ²² Nezanesljivo lahko tako sklepamo, da so rov v Lajnar kopali »pravi rudarji«, torej prišleki, delo razmeroma hitro opravili in brez sledu ter spomina izginili.

Soričani bi lahko za svojega vzeli tudi rudnik skrila v Nidrarški grapi, ²³ saj se večina jabolk, ki padejo v Sorici z dreves, odkotali vanjo. Rudnik leži na levem bregu grape, približno kilometer pred gostilno v Podroštu. V njem ni ničesar, samo kakih 15 m rova – morda so preverjali, kako debela je plast skrila, ki so ga sicer pridobivali v bližnjem dnevnem kopu. Vhod je romantično zaraščen in kar prav je, da ga nihče ne obišče – naj ostane tak.

²⁰ Šorn, Rudarji, str. 79.

²¹ Dolžan Eržen, Dediščina, str. 23.

²² Dolžan Eržen, Dediščina, str. 28. S tem opozarja med drugim tudi na vir, ki bi ga človek zlepa ne našel: K.(adunč), Mairle, str. 82–84.

²³ Kejžar, Sorica, str. 168 in 176; pravi, da izvira rov iz druge polovice 19. stol. in so ga skopali Železnikarji.

Družbene in tehnološke značilnosti rudarjenja na Kranjskem do konca 19. stoletja

Rudarjenje na območju današnje Slovenije je imelo v vseh časih, razen v času družbene lastnine od 1946 do 1991, vse značilnosti kolonijalnega ropanja. To pomeni, da je bila ruda kot neposredno erarna lastnina pobrana, predelana in skoraj v celoti kot polizdelek ali kot končni izdelek uporabljana drugje. Manj pomembna nahajališča – in takšno je bilo seveda tudi to v Lajnarju – so bila koncesijsko podeljena, bodisi fevdalcu bodisi kakšnemu drugemu zasebniku, ki je plačeval pavšalni letni davek na proizvodnjo. Pri nas ni ostalo ničesar presežnega. Zaradi nagnjenosti k samospoštovanju sicer vidimo v nekaj upravnih poslopih v manufakturnih in kasneje industrijskih središčih – v Idriji v gradu, celo v mini gledališču in v lepem šolskem poslopiju – znamenja napredka in svetovljanstva, vendar so bili to po funkciji le instrumenti, kako zadržati delavce v primerni kondiciji ter jih šolati tam in le toliko, kolikor je potrebno za delovanje rudnika.²⁴ Vrednost izkopane rude je bila skratka neprimerljiva z denarjem, ki je ostal delavcem ali bil investiran na ozemlju današnje Slovenije. Rudar je bil sicer plačan, vendar je plačilo večinoma zadoščalo le za preživetje (z izjemo v Idriji). Bil je le delovna sila, s čim bolj ekonomično porabo.

Zanimivo je, da pri jeloviških rudarjih, razen sčasoma uporabe smodnika, ni opaziti nobenega tehnološkega razvoja, vsa njihova oprema je bila primerna le za ročno delo.²⁵ Od približno leta 1490, ko se je začela železna mrzlica (*Berggeschrei*), v malem podobna kasnejši zlati mrzlici v Severni Ameriki, do zatona rudarjenja v zadnjem desetletju 19. stoletja, nista tehnika in oprema presegli razvojne stopnje 18. stoletja.²⁶ Orodje jeloviškega rudarja lahko naštejemo na prste ene roke: na leseno držalo nasajen klin ali kladivo, rovača, podobna današnjemu alpinističnemu cepinu, vendar le z ostrim koncem, strgulja in lopatica. Ko so na Jelovici v prvi polovici 18. stoletja začeli uporabljati smodnik – sto let (!) potem, ko so ga prvič uporabili na Ogrskem (1627) – so za t. i. strelne luknje potrebovali sveder, težko kladivo in trebilno iglo, s katero so iz vedno globlje luknje izbežali natolčeno kamnito moko. Za dvigovanje iz jaškov so uporabljali leseno in pleteno vedro ter usnjeno vrečo, za prenašanje pa lesene nêčke. Te že same po sebi težke posode so bile nepraktično plitve; sprašujemo se, ali jim v več stoletjih ni prišlo na misel nič praktičnejšega, saj ob rudarskih poteh še vedno najdemo očitno izgubljeno rudo daleč od samega rudnika. Mogoče so se lesene nêčke dobro obnesle v nizkih rovih, ko so rudarji nakopano rudo na njih potiskali pred seboj po rovu, včasih tudi nižjem od enega metra. So bile zato lesene in masivne? Najbolj komplicirana naprava, ki so jo uporabljali v rudniku, je bilo vreteno – kol, vpet v dva nosilca, ob strani

24 Schmidt, *Zgodovina šolstva*, str. 274–279.

25 Dolžan Eržen, *Dediščina*, str. 27.

26 Gašperšič, *O tehniki*, str. 9; tudi nadaljnji opis orodja in obleke povzemam iz tega članka.

Pogled iz rudnika v Lajnarju na Blegoš;
junij 2008. (foto: Goran Schmidt)

preluknjan z dvema pravokotnima palicama, tako da so dobili štiri ročke, podobno kot naredimo preprost vodni mlinček. Tako vreteno so našli v omenjenem ratitovškem breznu-rudniku in je shranjeno v muzeju v Železnikih.²⁷ Vse opisano so verjetno uporabili tudi pri kopanju rudnika v Lajnarju.

Kar je v Sloveniji ostalo za tritisočletnim rudarjenjem – od začetka je bilo pač bolj pobiranje kot izkopavanje²⁸ – je le votlost rogov. Zato je vsak rudniški rov na Slovenskem priča mrzličnega upa in hkrati že tudi pokopane iluzije, priča pobega v občutek sorazmerne svobode, ki ga je rudarjem dajala oprostitev od vojaščine (ne le rekrutacije, marveč tudi t. i. vojaške službe: popravila cest, prenočevanje vojakov, prevažanje ali prenašanje njihove prtljage), oprostitev od dajatev (vsaj do leta 1847 niso plačevali

denarja ne državi ne cerkvi in ne občini ali opravljali ročne tlake, plačali so le duhovščini za pogreb²⁹) ter določena pravna samostojnost z rudarsko zakonodajo in sodišči. To je rudarskemu stanu v času pred zemljiško odvezo dajalo nekaj privlačne samostojnosti, a so se z rudarjenjem sami obsodili na komaj predstavlji-vo težaško delo. Po zemljiški odvezi pa sta rudar in kmet postala povsem svobodna; lahko sta šla, kamor sta hotela in največkrat sta šla za svojo mezdo in za tuj presežek na delo v tujino – v rudnike.

VIRI:

Arhiv Republike Slovenije (ARS):

AS 113, Rudarsko glavarstvo v Ljubljani, 1771–1948, Kazalo k posestni knjigi po imenih rudnikov, Kazalo opuščenih rudnikov, Rudarske knjige (Rk 5 A–E, Rk 1–4, 14–16), Posestne knjige (Pk 8–21).

AS 1069, Zbirka kart in zemljevidov, 16.–20. stoletje.

AS 1052, Zois pl. Edelstein, rodbina, 1606–1901, fasc. 26, 29, 34, 63, 204.

AS 457, Kranjska industrijska družba, 1869–1914.

AS 471, Ruardove fužine in rudokop Sava, 1740–1898.

27 Bogataj (ur.), *Doba železarstva*, str. 1; Dolenc, *Rudarstvo*, str. 18–22.

28 Predvsem Ogrin, *Arheološke raziskave*, in tam navedena literatura.

29 Šorn, *Rudarji*, str. 88.

Gornjesavski muzej Jesenice (GMJ):

Popis dokumentov, zap. št. 42, 45, 58, 63, 100, 102, 106, 107, 118, 120–136.

Načrti rudnikov in dokumenti Kranjske industrijske družbe.

Jamarska zveza Slovenije (JZS):

Kataster jam JZS po kriteriju naravna jama/rudnik.

LITERATURA:

Bogataj, Andrej (ur.): *Doba železarstva v Železnikih*. Železniki : DECOP, d.o.o., 2002, 31 str.

Cimerman, Franc: Pismo profesorja Necker-Saussura o železovih rudnikih na Kranjskem Alexandru Brongniartu. V: *Proteus*, let. 64, št. 9–10, Ljubljana : Prirodoslovno društvo Slovenije, 2002, str. 417–423.

Dolenc, Jože: Rudarstvo in jamarstvo na Ratitovcu. *Planinski vestnik*, št. 5, Ljubljana : Planinska zveza Slovenije, 2007, str. 18–22.

Dolžan Eržen, Tatjana: Dediščina kroparskega rudarjenja. *Vigenjc*, let. 3, Kropa : Kovaški muzej Kropa, 2003, str. 23–29.

Gašperšič, Jože: O tehniki in opremi nekdanjih rudarjev na Jelovici. *Kronika*, let. 10, št. 1, Ljubljana : Zgodovinsko društvo za Slovenijo, 1962, str. 9–19.

Gospodarič, Rado; Pohar, Janez: Geološka svojstva nahajališč železovih rud. V: *Železar*, let. 8, št. 1, Tehnična priloga, Jesenice : Železarna Jesenice, 1966, str. 7–25.

Hacquet, Balthasar: *Oryctographia Carniolica oder Physikalische Erdbeschreibung des Herzogthums Krain, Istrien und zum Thiel der benachbarten Länder II*. Leipzig : 1781, 186 str.; cit. po Cimerman, Pismo, str. 420.

Jamnik, Pavel: Sledi rudarjenja na hribih Kavče in Vrše med Blejsko Dobravo in Kočno. V: *Jeseniški zbornik*, št. 9, Jesenice : Gornjesavski muzej Jesenice, 2009, str. 213–217.

K.(adunč), F.(ranc): Mairie de Kropp (Nadaljevanje). V: *Zadrugar* I. Glasilo Prve žebeljarske in železoobrtne zadruge v Kropi in Kamni Gorici , št. 8, Kropa : Zadruga, 23. 6. 1934, str. 82–84; cit. po Dolžan Eržen, Dediščina, str. 28.

Kejžar, Ivan: Sorica, njene vode in življenje ob njih. V: *Loški razgledi* 51, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2004, str. 155–205.

Krajevni leksikon Dravske banovine. Krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujkoprometnimi podatki vseh krajev dravske banovine. Ljubljana : Uprava Krajevnega leksikona dravske banovine v Ljubljani, 1937, 715 str.

Ogrin, Marija: Arheološke raziskave v Julijskih Alpah. Bohinj in Blejski kot. V: *Človek v Alpah. Desetletje (1996–2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006, str. 96–106.

Osnovna geološka karta 1:100.000, list Kranj in tolmač. Beograd : Zvezni geološki zavod, 1976.

Pibernik, Božo; Ravnik, Franc: Zgodovinski pregled, povzet iz arhivskih podatkov o rudarjenju in oglarjenju v Julijskih Alpah. V: *Železar*, let. 8, št. 1, Tehnična priloga, Jesenice : Železarna Jesenice, 1966, str. 67–80.

- Schmidt, Vlado: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem* 2, Ljubljana : Delavska enotnost, 1988, 351 str.
- Šorn, Jože: Rudarji v naših premogovnikih ob koncu fevdalnega družbenega sistema. V: *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, let. 4, št. 1–2, Ljubljana : Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1963, str. 79–93.
- Vidrih, Renato; Herlec, Uroš: Nahajališča bobovca v predgorju Julijskih Alp. V: *Mineralna bogastva Slovenije*, Scopolia, suppl. 3, Ljubljana : Prirodoslovni muzej Slovenije, 2006, str. 154–157.

Summary

Mine above Sorica

The tunnel on the southern slope of Lajnar above the village of Sorica in the Selca valley was probably excavated in the second half of the 19th century, so after ore deposits were in the main considered already exhausted in the relatively flat karstic world of the Mežakla Pokljuka, Jelovica and Ratitovec plateaus, where obtaining ore is already documented in the 14th century and undoubtedly took place even much earlier. In the aforementioned areas, iron ore in the form of round grains found in clay (bobovci) or pseudomorphic limonite over pyrite-marcasite was excavated in karst sinkholes and chasms as the undissolved remains of lengthy karstification, characteristically captured in orange-brown (limonitic) clay, and partially, above all in the high mountains of the Julian Alps, as limonite in ore-bearing tectonic fractures. Lajnar tunnel belongs among the latter and, of the hundreds of the aforementioned mine tunnels and chasms in the foothills of the Julian Alps, is one of only four known real tunnels in this area. Because of their use of gunpowder, such tunnels were expensive and were mainly dug for exploratory purposes only towards the end of Gorenjska ironworking.

Since no tradition of excavation or mining on Lajnar has been preserved in Sorica, the miners were probably foreigners, professional miners who did not need the assistance of locals, performed the work alone and, given the relatively modest dimensions of the tunnel, preserved to a length of 11 metres, also relatively quickly. In view of the remains of limonite crust in the tunnel and hematite fragments on the slope, they clearly followed a thin vein of ore which was soon shown to be an exception in the Lower Jurassic, unlayered, partially oolitic limestone.

On the basis of other sources, the social and technological characteristics of mining at that time are briefly described: a mine was the property of the public treasury, thus the emperor, who was of course committed to the maximum possible production. Miners therefore had some special rights but they worked for modest wages. The profit did not remain on the territory of today's Gorenjska so mining here meant only survival and not also development and progress. The technology itself of mining testifies to this, which, with the exception of the later use of gunpowder, remained medieval right to the end of the 19th century, i.e., to the end of mining in the high and medium mountains and foothills of the Julian Alps.

Jamski medved z Jelovice

Izvleček

*Jelovica je bila v preteklosti eno glavnih rudišč, kjer so po kraških brezni, vrtačah in jamah iskali železovo rudo. Med kopanjem rude so našli na kosti in zobe pleistocenskih živali, najpogosteje jamskih medvedov, ta je bil v Sloveniji zelo pogost. Štirje zobje z Jelovice, ki so shranjeni v paleontološki zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije, predstavljajo redke dokaze o prebivanju te živali na Gorenjskem. Opisani zobje verjetno pripadajo vrsti *Ursus ingressus*, kar sklepamo glede na velikost in obliko zob ter zobnih grbin.*

Abstract

Pleistocene cave bear from Jelovica

*Jelovica was one of the main sites of ore deposits in the past, where iron ore was sought in karstic chasms, sinkholes and caves. The bones and teeth of pleistocene animals were frequently found during the excavation of ore, most often cave bear, which was very common in Slovenia. Four teeth from Jelovica, preserved in the paleontological collection of the Slovenian Museum of Natural History, provide rare evidence that these animals lived in Gorenjska. The described teeth probably belong to the species *Ursus ingressus*, which can be concluded from the size and morphology of the teeth.*

Uvod

Jelovica je obsežna alpska planota z mnogimi kraškimi pojavi, jamami, brezni in vrtačami. V preteklosti je bila pomembno železarsko središče, kjer so kopali in izkoriščali razmeroma bogata rudišča z bobovcem (železovo rudo). Pri kopanju so pogosto našli na kosti pleistocenskih sesalcev, kar potrjujejo nekatera poročila. Le redko so te najdbe shranili, v večini primerov so hitro razpadle, kar je pri takšnih fosilih pogosto. V zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije smo v paleontološki zbirki odkrili štiri ostanke zob jamskega medveda. Sodeč po priloženem inventarnem lističu izhajajo z Jelovice, na žalost pa natančnejših podatkov o naj-

dišču nimamo. V pričujočem prispevku bomo predstavili te zanimive ostanke jamskih medvedov in jih poskusili natančneje določiti.

Dosedanje najdbe pleistocenske favne v okolici Jelovice

Skozi bogato rudarsko tradicijo na jelovski planoti so rudarji pri odkopavanju brezen in jam pogosto naleteli tudi na kosti pleistocenskih sesalcev. Med najstarejšimi zapisi o najdbah fosilnih ostankov poroča že Baltazar Hacquet, v svoji knjigi *Oryctografia Carniolica*, kjer piše, da so leta 1779 pri Kropi našli okostje velikega medveda, katerega kosti so bile »poapnele«.¹

wo man vor Zeiten auf Eisen gearbeitet hat. Erst dieses Jahr hat man einen alten Stollen geöffnet, wo man in einer Entfernung die Gebeine eines großen Bären mit Glaskopf in halben Kugeln gefunden. Die Gebeine dieses Bären waren calcinirt, und mit wenigem Eisenerze überzogen. Die Fangzähne waren ganz unverleßt, und derjenige Theil, der in dem Schiefer steckte, ebenfalls mit einer Erzrinde überzogen.

Eden prvih zapisov o najdbah fosilnih kosti iz okolice Kroke pod Jelovico. (po Hacquetu)

Skoraj pol stoletja kasneje je po Kranjskem potoval Louis-Albert Necker-Saussure, ki je poročal o mnogih geoloških zanimivostih. Med drugim omenja, da je dobil leta 1824 podatke o nekaterih najdbah kosti in zob iz jam v okolici Kroke. Videl je tudi zob medveda, ki so ga leta 1827 odkopali delavci rudnika pri vasi Dražgoše.² Kot poroča, je videl podobne najdbe tudi v Zoisovi zbirki, sodeč po priloženi etiketi pa kosti in zobje izhajajo iz »rudnika železa Sa Breznam na Robo, pri Gorjušah (bohinjski okoliš) 50 sežnjev globoko«.³

Kropp, travaillant à l'exploitation d'une mine de fer, y avaient découvert un grand amas d'ossements, mais qu'effrayés à cette vue, ils s'étaient hâtés de recomblir le puits et de l'abandonner. Enfin, ayant revu M. Notornik cette année (1828) à Kropp, il m'a montré, et même a bien voulu me donner une dent canine d'ours que des ouvriers, travaillant dans la mine de fer nommée Draschgasche, au midi de Kropp, lui ont apportée en 1827, et qu'ils avaient trouvée dans l'argile ferrugineuse de la fente.

Omemba najdbe medvedovega zoba iz rudne jame pri Dražgošah. (po Necker-Saussuru)

par le baron Zois, et achetée après sa mort par la ville de Laybach, des fragmens d'os et des dents de mammifères carnivores, mais d'une espèce fort inférieure pour la taille à celle à laquelle appartient la dent que j'ai rapportée de Kropp. L'étiquette, écrite de la main du baron Zois, qui accompagne ces os, porte ces mots: Trouvés dans la mine de fer de Sa-Bresnam-na-Robo, près de Gorjouth (district de Vochein), à 50 toises de profondeur. J'espère pouvoir vous envoyer, Monsieur, un dessin de ces ossements si l'ordre que j'ai donné à Laybach

Zapis o najdbi pleistocenskih sesalcev v okolici Gorjuš na Pokljuki. (po Necker-Saussuru)

Verjetno je bilo pri kopanju rude odkritih precej ostankov pleistocenskih sesalcev, a se do danes na žalost ni ohranil skoraj nobeden. Prav tako so redki

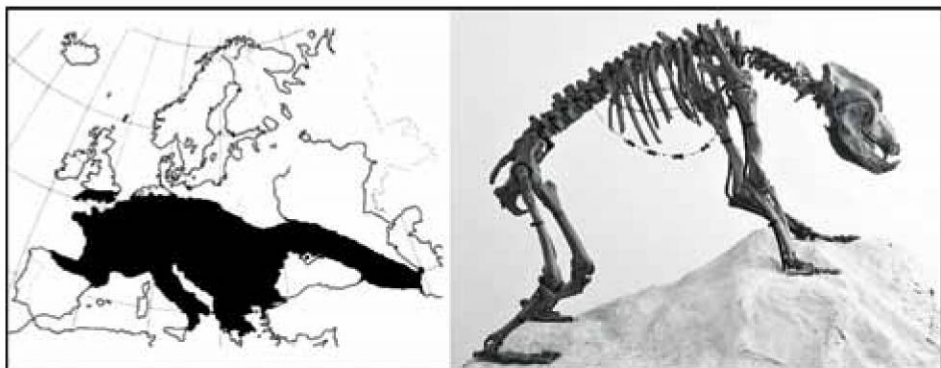
1 Cimerman, Pismo Necker-Saussura, str. 417–423.

2 Cimerman, Pismo Necker-Saussura, str. 417–423.

3 Cimerman, Pismo Necker-Saussura, str. 417–423.

drugi fosilni ostanki sesalcev drugod po Jelovici in okolici. Leta 1982 je bilo na Oblakovi planini na Jelovici odkrito delno ohranjeno okostje navadnega jelena (*Cervus elaphus*).⁴ Nekoliko bolj oddaljeno je najdišče losa (*Alces alces*) s Soriške planine, ki pa verjetno ni fosilno, saj so starost ocenili na približno 1700 let.⁵

Jamski medved je bil zelo pogosta pleistocenska žival, ki je živel od Pirenejev do vzhodnih obal Črnega morja, v Sloveniji ga omenjajo v skoraj vseh pleistocenskih najdiščih. Jelovici najbližja najdišča jamskega medveda so Matjaževe kamre med Žirmi in Logatcem ter Divje babe pri Cerknem. Zelo bogato najdišče pleistocenske favne je tudi Poljšiška cerkev pri Gorjah nad Bledom, vendar ostankov jamskega medveda med favno tu ni več.

Razširjenost jamskega medveda (levo) in skelet jamskega medveda *Ursus ingressus* iz Mokriške jame, razstavljen v Prirodoslovnem muzeju Slovenije. (foto: Ciril Mlinar)

Druga najdišča ostankov jamskega medveda so bolj oddaljena, med njimi izstopata predvsem Potočka zijalka pod Olševo in Mokriška jama nad dolino Kamniške Bistrice. Ti dve najdišči sta pomembni tudi zato, ker so v njih odkrili novo vrsto jamskega medveda – *Ursus ingressus*.⁶ Po najnovejših raziskavah (tudi genetskih) in izkopavanjih so paleontologi razdelili nekdanjo eno vrsto jamskega medveda na več vrst, in sicer: *Ursus ladonicus*, *Ursus eremus*, *Ursus ingressus* in *Ursus spelaeus*.⁷ Nekoliko starejša (verjetno tudi prednik) je vrsta *Ursus deningeri*, ki so jo odkrili v Jami pod Herkovimi pečmi.⁸ Tretja vrsta pleistocenskega jamskega medveda *Ursus eremus* je bila dokazana v Ajdovski jami pri Kočevju.⁹

4 Jamnik, Fosilni ostanki, str. 73–75.

5 Krivic, Los tudi na Soriški planini, str. 93–97.

6 Rabeder et al., Morphological responses of cave bears; str. 59–72, Rabeder et al., The Systematic position, str. 197–200.

7 Rabeder in Hofreiter, Der neue Stammbaum; str. 58–77, Rabeder et al., Chronological and Systematic position, str. 69–73.

8 Pohar, Pleistocenska favna, str. 241–284, Rabeder et al., Morphological responses of cave bears, str. 59–72.

9 Rabeder et al., Morphological responses of cave bears, str. 59–72.

Zobje iz zbirke Prirodoslovnega muzeja Slovenije

V paleontološki zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije hranimo veliko ostankov jamskih medvedov iz različnih slovenskih nahajališč. Med njimi smo našli tudi nekoliko zaprašeno škatlo s štirimi primerki zob jamskega medveda. Iz zapisa v inventarni knjigi je razvidno, da so jih našli na Jelovici. Na starem inventarnem lističu je bilo zapisano: »*Fossilien Zahn des Ursus spelaeus von der Jelovca aus einer Bohnerzgrube dano dedit Homan Kaufmann in Radmanskendorf*«. Vsi štirje zobje so shranjeni pod inventarno številko 1039/23.

Trije zobje so drugi zgornji meljaki (M_2^2), en pa je drugi spodnji meljak (M_2). Dva od zgornjih meljakov (Tabla 1, slika 1–4) imata ohranjeni korenini, žvekalna površina zoba je močno obrabljena. Sodeč po močnih koreninah in obrablenosti sta pripadala starejši živali. Dimenzijsko se ujemata z nekaterimi enakimi meljaki iz Mokriške jame in Križne jame.

Tretji zgornji meljak (Tabla 1, slika 5) je bolje ohranjen, a je brez koreninskega dela. Sodeč po dobri ohranjenosti žvekalne površine zoba (zobnih grbinic) je verjetno pripadal mlajši živali. Zob se dimenzijsko in po obliki zobne krone dobro ujema z nekaterimi meljaki (Tabla 1, slika 11) iz Križne jame, kjer vsi primerki pripadajo vrsti *Ursus ingressus*.¹⁰ Za primerjavo z drugimi nahajališči (z vrsto *Ursus ingressus*) smo uporabili še primerke iz Potočke zijalke in Mokriške jame (Tabla 1, slika 10), ki so dimenzijsko zelo podobni.

Spodnji drugi meljak (M_2) je edini zob (Tabla 1, slika 6–8), ki ima dobro ohranjeno korenino in zobno krono. Korenina meljaka je votla, s tanko steno, kar kaže na dokaj mlado žival, staro med 12 in 15 meseci.¹¹ Zobna krona ima podobno razvejanost zobnih grbinic kot zobje iz Mokriške jame (Tabla 1, slika 12–13). Značilen je predvsem entohipoconid (Tabla 1, slika 7), ki je podoben kot pri vrsti *Ursus ingressus*, in je pomemben znak.¹² Proučeni zobje jamskega medveda z Jelovice po obliki in dimenzijah najbolj ustrezajo vrsti *Ursus ingressus*, vendar je zaradi slabe ohranjenosti oziroma dejstva, da pripadajo mladim osebkom, težko natančneje določiti vrsto; zato opisane zobje uvrščamo kot *Ursus cf. ingressus*.

Zaključek

Najdišč ostankov pleistocenskih živali je na območju Gorenjske malo, zato nova najdišča dobro dopolnjujejo obstoječe podatke. Iz paleontološke zbirke Prirodoslovnega muzeja Slovenije smo opisali in predstavili štiri zobe jamskega medveda, ki je bil odkrit na Jelovici. Kljub nekaterim poročilom, ki segajo že več kot dvesto let nazaj, se najdbe običajno niso ohranile. Zobe z Jelovice smo po

10 Rabeder et al., Morphological responses of cave bears, str. 59–72.

11 Debeljak, Ontogenetic development, str. 13–77.

12 Rabeder, Die Höhlenbären, str. 103–114.

razpoložljivih znakov določili kot *Ursus cf. ingressus*, torej eni izmed štirih vrst jamskega medveda, ki se je obdržal na območju Alp skoraj do konca pleistocena.

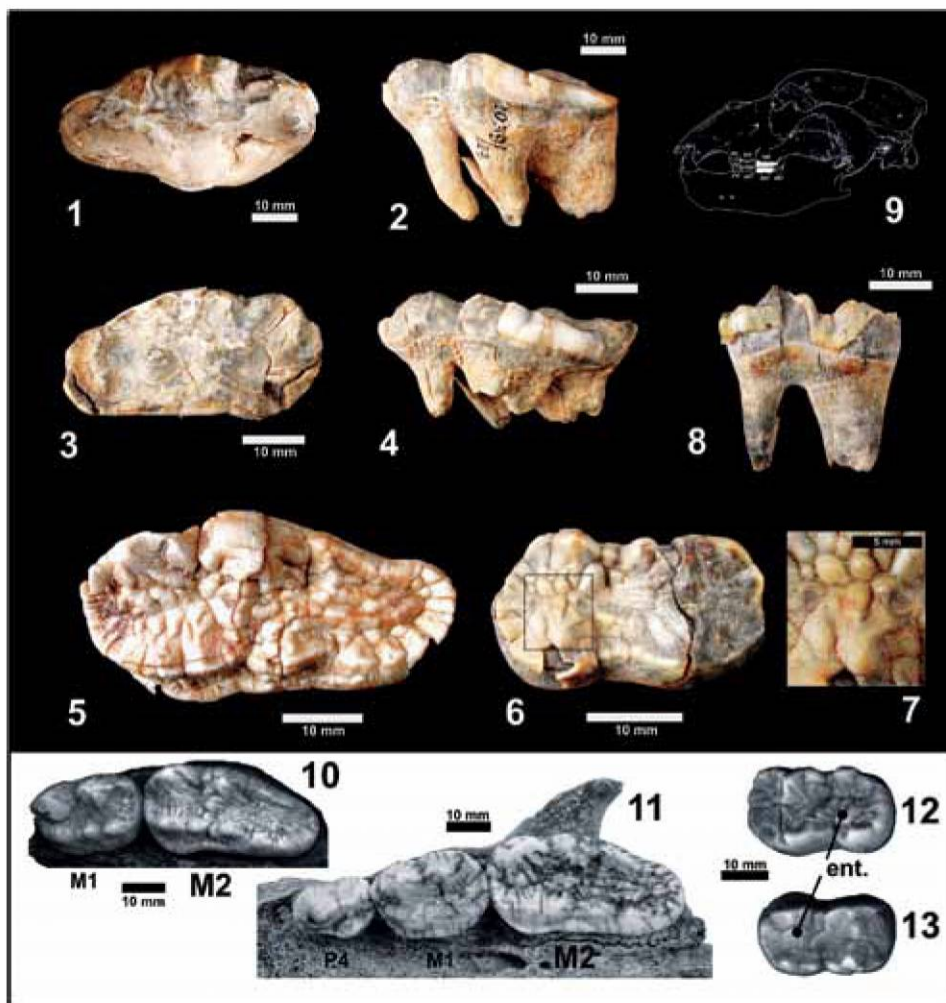

Tabla 1

Zgoraj: zobje jamskega medveda z Jelovice. Zbirka Prirodoslovnega muzeja Slovenije (inv. številka 1039/23). 1–5: drugi zgornji meljaki (M2), 6–8: drugi spodnji meljak (M2). (foto: Miha Jeršek)
 Posnetek 9: položaj drugih meljakov (zgornjih in spodnjih) na lobanji jamskega medveda. Posnetki 10–13 (spodaj): zobje jamskega medveda iz Mokriške jame in Križne jame. Zbirka Prirodoslovnega muzeja Slovenije (osteološka). Posnetek 10: zgornja meljaka (M1 in M2) iz Mokriške jame, posnetek 11: zgornja čeljustnica z zobmi iz Križne jame, posnetka 12–13: druga spodnja meljaka (M2) iz Mokriške jame. Okrajšava: ent. – enthipoconid. (foto: Ciril Mlinar, Matija Križnar)

LITERATURA:

- Cimerman, Franc: Pismo profesorja Necker-Saussura o železovih rudnikih na Kranjskem Alexandru Brongniartu. *Proteus* 64 (9/10), Ljubljana, 2002, str. 417–423.
- Debeljak, Irena: Ontogenetic development of dentine in the cave bear. *Geologija* 39, Ljubljana, 1997, str. 13–77.
- Jamnik, Pavle: Fosilni ostanki navadnega jelena (*Cervus elaphus*) iz jame na Oblakovi planini na Jelovici. *Naše jame* 37; Ljubljana, 1995, str. 73–75.
- Krivic, Katarina: Los tudi na Soriški planini. *Loški razgledi* 32, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1985, str. 93–97.
- Necker-Saussure, Louis-Albert: Extrait de la lettre de M. le professeur Necker-Saussure a M. Alexandre Brongniart, au sujet des breches en meme temps osseues et ferrugineuses des mines de fer de la Carniole. *Annales des Sciences Naturelles* 16, Paris, 1929.
- Pohar, Vida: Pleistocenska favna iz Jame pod Herkovimi pečmi. *Geologija* 24 (2), Ljubljana, 1981, str. 241–284.
- Rabeder, Gernot: Die Höhlenbären der Sulzfluh-Höhlen. *Vorarlberg Naturschau* 15, Dornbirn, 2004, str. 103–114.
- Rabeder, Gernot; Hofreiter, Michael: Der neue Stammbaum der alpine Höhlenbären. *Die Höhle* 55 (1–4), Wien, 2004, str. 58–77.
- Rabeder, Gernot; Debeljak, Irena; Hofreiter, Michael; Withalm, Gerhard: Morphological responses of cave bears (*Ursus spelaeus* group) to high-alpine habitats. *Die Höhle* 59 (1–4), Wien, 2008, str. 59–72.
- Rabeder, Gernot; Hofreiter, Michael; Withalm, Gerhard: The Systematic position of the Cave Bear from Potočka zijalka (Slovenia). Mitt. Komm. Quartärforsch. *Österr. Akad. Wiss.* 13, Wien, 2004, str. 197–200.
- Rabeder, Gernot; Tsoukala, Evangelia; Kavcik, Nadja: Chronological and Systematic position of cave bears from Loutra Arideas (Pella, Macedonia, Greece). *Scientific Annals AUTH* 98 (special volume), Thessaloniki, 2006, str. 69–73.

Summary

Pleistocene cave bear from Jelovica

*Cave bear was very common in Slovenia during the Pleistocene, but most finds have been limited to the Primorje region and central Slovenia. Some pleistocene mammals have been documented around the Jelovica plateau. In the past, several centuries ago, miners frequently excavated the bones of pleistocene mammals but none has been preserved to the present day. Fossil teeth of cave bears have been rediscovered in the paleontological collection of the Slovenian Museum of Natural History and this provides the only evidence of their habitat on Jelovica. We describe these new fossils: three upper second molars and one lower second molar. Two of the teeth belong to old specimens and the other two to young specimens. The measurements and morphology of the teeth are most similar to *Ursus ingressus* but with some reservations.*

Raziskave podzemeljske favne hroščev v jami Praprotno

Izvilleček

*Tudi majhne, geološko in morfološko nepomembne jame so lahko biološko izredno zanimive in potrebne enake zaščite kot njihove večje ter atraktivnejše sovrstnice. Raziskave v komaj 15 metrov dolgi in 6 metrov globoki jami Praprotno so potrdile prisotnost kar treh vrst slovenskih endemitov podzemeljske favne hroščev. Ena od njih, slepi rilčkar *Tarattostichus stussineri*, je nadvse redka.*

Abstract

Research into the subterranean fauna of Praprotno cave

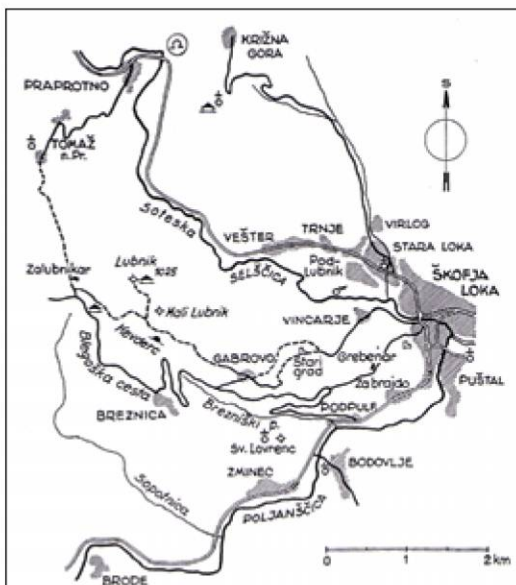
*Even small, geologically and morphologically unimportant caves can be extremely interesting biologically and require the same protection as their larger and more attractive peers. Research into the barely 15 metre long and 6 metre deep Praprotno cave confirmed the presence of three species of Slovene endemics belonging to the subterranean beetle fauna. One of them, the blind *Tarattostichus stussineri*, is extremely rare.*

Uvod

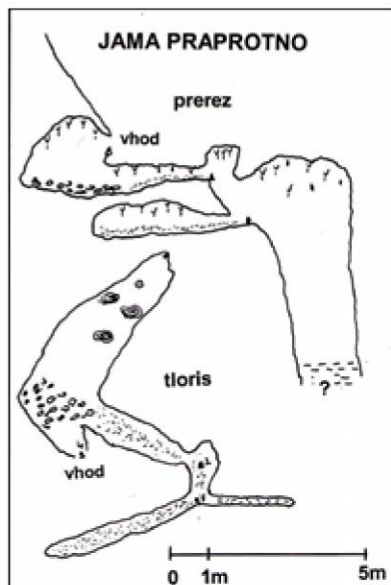
Člani Društva za raziskovanje podzemlja (DRP) iz Škofje Loke, Walter in Marko Zakrajšek ter Peter Jeram, so leta 2001 v bližini naselja Praprotno v Selški dolini našli, raziskali in registrirali manjšo jamo, ki je geološko in morfološko nepomembna. Raziskave živalstva v njej pa so pokazale, da je v biološkem pogledu zelo zanimiva.

Legajame

Jama leži nedaleč od cestne povezave Škofja Loka–Železniki. Pri mostu čez Soro, malo pred vasjo Praprotno, zavijemo desno na makadamsko cesto do bližnjega opuščenega kamnoloma. Na njegovem robu je pod steno vhod v jamo, dolga je 15 in globoka 6 metrov.

Legajame Praprotno

Tloris in prerez jame Praprotno

Opis jame

Skozi nizek in ozek vhod se splazimo do prve dvoranice, ki je deloma zasigana. V njej lahko pokleknejo, čepimo, več nam dimenzije prostora ne dopuščajo. Naprej vodi nizek prehod, po trebuhu se splazimo skozenj in preko manjše stopnje dosežemo naslednjo dvoranico. V desnem delu se razpoka spusti do vode, vendar je na žalost za človeka neprehodna. Levo se odpira krajši, lepo zasigan rov. Tla rova so ilovnata in blatna, kar kaže, da do sem sežejo visoke vode.

Biološke raziskave v jami

Jama leži tik pod površjem, zato je bilo pričakovati najdbe tistih podzemeljskih vrst hroščev, ki žive v zgornjih plasteh tal. Raziskal sem jo v letih 2002 in 2003. Glavna metoda lova so bile pasti s trohnečim mesom ali sirom in konzervirno tekočino, ki sem jih porazdelil po vsej jami.

Podzemeljska favna hroščev v jami je po dosedanjem videnju zastopana s tremi vrstami:

1. *Laemostenus schreibersi* Kuester, 1846

Vrsta živi na Gorenjskem, Štajerskem in Primorskem. Je prebivalec vseh jam v okolici Škofje Loke, Selški in Poljanski dolini. Najdemo jo tudi v gozdovih, pod globoko zakopanimi kamni. Vrsta je temnorjave ali rjave barve in je velika 12,5–15 mm. Vrsta ni slepa, ima pa že delno zakrnele oči. V jami je pogostna.

Ulov: 21. 7.–13. 10. 2002: 37 primerkov, 13. 10. 2002–25. 5. 2003: 4 primerki, 25. 5.–12. 7. 2003: 17 primerkov, 12. 7.–14. 9. 2003: 24 primerkov.

2. *Sphaerobathyscia hoffmani* Motschoulsky, 1856

Vrsta je bila opisana po primerkih iz bližnjega Migutovega brezna nad Vincarji in je prebivalec večine jam v okolici Škofje Loke. Kasneje so jo odkrili še na območju Julijskih Alp, Trnovskega gozda, Zasavja in Šebrelj. Vrsta je slepa, rumenorjave barve in velika 1,3 mm. V jami je zelo pogostna.

Ulov: 21. 7.–13. 10. 2002: 93 primerkov, 13. 10. 2002–25. 5. 2003: 15 primerkov, 25. 5.–12. 7. 2003: 18 primerkov, 12. 7.–14. 9. 2003: 5 primerkov.

3. *Tarattostichus stussineri* Reitter, 1891

Ta slepa, rjava, okrog 2 mm velika vrsta rilčkarja je bila prvič najdena v gozdni zemlji na Ljubljanskem gradu. Kasneje so jo našli tudi v drugih delih Slovenije. V jami je zelo redka.

Ulov: 21. 7.–13. 10. 2002: 1 primerek.

Slepi rilčkar *Tarattostichus stussineri*, naravna velikost 2,2 mm.
(narisal: Bojan Kofler)

Ugotovitve

Kljub temu, da je jama Praprotno kratka in leži plitvo v tleh, so biološke raziskave potrdile prisotnost vsaj treh vrst podzemeljske favne hroščev:

- *Laemostenus schreibersi*,
- *Sphaerobathyscia hoffmani* in
- *Tarattostichus stussineri*.

Medtem ko je bila najdba vrst *Laemostenus schreibersi* in *Sphaerobathyscia hoffmani* pričakovana, pa je odkritje zelo redke, slepe vrste rilčkarja *Tarattostichus stussineri* prijetno presenečenje.

Rilčkarji so velika skupina hroščev, ki je v živalskem svetu zastopana z več kot

60.000 vrstami. Rastlinojede so tako ličinke kot tudi odrasli hrošči. Prav zato so se le redke vrste rilčkarjev prilagodile življenju v večni temi, kjer zajedajo na koreninah ali se hranijo z odmrliimi rastlinskimi deli. Talne in jamske vrste so slepe in nepigmentirane. V Sloveniji slepe rilčkarje zastopata rodova *Tarratostichus* z eno in *Trogloorhynchus* s petimi vrstami. Najdbe so redke, posamične in bolj ali manj naključne, kar še posebej velja za vrsto *Tarattostichus stussineri*. V več kot 40 letih intenzivnega raziskovanja slovenske favne hroščev mi je bilo samo enkrat dano, da sem se srečal z njo.

Zgornje najdbe potrjujejo, da so lahko tudi majhne, geološko in morfološko nepomembne jame biološko zelo zanimive in kot take potrebne enake zaščite kot njihove večje in atraktivnejše sovrstnice.

VIRI IN LITERATURA:

- Juberthie, Christian in Decu, Vasile: *Encyclopaedia biospeologica*. Moulis-Bucarest : Societe de Biospeologie, 1998, str. 1123–1130.
- Klots, Alexander in Klots, Elsie: *Ilustrirana enciklopedija živali. Žuželke*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1970, str. 125–129.
- Planina, France: Škofja Loka s Selško in Poljansko dolino. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1976, str. 77.
- Sket, Boris; Gogala, Matija; Kuštor, Valika: *Živalstvo Slovenije*. Ljubljana : Tehniška založba Slovenije, 2003, str. 370–401.
- Zakrajšek, Marko: *Zapisnik terenskih ogledov – Praprotno*. DRP Škofja Loka, 2001.

Zusammenfassung

Die Forschungen der unterirdischen Fauna von den Käfern in der Höhle Praprotno

Im Jahre 2001 fanden, untersuchten und registrierten die Höhlenforscher des Vereins »Društvo za raziskovanje podzemlja« aus Škofja Loka nah von dem Dorf Praprotno in Selška dolina eine kleinere, auf den ersten Blick uninteressante, nur 15 m lange und 6 m tiefe Höhle, die an manchen Stellen schön mit Sinter überzogen war. Durch biologische Forschungen wurden drei Vertreter der Käfer von der unterirdischen Fauna bekräftigt:

- *Laemostenus schreibersi* Kuester, 1846
- *Sphaerobathyscia hoffmani* Motschoulsky, 1856
- *Tarattostichus stussineri* Reitter, 1891

Während des Funds der Arten Laemostenus schreibersi und Sphaerobathyscia hoffmani zu erwarten waren, war die Entdeckung von Tarattostichus stussineri (seltne, blinde Käferart) eine schöne Überraschung. Diese Art ist nämlich nur sehr selten und zufällig in der Natur zu treffen.

Die obigen Funde weisen darauf hin, dass auch die kleinen, geologisch und morphologisch unwichtigen Höhlen sehr interessant sein können und müssten genauso wie die größeren und attraktiveren geschützt werden.

Petsto dvajset let vezi med Idrijo in Škofjo Loko

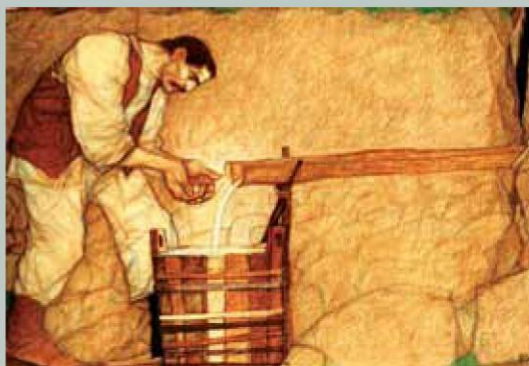

Petsto dvajset let vezi med Idrijo in Škofjo Loko

Uvod

Kot vse v Idriji so se tudi vezi s Škofjo Loko začele z rudnikom. Le kdo, ki pozna Idrijo, ne pozna legende o škafarju, ki je namakal svojo leseno posodo v studencu pri današnji sv. Trojici in našel na njenem dnu težko, svetlečo se srebrno tekočino! Kam drugam naj bi jo odnesel kot na trg v bližnjo, 35 km oddaljeno Škofjo Loko. Franc Jaklič je v povesti *Ob srebrnem studencu* dogodek takole slikovito opisal:

»Ko je odlil vodo, je segel v »blato«, ki se je kar razmikalo pod prsti kakor voda; le s težavo ga je zajel perišče. Tedaj je videl, kako pezna je tista stvar, ki se je tresla in gibala v dlani in pljuskala z dlani, kakor jo je nagnil. (...) In ko so tako strmeli in ugibali, se je ta ali oni domislil, da je včasih že videl bele kroglice, ki so pritekale po žlebu in se izgubile z vodo vred. Kaj je neki? (...) Končno so sklenili, da vzamejo neznano stvar s seboj v Loko, kamor so se ravno odpravljali, in jo razstavijo na sejmu«.¹

Ilustracija akademskega slikarja Rudija Skočirja iz knjige Franca Jakliča *Ob srebrnem studencu*.

To se je zgodilo okoli leta 1490. V tesni, z gozdom porasli globeli se je nato ob rudniku začelo razvijati živahno mesto, ki danes šteje 5.878 prebivalcev. Vezi z mnogo starejšo in večjo sosedo (Škofja Loka danes šteje 12.289 prebivalcev) pa so se nadaljevale, vse do današnjih dni. V zadnji četrtini 20. stoletja so bile pred-

1 Jaklič, *Ob srebrnem studencu*, str. 2.

vsem močne tudi z Rudnikom urana Žirovski vrh. Iz svojih 'kemijskih' izkušenj se spominjam, kako so raziskovalci urana s Kemijskega instituta Boris Kidrič, iz Vinče pri Beogradu, okoli leta 1955 v bivši idrijski rudniški lončariji postavili naprave za poskusno proizvodnjo rumene pogače iz uranove rude z Žirovskega vrha. Raziskave je nato po letu 1980 izvajal še profesor kemijske tehnologije dr. Jože Slivnik, skupaj s svojimi študenti in sodelavci iz Inštituta Jožefa Stefana. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja smo v Žirovskem vrhu večkrat letno jemali vzorce in določali količine škodljivih kremenovih prašnih delcev v zraku na jamskih deloviščih. Za meritve me je prosil vodja Službe za varstvo pri delu na Geološkem zavodu Slovenije, rudarski inženir Ivan Legat. Ko sem ob veliki ekonomski krizi (1977) nadomeščala direktorja idrijskega rudnika in skupaj s sodelavci iskala možnosti za prezaposlitev rudarjev, je bila prva misel Rudnik urana Žirovski vrh. Naše želje, da bi se tam zaposlilo okrog sto idrijskih rudarjev, se sicer niso uresničile, veliko, predvsem kvalificiranih delavcev, tehnikov in inženirjev pa je tam vendarle našlo delo in mnogi med njimi tudi nov dom v Škofji Loki. Kot predsednica Skupščine občine Idrija sem nato med leti 1986–1990 zelo dobro sodelovala s takratnim loškim predsednikom Jožetom Albrehtom. Eden večjih uspehov najinega skupnega prizadevanja je bilo prvo asfaltiranje dotlej slabo vzdrževanega dela glavne prometne poti med Idrijo in Žirmi, odseka med Ledinskim Razpotjem in Osojnico, a to so seveda le utrinki iz nedavne preteklosti.

Skupna zgodovina se je začela 520 let prej. Idrijska kotlina je bila ob odkritju živega srebra prometno povsem izolirana od ostalega sveta. Iz nje so vodile le slabo prehodne tovarne steze, ki so se v dolini Poljanske Sore priključile pomembni trgovski poti, ki je Škofjo Loko povezovala s furlanskimi mesti in Benetkami. V Škofji Loki je bilo tudi prvo večje skladišče za živo srebro in cinob. Škofja Loka je bila pomembna že v srednjem veku, ne samo kot središče loškega gospostva, temveč tudi kot kraj, skozi katerega je držala pot, ki je povezovala Štajersko z Italijo.² Iz Škofje Loke je tovarna pot krenila v Kranj, kjer je bilo drugo skladišče, od tod pa v Beljak, kjer je bilo v 16. stoletju glavno skladišče živega srebra in cinobra pred transportom na sever, v nemške dežele in Amsterdam.³

Razen s trgovskimi potmi je bila Idrija v 16. stoletju še drugače povezana s Škofjo Loko. Ko je cesar Maksimilijan v začetku leta 1508 Benečanom zaplenil deleže v idrijskem rudniku in jih z darovnico razdelil med svoje zveste privrženec, so bili med obdarovanci tudi loški gospodi in meščani. Loški oskrbnik Pavel Rasp, ki je bil hkrati kranjski deželni oskrbnik, je od cesarja prejel nekaj več od 5 deležev, ravno tako tudi znani loški meščan Volbenk Schwarz. Deleže Pavla Raspa sta podedovala njegova sinova Viljem in Seifrid. Viljem, ki je nadaljeval starološko vejo Rasprov, je bil pet let celo upravitelj idrijskega rudnika (1535–1540). Med

2 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 90.

3 Hodnik, *Trgovske poti ...*, str. 1–9.

idrijskimi podjetniki najdemo tudi starološke Siegersdorferje. Lenart pl. Siegersdorf zu Grosswinklern, loški kaščar in oskrbnik,⁴ je leta 1535 kupil 1 idrijski delež od tolminskega glavarja Bonaventure pl. Egkha, njegovi dediči pa so nato kupili še 2 idrijska deleža. Ob podržavljenju rudnika (1575) je bilo seveda vse prodano deželnemu knezu. Med uslužbenci rudnika, ki so bili v 16. stoletju še povečini Nemci, srečamo še Ločana Janža Lingiča, ki je bil idrijski rudarski sodnik od 1557 do 1559.⁵

V času odkritja idrijskega rudnika sta bili v Škofji Loki zelo razviti obrt in trgovina. Le slabega pol stoletja pred tem, leta 1451, je namreč freisinški škof Janez dal Škofji Loki obsežne svoboščine. V njih je bilo določeno, da je treba vse blago odpremiti v Loko na prosti trg, kjer so lahko trgovale le osebe, ki so tam stanovale. Te monopolne pravice so Ločani razširili še na obrt. Začeli so ustanavljati obrtniške organizacije, cehe, v katerih so bili združeni krojači, čevljarji in krznarji ter od leta 1511 naprej tudi lončarji. In prav loški lončarji so v vsem 16. in v prvi polovici 17. stoletja vzdrževali zelo pomembne stike z idrijskim rudnikom. V Idrijo so dobavljali glinaste posode za žganje rude. Leta 1546 je bilo v Škofji Loki pet lončarskih mojstrov, od katerih so imeli štirje značilen loški priimek Hafner. Sicer pa so se z lončarstvom ukvarjali tudi v Stari Loki in Bitnjah.⁶ O tem, kako so v Idrijo tovorili lončene posode in v njih žgali živosrebrovo rudo, bomo spregovorili v posebnem poglavju, zdaj pa pogledimo nekaj splošnih podatkov o idrijskem rudniku in tehnologiji pridobivanja živega srebra.

O idrijskem rudniku

Idrijski rudnik je bil po količini pridobljene kovine drugi največji rudnik živega srebra na svetu. Bil je najpomembnejše podjetje v t. i. »Notranji Avstriji«, ki je, poleg pretežnega dela današnje Slovenije, vključevala še Avstrijsko Štajersko in Koroško,⁷ po 2. svetovni vojni pa je bilo to edino podjetje, ki je na območju Severne Primorske prinašalo prepotrebna devizna sredstva za razvoj gospodarstva. Zaradi rudnika je bila Idrija vse od 18. stoletja pa do začetka 1. svetovne vojne drugo največje mesto dežele Kranjske. V svetovnem merilu je bil od idrijskega večji le španski rudnik živega srebra Almaden. V vsem času obratovanja so v Idriji proizvedli in poslali v svet 107.692 ton živega srebra.⁸ S to količino bi napolnili dva olimpijska bazena. Zanj je bilo treba v idrijskem podzemlju odkopati in spraviti na površino več kot 12 milijonov ton rude. Enako količino rude bi pridobili, če bi izkopali rov, v prerezu 2,2 x 2 m, med Idrijo in Berlinom. Z razni-

4 Lenart pl. Siegersdorfer zu Grosswinklern je bil skoraj 40 let loški kaščar (1529–1568) in istočasno tudi dve desetletji oskrbnik loškega gospostva (1551–1572).

5 Verbič, *Gospodarski stiki ...*, str. 97–99.

6 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 215.

7 Mirković, *Ekonomska historija*, str. 167–177.

8 Mlakar, *Osnovni parametri ...*, str. 12–13; Cigale, *Proizvodnja rude ...*, str. 17–19.

mi vzponi in padci je idrijski rudnik neprekinjeno deloval od leta 1490 do osemdesetih let preteklega stoletja. Po katastrofalnih zastrupitvah z organskimi živosrebrovimi spojinami, na Japonskem, Švedskem, v Iraku in Združenih državah Amerike, so pričeli živo srebro množično izločati iz uporabe in ga nadomeščati z manj strupenimi snovmi. Sledila sta veliko znižanje cen na svetovnem trgu in globoka gospodarska kriza rudnika, ki ji ni bilo videti konca. 1. aprila 1977 je bil sprejet sklep o začasnem prenehanju proizvodnje, v letu 1988 je bil izdelan program o njeni popolni in trajni ustavitvi ter o postopnem zapiranju rudnika. Zdaj je rudnik zaprt, njegove jame so potopljene do IX. obzorja (235 m globine). Potopitev jam je predvidena še do IV. obzorja (192 m globine), kjer bo, zaradi varovanja mesta nad njimi, postavljeno stalno črpališče.⁹

Idrija po Valvazorju, 1689. Na levi strani slike je vidno skladišče lesa na Lenštatu, kjer je bila možna lokacija prvih peči za žganje rude. (Fototeka Mestnega muzeja Idrija)

Kemizem in tehnologija žganja živosrebrove rude

Živo srebro se v idrijskih rudah pretežno nahaja v obliki minerala cinabarita. Kemično je to spojina živega srebra in žvepla – živosrebrov(II)sulfid – HgS . Za pridobivanje živega srebra iz cinabaritnih rud je treba te segreti na najmanj 600°C . Pri segrevanju HgS iz rude izhlapi, se razkroji na živo srebro in žveplo, žveplo ob prisotnosti kisika oksidira do SO_2 , živo srebro pa se na hladnih površinah utekočini. Čas žganja rude je odvisen od deleža živega srebra v rudi, velikosti rudnih zrn in hitrosti mešanja, obnavljanja površine. V starih, stacionarnih napravah (jaškaste in retortne peči) je bila hitrost žganja zelo počasna in je trajala do

⁹ Dizdarevič, Potapljanje jame ..., str. 37–45.

10 ur in več, v novejših, rotacijskih pečeh, kjer se je ruda obračala, se je čas skrajšal na 1 uro.¹⁰ Hlape živega srebra, ki so izhajali iz peči, segreti na temperaturo 200° C, je bilo treba utekočiniti s hlajenjem na 30° C, za kar so uporabljali različne postopke. Najučinkovitejši je bil kondenzator, ki ga je proti koncu 19. stoletja uvedel upravnik žgalnice in kasnejši direktor rudnika Josip Čermak. Pri tem postopku so vroče pline vodili iz peči v litoželezne ali lončene cevi, eliptičnega prereza 500 x 250 mm, in jih hladili z vodo. Cevi so bile v obliki sifona, njegov podaljšek je segal v posodo, napolnjeno z vodo. Živo srebro, ki se je zgoščalo na notranjih stenah vertikalno postavljenih cevi, je med hlajenjem padalo skozi sifon na dnu v zbirno posodo, od koder so ga občasno praznili. Sledilo je čiščenje in pakiranje za transport; v starih časih v kozje ali ovčje mehove (v vsak meh po 23 ali 28 ali 84,5 kg Hg), v novejših pa v železne posode – jeklenke (v vsako jeklenko po 34,48 kg Hg).

Za žganje cinabaritne rude ter hlajenje in zgoščanje živosrebrnih hlapov so v Idriji skozi stoletja uporabljali različne postopke, od primitivnega žganja rude v kopah do žganja v pečeh različnih zmogljivosti in konstrukcij. Največji učinek so dosegli leta 1886, in sicer z doma konstruiranimi Čermak-špirekovimi presipalnimi pečmi, največje zmogljivosti pa z modernimi rotacijskimi pečmi, ki so jih v Idriji začeli postavljati leta 1961.¹¹ V nadaljevanju bom na kratko opisala način, kako so v samem začetku delovanja rudnika rudo žgali v kopah in nekoliko bolj podrobno postopek žganja rude v lončenih posodah na prostem, posledica katerega je bilo doslej najintenzivnejše sodelovanje med Idrijo in Škofjo Loko.

Žganje rude v kopah

Pisni podatki o tem so zelo skopi.¹² Po predvidevanju pa so, podobno kot pri kuhanju oglja v gozdu, kjer je bilo na razpolago dovolj lesa in je bila zraven tekoča voda, na primerni ravnici najprej pripravili kopišče tako, da so tla v premeru od 5 do 8 metrov zravnali in na pripravljeno površino nasuli do pol metra debelo plast prsti. Treba je bilo poskrbeti, da je živo srebro čim manj pronicalo v zemljo, zato so kopišče prekrili s plastjo gline, ki so jo dobro steptali. Na kopišče so križem naložili več plasti drv oziroma debel, dolžine 3 do 4 m tako, da je bil kup visok do enega metra, odvisno od količine rude, ki so jo nameravali žgati. Na zložen les so po prislonjeni deski vozili rudo in jo zvrčali na kup, najprej debelejše, nato vse drobnejše kose, vmes pa nakladali drva. Kopo so proti vrhu stožčasto zoževali in jo utrjevali z lesenimi drogovi, da se ni sesula. Ko je bila narejena, so jo obdali z 10 do 15, ali tudi nekoliko več, centimetrov debelo plastjo prsti; kopa je bila visoka približno 2 metra. Spodaj, na protivetrni strani, so pustili večjo

10 Meljnikov, *Metalurgija rtuti*, str. 74–100.

11 Kavčič, *Živo srebro*, str. 177–204.

12 Arko, *Zgodovina Idrije*, str. 8–9, Hitzinger, *Das Quecksilber*, str. 9–29.

odprtino za vžig. Kasneje so tudi to zaprli in dovod zraka med žganjem uravnava-
li z odpiranjem in zapiranjem okroglih odprtín – zračnic, ki so jih z lesenimi koli
navrtali v dno kope tako, kot to delajo pri kuhanju oglja. Pline, ki so nastajali pri
gorenju, so odvajali skozi odprtine, navrtane na obodu kope. Zato, da se je ruda
dovolj prežgala, je bilo treba uravnnavati gorenje lesa tako, da je bila temperatura
znotraj kope okrog 600° C. S primerno razporeditvijo odprtín po obodu kope so
uravnnavali širjenje toplote od sredine navzven in si prizadevali, da so plini počasi
uhajali iz nje, tako da se je živo srebro lahko zaustavljalo v zunanji plasti. Ko je bilo
žganje končano, kar so ocenili po izkušnjah, so vse odprtine zaprli in začeli s
hlajenjem, ki je trajalo več dni. Z udarjanjem z loparji po kopi so pripomogli k
temu, da je živo srebro zdrselo na dno kope. Po končanem hlajenju so kopo raz-

Izdelava kope za kuhanje oglja.

(Fototeka Mestnega muzeja Idrija)

drli; razdirali so jo tako, da so od zunaj
navznoter postopoma odstranjevali
plasti. Najbolj je bilo treba paziti na
zunanjo plast iz prsti, v kateri se je po
ohladi tvji zadrževalo veliko živega sre-
bra, in sicer v drobnih kapljicah. Te so
od prsti ločili s spiranjem z vodo na
siti h, kot so to delali pri pranju rude.
Prst, ki je ostala po spiranju, so lahko
ponovno uporabili za pokrivanje kop.
Ko je bila kopa razdrta, so iz vdolbine
na dnu pobrali živo srebro.

Ta način žganja je bil zelo primiti-
ven in potraten, saj se je pri žganju izgubila več kot polovica živega srebra: veliko
ga je ostalo v zemlji pod kopo, veliko ga je med žganjem izhlapelo v zrak, velik del
pa je ostal v kosih rude, ki se med postopkom niso dovolj prežgali. Zato so podje-
tniki že zelo zgodaj začeli razmišljati, kako bi izboljšali postopek žganja. Najboljša
poznava lka najstarejše zgodovine idrijskega rudnika dr. Marija Verbič je s prouče-
vanjem gradiva iz čedadskih arhivov ugotovila, da je leta 1494 nekaj članov idrij-
ske rudarske družbe, z Janžem Litumhoferjem na čelu, zaprosilo Svet desetih v
Benetkah, da bi jim dovolili izvrševati nov način žganja živega srebra in cinobra,
ki je bil bolj ekonomičen kot dosedanji in do katerega so družabniki prišli po
dolgotrajni preizkušnji. Prosili so, da bi jim dovolil večletni privilegij za izvrševa-
nje tega izuma, ki bi bil v korist ne samo idrijskim podjetnikom, ampak tudi
Benečanom, posebno kar se tiče desetine in varčevanja z drvmi. Benetke so potr-
dile predloge in želje družbe ter določile pogoje, ki jih morajo izpolnjevati.
Verjetno je bil ta nov način žganja živega srebra tisti, ki ga je opisal Jurij Agricola,
v svojem delu *De re mettallica*.¹³ Po podatkih, ki jih je v čedadskem arhivu odkrila
dr. Marija Verbič, bi torej v Idriji začeli uporabljati novo metodo žganja v lončenih

13 Agricola, *De re mettallica*, str. 352–353.

posodah že leta 1494. Ker pa je Svet desetih v Benetkah podelil privilegij le eni družbi za 15 let, in v tem času drugi niso smeli žgati po tem postopku, sklepamo, da so drugi do leta 1509 žgali rudo še v kopah. V letu 1510 sta se po ukazu cesarja Maksimilijana I. združili stara in nova družba ter ustanovili skupno Ahacijevno družbo.¹⁴ S tem je bilo vsem družabnikom dokončno omogočeno, da so za žganje rude uporabljali boljši in cenejši način žganja, v lončenih posodah na prostem. Ta postopek je bil v Idriji v rabi vse do sredine 17. stoletja.

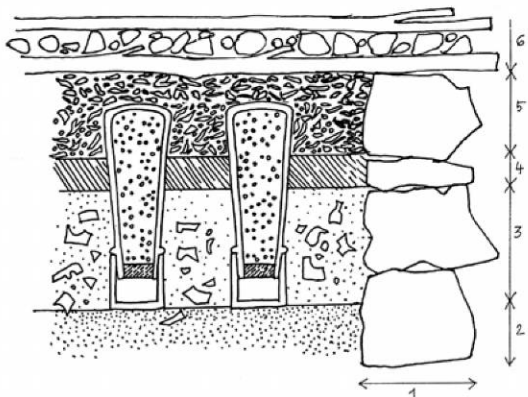
Žganje rude v lončenih posodah na prostem

Po tem postopku so prebrano in sprano rudo zdrobili na zrna, premera do 10 mm, in tako pripravljeno ročno polnili v majhne lončene posode, sestavljene iz vrča in podloške. Vrč je bil visok okrog 250 mm, širok okrog 100 mm, debeline sten od 6 do 12 mm. V vsak vrč so nasuli okrog 1,5 kg zdrobljene rude, jo zatlačili z mahom, ki je preprečil njen zdrs, nato so vrč obrnili in ga z odprtino navzdol poveznili v podloško, ki je imela ravno dno.

Stik med podloško in vrčem so zadelali z glino. Nato so na primerni jasi v gozdu, kjer so bila tla ravna in je bila zraven voda, pripravili ognjišče. Površino tal, velikosti okrog 30 m², so dobro zravnali in steptali ter jo obdali s kamenjem ali odpadlo lončevino. Na tako pripravljeno površino so začeli nalagati z rudo napolnjene posode. Za eno žganje so postavili eno ob drugo okrog 1000 posod. Ena posoda je zavzemala površino približno 15 x 15 cm, položili so jih na tla ognjišča. Postavljene so bile tako, da se niso dotikale, kar je bilo pomembno pri kasnejšem ohlajevanju. Prostor med

Ostanki lončenih posod. Od leve proti desni: okrušek lončenine s sledovi cinobra, spodnji del posode ali podloška, zgornja žgalna posoda ali vrč.
(foto: Branka Štremfelj, hrani Založba Bogataj)

Risba lege posod na žgalnem prostoru.
(narisal: Rafael Terpin, Idrijski razgledi, 2005)

Legenda:

- 1 – obrobni, v suhi zid zloženi kamni
- 2 – steptana glina ali zemlja
- 3 – pepel in zdrobljena lončenina
- 4 – zemlja, pesek
- 5 – lesni drobir
- 6 – v križ naložen debel les

¹⁴ Verbič, *Idrijski rudnik ...*, str. 13–102.

Žganje rude v lončenih posadah na prostem.
(Agricola, *de re metallica*, 1556)

posodami so zasuli, v spodnjem delu z mešani-
co pepela, zemlje in lon-
čnega drobirja, prekrili
pa z zemljo ali peskom.
Podložno posodo so
zasuli v celoti, žgalno
posodo pa do približno
10 cm nad stikom s spo-
dnjo posodo. Na vse to
so nasuli lesni drobir ali
ogljje. Med posamezne
vrste retort in čez vse
ognjišče so položili debe-
lejši les, ki se je s konci
naslanjal na nekoliko
višje obrobne kamne (ali
nasip); les se žgalnih
posod torej ni dotikal.
Nanj so nato naložili pre-
ostali potrebni les.

Tako pripravljeno ognjišče so sočasno zažgali z več strani. Žgali so tako
dolgo, da se je ruda v posodah segrela na približno 600°C . Čas žganja so določili
izkustveno, verjetno pa je od začetka do konca kurjenja preteklo od 12 do 24 ur.
V času žganja je živosrebrov(II) sulfid izhlapel (sublimiral) iz rudnih delcev in se
na toploti razkrojil na živo srebro in žveplo. Hlapi živega srebra so zaradi teže in
razlike v temperaturi prešli iz vrča prek zapore z mahom v hladnejši spodnji del,
predložko, kjer so se utekočinili. Po končanem žganju so ogenj pogasili in pričeli
s hlajenjem, kar je trajalo nekaj dni. Ko je bilo ognjišče dovolj ohlajeno, so s povr-
šine odstranili čim več pepela in nato od roba proti sredini, od žgalne posode do
žgalne posode, odstranjevali zasipni material. Ko sta bili žgalna posoda in podlož-
ka povsem ohlajeni in očiščeni, so ju ločili s tem, da so odstranili glineni premaz
na stiku. Iz spodnje posode, podložke, so odtočili živo srebro v večje lonce, z vrha
pobrali drobir rude in mahu, ki je med žganjem lahko padel iz vrča v podložko,
in nato čisto živo srebro polnili v pripravljene kozje ali ovčje mehove.¹⁵

Ves postopek priprave ognjišča, polnjenja in postavljanja retort, zasipanja z
zemljo ali peskom, nakladanja drv, žganja, hlajenja in praznjenja retort, je po
grobi oceni trajal okrog 10 dni. To, koliko živega srebra se je nabralo v eni pod-
ložki, je bilo odvisno od deleža živega srebra v rudi. Dr. Marija Verbič¹⁶ poroča, da

¹⁵ Čar, Terpin, Stare žgalnice ..., str. 80–105.

¹⁶ Verbič, Gospodarski stiki ..., str. 101.

so iz ene posode, v katero so vložili okoli 1,5 kg rude, pridobili okoli 42 dag čiste-
ga živega srebra. Po oceni, da so za eno žganje potrebovali 10 dni, so v šestih
mesečih, kolikor so v tistih časih žgali rudo (od sv. Jurija do sv. Martina), na enem
ognjišču pridobili med 7 in 8 ton živega srebra. V takih razmerah je bilo treba za
proizvodnjo 100 ton Hg žgati rudo sočasno na trinajstih ognjiščih.¹⁷ Pri enem
žganju je bilo zaposlenih 10 delavcev, porabili so 3 do 4 klaftre drv (ena klafta je
6,82 m³) in 1.000 posod, ki so zdržale največ 3 žganja.¹⁸

O tem, da so v Idriji v starih časih žgali rudo na prostem, pričajo ostanki
razbite, večkrat s cinobrom obarvane lončevine na raznih mestih, v bližnji in tudi
malo bolj oddaljeni okolici mesta. Precej je zapisanega tudi v raznih virih.¹⁹
Zastavlja se vprašanje, zakaj so tovorili rudo v okolico, ki je bila včasih od rudnih
jam oddaljena tudi več kilometrov.

Zgodovinarica dr. Marija Verbič je v članku z naslovom »O lesu za idrijski
rudnik, prvih idrijskih grabljah in klavžah« takole zapisala:

*»Les, ki so ga plavili po Idrijci za rudnik, je le počasi prihajal do grabelj in
samo ob največjem deževju. Pogosto voda v strugi naloženega lesa ni mogla
vsega odnesti s seboj ter je odtekala kar mimo njega in skozi sklade lesa. (...) Tudi
gozdovi, kjer so sekali jamski les, so bili že tako daleč od rudnika in tako
visoko v hribovju, da si lesni mojster ni upal nobenega lesa več spraviti v dolino
brez klavž. (...) Drva za žganje cinobrove rude so gozdni delavci običajno pri-
pravljali šele potem, ko so posekali jamski les in ga odplavili po vodi v dolino.
Nato pa so idrijske vode običajno že odtekle in niso bile več primerne za plavlje-
nje drv in lesa. Zato so morali gozdni delavci drva za žganje rude spravljati iz
hriba le do bližnjih gozdnih goličav, kjer so rudarji napravili žgalnico za žganje
rude v živo srebro. Zaradi vedno večje oddaljenosti gozdov od rudnika, kjer so
sekali les za žganje rude, so se idrijske žgalnice vedno bolj pomikale v gozdove,
rudnik pa je imel vedno več stroškov z žganjem rude sredi gozdov.«²⁰*

Drug razlog, da se je bolj splačalo voziti rudo k zalogam lesa kot obratno, je
v tem, da so v 16. in 17. stoletju v Idriji odkopavali izjemno bogato rudo, z dele-
žem 40 % in več živega srebra. Idrijsko rudišče je dolgo veljalo za najbogatejše na
svetu, saj je bil po ugotovitvah strokovnjakov delež živega srebra v idrijskih
rudnih žilah od 5 do 7 krat večji kot v znamenitem španskem rudniku Almadenu.²¹

17 Kavčič, *Živo srebro*, str. 57–68.

18 Valentinitisch, *Das landesfürstliche ...*, str. 23–27.

19 Stampfer, *Kürzliche und gründliche Information*, str. 1–30, Hitzinger, *Das Quecksilber*, str.
9–29, Arko, *Zgodovina Idrije*, str. 8–9, Verbič, *O lesu za idrijski rudnik ...*, str. 89–99, Čar - Terpin,
Stare žgalnice ..., str. 80–105.

20 Verbič, *O lesu za idrijski rudnik ...*, str. 95.

21 Verbič, *Rudnik živega srebra v Idriji ...*, str. 19.

Nabava lončenih posod v Škofji Loki in bližnji okolici

V času, ko so žgali rudo v lončenih posodah na prostem (od 1510 do 1652), je proizvodnja živega srebra v Idriji zelo nihala: od najmanj 10 do največ 223 ton Hg na leto. Za povprečno proizvodnjo 2.000 centov ali 105 ton živega srebra so v Idriji letno potrebovali od 50.000 do 60.000 žgalnih posod. V letu 1629, ko so proizvedli 4.200 centov ali 223 ton živega srebra, je dal upravnik rudnika raznim lončarjem izdelati celo 520.460 posod za žganje. Poraba posod je bila tako velika zato, ker so jih lahko uporabili največ trikrat. Številne posode so se namreč zaradi vročine razpočile že po prvem žganju. Čeprav je rudnik ves čas potreboval tako velike količine posod, ni bilo v Idriji do leta 1621 nobene lončarije in so jih morali kupovati drugod. Rudniški upravitelj je v 16. stoletju nabavljal posode od raznih lončarjev iz Škofje Loke in njene okolice, od leta 1600 naprej pa tudi z Brezij, Ljubnega in Radovljice. Proizvodnja v teh obratih je bila zaradi dobav rudniku živega srebra tako velika, da že lahko govorimo o njeni industrijski naravi. Leta

1604 so trije lončarji s svojimi pomočniki v enem mesecu brez posebnih težav izdelali 6.000 posod. Lončene posode so loški podložniki tovorili v Idrijo s konji. V enem tovoru je bilo 100 posod, kar je letno predstavljalo do 500 in tudi več tovorov. Druge možnosti transporta ni bilo, saj je Idrija sodobno cestno povezavo z Žirmi dobila šele leta 1927.²²

V loškem gospostvu so bili lončarji naseljeni predvsem v Stari Loki in Bitnjah. Upravnik idrijskega rudnika Friederich Igl si je ob svojem nastopu prizadeval, da bi lončene posode izdelovali v Idriji, s čimer bi prihranil pri transportnih stroških in se obenem rešil odvisnosti od Škofje Loke. Poskus je naletel na težavo, ker je bila glina iz okolice Idrije slabe kakovosti in so posode popokale že po prvem žganju. Rudnik je bil tako še naprej odvisen od starih dobaviteljev. Leta 1586 sta višji rudniški nadzornik Huebmeyer in upravnik rudnika Komar zaprosila centralni urad v Gradcu, da bi jim dovolili gradnjo lastne lončarije v bližini rudnika. Poklicala bi nekaj lončarjev iz Beljaka ali Lienza, ki bi rudniške delavce izučili te obrti. Načrta niso realizirali, verjetno zaradi pomanjkanja denarja. Lončarji škofjeloškega gospostva so bili tako leta 1598 še vedno edini dobavitelji živosrebrovega rudnika. Leta 1615 je upravnik Muslitsch predvidel, da bo letno potreboval 28.000 velikih in 58.600 majhnih posod, zato je zadolžil lončarja Matjaža Jaroliča, naj razišče okolico rudnika, da bi našel glino ustrezne kakovosti. Tokrat je bilo prizadevanje rudni-

Lončena posoda za žganje rude, sestavljena iz vrča in podložke.
(foto: Branko Gantar)

22 Jelenc, *Ledinska kronika*, str. 105–107.

ških uradnikov uspešno, saj so bile poskusne posode, izdelane iz Jaroličeve gline, celo boljše kakovosti od škofjeloških. Komisija, ki so jo ustanovili v Idriji, je sklenila, da se lončarija postavi v bližini rudnika, vendar ne glede na to, da je z Jaroličem sklenila pogodbo, do realizacije zaradi pomanjkanja denarja ni prišlo.

V začetku tridesetletne vojne so pri dobavi žgalnih posod nastopile velike težave. V pozni jeseni 1618 je upravnik freisinškega gospodstva Jakob Frankhl prepovedal lončarjem iz Stare Loke in Bitenj sekanje lesa v škofjeloških gozdovih za izdelavo lončenih posod, češ da so ti že preveč izsekani. Lončarji so se pritožili in se sklicevali na dogovor s freisinško škofijo ter poskušali krivdo za razredčene gozdove prevaliti na druge podložnike gospodstva. Dokazovali so, da noben lončarski obrat ne potrebuje letno za kurivo več kot štiri velika drevesna debela. Ker jim upravnik gospodstva ni popustil, so se za pomoč obrnili na notranjeavstrijsko centralno oblast v Gradcu, da bi posredovala pri škofiji. Intervencija graške oblasti je sicer dosegla svoj cilj, vendar se je gospodarsko stanje lončarjev še naprej slabšalo zaradi razvrednotenja denarja, kar je oviralo tudi pridobivanje živega srebra v Idriji. Da bi rešil položaj, je rudniški upravnik dr. Hanibal Bottoni leta 1621 v Idrijo naselil več lončarjev, pri čemer ga je podpiral zakupnik živega srebra Friederich Oberholz. Prizadevanja Bottonija so bila tako učinkovita, da je bilo leta 1626 v Idriji že 7 lončarjev. Do leta 1629 je število pri rudniku zaposlenih lončarjev naraslo celo na 14, vsi so spadali pod nadzorstvo enega mojstra. V relativno kratkem času so izdelali toliko posod, da so že v letu 1623 pokrile večji del potreb rudnika. S postavitvijo lastne lončarije je rudnik po eni strani zagotovil redno preskrbo z žgalnimi posodami, po drugi pa je odpravil monopol lončarjev iz Škofje Loke in Radovljice. Odločilen preobrat je nastal v letu 1648/49, ko so začeli v žgalnici namesto lončenih retort pospešeno uvajati železne in del v Idriji nastanjenih lončarjev ni bil več potreben. Dvorna komora je s plačilne liste celo črtala postavko lončarskega mojstra. Zaradi odpora rudniškega uradništva in rudarjev do uvajanja novega postopka in pomanjkljive kakovosti železnih retort pa sta še mnogo let istočasno potekala stari in novi postopek žganja. Tako je upravnik še ob koncu leta 1652 naročil kar 15.000 lončenih posod. Med letoma 1654 in 1656 so zaradi izboljšane kakovosti železnih retort zaključili prenovno žgalnico. Brez dela je ostalo še preostalih nekaj idrijskih lončarjev, morali so poprijeti za drugo delo ali oditi drugam.²³

23 Valentinitisch, *Das landesfürstliche ...*, str. 253–259.

Zaključek

S tem ko so v idrijski lončariji začeli sami izdelovati žgalne posode, predvsem pa potem, ko so prenehali žgati živosrebrovo rudo v lončenih posodah na prostem, so se stiki med Idrijo in Škofjo Loko močno omejili. Trgovina z žitom in drugimi surovinami med obema mestoma je sicer še naprej potekala, vendar ni nikoli več dosegla takega obsega kot v času, ko so loški lončarji tovorili v Idrijo posode za žganje rude.

Po tem obdobju so se postopki žganja rude v Idriji večkrat spreminjali, noben pa ni bil v uporabi toliko časa (okrog 150 let), kot zgoraj opisani. Žganje v lončenih posodah na prostem so leta 1652 zamenjali z majhnimi zaprtimi pečmi, ki so jih postavili v prvi žgalnici na Prejnuti (tako se imenuje del Idrije – iz nemškega Brennhütte). Upravnik rudnika J. F. Stampfer je te peči tehnično izpopolnil.²⁴ Po stotih letih so jih nadomestili z večjimi, španskimi, in nato z drugimi, različnih zmogljivosti in konstrukcij. Najbolj domiselno so bile leta 1886 v Idriji konstruirane presipne Čermak - Špirekove peči, zmogljivosti 110 ton rude na dan. Največje zmogljivosti, 250 ton rude na dan, so dosegli z modernimi rotacijskimi pečmi, ki so jih v Idriji začeli postavljati leta 1961.²⁵ Žal še tako domišljena modernizacija ni mogla premagati negativnih učinkov krize na svetovnem trgu surovin. Z novim tisočletjem so dokončno usahnile možnosti za obratovanje tako rudnika živega srebra v Idriji kot tudi rudnika urana v Žirovskem vrhu. Razlogov za poslovno sodelovanje ni bilo več, ostale pa so strokovne, prijateljske in tovariške rudarske vezi, ki nas notranje bogatijo in vzpodbujajo k raziskovanju zanimivih poglavij iz naše skupne zgodovine.

LITERATURA:

Agricola, Georgius: *De re mettalica*. Basileae, Berlin 1556.

Arko, Mihael: *Zgodovina Idrije*. Gorica : Katoliška knjigarna, 1931.

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973.

Cigale, Marko: Proizvodnja rude in metala od 1490 do 1995. *Idrijski razgledi*, Idrija : Mestni muzej, 1997, št. 1.

Čar, Jože; Terpin, Rafael: Stare žgalnice živosrebrove rude v okolici Idrije. *Idrijski razgledi*, Idrija : Mestni muzej, 2005, št. 1, str. 80–105.

Dizdarevič, Tatjana: Potapljanje jame rudnika živega srebra Idrija od XV. do IX. obzorja. *Idrijski razgledi*, Idrija : Mestni muzej, 2010, št. 1.

Hitzinger, Peter: *Das Quecksilber – Bergwerk Idria von seinem Beginne bis zur Gegenwart*. Laibach : Kleinmayer & Bamberg, 1860.

²⁴ Stampfer, *Kürzliche und gründliche Information*, str. 1–30.

²⁵ Kavčič, *Živo srebro*, str. 177–204.

- Hodnik, Mira: Trgovske poti Rudnika živega srebra Idrija: strokovni prispevek za nominacijo UNESCO, Mercury and Silver. V: *Binominal the Intercontinental Camino Real*. Madrid 2008.
- Jaklič, Fran: *Ob srebrnem studencu*. Idrija : Bela, 1994.
- Jelenc, Janez: *Ledinska kronika*. Ledine : Župnijski urad, 2009.
- Kavčič, Ivica: *Živo srebro. Zgodovina idrijskega žgalništva*. Idrija : Bogataj, 2008.
- Meljnikov, Serafim Mihajlovič: *Metalurgija rtuti*, Moskva 1971.
- Mirković, Mijo: *Ekonomska historija Jugoslavije*. Zagreb : Informator, 1968.
- Mrakar, Ivan: Osnovni parametri proizvodnje Rudnika Idrija skozi stoletja do danes. *Idrijski razgledi* XIX, Idrija : Mestni muzej, 1974, štev. 3–4.
- Mohorič, Ivan: *Rudnik živega srebra v Idriji*. Idrija : Mestni muzej, 1960.
- Stampfer, Johann Friedrich: *Kürzliche und gründliche Information der neuverbesserten Quecksilber Brennung*. Wien 1715.
- Valentinitsch, Helfried: *Das landesfürstliche Quecksilbergwerk Idria 1575–1659*. Graz : Historische Landeskommission für Steiermark, 1981.
- Verbič, Marija: Gospodarski stiki Loke z Idrijo v 16. in 17. stoletju. *Loški razgledi* 10, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1963, str. 97–103.
- Verbič, Marija: Idrijski rudnik do konca 16. stoletja. Inavguralna disertacija. Ljubljana : Marija Verbič, 1966.
- Verbič, Marija: O lesu za idrijski rudnik, prvih idrijskih grabljah in klavžah. *Idrijski razgledi* XV, Idrija : Mestni muzej, 1970, št. 2.
- Verbič, Marija: Rudnik živega srebra v Idriji in tehnične naprave v njem do konca 16. stoletja. V: *Idrijski rudnik skozi stoletja : razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana in Mestnega muzeja v Idriji*. Idrija-Ljubljana 1990, str. 17–48.
- Zupančič Pušavec, Nina (ur.), Žontar, Jože (ur.): *Idrijski rudnik skozi stoletja: razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana in Mestnega muzeja v Idriji*. Idrija-Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1990.

Idrijsko-loške rudarske korenine

Blaznikov večer in odprtje filatelistične razstave

Filatelistično društvo Lovro Košir Škofja Loka in Muzejsko društvo Škofja Loka sta pripravila, v sodelovanju s Filatelističnim društvom Idrija in Muzejskim društvom Idrija, skupno srečanje z Blaznikovim večerom in filatelistično razstavo, in sicer na temo *520-letnice rudarskih vezi med Idrijo in Škofjo Loko*. Srečanja in odprtja filatelistične razstave v Sokolskem domu v Škofji Loki, 24. maja 2010, so se udeležili tako člani obeh muzejskih in filatelističnih društev kakor nekateri vidni nekdanji delavci in zunanji sodelavci Rudnika urana Žirovski vrh, v ustanavljanju (RUŽV). Med njimi so bili Peter Dolenc, sedanji direktor Rudnika Žirovski vrh (RŽV), javnega podjetja za zapiranje rudnika urana, mag. Franc Avberšek, bivši direktor RŽV in minister za energetiko, dr. Uroš Bajželj, univerzitetni profesor, bivši glavni tehnični vodja idrijske jame in zunanji sodelavec RUŽV, Marko Vraničar, bivši minister za energetiko, Andrej Pisk, bivši tehnični vodja jame in republiški rudarski inšpektor, Alojzij Pavel Florjančič, bivši vodja oddelka za geologijo in geofiziko, Jurij Bernik, bivši samostojni geološki raziskovalec, Boris Likar, še aktivni član uprave RŽV, Ciril Alič, bivši vzdrževalec hidravličnih vrtalnih garnitur, in Stane Šopar, bivši poslovodja vzdrževanja. Srečanje je odprl predsednik Muzejskega društva Škofja Loka mag. Aleksander Igličar, navzoče sta pozdravila podžupanja Občine Škofja Loka mag. Mirjam Jan Blažič in dekan Naravoslovnotehniške fakultete v Ljubljani dr. Jakob Likar, nekdanji strokovni sodelavec idrijskega in žirovskega rudnika.

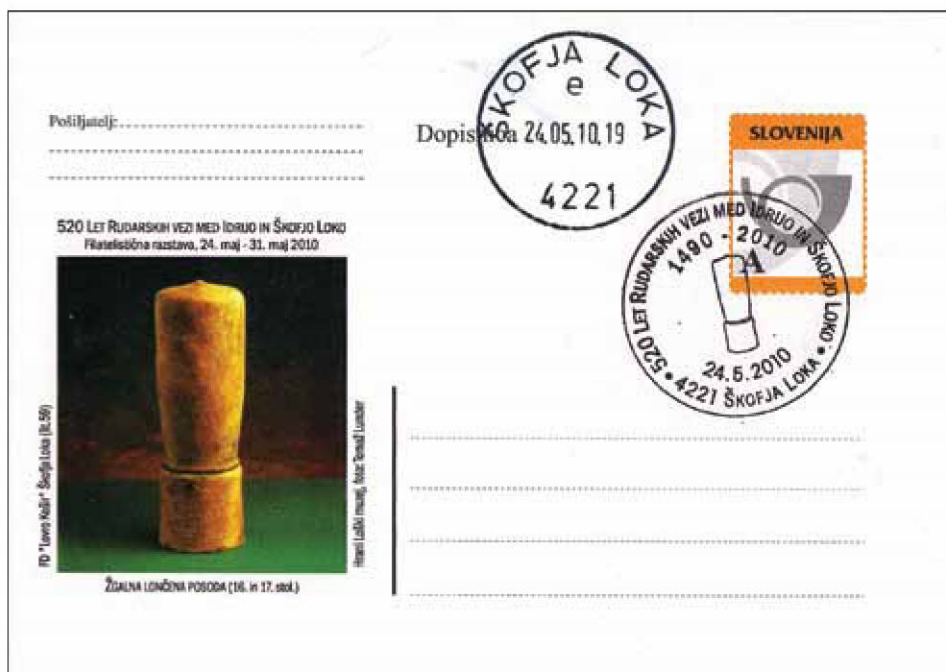
V prvem delu sta vezi predstavila Ivica Kavčič, predsednica Muzejskega društva Idrija in avtorica knjige *Živo srebro – zgodovina idrijskega žgalništva*, in mag. Srečko Beričič, član loškega muzejskega društva, s poudarkom na rudarjenju v Žirovskem vrhu.

V drugem delu večera sta se predstavila Niko Jereb, bivši dolgoletni predsednik idrijskega filatelističnega društva, s svojim eksponatom *Minerali in rudarstvo*, in mag. Srečko Beričič, predsednik loškega filatelističnega društva, z eksponatom *Rudarji, Srečno! in Spomini na Rudnik urana Žirovski vrh*. Slednjemu

je Igor Pirc, predsednik Filatelistične zveze Slovenije, izročil *srebrno odličje Lovrenca Koširja* za vsestranski, dolgoletni prispevek na področju filatelije. Filatelistični društvi iz Idrije in Škofje Loke sodita v sam vrh Filatelistične zveze Slovenije, saj jima je ta podelila diplomi za društveno aktivnost za leti 2008 in 2009 – Ločanom za 1. in Idrijčanom za 3. mesto. Podžupan Občine Idrija, Bojan Režun, obenem tudi član uprave Rudnika živega srebra Idrija v zapiranju, je z željo, da se takšna pestra kulturna srečanja obeh občin še ponovijo, odprl filatelistično razstavo.

Ob ogledu filatelistične razstave so bili na izpostavljenem okencu Pošte Slovenije na voljo priložnostni poštni žig in dotiskane celine, na temo *520-letnice rudarskih vezi med Idrijo in Škofjo Loko* ter priložnostni poštni žig, pisemski ovitki in osebne poštne znamke, s temo *50 let rudarjenja na Žirovskem vrhu*.

Večer so popestrili sijajni pevci Škofjeloškega okteta, pod vodstvom Andreja Žagarja, ki so prvič, prav za ta večer, zapeli tudi dve rudarski pesmi.

Priložnostna dotiskana dopisnica (po fotografiji Tomaža Lundra), s poštnim žigom, ki jo je izdalo Filatelistično društvo Lovro Košir Škofja Loka, 24. maja 2010, ob 520-letnici rudarskih vezi med Idrijo in Škofjo Loko.

Slavnostni nagovor dekana Naravoslovnotehniške fakultete v Ljubljani, izrednega prof. dr. Jakoba Likarja

Častitljiva 520. obletnica sodelovanja med Idrijo in Škofjo Loko daje poseben pečat rudarski stroki. Obe območji je po svoje zaznamovalo rudarstvo. Razvoj rudarske stroke na Slovenskem je v zadnjih petsto letih doživel vzpone in tudi padce, ki pa so vedno dodatno utrdili stanovsko zavest in povečali solidarnost ter tovariški odnos med montanisti. Čeprav je danes večina rudnikov kovin v Sloveniji zaprtih, je še vedno prisotna živa slika, ki na različne načine govori o rudarskem življenju in krajih, ki so se razvili ravno na osnovi rudarske proizvodnje.

Živo srebro in uran sta kemijska elementa, ki odstopata iz povprečja lastnosti drugih elementov, ki jih pridobivamo v zemeljski skorji. Zanimanje zanju, ne samo strokovne javnosti, se je v zgodovini močno spreminjalo. Zato bi bila danes dolgoročna negativna predvidevanja v povezavi z uporabnostjo živega srebra v prihodnosti težko opravičljiva. Delno se je to pokazalo pri uranu, ki je danes na svetovnem trgu zelo iskan, saj so sodobne, okolju sprejemljive tehnologije omogočile njegovo izrabo za pridobivanje električne energije v mnogih državah, kjer bo v naslednjih desetletjih temelj zanesljive oskrbe. Vsaka hitra in trenutno všečna odločitev ne prinese dolgoročnih kakovostnih rezultatov.

Slavnostni govornik izredni prof. dr. Jakob Likar, dekan Naravoslovnotehniške fakultete v Ljubljani. (foto: Ema Igličar)

To je delno povezano tudi z delovanjem in nadaljnjim razvojem Naravoslovnotehniške fakultete univerze v Ljubljani, v kateri delujejo tudi trije t. i. montanistični oddelki: geologija, rudarstvo in geotehnologija ter metalurgija in materiali. Skupne korenine razvoja teh strok so v rudarstvu v tesni povezavi z neživo naravo. Ta povezanost, ki je izrazito prepoznavna v srednjeevropskem prostoru, ima prihodnost tudi v prihodnje, seveda ob upoštevanju razvoja bolj specialističnih področij znotraj posamezne stroke. Pri tem ne moremo mimo večkratnih teženj, ki so bile prisotne v Avstro-Ogrski monarhiji, da bi se ustanovila rudarska visoka šola, ki bi izobraževala rudarske strokovnjake za potrebe širšega območja, predvsem Balkana. To se je uresničilo v okviru ustanovitve Univerze v Ljubljani, leta 1919.

Razvoj montanističnega visokega šolstva na univerzitetni ravni je bil v preteklih 90. letih vedno vpet v mednarodno sodelovanje. Visoko kakovostni in v svetu priznani profesorji so prihajali v Ljubljano iz različni delov sveta,

zato je bil tudi nivo ugleda montanistike temu primeren; sedanji trendi mednarodnega sodelovanja to samo nadaljujejo.

Dovolite mi, da se iskreno zahvalim mag. Srečku Beričiču za povabilo na to pomembno srečanje, ki ni namenjeno samo obujanju bogate zgodovine, ampak je tudi priložnost za pogled v razvoj montanističnih strok.

Rudarske vezi med Idrijo in Škofjo Loko

Ob dekanovem nagovoru je prav, da se spomnimo tudi na starosto slovenskih rudarjev, univerzitetnega profesorja dr. Antona Homana (1895–1972) iz Škofje Loke, ki je vzgojil plejado montanistov za idrijski in žirovski rudnik.

Vezi med idrijskim rudnikom in Škofjo Loko so stare toliko, kot je staro odkritje živega srebra v Idriji (leta 1490), torej celih 520 let. Legenda pravi, da je kmet, ki je pri namakanju škafo nacedil samorodno živo srebro, tega nesel v Škofjo Loko. Na Poljanskem in Žirovskem so že takrat in vse do konca 19. stoletja kopali železovo rudo, v drugi polovici 19. stoletja so kopali in topili tudi bakrovo rudo. Topli vodni vreli v Kopačnici pri Hotavljah so v 17. in 18. stoletju nudili zdravilne kopeli obolelim idrijskim rudarjem.¹ Celo desetino je v cesarjevem imenu tu pobiral oskrbnik idrijskega gospostva, čeprav je ozemlje spadalo pod loško gospostvo. Kmet Topličar je bil desetine oproščen. Tudi znameniti naravoslovec Balthasar Hacquet (idrijski rudniški zdravnik in kirurg od 1766 do 1773) je v vodi našel žveplene soli in menil, da je bila idrijskim rudarjem zares koristna za zdravljenje posledic zastrupitve z živim srebrom. Tudi lončene posode za žganje živosrebrne rude so v 16. in 17. stoletju prihajale z območja loškega gospostva. Poslovne, strokovne, stanovske in medčloveške vezi med obema rudarsko-metalurškima bazenomoma so bile nedvomno močne, saj je bila srednjeveška prometna pot, ki je vodila iz Škofje Loke skozi Poljansko dolino na Primorsko do Čedad in Vidma, pred izgradnjo južne železnice zelo pomembna.

Rudarjenje v Žirovskem vrhu

Vez med Rudnikom živega srebra Idrija (RŽS Idrija) in Rudnikom urana Žirovski vrh (RUŽV), v petdesetletni zgodovini raziskav, odpiranja, pridobivanja urana in zapiranja rudarskih del, je prav tako pomembna. Ob pričetku raziskovalnih del v Žirovskem vrhu (1960), ki jih je izvajal takratni *Institut za geološke raziskave in preiskave nuklearnih in drugih mineralnih surovin Beograd*, po domače »Beograjčani«, so se tudi idrijski rudarji vključili pri izdelavi raziskovalnih rovov in razkopov.² Kasneje so pričeli zaposlovati tudi domačine iz Poljanske

1 Pfeifer, *Zgodovina idrijskega zdravstva*, 1989, str. 23, in Kavčič, Janez Jelenec o idrijskem rudniku, str. 175–182.

2 Dolenc, Florjančič, Uranarji, str. 267–320.

doline in z idrijsko - cerkljanskega ter žirovskega območja, ki so ob delu pridobili ustrezno kvalifikacijo. Prva rudarska dela so bila izvedena v prvi polovici leta 1961 z odpiralnim rovom Pi (srb. istražni potkop), na koti 580 m, ki je povezoval rudni pojav, odkrit že s prvo strukturno vrtino B-1 pri Kašču.

Raziskovalni rovi so bili izdelani v minimalnem preseku širine 1,4–1,5 m in višine 1,8–2,0 m. Prevladovalo je ročno delo. Potrebne količine stisnjenega zraka za pogon ročnih vrtalnih kladiv in separatnih ventilatorjev za zračenje čela delovišča je proizvajal kompresor firme Ingersoll Rand, tip M52. Stroj je imel do zapiranja rudnika častno mesto v »parku veteranov«, pred nekdanjo jamsko upravno stavbo, kjer še vedno stoji (po zaslugi Cirila Aliča, skrbnega Poljanca iz Murav, le-ta ni bil odstranjen).

Priložnostni ovitek (po fotografiji B. E. F. I.), z osebno pošto znamko in poštnim žigom, ki ga je izdal Rudnik Žirovski vrh, v sodelovanju z loškimi filatelisti, 24. maja 2010, ob 50-letnici rudarjenja v Žirovskem vrhu.

Geološki zavod Ljubljana je pričel izvajati rudarsko raziskovalna dela v Žirovskem vrhu sredi leta 1967, z izdelavo spodnjega rova, na koti 430 m. Po odhodu »Beograjčanov«, sredi leta 1971, in sklenitvi pogodbe med Savskimi elektrarnami Ljubljana, kot pooblaščenim soinvestitorjem Jedrske elektrarne Krško (JE Krško), in Geološkim zavodom Ljubljana (GZL), leta 1972, je ta postal nosilec raziskav urana na področju Žirovskega vrha. V ta namen je bila konstituirana temeljna organizacija združenega dela RUŽV ali TOZD 3, ki je prevzel rudarje bivše beograjske ekipe. Povečali so preseke glavnih transportnih rogov na 12 m²

in uvedli prvo nakladalno lopato ter kamion na dizelski pogon v slovenskih rudnikih. Energetska strategija v tedanji Jugoslaviji je predvidela izgradnjo več jedrskih elektrarn. Izvršna sveta skupščine SR Slovenije in sabora SR Hrvatske sta leta 1970 sklenila sporazum o skupni graditvi dveh jedrskih elektrarn.

Za zagotovitev potrebne surovine za gorilne elemente in nemoteno obratovanje JE Krško naj bi pridobivali domačo uranovo rudo ter uranov koncentrat, t. i. rumeno pogačo. Tako so leta 1976 za potrebe investicijske izgradnje oblikovali Rudnik urana Žirovski vrh (RUŽV), v ustanavljanju, z upravnim sedežem v Škofji Loki, in novo vodstvo. Direktor je postal Franc Braniselj, priznani slovenski gospodarstvenik in bivši generalni direktor podjetja Loške tovarne hladilnikov Škofja Loka. Novi direktor je odločno zavrnil republiški predlog o združitvi RUŽV z Rudnikom živega srebra Idrija (RŽS Idrija), rekoč: »... *zakonska zveza dveh revnih se ne izplača*«.

V novi ekipi sta bila tudi dva sodelavca, ki sta leta 1977 prišla neposredno iz idrijskega rudnika: bivši vodja TOZD Jame s topilnico Srečko Beričič, ki je prevzel vodenje rudarskega oddelka, in bivši vodja jamomerstva Andrej Pisk, ki je spet prevzel jamomerstvo (kasneje vodja jamskega obrata) v RUŽV.

Iz Geološkega zavoda Ljubljana se je vključil še inženir na investicijah Matija Koželj (prav tako Idrijčan). Zaradi zahtevnosti investicijske izgradnje in izdelave jamske pridobivalne tehnologije so investicijsko skupino okrepili še zunanji sodelavci, med njimi Uroš Bajželj, takratni direktor Rudarskega instituta v Ljubljani, pred tem pa dolgoletni glavni tehnični vodja jame v idrijskem rudniku (kasneje univerzitetni profesor na montanistiki v Ljubljani). Prav v projektnih rešitvah so bile pomembne izkušnje in tehnologija pridobivanja v idrijskem rudniku. Rudnik urana Žirovski vrh se je postopoma razvijal v sodoben rudnik, tako glede pridobivanja uranove rude kakor varstva delavcev in okolja. Zaradi inovativnega in racionalnega pristopa pri načrtovanju izdelave odpiralnih, transportnih, rudarskih ter hkrati geoloških raziskovalnih objektov pri odpiranju jame RUŽV so sodelavci investicijske ekipe (Egon Lukacs, Matija Koželj in Anton Sedovšek) prejeli leta 1980 visoko priznanje, republiško Kidričevo nagrado.

V letu 1977 je idrijski rudnik začasno prekinil proizvodnjo živega srebra, zato so se nekateri rudarji zaposlili v RUŽV in pri GZL ter tako nadaljevali rudarjenje na Žirovskem vrhu. V 80. letih prejšnjega stoletja je tehnično vodenje rudarskih del pri

Nekdanja sodelavca (od leve proti desni) Peter Dolenc, direktor Rudnika Žirovski vrh, in mag. Srečko Beričič v pogovoru z Bojanom Režunom, podžupanom Občine Idrija. (foto: Marko Vraničar)

GZL in izdelavo izvedbenih rudarskih projektov vodil Ivan Podobnik, nekdanji direktor idrijskega rudnika. Po letu 1979, ko je RUŽV oblikoval svojo lastno izvajalsko ekipo, so delavci GZL postopoma prihajali v Rudnik urana Žirovski vrh in tako so se Idričani začeli zaposlovati v RUŽV še v večjem številu. Do leta 1990 se je zaposlilo 64 delavcev iz idrijsko-cerkljanske občine, 17 od njih je bilo prej redno zaposlenih v idrijskem rudniku.³

Bližina idrijskega rudnika s svojimi objekti, opremo in izkušenimi kadri je ponujala ugodne možnosti sodelovanja s pogodbenimi deli:

- izvajanje kontrolnih meritev zaprašnosti,
- skladiščenje razstrelilnih sredstev za potrebe jamskega obrata RUŽV (od 1980 do 1987),
- izdelavo desetih slepih jaškov, s sodobno premično platformo firme Alimak, v skupni dolžini 490 m,
- izvajanje zahtevnih rudarsko-gradbenih del (skupaj z GZL) pri izdelavi glavnega transportnega rova P-11 s površine (s pričetkom leta 1980), do stacionaže 253 m, kjer so se leta 1982 srečali z ekipo RUŽV, ki je izdelala rov iz jamske strani.

Medsebojno sodelovanje strokovnjakov, ki so izhajali iz idrijskega rudnika, t. i. »kovačnice rudarskih kadrov«, je bilo pestro, čeprav so bili razpršeni po različnih podjetjih in institucijah. Združevalo jih je timsko strokovno delo pri izgradnji in zagonu RUŽV. Primeri takšnega skupnega dela so bili: izdelava rudarskega projekta za izkoriščanje uranove rude v nahajališču Žirovski vrh, izdelanega v letih 1981–1984 (odgovorni vodja projekta je bil Franc Likar iz RUDIS, inženiring Trbovlje, bivši vodja razvoja v RŽS Idrija), načrtovanje, izbor, nabava in zagon ustrezne opreme ter naprav za geološke raziskave in rudarska pridobivalna dela, razni rudarski izvedbeni projekti, izdelava jamskih objektov in izvajanje geoloških raziskovalnih del, kjer so »Idričani« sodelovali v okviru RUŽV ali pri zunanjih izvajalcih, kot so bili RUDIS, inženiring Trbovlje, Geološki zavod Ljubljana, Rudarski institut Ljubljana, VTOZD Montanistika Ljubljana in Rudnik živega srebra Idrija. S formiranjem lastne izvajalske ekipe RUŽV, od leta 1979 dalje, se je povečala dinamika geoloških raziskav in zagotovil hitrejši napredek na odpiralnih jamskih objektih. Ekipa je bila usposobljena tudi za uspešno odkopavanje uranove rude.

3 Beričič, Florjančič, *Rudarske vezi med Idrijo in Žirovskim vrhom*, str. 11–20.

Zaključek

Rudarske vezi med Idrijo in Žirovskim vrhom so bile pomemben prispevek k vrhunskim dosežkom rudarske dejavnosti v slovenskem in takratnem jugoslovanskem prostoru. Z razvojem in uporabo visoko produktivne opreme z električnim oziroma dizelskim pogonom v tehnološkem procesu pridobivanja uranove rude so rudarski strokovnjaki v RUŽV omogočili humano (preprečevanje onesnaževanja zraka in varovanje zaposlenih) in ekonomsko uspešno rudarjenje (visoko produktivno, z majhnim številom zaposlenih).

Od poskusnega odkopavanja v RUŽV, ki se je pričelo julija 1982, do ustavitve pridobivanja rude in proizvodnje uranovega koncentrata, julija 1990, s sklepom vlade Republike Slovenije, je bilo iz vseh rudarskih del pridobljeno 3.307.000 ton izkopanine, od tega 633.000 ton uranove rude, proizvedeno 452 ton uranovega koncentrata (s pričetkom proizvodnje leta 1984), izdelano 60 km jamskih rogov, zaposlenih pa 483 delavcev.⁴

Leta 2002 se je pričelo in leta 2005 končalo trajno zapiranje jamskega obrata Rudnika Žirovski vrh. Sanacija odlagališča rudarske jalovine Jazbec se je začela v letu 2005, končala pa ob koncu leta 2008. Junija 2010 so dokončali tudi sanacijska dela na odlagališču hidrometalurške jalovine Boršt, ki so jih pričeli leta 2007.

Med investicijsko izgradnjo RUŽV je bila izvedena rekonstrukcija ceste Škofja Loka–Gorenja vas, medtem ko loška obvoznica zaradi neusklajenih lokalnih interesov ni bila zgrajena, zgrajen je bil tudi 20 kV daljnovod Žiri–Žirovski vrh.

Na prostoru nekdanjega predelovalnega obrata so v preteklih letih s sredstvi RŽV zgradili Gospodarsko cono Todraž, ki je po zaprtju rudnika omogočila odpiranje novih delovnih mest. RŽV (7 delavcev) pripravlja center za dolgoročno upravljanje in informiranje javnosti, ki bo obsegalo tekoče vzdrževanje saniranih objektov in nadzor nad vplivi na okolje.

LITERATURA:

Beričič, Srečko; Florjančič, Alojzij Pavel: Rudarske vezi med Idrijo in Žirovskim vrhom.

V: *Zbornik radova, VII. jugoslovanski simpozijum o podzemnoj eksploataciji.*

Rudarstvo juče, danas, sutra. Bled–Idrija, 1990, str. 11–20.

Dolenc, Peter in Florjančič, Alojzij Pavel: Uranarji. V: *Rudnik urana Žirovski vrh.* Radovljica : Didakta, 2000.

Kavčič, Janez: Janez Jelenec o idrijskem rudniku. V: *Ledinska kronika*, Ledine : Župnijski urad, 2009, str. 175–182.

Pfeifer, Jože: *Zgodovina idrijskega zdravstva* : zdravstveno in socialno varstvo idrijskih rudarjev v preteklih stoletjih. Idrija : Mestni muzej, 1989.

Zloženka: *Rudnik Žirovski vrh – sanacija objektov nekdanjega RUŽV*, Todraž : RŽV, 2009.

4 Iz zloženke: *Rudnik Žirovski vrh – sanacija objektov nekdanjega RUŽV*.

Petdeset let od odkritja urana v Žirovskem vrhu

Dne 30. junija 2010 so bila zaključena zadnja dela na odlagališču hidrometalurške jalovine Boršt. Nekdanji Rudnik urana Žirovski vrh, v nadaljevanju RUŽV, je s tem končno zaprt in saniran. Skoraj natančno petdeset let zatem, ko je bil 29. maja 1960 v Žirovskem vrhu odkrit uran. Rudnik smo raziskovali dvajset let, ga začeli leta 1977 odpirati, leta 1982 smo začeli redno odkopavati rudo, ki smo jo od leta 1984 do konca junija 1990 predelovali v rumeno pogačo, uranov koncentrat. Zapiranje je torej trajalo natanko dvajset let. Vsekakor smo ga zapirali predolgo, kakor smo ga predolgo tudi odpirali. Vmes smo ga izkoriščali nepolnih deset let. Če smo natančni, le osem let in pol. Kljub temu smo v tem času uspeli iz sorazmerno revnega rudišča izkopati 633.000 ton rude in pridobili iz nje 452 ton uranovega koncentrata in pri tem leta 1990 dosegli načrtovano količino in kakovost rude in koncentrata.

Zakaj tako neugodno, pravzaprav nedopustno razmerje posameznih obdobj rudnika: **odpiranje – proizvodnja – zapiranje**? Saj bi namesto doseženega **20:10:20** to morale biti zagotovo boljše, vsaj **10:20:10**. Po investicijskem programu je bil čas amortizacije dejansko enaindvajset let. V tem času naj bi poplačali investicijo, ki je stala okoli 130 milijonov dolarjev. To bi se predvidoma tudi zgodilo, če ne bi še naprej delali napak. Med njimi je bila najbolj usodna nepremišljena odločitev o takojšnjem in dokončnem prenehanju proizvodnje. Razen političnih razlogov za zaprtje ni bilo osnove, še manj potrebe, pravzaprav je bilo to nesmiselno in škodljivo dejanje. Preletimo na kratko glavne vzroke za tako »neugodno« formulo 20:10:20.

Takoj po 2. svetovni vojni je bilo v svetu in pri nas veliko zanimanje za jedrske surovine in uran. Zaradi strateških, tudi vojaških interesov je ta dejavnost običajno spadala k notranjim zadevam države. To je bilo pri nas še posebej izrazito in je dolgo časa zaviralo raziskovalno delo, ki je bilo centralizirano iz Beograda. Po pričevanjih Pavla Savića, Stevana Dedijerja, Antona Peterlina in drugih so naši politiki in vojaki resno razmišljali o lastni atomski bombi. Vendar po do sedaj

znanih podatkih do resnih poskusov za dosego jedrskega orožja pri nas ni prišlo. So pa na račun teh atomskih ambicij, kot »postranska škoda«, nastali inštituti Jožef Stefan v Ljubljani, Ruder Bošković v Zagrebu in Nikola Tesla v Vinči.

Kljub dobro razviti montanistiki in sposobnih strokovnjakih, še posebej v Sloveniji, so takoj po vojni raziskave jedrskih surovin pri nas vodili sovjetski strokovnjaki. Po zgledu rudnika srebra v češkem Joahimovu, od koder sta zakonca Curie dobila prvi uran, so Sovjeti raziskave sprva usmerjali v rudnike kovin hidrotermalnega nastanka. Ekipa prof. Zontova je po tem principu leta 1947 v Rudniku živega srebra Idrija odkrila uran v skonc skrilačih. Do konca petdesetih let so pridobili nekaj rude in koncentrata. V petdesetih letih odkrijejo pojave urana v naših premogovnikih, kjer pri tem sodelujejo tudi strokovnjaki Geološkega zavoda Ljubljana (GZL) in Inštituta Jožef Stefan (IJS). Pridobijo nekaj radioaktivnega pepela, vendar ne obvladajo tehnologije izluževanja urana iz pepela, tako kot so imeli težave tudi pri njegovem pridobivanju iz idrijskih uranonosnih skrilačev. Na prvi in drugi konferenci o miroljubni uporabi jedrske energije, leta 1955 in zlasti leta 1958 v Ženevi, so naši raziskovalci izvedeli, da se uran nahaja tudi v paleozojskih kontinentalnih sedimentih, takih pa je v Sloveniji kar nekaj. Beograjski geologi začnejo raziskovati ozemlje od Idrije do Škofje Loke in Antonije Antonović 29. maja 1960 odkrije prve radioaktivne pojave v grōdenskih klastitih Žirovskega vrha. **Prvih deset let, kasneje usodnih za Žirovski vrh, je bilo že takrat zamujenih!**

Leta 1961 se začno na Žirovskem vrhu rudarska dela proti vrtini B-1, ki je istega leta navrtala bogato uranovo rudo na obzorju 580 m. Med leti 1965 in 1968 Beograjčani uspešno pridobivajo kakovostno rudo iz poskusnih odkopov zgornje jame. V tem času dva dogodka usodno vplivata na prihodnost Žirovskega vrha. Leta 1966 je namreč neslavno propadel rudnik urana Gabrovnica pri Kalni v Srbiji. Uran so v granitih Stare Planine odkrili že leta 1949, ga nato raziskovali, v začetku šestdesetih let poskusno odkopavali in začeli leta 1965 z redno proizvodnjo. Dosegli so samo tretjino načrtovane količine in za 300 % slabšo kakovost odkopane rude od pričakovane. To je slabo vplivalo tudi pri delih v Žirovskem vrhu. Istega leta (1966) pade še notranji minister Aleksander Ranković (Kalna je bila očitno še ena njegova »krivda«), pod katerega sodi vsa jedrska dejavnost, seveda tudi geološka in rudarska. S tako imenovano »decentralizacijo« preide

Avtor prispevka na mestu prve globoke strukturne raziskovalne vrtine B-1 na Žirovskem vrhu, nad Jurkom, leta 1977. Na levi v sredini Gorenja vas, na obzorju Koprivnik, Mladi in Stari vrh, pod njim Javorje. (foto: Božidar Ilić)

Rudnik se je prvih dvajset let raziskoval klasično – z vodoravnimi obzorji, rovi majhnega profila in s tirno mehanizacijo. Slika iz sedemdesetih let prikazuje ročni izvoz izkopnine v zgornji jami skozi rov P-9. (foto: Vlastja Simončič)

financiranje z Zvezne komisije za jedrske surovine na SR Slovenijo.

Leta 1970 skleneta Slovenija in Hrvaška dogovor, da zgradita jedrsko elektrarno v Krškem. Obe vidita svojo surovino za gorilne elemente v Žirovskem vrhu, čeprav tedanja Kavčičeva vlada v Sloveniji ni naklonjena primarnemu sektorju, v katerega spada tudi rudarstvo. To ni dobra popotnica za rudnik v Žirovskem vrhu. RUŽV je bil namreč še bolj kot druge inštitucije izrazito pod težko roko politike, pravzaprav je postal kar njena žrtev. V tem času prevzame Geološki zavod Ljubljana od Geoinstituta Beograd vsa geološka in rudarska dela. Ko do leta 1972 nekaj deset njihovih strokovnjakov odide, ima GZL v Žirovskem vrhu dva jedrska montanista začelnika. Slovenija tudi sicer nima izkušenj z odpiranjem novih rudnikov. Zadnji večji, velenjski premogovnik, je bil odprt pred sto leti, natančneje leta 1875. Do sredine sedemdesetih let se rudarska ekipa GZL solidno krepi, vključujejo se novi strokovni kadri, TOZD RUŽV začne ponovno s poskusnim odkopava-

njem, kot Beograjčani že pred petimi leti. V tem obdobju smo zaradi prehitrega odhoda Beograjčanov dodatno pridelali **najmanj pet let zaostanka**.

Po svetovni energetske krizi leta 1974 začnemo leta 1976 z detajlnimi raziskavami v jami. GZL in Savske elektrarne izdelata elaborat o družbeno ekonomski upravičenosti izgradnje rudnika. Samoupravna interesna skupnost elektrogospodarstva Slovenije (ISEP) in Elektrogospodarstvo Slovenije ustanovita *Rudnik urana Žirovski vrh v ustanavljanju*. Ta naziv bo rudnik nosil vse do svoje trajne prekinitev proizvodnje in še čez! Investicijski biro Elektroprojekt Ljubljana je leta 1977 izdelal Investicijski program za eksploatacijo 160.000 ton rude letno in za proizvodnjo 120 ton uranovega oksidav koncentratu. Politika, Elektrogospodarstvo Slovenije in Interesna skupnost za energetiko in premogovništvo se odločijo za rudnik. Strokovnjaki opozarjamo na visoko ceno domačega koncentrata, ki je trikrat višja, kot je na svetovni borzi. Prevlada mnenje, da je z domačo surovino zagotovljen lastni in neodvisni strateški energent, ta pa predstavlja le šest odstotkov cene elektrike iz nuklearke. Poleg tega z lastno surovino letno prihranimo 6 milijonov dolarjev. V tem ključnem času Hrvatom ne dovolimo, da bi si iz Žirovskega vrha zagotovili svojo polovico surovine za JE Krško. To je bil na koncu

osemdesetih let prejšnjega stoletja eden naj-usodnejših žeblicev v krsto RUŽV. Takrat so Hrvati, prej izrinjeni od solastništva v Žirovskem vrhu, začeli kupovati svojo polovico urana na cenejšem svetovnem trgu.

Glavni projekt za tehnologijo predelave uranove rude je leta 1979 izdelala ameriška firma Fluor Utah. RUŽV se je leta 1980 odločil za uvedbo breztrne jamske mehanizacije. Rudis Trbovlje je leta 1981 naredil glavni rudarski projekt, ki bi moral biti narejen pred projektom za predelavo rude. Rudarski projekt je bil narejen le za revir 1, ne za cel rudnik, kar je bila slaba popotnica za naprej. Kasneje nam je z lastnim projektiranjem uspelo stvari močno izboljšati. Časovna stiska je bila velika. Pospešeno gradimo objekte rudnika, intenzivno zaposluje strokovne kadre, delavce dodatno rudarsko izobražujemo, gradimo stanovanja, intenziviramo detaljne raziskave v jami in se pripravljamo na proizvodnjo. Zaradi težav z devizami, in s tem s financiranjem izgradnje, smo prepočasi osvajali proizvodnjo in tako izgubili še **najmanj dve leti**.

Kljub navedenim tegobam nam je šlo delo dobro od rok. Tudi na rovaš goste mreže jamskih vrtin 5 x 5 m, s katerimi smo si pripravili kakovostne eksploataibilne rezerve, ki so nam zagotavljale dolgo-ročno in uspešno eksploatacijo. Leta 1981, v času najintenzivnejših priprav na poskusni odkop v bloku 1, smo izdelali projekcijo razvoja RUŽV do leta 2000, ki je upoštevala zvezni dogovor, da do tega leta zgradimo v Jugoslaviji še dve nuklearki po 1.000 MW moči, za kar je bilo treba dobiti iz Rudnika urana Žirovski vrh letno 430 ton U_3O_8 . V drugi fazi bi morali povečati obstoječe kapacitete z radio-metrično separacijo in postaviti drugo linijo v drobilnici, kar je bilo predvideno že v IP 1977. V tretji fazi bi povečali kapaciteto jame in predelave, četrta faza pa je predvidevala novo jamo in novo predelavo. Morda so bili načrti preveč optimistični, čeprav je bilo potencialnih rezerv urana dovolj za petindvajset let obratovanja navedenih treh nukleark. Ne smemo namreč pozabiti, da je bil masiv Žirovskega vrha drugi največji energetski vir fosilnih goriv v Sloveniji, takoj za premogovnikom Velenje, za bodoče samooplodne jedrske reaktorje tretje generacije pa daleč najpomembnejši.

Obseg rudišča, položaj orudenja in kakovost rude smo določali predvsem z vrtanjem s površine in iz jame. V vsem obdobju je bilo v rudišču Žirovski vrh izvrtano 64.000 m strukturnih vrtin. Vrtina B-60, v bližini kmetije Sive, je bila globoka 423 m. (foto: Tomaž Budkovič)

Moderni jamski kamion z nosilnostjo 12 ton, na merilnem mestu RV-3, pred glavnim izvoznim rovom P-11, kjer se je avtomatsko merila celotna količina izkopnine in vsebnost urana v njej. V teh t. i. radimetričnih vratih je bila leta 1986, kot prva v Jugoslaviji, izmerjena radioaktivnost, ki jo je povzročila černobilska nesreča.

nosti v nadaljevanju in slepomišljenja v energetskih krogih v šestdesetih in sedemdesetih letih, bi bil rudnik lahko odprt že pred energetsko krizo, ki je izbruhnila leta 1974 ali pa kmalu po njej. Inflacija osemdesetih let nas zato ne bi usodno prizadela, ker ne bi bili več tako odvisni od deviz. Kot močan energetski steber bi zelo verjetno preživeli zeleno krizo po Černobilu in kratko obdobje

Končni proizvod, uranov koncentrat, imenovan tudi rumena pogača, so bogatili v tujini. Fotografija označenih sodov s koncentratom pred transportom. (foto: Tomaž Lunder)

V obdobju osvajanja polne proizvodnje nas je leta 1986 morda najusodnejše prizadela jedrska nesreča v Černobilu. Protijedrski aktivisti, senzacionalistični novinarji in nekateri »strokovnjaki«, med njimi so bili še posebej aktivni na Škofjeloškem, so uprizorili silovito kampanjo proti rudniku. Ob rušenju starega sistema in privajanju na prihajajočo demokracijo nihče od vplivnih politikov in strokovnjakov ni hotel tvegati, da bi izgubil podporo volivcev in oblastnikov, če bi stopil v bran uporabnemu energetskemu konju. 30. junija 1990 sta bila ustavljena odkopavanje uranove rude v Žirovskem vrhu in proizvodnja uranovega koncentrata.

Smeli bi zaključiti takole: Če ne bi bilo slabe raziskovalne politike v štiridesetih in petdesetih letih prejšnjega stoletja, toge centralistične ekskluzivnosti in izsiljenih nizkih cen urana. Prav tedaj je namreč zaradi zmanjšanja jedrske oborožitve padla cena urana po dolgoročnih pogodbah s 50 dolarjev in več na 5 dolarjev za libro U_3O_8 na spot (prostih) trgih. Cena uranu je kasneje začela rasti in je leta 2007 prišla celo do 140 dolarjev za libro U_3O_8 , kasneje se je zopet stabilizirala okoli 50 dolarjev.

Ob vsem tem ne smemo pozabiti tudi na naše velike še neizkoriščene notranje rezerve. Ker smo bili pri odpiranju v veliki časovni stiski, isto-

časno pa nismo imeli posebnih težav z denarjem, s katerim smo sicer ravnali racionalno in odgovorno, se nismo uspeli dovolj posvečati še nekaterim pomembnim stvarem. Tudi takratna družbena ureditev nas pri tem ni dovolj stimulirala. Lahko bi se bolj tehnološko in kadrovsko organizirali, zmanjšali bi zaposlenost (glede na zahodne standarde in tudi za naše sedanje razmere) vsaj za polovico, racionalizirali bi proizvodnjo in še marsikaj bi še našlo. Ena od zelo trdoživih razvad tistega časa je bila prevelika povezanost s številnimi raziskovalnimi inštituti, projektivnimi biroji in različnimi republiškimi inštitucijami. To je trajalo dolgo, predolgo še v fazi zapiranja rudnika. Poleg vsega pa se je RUŽV po ustavitvi proizvodnje nenadoma znašel pod Ministrstvom za okolje in prostor, namesto da bi ostali tam, kamor smo po naravi dela spadali, v energetiki. Ne nazadnje smo se šibko in neustrezno odzivali na napade okoljevarstvenikov in drugih nasprotnikov jedrske energije. Bilo je še več drugih stvari, a naj te zadostujejo.

Pogled na sanirano odlagališče jalovine Jazbec iz zraka.

(foto: Jože Bevk)

Dvajset let po prenehanju proizvodnje skoraj ni moč ničesar več videti, kar bi spominjalo na некоč edini delujoči rudnik urana pri nas. Le vhodni del rova P-10 na najnižjem obzorju 430 m je ohranjen, ker je v domeni Slovenske vojske. Brez potrebe in z visokimi stroški so bili odstranjeni vsi rovi zgornje jame, glavni izvozni rov P-11, drobilnica s platojem, vzorčevalna postaja, transportni trak preko lokalne ceste in oba velika silosa za zdrobljeno rudo – impozanten in atrak-

tiven kompleks, kot naročen za kulturno-izobraževalno in muzejsko-turistično dejavnost. Žal, za vedno zgubljeno, pravzaprav nespametno zapravljeno.

Kako drugače je v sosednjem rudarskem kraju Idriji. Ohranili so kamšt, klavže, Antonijev rov izvozni jašek Frančiške s strojnico idr. Človek se vpraša, zakaj pa tam lahko. Seveda je vse kaj drugega 500 let rudarske tradicije kot nekaj deset let rudnika v Žirovskem vrhu.

Pustimo sociologom, da razglabljaajo o morebitnem drugačnem dojemanju stvari Mediterancev, h katerim gravitirajo Idrijci, in po drugi strani Rovtarjev, kamor spada Žirovski vrh. Nedvoumno pa se lahko s hvaležnostjo spomnimo stoletnih rudarskih vezi med nami, s poudarkom na času, ki ga je zamejil čas rudarjenja na Žirovskem vrhu, torej zadnjih petdeset let. To je sicer obdelal moj nekdanji sodelavec na RUŽV, prijatelj Srečko Beričič, že pred mano in to izčrpno, oba pa še prej, pred dvajsetimi leti, ko sva pisala o Rudarskih vezeh med Idrijo in Žirovskim vrhom. Z idrijskega konca je tedaj delalo v RUŽV 64 delavcev, več kot polovica jih je prej že delala v idrijskem rudniku.

Pogled na sanirano odlagališče jalovine Boršt iz zraka. (foto: Jože Bevk)

Seznam zaposlenih delavcev v RUŽV iz občine Idrija (stanje marec 1990)*

Zap. št.	Ime in priimek	RŽSI	BG	GZL	UP	opombe
1	Srečko Beričič	x				
2	Marijan Bevk	x				
3	Ciril Bratuš	x			x	
4	Mirko Brence			x		
5	Franci Čadež	x				
6	Anton Erjavec		x	x	x	
7	Alojz Fortuna	x			x	
8	Ivan Gantar					
9	Emil Gnezda	x		x	x	
10	Bruno Gorjan		x	x	x	
11	Alojz Habe	x			x	
12	Silvester Habe				x	
13	Jože Hladnik		x	x	x	
14	Janez Hribovšek	x				
15	Marijan Kajnc					
16	Valentin Kastrin	x		x		
17	Ciril Kenda			x		
18	Janez Klemenčič	x				
19	Janko Kosmač	x			x	
20	Rajnfrid Kralj	x			x	
21	Marko Kržišnik					
22	Ivan Kuštrin *	x		x		*
23	Jože Lakner	x			x	
24	Karol Lampe	x			x	
25	Ivan Lesjak	x				
26	Boris Likar	x		x		
27	Ivan Logar		x	x	x	
28	Marjan Logar	x			x	pdr
29	Zmago Logar			x		
30	Ivan Lukač				x	
31	Valent Majsen					
32	Mile Maleševič	x				
33	Ivan Medard		x	x	x	
34	Franc Miljavec					
35	Anton Mlakar	x			x	

* Popravljen oziroma dopolnjen seznam, objavljen v: Srečko Beričič, A. Pavel Florjančič, Rudarske vezi med Idrijo in Žirovskim vrhom. *Zbornik radova. VII. jugoslovenski simpozijum o podzemnoj eksploataciji. Rudarstvo juče, danas, sutra*. Bled-Idrija, 29. 5.-1. 6. 1990, str. 19-20.

36	Franc Mlakar	x			x	
37	Franc Moravec	x				pdr
38	Srečko Mrak					
39	Ivan Mrljak	x				
40	Janez Nedižavec			x	x	
41	Ivan Novak				x	
42	Danijel Pajer		x	x	x	
43	Ivan Pavšič	x			x	
44	Aleksander Peternej	x			x	
45	Srečko Pirc				x	
46	Andrej Pisk	x				
47	Vladimir Pisk					pdr
48	Franc Pivk	x		x		
49	Gorazd Podkrajšek					
50	Vinko Podobnik		x	x	x	
51	Jože Rojc					
52	Jože Sedej					
53	Ludvik Sedej	x			x	
54	Vinko Sedej	x			x	
55	Miroslav Simonič	x		x		
56	Peter Skok	x				
57	Andrej Tratnik	x			x	
58	Marko Tratnik	x				
59	Anton Trček					
60	Jožef Troha				x	
61	Florijan Tušar					
62	Franko Uršič	x				
63	Jožef Vončina				x	
64	Ivan Zajc			x		

LEGENDA:

RŽSI – Rudnik živega srebra Idrija

BG – Beograjski Geoinstitut

GZL – Geološki zavod Ljubljana

UP – upokojenec RUŽV

pdr – prekinil delovno razmerje v RUŽV

* – Ivan Kuštrin je delal na rudniku v Žirovskem vrhu, vendar je ostal v sestavi idrijske ekipe v RUŽV.

Občina in občinski nagrajenci

Občina Škofja Loka z izkušnjami v mednarodnem sodelovanju 3. del

Zvezna republika Nemčija

Nemčija, kakršno poznamo danes, je nastala oktobra leta 1990, s pridružitvijo¹ dežel Nemške demokratične republike Zvezni republiki Nemčiji. Nemčija je upravno razdeljena na 16 zveznih dežel² (Bundesland), ki imajo lastne parlamente (Landtag) in vlade (Landesregierung). Zvezne dežele samostojno, z deželnim pravom določajo svoja vladna okrožja (Regierungsbezirk).³ Ta pa se delijo na t. i. neokrožna⁴ mesta (kreisfreie Stadt), ki jih je v Republiki Nemčiji 123 in 323 deželnih okrožij (Landkreis).⁵ Deželna okrožja se nadaljnje delijo na mesta (Stadt) in občine (Gemeinde).⁶

Veduta Freisinga v 18. stoletju.

(iz: W Brugger, A. Kunzmann, Freising)

- 1 Četudi se za dogodek pogosto uporablja izraz združitev, je dejansko šlo za priključitev, saj ni nastala nova država.
- 2 Pobrateno Mesto Freising leži na Bavarskem, v vladnem okrožju Zgornja Bavarska in istoimenskem deželnem okrožju Freising.
- 3 Zvezna dežela Bavarska se deli na 7 vladnih okrožij, (Regierungsbezirk), 25 neokrožnih mest (kreisfreie Stadt) in 71 deželnih okrožij (Landkreis). Vladno okrožje Zgornja Bavarska pa se deli na 7 neokrožnih mest (München, Ingolstadt, Rosenheim, Freising, Landsberg am Lech, Bad Reichenhall, Traunstein) in 26 deželnih okrožij, med katerimi je tudi deželno okrožje Freising.
- 4 Neokrožna mesta imajo istočasno občinske in okrožne kompetence in status mest, ki so enakovredna okrožjem.
- 5 Budja, Kocbek, *Teritorialne členitve v državah članicah Evropske unije*, str. 101.
- 6 Republika Nemčija šteje 12.500 občin.

Freising

Mesto⁷ Freising

uradna stran mesta Freising: <http://freising.de/>

Sporazum podpisan v Škofji Loki: 3. 7. 2004

Območje današnje Občine Škofja Loka je bilo vse od darilne listine Otona II. iz leta 973 do sekularizacije leta 1803 del posesti škofov iz Freisinga na Bavarskem. Mesti povezuje 830 let skupne zgodovine, ob podpisu Listine o pobratenju 3. julija 2004 pa sta se s podpisom o vzajemnem sodelovanju na kulturnem, gospodarskem in znanstvenem področju župan Občine Škofja Loka Igor Draksler in nadžupan Mesta Freising Dieter Thalhammer še bolj trdno zavezala za ohranitev skupne zgodovine.

Freising je eno najstarejših zgornjebavarskih mest. Že v predzgodovinskem času (okrog 1200 pred Kristusom) je bil poseljen Domberg.⁸ V prvih stoletjih svojega obstoja je bil Freising celo najbolj pomemben kraj v bavarskem predalp-skem prostoru, v prostoru med starimi rimskimi mesti Augsburgo, Salzburgom in Regensburgom. Dokazano je, da je bil v Freisingu v začetku 8. stoletja knežji dvor. Čeprav Korbinijan velja za prvega brižinskega škofa, ustanovitvenega svetnika škofije, je bila brižinska škofija kanonično ustanovljena šele leta 739, s škofom Bonifacijem. *»Veliki duhovni osebnosti Korbinijan in Bonifacij, ki sta postavila temelje Freisingu v 8. stoletju, nista bila Freisingžana, ampak Evropejca. Iz svojih domačih dežel Francije in Britanije sta prepotovala vso celtno in prinesla zahodno širtno v Freising. V naslednjih stoletjih je Freising razširil svoje tlpalke po Evropi«,* navaja nadžupan Dieter Thalhammer.⁹ Sv. Korbinijan je še danes zavetnik Münchenske in brižinske nadškofije. Medved, ki krasi freisingški grb, naj bi mu po legendi nosil tovor preko Alp.

Vključevanje slovenskega ozemlja na germanski zahod in uvrščanje Slovencev v ljudstvo podložnikov je bilo povezano z madžarskim porazom pri Augsburgu (955). Z madžarskim umikom je naše ozemlje ponovno pripadlo nemškemu vplivu, s tem pa se je okrepilo kolonizacijsko, misijonarsko in kulturno delovanje brižinske škofije, ki se je začelo z njeno ustanovitvijo. Škofje so za ta namen od vsega začetka dobivali posvetno oblast nad posestvi v današnji Avstriji in Sloveniji. Nemški vladar je svobodno razpolagal z našo zemljo in jo razdal različnim velikašem, posvetnim ter cerkvenim, da bi s tem pridobil njihovo naklonjenost. V

7 Po reformi o teritorialni členitvi Zgornje Bavarske (1972) je Freising pridobil status neokrožnega mesta. Zato se v nadaljnjem besedilu imenuje Mesto Freising (Grosse Kreisstadt Freising).

8 V centru Domberg v Freisingu se je izobraževal in kasneje predaval sedanji papež Benedikt XVI. Papež Pavel VI. ga je 24. 3. 1977 imenoval za nadškofa v Nadškofiji München in Freising in še istega leta za kardinala.

9 Thalhammer, V duhu prijateljstva in partnerstva, str. 29.

takih razmerah se je na slovenskem ozemlju močno zasedrila škofija,¹⁰ ki je imela sedež v Freisingu na Bavarskem. Kardinal dr. Friedrich Wetter v svojem nagovoru Krščanstvo temelj Evrope¹¹ dodaja: *»Čeprav so v primeru freisinške škofije odnosi do njenih posesti temeljiti predvsem na gospodarski podlagi, ni ostalo samo pri tem. Pomislimo samo na škofa Abrahama, ki je razširil misijonarsko dejavnost med Slovani v njihovem jeziku s pomočjo znamenitih Brižinskih spomenikov iz Freisinga do Slovenije.«*

Pomemben mejnik v razvoju Mesta Freising je ustanovitev Münchna (leta 1158), ki se je razvil v gospodarsko ter politično središče in je bližnje škofijsko mesto vse bolj prehitel. Sekularizacija v letih 1802/03 je prekinila duhovno oblast in cerkev razlastila premoženja, ki je prešlo na Bavarsko. Nekdanja knezoškofijska prestolnica in rezidenca je postala razmeroma nepomembno podeželsko mesto v novi kraljevini Bavarski. Škofijski sedež je bil leta 1821 prenesen v München z novim imenom Nadškofija München in Freising.¹² Bolj kot industrijsko mesto je Freising postal mesto šol in uprave, s sedeži javnih ustanov. Močan kulturni poudarek dajejo predvsem celotni Domberg, zlasti Marijina stolnica kot sokatedrala münchenske Frauenkirche, škofijski muzej, izobraževalno središče münchensko-freisinske nadškofije, muzej zgodovinskega društva, stolnična knjižnica in Asamovo gledališče. V Weichenstephanu sta nastala državno posestvo in kmetijska šola. Iz tega so vzkli današnja svetovno znana središča z oddelki tehnične univerze in münchenske univerze Ludwig – Maximilian, s strokovno visoko šolo, državno pivovarno in mlekarno. Nedaleč od

Korbinianova skrinja z relikvijami, ki jo je po načrtih Heinricha von Heßa in Kasparja Zumbuscha leta 1863 izdelal münchenski zlatar Harrach.

10 Z dvema zaporednima darovnicama leta 973 je Oton II. bogato obdaril freisinško škofijo s prostranim ozemljem na tleh Kranjske krajine. S prvo darovnico (30. junija 973) je pripadlo freisinški škofiji celotno porečje Selščice, na Sorškem polju pa ozemlje zahodno od potoka Žabnice, od njenega izvira pod sv. Joštom do izliva v Soro pri Lipici, kjer se je meja obrnila proti zahodu in tekla po desni strani Sore, od koder se je povzpela na Lubnik. Z drugo darovnico (novembra 973) je freisinška škofija pridobila še vzhodni del Poljanske doline. Nihče si najbrž ni predstavljal, da bo prav darilna listina Otona II. iz leta 973, ko je škofu Abrahamu iz Freisinga podaril v posest Loko s širšo okolico, tako zaznamovala sodelovanje tudi 1031 let kasneje, s podpisom Listine o pobratenju. (Vir: Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 11.)

11 Wetter, *Kršćanstvo temelj Evrope*, str. 19.

12 Schweiger, *Das Erzbistum München und Freising im 19. und 20. Jahrhundert*, str. 48.

mesta je bilo leta 1992 zgrajeno tudi novo münchensko letališče.

Med Občino Škofja Loka in bavarskim mestom Freising so v zadnjih petnajstih letih potekali vedno pogostejši, vse intenzivnejši in pristnejši stiki. Ena od oblik medsebojnega sodelovanja se je kazala prav v organizaciji skupnih kulturnih prireditev, s sodelovanjem tako škofjeloških kot tudi freisingških glasbenih in plesnih skupin.

1994

Po prvih resnejših stikih, ki so bili vzpostavljeni po slovenski osamosvojitvi, sta Mesto in Glasbena šola Freising povabila škofjeloško folklorno skupino, tedaj imenovano Tehnik, k sodelovanju na mednarodnem festivalu *Europatag der Musik*, ki je potekal v zgornjebavarskem mestu Freising 2. julija 1994. V dveh dneh, kolikor je trajal obisk na Bavarskem, so Škofjeločani, skupaj z ostalimi nastopajočimi iz osmih držav in evropskih pokrajin, predstavili ljudsko izročilo Škofje Loke, njene okolice, Gorenjske in Slovenije (ljudska glasba, gorenjski ljudski plesi, kulinarčne specialitete, slovenska vina, čipkarstvo ipd.). Na festivalu so se predstavniki občin dogovorili o nadaljnjem sodelovanju med občinami Škofja Loka, Freising ter avstrijskim Neuhoftom, prav tako nekdanjim delom freisingške posesti. Deset let kasneje, 3. julija 2004, ob podpisu Listine o pobratenju, ki ne potrjuje samo spomin na več stoletij skupne zgodovine med mestoma, temveč tudi na potrditev ideje o združenju Evrope, je freisingški nadžupan Dieter Thalhammer v svojem nagovoru navedel: *»Mesti, ki spadata skupaj, naj tudi rasteta in sodelujeta skupaj. Spominjam se prvega sodelovanja leta 1994, ko je pri nas nastopila Folklorna skupina Škofja Loka, nato pa se je sodelovanje samo še stopnjevalo.«*

1995

K izredni slikovitosti mestnega središča pripomorejo tudi živahne in razgibane fasade mestnih hiš.

(foto: Judita Šega)

Že naslednje leto, 8. julija 1995, so se člani škofjeloškega Foto kluba Anton Ažbe z razstavo 60 umetniških fotografij in diapozitivov na temo *Škofja Loka se predstavlja Freisingu* predstavili v freisingški Mestni hiši. Odprtja razstave se je udeležil tudi generalni konzul Republike Slovenije v Münchnu Andrej Grasselli.

Na pobudo tedanjega ravnatelja Glasbene šole Freising Josefa Goergeja se je še isto leto 23. septembra v stolni cerkvi v Freisingu predstavil Komorni pevski zbor Loka, pod vodstvom

Janeza Jocifa, z renesančno glasbo iz 15. stoletja.

3. oktobra 1995 je Občina Škofja Loka sodelovala na delovnem srečanju, ki ga je v okviru prireditve *Bavarski teden* in obiska županov z Bavarske, organizirala Služba Vlade Republike Slovenije za reformo lokalne samouprave v Ljubljani.

1. decembra 1995 je bil koncert srednjeveške glasbe v kapeli Loškega gradu, ki sta ga izvajala Komorni pevski zbor Loka, pod vodstvom Janeza Jocifa, ter skupina *Der kleine Kreis Freising*, v sestavi Claudia, Josef in Rudolf Goerge z gostom lutnarjem Christopherjem Eglhuberjem. Ansambel za srednjeveško glasbo *Der kleine Kreis Freising* je bil ustanovljen na pobudo bratov Josefa in Rudolfa Goergeja, leta 1963. Člani skupine radi povežejo srednjeveška literarna besedila z ustrezno sočasno glasbo in s tem v besedi ter glashi, na živ in privlačen način približajo košček kulturne zgodovine današnjemu občinstvu. Leta 1991 je ansambel za svoje zasluge pri oživljanju srednjeveške glasbe prejel kulturno nagrado deželnega okrožja Freising.

1996

16. junija leta 1996 so na prireditvi *Nemški glasbeni dnevi* v Freisingu sodelovale komorne skupine Glasbene šole Škofja Loka. Še istega leta je ob 1000. obletnici podelitve tržnih pravic Mestu Freising¹³ tam nastopala tudi Folklorna skupina Škofja Loka.

1997

Na štiridnevem gostovanju v Škofji Loki se je od 29. maja do 1. junija 1997 škofjeloškemu občinstvu predstavil Mladinski pihalni orkester Glasbene šole Freising. 31. maja 1997 je bila na pobudo Občine Škofja Loka, tedanje Zveze kulturnih organizacij in Galerije Ivana Groharja, razstava slik akademske slikarke Marie Kiess iz Freisinga. Ob počastitvi 25. obletnice Glasbene šole Freising je oktobra 1997 v kulturnem programu sodelovala tudi Glasbena šola Škofja Loka.

Na vzpetini Domberg domujejo številne cerkvene zgradbe, med katerimi imajo osrednje mesto freisingška stolnica, nekdanja knezoškofijska rezidenca, danes spremenjena v muzej, knjižnica in arhiv. (foto: Judita Šega)

13 22. maj 996 lahko razumemo kot datum »krstnega lista« mesta Freising; podelitev tržnih pravic, pravice kovanja denarja in pobiranja mitnine. Kar je cesar Oton III. podelil škofu Gottschalku, predstavlja daljnosežno vodilo v omejeno samostojnost in gospodarski razcvet. Do leta 1300 je prišlo do dejanskega oblikovanja prave mestne uprave z zapisanimi mestnimi pravicami (Vir: Hawlina, *Kranjska in zamorc s krono*).

1998

21. marca 1998 je ob obletnici smrti freisinškega komponista Antona Gosswina (1540–1598) Glasbena šola Freising, v sodelovanju s Komornim pevskim zborom Loka, organizirala koncert v Freisingu.

Na povabilo Občine Škofja Loka in tedanje Zveze kulturnih organizacij Škofja Loka so 15. maja 1998 na Loškem gradu člani ansambla za srednjeveško glasbo Der kleine Kreis Fresing izvajali koncert *Carmina burana*, veličastno zbirko latinskih, srednjevisokonemških in nekaj starofrancoskih ljubezenskih in veseljaških pesmi. Nastanek rokopisa štejejo med leti 1220 in 1250. V Škofji Loki je istočasno od 15. maja do 30. junija gostovala razstava kopij srednjeveških instrumentov. Glasbila so nastala v delavnicah Winfrieda Goergeja iz Freisinga in bila plod desetletnih raziskav po pisnih in likovnih virih ter posnetkih originalno ohranjenih glasbil.

Junija 1998 so se mladi umetniki iz Freisinga udeležili *Male Groharjeve kolonije*, na njej se mladi s svojimi mentorji srečujejo že od leta 1965. Septembra istega leta je bil v Freisingu glasbeni nastop Pihalnega orkestra Škofja Loka.

22. oktobra 1998 je bilo deset nagrajenih likovnih del mladih udeležencev Groharjeve slikarske kolonije razstavljenih v Freisingu, v okviru razstave *Malerische Motive aus Škofja Loka*. Kulturni program so ob odprtju pripravili učenci Glasbene šole Freising, predhodno so bila likovna dela razstavljena v Škofji Loki in na Ptujju. Ob odprtju so bili poleg freisinškega nadžupana Dietra Thalhammerja povabljeni še generalni konzul Republike Slovenije na Bavarskem Fedor Gregorič, ravnatelj Glasbene šole Josef Goerge, predsednik Bavarsko-slovenskega društva dr. Adolf Eichenseer in škofjeloški župan Igor Draksler.

1999

Ob izvedbi Škofjeloškega pasijona (april 1999) je gostovala uradna freisinška delegacija, pod vodstvom nadžupana Dietra Thalhammerja. V prostorih urada deželnega okrožja Freising je bila sredi septembra 1999 odprta razstava *Škofja Loka – slovensko mesto 1000 let povezano s Freisingom*. Na slovesnosti ob odprtju razstave, ki jo je odprl deželni glavar Manfred Pointer, so bili prisotni še freisinški nadžupan Dieter Thalhammer, pomožni škof dr. Bernhardt Hasslberger, predstavniki Občine Škofja Loka ter generalni konzul Republike Slovenije v Münchnu Fedor Gregorič. V kulturnem programu sta sodelovala Pihalni orkester Škofja Loka – kvartet saksofonov in Folklorna skupina Škofja Loka. Obe skupini sta se udeležili tudi slovesnega sprevoda po ulicah Freisinga, v počastitev mestnega praznika *Volkfest Freising*.

2001

Mesto Freising, poznano tudi kot Rosenstadt Freising, se odlikuje po največji šoli vrtnic v Evropi. Velik sloves pri vzgoji različnih vrst vrtnic ima družinsko podjetje W. Kordes iz Freisinga, z več kot stoletno tradicijo. 30. novembra 2001 je freisinško Mesto podarilo Občini Škofja Loka pet sadik grmičastih vrtnic, ki so jih poimenovali »Freisinške vrtnice«.¹⁴ Danes si lahko sadike vrtnic ogledamo na vrtu Občine Škofja Loka.

Glavna zaščitna znaka mesta Freisinga sta medved, ki je po legendi nosil škofu Korbinijanu tovor preko Alp, in freisinške vrtnice. (foto: Judita Šega)

2002

V času štiridnevnega obiska v Sloveniji je marca 2002 skupina dvajsetih predstavnikov bavarske vlade obiskala Občino Škofja Loka. Po vodstvu dr. Hansa Mayerja, vodilnega ministrskega svetnika in hkrati sekretarja mešane slovensko-bavarske komisije, so si ogledali projekt obnove starega mestnega jedra in se seznanili z razvojem lokalne samouprave, turizma ter komunalnega sistema v občini.

10. in 11. maja 2002 so na slovesnosti ob 30. obletnici ustanovitve in uspešnega delovanja Glasbene šole Fresing sodelovali tudi učenci in učenke Glasbene šole Škofja Loka ter ansambel za staro glasbo Camerata Carniola.

Ob pripravi na slovesnost ob 200-letnici sekularizacije je v začetku septembra 2002 v Škofji Loki gostovala delegacija iz Freisinga. Delegacijo so sestavljali: pomožni škof dr. Bernhardt Hasslberger, prelat dr. Walter Brugger in nadžupan Dieter Thalhammer s soprogo. Skupaj s škofjeloškim županom Igorjem Drakslerjem so obiskali tudi tedanjega ljubljanskega nadškofa in metropolita dr. Franca Rodeta.¹⁵

Freisinška delegacija z loškimi gostitelji na obisku v župniji Stara Loka, ki je bila do sekularizacije (1803) cerkveno središče loškega gospodstva.

14 Grmičasta vrtnica je novost, ki je nastala leta 1993 kot rezultat križanja med znanima vrstama Copelia 76 in Heidetraum. Med tisoči mladih vrtnic je prav ta vrsta s svojo barvno kombinacijo vzbudila pozornost in tako prestala prvi izbor. Medtem ko so se pri številnih drugih mladih vrstah pokazale razne slabosti, se je ta vrsta v šestletnem poskusnem obdobju izkazala z bogatim cvetenjem in zdravjem. Prav zaradi tega so jo leta 2000 poslali na ADR-test in na številna mednarodna tekmovanja vrtnic.

15 Kardinal dr. Franc Rode je na položaju ljubljanskega nadškofa in metropolita zamenjal

2003

Od 22. do 24. novembra 2003 se je v Freisingu odvijalo slavlje v čast sv. Korbinijanu, ki je potekalo v znamenju 200. obletnice sekularizacije. Četudi je mesto po sekularizaciji izgubilo veliko pristojnosti – do leta 1802 ni bilo le škofovski sedež, temveč tudi rezidenca obsežne cerkvene posesti – pa se ga še vedno drži sloves enega najbolj urejenih mest na Bavarskem. Sekularizacija je položila temelje novemu Freisingu – mestu šol, uprave, vojske pa tudi cerkvenemu središču Nadškofije München - Freising. Na povabilo freisinškega nadžupana Dietra Thalhammerja in pomožnega škofa dr. Bernhandta Hasslbergerja se je praznovanja udeležila tudi škofjeloška delegacija, pod vodstvom župana Igorja Drakslerja. Uradna slovesnost se je začela 22. novembra, s sprevedom po ulicah mesta do stolne cerkve, večernicami in svečanim odprtjem razstave *Zamorc lahko gre*. Na razstavi sta sodelovala tudi Peter Hawlina ter tedanji predsednik Muzejskega društva Alojzij Pavel Florjančič. Naslednji dan je bila slovesna sv. maša, ki jo je daroval kardinal dr. Friedrich Wetter, skupaj s sedanjim novomeškim škofom msgr. Andrejem Glavanom. Še istega leta (decembra) je v okviru mednarodnih izmenjav dijakov Gimnazije Škofja Loka in freisinškega Dom Gymnasium v Freisingu gostovala škofjeloška gimnazija.

2004

Junija 2004 je v Münchnu potekalo odkritje¹⁶ bronastega doprsnega kipa¹⁷ slovenskemu slikarju in izjemnemu likovnemu pedagogu Antonu Ažbetu. Kip stoji v Leopoldparku, na mestu, kjer je nekoč stal lesen paviljon Ažbetove slikarske šole. Odkritje kipa sta s slavnostnima govoroma počastila tedanja ministrica za kulturo Republike Slovenije Andreja Rihter in bavarski državni minister za evropske zadeve ter regionalne povezave Eberhard Sinner. O Ažbetu – Slovencu v Münchnu je spregovoril direktor Narodne galerije dr. Andrej Šmrekar, slovesni program je pripravil prof. dr. Peter Zimmermann, s prispevkom Pot do spomenika. Med govorniki sta bila tudi generalni konzul Republike Slovenije Matjaž Jevnišek ter župan Škofje Loke Igor Draksler.

Maja tega leta so prijatelji iz Freisinga pomagali Sloveniji, da je uspešno predstavila originalne (Freisinške) Brižinske spomenike v Narodni in univerzitetni

dr. Alojzija Šuštarja, nasledil ga je dr. Alojz Uran. 11. februarja 2004 ga je papež Janez Pavel II. imenoval za prefekta Kongregacije za ustanove posvečenega življenja in družbe apostolskega življenja. 24. marca 2006 ga je papež Benedikt XVI. na konzistoriju povišal v kardinala.

16 Vse dejavnosti je vodil redni profesor na vojaški akademiji Univerze v Münchnu dr. Peter Zimmermann, predsednik Kuratorija Barvarsko-slovenskega društva. S svojo publicistično dejavnostjo in javnimi spomeniki ohranja spomin na učitelja, ki je imel v bavarski prestolnici znamenito slikarsko šolo, ki so jo obiskovala tudi tako znana slikarska imena iz Evrope in Amerike, kot so Vasilij Kandinsky, Alexej von Jawlensky in Hans Hoffman.

17 Kip je delo akademskega kiparja Mirsada Begića. Skulptura skupaj s podstavkom, ki so ga izdelali v podjetju Marmor Hotavlje, meri v višino skoraj tri metre.

knjižnici (NUK) v Ljubljani. Brižinske spomenike hrani münchenška Bavarska državna knjižnica. Do sedaj so jo zapisi zapustili samo dvakrat, leta 1970, ko so jih razstavili v Vatikanu, ter maja in junija 2004, ko so bili na ogled v Ljubljani.

Podpis listine o pobratenju – 3. julija 2004

Mesti, ki imata večstoletno skupno zgodovino, sta po desetletju vzajemnih pristnih stikov pripeljali do pobude po pobratenju. Župan Igor Draksler in nadžupan Dieter Thalhammer sta 3. julija na Škofjeloškem gradu podpisala Listino o pobratenju, v slavnostnem koncertu sta nastopala Mestni pihalni orkester Škofja Loka in Pihalni orkester mesta Freising. Nadžupan Dieter Thalhammer je ob podpisu Listine škofjeloškemu županu izročil srebrno medaljo Mesta Freising, pobratenemu mestu pa, kot je razložil, *»v znamenje prijateljstva in združene Evrope medveda, ki ga nosimo v grbu, vam pa naj kaže pot v Evropo.«* Tudi Škofjeločani so pripravili darilo – leseno skrinjo lončarskega ceha iz 17. stoletja, v kateri so bile prepoznavne dobrote škofjeloškega hribovja. Poleg slovesnosti ob podpisu Listine so gostje iz Freisinga obiskali ljubljansko nadškofijo in tedanjega nadškofijskega upravitelja msgr. Andreja Glavana, ki je pred letom dni ob 200. obletnici sekularizacije gostoval v nekdanjem bavarskem središču. Na povabilo tedanje županje Danice Simšič se je nadžupan Dieter Thalhammer vpisal v spominsko knjigo Mestne občine Ljubljana.

Še isto leto je orkester s solisti Glasbene šole Škofja Loka z Dekliškim zborom iz Gimnazije Škofja Loka pripravil koncert v Dom Gymnasium Freising.

Freisingški nadžupan Dieter Thalhammer in škofjeloški župan Igor Draksler ob podpisu listine o pobratenju, 3. julija 2004, na škofjeloškem gradu.

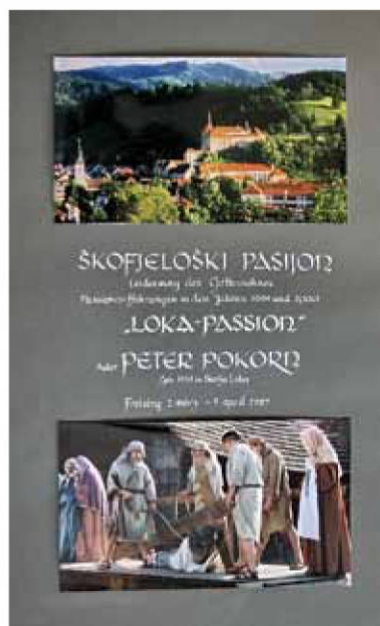
2005

Na povabilo Mesta Freising in Nadškofije München - Freising sta se novembra 2005 člana Komisije za mednarodno sodelovanje in partnerstva, Borut Bajželj in Anton Bogataj, udeležila praznovanja v čast sv. Korbinijanu, potujočemu škofu iz Arpajona¹⁸ v Franciji. Slavja so se udeležili župani oziroma predstavniki vseh partnerskih mest in raznih krajev, ki so bili nekoč povezani s Freisingom. Po uradni slovesnosti so predstavniki Nadškofije München - Freising in Mesta Freising predstavili knjigo *Freising in Europa*. Poleg kratkega zgodovinskega pregleda

18 Mesto Freising je pobrateno z naslednjimi občinami: Škofja Loka, Obervehlach (Zgornja Bela), Arpajon, Innichen, Maria Wörth, Waidhofen a. d. Ybbs.

nekdanje uradne povezanosti mest s Freisingom sledi obširen prikaz sedanjega kulturnega sodelovanja v okviru Evropske unije. Avtorji knjige v medregijskem sodelovanju vidijo veliko priložnost za napredek, spoznavanje kultur – vse v duhu sedanjega časa. Ob tej priložnosti sta tudi gosta iz Škofje Loke podarila nadškofu in nadžupanu Mesta Freising *Kroniko župnije sv. Jurija Stara Loka* (Stara Loka, 2005), delo z naslovom *Več kot tisoč let*.

2007

Posnetek s fotografske razstave *Loka – Passion* v veliki sejni dvorani mestne hiše v Freisingu, aprila 2007.

(foto: Peter Pokorn)

Od 2. marca do 17. aprila 2007 je bila v Freisingu na ogled fotografska razstava *Loka – Passion*, avtorja Petra Pokorna, tedanjega predsednika Foto kluba Anton Ažbe. Razstava, ki jo je kot pokrovitelj podprl tudi nadžupan mesta Freising Dieter Thalhammer, je bila postavljena v veliki sejni dvorani brižinskega rotovža, ob odprtju so se predstavili glasbeniki Glasbene šole Freising.

V okviru praznovanja *Volkfest Freising*, in s ciljem povezovati ljudi iz mesta in okolice, Mesto Freising vsako leto septembra organizira športna tekmovanja, nastope glasbenih skupin in zabavo v šotoru, ki sprejme do 7 000 ljudi. Septembra 2007 so se srečanja na povabilo Mesta Freising in Športne zveze Freising udeležili tudi člani Strelskega društva Škofja Loka in uradni predstavnik Občine Škofja Loka. Škofjeloški strelci so se udeležili strelskega tekmovanja in ob tem navezali športne stike za nadaljnje sodelovanje s freisingškim strelskim društvom.

8. oktobra 2007 so v Bavarskem glavnem državnem arhivu v Münchnu odprli razstavo *Slovenska mesta skozi čas*, ki jo je za gostovanja v

tujini pripravil Arhiv Republike Slovenije. Pri njeni izvedbi sta sodelovala tudi Generalni konzulat Republike Slovenije v Münchnu ter Bavarsko-slovensko društvo. Razstava je predstavila zgodovinski razvoj 16 slovenskih mest, med njimi tudi Škofjo Loko, od srednjega veka do 20. stoletja. Slovensko razstavo je dopolnjevala razstava originalnih dokumentov Bavarskega glavnega državnega arhiva, z naslovom *Pogled čez Alpe – Sprehod skozi zgodovino bavarsko-slovenskih odnosov*. Pobudo za razstavo je dalo Bavarsko-slovensko društvo v Münchnu, odprl jo je dr. Thomas Goppel, bavarski državni minister za znanost, raziskovanje in umetnost. Na pobudo Občine Škofja Loka je v kulturnem programu sodeloval škofjeloški Akademski pevski zbor Aeternum. Pomenljive so bile pozdravne besede generalnega konzula Republike Slovenije v Münchnu Alfreda Killerja, ki je

poudaril pomen dokumentov za našo zgodovino tudi v sedanjem času, ko postaja Slovenija pomemben politični subjekt na zemljevidu Evrope, in v času slovenskega predsedovanja Svetu Evropske unije.

2008

V okviru ustaljenega sodelovanja med Gimnazijo Škofja Loka in freisinško gimnazijo Dom Gymnasium je februarja 2008 v Freisingu gostoval MePZ škofjeloške gimnazije. Mednarodni projekti, t. i. projektne ekskurzije in izmenjave med gimnazijama, potekajo že od leta 1997.

Ob predsedovanju Slovenije Svetu Evropske unije je bil 8. marca 2008 v Asamtheatru v Freisingu koncert Komornega orkestra Društva slovenskih skladateljev. Orkester se posveča predvsem prvim izvedbam novih komornih in manjših orkestralnih del slovenskih skladateljev. Sestavljajo ga najvidnejši in v svetu priznani slovenski glasbeni poustvarjalci, ki se stalno ukvarjajo s sodobno glasbo in so pogosto pobudniki nastanka novih glasbenih del. Na povabilo generalnega konzula RS v Münchnu Alfreda Killerja in nadžupana Mesta Freising Dietra Thalhammerja se je slovesnosti udeležila tudi škofjeloška delegacija, pod vodstvom župana Igorja Drakslerja. Ob tej priložnosti sta župana pobratenih mest podpisala pismo o nameri za sodelovanje pri pripravi in organizaciji umetniških razstav v obeh mestih. V to sodelovanje je bilo vključeno tudi škofjeloško Združenje umetnikov.

Župan Igor Draksler se je s soprogo in Antonom Bogatajem¹⁹ aprila 2008 na povabilo nadžupana Dietra Thalhammerja udeležil slavnostnega sprejema ob umestitvi novega nadškofa Nadškofije München - Freising dr. Reinharda Marxa. Novi nadškof je zamenjal nadškofa in kardinala dr. Friedricha Wettra, ki je nadškofijo vodil 25 let. Govorniki so poudarili duhovno razsežnost nadškofove vloge v starodavnem Freisingu, ki je imel med prvimi mesti škofovski sedež in s tem močno politično vlogo. Po sprejemu je sledila slavnostna povorka na Domberg v freisinško stolnico.

V okviru občinskega praznovanja 2008 so se srednjeveške prireditve *Veneritna pot* na povabilo župana Igorja Drakslerja udeležili drugi

V zgodnjem rokokojskem slogu zgrajena škofijska knjižnica na Dombergu, ki jo je dal leta 1732 zgraditi freisinški škof Eckher. (foto: Judita Šega)

19 Anton Bogataj je bil član Komisije za mednarodno sodelovanje in partnerstva Občine Škofja Loka dve mandatni obdobji – od 2002 do 2010.

župan²⁰ mesta Freising Rudolf Schweiger s soprogo in predstavnik mestnega urada Rupert Widmann s soprogo.

Ob upokojitvi ravnatelja Glasbene šole v Freisingu Josefa Goergeja se je oktobra 2008 slovesnosti udeležil tedanji podpredsednik Komisije za mednarodno sodelovanje in pobratenje Borut Bajželj.

2009

Na povabilo generalnega konzulata Republike Slovenije v Münchnu je škofjeloški Akademski pevski zbor Aeternum 23. januarja oblikoval kulturni program ob Slovenskem kulturnem prazniku.

Ob 30. obletnici ustanovitve in delovanja Združenja umetnikov Škofja Loka se je združenje od 28. aprila do 10. maja predstavilo v Freisingu, in sicer z razstavo likovnih del 18 njegovih članov.²¹ Občina Škofja Loka je finančno in organizacijsko podprla razstavo,²² ki jo je združenje pripravilo v sodelovanju z nemškim društvom Kunstverein Freisinger Mohr. Odprtja razstave so se udeležili tudi škofjeloška podžupanja mag. Mirjam Jan Blažič, nadžupan Mesta Freising Dieter Thalhammer in slovenski generalni konzul v Münchnu Alfred Killer.

8. maja je bil v Jurjevi dvorani v Stari Loki mednarodni koncert, na katerem so se z izvedbami klasične in moderne glasbe ter jazza predstavili najboljši učenci glasbenih šol iz Škofje Loke, Freisinga in Celovca. Mednarodni dogodek je potekal v sklopu I. mednarodnega cikla koncertov, ki ga je Občina Škofja Loka organizirala ob letu evropskih skladateljev, ko je Velika Britanija obeležila 350-letnico rojstva Henryja Purcella, Nemčija 250-letnico smrti baročnega skladatelja Georga Friedricha Händla in 200-letnico rojstva romantika Felixa Mendelssohna, Avstrija pa 200-letnico smrti klasicista Josepha Haydna. S klasičnimi jazzovskimi skladbami se je škofjeloškemu občinstvu predstavil kvartet saksofonov Saxadon/na iz Glasbene šole Freising, ki jo obiskuje tisoč mladih glasbenikov, tudi baletnikov. Zasedba deluje že enajst let, pod vodstvom prof. Beate Kittsteiner.

Občina Škofja Loka je leta 2009 na razpisu v sklopu programa *Evropa za državljane*²³ uspešno kandidirala s projektom *Majhna evropska mesta – živa, kreativna in inovativna mesta za življenje in delo*. V projekt so bila vključena partnerska mesta: Freising (Nemčija), Maasmechelen (Belgija), Tabor (Republika Češka), Carlow (Republika Irska), Varaždin (Hrvaška) in Medicina (Italija). Projekt je vključeval tri mednarodne konference in združeval ljudi iz lokalnih

20 V Republiki Sloveniji se to mesto prevaja v podžupana.

21 Tomaž Lunder, Berko, Matej Bizovičar, Barbara Demšar, Rado Dagarin, Pavel Florjančič, Metod Frlic, Janez Hafner, Jurij Kalan, Barbara Kastelec, Simon Mlakar, Franc Novinc, Agata Pavlovec, Mirna Pavlovec, Andrej Perko, Marjan Prevodnik, Maja Šubic, Nataša Šušteršič Plotajs.

22 Razstava v Freisingu je bila del evropskega projekta *Sejalec* in jo je finančno podpiral program *Leonardo da Vinci* (2007–2008).

23 Akcija 1, Ukrep 1.2. – Tematsko mreženje mest.

skupnosti, različnih delov Evrope, ki so si delili in izmenjevali izkušnje prek plenarnih predavanj, delavnic in s prenosom dobrih praks.

Ob odprtju prenovljenega Sokolskega doma – kulturnega centra v Škofji Loki je od 17. do 20. junija potekala prva mednarodna konferenca *Management naravne in kulturne dediščine*. Na konferenci so se poleg slovenskih predavateljev predstavile tudi delegacije partnerskih mest, med drugim tudi iz Freisinga. Druga mednarodna konferenca je bila od 8. do 11. septembra, z naslovom *Družbena odgovornost podjetij – vpetost v lokalno okolje*. Občina Škofja Loka je v sodelovanju z Razvojno agencijo Sora organizirala štiridnevni dogodek, ki je, poleg predavanj in ogledov preizkušenih primerov iz prakse na Loškem, vključeval tudi obisk 42. Mednarodnega obrtnega sejma v Celju. Delegacija iz Freisinga je s strokovnim prispevkom sodelovala tudi na 3. mednarodni konferenci *Mesto za mlade – mladi za mesto*, ki je potekala od 6. do 9. maja 2010, v Sokolskem domu, v Škofji Loki. Na posvetu so sodelovala tudi druga partnerska mesta: Maasmechelen, Carlow, Medicina, Tabor in Varaždin.

2010

Občinska delegacija, v sestavi tedanjega škofjeloškega župana Igorja Drakslerja, Antona Bogataja in Andreje Ravnihar Megušar, si je na povabilo nadžupana Dietra Thalhammerja v pobratenem mestu Freising 18. marca ogledala premierno predstavo *Rosnerjevega pasijona*. Pater Ferdinand Rosner je besedilo pasijona za uprizoritev v bavarskem mestu Oberammergau napisal leta 1750, v Freisingu so ga uprizorili leta 1761 in 1763. Po dvesto letih so ga ponovno postavili na oder leta 1998, 2000 in 2010. V njem sodeluje približno 60 igralcev, igra se odvija v gledališču, velik poudarek je na kostumografiji, scenografiji in glasbenih učinkih. V postnem in velikonočnem času so igralci odigrali petnajst predstav, v novi baročni dvorani Asamsaal, ki sprejme okoli 200 obiskovalcev.

Občina Škofja Loka je leta 2010 že drugič uspešno kandidirala s projektom²⁴ *Spodbujanje lokalnih skupnosti k ohranjanju kulturne dediščine zgodovinskih mest*. Projekt je vključeval tri mednarodne dogodke. Prvi je bil v okviru srednjeveških dnevov v Škofji Loki – *Historial 2010*, ki se je odvijal od 26. do 29. junija. Dva dneva sta bila namenjena festivalskemu programu, vzporedno so bili tudi festival historične glasbe in plesa Musica Locopolitana ter mednarodni

Skupina udeležencev mednarodne konference, ki je potekala v okviru Historiala 2010 v Škofji Loki. Udeležili so se je tudi predstavniki iz Freisinga.

24 V sklopu programa *Evropa za državljane 2007–2013*.

strokovni posvet. Na njem so partnerska mesta predstavila vlogo lokalnih skupnosti pri organizaciji različnih prireditev. Freisinška delegacija je s strokovnim prispevkom predstavila Rosnerjev pasijon in vlogo prireditve kot kulturne dediščine.

Na povabilo pomožnega škofa dr. Bernharda Hasslbergerja in nadžupana Dietra Thalhammerja sta se 19. in 20. novembra slovesnosti ob praznovanju sv. Korbinijana²⁵ kot uradna predstavnika Občine Škofja Loka udeležila Borut Bajželj in Anton Bogataj. Občina Škofja Loka se je v sodelovanju z Razvojno agencijo Sora odločila tudi za turistično promocijo Škofje Loke v Freisingu. Škofjeloška delegacija²⁶ je v adventnem času na svoji stojnici predstavila tisočletno mesto, in sicer z raznovrstnim turističnim gradivom in izdelki sekcije Območne obrtno-podjetniške zbornice Škofja Loka. V okviru gostovanja so bili organizirani ogledi šol in predstavitev freisinške glasbene šole.

LITERATURA:

- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo 973–1803*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973.
- Budja, Aleš in Kocbek, Mihael: *Territorialne členitve v državah članicah Evropske unije*. Lex Localis, Maribor: Inštitut za lokalno samoupravo in javna naročila, 2008, str. 1–30.
- Hawlina, Peter: *Kranjska in zamore s krono* [razstavi katalog]. Škofja Loka : Slovensko rodoslovno društvo, 1999.
- Schweiger, Georg: *Das Erzbistum München in Freising im 19. und 20. Jahrhundert*. München : Erich Wevel Verlag, 1989.
- Thalhammer, Dieter: V duhu prijateljstva in partnerstva. V: *Freising in Europa*, Freising 2005.
- Wetter, Friedrich: Krščanstvo temelj Evrope. V: *Freising in Europa*, Freising 2005.

25 Zavetnik freisinške škofije.

26 Petra Plestenjak Podlogar (svetnica Občine Škofja Loka), Andreja Ravnihar Megušar, Mojca Bergant, Jaka Strajnar.

Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2010

Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 2010 prejme **BALINARSKO DRUŠTVO LOKATEKS TRATA**

za petdeset let delovanja

Balinarsko društvo Lokateks Trata je bilo ustanovljeno leta 1960 in se je ob nastanku imenovalo Balinarski klub Trata. Po osamosvojitvi Slovenije in sprejetju novega Zakona o društvih se je preimenovalo v Balinarsko društvo Trata.

V petdesetih letih delovanja je društvo iz majhnega balinarskega kluba navdušencev, ki so balinali na dvosteznem balinišču med garažami, preraslo v najboljši balinarski kolektiv v Sloveniji. Prepoznavno je tudi v evropskem merilu, saj so člani kluba ob vsakem naslovu državnih prvakov igrali pomembno vlogo na tekmah za evropski pokal.

Balinanje je rekreativni šport, ki je priljubljen predvsem pri starejših. Osnovni cilj balinanja je čim bolj približati okrog kilogram težko kovinsko kroglo majhnemu balinu – ponavadi je to lesena kroglica, premera 4 cm. Iz igre, ki je igralcem v razvedrilo in zabavo, se je balinanje kot športna panoga na Slovenskem uveljavilo že leta 1910. Organizirano športno balinanje se je pri nas pričelo šele po letu 1950, ko so bila sprejeta tudi enotna balinarska pravila.

Balinarsko društvo Lokateks Trata je imelo v začetku štiristezno balinišče v športnem parku v Frankovem naselju. Tam so leta 1983 nad baliniščem zgradili

Občinsko priznanje je v imenu društva prevzel predsednik Bojan Buden.
(foto: Tina Dokl/Gorenjski glas)

streho, ki je omogočila vadbo in tekmovanja ob skoraj vsakem vremenu. Najpomembneje pa je, da je bila to dobra osnova za kasnejšo izgradnjo balinarske dvorane, zgradili so jo med letoma 2000 in 2005, ki nudi odlične pogoje za balinanje skozi vse leto. Balinarsko društvo Trata je eno redkih društev v Sloveniji, ki se lahko pohvali z lastno dvorano. Ta je za društvo izjemnega pomena, saj poleg optimalnih pogojev za treninge prinaša društvu tudi dobiček. Oddajajo jo v najem in v njej prirejajo tekme. Člani so nanjo zelo ponosni, saj so pri gradnji aktivno sodelovali. Potrebni je bilo na tisoče delovnih ur in marljivih rok, da je dobila svoj današnji videz. Pri tem so pomembno vlogo odigrali lokalna skupnost, Občina Škofja Loka in sponzorji, brez katerih dvorana še danes ne bi bila končana.

Tekmovanja so najprej v obliki turnirjev potekala ob različnih priložnostih, kasneje so se začele ustanavljati različne lige, v katerih so društva nastopala. Danes je športnih uspehov društva toliko, da vseh skoraj ni mogoče naštet. Najodmevnejši so: uvrstitev iz gorenjske v republiško ligo (1984), osvojitev naslova republiških prvakov in uvrstitev v II. zvezno jugoslovansko ligo (1988), osvojitev 1. mesta v II. zvezni jugoslovanski ligi (1990), uvrstitev v slovensko super ligo (1992).

Na klubskih državnih prvenstvih so bili balinarji Lokateksa Trate že šestkrat državni prvaki, nazadnje lansko leto, petkrat so dosegli 2. in dvakrat 3. mesto v državi.

V tekmovanju v parih so bili med člani šestkrat državni prvaki, dosegli so tudi dve 2. in štiri 3. mesta.

Med mladinci so bili v parih dvakrat državni prvaki in med dečki petkrat.

V posameznih disciplinah (igra posamezno, igra v krog in hitrostno izbijaenje) so bili od leta 1993 do 2005 med člani, mladinci in pionirji 32 krat državni prvaki, 12 krat 2. in 14 krat 3. v državi.

Tudi dosežki na evropskih in svetovnih prvenstvih so zavirljivi. Leta 2000 so v Franciji osvojili 3. mesto med klubi. V posameznih disciplinah je Uroš Vehar leta 1996 v natančnem zbijanju zasedel 1. mesto v Evropi, s članskimi dvojicami pa 3. mesto; dvojico sta sestavljala Uroš Vehar in Aleš Škoberne.

Na Sredozemskih igrah je Damjan Sofronievski dosegel 1. mesto v natančnem zbijanju, med dvojicami pa sta Uroš Vehar in Gregor Sever dosegla 4. mesto.

Na svetovnih prvenstvih so tako med mladinci kot kasneje med člani blesteli člani kluba: Damjan Sofronievski, Jasmin Čaušević in Uroš Vehar, ki so skupno osvojili 8 zlatih, 3 srebrne in 5 bronastih medalj v različnih disciplinah.

Poleg tega so ekipe, v katerih so nastopali tudi člani društva, trikrat dosegle naslov svetovnega prvaka, po enkrat pa še 2. in 3. mesto.

Vse naštetu uvršča balinarsko društvo Lokateks Trata med najuspešnejše balinarske klube v državi. K slavi društva pa poleg odličnih igralcev in članov društva vsekakor pripomore tudi usklajeno in aktivno vodstvo, ki že od leta 1983 deluje v enaki zasedbi. Namesto lastne promocije so vodstvu pomembni napre-

dek in skupni uspehi, kar so začutili tudi sponzorji, ki jih podpirajo že vrsto let.

Ob prejetju zlatega grba Občine Škofja Loka je predsednik Bojan Buden, ki vodi društvo že od leta 1984, povedal, da jim nagrada veliko pomeni. Prav okolje, ki podpira športnike, je namreč zelo pomembno za identifikacijo posameznikov; samozavesten posameznik pa lahko niza uspeh za uspehom in s tem povečuje ugled celega društva.

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 2010 prejme MARA JELOVŠEK

za dolgoletno dragoceno in nad vse požrtvovalno delo z mladimi v Občini Škofja Loka

Mara Jelovšek je leta 1953 diplomirala na učiteljsko v Ljubljani in zatem še na Pedagoški akademiji v Ljubljani. Po zaključku šolanja se je kot učiteljica zaposlila na podružnični šoli na Bukovici, nato na Osnovni šoli v Škofji Loki. Od leta 1966 do 1976 je bila pedagoška svetovalka na Zavodu RS za šolstvo – OE Kranj, do upokojitve je delala v gospodarstvu.

Pri delu z mladimi je aktivna že vse od leta 1953, še posebej zavzeto je delovala v Društvu prijateljev mladine Škofja Loka, ki je bilo ustanovljeno leta 1976. Hkrati je bila od ustanovitve do začetka leta 1990 tudi predsednica Zveze društev prijateljev mladine Slovenije. Po premoru je leta 1994 na pobudo številnih občanov Društvo prijateljev mladine ponovno zaživelo. Od tedaj dalje je Jelovškova predsednica

društva v Škofji Loki. Z izjemno skrbnostjo, natančnostjo, varčnostjo ter z neizmerno ljubeznijo do otrok nastajajo vsako leto vsebinsko bogati letni programi, ki se uspešno uresničujejo predvsem v zadovoljstvo najmlajših in njihovih staršev. Člani društva v sodelovanju z učitelji in učenci vseh škofovskih osnovnih šol ter strokovnimi delavkami Vrtca Škofja Loka uresničujejo vrsto že kar tradicionalnih projektov, in sicer: *Dobimo se ob pol desetih* med poletnimi počitnicami, *Otroški parlament* na razredni, šolski, občinski in nacionalni ravni, *S športom veselo popoldne* v Tednu otroka, *Pustovanje* in *Veseli december* v sodelovanju z vrtci, *Berem, berem* za spodbujanje bralne kulture pri osnovnošolskih otrocih ter programi ozaveščanja otrok o drogah in aidsu. V sodelovanju z Zvezo društev prijateljev mladine Slovenije pa organizirajo brezplačno letovanje za otroke iz socialno slabše situiranih družin, *Pomežik soncu*.

Gospa Mara Jelovšek poudarja, da v društvu vsi delujejo prostovoljno, z namenom, da se kljub skromnim finančnim možnostim omogoča veselo in srečno otroštvo kar največjemu številu otrok. Vsi predlagatelji srebrnega grba, ki jih

Mara Jelovšek

je kar osem, se strinjajo, da so projekti izpeljani predvsem zaradi uspešnega vodenja in koordinacije sodelujočih. Za svoje delo na strokovnem in družbenem področju je Jelovškova prejela že več priznanj, med drugim: Malo plaketo – priznanje Občine Škofja Loka (1971), Red dela z zlatim vencem (1976), Zlati znački Zveze prijateljev mladine Slovenije in Priznanje za prispevek k razvoju športa (2005).

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 2010 prejme ČEBELARSKO DRUŠTVO ŠKOFJA LOKA

*za njihov trud pri ohranjanju biotske pestrosti, zagotavljanju hrane in napredek
čebelarjenja v Škofji Loki*

Občinsko priznanje je v imenu društva prevzel Marjan Novak.

(foto: Gorazd Kavčič/Gorenjski glas)

Čebelarско društvo Škofja Loka je prostovoljno združenje čebelarjev na področju Občine Škofja Loka. Trenutno je v društvo včlanjenih 129 članov, ki čebelarijo s skoraj 2 000 panji, ki so nameščeni v 137 čebelnjakov, enakomerno postavljenih po celotnem območju občine. Čebelarji s svojimi delovnimi čebelami skrbijo za popolno pokrivanje naše občine s čebelami, ki so glavne oprasevalke vsega rastlinstva. Dokaz je ohranjanje pestre biološke raznovrstnosti v naši občini. Čebelarско društvo Škofja Loka je bilo

ustanovljeno leta 1905. Takrat je štel 22 članov, naprednih čebelarjev s širšega loškega področja. Delavnost in dejavnost prvega vodstva je širila interes za čebelarstvo med prebivalstvom in število članstva je naraščalo. Pri svojem delu pa so vse bolj pogrešali lastne prostore, ki bi jim omogočili boljše in lažje društveno delovanje ter zagotavljali pogoje za uspešnejšo predstavitev pomena čebeljih pridelkov in čebelarstva pri ohranjanju naravnih danosti.

Prelomno je bilo leto 2005, ko so s pomočjo vseh članov ter ob podpori Občine Škofja Loka, Muzejskega društva, upravne enote in posameznikov ob praznovanju 100-letnice obstoja društva izdali zbornik »Več kot sto let« in dan po proslavi pričeli z gradnjo Doma čebelarjev. Danes so v domu tehnično opremljena predavalnica, kjer se izvajajo strokovna predavanja za čebelarje iz celotne gorenjske regije ter prostor za promocijo čebeljih pridelkov. Prostori so na voljo tudi zunanjim uporabnikom. V prihodnje nameravajo izvajati naravoslovne dneve za šolsko mladino in turistične skupine, v kletnih prostorih pa delavnice s prikazom čebelarških opravil. Načrtujejo tudi pripravo razstav s čebelarско tema-

tiko in postavitev polnilnice medu ter opreme za izdelavo satnih osnov. Del zunanjega prostora je zasajen z medovitimi rastlinami, pripravljajo še ureditev manjšega vrta z zdravilnimi zelišči. K domu sodi tudi nov čebelnjak z dvanajstimi panji, kateremu bodo dodali še enega starega. Tako bo mogoče na enem mestu videti proces pridobivanja čebeljih izdelkov, čebelarstvo tehnologijo, čebeljo družino in pregled zgodovine čebelarjenja na Loškem. Najpomembnejša naloga čebel je opraševanje rastlin, zato brez čebel ne bi mogli kmetovati. In v primeru izumrtja čebel bi se v približno štirih letih enako zgodilo tudi s človeštvom – zato, da se to ne bi zgodilo, je ena njihovih glavnih prioritet tudi vzgoja mladih čebelarjev.

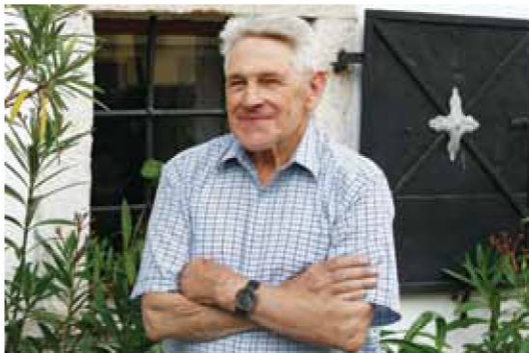
Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 2010 prejme IVAN KOŽUH

za njegovo prizadevanje, da bi bilo življenje v naši občini lepše in bolj prijazno

Ivan Kožuh, po domače Ferbarjev Vane, je bil rojen leta 1928. V več kot osemdesetih letih je velikokrat in na mnogotere načine pomagal in se trudil, da bi bilo življenje v naši občini lepše in bolj prijazno.

Doma je s kmetije v Karlovcu, kjer se je v otroštvu skupaj s tremi sestrami in enim bratom dan za dnem učil kmečkih opravil. Delovna mama in oče sta poprijela za vsako delo in pomagala kjerkoli je bilo to potrebno, čeprav so bili pri hiši tudi hlapci in dekle. Dela ni zmanjkalo v nobenem letnem času. Še celo pozimi, ko je zapadel sneg, so vpregli konje v pluge in pluzili ceste po Škofji Loki in obeh dolinah. To je delal njegov oče, Vane je delo nadaljeval. Že kot otrok je ob svojem očetu tudi čebelaril. V času, ko si je ustvaril lastno družino in mu je žena Anica rodila tri hčerke in enega sina, je čebelarjenje nekoliko opustil, danes pa spet z veseljem čebelari v Viršku. Je tudi aktivni član Čebelarskega društva Škofja Loka, kjer je na različnih tekmovanjih in ocenjevanjih prejel več društvenih in republiških priznanj. Bil je tudi med pobudniki in organizatorji graditve čebelarskega društvenega doma v Brodeh.

Ivan Kožuh je vedno pripravljen pomagati, kar je dokazal tudi pri pripravi in izvedbi Škofjeloškega pasijona v letih 1999, 2000 in 2009, ko se je izkazal kot zanesljiv in potrpežljiv prevoznik s traktorjem pri prevozi večjih rekvizitov. Poznamo ga tudi kot navdušenega prostovoljca pri cerkvenih slovesnostih v

Ivan Kožuh

(foto: Gorazd Kavčič/Gorenjski glas)

Škofji Loki. Prosvetnemu društvu Sotočje vsa leta brezplačno pomaga pri prevozi in izposoji starih kmečkih predmetov za Venerino pot. Prav tako vsako leto pomaga pri Miklavževanju in postavitvi jasic na Mestnem trgu.

Njegova posebna odlika je, da je pripravljen odložiti svoje delo, ko je potrebno, in pomagati takoj. Ob tem je vedno dobrovoljen in duhovit sogovornik. Za mnoga dobra dela, ki jih je naredil kar tako, ve le on, saj je pri mnogih deset tisočih metrih razžaganih drv mnogim to naredil napol zastonj ali pa le za besedo zahvale, če je le opazil stisko ljudi.

Ferbarjev Vane je že več kot 20 let prizadeven član Sveta Krajevne skupnosti Mesto. Mnogo truda je vložil v urejenost družinske domačije, Ferbarjeve hiše, ki jo je pred leti, tudi s pomočjo Občine Škofja Loka, strokovno prenovil v pomemben kulturni spomenik. Leta 2008 je prejel nagrado za najbolj urejeno hišo v svoji kategoriji. Njihova hiša s stoletno trto je nekaj edinstvenega. Z ženo Anico sta zamenjala nekdanje sušenje platna na visokih gredah z oličkano koruzo, ki pritegne vsakega mimoidočega in je stalen fotografski motiv tujih in domačih turistov v Škofji Loki.

Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 2010 prejme LEA MLAKAR

kot pobudnica in koordinatorka vseslovenske akcije Očistimo Slovenijo v enem dnevu za Občino Škofja Loka

Lea Mlakar

(foto: Gorazd Kavčič/Gorenjski glas)

Lea Mlakar je bila pobudnica in koordinatorka vseslovenske akcije Očistimo Slovenijo v enem dnevu za Občino Škofja Loka. Akcija je po vsej Sloveniji potekala aprila 2010.

Mlakarjeva je naravovarstvenica, ki je že od malih nog povezana z naravo. V naši občini je bila prav ona prva, ki se je odzvala na pobudo Ekologov brez meja Slovenije, se udeleževala srečanj na državni ravni in zelo uspešno prenašala ideje v naše okolje. S svojim navdušenjem je spodbudila aktiv-

nosti med mnogimi občani naše občine, od najmlajših do upokojencev. V pripravah na akcijo, ki so trajale osem mesecev, je organizirala sestanke in predstavitve na osnovnih in srednjih šolah, v vrtcih, društvu upokojencev ter drugih društvih, v klubu študentov, slovenski vojski in na policiji, v podjetjih in pri obrtnikih. Pri urejanju lokacij, zbirnih točk in centrov za oddajo odpadkov je sodelovala z Občino Škofja Loka, s krajevnimi skupnostmi in Loško komunalo.

Glavni namen čistilne akcije je bil zbiranje prijav divjih odlagališč in njihovo očiščenje. V naši občini so jih popisali in očistili okoli 100. Zaradi težavnega dela

na divjih odlagališčih in želje, da se akcije udeleži čim večje število ljudi, tudi otroci, so poleg tega organizirali tudi čiščenje razpršenih odpadkov v mestih in naseljih, okolici šol in vrtcev ter ob sprehajalnih poteh. Po uradnih podatkih se je na akcijo odzvalo 3 936 občanov Škofje Loke. Po ocenah organizatorjev so prostovoljci zbrali okrog 750 kubičnih metrov smeti oziroma 90 ton odpadkov. Ker je šlo za res obsežno akcijo, so se srečali tudi s težavami, a so jih večino rešili kar krajani sami. Večina je s seboj prinesla dodatne vreče za smeti in rokavice. Velikim količinam odpadkov, ki jih je bilo treba v enem dnevu odpeljati na zbirna mesta, komunala ni bila povsod kos. Tako so ponekod občani sami odvažali odpadke s traktorji in prikolicami. Mlakarjeva meni, da številke o zbranih odpadkih niso najpomembnejše, bolj pomembno je, da je vsak, ki se je odzval na akcijo, pripomogel k njenemu uspehu. Z njeno pomočjo in voljo je bila z dogodkom seznanjena in aktivirana široka škofjeloška javnost.

Mlakarjeva je vesela, da med ljudmi še vedno živi duh sodelovanja. V akciji se je pokazalo, da lahko posamezniki, če delujejo skupaj za isti cilj, veliko pripomorejo k reševanju velikih problemov družbe.

Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2001

Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 2001 prejme DORA PLESTENJAK
za njeno dolgoletno uspešno slikarsko pot

Dora Plestenjak

Akadska slikarka Dora Plestenjak je bila rojena leta 1934, v Škofji Loki. Danes mednarodno priznana akademska slikarka se najraje spominja svojega otroštva, ki je zaznamovalo tudi njeno slikarsko ustvarjanje. Njihov dom je bil ob spodnjem toku Selške Sore, na kraju današnje avtobusne postaje. Tam je takrat stala velika kmetija Pr Balantu, ob kateri so imeli tudi gostilno in ledenico. Plestenjakova se doma spominja z veliko nostalgijo in ga še danes imenuje raj na zemlji. Kmetija je imela v pritličnem delu ogromne hleve s konji ter na drugi strani prostore za dekle in hlapce. Med obema deloma je bil prostoren hodnik, ki so mu rekli »podonaša«. Kot otrok je bila nad tem hodnikom povsem očarana, saj so skozenj vozili furmani s Poljanske in Selške doline, ko so prišli v Loko nakupovat. Dora je s starši stanovala v prvem nadstropju.

Vonj po konjih ji je zato zelo domač in jo še danes v mislih ponese v najzgodnejša otroška leta. Ob kmetiji je na vrtu rasla mogočna lipa, pod katero so stale z zelenjem obdane utice. Namenjene so bile predvsem gospodi, ki je k njim prihajala iz Zagreba. Imeli so tudi kegljišče in sprehajalno pot ob Sori, o kateri še danes priča ostanek železne ograje. Na dvorišču kmetije je stala velika tehna – vaga za vozove. Njihova je bila tudi pošta, ki je imela v zgornjih prostorih stanovanja, in manjša trgovina ob njej. Dorina mama Dora je bila gospodinja in ves čas zelo zaposlena, zato je dneve preživljala z varuško Cilo, sicer mežnarico cerkve na Lontrgu.

Cila je imela zanj vedno čas. Skupaj sta hodili k Cilinim sorodnikom na Sorško polje. Dora se jih spominja kot prijaznih, nasmejanih in toplih ljudi. Tam se je srečala tudi s prostranimi polji, samotnimi kozolci in kmečkimi posebnosti, ki so pustili v njej in njenem kasnejšem ustvarjanju močan pečat. Dorin oče Ivan, ki je bil sicer zaposlen na banki, je bil po duši umetnik in je v prostem času rad rezbaril.

Plestenjakova je risala že kot otrok, vsi so se strinjali, da je nadarjena. Ob vstopu v šolo je že dobro slikala. Po končani štiriletni osnovni šoli v Škofji Loki je osem let obiskovala 7. državno gimnazijo v Ljubljani in opravila veliko maturo. Leta 1953 se je vpisala na Likovno akademijo in študirala slikarstvo. Leta 1958 je diplomirala pri profesorju Maksimu Sedeju. Bila je predstavnica prve generacije, ki je morala po zaključku študija opraviti formalno diplomu z zagovorom. Naslov njene diplomske naloge je bil *Od začetnega grunda do končnega laka*, pri čemer ji je mentor Stupica priznal, da so se vsi veliko naučili. Danes grundiranje platna ni več potrebno, saj so platna v trgovinah že pripravljena za slikanje. Včasih pa jih je bilo treba s posebno obdelavo najprej pripraviti in ta priprava je bila klasična, poudarja Plestenjakova.

Svojo slikarsko pot je začela še pred diplomom, s slikanjem portretov na Švedskem, kjer je s študentskim delom v tovarni Findus služila denar. Pakirala je koruzo in grah, zaradi spretnosti pri delu so jo imeli radi. Tako so ji omogočili prodajno razstavo v avli tovarne. To je bila njena prva samostojna razstava, zaslužek pa je bil tolíkšen, da si je z njim kupila avto.

Po diplomi se je poročila s slikarskim kolegom Francetom Slano in mu pomagala pripravljati barve in platna za slikanje. Ona je v njegovo življenje vnesla red, on pa ji je odprl oči, da je začela drugače gledati na svet okrog sebe. Kasneje je sama razstavljala v vseh večjih slovenskih mestih in tujini, čeprav danes najraje razstavlja v manjših krajih. Razstave pogosto pripravlja skupaj s sinom Domnom, prav tako akademskim slikarjem, občasno tudi z drugimi puštalskimi umetniki. Rada potuje in na potovanjih zbira zanimive motive. Ker pa za skiciranje običajno nima dovolj časa, nosi s seboj star fotoaparati. Doma z razvitih črno-belih fotografij motive prenaša na platno in jim vdahne novo življenje z mavrico barv.

Pristne družinske stike ohranja z obema sinovoma, z drugim sinom Janom še posebej, kadar obišče svoj drugi dom v Strunjanu, kjer ima nasad oljk in trte. Oba sinova podpira pri njihovih odločitvah in karierah, saj je prepričana, da, kar seješ, to tudi žanješ.

Plestenjakova velja za eno poznanih in priznanih imen slovenskega slikarstva, kar priča tudi naslednji opis ob podelitvi zlatega grba Občine Škofja Loka:

»Akademska slikarka Dora Plestenjak, ki se je med ljubitelji umetnosti uveljavila s krajinsko tematiko, skuša na svojih platnih ohraniti svet, ki vse bolj izginja ne samo iz slik njenih sodobnikov, pač pa pogosto tudi iz naše neposredne realnosti. Slikarka ima rada stare vedute, ki v sebi hranijo minule čase in kulturo ljudi, še bolj pa lirične podobe slovenskega podeželja, kjer ima njena

domača škojeloška pokrajina prav posebno mesto. Spreminjanje pokrajine iz dneva v dan in skozi letne čase lahko opazuje skozi okno svojega ateljeja in s pogledom tenkočutnega kronista hiti čez meglena polja, na katera je človek postavil znamenito ljudsko arhitekturo – od kozolcev, odetih v zimsko prosojno belino, do prijaznih vasic, prostornih travnikov in hribov okoli njih. Dora Plestenjak vse te motive, ki jih še zmeraj uspe najti v vse bolj urbanizirani in industrializirani deželi, upodablja vehementno in širokopotezno. Njen jezik je zato v detajlih že tipiziran in na meji abstraktnega, barve pa transparentne in prelivajoče se kakor meglice, ki le rahlo zastrejo pejzaž in mehčajo sicer ostre obrobe oblik v naravi, hribov, dreves, hiš, kozolcev ...«

Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 2001 prejme GAŠPER ZAKOTNIK
za dolgoletno uspešno družbeno pomembno delo na področju smučarskega športa

Gašper Zakotnik

Gašper Zakotnik, po domače Anzelčev Gašper, je bil rojen leta 1934, v Starem Dvoru, kot enajsti otrok v kmečki družini. Svoje ime je dobil po kralju, saj je bil dan njegovega rojstva takoj po prazniku svetih treh kraljev.

Svoje smučarske sposobnosti je začel odkrivati že v letih pred 2. svetovno vojno. Z vrstniki se je predvsem v smučanju, teku na smučeh in smučarskih skokih preizkušal za Pahovcem, v Čotovi dolini in na skakalnici v Vincarjih. Njegova smučarska oprema je bila seveda zelo preprosta: smuči iz trdnega jesenovega lesa in okovje, ki je bilo še pred koncem smučarske sezone prekrito z rjo. Zaradi vse večjega zanimanja za smučanje se je leta 1947 včlanil v Športno društvo Partizan Škofja Loka. Razvil se je v vsestranskega smučarja, ki je imel pravico nastopati v vseh smučarskih disciplinah. Z velikim mlado-

stnim zagonom je leta 1950 skupaj z ostalimi člani društva pomagal graditi kočo na Starem vrhu, kar je močno pospešilo razvoj alpskega smučanja v naših krajih. Leta 1960 je postal trener tekmovalcev, leto kasneje je bil izvoljen za predsednika smučarske sekcije Partizan. Od tedaj dalje je prevzemal različne pomembne funkcije. Od leta 1965, ko se je klub preimenoval v SK Transturist, je vodil tehnični odbor kluba ter bil vse do leta 1990 član upravnega odbora. V tem času je bil tudi član alpske komisije pri Smučarski zvezi Slovenije (SZS). V letih od 1964 do 1971 je bil predsednik tehničnega odbora Občinske zveze za telesno kulturo Škofja Loka. Svoje delo je posvetil predvsem vzgoji mladih smučarjev. Da je delo lahko

opravljaj strokovno in dosledno, se je izobraževal in si leta 1960 pridobil uradni naziv inštruktor smučanja, leta 1964 pa je napredoval v trenerja alpskega smučanja. Bil je ustanovitelj alpske smučarske šole, ki je bila uradno verificirana leta 1969. Kot trener je že veliko pred tem pričel z rednimi treningi z mladimi, v smislu smučarske šole. Zakotnik je namreč videl velik potencial v osnovnošolskih otrocih, ki lahko z različnimi načini vadbe v telovadnici in na snegu dosežejo očitni napredek. Uvedel je tudi sodelovanje s starši, ki so v začetku pomagali pri zbiranju sredstev, organizaciji treningov in izvedbi tekmovanj. Smučanje je bilo v tistem času zelo priljubljen in množičen šport, kar je omogočal tudi klub, ki je za perspektivne tekmovalce organiziral brezplačne treninge na smučiščih v tujini.

Zakotnik je bil ves čas dejaven pri razvoju alpskega smučanja in škofojloški smučarski klub je bil v jugoslovanskem merilu zelo napreden, pogosto so bili prvi pri uvajanju novosti. Tako je bil SK Transturist prvi smučarski klub v Jugoslaviji s sodobnimi elektronskimi merilnimi napravami in prvi klub, ki je uvedel barvne, takrat še lesene količke. Med prvimi je organiziral sindikalna smučarska tekmovanja na Voglu in bil prvi, ki je organiziral mednarodno tekmo v biatlonu na Pokljuki, v Kranjski dolini, pod okriljem prireditev »Po stezah partizanske Jelovice«.

Zakotnik si je leta 1965 pridobil naziv klubski sodnik, v prihodnjih letih pa napredoval v republiškega in zveznega sodnika. Do leta 1970 je bil soorganizator slaloma na Stenu, ki ga je klub prirejal vsako prvo nedeljo v letu.

Zakotnik je v sodelovanju s Športno komisijo Avto-moto društva Škofja Loka organiziral tudi prvo tekmovanje v avto skijöringu. To je poseben šport, ki posnema smučanje na vodi, le da športnika na smučeh vleče avto. Na Švedskem in Norveškem, od koder izvira, pa ga s sanmi, s pasjo ali konjsko vprego, motornim kolesom ali motornimi sanmi izvajajo predvsem po zaledenelih jezerih. Priredili so ga na igrišču v Puštalu, kjer je voznik avtomobila za seboj v krogu vlekel smučarja. Nova smučarska disciplina je požela precejšnje navdušenje, vendar zaradi milih zim v nižinah, zahtevnih varnostnih ukrepov in malega števila tekmovalcev ni zaživela.

Od leta 1965 je bil Zakotnik občasni vodja in trener ženske in mladinske ekipe Jugoslavije na FIS A tekmovanjih v Nemčiji, Italiji in Franciji. Kot strokovni sodelavec SZS se je udeležil svetovnega prvenstva v alpskih disciplinah v Val Gardeni in olimpijskih iger v Grenoblu v Franciji. Krona njegovega dela je bilo gotovo vodenje tekmovalnih prog v slalomu in veleslalomu na Bjelašnici, na zimskih Olimpijskih igrah v Sarajevu, leta 1984.

Zakotnik je bil glavni pobudnik za izgradnjo dveh vlečnic na Krancelj, in sicer Grad in Dolin'ca, kar se je realiziralo pod pokroviteljstvom SK Transturist in Občine Škofja Loka. Leta 1970 se je zaposlil v podjetju Transturist in prevzel izgradnjo žičnic Stari vrh ter kasneje njihovo upravljanje. Do upokojitve leta 1992 je delal na področju sistema žičnic in ves čas skrbel za razvoj smučarskih centrov

Stari vrh in Soriška planina. Vsa smučarska tekmovanja so nosila pečat njegovih prizadevanj in znanja s področja alpskih smučarskih disciplin.

Leta 1981 je SK Alpetour na Starem vrhu organiziral mladinsko evropsko prvenstvo, kar je bil za klub izjemen dosežek. Sicer pa je Gašper Zakotnik od leta 1973 do danes član organizacijskega odbora Pokala Loka, mednarodnega otroškega tekmovanja v alpskem smučanju.

Gašper Zakotnik je poročen, oče dveh otrok ter dedek šestim vnukom in eni pravnukinji. Čeprav upokojen, je še vedno aktiven v SK Alpetour. Poleg Zlatega grba Občine Škofja Loka je prejel še nekaj odmevnih priznanj: Medaljo dela (1971), Zlato plaketo SZJ (1972), Srebrno plaketo SZS – trener smučanja (1984), Plaketo SZJ – Olimpijske igre Jugoslavije (1984), Bloudkovo plaketo (1985), Bloškega smučarja SZS (1996) in Kipec športnika (2006).

Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 2001 prejme Nataša BOKAL

za njeno dolgoletno izredno uspešno udejstvovanje na področju alpskega smučanja in dosežene uspehe v državnem in svetovnem merilu

Nataša Bokal je bila rojena 9. maja 1967, v Škofji Loki. Smučati je začela že kot štiriletna deklica. Nad belim športom je bila vsako sezono tako navdušena, da je bila na snegu vse dokler so delovale žičnice. Zato so jo starši s šestimi leti vpisali v Smučarski klub Transturist, kjer je že kot pionirka dosegala dobre rezultate. Pouk v šoli je z veseljem zamenjala za snežne poljane, do česar so bili člani alpske šole predvsem v zimskih mesecih tudi upravičeni. Njena ljubezen do smučanja se je kazala v odličnih rezultatih, v reprezentančnih vrstah je začela nastopati že kot mladinka, in sicer v sezoni 1980/81, v svetovnem pokalu.

Po osnovni šoli se je vpisala na smučarski odderek Gimnazije Škofja Loka. Posebnost tega oddelka sta bila močno prilagojen učni program ter urnik pouka. S poukom so pričeli že sredi avgusta, od decembra do marca pa zaradi treningov

in tekmovanj sploh niso hodili v šolo. Zamujeno snov so skušali predelati ob koncu smučarske sezone, tudi ob sobotah. Za del učne snovi je vsako leto zmanjkalo časa, ampak na srečo takrat ob koncu šolanja ni bilo mature. Smučanje je Nataša vzela zelo resno, vestno je hodila na treninge in se udeleževala tekmovanj. Vseeno pa v smučanju nikoli ni videla svoje profesionalne poti. Po vpisu na Fakulteto za šport se je smučanju hotela celo

Nataša Bokal

odpovedati, saj si je v prvem letniku poškodovala koleno. Poškodba prednjih križnih vezi je bila resna, leta 1987 so ji koleno prvič operirali. Zdravniki so bili prepričani, da ne bo mogla več smučati niti se ne bo mogla ukvarjati z nobenim športom. Kar leto dni je minilo, preden so ji spet dovolili stopiti na sneg. Tovrstne poškodbe takrat med športniki niso bile pogoste in tudi zdravniki niso znali točno predvideti, kako se bo poškodba zdravila (danes bi bila po enaki poškodbi na snegu že po treh mesecih). Prijatelji in domači so jo med tem prepričevali, naj vseeno še poskusi in odločila se je vztrajati. Prva vrnitev je bila najtežaja, a hkrati tudi prelomna, saj se je po njej odločila, da bo v smučanju skušala doseči čim več. Prav odločitve za nadaljevanje športne kariere so ji dajale moči in motivacijo, da so se poškodbe hitreje zdravile. Trenirala je z velikimi bolečinami in vztrajala kljub zaostankom, ki jih je imela ob vrnitvi v tekmovalne vrste. Poleg izgube kondicije je namreč izgubila tudi FIS točke, kar je pomenilo visoke štartne številke na tekmovanjih. Bokalova bi bila lahko s svojo neverjetno motivacijo brez lažne skromnosti zgled drugim športnikom. Trening za treningom in leto za letom si je zastavljala realne cilje, ki jih je tudi uresničila. Edina prepreka za doseg vseh so bile poškodbe. Kljub številnim poškodbam, ki so še sledile, in skoraj vsakoletnim novim operacijam, ki jih je bilo skupaj enajst, je leta 1991 blestela v Kranjski Gori, kamor so tekmo za svetovni pokal prestavili iz Maribora. Tako je prvi dan v veleslalomu osvojila srebrno medaljo, naslednji dan pa je polna samozvesti stala na najvišji stopnički v slalomu. Komaj tri tedne kasneje je zabeležila svoj največji uspeh v karieri – 2. mesto v slalomu na svetovnem prvenstvu v Saalbachu, v Avstriji. Takrat je tekmovala še za nekdanjo Jugoslavijo in je zaostala le za prvo-uvrščeno Švicarko Vreni Schneider. Rada se spominja tega tekmovanja, saj je bila po prvi vožnji sedma in je šla na štart popolnoma neobremenjena. Po presmučani progi je prevzela vodstvo in tekmovalke so vse po vrsti zaostajale za njo; za pičlih devet stotink jo je prehitela šele Schneiderjeva, ki je imela na štartu pred Bokalovo veliko prednost.

Bokalova se je v času svoje smučarske kariere srečevala s številnimi spremembami v alpskem smučanju. Pogosto je menjala svojo opremo, čeprav je prve, 195 cm dolge smuči zamenjala zelo pozno in s težkim srcem. Nadaljevala je s 188 cm dolgi, kariero pa zaključila na 150 cm dolgih smučeh. To se je zgodilo leta 2003, ko se po hudi bolezni in novi poškodbi rame ni več uvrščala v vrh alpskega smučanja.

Bokalova se rada spominja smučarskih dni, predvsem nastopov pred domačim občinstvom. Nekoliko opravičujoče razlaga, da je za odstopa na svojih prvih petih nastopih v slalomu na Pohorju kriv neki kucelj, ki jo je pri desetih vraticih spravil iz ritma. Kasneje, ko so ga odstranili, pa je tudi domačim navijačem lahko pokazala svoje sposobnosti in hitrost.

Nataša Bokal je bila leta 1991 izbrana za športnico leta, to je nagrada, ki jo vsako leto podeli Društvo športnih novinarjev Slovenije za športne dosežke v preteklem letu.

Bokalova še vedno živi v Škofji Loki, čeprav zaradi službe trenerke mladih smučarjev na Hrvaškem veliko potuje. Pozorno spremlja smučanje in ugotavlja, da imamo v Sloveniji kar nekaj obetavnih talentov. Ko se bo odpovedala trener-skim vodam, se bo lotila novih projektov, ki jih ima v mislih še veliko. Nenazadnje jo zanima tudi komentatorsko delo, v katerem se je na TVS že preizkusila. Sicer pa so ji blizu vsi športi, najraje pa kolesari. Svoje družine si ni ustvarila in pravi, da ji samsko življenje z dobrimi starimi prijatelji, med katerimi so tudi nekdanje smučarke, in dvema nečakinjama povsem ustreza.

Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 2001 prejme GIMNAZIJA ŠKOFJA LOKA

za 50-letno delovanje na področju izobraževanja, kulture in športa

Nagrado je v imenu Gimnazije Škofja Loka prevzel takratni ravnatelj Marjan Luževič.

V letu 2000 je Gimnazija Škofja Loka slavnostno obeležila 50 let uspešnega delovanja. Vse od ustanovitve (1950) dalje se je njen učiteljski zbor trudil za kakovostno pedagoško delo. Do leta 2000 je šolanje na gimnaziji uspešno zaključilo več kot 3600 dijakov, ki so si s pridobljenim znanjem ustvarili dobre temelje za nadaljnji študij ali delo.

Gimnazija je najstarejša splošnoizobraževalna šola na Slovenskem, saj obstaja že od 16. stoletja in je doživljala številne reforme, vedno pa je bila njena temeljna naloga pripraviti dijake na visokošolski študij. V začetku tega stoletja smo dobili slovenske gimnazije, saj se je do tedaj poučevalo le v nemščini.

V Škofji Loki pred 2. svetovno vojno gimnazije nismo imeli, kar je za tisočletno mesto, v katerem ima šolstvo tudi po zaslugi freisinških škofov več kot 600-letno tradicijo – najstarejšo na Gorenjskem in eno najstarejših na Slovenskem –, presenetljivo. Kot

predhodnica nižje gimnazije je leta 1932 nastala državna mešana meščanska šola, ki se je vselila v stavbo sedanje osnovne šole v Šolski ulici, zgrajeno istega leta. V tej stavbi sta v povojnih letih nastali osnovna šola in nižja gimnazija, ki je kmalu prerasla v višjo gimnazijo. Ustanovitev gimnazije v Škofji Loki sega v šolsko leto 1950/51, ko je bil ob podpori loškega rojaka, ministra Borisa Zihlerla, 4. razred nižje gimnazije preimenovan v 1. razred višje gimnazije. Dijaki tega letnika so maturirali v šolskem letu 1954/55. Zakon o šolstvu iz leta 1958 je uvedel osemletne osnovne šole, gimnazija je s tem postala štiriletna. Klasične gimnazije so ukinili, kljub temu pa so ponekod v gimnazijah še učili klasične jezike. Številne

spremembe, ki so še sledile, so bile posledica ideološkega pogleda na vlogo šole v družbi. Nova oblast je najprej preuredila predmetnik gimnazij; verouk je postal neobvezen in so ga postopoma ukinili. Prav tako so ukinili predmet higiena, v vse predmete pa kot nadomestilo katoliški vzgoji začeli uvajati marksizem kot temelj novega svetovnega nazora. Zahtevnost učnih programov se je začela prikrejevati manj razvitim okoljem v Jugoslaviji. Tako so že leta 1954 jugoslovanski partijski ideologi začeli z diskusijo, da je gimnazije treba ukiniti, ker »so ostanek meščanske družbe, ki jo redi delavski razred«. Tudi v Škofji Loki so imele te ideje kar nekaj privržencev in tako je v letih 1957/58 v loški javnosti ter gimnazijski zbornici potekala vroča diskusija o nadaljnjem obstoju loške gimnazije. Učitelji in starši, predvsem pa dobri učni rezultati dotedanjega dela, so ta ukrep preprečili. Škofjeloška gimnazija je leta 1965 dobila pravico do verifikacije, s tem pravico do izdaje veljavnih listin. Tako je bil obstoj gimnazije v Škofji Loki zagotovljen.

Šola si je ves čas obstoja prizadevala v svojo ponudbo izobraževanja zajeti čim več interesov lokalnega prebivalstva. Kot sad takšnega razumevanja vloge šole v okolju sta bila sredi sedemdesetih let v škofjeloški gimnaziji uvedena dva nova programa: program pedagoške gimnazije in smučarski oddelek, po katerem je postala gimnazija znana kot »smučarska gimnazija«. Ob vsestranskem prizadevanju in razumevanju za drugačne pristope pri delu z dijaki in športniki so športni oddelki postali pomemben del ponudbe izobraževalnih programov vse do leta 2008.

Na jesen leta 1981 sta škofjeloško gimnazijo doleteli dve odločitvi, ki sta močno vplivali na njeno nadaljnje delo; preselitev šole v novozgrajeno stavbo na Podnu in šolska reforma, s katero je bilo srednjim šolam določeno usmerjeno izobraževanje. S selitvijo se je gimnazija preimenovala v Srednjo družboslovno-jezikovno šolo Borisa Zihlerla Škofja Loka. Z reformo pa se je morala odreči programu pedagoške gimnazije, naravoslovno-matematičnim in računalniškim programom ter izvajati zgolj družboslovno-jezikovni program. To je nekaj dijakov iz škofjeloške regije odvrnilo od vpisa, hkrati pa so se na šolo začeli vpisovati dijaki iz drugih regij, kar je lokalno šolo preoblikovalo v regijsko. Epizoda usmerjenega izobraževanja na Slovenskem je bila zaključena, ko se je v šolskem letu 1990/91 ponovno vpeljal gimnazijski program in je gimnazija spet postala najustreznejša splošnoizobraževalna srednja šola ter odlična priprava na visokošolski študij.

Ustanoviteljstvo gimnazije je leta 1991 od občine prevzela Republika Slovenija in jo leta 1992 preimenovala v Gimnazijo Škofja Loka. Odpravljeno je bilo ime šole po rojaku Borisu Zihlerlu, po katerem se je šola imenovala vse od leta 1976. Spomenik Borisu Zihlerlu, ki ga je ob otvoritvi šolske stavbe na Podnu izdelal akademski kipar Tone Logonder, stoji v parku pred šolo kot spomin na podpornika pri ustanovitvi gimnazije.

Po letu 1992 je šola v domačem okolju ponovno pričela pridobivati zaupanje kot matična šola za vse dijake, ki so se po končani osnovni šoli želeli vpisati v

gimnazijo. Hkrati pa je ostala privlačna tudi za dijake, ki so v Škofjo Loko začeli prihajati v času usmerjenega izobraževanja. V šolskem letu 2000/01 se je na šolo v okviru klasične gimnazije vrnila latinščina. V duhu kurikularne prenovе gimnazijskih programov pa je v šolskem letu 2005/06 dijakom na voljo tudi evropski oddelek.

V zadnjem desetletju so imeli tako učitelji kot dijaki priložnost preko prenovljenih programov, narodnih in mednarodnih sodelovanj ter uvajanja didaktičnih novosti ustvariti sodobno šolo za sodobni čas. Dobro šolo skupaj ustvarjajo dijaki, učitelji in starši, zato je temeljno načelo Gimnazije Škofja Loka sodelovanje in spoštovanje v medsebojnih odnosih, s čimer je mogoče graditi spodbudno ter varno učno in delovno okolje.¹

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 2001 prejme KOLEKTIV PODJETJA ODEJA, d. d.

za 70-letno tradicijo in uspešen prehod v tržno gospodarstvo

Nagrado je v imenu kolektiva podjetja Odeja prevzela takratna direktorica Anka Skrušny.

Podjetje Odeja je imelo leta 2001 že 70-letno tradicijo v tekstilni panogi. Zraslo je iz obrtne delavnice, ustanovljene leta 1932, v centru Škofje Loke. Prvi zametki segajo v leto 1927, ko je škofjeloški podjetnik Rado Thaler najel nekaj delavk in v bližnji baraki organiziral ročno izdelovanje prešitih odev. Narodna vlada Slovenije je leta 1945 prevzela obrat v državno upravljanje; takrat so zaposlovali 23 delavk in letno izdelali 21.000 prešitih odev. Petletno obdobje od leta 1967

do 1972 je predstavljalo za Odejo čas napredka na vseh področjih delovanja. Velika količina naročil je zahtevala izgradnjo nove tovarne na Trati, kamor se je leta 1973 preselilo 130 delavcev. Po osamosvojitvi države so v Odeji začeli s privatizacijo družbenega kapitala in se leta 1994 preoblikovali v delniško družbo. V prvih desetih letih samostojne Slovenije je kolektivu podjetja Odeja uspelo doseči tisto, kar veliki večini podjetij iz tekstilne panoge v času osamosvajanja mlade države in težkih gospodarskih pogojih ni uspelo. Kljub velikim težavam tekstilne industrije so postopno prešli v tržno gospodarstvo. Število zaposlenih je poskočilo na 150, kar 90 % kolektiva pa predstavljajo ženske. Uspelo se jim je organizira-

1 Povzeto po: M. Luževič: *50 let škofjeloške gimnazije* in J. Bogataj: Uvodnik ravnatelja. *Obvestila dijakom Gimnazije Škofja Loka za šolsko leto 2010/11*.

ti tako, da so brez večjih notranjih pretresov in z dobro zastavljenimi strateškimi cilji vodstva začeli dosegati odlične poslovne rezultate. Podjetje vsako leto povečuje prodajo svojih izdelkov doma in na tujem, kar prinaša dobiček, ki ga delno vlagajo v svojo posodobitev in naložbe, delno pa za izplačila dividend delničarjem. Odeja skrbi tudi za socialno varnost zaposlenih, njihovo izobraževanje in utrjevanje dobrih medsebojnih odnosov.

Posebno skrb vodstvo posveča kakovosti izdelkov, o čemer priča pridobljeni certifikat ISO 9001. Po merilih nadnacionalne bonitetne hiše Dun & Bradstreet, ki preverja stabilnost več kot 179 milijonov podjetij po vsem svetu, uvršča danes že 170-članski kolektiv Odeje v najvišji bonitetni razred. Ponašajo se s trženjem lastnih blagovnih znamk in izvirnim oblikovanjem, za katerega so oblikovalke Odeje prejele številna priznanja. Danes je Odeja uspešno in sodobno opremljeno tekstilno podjetje s proizvodnjo v Sloveniji.

Vpliv podjetja je čutiti tudi v družbenem življenju občine, saj je Odeja že od leta 1985 generalni pokrovitelj ženske košarkaške ekipe.

Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 2001 prejme ANA FLORJANČIČ

za delo na področju knjižničarstva in za ureditev starološke župnijske knjižnice

Ana Florjančič je bila rojena leta 1944, na Primorskem. Svoje življenje je posvetila bibliotekarstvu. Po končani osnovni šoli in učiteljsku v Tolminu se je zaradi zanimanja za knjižničarsko delo vpisala na študij bibliotekarstva na Pedagoško akademijo, smer knjižničarstvo in slovenski jezik. Prvo službo je kot predstavnica prve generacije knjižničarjev z višjo šolo nastopila v Lavričevi knjižnici v Ajdovščini. Življenjska pot jo je leta 1974 zanesla v Škofjo Loko, kjer si je ustvarila dom in se leta 1977 zaposlila kot višja knjižničarska referentka v Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka. Takrat je imela knjižnica približno 25.000 enot. S svojim znanjem je vestno in natančno opravljala vsa strokovna dela in sodelovala pri kulturno-izobraževalnih dejavnostih knjižnice. Od leta 1994 do 1998 je bila tudi njena ravnateljica. Po njeni zaslugi je knjižnica ne samo ohranjala, pač pa tudi pridobivala pomembno vlogo v lokalni skupnosti, saj je število knjižničnih enot naraslo na 150.000. Ves čas svojega mandata si je prizadevala za ustrezne nove prostore matične knjižnice in ostalih izposojevališč. Uspelo ji je, da se je v večje prostore

Ana Florjančič

preselila knjižnica na Trati.

Leta 1995 je knjižnica praznovala 50. obletnico ustanovitve. Ob tej priložnosti je Florjančičeva zasnovala in s pomočjo sodelavcev uredila bogat jubilejni zbornik *Knjižnice na Škofjeloškem*, ki prinaša celosten in uporaben pregled stanja knjižničarstva na Loškem.

V istem letu je kot ravnateljica knjižnice ponudila pomoč starološki župniji pri urejanju njihove župnijske knjižnice. Po popisu 1.000 naslovov knjig so delo zaradi pomanjkanja kadra opustili. Po upokojitvi, leta 1998, pa se je Florjančičeva sama lotila urejanja in katalogiziranja. Knjižni fond, ki ga je skrbno pregledala in popisala, obsega okoli 3.500 enot – med njimi je nekaj dragocenih knjig iz 18. in 19. stoletja, večina pa je iz časa pred 2. svetovno vojno. Po obdelavi knjig iz cerkve in župnišča je nad »žagradom« našla še več kot 1.000 knjig in več kot 100 naslovov periodičnega tiska, ki so ležali pod debelo plastjo prahu. S strokovno obdelavo je knjige rešila pred pozabo, propadanjem in dokončno izgubo. Florjančičeva je v letih po upokojitvi popisala celotno knjižno gradivo, tako da danes, ko knjižnico še vedno vodi, le-ta šteje nad 8.800 knjig in 240 naslovov periodike. Dragocene knjige so sedaj del starološke cerkvene knjižnice, ki je s tem postala specifična knjižnica s historično vrednostjo. Tako starološka župnijska knjižnica ne predstavlja le velike kulturno-zgodovinske vrednosti za naš kraj, ampak tudi za širši slovenski prostor. Leta 2005 je bila knjižnica odprta za javnost.

Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 2001 prejme BRIGITA LANGERHOLC

za osvojeno 4. mesto na Olimpijskih igrah v Sydneyu 2000

Brigita Langerholc

Brigita Langerholc je bila rojena leta 1976. Svojo športno pot v atletiki je začela že v atletskem krožku na osnovni šoli v Škofji Loki. Kljub astmi, ki jo pesti že od otroštva, ji tek ni predstavljal nobenih ovir. Nasprotno, tek je vzljubila bolj kot vse druge športe. V začetku je tekmovala predvsem na krosih in že kot pionirka pokazala svoj izredni talent. Leta 1992 jo je trener Veljko Jan vpisal v Atletski klub (AK) Triglav, kjer je začela resno trenirati in nato uspešno tekmovali v

teku na 400 m. Po končani osnovni šoli se je vpisala na športni odderek Gimnazije Šiška. Leta 1993 je na Evropskem mladinskem prvenstvu za slovensko atletiko pritekla prvo zlato odličje. Njen osebni rekord v teku na 400 m je hkrati še vedno tudi državni rekord, in sicer je to čas 52.02. Brigitin novi trener v AK Triglav,

Dobrivoj Vučkovič, je ugotovil, da bi lahko s svojimi motoričnimi in kardiovaskularnimi sposobnostmi počasi prešla k teku na 800 m in v tej disciplini dosegala boljše rezultate; leta 1996 je že postala državna prvakinja v teku na 800 m.

Dodatni odločilni dejavnik za menjavo temovalne discipline je bila športna štipendija, ki ji jo je leta 1997 ponudila University of Southern California, v Los Angelesu v Ameriki, na katero se je vpisala na študij ekonomije in poslovne administracije. S trenerjem Vučkovičem sta sodelovala prek elektronske pošte. Brigita je skrbno zapisovala svoje rezultate in počutje, da je trener lahko načrtoval nove treninge in priprave na tekmovanja. V veliko pomoč so ji bili treningi z ameriški tekači, saj je imela na treningih pozitivno konkurenco. Na splošno meni, da so treningi v skupinah veliko bolj učinkoviti in da intenzivne priprave, na katerih športniki nekaj dni tudi skupaj živijo, posameznika najboljše stimulirajo. V tem smislu obžaluje, da je v Sloveniji tako malo profesionalnih športnikov.

Največji uspeh v karieri je Brigita Langerholc dosegla leta 2000 na Olimpijskih igrah v Sydneyu, kjer je v finalu na 800 m dosegla odlično 4. mesto. Pred nastopom na olimpijskih igrah je bil Brigitin glavni cilj izboljšati osebni rekord, ki ga je s časom 1.59.87 dosegla leta 1999. Velik uspeh je bil že, da se je uvrstila v finale, kjer je bila edina med sotekmovalkami z le enim rezultatom pod dvema minutama. Na koncu je poskrbela za veliko presenečenje tekmovanja, saj je osvojila 4. mesto in s časom 1.58.51 dosegla svoj osebni rekord. S tem je ponesla ime Slovenije in Škofje Loke v svet, poleg tega pa je to ena najvišjih uvrstitev škofovskih športnikov na velikih svetovnih tekmovanjih.

Brigita Langerholc Žager je danes poročena in živi v Kranju. Je mati dveh deklic in se bo verjetno posvetila trenerskemu poklicu.

Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 2001 prejme ŠTEFAN PAVLI, župnik župnije Reteče

za izjemno organizacijsko in uredniško delo pri izdaji zbornika Kronika župnije Reteče

Štefan Pavli je bil rojen leta 1955, v Domžalah. Kot župnik je prišel v Reteče leta 1994 in v relativno majhni župniji z župnijsko in eno podružnično cerkvijo takoj začel organizirati potrebna onovitvena dela. Poleg skrbi za duhovno rast župnije, ki jo sestavljajo vasi Godešič, Reteče, Gorenja vas in del Zgornje Senice, je namreč želel oplešati tudi sakralne objekte. Na obeh cerkvah je poskrbel za obnovo

Štefan Pavli

fasade in zvonika ter pleskanje, na reteški tudi za obnovo strehe, ureditev ure in oblogo stebrov, na godeški pa še za temeljito obnovo notranjščine. Med cerkvijo in župniščem v Retečah je uredil parkirišče in razsvetljavo, preuredil pokopališče, spremenil drvarnico v garažo ter obnovil sosednjo stavbo za veroučne učilnice in druga duhovna srečanja.

Pred 150-letnico župnije Reteče je Štefan Pavli oblikoval iniciativni odbor za pripravo zbornika, v katerem naj bi bilo opisano stanje in dogajanje v župniji od ustanovitve do danes. K sodelovanju je povabil in zanj pridobil širok krog ljudi. S skupnimi močmi so pripravili jubilejni zbornik *Kronika župnije Reteče*, kakršnega ima le redko katero mesto v Sloveniji. V zborniku, izšel je leta 2001, so poleg bogatega slikovnega gradiva, tabel, grafikonov in zemljevidov znani avtorji predstavili geografsko, sociološko in gospodarsko kronologijo župnije Reteče, geologijo, kamnine in arheologijo ter življenje ljudi v župniji od Keltov prek srednjega veka do današnjih dni. Predstavljen je podroben pregled dogajanj v vaseh, ki spadajo v reteško župnijo, od pastoralnega dela, običajev in vsakdanjega življenja do znanih Slovencev, ki so izšli iz reteške šole in na katere so lahko ponosni župljani, krajanji in občani Občine Škofja Loka.

Ob predstavitvi zbornika so posamezne prispevke iz *Kronike* upodobili celo igralci z igro in pevci z glasbo ter petjem, župljani pa so na odru predstavili dejavnosti, ki so se ohranile do danes. Predstavili so se tudi gasilci, lovci in druga domača društva.

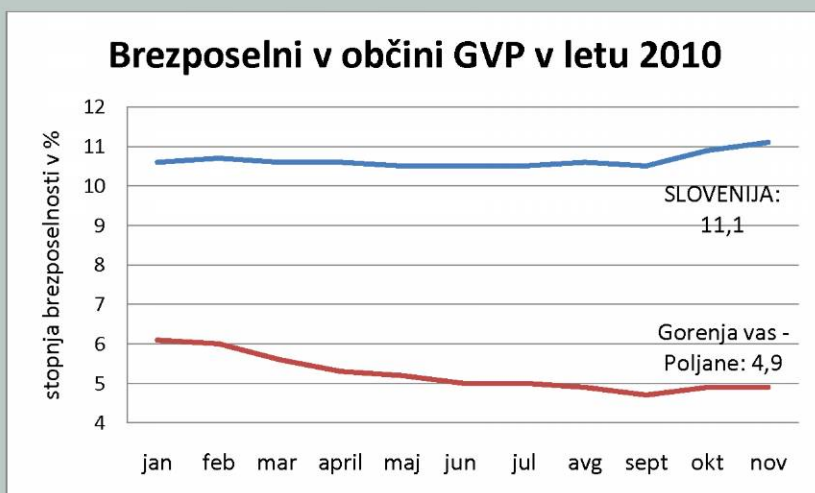
Župniku Štefanu Pavliju, glavnemu in odgovornemu uredniku zbornika *Kronika župnije Reteče* in avtorju nekaterih besedil, je uspelo oteti pozabi dragoceno krajevno, župnijsko in narodovo dediščino, vzpodbuditi župljane k iskanju in pojasnjevanju ohranjenih virov ter tako trajno ohraniti dragoceno krajevno izročilo.

Skupinska slika občinskih nagrajencev leta 2001.

Občina Gorenja vas-Poljane v letu 2010

Tudi v Občini Gorenja vas-Poljane se je še vedno trajajoča kriza kazala v slabem položaju gospodarstva. Stopnja brezposelnosti se je iz vsega 2,1 odstotka v novembru leta 2007 in 2,7 odstotka leto dni kasneje povzpela na 5,7 odstotka v novembru 2009. Januarja 2010 je dosegla kar 6,1 odstotno stopnjo, kar pomeni, da je bilo od 2.900 delovno aktivnih prebivalcev brez službe 189 posameznikov. Nato se je brezposelnost med letom postopoma nižala, tako da je bilo septembra brez dela 145 od 2.953 za delo sposobnih ljudi, kar je 4,7-odstotna stopnja brezposelnosti. V naslednjih dveh mesecih se je povečala na 4,9 odstotka, podatek za december pa v času nastajanja tega prispevka na Statističnem uradu RS, od koder smo črpali te podatke, še ni bil dostopen. V primerjavi s stopnjo brezposelnosti na nacionalni ravni, kjer je brez dela čedalje več ljudi, je Občina Gorenja vas-Poljane uspešna, v Občini Škofja Loka je bilo novembra 2010 skupaj 6,8 odstotka brezposelnih, v Železnikih 4,3 odstotka, v Občini Žiri pa 5,9 odstotka delovno aktivnih prebivalcev.

Vir: SURS

Večji končani projekti v Občini Gorenja vas-Poljane

Maja je po šestih letih od začetka dela na projektu začel obratovati zbirni center, kjer občani lahko tedensko oddajajo vse vrste odpadkov, ki nastajajo v okviru gospodinjstva. Poleg prednosti za prebivalce in boljših pogojev dela za izvajalce javne službe, ki se ukvarja z odpadki v občini, je s tem občina izpolnila tudi zakonske zahteve, saj mora vsaka občina imeti urejeno zbiranje odpadkov v zbirnem centru.

V Gorenji vasi je bilo prenovljeno glavno križišče. Investitor – Direkcija RS za ceste – ga je spremenil v krožišče. Občina je poskrbela za ureditev pločnikov, ki se tudi sicer gradijo hkrati s prenovami cest in druge občestne infrastrukture. Hkrati je občina s pomočjo evropskih sredstev uredila središče Gorenje vasi, ki je zdaj v več terasah. V njegovem osrednjem delu je postavljena marmorna fontana, ki jo je oblikoval domači akademski kipar Metod Frlic in jo poimenoval Ljubezen v času murnčkov.

Simbol središča Gorenje vasi je fontana akademskega kiparja Metoda Frlica, poimenovana Ljubezen v času murnčkov. (foto: Tina Dolenc)

Občina je med zadnjimi v državi v začetku leta uvedla komunalni prispevek, ki so ga dolžni plačevati vsi novograditelji, kot enega večjih uspehov pa šteje, da je med prvimi občinami v državi uspela pridobiti vsa dovoljenja nacionalnih institucij in tako sprejela občinski prostorski načrt, s katerim so določeni pogoji gradnje v občini.

Na Hotavljah je zraslo novo otroško igrišče, nova igrala so postavili tudi v središču Poljan. Zaradi velikega števila otrok v občini – v letu 2010 se jih je rodilo kar 127 – sta bili odprti dve novi enoti vrtcev, v Lučinah je ena skupina in na Dobravi tri. V vrtcih po občini je tako približno 340 otrok, nekateri pa ostajajo v zunajinstitucionalnem varstvu.

V začetku leta je zdravstveni minister podelil koncesijo za opravljanje dejavnosti zdravniku Janezu Koprivcu, občina s približno 7.200 prebivalci je tako dobila še tretjega družinskega zdravnika.

Praznovanja

Gasilski društvi v Poljanah in Javorjah sta dobili novi gasilski vozili, za gasilsko društvo Gorenja vas pa je bilo leto 2010 praznično, saj so obeležili 110 let obstoja. Na osrednji slovesnosti so izvedli veliko gasilsko vajo, s katero so se spomnili velikega požara v letu 1901.

40 let delovanja je z veliko prireditvijo obeležilo Turistično društvo Slajka. Med drugim so podelili priznanja ustanovnim članom Alojzu Filipiču, Marku Kosmaču, Antonu Čadežu in Francu Jezeršku ter članom prvega nadzornega odbora Heronu Šubicu, Slavku Kovaču in Manci Justin. Pripravili so tudi razstavo fotografij, na katerih sta bila prikazana zgodovina društva ter razvoj Hotavelj v tem obdobju.

Ob 300-letnici postavitve posvetilnega temeljnega kamna porušene baročne cerkve sv. Martina v Poljanah, ki jo nekateri primerjajo z ljubljansko stolnico, so v Poljanah organizirali dvodnevno prireditev. Spominske slovesnosti, na kateri so se sprehodili skozi zgodovino porušene cerkve in najdbe, ki pričajo o njej, so se med drugim udeležili dr. Jože Dežman, predstavnik mesta Freising in visoki cerkveni predstavniki. V spomin na nekdanjo cerkev je ob tem izšel tudi zbornik z naslovom *Poljane, kdo vas bo ljubil*.

Prav toliko, 300 let, je minilo tudi od dograditve cerkve sv. Tilna v Javorjah. Prireditve so se vrstile vse poletje, izšla je tudi knjiga izpod peresa Milene Alič. V njej med drugim opisuje javorsko faro in njena naselja, cerkev sv. Tilna in njene podružnice, zgodovino, poglavje je namenjeno cerkveni in upravni ureditvi,

Enoto Vrtca Zala na Dobravi od septembra obiskuje 45 malčkov v treh skupinah, februarja 2011 pa se jim bo pridružila še ena skupina, v kateri bo 14 otrok. V letu 2010 so bili v vrtce sprejeti vsi otroci iz občine, ki so izpolnjevali pogoje za vpis. (foto: Tina Dolenc)

pomembnim možem in dogodkom, piše o prostovoljnih dejavnostih, vodenju župnije, pastorali.

V poljanski osnovni šoli se je po 13 letih zamenjalo vodstvo. Ivanko Oblak, ki je mesto ravnateljice zasedla ob ustanovitvi šole, je zamenjala Metka Debeljak. Med portrete pomembnih Poljancev, ki so izobešeni v poljanski osnovni šoli, so dodali novega. Ivanu Tavčarju, Alešu Ušeničniku, Ivetu Šubicu in ostalim se je pridružila prva ženska, in to znanstvenica Valentina Kobe, rojena Grošelj, iz Dobja. Bila je prva slovenska anatomka, leta 1938 je postala prva docentka na ljubljanski medicinski fakulteti in je avtorica prvega učbenika za anatomijo in patologijo za medicinske sestre.

Občinski nagrajenci 2010

*Plaketo občine za dolgoletno delo in dosežke na področju ljubiteljskega športa v Poljanski dolini je (posmrtno) prejel **Drago Kisovec**.* Drago je bil športno aktiven vse življenje. V športu je deloval še pred ustanovitvijo ŠD Poljane, saj je bila športna dejavnost v Poljanah znana že veliko prej. Izkušnje z organizacijo smučarskih tekem je pridobil v smučarskem klubu Ločan. Pod njegovim vodstvom so v Poljanah organizirali prva sindikalna smučarska tekmovanja. Leta 1970 so domači športni zanesenjaki ustanovili ŠD Poljane. Drago je postal prvi predsednik društva in ga je vodil 11 let. Ena glavnih nalog je bila ureditev smučišča na bližnjem hribu Golava. Z ljubeznijo do športa, predvsem alpskega smučanja, je veliko ljudi navdušil za ta šport. Najbolj odmevna in najpomembnejša prireditev za ŠD Poljane pod njegovim vodstvom je bilo pionirsko prvenstvo takratne Jugoslavije v smučarskih skokih. Bil je tudi glavni pobudnik in organizator nočnih slalomov na Golavi. Pričel je s smučarskimi tekmami na Blegošu. Kot predsednik društva je velik poudarek namenjal vzgoji mladih, predvsem v obliki smučarskih tečajev na Golavi, ki so bili vsako zimo množično obiskani. Zaradi predanosti športu je bil poznan in priljubljen tako med mladimi kot tudi med svojimi vrstniki. Ko je vodenje ŠD Poljane prevzela mlada generacija poljanskih športnikov, je Drago prevzel vlogo mentorja, učitelja, organizatorja. Bil je najaktivnejši član ŠD Poljane vseh 40 let obstoja. Bil je organizator, učitelj, diplomat, mentor mladim in predvsem velika osebnost, usmerjena v sedanjost in prihodnost, so predlog utemeljili predlagatelji.

*Občinsko plaketo je prejelo **PGD Gorenja vas**, za 110 let uspešnega delovanja na humanitarnem področju.* Ves ta čas so se v društvu trudili, da so imeli sodobno in uporabno opremo, ki so jo nujno potrebovali za uspešno delovanje in pomoč krajanom. Prirejali so tombole, plese in veselice, s katerimi so zbirali nujno potrebna sredstva za nakup opreme. Avgusta 2000, ob praznovanju 100-letnice delovanja društva, so prevzeli generalno obnovljeno gasilsko avtociSterno z novo visokotlačno črpalko. V okviru tega praznovanja so razvili tudi nov

društveni prapor. Zadnja velika pridobitev je bila v letu 2008, in sicer nakup novega, sodobnega gasilskega vozila, z vso potrebno opremo. PGD Gorenja vas danes šteje približno 200 članov, od tega je 40 operativnih članov s pozivniki, ki so dan in noč pripravljeni pomagati ob požarih in drugih nezgodah. Sodelovali so tudi pri vseh večjih nesrečah, ki so prizadele območje Slovenije, kot so katastrofalen požar na Krasu, poplave v Železnikih, ujme s točo na Štajerskem in jesenske poplave. Od ustanovitve Občine Gorenja vas-Poljane so posredovali v več kot 180 primerih, v akcijah je sodelovalo 1.560 gasilcev, ki so opravili 5.782 ur dela.

Prejemnica *priznanja občine za zasluge in socialni vzor na področju dolgotletnega rejništva* je **Sonja Polenšek**. Predlagatelji so v utemeljitvi zapisali: Rejnica je postala pred 30 leti, zdaj je leto dni upokojena. Družina Polenšek je ena izmed trenutno približno petstotih rejniških družin v Sloveniji. Z možem Bojanom za rejence skrbita kot za svoje otroke. V kuhinji nad mizo visijo fotografije 21 otrok, od katerih so skupaj z Martinom štirje njuni, in 17 ostalih rejencev, ki so v njunem prijaznem domu našli ljubezen in toplino, nekateri vse od časov pleničk do zaključka šolanja, nekateri so tu ostali le kratek čas. Prišli so iz vseh koncev Slovenije. Martina iz Nove Gorice sta posvojila, saj nista mogla drugače, prirasel jima je k srcu in za vedno postal del družine. Pri Polenškovich je vedno dovolj prostora za vse v srcih in v hiši. Med njunimi otroki in rejenci so se vedno

Občinski nagrajenci za leto 2010. Od leve proti desni: župan Milan Čadež, Lojze Oblak, Sonja Polenšek, Boštjan Reberšek (v imenu PGD Gorenja vas) in Maja Debeljak (v imenu očeta Draga Kisovca). (foto: Izidor Jesenko)

spletale prijateljske vezi in vsako leto se srečajo doma na pikniku. Kako naporno je včasih vzgajati svoje otroke in kako to zmorejo rejnice? Otroke, majhne, trma-ste, večje v puberteti, ko imajo vsi vse prav? A zmorejo, z veliko ljubezni in potrpljenja, kar čudežno zmoreta tudi rejnica Sonja in njen mož Bojan. Tako kot Martin so otroci pri njiju, ki sta človeka z velikim srcem, srečni vrabčki v varnem gnezdu.

Prejemnik *priznanja župana občine za izjemno pripadnost športu in jekleno voljo je **Lojze Oblak***. Izbiro je župan utemeljil takole: Lojze Oblak je športnik od nog do glave. Malo je športnih zvrsti, v katerih se ni preizkusil. Veselja do športa tudi sam ne skriva, saj mu športno udejstvovanje daje življenjsko energijo. Najprej je bil orodni telovadec in atlet, rad je igral tudi košarko, namizni tenis, še posebej so ga navduševali beli športi, najprej alpsko smučanje, potem še smučarski teki. Za kolesarenje pa ima prav posebno žilico. Triatlon jeklenih v Bohinju, ki je za mnoge tekma vseh tekem, ni olimpijska disciplina, toda po vseh drugih kriterijih ima večji ugled kot marsikatero državno prvenstvo. »*Triatlon jeklenih moraš imeti v glavi,*« je dejal prvi in potem petkratni zmagovalec Lojze Oblak. Legenda, ne samo zaradi jeklenih. Je mož z izjemno energijo in predvsem voljo. Je izjemen motivator, ki svoje znanje in izkušnje rad deli z drugimi. Vedno je pripravljen z najrazličnejšimi informacijami pomagati vsem, ki želijo prek športnih aktivnosti nekaj narediti zase, za svoje zdravje in dobro počutje. Kljub zrelem letom še vedno dosega zavidljive rezultate. Letos je tako osvojil 3. mesto v teku na smučeh na 20 km v prosti tehniki na svetovnih zimskih masters igrah na Bledu, 2. mesto na Maratonu Franja (v letu 2008 in 2009 je celo zmagal) ter 1. mesto na državnem prvenstvu v gorski vožnji na Stari vrh.

Športni dosežki

Hotaveljčan Tone Kosmač, ki se je letos odločil za profesionalno kariero športnika, je postal državni prvak v krosu v članski konkurenci. Desetkilometrsko progo je pretekel v 31 minutah in 16 sekundah. Enak dosežek je med mlajšimi člani uspel Petru Oblaku z Dolenje Dobrave, ki je sicer odličen gorski tekač, med starejšimi mladinci je 5. mesto dosegel Matija Oblak, med mlajšimi mladinci pa je bil osmi Žiga Čadež.

Na evropskem prvenstvu v gorskih tekih je Matija Oblak med mladinci osvojil 18. mesto.

Na državnem prvenstvu v JKA karateju so bili uspešni člani karate kluba Ronin iz Poljan. Simona Kokelj je zmagala med članicami v kategoriji B-kata, druga mesta so osvojili Nik Mahnič (kadeti Bkata), Jurij Šubic (člani A – kumite), Jurij Šubic (veterani Akata) in ekipa Ronin 1, v sestavi Diego Kelebuda, Marko Bergant, Jurij Šubic (člani – kumite). Tretji so bili Aleš Čadež (kadeti Bkata), Marko Bergant (člani A – kumite), Robert Božič (člani Bkata) in ekipa Ronin 2, ki so jo sestavljali Domen Poljanšek, Dejan Padovac ter Rok Slana (člani – kumite),

prav tako tudi ekipa Ronin, za katero so med člani – kata nastopali Diego Kelebuda, Marko Bergant ter Jurij Šubic. Na evropskem prvenstvu v JKA karateju je članska ekipa v kumiteju (Jurij Šubic, Goran Milovanovič, Florjan Reiter in David Zupanc) osvojila 3. mesto.

Strelci strelskega društva Marmor Hotavlje Gorenja vas so ponovno osvojili naslov pokalnega prvaka Slovenije v streljanju z zračnim orožjem. Med mladinci s puško so zmago dosegli Gašper in Lenart Oblak ter Andrej Peternel, ki so že šesto leto zapored zmagali v ligi. Mladinke s pištolo Špela Klemenčič, Lucija Jezeršek in Eva Žun so vknjižile 2. mesto v skupni razvrstitvi, kadeti Jure Milinovič, Matej Oblak, Gregor Žun, Anamarija Mlakar in Ana Sirnik pa so dosegli 6. mesto med pištolarji in 11. med puškaši.

Lenart in Gašper Oblak ter Andrej Peternel so postali ekipni državni prvaki v mladinski kategoriji z zračno puško. (foto: iz arhiva SDMH)

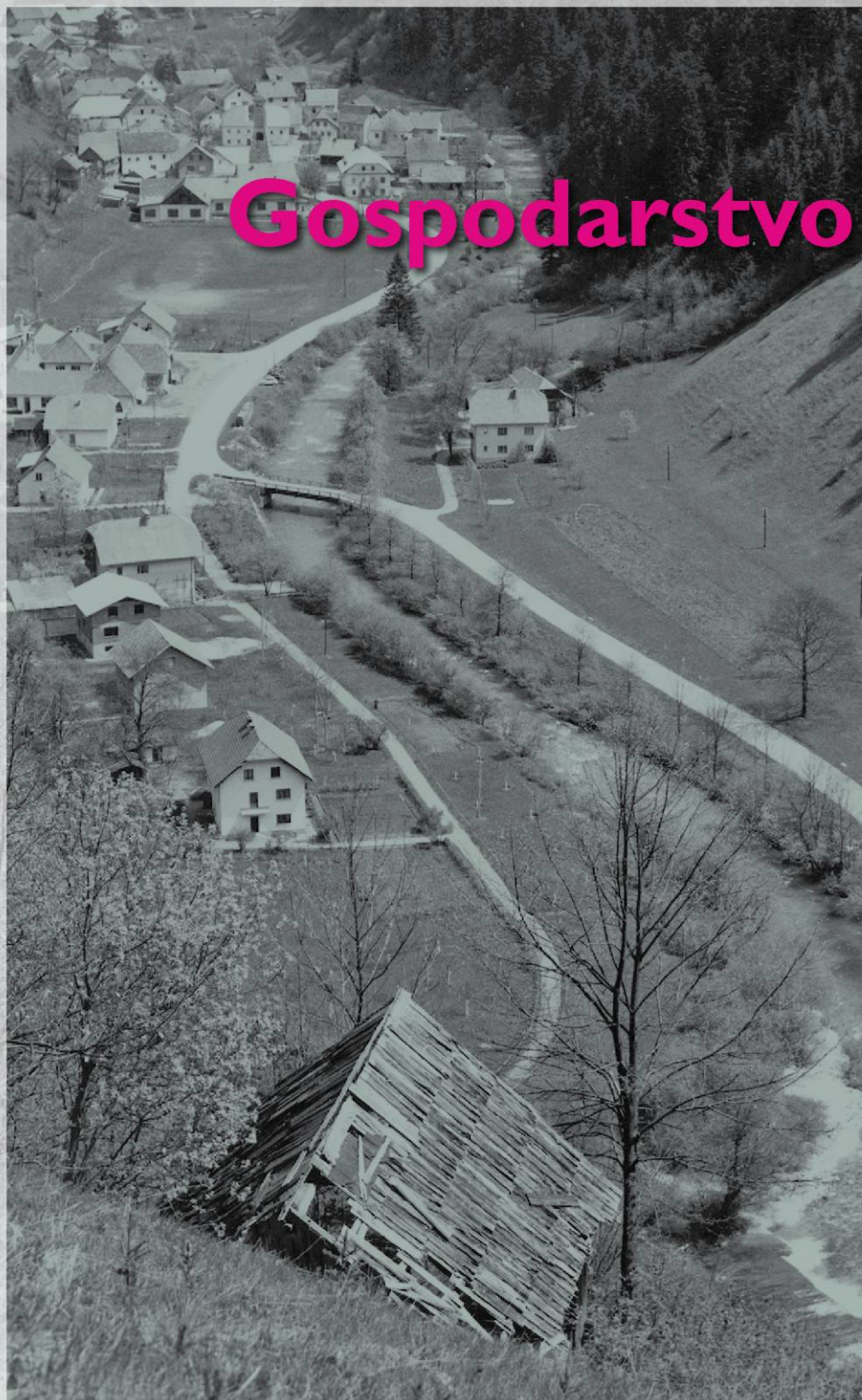
Na državnem prvenstvu za člane in mladince z zračnim orožjem so največ uspehov zabeležili mladinci s puško. Lenart in Gašper Oblak ter Andrej Peternel so že šesto leto zapored prepričljivo zmagali. Mladinke s pištolo: Špela Klemenčič, Lucija Jezeršek in Eva Žun so zasedle 2. mesto v konkurenci, članice v postavi Betka Mlakar, Barbara Gabrovec in Barbara Savič so bile šeste med pištolarkami, Gašper Božič, Martin Benedičič, Uroš Poljanec in Tomaž Jeram pa so bili osmi med člani s pištolo.

Državni prvak v reliju, v kategoriji do 1.400 kubičnih centimetrov, je postal Matej Oblak, ki je konkurenco premagal na vsaki tekmi, ki jo je odpeljal, tako da je že dve preizkušnji pred koncem tekmovanja imel zagotovljeno lovoriko.

Lokalne volitve

Na lokalnih volitvah, 10. oktobra 2010, je v Občini Gorenja vas-Poljane svoj glas oddalo približno 54 odstotkov od 5.570 volilnih upravičencev. Mandat za župana je prepričljivo dobil dosedanji župan Milan Čadež, zanj je glasovalo več kot 79 odstotkov ljudi, ki so oddali glas. Precej pa se je spremenila struktura 17-članskega občinskega sveta. Kar devet svetnikov je v sklicu 2010–2014 novih, strankarsko pa so razporejeni takole: SD in LDS imata po enega predstavnika, SLS in DeSUS po dva, NSi ima tri, SDS pa ima osem svetnikov.

Gospodarstvo

Ustanavljanje Tehnice Železniki – ob 50-letnici

Uvod

Gospodarski položaj v Železnikih je bil leta 1959 zahteven. Obe veliki podjetji sta bili v težavah; MLIP Češnjica se je ukvarjal s finančnimi problemi, Niko Železniki se je po uspešnem in hitrem povojnem razvoju ter izgradnji novih proizvodnih in pisarniških prostorov znašel pred strateškimi odločitvami kako naprej.

Po preselitvi dela proizvodnje in vodstva podjetja, 1. maja 1959, na lokacijo v Otoke – Obrat I, so se problemi v podjetju Niko Železniki še zaostрили. Širina proizvodnega in prodajnega programa je postajala neobvladljiva. Podjetje se je vse bolj usmerjalo v velikoserijsko proizvodnjo, za maloserijsko tako ni bilo ne sredstev za njeno proizvodnjo, kaj šele za prodajo in razvoj. Program preciznih in analitskih tehtnic je bil tako tržno kot razvojno v izredno slabem stanju. V tem obdobju je normalno deloval Obrat II na Racovniku, ki je proizvajal in prodajal pisarniški program.

Precizne tehtnice je podjetje Niko Železniki proizvajalo na pobudo Borisa Kidriča, ki je na prvi povojni obrtni razstavi, leta 1949, v Ljubljani, Železnikarjem predlagal, naj razširijo proizvodnjo precizne mehanike in poleg šestil izdelujejo še analitske tehtnice.¹

Precizna tehtnica. (iz zbornika: *Tehnica 1959–2009*)

1 Žumer, Polajnar, Nastanek in razvoj kovinske industrije, str. 249, Bradeško, Nastanek in razvoj Tehnice, str. 286.

Vodstvo podjetja Niko Železniki, v tem času je bil direktor Niko Žumer, pobudnik in ustanovitelj, se je tako v letu 1959 odločilo, da bo precizne in analitiške tehtnice, skupaj z utežmi zanje, izločilo iz programa in jih odprodalo podjetju Mehanika Trbovlje, ki je proizvajalo sorodne izdelke.

Proizvodnja tehtnic bo ostala v Železnikih!

Izkaznica okrajnega ljudskega odbornika
Antona Pegama. (v zasebni lasti)

Anton Pegam je bil takrat vodja nabave v Niku Železniki in predsednik Upravnega odbora podjetja ter istočasno tudi predsednik občinskega zbora pri Občinskem ljudskem odboru Železniki (v nadaljevanju: ObLO Železniki). Leta 1957 je bil za štiri leta izvoljen za ljudskega odbornika v Okrajni ljudski odbor (v nadaljevanju: OLO) Kranj.² Takratni predsednik OLO Kranj je bil Železnikar Miran Košmelj.

O nameravani prodaji programa preciznih in analitskih tehtnic podjetju Mehanika Trbovlje, ki jo je želelo izvesti vodstvo podjetja Niko Železniki, je Anton Pegam neformalno izvedel julija 1959, na OLO v Kranju. Z novico je najprej seznanil Joža Mohoriča, pomembnega ustanovitelja zadruga Niko z.o.o. Železniki. Jože Mohorič je bil tudi sicer zelo odločen mož in v Niku Železniki velika avtoriteta. Tega leta je bil v podjetju zadolžen za prodajo, predvsem tehtnic in ostalega laboratorijskega programa. Bil je odločno proti, da se ta program odproda in odpelje iz Železnikov.

Druga oseba, ki ji je Pegam zaupal to informacijo, je bil Tone Golja, predsednik ObLO Železniki, ki se je prav tako strinjal, da program ostane v Železnikih. Veliko podporo projektu je pokazal tudi Janez Lotrič, ki je bil kasneje v Tehtnici avtor številnih tehničnih inovacij na vseh programih, tako da so ti postali dobičkonosni.

Tako je bila ustanovljena neformalna skupina, ki si je prizadevala, da program preciznih in analitskih tehtnic ostane v Železnikih. Dogovorili so se, da pričnejo z aktivnostmi za ustanovitev obrtnega podjetja. Z aktivnostjo neformalne skupine je bila seznanjena tudi uprava podjetja, ki pa nad predlogom ni bila navdušena.

² Arhiv Primoža Pegama, izkaznica ljudskega odbornika Antona Pegama.

Aktivnosti neformalne skupine za ustanovitev obrtnega podjetja

Veliko naklonjenost ideji, da program tehtnic ostane v Železnikih, sta pokazala Janez Prevc, takratni direktor Medzadružnega lesno industrijskega podjetja Češnjica (v nadaljevanju: MLIP Češnjica) – današnji Alples d.d., in Janko Kemperle, predsednik Sveta za gospodarstvo v ObLO Železniki ter direktor Kmetijske zadrug (v nadaljevanju: KZ) Češnjica.

Na sestanku zastopnikov MLIP Češnjica, ObLO Železniki, KZ Češnjica in KZ Selca,³ 28. avgusta 1959, sta se predsednik ObLO Železniki Tone Golja in Anton Pegam že pogovarjala o prostorih, kjer bi začelo delovati novonastalo obrtno podjetje. Na dnevnem redu sestanka zastopnikov so pod 2. točko obravnavali *Možnost ukinitve sodarske delavnice v Železnikih in preureditev v obrtno delavnico kovinske stroke.*

Kot je razvidno iz zapisnika tega sestanka, je »Tone Golja, predsednik ObLO Železniki, poročal o možnostih ustanovitve obrtne kovinske delavnice, ker kovinarsko podjetje Niko Železniki pri urejanju industrijske proizvodnje mora izločiti nekatere obrtne artikle iz svoje proizvodnje, da so ti artikli že dobro vpeljeni in donosni ter bi jih bilo škoda prepustiti tujim podjetjem«. Anton Pegam je na tem sestanku prvič javno predlagal, da bi dobilo novo obrtno podjetje delovne prostore v sodarski delavnici v Železnikih – kamor se je podjetje Tehnica po ustanovitvi tudi vselilo –, sodarsko dejavnost pa bi preselili na Češnjico.

S podjetjem MLIP, KZ Češnjica in KZ Selca so se na tem sestanku dogovorili, da bo MLIP prodal prostore v Zgornjih Železnikih, in sicer po knjižni vrednosti na dan 31. december 1958, v višini 2.724.304 din, seveda pod pogojem, da ta sklep odobri delavski svet podjetja, v katerem se je izvajala sodarska dejavnost.

Do pobud neformalne skupine s sestanka 28. avgusta 1959 se je opredelil tudi delavski svet MLIP Češnjica, in sicer na svoji 18. seji, 3. septembra 1959,⁴ ter na podlagi poročila sprejel sklep »da se sodarska delavnica v Železnikih odstopi ObLO za KOVINSKO OBRTHO PODJETJE. Novo ustanovljeno podjetje bi ne moglo takoj plačati stavbe, zaradi pomanjkanja denarnih sredstev pa mu tudi ObLO ne bi moglo kreditirati, zato apelira predsednik ObLO na naše podjetje, da da stavbo začasno v najem«.

Tako so v začetku septembra 1959 že nastali pogoji za ustanovitev novega podjetja. Zagotovljena sta bila prostor in strokovna delovna sila, finančna sredstva za nakup nepremičnine in zagon proizvodnje pa sta ostajala velik, odprt problem. ObLO Železniki je bil brez sredstev, MLIP Češnjica je bil tudi v finančnih težavah, prav tako Niko Železniki.

3 ZAL-ŠKL, ŠKL 137, t. e. 53, spis 2150/59, zapisnik sestanka zastopnikov MLIP-a Češnjica, ObLO Železniki, KZ Češnjica in KZ Selca.

4 ZAL-ŠKL, ŠKL 137, t. e. 53, spis 2150/59, prepis zapisnika 18. redne seje DS MLIP Češnjica.

Poslovni prostori Tehnice na začetku 60. let prejšnjega stoletja. (iz zbornika: *Tehnica 1959–2009*)

Aktivnosti vodstva podjetja Niko Železniki za ustanovitev novega podjetja

V začetku septembra, potem ko je bil zagotovljen prostor za proizvodnjo od MLIP Češnjica, je bila odprodaja programa tehtnic in uteži Mehaniki Trbovlje onemogočena. V ustanavljanje obrtnega podjetja v Železnikih se je tako moralo vključiti tudi vodstvo podjetja Niko Železniki.

Tako je delavski svet Niko Železniki na izredni seji, 12. septembra 1959, razpravljaj o novoustanovljenem podjetju »Obrtno-mehanična delavnica« Železniki. Iz zapisnika⁵ te seje razberemo: *»Tov. predsednik je uvodoma pojasnil, da je predsednik ObLO tov. Golja sporočil, da se občina interesira za našo izločeno proizvodnjo tehtnic, ker se bo ustanovilo Obrtno mehanično podjetje, ter bi bila proizvodnja tehtnic sestavni del njihovega proizvodnega programa. Za ustanovitev in pripravo za začetek obratovanja je bil imenovan iniciativni odbor, kateri je izdelal za naš DS poročilo o prodaji izločenega programa proizvodnje tehtnic. (Priloga – arhiv v DS). Nato je poročilo prečital. To naj bi bila tudi točka današnjega izrednega zasedanja.«*

Delavski svet (DS) je najprej sklenil: *»Novoustanovljenemu Obrtno mehaničnemu podjetju Železniki se odstopijo osnovna sredstva, navedena v poročilu na strani 2, razen rezkalnega stroja.*

Tov. direktor je opozoril DS na tehnično dokumentacijo, to je: načrti in licence, kar tudi spada med osnovna sredstva ter poročilo iniciativnega odbora ne vsebuje«.

DS je sklenil: *»Novoustanovljenemu podjetju Obrtno mehanična delavnica Železniki se odstopijo potrebna osnovna sredstva za dobo 2 let, pod pogojem, da*

5 Arhiv Primoža Pegama, zapisnik izrednega zasedanja DS tovarne Niko Železniki.

to podjetje plačuje amortizacijo in davek na osnovna sredstva. Po preteku te dobe bo DS ponovno razpravljal ali se osnovna sredstva odprodajo ali ne, oziroma ali se vrnejo.»

Glede odprodaje tehnične dokumentacije – licence in načrti, se sklene: *»Pooblasti se komisijo za osnovna sredstva pri DS, da pregleda načrte, ugotovi dejansko stanje in vrednost istih. 50 % od ugotovljene vrednosti naj novoustanovljeno podjetje odplačuje tovarni v obliki amortizacije. Ostalo polovico vrednosti pa je odpisati.*

Glede orodja, zalog in polizdelkov je po razpravi tov. Štefka Primožiča, tov. direktorja in tov. Antona Pegama DS sklenil:

- *Material za tehtnico naj se odproda po obstoječi nabavni ceni in z nabavnimi stroški.*
- *Surovine je odprodati po lastni ceni.*
- *Mikro skale se odprodajo. Rok plačila je 1 leto.*
- *Orodje je odprodati s 60 % popustom.*
- *Polizdelki za tehtnice naj se odprodajo po vrednosti izdelavnih stroškov (brez režijskih pribitkov).«*

Direktor je nato načel vprašanje delovne sile. Pojasnil je, *»da je vsekakor naša dolžnost, da tudi v tem pogledu podpremo to podjetje, vendar nekih odločitev ni še možno dati, vsekakor pa bodo morali ti ljudje biti sposobni, da bodo mogli voditi to podjetje.«*

Glede iniciativnega odbora, ki je bil prvič omenjen na tej seji DS, Peter Polajnar v pisnem gradivu iz avgusta 2009⁶ napiše: *»Dogovorili smo se, naj bo to telo sestavljeno iz predstavnikov: Žumer Niko, Primožič Štefko, Peter Polajnar za Niko, Prevc Janez in Blaznik Jože za MLIP in Anton Golja za ObLO Železniki.«*

Peter Polajnar tudi navaja temo prvega sestanka iniciativnega odbora, ne pojasni pa, zakaj je bil za predsednika iniciativnega odbora imenovan ravno Štefko Primožič. V dokumentu Petra Polajnarja je navedeno, da je imel iniciativni odbor tri srečanja in na koncu, da vsega žal ne more podkrepiti z dokumenti.

Dejstvo je, da o imenovanju tega iniciativnega odbora ni nobenega dokumenta, ki bi govoril o tem, kdo ga je imenoval. Organi ObLO Železniki v tem obdobju niso imenovali takšnega odbora. Tudi v Niku Železniki takšen odbor ni bil imenovan, ne s strani DS in ne Upravnega odbora. Zanimivo je, da o sestankih tega iniciativnega odbora ni zapisnikov.

V zapisniku⁷ 10. skupne seje sveta za gospodarstvo, plan in finance ObLO Železniki z dne 14. septembra 1959 je pod točko 3. – Razprava o ustanovitvi obrtnega podjetja kovinske stroke zapisano: *»Iz spisa 2150/59 je razvidno, da name-*

6 Arhiv Primoža Pegama, *Nekaj spominov na ustanovitev Tehtnice v Železnikih*, avtor Peter Polajnar.

7 ZAL-ŠKL, ŠKL 137, t. e. 103, zapisnik 10. seje sveta za gospodarstvo, plan in finance ObLO Železniki.

rava tovarna Niko iz svoje proizvodnje izločiti vrsto izdelkov in naj bi ObLO ustanovil novo kovinsko obrtno podjetje. Glasom cit. spisu priložene dokumentacije in dopolnilnih pojasnil, ki jih podasta ObLO tov. Golja in predsednik DS tovarne Niko tov. Polajnar Peter, se soglasno sklene, naj ObLO na prihodnji seji obeh zborov potrdi ustanovitev novega podjetja, kakor zgoraj rečeno. Pogoji za ustanovitev tega podjetja so v smislu dosedanjih predpriprav vsekakor podani.«

Naslednji poskus uprave podjetja Niko Železniki, da prevzame iniciativo nad ustanavljanjem obrtnega podjetja v Železnikih, zasledimo iz zapisnika⁸ 19. seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev, ki je potekala 18. septembra 1959. Pod 2. točko je poročal Štefko Primožič, predsednik iniciativnega odbora za ustanovitev obrtnega kovinskega podjetja v Železnikih. Na osnovi pisnega gradiva je poročal o dotedanjih pripravah za ustanovitev novega podjetja, nujnosti proizvodnje in o perspektivi podjetja. Predsednik ObLO Železniki Anton Golja je odprl razpravo in v zvezi s to točko poudaril, da bo ustanovitev novega podjetja v Železnikih korak naprej v gospodarskem razvoju doline.

Predlog za ustanovitev novega podjetja sta oba zbora soglasno potrdila.

Ustanovitev novega obrtnega podjetja

Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev pa podjetja ni bilo mogoče ustanoviti, zato so začeli iskati nove možnosti, kako ustanoviti podjetja, ki bi proizvajala tehtnice.

Tako je skupina delavcev, ki so delali na oddelku tehtnic, 15. oktobra 1959 poslala DS tovarne Niko pisno zaprosilo⁹ za izločitev obrata tehtnic. Prvopodpisani na zaprosilu je bil Janez Lotrič, član neformalne skupine za ustanovitev podjetja, ki je bil v času te odločitve sicer mojster v proizvodnji.

Iz zapisnika¹⁰ 20. seje občinskega zbora ObLO Železniki, ki je potekala 16. oktobra 1959, je razvidno, da je predsednik ObLO Železniki Anton Golja predlagal spremembo sklepa zadnje seje ObLO Železniki glede ustanovitve podjetja. Popravljeni sklep naj bi se glasil: »*Od tovarne Niko Železniki se odcepi proizvodnja analitskih tehtnic. Ta del kolektiva z osnovnimi sredstvi se osamosvoji kot samostojno podjetje.*« Predlog je bil soglasno sprejet.

Istega dne je potekala tudi skupna 20. seja obeh zborov ljudskega odbora Železniki. Anton Pegam je podal poročilo o aktivnostih za ustanovitev in delovanje novega podjetja, ta pa ga je imenoval za upravnika obrtnega kovinskega podjetja.¹¹

8 ZAL-ŠKL, ŠKL 137, t. e. 102, spis 2175/59, zapisnik 19. seje obeh zborov ObLO Železniki.

9 Arhiv Tehtnice d. o. o., izločitev obrata tehtnic.

10 ZAL-ŠKL, ŠKL 137, t. e. 102, spis 2175/59, zapisnik 20. seje občinskega zbora ObLO Železniki.

11 ZAL-ŠKL, ŠKL 137, t. e. 102, spis 2175/59, zapisnik 20. seje obeh zborov ObLO Železniki.

21. oktobra 1959 je potekala 5. redna seja¹² pripravljalnega odbora za ustanovitev kovinskega podjetja v Železnikih. Na seji so bili navzoči predsednik ObLO Železniki Anton Golja, Štefan Primožič, Peter Polajnar in Anton Pegam, upravičeno odsotna sta bila Janez Prevc, direktor MLIP Češnjica, in Niko Žumer, direktor Niko Železniki.

Pod 1. točko dnevnega reda so obravnavali poročilo¹³ Antona Pegama in Štefana Primožiča, o razgovorih s predstavniki OLO Kranj ter Narodne in Komunalne banke Kranj zaradi finančnih sredstev. Svetko Kobal je predlagal, da naj se oddelek tehtnic izloči iz tovarne Niko in nato osamosvoji, ker je to edina možna formulacija, da podjetje pride do minimalnih osnovnih in obratnih sredstev. Dogovorjeno je bilo, da Niko dodeli že predvidena osnovna sredstva, v višini 3.402.000 din, in 3.000.000 din obratnih sredstev. Takšen predlog je na tej seji sprejel tudi pripravljalni odbor in ga predlagal DS tovarne Niko.

Zanimivo je, da se pripravljalni odbor v dokumentih prvič omenja šele v Odločbi o ustanovitvi in dovoljenju za konstituiranje podjetja z dne 26. oktobra 1959. Mogoče pa je to nadaljevanje iniciativnega odbora?

Iz zapisnika¹⁴ 24. zasedanja DS tovarne Niko lahko ugotovimo, da je DS potrdil predlog pripravljalnega odbora. Ker nekaterim članom stvar ni bila zadosti jasna, sta Matevž Šmid in Lovro Gajgar, sicer člana Zbora proizvajalcev ObLO Železniki, podala poročilo te seje.

26. oktobra 1959 je ObLO Železniki izdal Odločbo o ustanovitvi in dovoljenju za konstituiranje podjetja.¹⁵ V njej je zapisano:

1. člen

Ustanovi se samostojno podjetje, katerega firma se glasi: »TEHTNICA« obrtno kovinsko in mehanično podjetje Železniki.

2. člen

Ustanovitelj podjetja je ObLO Železniki.

3. člen

Sedež podjetja je v Železnikih.

(...)

5. člen

Podjetju Tehnica so v smislu zapisnika 24. zasedanja DS tovarne Niko Železniki z dne 22. oktobra 1959 brezplačno dodeljena:

- osnovna sredstva v vrednosti 2.216.296,-,*
- obratna sredstva v znesku 3.000.000,-,*

12 Arhiv Primoža Pegama, zapisnik 5. redne seje pripravljalnega odbora.

13 Arhiv Tehnice d.o.o., poročilo za pripravljalni odbor.

14 Arhiv Tehnice d.o.o., izvleček zapisnika 24. seje DS Niko.

15 ZAL-ŠKL, ŠKL 137, t. e. 53, spis 2150/59, odločba o ustanovitvi in dovoljenju za konstituiranje podjetja.

- kar je v nadaljnjem razvidno iz izvlečka že navedenega zapisnika DS tovarne Niko z dne 22. oktobra 1959, ki je kot sestavni del tej odločbi priložen.

6. člen

Temu podjetju se sočasno dovoli konstituiranje, katerega delavski svet bo predstavljal celotni delovni kolektiv podjetja, upravni odbor pa bo štel 5 članov, ki jih je izvoliti iz vrst članov delovnega kolektiva oziroma delavskega sveta. Volitve upravnega odbora je opraviti do 5. novembra 1959.

(...)

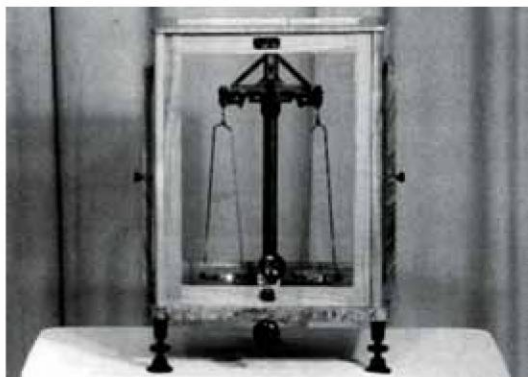
9. člen

- Za upravnika podjetja Tehnica Železniki je v smislu odločbe ObLO Železniki, št. 01-2303/1-59, z dne 22. oktobra 1959, imenovan tov. Pegam Anton, roj. 10. januarja 1926, stanujoč v Železnikih 92.
- Delo upravnika glede priprav za začetek dela podjetja bo nadzoroval pripravljalni odbor, postavljen od ObLO Železniki za ustanovitev tega podjetja.

Težaven začetek poslovanja Tehnice

Tehnica Železniki je bila tako formalno ustanovljena, vendar samo z brezplačno dodeljenimi sredstvi podjetja Niko Železniki in upravnikom podjetja. S 1. novembrom 1959 so se zaposlili še Jože Mohorič in Janez Lotrič, člana neformalne skupine, ter Jože Lotrič, ki je bil do takrat zaposlen v MLIP Česnjica. Najprej so urejali proizvodne prostore, pri njihovi izgradnji je sodelovalo veliko ljudi (teh aktivnosti se še posebej spominja sin Joža Mohoriča).

V tem obdobju, točneje 19. novembra 1959, je imel pripravljalni odbor 6.

Izpopolnjena precizna tehtnica.

(iz zbornika: *Tehnica 1959–2009*)

sejo.¹⁶ Med drugim je bil predlagan in sprejet sklep, da se pripravljalni odbor ukine. Anton Golja se je članom zahvalil za sodelovanje in vloženo delo.

Podjetje Niko Železniki ni v celoti realiziralo dogovorjenih obratnih sredstev za zagon proizvodnje novoustanovljenemu podjetju.¹⁷ Spor glede dodelitve obratnih sredstev¹⁸ se je nadaljeval vse do maja 1961, ko je Tehnica dobila pravno mnenje, da je bila dodelitev obratnih sredstev v skladu s predpisi in zakoni.

¹⁶ Arhiv Tehnice d.o.o., zapisnik 6. redne seje pripravljalnega odbora.

¹⁷ Demšar, *Tehnica 50 let*, str. 7, Arhiv Tehnice d.o.o., zapisnik z dne 10. decembra 1959.

¹⁸ Arhiv Tehnice d.o.o., pravno pojasnilo.

V tem času je imel tudi ObLO Železniki problem pri zagotovitvi sredstev za zagon proizvodnje iz občinskega investicijskega sklada. Nastala je velika finančna vrzel, ki se je rešila z najetjem 6 milijonov dinarjev vrednega posojila pri KZ Dražgoše, seveda s pomočjo ObLO Železniki.¹⁹

Tudi na 21. in 22. seji občinskega zbora ObLO Železniki,²⁰ 16. novembra 1959 in 14. decembra 1959, je bilo pod 5. točko izglasovano, da se podjetju Tehnica odobri garancijska izjava ObLO Železniki za najetje 7 milijonov dinarjev vrednega bančnega posojila za obratna sredstva.

Da je bilo pomanjkanje finančnih sredstev veliko, je razvidno iz zapisnika seje Telovadnega društva (TVD) Železniki (10. novembra 1960), iz katerega je razvidno, da je dalo TVD Železniki, njegov predsednik je bil takrat Anton Pegam,²¹ iz izkupička silvestrske veselice leta 1959 Tehnici 109.960 dinarjev posojila.

Vsi krediti so bili v naslednjih letih uspešnega poslovanja Tehnice poplačani v skladu s pogodbami.

1. januarja 1960 je bilo v Tehnici 14 zaposlenih, t. i. ustanovnih članov,²² in sicer:

Zap. št.	Priimek in ime	Stanujoč	Datum zaposlitve
1.	Pegam Anton	Železniki	16. 10. 1959
2.	Mohorič Jože	Železniki	1. 11. 1959
3.	Lotrič Janez	Železniki	1. 11. 1959
4.	Lotrič Jože	Železniki	1. 11. 1959
5.	Benedičič Mica	Železniki	1. 12. 1959
6.	Benedičič Štefan	Martinj Vrh	6. 12. 1959
7.	Benedičič Janez	Martinj Vrh	19. 12. 1959
8.	Šmid Valentin	Podlonk	22. 12. 1959
9.	Vrhunc Franc	Železniki	22. 12. 1959
10.	Sedej Milica	Železniki	22. 12. 1959
11.	Gartner Stane	Železniki	22. 12. 1959
12.	Žbontar Jernej	Zali Log	26. 12. 1959
13.	Rejc Franc	Železniki	26. 12. 1959
14.	Benedik Rezka	Železniki	1. 1. 1960

¹⁹ Jelenc, Pintar, Pokopališče, str. 201.

²⁰ ZAL-ŠKL, ŠKL 137, t. e. 102, spis 2175/59, zapisnik 21. seje občinskega odbora ObLO Železniki in zapisnik 22. seje občinskega odbora ObLO Železniki.

²¹ Arhiv Primoža Pegama, zapisnik TVD Partizan Železniki.

²² Arhiv Tehnice d.o.o., seznam zaposlenih.

Zaslužni za ustanovitev Tehnice

Za ustanovitev podjetja Tehnica in uspešen zagon so tako najzaslužnejši »ustanovni člani«: Anton Pegam, pobudnik ustanovitve podjetja, Jože Mohorič, Janez Lotrič in vseh ostalih 11 »ustanovnih članov«, ki so se zaposlili v novem podjetju, kljub veliki propagandi uprave Niko Železniki, da podjetje ne bo uspelo in bo zelo hitro propadlo.

Od zunanjih velja omeniti predvsem Antona Goljo, predsednika Občinskega ljudskega odbora Železniki, ki je od začetka podpiral ustanovitev podjetja, pomagal pridobiti prostore od MLIP Češnjica, od KZ Dražgoše izposloval kredit v višini 6 milijonov dinarjev in zagotovil garancijsko izjavo ObLO Železniki za 7 milijonov dinarjev bančnega posojila.

Velika zahvala za pomoč pri realizaciji ustanovitve Tehnice gre tudi Janezu Prevcu, direktorju MLIP Češnjica, ki je za proizvodnjo preciznih in analitskih tehtnic prodal proizvodne prostore v Zgornjih Železnikih, Janku Kemperlu, upravniku KZ Češnjica in predsedniku Sveta za gospodarstvo pri ObLO Železniki, ter seveda podjetju Niko Železniki za brezplačno dodeljena sredstva.

VIRI:

Osebni arhiv Primoža Pegama.

Tehnica Železniki, tovarniški arhiv.

ZAL-ŠKL, ŠKL 137, ObLO Železniki, t. e. 53, spis 2150/59, Obrtno podjetje – ustanovitev.

ZAL-ŠKL, ŠKL 137, ObLO Železniki, t. e. 102, spis 2175/59, zapisniki sej obeh zborov ObLO Železniki, 1959.

ZAL-ŠKL, ŠKL 137, ObLO Železniki, t. e. 103, zapisniki skupnih sej sveta za gospodarstvo, plan in finance, 1959.

LITERATURA:

Bradeško, Ljubo: Nastanek in razvoj Tehnice. V: *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti*.

Železniki : Muzejsko društvo, 1973, str. 286–291.

Demšar, Lojze: *Tehnica 50 let (1959–2009)*. Železniki : Tehnica, 2009.

Jelenc, Janko in Pintar, Janko: Pokopališče v Dražgošah. *Železne niti. Zbornik Selške doline*, št. 5. Železniki : Muzejsko društvo, 2008.

Žumer, Niko in Polajnar Peter: Nastanek in razvoj kovinske industrije. V: *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti*. Železniki : Muzejsko društvo, 1973, str. 243–271.

Gradivo in spomini

60 let Gimnazije Škofja Loka

Gimnazija Škofja Loka ima v tem šolskem letu v 23 oddelkih vpisanih 649 dijakov in dijakinj, in sicer po 6 paralelk v vsaki generaciji (razen v generaciji letošnjih 3. letnikov, kjer jih je 5).

Od leta 2000 smo edina šola na Gorenjskem, ki vpisuje v oddetek klasične gimnazije. Od preostalih petih oddelkov sta dva oddelka s poudarjenim naravoslovjem – naravoslovna oddelka, dva s poudarjenim družboslovjem – oddelka splošne gimnazije in en t. i. evropski oddetek.

V kolektivu je redno zaposlenih 54 učiteljev strokovnih predmetov, od tega dva tujca v evropskem oddelku, knjižničarka, šolska svetovalna delavka, računovodkinja, poslovna sekretarka, vzdrževalec računalniške opreme, hišnik in ravnatelj.

Šola od leta 1991 dalje izvaja srednješolski splošnoizobraževalni program gimnazije in klasične gimnazije za potrebe srednješolskega izobraževanja dijakov iz Škofje Loke, Selške in Poljanske doline ter ostale južnogorenjske regije.

Poslopje Gimnazije Škofja Loka. (iz fototeke Gimnazije Škofja Loka)

Veseli obrazi dijakinj in dijakov škočjeloške gimnazije.
(iz fototeke Gimnazije Škofja Loka)

Vse to so resnična dejstva, vendar se za temi suhoparnimi številkami in frazami skriva vsakodnevni živ-žav najstnikov, ki vse od jutranjih ur do poznega popoldneva preživijo svoj delovni dan v šoli. Vsak od njih je svoja zgodba, s svojimi radostmi in problemi, in za vsakega od njih se je treba potruditi. Učiteljski zbor s svojim profesionalnim delom skrbi, da je učni program izpeljan tako, da ima vsak od naših dijakov možnost, da uspešno zaključi šolanje ter nadaljuje študij na akademski ravni.

Ta proces se na zelo podoben način odvija že celih šestdeset let in prav je, da se ob takšnih jubilejih, kot je letošnji, ozremo na prehojeno pot, pogledamo, kaj je bilo dobrega ter smelo načrtujemo naš jutri.

Bilo bi preveč, da bi našteval vse podrobnosti našega jubileja, saj smo pripravili več kot dvajset javnih prireditev, med katerimi je bila zagotovo najodmevnejša slavnostna akademija 30. septembra 2010, v Kristalni dvorani Sokolskega doma v Škofji Loki. Želeli smo, da bi tako dijaki, učitelji in starši kakor tudi širša javnost skozi celo leto 2010 imeli priložnost, da na prireditvah, razstavah, okroglih mizah, literarnih večerih in drugih srečanjih spremljajo naše delo; ena sama prireditev bi bila veliko premalo. Seznam prireditev je objavljen na šolski spletni strani: www.gimnazija-skofjaloka.si.

Pomembni datumi iz zgodovine škofjeloške gimnazije

Ker je podroben historiat Gimnazije Škofja Loka v tem zborniku objavljen pri predstavitvi občinskih nagrajencev za leto 2001, objavljamo na tem mestu le preglednico najpomembnejših dogodkov iz njene 60-letne zgodovine.

- 1. 9. 1950 Ljudski odbor mestne skupščine Škofja Loka ob podpori Borisa Ziherla ustanovi popolno, 8-letno gimnazijo
- 25. 10. 1953 dograditev nove šole v Šolski ulici v Škofji Loki
- 1. 9. 1958 ustanovitev 4-letne gimnazije
- 13. 2. 1976 gimnazija dobi ime po Borisu Ziherlu
- 1. 9. 1976 ustanovljena je športna gimnazija
- 1. 9. 1981 ukinitvev gimnazije; v usmerjenem izobraževanju nastane Srednja družboslovno jezikovna šola Boris Ziherl Škofja Loka, selitev iz Šolske ulice v novo stavbo na Podnu
- 1. 9. 1990 ponovna uvedba gimnazijskega programa v 1. letniku in postopno ukinjanje usmerjenega izobraževanja; šola ponovno dobi naziv Gimnazija Škofja Loka
- 1. 9. 2000 kot edina šola na Gorenjskem vpisuje v program klasične gimnazije
- 1. 9. 2004 vpiše se zadnja generacija športnega oddelka
- 1. 9. 2006 uvedba t. i. evropskih oddelkov znotraj programa splošne gimnazije, uvod v načrtovane prenove učnih programov za obdobje 2008–2012

Logotip gimnazije ob 60-letnem jubileju. (Studio Grad, Škofja Loka)

Ravnatelji Gimnazije Škofja Loka

Stanko Hribernik, ravnatelj do leta 1953,
Franc Demšar, ravnatelj od leta 1953 do 1956,
Vida Sluga Zupanc, ravnateljica od leta 1956 do 1959,
Rado Jan, ravnatelj od leta 1959 do 1968,
Lojze Malovrh, ravnatelj od leta 1968 do leta 1976,
Marko Erznožnik, ravnatelj od leta 1976 do leta 1979,
Vladka Jan, ravnateljica od leta 1979 do 1991,
Marjan Luževič, ravnatelj od leta 1991 do leta 2009,
Jože Bogataj, ravnatelj od leta 2009 dalje.

Sedanji ravnatelj
prof. Jože Bogataj.
(foto: Aleksander Čufar)

Gimnazija Škofja Loka / Predmetnik v šolskem letu vpisa 2010 /2011

	1. letnik						2. letnik						3. letnik						4. letnik						matura
	Nar	Spl	Spl	Spl	Eo	Kla	Nar	Spl	Spl	Spl	Eo	Kla	Nar	Spl	Spl	Eo	Nar	Spl	Spl	Nar	Spl	Eo	Kla	Izb /mat	
	1.a	1.c	1.č	1.d	1.e	1.b	2.a	2.c	2.č	2.d	2.e	2.b	3.a	3.c	3.č	3.d	3.e	4.a	4.c	4.č	4.d	4.e	4.b		
slovenščina	4	4	4	4	4	4	4	5	5	5	4	4	4	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5		
angleščina – 1. t. j.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	4	4	4	1	
nemščina – 2. t. j.	3		3	3		3/	4	4	4	4		3/	3		3	4		3	3	3	3	3	3	2	
francoščina - 2. t. j.		3			3/		4				3/			4			3/		3			3		2	
ruščina – 2. t. j.					3						3						3					3			
španščina – 2. t. j.						3						3													
latinščina						4						3											3	2	
nemščina – 3. t. j.																									
matematika	4	4	4	4	4	4	5	4	4	4	4	4	4	5	4	5	4	5	5	5	5	5	5	1	
zgodovina	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
športna vzgoja	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3		
geografija	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2							3	
biologija	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2							5 (4+1)	
fizika	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2							5 (4+1)	
kemija	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2							5 (4+1)	
psihologija							2	2	2	2	2													6 (4+2)	
sociologija																								6 (4+2)	
filozofija																									
lik. in zgo. umetnosti *	1	1	1	1	1							1													
glasba (v klas. *)	2	2	2	2	2							1													
informatika	2	2	2	2	2	2																			
zgodovina umetnosti																									
izbirni predmet EO											3						4						1		
izbirni predmeti																		8	8	8	8	5	5		
SKUPAJ	32	32	32	32	32	33	32	32	32	32	32	33	32	32	32	32	33	32	32	32	32	33	33		
obvezne izbirne vseb.	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	30	

* + 1 dodatna ura se upoštevajo pri OIV

3/ - dijaki lahko izberejo nemščino ali španščino

3/ - dijaki lahko izberejo francoščino ali ruščino

Izbirni predmeti EO: SVS, DVS v 2. letniku; EŠ, KIC v 3. letniku; SKP v 4. letniku

Gimnazijski predmetniki

Skupaj z gimnazijo so se skozi desetletja spreminjali tudi predmetniki, ki so kakor ogledalo časa, v katerem so bili in so veljavni. Temeljni gimnazijski predmeti so bili, poleg materinščine in matematike, vedno še tuji jezik oziroma tuja jezika, sklop naravoslovnih in družboslovnih predmetov ter športna vzgoja (telovadba, telesna vzgoja). Predmeti, ki so se jih učili dijaki gimnazije skozi pretekla desetletja, so bili še: risanje, ustava, predvojaška vzgoja, v izbirnem delu tudi tehnična in družbena vzgoja, v nekem obdobju celo proizvodno delo.

Današnji predmetnik je v 4. letniku naravnani na pripravo na splošno maturo in dijakom ponuja bogat nabor izbirnih predmetov, od tujih jezikov in naravoslovja do družboslovnih predmetov. Obenem je mogoče poglobiti znanje nekaterih vsebin tudi na višjem nivoju (matematika, tuji jeziki) ter tako doseči boljši rezultat na splošni maturi.

Z opravljeno splošno maturo kandidati dokazujejo, da dosegajo standarde znanja, ki so določeni s cilji gimnazijskega programa, kakor tudi splošno usposobljenost za univerzitetni študij.

Splošna matura

Splošna matura je bila kot zaključek srednjega šolanja uradno uvedena v letu 1995, čeprav je bila Gimnazija Škofja Loka med 23 izbranimi slovenskimi gimnazijami, ki je dve leti pred tem izvajala tudi poskusno maturo. Maturitetni izpitni katalogi za posamezne predmete so postali novi učni programi in bitka za točke se je pričela. Državna izpitna komisija tako vsako leto pripravi izpitne pole za vsa predmetna področja. Splošna matura je izpit iz petih predmetov: trije so obvezni (slovenščina, matematika in tuj jezik), dva sta izbirna. Na višjem nivoju je možno opravljati največ dva izpita: dijaki izbirajo med matematiko in tujim jezikom, lahko pa se odločijo, da na višjem nivoju opravljajo dva tuja jezika. Če dijak prijavi vse predmete na osnovni ravni, potem lahko dobi največ 28 točk, če prijavi en predmet na višjem nivoju, lahko dobi dodatne 3 točke, če prijavi dva predmeta na višjem nivoju, potem lahko dobi še dodatne 3 točke oziroma skupno 34 točk, kar je najvišje možno število točk na splošni maturi. Dijak, ki prejme 30 ali več točk, je t. i. **zlati maturant**. In na škofovski gimnaziji jih imamo vsako leto več. Ponosni smo na te dijake, ki dokazujejo, da z osvojenim znanjem lahko posežejo v sam vrh najuspešnejših.

Zlati maturanti Gimnazije Škofja Loka

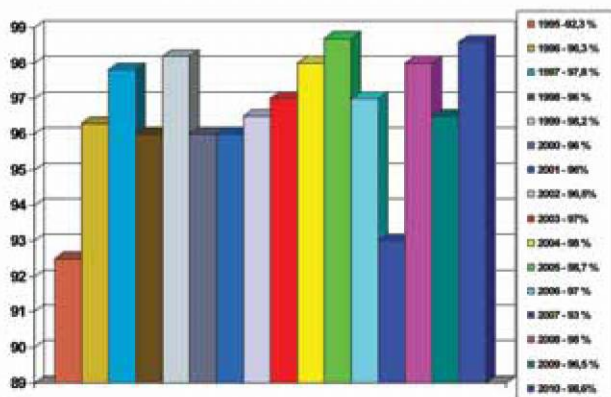
Leto	Zlati maturanti
1995	Nataša Bernik
1996	Ana Pegam
1998	Kristina Tomc
1999	Špela Beguš, Rok Bertoncej, Cene Gostinčar, Matej Javh, Blaže Podnar, Kristina Potočnik
2000	Mateja Tušek, Miha Žagar
2001	Dejan Debelak, Tilen Matjaž, Franja Pajk
2002	Jaka Benedičič, Maja Bratuž, Neža Keše, Matija Perne
2003	Nina Albrecht, Monika Ciglič
2004	Neža Benedik, Borut Bratuž, Matjaž Dolinar, Mateja Pintar, Katja Prevodnik, Darja Rant, Matic Trlep, Mitja Trojar
2005	Katja Bernik, Tine Frlan, Nina Jan, Matej Jemec, Diana Novak, Svetlana Ponorac, Urška Sekirnik, Tina Šinkovec , Anže Šuštar
2006	Matjaž Berčič, Jernej Bernik, Blaž Božnar, Lucija Bukovec, Maša Hafner, Živa Ješe, Matevž Pintar, Ema Rovtar, Mihaela Tavčar
2007	Gašper Beguš, Jan Bogataj, Jakob Boh, Nika Debeljak, Špela Deržič, Sandra Jovič , Mateja Kavčič, Jan Kogoj, Mateja Lavtar , Marko Možina, Ema Nastran, Jerca Pahor, Nataša Pegam
2008	Kristina Berčič, Aljaž Gaber , Helena Golja, Nataša Močnik, Urban Pirc, Metka Pirih, Kaja Podobnik, Neža Šubic
2009	Veronika Arčon - Peklaj, Katarina Bogataj, Dijana Čorkovič, Jaka Demšar, Taja Gorjan, Kristina Homec, Katja Jezeršek, Jovanka Jovič, Nina Košir, Hema Krek, Eva Luznar, Jaka Šinkovec, Tina Šubic
2010	Alenka Cukjati, Matic Gortnar, Matic Jezeršek, Alja Kavčič, Lucija Mravlja, Petra Pleško, Rebeka Reven, Klemen Stegu, Sara Strasner, Rok Vene, Teja Zadravec

*Dijaki napisani v **kreplem tisku**, so dosegli maksimalno število točk na maturi.*

Število dijakov, ki so zaključili škofovsko gimnazijo

šolsko leto	ženske	moški	skupaj	št. odd.
1954/55	7	19	26	1
1955/56	14	9	23	1
1956/57	14	14	28	1
1957/58	8	12	20	1
1958/59	11	16	27	1
1959/60	9	6	15	1
1960/61	15	11	26	1
1961/62	7	12	19	1
1962/63	20	15	35	2
1963/64	16	17	33	1
1964/65	27	19	46	2
1965/66	28	24	52	2
1966/67	21	11	32	2
1967/68	28	15	43	2
1968/69	28	23	51	2
1969/70	35	22	57	2
1970/71	29	17	46	2
1971/72	26	14	40	2
1972/73	28	12	40	2
1973/74	24	21	45	2
1974/75	35	11	46	2
1975/76	48	34	82	3
1976/77	49	29	78	3
1977/78	37	27	64	3
1978/79	61	59	120	4
1979/80	73	48	121	4
1980/81	57	45	102	4
1981/82	63	41	104	4
1982/83	49	30	79	3

1983/84	68	41	109	4
1984/85	76	29	105	4
1983/84	68	41	109	4
1984/85	76	29	105	4
1985/86	85	19	104	4
1986/87	86	20	106	4
1987/88	93	22	115	4
1988/89	92	19	111	5
1989/90	119	28	147	5
1990/91	85	23	108	5
1991/92	94	26	120	5
1992/93	100	29	129	5
1993/94	104	36	140	5
1994/95	94	40	134	5
1995/96	105	39	144	6
1996/97	96	57	153	6
1997/98	112	72	184	6
1998/99	108	74	182	6
1999/2000	91	50	141	6
2000/2001	102	50	152	6
2001/2002	122	52	174	6
2002/2003	115	49	164	6
2003/2004	105	51	156	6
2004/2005	113	45	158	6
2005/2006	141	57	198	7
2006/2007	108	52	160	6
2007/2008	102	56	158	6
2008/2009	108	52	160	6
2009/2010	101	59	160	6
skupaj	3.592	1.780	5.372 dijakov	

Rezultat mature
na Gimnaziji Škofja Loka
od l. 1995 do l. 2010

Prireditve v prazničnem letu

Vrhunec letošnjih prireditvev je bila svečana Akademija ob 60-letnici Gimnazije Škofja Loka, ki smo jo pripravili v četrtek, 30. septembra 2010, v Kristalni dvorani Sokolskega doma v Škofji Loki. V Loških razgledih objavljamo pozdrave, misli in želje slavnostnih govorcev.

Od poštenega dela k znanju in vrednotam, od tam pa h kompetencam in k vseživljenjskemu učenju

Jože Bogataj, ravnatelj Gimnazije Škofja Loka

(iz uvodnega nagovora povabljenim gostom na svečano akademijo)

Spoštovani!

Gimnazija Škofja Loka praznuje jubilej, na katerega smo upravičeno ponosni. Zato vsem skupaj najlepša hvala, ker ste se odzvali našemu vabilu, kajti prepričani smo, da bomo le tako, skupaj z vami, dostojno proslavili našo obletnico.

Šola je bila vseskozi vodilo mladim, ne glede na vihravost časov, v katerih je delovala. Vedno si je prizadevala, da bi bila za mlade v dobi odraščanja, ne glede na razlike, vir znanja, s katerim si je več kot 4 000 maturantov poskušalo najti svoje mesto v družbi. Prepričan sem, da so si ga našli. To dokazujejo generacije dijakov in dijakinj Gimnazije Škofja Loka, ki so si vse od šolskega leta 1950/51 do sedaj iz roda v rod prizadevale prenašati tradicijo, na katero smo danes vsi ponosni. Gimnazija Škofja Loka je bila in je šola, kjer so poleg znanja pomembne tudi človeške vrednote, kot so zaupanje, tovarištvo, delavnost in dobri medsebojni odnosi. S tem smo »gor rasli« in tega duha smo se našli drug od drugega.

To lahko potrdijo tudi naši častni gostje, ki jih nocoj najprej pozdravljam med nami: dijaki prve generacije, ki so maturirali leta 1955. Lepo pozdravljeni.

V Škofji Loki ima šolstvo dolgo tradicijo. Ne glede na vojne in druge vihre se je v Loki vedno našel ustvarjalni duh, ki je uspel mlade pritegniti k sebi – tako je bilo že v sredini 16. stoletja v deški šoli, pa kasneje pri uršulinkah in še kje. Kdo so bili ti moške in žene, katerih poslanstvo je bilo izobraževanje mladih? V zadnjih 60-ih letih je gimnazija dajala kruh učiteljem, ki jim je uspelo ohraniti ustvarjalnega duha ter vzgojiti in izobraziti veliko število uspešnih mladih ljudi. Izobraževati danes je za vsakega izmed nas na gimnaziji še poseben izziv. Smo sredi prenove gimnazijskega programa in z uvajanjem novih didaktičnih metod poskušamo slediti smernicam moderne evropske šole, ki daje različna znanja različnim ljudem. Obenem mlade tudi izobražuje za življenje, za svet 21. stoletja, za katerega pa vemo, da je znanje poštevanje veliko premalo.

Med nami pozdravljam vse upokojene člane ter člane sedanjega učiteljskega zbora Gimnazije Škofja Loka, ki so zaslužni, da se tradicija šole nadaljuje tudi danes. Med nami še posebej pozdravljam ravnatelje gospoda Lojzeta Malovrha, gospo Vladko Jan in gospoda Marjana Luževiča, moje predhodnike, in se zahvaljujem za trdne temelje, na katerih danes lahko gradimo naš šolski vsakdan. Hvala vsem za vaše požrtvovalno delo.

Ponosen sem, da sem bil nekoč dijak naše gimnazije. Kako drugačna so bila sedemdeseta leta od današnjih! Ampak kljub temu je naše šolsko življenje prav tako odmevalo v mestu kot danes. Še več: šola je bila vseskozi gibalno življenje mladih v Škofji Loki in obeh dolinah, ki so skozi uk in delo prišli do svojega kruha. Šole je učila in naučila mlade za nove izzive, nova poslanstva, ki smo jim kasneje v življenju poiskali cilj in smisel.

Tudi zato lep pozdrav vsem našim nocojšnjim gostom, nekoč škojfeloškimi gimnazijcem, ki se zagotovo še spominjate, kakšno je bilo življenje v Šolski ulici. Lepo pozdravljam župana Občine Škofja Loka in Občine Železniki, predstavnike Občinskega sveta Občine Škofja Loka, člane Državnega zbora Republike Slovenije, ravnatelje osnovnih in srednjih šol ter vrtcev regije, naše poslovne partnerje, zunanje sodelavce in druge, ki so kakor koli povezani z delom in življenjem šole.

Današnji jubilej nam učiteljem Gimnazije Škofja Loka nalaga tudi dolžnosti. Zavedamo se odgovornosti, ki nam je naložena. Res je, naši dijaki radi hodijo v šolo in zato je na nas, učiteljih, da jim ponudimo tisto, po kar so prišli: znanje, veščine in spretnosti za njihovo jutri, za njihovo prihodnost, kajti ravno njihovo delo pomeni tudi našo varnost in potrditev, da smo na pravi poti.

Projektno delo postaja pomemben del učnega procesa. (iz fototeke Gimnazije Škofja Loka)

Gimnazija Škofja Loka in dolinama

Marjan Luževič, učitelj in ravnatelj v letih 1991–2009

Dolgoletni ravnatelj gimnazije
prof. Marjan Luževič.
(foto: Tomaž Lunder)

Gimnazija Škofja Loka praznuje šestdesetletnico ustvarjalnega življenja in le malo mlajša je od mene, ki sem z njo delil zadnjih tritridaset let pedagoškega dela. Počaščen sem, da sem soustvarjal del njene zgodovine, skupaj z učitelji in dijaki, pa tudi z našo občino in ustanoviteljem šole.

Ko ob jubileju naše gimnazije razmišljam o pomenu vsega, kar je dala dijakom, učiteljem, lokalni in širši skupnosti, lahko s ponosom ugotovim, da njen prispevek k razvoju gospodarstva, družbenih in kulturnih dejavnosti v Škofji Loki, Selški in Poljanski dolini, Žirovski kotlini ter v zaledju našega mesta močno presega raven dejavnosti lokalnega pomena. Gimnazija je šola preduniverzitetnega izobraževanja, zato je zelo pomembna v osebni in strokovni rasti mladih. Škofjeloška gimnazija si je v teh letih pridobila zaupanje in ugled ne samo v lokalnem okolju, ampak tudi drugod. Njeni učitelji so maturi-

tetna spričevala podelili več kot 5000 mladim, večini tistih iz našega šolskega okoliša, ki so po osnovni šoli izbrali gimnazijo.

Naša gimnazija je z uvajanjem dijakom privlačnih učnih programov ter predvsem z dobrim pedagoškim konceptom, katerega bistvo so temeljne človeške vrednote – zaupanje, poštenje, sočutje, delavnost in zdrava pamet – uspela ohraniti dober vpis tudi v času, ko se zaradi nazadovanja rasti prebivalstva marsikje tudi šole borijo za obstoj. Gimnazijo v Škofji Loki zaključuje tretja generacija dijakov v zgodovini šole, vnuki naših prvih gimnazijcev. Je tudi drugod po Sloveniji tako?

Ustvarjati gimnazijo v manjšem mestu in biti učitelj na takšni šoli nikakor ni primerljivo s šolo v večjem mestu. Starši in mladina o učiteljih, odnosih in redu na naši šoli vedo skoraj vse, še preden se dijaki vanjo vpišejo, in zaposleni na šoli morajo s tem računati vsak trenutek. Učiteljem to nalaga dodatno skrb, hkrati pa je to spodbuda za še boljše pedagoško delo, zahvala in priznanje ob zaključku šolanja pa najboljše plačilo. Številni nekdani dijaki naše gimnazije se po končanem študiju vrnejo v naše kraje, to pa dokazuje, kako je naša šola trdno vraščena v ta prostor.

Lahko povzamem, da Gimnazija Škofja Loka polno živi v svoji dejavnosti, močno pa je povezana tudi s svojo okolico, veliko močneje kot šole v večjih

mestih, v katerih njihov šolski okoliš ni teritorialno zaokrožen. Prav ta organska povezanost naše šole z lokalnim okoljem je obema zelo pomembna, saj šoli ob ustvarjenem zaupanju okolja v njeno delo zagotavlja obstoj in razvoj, lokalni skupnosti in širšemu šolskemu okolišu pa dobro izobraženo mladino, ki ji je odprta pot tudi na najbolj zahtevne študije. Si lahko v tem slavnostnem trenutku želim kaj lepšega kot maturante, ki so ponosni, da so bili naši dijaki?

Naši gimnaziji ob jubileju

Igor Draksler, župan Občine Škofja Loka v letih 1994–2010

Šestdeset let naše gimnazije je lepa doba. Naše pravim zato, ker jo kot tako Ločani tudi razumemo in sprejemamo. Škofja Loka je sicer mesto z dolgo in bogato kulturno ter šolsko tradicijo. Pa vendar je prav ustanovitev Gimnazije Škofja Loka na nek nov način pomembno definirala splošni značaj mesta. Gimnazija si je tako rekoč takoj našla svoje mesto v mestu. Pomladila ga je in poživila. To v začetku petdesetih, ko je svet še vedno skelela groza vojne in povojne morije, nikakor ni bila majhna stvar.

In res, ko se ob prazničnem jubileju oziram po prehojeni poti, se zavedam njene pomembnosti za kraj, za Škofjeloško, za širšo regijo. V teh letih je postala temelj izobraževalnega in vzgojnega dela z mladimi, ki so kasneje postali nosilci intelektualnega ustvarjanja v regiji, v širšem slovenskem, vse bolj pa tudi v mednarodnem prostoru. Njeni dijaki so vedno dosegali izjemne uspehe. Dobro spričevalo iz loške gimnazije je bila vselej odlična popotnica za vstop v nadaljnji akademski svet. Tudi danes je Gimnazija Škofja Loka še vedno ena najpomembnejših, najbolj dejavnih, najbolj »živih« ustanov v občini, kar priča o tem,

Na slavnostni akademiji se je predstavil tudi gimnazijski pevski zbor, pod vodstvom profesorice Ane Prevc Megušar. (foto: Tomaž Lunder)

da nikakor ne gre za izobraževalno ustanovo, ki mladim posreduje zgolj suho, faktografsko znanje, pač pa je to kraj intelektualnega in ustvarjalnega vrvenja, kjer se mladim posreduje znanje o svetu in védenje o življenju. Prav zato je lahko razvila pisan spekter dejavnosti, ki pomembno vplivajo na kulturno življenje in družbeni utrip v občini.

Drži, naša gimnazija je vselej živelá v mestu in z mestom. Vselej je bila močno vpeta, vključena v življenje in dogajanje v mestu. To pa je izjemno pomembno. V Loki namreč damo nekaj tudi na medsebojno solidarnost, na sodelovanje in udejstvovanje v življenju lokalne skupnosti. Na to sem, ko kot župan spremljam nadaljnje študijske, karijerne in celostne življenjske poti dijakov loških šol, pravzaprav najbolj ponosen. In tu gre moja zahvala predvsem vam, spoštovani profesorji – vaši strokovni kompetentnosti in živemu pedagoškemu erosu, vaši angažirani »družbeni odgovornosti«, vaši življenjski širini.

V Občini Škofja Loka bomo v okviru svojih pristojnosti in razpoložljivih sredstev poskušali v kar največji meri ustvarjati pogoje za čim bolj nemoteno delovanje vaše – naše – šole. Iskreno želim, da bi bilo nadaljnje delo gimnazije tako uspešno, kot je bilo do sedaj. Vsem dijakom, bivšim in sedanjim profesorjem ter drugim delavcem Gimnazije Škofja Loka čestitam ob 60-letnici delovanja. Še posebej se ob teh slovesnih trenutkih iskreno zahvaljujem vodstvu Gimnazije Škofja Loka ter izrekam spoštovanje in priznanje za njegovo delo.

Želim vam uspešno, prijetno in dinamično delo, polno ustvarjalnega nemira.

Izmenjave združujejo ljudi

**Leif S. Folke, prof., koordinator mednarodnih izmenjav,
Gimnazija Himmelev, Roskilde, Danska**

Dragi slovenski prijatelji – dragi kolegi z Gimnazije Škofja Loka, dovolite mi, da vam in vašim dijakom najprej iskreno čestitam ob 60-letnici vaše gimnazije!

Naj se na kratko predstavim: moje ime je Leif Folke. Učim na Gimnaziji Himmelev, v Roskildu na Danskem. Na šoli sem tudi mednarodni koordinator za izmenjave. Med mojim zadnjim obiskom v Škofji Loki marca letos me je ravnatelj g. Jože Bogataj povabil, da bi sodeloval na tej prireditvi in vabilo sem z velikim veseljem sprejel.

Spregovoril bom par besed v imenu vseh šol, s katerimi Gimnazija Škofja Loka sodeluje v okviru izmenjav: poleg naše šole Gimnazija Škofja Loka uspešno sodeluje še z Domu Gymnasium iz Freisinga in Gimnazijo Joachim Hahn iz Blaubeurna v Nemčiji, Gimnazijo BORG iz Spittala v Avstriji, Licejem Scientifico Statale G. Oberdan iz Trsta, srednjo šolo iz Truroja v Veliki Britaniji ter I. E. S. Antonio Machado iz mesta Alcalá de HERNARES v Španiji.

Vsekakor moram poudariti, da danes tu govorim tudi v imenu več kot 200 dijakov in 20 učiteljskih kolegov z Gimnazije Himmelev, ki so od leta 1997, ko smo prvič prišli v Škofjo Loko, sodelovali v desetih izmenjavah, tako dijakov kot učiteljev z Gimnazijo Škofja Loka (in naslednja skupina danskih dijakov prihaja sem marca prihodnje leto!).

V teh 13 letih sodelovanja so dijaki skupno obravnavali različne teme, kot so kmetijstvo, prehrana in zdravje, mladi in družina, stanovanjski pogoji, izobraževalni sistemi, mladi in demokracija v šoli in družbi, mladi in mediji ter še bi lahko naštevali. Da, dijaki so preučevali celo skrivnosti in legende fantastične Grenlandije. Nekatere eskimske pripovedke so prvič prevedli v slovenščino prav dijaki Gimnazije Škofja Loka.

Pri preučevanju tem so dijaki uporabljali različne metode in materiale – od intervjujev, anket, knjig in člankov do filma in powerpointa. In kdo naj prešteje vse aktivnosti, ki so jih skupaj prirejali: veslanje, vožnja s kajaki in kanuji, rafting, smučanje, kolesarjenje, raziskovanje podzemnih jam, plavanje, pohodništvo, kuhanje in uživanje hrane, ples, petje ...

Kako se je to pomembno in trajno sodelovanje začelo in se razvijalo? Čudovito prijateljstvo ali osrečujoča ljubezen dostikrat zrasteta iz naključnega srečanja. In prav to se je zgodilo leta 1997 v Roskildu na Danskem: posledica srečanja danskih in slovenskih učiteljev geografije je bila, da je 25 dijakov in 2 učitelja z Gimnazije Himmelev naslednje leto obiskalo Gimnazijo Škofja Loka. In četudi nam je bivši ravnatelj g. Marjan Luževič zagotavljal, da smo mi, Danci iz Roskilda, vaša »prva ljubezen«, je v življenju pač tako, da se samo od ljubezni ne da živeti. Izmenjava zahteva trdo delo in pogum. Od učiteljev zahteva pripravljenost, da žrtvujemo ure in ure prostega (neplačanega) časa za priprave in organizacijo, izvedbo in sporazumevanje, ali kot gostje ali gostitelji. Od dijakov zahteva pripravljenost zamenjati varno in udobno hotelsko sobo nekje v Pragi, Parizu ali Londonu za hišo ali stanovanje v tuji deželi oziroma pripravljenost biti gostitelj vrstnikom – tujcem na svojem domu, kar je dostikrat še trši zalogaj.

Seveda pa je zadoščenje, ki sledi, takšno, kot ga ne zagotavlja nobena turistična agencija: kulturno srečanje, kjer po svoji želji nisi le turist, ampak gost, prijatelj; to pa je pomemben korak v smer medkulturnega razumevanja in pridobivanja medkulturnih veščin.

Hvala za 13 let čudovitih izkušenj. Hvala za trdo delo. Hvala za vaše gostoljubje in radodarnost.

Skupaj z avstrijskimi dijaki na Grossglocknerju.
(iz fototeke Gimnazije Škofja Loka)

Hvala za vse prijateljske vezi. Več kot 200 družin v Škofji Loki in okolici je odprlo svoje domove ter – tako čutimo – tudi srca mladim Dancem, ki so prvič obiskali to lepo deželo in se vanjo zaljubili. In upamo, da tudi mesto Roskilde mladim Slovencem iz Škofje Loke pomeni več kot le rock festival ...?!

Še enkrat iskrene čestitke, tudi v imenu našega ravnatelja g. Johnija Vinkla, mojih učiteljskih kolegov in dijakov.

Gimnazija Škofja Loka je danes živahna gospa, ki je pri svojih 60-ih še vedno izjemno privlačna in vredna, da se jo povabi na zmenek.

Naj za konec uporabim geslo našega prvega sodelovanja: Izmenjava združuje ljudi!

(iz angleščine prevedla Nika Marenk, prof.)

Naši občutki ob 60-letnici gimnazije v Škofji Loki

Ivan Hafner, prva loška gimnazijska generacija

Naših 55 let, odkar smo zaključili prvo veliko maturo v Škofji Loki, je že za nami. 10. junija smo se ponovno zbrali. Bilo nas je 18. Leta 1955 je maturiralo vseh 26 dijakov, sedem deklet in kar 19 fantov. Po 55 letih je pet že pokojnih, od 21 še živelih so se trije zaradi zdravstvenih razlogov opravičili.

Po kratkem programu – ogledali smo si prenovljen Sokolski dom, na novo urejeno staro Škoparjevo hišo in na novo odkriti vzhodni stolp loškega gradu, z nekdanjim glavnim vhodom in dvžnim mostom, nato pa še lepo urejeno staro in bogato kapucinsko knjižnico – smo se podali v Staro Loko k Starmanu na okrepčilo.

Klepet in obujanje spominov na tista leta, ko smo bili »najpametnejši«, sta se kar dolgo zavlekla.

Veseli smo bili povabila vodstva Gimnazije na prireditve, ki se v počastitev 60-letnice ustanovitve odvijajo skozi vse leto. Obljubili smo si, da se vsaj na slavnostni akademiji konec septembra spet srečamo.

Prav mi, ki smo se spominjali prve velike mature, smo bili tudi prvi dijaki loške gimnazije. Naj nantizam nekaj spominov na tisti čas.

S poukom nismo pričeli 1. septembra, kot je običajno, ampak 1. oktobra 1950. leta. Poletje pred pričetkom je bilo silno burno. Medtem ko smo se mi že vpisali na razne gimnazije, bodisi v Kranju ali Ljubljani, so si nekateri naši starši ob pomoči loške občine, pa tudi pomoči uglednega loškega rojaka politika in filozofa Borisa Zihlerla, prizadevali, da dobi Škofja Loka svojo višjo gimnazijo.

Prizadevanja so rodila uspeh. Izdan je bil dekret o ustanovitvi, in čeprav s težavo, se je v septembru za nas našel prostor, zbrala se je ekipa profesorjev, prof. Hribernik, sicer ravnatelj tedanje (nižje) gimnazije, je bil imenovan za prvega ravnatelja in s 1. oktobrom 1950 se je pouk pričel. Vendar se vsi dijaki z loškega

področja niso takoj odzvali. Nekateri so dijaško svobodo uživali še kak teden v oktobru. Do konca oktobra smo bili vendarle vsi zbrani, bilo nas je blizu 40.

Pričelo se je oranje ledine, tako na dijaški kot na profesorski strani. Tako rekoč vsi smo bili novinci. V začetni fazi so se pogosto menjavali tudi profesorji, profesorski zbor se je dopolnjeval in izboljševal. In ustalila se je odlična ekipa, ki nam je v naslednjih letih pomagala do res solidnega znanja, pa tudi do zrejšega in samostojnega presojanja vseh dogajanj okoli nas.

Kar nekaj težav je bilo s pomanjkanjem učbenikov, večinoma smo si predavanja zapisovali, si zapiske med seboj izmenjevali itd.. Pravo nasprotje sedanjega stanja ...

Pravo nasprotje sedanjemu stanju je bilo še na kakem področju. Tako nam je hora legalis prepovedovala gibanje v javnih prostorih po osmi uri zvečer. Na večerno kino predstavo nismo smeli. Tega, da bi kdo kadil, si nismo niti predstavljali. Le nekaj starejših dijakov, ki so imeli za sabo že partizanske izkušnje, je skrivaj vleklo čike po WC-jih.

A mislim, da nas ta strogost ni zatrla, saj smo bili zelo dejavni na raznih področjih, od kulture do športa. Kar nekaj športnih panog smo dijaki prinesli v naše mesto, opravili smo precej delovnih akcij.

Ko spremljamo sedanje stanje in ga primerjamo z nekdanjim časom, lahko ugotovimo, da so možnosti sedanjih generacij neizmerno večje, vendar jih ne znajo ustrezno ceniti. Osebnostno menim, da ima tako imenovani napredek, tudi v šolstvu, kar prevečkrat negativen predznak.

Kakovost in zahtevnost šole sta rasli, število dijakov, ki smo se vpisali v višjo gimnazijo, je z leti padalo, po končanem 7. razredu jih je odpadlo sedem,

Udeleženci slavnostne akademije iz prve generacije škofjeloških maturantov.

(foto: Tomaž Lunder)

v 8. se nas je vpisalo 25, potem se nam je pridružil še 26.

Mislim, da moram pojasniti še, da je tedanja gimnazija obsegala tri nižje in pet višjih razredov. Tako smo maturirali po osmem razredu.

Maturo smo (po le nekaj popravnih izpitih) opravili vsi. Po tako odlično opravljeni maturi smo tudi skoraj vsi končali visokošolske študije in dokazali, da je bila naša šola kakovostna, nič manj kot nekatere, tedaj bolj sloveče.

Ko sem lahko vsa ta leta ob svoji ženi, profesorici na tej gimnaziji, svojih otrocih in vnukinjah, ki so prav tako obiskovali in še obiskujejo to šolo, spremljal uspehe naše gimnazije, lahko ugotavljam, da je rasla in kakovostno napredovala, morda z izjemo usmerjenega izobraževanja; to se mi je zdelo napačna pot.

Tako menim, da je v sedanjem obdobju to programsko široka ustanova, z najrazličnejšimi dejavnostmi, ki imajo izobraževalne in vzgojne cilje.

Vsi loški gimnazijski prvoborci ji želimo še nadaljnjo rast in dolgo življenje.

Znanje je moč in vrednota

Sara Strasner, dijakinja 4. c, zlata maturantka 2010

Sara Strasner, zlata maturantka generacije 2010. (foto: Tomaž Lunder)

Pretekla štiri leta, ko sem obiskovala Gimnazijo Škofja Loka, so minila kakor blisk. Še danes težko verjamem, da sem zaključila srednješolsko izobraževanje, opravila maturo in se odpravljam na študij, v resno in odraslo življenje. Pa vendar se je treba sprijazniti – gimnazijska leta so se za našo generacijo končala in čas je, da se ozremo na vse, kar smo se naučili in kar smo doživeli.

V štirih letih smo se obogatili z mnogimi izkušnjami. Prišli smo kot nebogljeni najstniki, starejši dijaki so nam rekli »fazani«, gimnazija nas je oblikovala v dokaj odgovorne mlade odrasle. Profesorji so nam na tej poti z zavzetim delom predajali znanje in nas, poleg naših staršev, ki so nam stali ob strani, vzgajali v dobre ljudi. Spodbujali so nas, saj smo velikokrat potrebovali le malo motivacije, in

čeprav so se nam pogosto zdeli nerazumno strogi ter prezahtevni, smo jim danes hvaležni za vse osvojeno znanje. Le tako so nas dobro pripravili za študij, ki nas čaka. Njihovo odlično delo se je pokazalo tudi pri naših rezultatih, uspešno smo opravili maturo in imeli celo 11 zlatih maturantov. Naj še povem, da se je meni, pod vodstvom odlične profesorice Mojce Mravljja, uspelo uvrstiti na mednarodno biološko olimpijado. Poleg profesorjev so na poti učenja zelo

pomembni starši, seveda pa tudi sošolci in sovrstniki. Prav njihove besede so me še bolj gnale k uspehu, saj so se z mano vedno veselili dosežkov, jih pospremili z bučnim aplavzom in me povsem podpirali.

Na gimnaziji nam ni bilo nikoli dolgčas. Poleg rednega pouka so potekali krožki, dejavnosti, projektni dnevi, tekmovanja, izmenjave, ekskurzije in zagotovo najbolj priljubljen »maturanc«. Profesorjem si ni bilo težko vzeti svojega časa za vse, hvaležni smo jim, saj smo le tako dobili še več izkušenj. Znanje je moč in vrednota, se glasi geslo naše šole, in tega se profesorji, pa tudi kar nekaj dijakov, zavedajo.

Naša gimnazija pa ni le ustanova, v kateri dijaki nabiramo znanje. V tem času je za mnoge izmed nas postala kar drugi dom. Bila je prostor, kjer smo se družili s prijatelji, iskali nove znance, nemalokrat so se vnele tudi iskrice ljubezni. Kdaj pa kdaj so nas tudi profesorji nasmejali s svojimi »cvetkami«.

V naših občutljivih letih nam je bilo seveda kdaj tudi težko, mogoče smo celo potihlo obupovali. A strokovno delo naših profesorjev, medsebojno spoštovanje, spodbuda staršev in sošolcev so nam večinoma vrnili voljo ter veselje do dela. Zato upam, da bo gimnazija ostala taka, kot je – da bo ohranila posluš za dijake, uspešno delo celotnega profesorskega zbora ter učinkovito vodstvo.

Ta štiri leta mojega življenja so bila zares čudovita in vedno jih bom hranila v spominu. Zato bi na koncu rada dodala le še tole – ponosna sem, da sem bila dijakinja Gimnazije Škofja Loka.

Letošnja generacija škofjeloških maturantov, med plesom četvorke na Mestnem trgu.

(foto: Marko Pleško)

Namesto zaključka

Ta zapis ob 60-letnici gimnazije ne more imeti standardnega zaključka, kajti jutri je nov delovni dan in šolski zvonec bo pozvonil k pouku. Vseh 649 dijakov in dijakinj pričakujem jutri ponovno pri pouku in upam, pripravljenih na delo, na nove naloge.

Gimnazijski programi so sredi kurikularnih prenov in predvidoma bodo dokončno prenovljeni čez dve leti. Ne vem natančno, kakšna bo gimnazija v letu 2014, zagotovo pa lahko rečem, da bomo do takrat morali še veliko postoriti na področju didaktike, kajti današnji gimnazijci, skoraj polovico generacije se vpisujejo v gimnazijske programe, zahtevajo drugačen način dela, drugačne metode. V šolo vstopajo z drugačnimi vrednotami, drugimi prioritetami in drugačnimi pričakovanju, kot njihovi predhodniki leta nazaj. Zagotovo se vse to pozna tudi pri šolskem delu, pri razumevanju kriterijev minimalnega standarda, nenazadnje tudi v odnosih med dijaki in učitelji.

Gimnazija Škofja Loka je ob svojem jubileju prejela veliko voščil in lepih želja, tako od predstavnikov vladnih in lokalnih inštitucij, partnerskih šol in tudi staršev. Želijo nam, da uspešno nadaljujemo delo, veliko energije za delo z mladimi in veliko pedagoškega znanja za nove izzive. Zavedamo se, da je letošnji jubilej Gimnazije Škofja Loka obveza celotnemu učiteljskemu zboru, da svoje delo, ki temelji na dolgoletnih izkušnjah, nadaljuje tudi v prihodnje z namenom, da dijakom škofjeloške regije ponudi takšna znanja in veščine, da bodo z njihovo pomočjo uspeli doseči svoj življenjski sen.

Prvi maturanti Gimnazije Škofja Loka in maturitetna komisija v Škofji Loki, 1955.

»Kaj pa vi sploh delate?«

O muzeju in muzejskem delu

Za naslov tokratnih prispevkov Loškega muzeja Škofja Loka za Loške razglede sem si izposodila naslovno misel prispevka iz kataloga Zasavskega muzeja Trbovlje, ki jo je podala kustosinja Jana Mlakar Adamič. Svoj prispevek začnem torej z vprašanjem, ki nam ga tisti, ki našega muzejskega dela preveč dobro ne poznajo, včasih res zastavijo.

Muzejska metodologija se skozi čas nekoliko spreminja, vendar osnovne usmeritve in naloge ostajajo nespremenjene: primarna naloga ter dolžnost je vsekakor v kontinuirani skrbi za premično kulturno dediščino, ki jo skušamo v kar najbolj pristni obliki ohraniti za mlajše rodove. Zbirke, ki jih hranimo v muzejih, varujemo za sedanje in prihodnje generacije, ob tem pa poskušamo po najboljših močeh vzorno ohraniti tudi našo kulturno identiteto.

Dejavnost muzejev je vedno bolj vpeta v družbeno okolje, ki je spremenljiv organizem. Prav zaradi tega se moramo še bolj spopadati z novimi izzivi in se hkrati prilagajati visokim zahtevam informacijske družbe. Dejavnost moramo biti tudi pri spoštovanju vrednot. Za različne obiskovalce pripravljamo vzgojne, poučne in druge programe, predvsem pa se zavzemamo za varstvo in širši dostop do kulturne, naravne, materialne, nematerialne, premične in nepremične dediščine.

Večkrat postavljeno vprašanje, »Kaj pa vi sploh delate?«, lahko razumemo kot posledico pomanjkanja vpogleda v muzejsko delo, ki ga opravljamo. Razstave in spremni katalogi so le najbolj vidni rezultati muzejskega dela, ki v kontekstu predpriprav vključujejo različne strokovne faze, kot so npr. evidentiranje, dokumentiranje, proučevanje, konzerviranje, restavriranje itd..

S prispevki naših kustosov predstavljamo samo delček našega dela. Veliko pozornosti namreč posvečamo prenavljanju, dopolnjevanju in proučevanju naših stalnih zbirk, ki jih obiskovalcem ponujamo na ogled. Kustosinja Barbara Sterle Vurnik nam v svojem prispevku opisuje likovne presežke umetnostnozgodovinske zbirke Loškega muzeja, etnologinja Mojca Šifrer Bulovec pa s slikovitim opisom življenja v Kajbetovi gostilni v Zmincu pri Škofji Loki po ustni pripovedi poseže na področje t. i. nesnovne dediščine, ki tudi sodi v okvir našega delovanja.

Vsako leto si v muzeju določimo osrednji projekt. V letu 2010 je bil to interdisciplinarni projekt z naslovom *»Kaj jemlješ ti orožje, sin?«*, ki je navdušil številne obiskovalce Loškega muzeja, zaradi sistematične postavitve eksponatov in odličnega kataloga (tako po vsebini kot obliki) pa vzbudil zanimanje tudi pri boljših poznavalcih te tematike na Slovenskem. Na razstavi in v spremnem katalogu smo prikazali razvoj ognjenega orožja od smodnika dalje. Veliko truda smo vložili v restavriranje in premišljeno postavitve eksponatov, ki doslej javnosti še niso bili predstavljeni; nosilec projekta je bil kustos Jože Štukl.

V muzeju si prizadevamo za pestrost razstav in zbirk. Naša publika je različna, a zvesta, zanjo pripravljamo tudi specifične ciljne programe, ki jih običajno predstavlja kustosinja Mira Kalan. Želimo si, da bi tudi v prihodnje zadostili potrebam kar največjega števila naših mlajših in starejši gostov. Želimo, da bi obiskovalci našega muzeja od blizu in daleč izvedeli kaj novega in poučnega o lokalnem kulturno-umetnostnem izročilu in bi se pri nas dobro počutili.

Loški grad, 2009. (iz fototeke loškega muzeja, foto: Jure Nastran)

Umetnostna zbirka kot razprta in fleksibilna časovna kapsula

Vsaka zbirka v muzeju ima in mora imeti večplasten pomen. Danes muzej ni več le stereotipen varen trezor dragocenih reliktoev preteklega časa, ampak tudi dinamična platforma, odprta za najširšo javnost ter zazrta v sedanost in tudi prihodnost. Skuša biti privlačen sodobnemu človeku pri podajanju informacij o naši kolektivni preteklosti, dediščini, kulturi v danem življenjskem prostoru in pomaga tudi razumeti ter ovrednotiti naš sodobni čas. Snovati predstavitev zbirk tako že dolgo ne pomeni več le izvleči iz depojev kar vse po vrsti in pokazati čim več tistega najbolj starega, ampak v duhu časa oblikovati nek koncept, rdečo nit, in s selektivnim pristopom pokazati najboljše iz zastavljene zgodbe ter to povezovati s sodobnim časom. Muzejske zbirke so danes vsebinsko koncipirane na različne načine, od kronoloških do različnih tematskih konceptov. Ko je npr. ameriški MoMA (Museum of Modern Art) že v svojih začetkih koncipiral predstavitev svojih zbirk po logiki t. i. »torpeda skozi čas«,¹ se je to izkazalo kot učinkovita praksa, zlasti za tiste umetniške zbirke, ki vsebujejo sodobno in moderno umetnost, na kateri temelji tudi MoMA. Res je, da ima umetnostna zbirka Loškega muzeja historični značaj in je del splošnega muzeja, toda njeno poslanstvo pomeni tudi pridobivati umetniška dela novejšega datuma, ki nastajajo na njenem matičnem ozemlju, zato se je v nekem segmentu zdel zanj primeren prav omenjeni, danes sicer že star, a še vedno zelo uporaben model. Slednji omogoča, da ima taka stalna zbirka »relativno konstantne dimenzije in spremenljive elemente«,² Tako se lahko predstavljeno zbirko spreminja in nenehno nadgrajuje okoli njenega jedra, v smislu dodajanja del sodobnega časa, hkrati pa tudi spreminjanja/osveževanja del starejšega datuma. Ta način ohranja dialog med vsemi časovnimi obdobji, tako lahko ostaja njeno jedro zdravo in vitalno, saj gre s časom naprej, ne da bi pozabilo preteklost ali zaostalo za seda-

1 Izraz je prvi uporabil direktor MoMe (Museum of Modern Art) Alfred H. Barr, jr., leta 1929. Glej: Antonelli, Siegel, *Modern contemporary*, str. 11.

2 Ibid.

njostjo. V tem duhu smo tako skušali v danih okoliščinah nekoliko osvežiti in narediti pretočno tudi umetnostnozgodovinsko zbirko Loškega muzeja. Različne omejitve, na katere smo pri tem naleteli, so zagotovo usmerjale naš cilj, a so bile hkrati tudi izziv.

Prvotno postavitve zbirke smo spremenili v formalnem in vsebinskem smislu. Kar nekaj obstoječih predmetov smo začasno umaknili v depoje in jih zamenjali z nekaterimi drugimi ter dodali tudi nove pridobitve. Pri selekciji smo se držali principa – manj je več. K temu je zagotovo pripomogla tudi nova prostorska rešitev, saj smo v prejšnjem letu pridobili nove razstavne prostore v prenovljenem delu gradu, v spodnjih prostorih SV stolpa in medetaže nad njim. Izjemno reprezentančni po svojih visokih obokanih stropih, svetlobi in možnosti različnih očišč za gledalca, ki vstopa v te prostore, je bilo to kot nalašč za umetnine, ki zahtevajo tako velik prostor. Marsikatera je na novo zadihala, saj ni bila več stisnjena v ozkih hodnikih. Nov obseg gradiva smo tako smiselno prerazporedili na štiri tematske in hkrati kronološko zaključene sklope.

Pritličje hodnika sicer še vedno ostaja del umetnostne zbirke, vendar je nova razporeditev bistveno bolj zračna. Predstavljena dela obsegajo slikarstvo večinoma 18., delno tudi še 17. stoletja. Ta del zbirke je vsebinsko in formalno dokaj spremenjen/dopolnjen v smislu nove katalogizacije, saj sta natančen pregled in proučevanje del pokazala nove datacije in nove atribucije. Pri tem je treba omeniti sodelovanje Narodne galerije in njenega kustosa dr. Ferda Šerbelja, odličnega poznavalca slikarstva 17. in 18. stoletja. Z njegovo strokovno pomočjo smo uspešno rešili marsikatero dilemo, kjer avtorstvo ali datacija dela nista bila jasna. V tem segmentu velja izpostaviti zlasti sliko *Popotniki v gorski pokrajini*, slikarja *Franza Ignaza Flurerja (okrog 1720, olje na platno, 196 x 209 cm, UZ/239)*. To monumentalno in slikovito delo je za muzej vsestransko dragoceno in se je po posvetu z dr. Šerbeljem res izkazalo za Flurerjevo mojstrovino. Flurer, značilen predstavnik t. i. štajerskega baroka, je po Šerbeljevih besedah veljal za zelo iskanega slikarja takratne Štajerske in enega vodilnih slikarjev v Gradcu.³ Njegova slika krajine, ki jo hrani muzej, je zagotovo ena izmed boljših primerov Flurerjevih krajin, po katerih je bil avtor tudi sicer najbolj priznan, čeprav se je poleg tega aktivno ukvarjal tudi s stenskim slikarstvom in nabožnimi motivi. Slika je za zbirko pomembna tudi zato, ker predstavlja za tisti čas značilen tip heroizirane in idealizirane krajine, ki še ni čisto samostojna, kjer pa so figure v njej vse bolj le še štafaža. Je lep primer razvoja krajine, ki se počasi izvija iz primeža ozadja, postaja avtonomna. To je bila, poleg preverjanja del delavnice Metzingerja in Bergantovih, ena osnovnih dilem pri proučevanju tega segmenta zbirke. Sicer pa so v tem delu zbirke večinoma dela avtorjev, ki so bila tako ali drugače že v preteklosti povezana z loškim prostorom; bodisi, da so tu delovali njihovi avtorji, bodisi, da so jih na to področje prinesli nekoč njihovi

3 Šerbelj, *The Sponzor and his Painter*, str. 18.

Nova stalna postavitev umetnostnozgodovinske zbirke v Loškem muzeju. Prva slika z desne:
 Franz Ignaz Flurer, Popotniki v gorski pokrajini, okrog 1720. (*hrani Loški muzej*)

prvotni lastniki, preden jih je v svoje zbirke pridobil muzej. Ta del zbirke namreč vsebuje največ najstarejših del, ki so tudi bila med najzgodnejšimi zbranimi muzejskimi predmeti; torej pridobljena bolj po naključju kot z neko sistematično zbiralno politiko.

Ravno obratno podobo pa v tem smislu pokaže prvo nadstropje pritličja, ki še naprej ostaja umetnostnozgodovinsko in obsega obdobje 19. in prve polovice 20. stoletja. Vendar je ta segment zbirke že nastal na podlagi bolj sistematičnega zbiranja, predvsem je usmerjen v avtorje, ki so delovali v Škofji Loki in njeni okolici. Seveda ne moremo mimo impresionizma in enega izmed znamenite četverice, Ivana Groharja, a o tem je bilo že veliko napisanega. Na tem mestu bi izpostavila predvsem opus znamenite poljanske umetniške rodbine Šubic, saj smo za muzej v preteklem letu odkupili del njihovega bogatega opusa (večinoma risbe, nekaj tudi oljnih slik). Gre za dela Janeza Šubica, Štefana Šubica in Pavla ml. Šubica; prav deli slednjih dveh smo tudi uvrstili v zbirko.

Umetnostnozgodovinska zbirka Loškega muzeja je že od nekdaj znana tudi po kopijah srednjeveških fresk, zlasti še po eni. To je *Freska sv. Nedelje* iz Crngroba, narejena v naravni velikosti, da bi se gledalec kar najbolj približal izvorni podobi, ki je danes ni mogoče več videti. Zato je muzejska kopija, ki jo je v 60. letih naredil Marijan Tršar, še toliko vrednejša, saj s svojo barvitostjo priča o njeni (nekdanji) lepoti. Danes je namreč ta freska na izvorni lokaciji v

Crngrobu le še blede kopija njenega nekdanjega sijaja. Zato smo to, zares slikovito, kopijo še naprej obdržali kot povezovalni člen vseh naših zbirk na tisti lokaciji, kjer je že od nekdanj in od koder pogled skozi okno seže naravnost do zvonika crngrobske cerkve. A tudi na simbolnem »križišču« poti po muzejskih zbirkah, mimo katerega gre prav vsak obiskovalec, in hkrati na poti tudi v spodnje grajske prostore. Omenjena kopija freske je hkrati tudi uvod in ključna točka predstavitve zbirke srednjeveške umetnosti, katere glavnino res tvorijo »le« kopije najbolj znanih loških srednjeveških fresk, a so po svoji dokumentarni vrednosti pomemben del muzejske zbirke. Poleg tega so jih večino, po originalnih predlogah in za kolektivni spomin, ustvarili znani slovenski slikarji, kot so *Marijan Tršar*, *Ivan Čargo*, *Boris Jesih*, večinoma v 60. in 70. letih preteklega stoletja. Zaradi vsega tega so danes tudi te kopije postale že nepogrešljivi muzejski artefakti. To zbirko smo kot zaključeno celoto iz več razlogov preselili v zgornji del prenovljenih kletnih prostorov: da zadiha kot celota, da se skozi okna kletnih prostorov lahko spogleduje z loško okolico in njenimi cerkvicami, kjer so doma izvirniki kopij srednjeveških fresk, ki veljajo za bisere v zgodovini slovenske srednjeveške umetnosti (Suha, Križna gora, Crngrob ...). Zaradi boljše nazornosti smo jih opremili tudi s fotografijami teh znanih slovenskih cerkvenih spomenikov, da gledalec dobi občutek povezanosti zbirke z okoljem.

Od tod se sprehod nadaljuje, spusti in tudi zaključi v najnižjem delu muzejskih prostorov, v kletnem delu zahodnega grajskega stolpa, kjer vstopimo v čas 2. polovice 20. stoletja in vse do danes. Ta nepričakovan časovni skok se zdi na prvi pogled sicer kontradiktoren v navidez linearnem in kronološko zastavljenem prvem delu zbirke. Toda, prav ta cezura, ki so jo delno pogojevale prostorske možnosti, je hkrati omogočila izzivalni dialog dveh časovno tako oddaljenih obdobij. Ko si »iz oči v oči« zrejo srednjeveške podobe in današnja podoba krajev, kjer so nekoč nastale, ko se spogledujejo z modernejšimi in sodobnimi deli, se posledično rekonstruira in vizualizira tista vitalna vez, ki utrjuje stoletja staro kontinuiteto bogate slikarske loške tradicije. Gre že za prežvečeno in že neštetokrat strokovno utemeljeno dejstvo, a v tem kontekstu je njegova vizualizacija argument, ki priča, zakaj je delovanje muzeja in predstavljanje zbirk javnosti na vedno nov način nujno in smiselno. Ta zadnji segment obsega dela vidnejših loških avtorjev iz obdobja povojnega modernizma 20. stoletja in se zaključi v sedanjem času (od Miheliča, Novinca, Berka do Agate Pavlovec). V tej še nastajajoči zbirki sicer manjka še mnogo ključnih avtorjev, saj se je šele začela dobro oblikovati; vsa dela tudi še niso last muzeja, so pa v postopku pridobitve.

A sistematična zbiralna politika je zastavljena prav na teh nastavkih in z namenom pridobiti najbolj značilna dela, ključnih modernih in sodobnih ustvarjalcev loške umetnosti, da bi ustvarili čimbolj kakovostno podobo umetnostne dediščine Škofje Loke in njene okolice. V tem segmentu zbirke se tudi koncen-

Berko: Lip Gloss, akril/platno, 1974.

(hrani Loški muzej)

trira najbolj sveže gorivo za celotno umetnostno zbirko. Zanj pa si muzej prizadeva, da bi čimbolj uspešno poganjalo zbirko kot časovno kapsulo naprej skozi čas. Seveda taka kapsula ne sme postati zapostavljanje preteklega, ravno obratno, ostati mora dovolj fleksibilna za ohranjanje in krepitev predstavitve ključnih umetniških likovno-vizualnih dosežkov vseh časovnih obdobj in pri tem ostati nenehno zazrta v prihodnost. Edina in najpomembnejša ovira pri hitrejšem napredku so omejena finančna sredstva, to pa spremlja strah, da se mnoga ključna dela, ki bi sodila prav v to zbirko, izgubijo na prostem trgu. A vendar se s potrpežljivim in vztrajnim delom preseže tudi slednje. Tako predstavlja pomemben del tega zadnjega segmenta zagotovo delo, ki ga je muzej kupil v lanskem letu, in sicer delo slikarja *Berka*, z naslovom *Lip Gloss/Ličilo* (1974, akril/platno, 100 x 100 cm, UZ/1083). Berko velja za pomembnega in tudi redkega predstavnika slovenskega hiperrealizma. Avtorjeva dela so bila v slovenski strokovni javnosti dolgo časa spregledana, danes pridobivajo na veljavi (razstava *Slovenska umetnost 1975–1985*, kuriral Igor Zabel, leta 2003, in *U3 - Triennale slovenske sodobne umetnosti*, kuriral C. Esche, 2010). Pridobitev Berkove slike je zato za muzej še toliko večje vrednosti. Igor Zabel, ki je opredelil slovenski hiperrealizem kot tok, ki je soočal gledalca med drugim zlasti s svetom množičnih medijev in vsesplošne hiperprodukcije, in je v tem toku zaznal tudi posre-

dno kritičnost v samem uprizarjanju tehnike ter razmerij moči, je v ta kontekst vidno uvrstil tudi Berka.⁴ Glede na to, da tudi Lip Gloss nosi v sebi vse omenjene komponente, lahko sklenemo, da gre za tipično in pomembno delo iz Berkovega najbolj plodnega zgodnjega obdobja, kar kaže na ključno vlogo tega dela v naši zbirki. Poleg tega je za sam muzej pomembna tudi zato, ker je pred mnogimi leti nastala prav za takratno razstavo v Loškem muzeju in je bila koncipirana kot avtorjev komentar sodobne potrošniške družbe. Tako v tej sliki, narejeni v tehniki aerografije in po fotografiji iz takratnega revijalnega tiska, Berko z uporabo medijev potrošniške družbe neposredno prav njej nastavi zrcalo. Na eni strani pokaže njen sijaj in blišč, na drugi njene posledice. Čeprav slednje v tej sliki sicer niso zaznavne, so po Berkovih besedah na takratni razstavi slike spremljali še posnetki novega odlagališča odpadkov, ki se je takrat pojavilo na mestu, kjer se je avtor igral kot otrok.⁵

Zaradi večje živahnosti samih muzejskih zbirk smo že nekajkrat preizkusili tudi možnost občasne uporabe spodnjih prostorov tega grajskega stolpa za razstave sodobne umetnosti. S predpostavko in poskusom tudi takšnega možnega kombiniranja zgodovine ter sedanosti smo prišli do zaključka, da je takšna dinamika zelo pozitivna za samo zbirko, saj jo tako lahko vidi tudi tisti segment obiskovalcev, ki je sicer ne bi. Sodobna umetnost, sprva kot navidezni tujek, pa se, ko se za nekaj časa ustali v historičnem okolju, z njim poveže in pridobi na vrednosti in obratno. Razstavi Franca Novinca (2009) in Milana Eriča (2010) sta dvakrat pokazali smisel in učinek tovrstnega dopolnjevanja umetnostne zbirke tam, kjer se ta prevesi čisto v današnji čas in se tako poveže z realnim življenjem tistega trenutka.

LITERATURA:

Antonelli, Paola; Siegel, Joshua: *Modern contemporary: art since 1980 at MoMA*. New York : MoMA, 2004.

Šerbelj, Ferdinand: *The Sponzor and his Painter, Invite to Bistrica Castel*. Slovenska Bistrica : Zavod za kulturo, 2008.

Zabel, Igor: *Do roba in naprej. Slovenska umetnost 1975–1985*. Ljubljana : Moderna galerija, 2003.

4 Zabel, *Do roba in naprej*, str. 20.

5 Pogovor Vurnik - Berko, 11. 11. 2010.

Kaj jemlješ ti orožje sin?

22. junija 2010 smo v Galeriji Loškega muzeja na Loškem gradu slovesno odprli razstavo z naslovom *Kaj jemlješ ti orožje sin?* Gre za predstavitev zbirke ognjenega orožja, od druge polovice 16. pa do 70-ih let 20. stoletja, ki je bilo doslej neobdelano in se je nahajalo v muzejskih depojih. S pripravi na razstavo smo začeli že v letu 2009, saj je bilo treba vse razstavne eksponate predhodno očistiti in konservirati. Sledilo je dolgotrajno popisovanje in strokovno vrednotenje gradiva. Končni rezultat je muzejska razstava, na kateri predstavljamo 69 najlepše ohranjenih primerkov ognjenega orožja, ki jih hranimo v Loškem muzeju, in spremni katalog, ki poleg zgodovine razvoja ognjenega orožja prinaša natančen popis vseh razstavljenih eksponatov, hkrati pa postreže tudi z nekaterimi zanimivimi podatki in zgodbami o najdiščnih okoliščinah posameznih kosov orožja in načinih, kako so našli pot v Loški muzej.

Pogled v Galerijo Loškega muzeja na Loškem gradu, kjer je bila do konca leta 2010 na ogled razstava *Kaj jemlješ ti orožje sin?* (foto: Jože Štukl)

Zgodovinski pregled razvoja ognjenega orožja začnemo s predstavitvijo črnega smodnika – »čudežne substance«, ki so jo izumili na Kitajskem, v 9. stoletju. Njegovo poznavanje se je postopno širilo vzdolž svilne ceste proti Indiji, srednjemu vzhodu in Evropi, ki se je z njim seznanila v 13. stoletju. Leta 1248 je angleški frančiškanski menih, teolog in filozof Roger Bacon prvič zapisal formulo za črni smodnik, v delu *De secretis operibus artis et naturae*, in s tem se je začela doba ognjenega strelnega orožja.

Prvo ognjeno strelno orožje se je v Evropi pojavilo v začetku 14. stoletja. To so bili težki in okorni topovi s kovanimi železnimi cevmi, pritrjenimi na masivno leseno podnožje. Novo orožje je zaradi tehnične nedovršenosti, kljub majh-

nemu rušilnemu učinku, imelo predvsem velik psihološki učinek, saj je v nasprotnikovih bojnih vrstah s strašanskim pokom, bliskom, ognjem in dimom sejalo grozo in strah. Njihova učinkovitost se je izboljšala po sredini 15. stoletja, ko so cevi začeli izdelovati z zvonarsko tehniko ulivanja iz brona, medenine ali železa in jih opremljati s kolesnim podvozjem zaradi boljših manevrskih lastnosti. Njihova zunanost in tehnologija izdelave se v osnovi nista spreminjali vse do poznega 19. stoletja, ko so prišle v splošno rabo risane cevi in uvedba polnjenja od zadaj.

Okoliščine, ki so spremljale pojav prvih topov, so napeljale na misel, da bi s topovi v zmanjšani obliki oborožili tudi vojake. Ideja se je udejanjila okrog leta 1350, ko se je prvič pojavilo ročno ognjeno strelno orožje – majhni in nenatančni ročni topiči, brez vžigalnega mehanizma in namerilnih naprav. Ognjeno strelno orožje se je skozi stoletja postopno izpopolnjevalo, pri tem je imel zelo pomembno vlogo razvoj sistema vžiga. Najprej se je pojavil luntni celin, s katerim so v 15. stoletju opremljali velike, težke puške arkebuze, ki so jim v začetku 16. stoletja sledile zmogljivejše, manjše in lažje muškete z naprednim, toda dragim in kompliciranim kolesnim, od sredine 16. stoletja dalje pa s cenovno dostopnejšim kremenskim celinom. Osnovni način delovanja enostrelnih gladkocevnih mušket na sprednje polnjenje se je ohranil nespremenjen vse od izuma pa do 19. stoletja, čeprav so se ob uvajanju novih sistemov vžiga in novih tehnologij stalno izpopolnjevale. Njihov razvoj se je končal v sredini 19. stoletja, ki je v skladu z velikimi spremembami v razvoju tehnologije, povezanimi z industrijsko revolucijo, minilo v znamenju hitrega razvoja strelnega orožja. Z iznajdbo perkusijskega vžiga škotskega pastora Alexandra Forsytha (1807), vodoodporne netilke in Miniéjeve krogle z votlim zadkom se je leta 1849 pojavila istoimenska risanica, ki se je izkazala z veliko natančnostjo ter hitrostjo streljanja in je v večini armad hitro zamenjala predhodne gladkocevne muškete. V vojaški oborožitvi je ostala vse do šestdesetih in sedemdesetih let 19. stoletja, ko so jo zamenjale enostrelne puške na polnjenje od zadaj. Proti koncu 19. stoletja so se tudi enostrelne puške začele počasi umikati iz vojaške oborožitve in prepuščati mesto učinkovitejšim večstrelnim repetirkam, ki so svoj višek dosegle v času 1. svetovne vojne in ostale v vojaški rabi vse do konca 2. svetovne vojne, ko so jih postopno nadomestile polavtomatske puške.

Kot sestavni del dolgocevnega orožja predstavljamo tudi bajonete – rezila ali bodne osti, ki jih je mogoče pritrditi na konec puškine cevi. Prvo znano navodilo o uporabi bajoneta je bilo napisano v Franciji leta 1647 in to za najzgodnejši, vsadni bajonet, ki se je potisnil kar v puškino cev. V začetku 18. stoletja so prišli v splošno rabo tulni bajoneti, z dolgim in tankim koničastim rezilom, ki so se že nataknili na cev in omogočali strelcu neovirano streljanje in polnjenje puške. Ob koncu 18. stoletja so se pojavili dolgi bajoneti, podobni kratkim mečem. Zelo priljubljeni in razširjeni so bili skozi celo 19., vse do zgodnjega 20. stoletja. Že v času 1. svetovne vojne je bilo opazno postopno skrajševanje bajonetov, saj je bila

puška z nasajenim dolгим bajonetom težka in okorna. Krajši bajoneti so bili uporabni tudi kot bojni noži za boj iz neposredne bližine v jarkovnih spopadih. Večina sodobnih bajonetov je vse do danes obdržala obliko vsestransko uporabnega noža.

Prve pištrole sprednjače so se pojavile v prvi polovici 16. stoletja. Njihovo izdelavo je omogočila uporaba kolesnega celina. Ker se je z njimi lahko ravnovalo z eno roko, so postale predvsem konjeniško orožje, ki je puščalo drugo roko prosto za vajeti. Zaradi omejenega dosega, moči in natančnosti je bila pištola z vojaškega vidika od nekdaj manj pomembna od dolgocevnega orožja. Zaradi večje priročnosti je postala zelo priljubljena med civilisti, posebno kot obrambno orožje. Osnovna oblika pištrole je s tehnološkega stališča ostajala praktično nespremenjena vse od izuma, skoraj 300 let. Kot najbolj radikalne so se pokazale spremembe pri podaljševanju cevi, ob hkratnem zmanjševanju kalibra proti koncu 16. stoletja. Nekoliko se je izboljšala tudi oblika ročaja.

Še največje spremembe so se dogajale na področju sistema vžiga, medtem ko je bil tehnološki razvoj pištol vse do 19. stoletja podrejen estetskim merilom. Z velikimi spremembami v razvoju tehnologije, povezanimi z industrijsko revolucijo 19. stoletja, je opazen tudi velik napredek pri razvoju kratkocevnega orožja. Kot prvo uspešno kratkocevno hitrostrelnno orožje so se pojavili različni tipi bolj ali manj uspešnih revolverjev, ki so jim v letih od 1820 do 1860 resno konkurenco predstavljale poprnice. Največji uspeh na področju razvoja revolverjev je dosegel Američan Samuel Colt, ki je izdelal prvi praktično uporaben in cenovno dostopen hitrostrelni perkusijski revolver, z dvojnim delovanjem in zaprtim kovinskim ogrođjem, ki je postal priljubljen ne le v Ameriki, ampak po vsem svetu. Uveljavitev enovitega naboja s kovinskim tulcem in centralnim vžigom (1867) je omogočila izpopolnitev revolverja do tako visoke stopnje popolnosti, da se je zdelo, da boljšega kratkocevnega orožja ni mogoče več izdelati. Nove možnosti so se pokazale z odkritjem brezdimnega smodnika leta 1884, do leta 1893 je bila razvita prva uspešna polavtomatska pištola s snemljivim nabojnikom Huga Borchardta, ki so mu sledili še drugi konstruktorji, in že do sredine 20. stoletja so polavtomatske pištrole, predvsem zaradi večje zmožljivosti nabojnika in hitrejšega polnjenja, zamenjale revolverje v vojaški in policijski oborožitvi.

Z napredkom tehnologije v drugi polovici 19. stoletja je prišlo tudi do izuma mitraljeza – povsem avtomatskega hitrostrelnega orožja, ki ga je leta 1884 patentiral Hiram Maxim. Kot uspešno orožje so ga v svojo oborožitev zelo hitro sprejele številne svetovne armade in tako se je pojavil na bojiščih 1. svetovne vojne. Prav tu se je pokazala potreba po dolgotrajnem streljanju pri obrambi statičnih položajev v jarkovnih spopadih. Posledica tega je bilo močno pregrevanje cevi, kar so rešili z uvedbo vodnega hlajenja. S spreminjanjem vojaške taktike, že v času med obema vojnoma, predvsem pa v 2. svetovni vojni in po njej, se je z uvedbo tankov, letal in minometov zmanjšala potreba po dolgotrajnem streljanju. Zato so se poja-

vili številni novi tipi mitraljezov na zračno hlajenje, in sicer s pomočjo hladilnih reber, ki so ostali v rabi vse do danes.

Vzporedno z mitraljezom se je v času 1. svetovne vojne pri vojskovanju v jarkih vse bolj kazala potreba po lahkem avtomatskem orožju z veliko ognjeno močjo, namenjenem bojevanju na kratkih razdaljah; pojavila se je brzostrelka. Zaradi krajše cevi, ki jo uvršča med dolgocevno in kratkocevno orožje, uporabe pištolskega streliva, in s tem povezane omejene prebojnosti, je njeno delovanje učinkovito na razdaljah od 100 do največ 200 metrov. Za prvo orožje, ki je pomenilo pomemben korak k razvoju brzostrelk, štejemo italijansko »prabrzostrelko«
Villar - Perosa, razvito leta 1915 za potrebe letalstva, ki pa se zaradi omejene moči ob uporabi pištolskega streliva ni izkazala pri sestreljevanju letal. Zato so jo uporabljali predvsem v bojih na tleh. Prva prava brzostrelka, ki je predstavljala kasnejši vzorčni model za prihajajoči razvoj orožja te vrste, je bila nemška brzostrelka Bergmann MP 18, ki so jo razvili leta 1917. Pravi razvoj brzostrelk se je začel šele po 1. svetovni vojni. V obdobju med obema vojnoma in med 2. svetovno vojno je bilo razvitih veliko modelov, toda kljub temu je večina armad v času 2. svetovne vojne ni vključila v primarno pehotno oborožitev, z izjemo ruske rdeče armade. Pojav jurišne puške ob koncu 2. svetovne vojne je pomenil konec uporabe brzostrelk v vseh, celo v sovjetski vojski. V uporabi so ostale zgolj v nekaterih specializiranih vojaških enotah.

Jurišne puške so na prvi pogled zelo podobne brzostrelkam, le da so nekoliko večje in težje. Uporabljajo strelivo v kalibrih, ki je močnejše od pištolskega in šibkejše od streliva repetirnih pušk. Zato jih v primerjavi z brzostrelkami odlikujeta večja prebojna moč in učinkovit domet. Pojavile so se v Nemčiji, ob koncu 2. svetovne vojne. Prva jurišna puška je bila razvita leta 1944, pod imenom Stg 44, in je pomenila neke vrste prototip za poznejši povojni razvoj najbolj znane jurišne puške vseh časov, ruskega konstruktorja Mihaila Kalašnikova, pod imenom AK 47, ki je v številnih svetovnih armadah v rabi še danes. V modernem vojskovanju se po vsem svetu uporabljajo številne jurišne puške, v različnih izvedbah in kalibrih, izdelane iz najrazličnejših materialov, ki pa se neprestano izpopolnjujejo in prilagajajo novim bojnim zahtevam.

Bogato okrašena lovska puška iz druge polovice 16. stoletja.

(foto: Tihomir Pinter)

Poleg zgodovinskega pregleda razvoja ognjenega orožja je na razstavi predstavljenih 69 najlepše ohranjenih primerkov orožja iz zbirke Loškega muzeja. Med topovi predstavljamo zanimiv gasilski signalni top iz 19. stoletja, sledi 15 primerkov dolgocevnega orožja, med katerim sta najstarejši dve bogato okrašeni lovski puški, s kolesnim celinom in risano cevjo, iz druge polovice 16. stoletja. Naj omenim še nekatere druge zanimive primerke, kot so z rezbarjenjem v kovini in lesu okrašene puške s kremenskim celinom balkanskega izvora, enostrelni zadnjači Snider, mod. 1864, in Wänzel, mod. 1867, vzvodna repetirka Winchester, mod. 1895, in številne večstrelne repetirke z vrtljivim valjastim zaklepom. Kot sestavni del dolgocevnega orožja predstavljamo tudi 10 bajonetov. Med razstavljenimi primerki srečamo tri tulne bajonete, med katerimi je najstarejši avstrijski, mod. 1854. Med dolge bajonete, podobne kratkim mečem, prav tako prištevamo tri primerke, med katerimi je najmlajši italijanski, za puško Carcano, mod. 1891. Ostali bajoneti (avstrijski, mod. 1895, nemški, M 98 tip 3, ter ameriški, M1) so že krajši in sledijo modernejši obliki vsestransko uporabnega noža, z izjemo starojugoslovanskega, M 1924, ki ne gre v korak s časom in še vedno ohranja zastarelo obliko.

Najštevilčnejše, kar s 33 primerki, je zastopano kratkocevno orožje. Poleg enostrelnih pištol na sprednje polnjenje evropskega in balkanskega porekla, od 18. do 20. stoletja, so tu še najrazličnejši revolverji (Lefauchaux, Bulldog, Colt, Rast-Gasser) ter polavtomatske pištrole v različnih kalibrih. Med njimi je največ nemških, iz časa 2. svetovne vojne (Luger, Walter, Mauser, Sauer & Son), ne manjkajo pa niti belgijske, italijanske, češke, ruske in najmlajše jugoslovanske, ki jih je za potrebe vojske in policije izdelovala srbska tovarna Crvena zastava v Kragujevcu. Sledi še predstavitev avtomatskega orožja, med katerim predstavljamo 3 težke mitraljeze (britanski Wickers Mark 1, avstro-ogrski Schwarzlose, mod. 07/12, italijanski Fiat-Revelli, mod. 35, in lahki puškomitraljez Breda, mod. 30). Iz potrebe po lahkem in učinkovitem avtomatskem orožju, z veliko ognjeno močjo, namenjenem bojevanju na kratkih razdaljah, je ob koncu 1. svetovne vojne nastala brzostrelka. Najstarejša izmed 6 primerkov, ki jih predstavljamo, je avstrijsko-švicarski model Steyr-Solothurn, iz 30-ih let 20. stoletja. Ostale brzostrelke so poznejše in izhajajo iz začetka 2. svetovne vojne ali iz vojnega obdobja (italijanska Beretta, mod. 1938/42, nemška MP 40, britanska STEN MK 2 in sovjetski PPSH 41 ter PPS 43).

Z namenom popestitve razstave predstavljamo tudi vojaške in lovske prizore, kot so jih zabeležili kmečki slikarji samouki na poslikanih panjskih končnicah iz 19. in začetka 20. stoletja.

LITERATURA:

- Brayley, J. M.: *An Illustrated History of Bayonets*. KP Books 2004.
- Chinn, G.: *The Machine Gun. History, Evolution and Development of Manual, Automatic and Airborne Repeating Weapons*. Volume I. Bureau of Ordnance, Department of the Navy, Washington 1951.
- Devries, K., Smith, R. D.: *Medieval Weapons*. An Illustrated History of their Impact. Weapons and Warfare. Oxford 2007.
- Hartink, A. E.: *The Complete Encyclopedia of Rifles & Carbines. A comprehensive guide to rifles & carbines from around the world*. Rebo publishers, 2005.
- Hartink, A. E.: *The Complete Encyclopedia of Pistols and Revolvers*. Rebo publishers, 2006.
- Hoff, A.: *Feuerwaffen I. Ein Waffenhistorisches Handbuch*. Bibliothek für Kunst und Antiquitätenfreunde, Band IX, 1969.
- Hoff, A.: *Feuerwaffen II. Ein Waffenhistorisches Handbuch*. Bibliothek für Kunst und Antiquitätenfreunde, Band IX/A, 1969.
- Hogg, I. V.: *German handguns. The complete Book of the Pistols and Revolvers of Germany, 1869 to the Present*. Greenhill Books 2001.
- Josserand, M., Stevenson, J.: *Pistols, Revolvers and Amunition*. New York 1972.
- Kinard, J.: *Pistols*. An Illustrated History of their Impact. Weapons and Warfare. Oxford 2003.
- Kinard, J.: *Artillery*. An Illustrated History of their Impact. Weapons and Warfare. Oxford 2007.
- Lübe, K.: *Deutsche Seitengewehre und Bajonette 1740–1945*. Niemann Hamburg 2000.
- Mantoan, N.: *Armi ed equipaggiamenti dell'esercito italiano nella grande guerra 1915–1918*. Edizioni Gino Rossato 1996.
- Milemete, W.: *The nobilitatibus, sapientis et prudentis regum*. Reproduced in Facsimile from the unique Manuscript. Oxford 1913.
- Offelli, S.: *Le armi e gli equipaggiamenti dell'esercito austro-ungarico dal 1914 al 1918. Uniformi – distintivi – buffetterie*. Volume primo. Edizioni Gino Rossato 2001.
- Radenović, M., Dinić, O.: *Pehotno orožje*. Ljubljana 1972.
- Šercer, M.: *Staro orožje*. Mali priručnik hladnog i vatrene oružja prema predmetima zbirke oružja Povijesnog muzeja Hrvatske. Zagreb 1971.
- Švajncar, J. J.: *Vojna zgodovina*. DZS 1998.
- Ulčar, M. (ur.): *Enciklopedija orožja. Orožje skozi sedem tisočletij*. Defensor, Ljubljana 1995.
- Viollet le Duc, E.: *Dictionnaire raisonné du mobilier Français de l'époque carlovingienne à la Renaissance. Armes de guerre offensives et défensives*. Tome sixième, Paris 1874.
- Westwood, D.: *Rifles*. An Illustrated History of their Impact. Weapons and Warfare. Oxford 2005.
- Willbanks, J.: *Machine guns*. An Illustrated History of their Impact. Weapons and Warfare. Oxford 2004.
- Zaloga, S.: *US Field Artillery of World War II*. Osprey Publishing 2007.
- Zhuk, A. B.: *The Illustrated Encyclopedia of Handguns. Pistols and Revolvers of the World from 1870 to the Present*. Greenhill Books, London 2001.

Kajbetova gostilna v Zmincu pri Škofji Loki

Življenjska zgodba kot etnološka metoda preučevanja vsakodnevnega načina življenja

Zapisovanje biografij in avtobiografij ima pri Slovencih, predvsem v literarnih delih, že večstoletno tradicijo. Prvim konkretnim primerom uporabe biografske metode za prikaz vsakdanjega načina življenja v slovenski etnologiji sledimo od osemdesetih let prejšnjega stoletja. Takrat je etnologinja dr. Marija Makarovič življenjsko zgodbo, kot posebno kategorijo raziskave, uvedla v slovensko etnologijo. Preučevanje življenjskih zgodb večjega števila ljudi na določenem območju pa nam »omogoča vpogled in razumevanje življenja v nekem geografsko, socialno, generacijsko ali kako drugače zaokroženem življenjskem okolju«.¹

Tudi v Loškem muzeju Škofja Loka dokumentiramo in zapisujemo življenjske zgodbe posameznikov. Ena takih je bila predstavljena in objavljena na razstavi *Izgnani z domov 1941–1945*, letos (2010), na Jesenicah. Loški muzej je na omenjeni razstavi predstavil spomine Mimice Zihlerl, poročene Zagoršek, na vojna in povojna leta. Spomine na svojo mladost nam je zaupala tudi Meri Kumer, por. Bozovičar, ki se je rodila v Zmincu, v znani gostilni pri Kajbet; del njenih spominov objavljamo v tem prispevku.

Kajbetova gostilna v Zmincu pri Škofji Loki

Stara mama Marija je za gostilno dejala: »Če ne teče, pa vsaj kapla.«

Naša gostilna je že zelo stara, saj naj bi jo odprli okoli leta 1894. Gostilno je vodil Ivan Miklavčič, brat moje stare mame Marije Miklavčič, por. Kumer (1884–1955), ki je padel med 1. svetovno vojno. Žena Rezka se je po njegovi smrti ponovno poročila, in sicer z gradbenikom Ogrinom iz Škofje Loke. Sklenila sta, da

1 Ramšak, Zbiranje življenjskih zgodb, str. 37.

gostilno prodana, saj mož ni želel, da bi bila njegova žena »kelnarca«. Pisala sta moji stari mami Mariji v Ameriko, kjer je živel skupaj s svojim možem, rudarjem, Janezom Kumrom (1874–1957), hčerkama Pavlo in Tončko ter sinom Janezom - Žanetom (1903–1972), mojim očetom. Sklenila sta, da s prihranki odkupita domačo gostilno. Stari ata je vodil gostilno vse do smrti, mama je kuhala. Po njuni smrti sta gostilno prevzela njun sin in moj ati Janez - Žane in mami Antonija Peternelj, por. Kumer (1905–1972). Ko sta zbolela, smo morali gostilno za nekaj časa zapreti. Leta 1962 jo je prevzela moja sestra Rezka (roj. 1937), družinsko tradicijo nadaljuje njen sin Jani Prevodnik.

Stara mama in ata – Marija Miklavčič, por. Kumer, in njen mož Janez Kumer pred svojo gostilno v Zmincu – »pri Kajbet«.
(fotografijo hrani Meri Bozovičar)

Antonija Peternelj, por. Kumer, mož Janez - Žane Kumer ter hčerki Rezka (levo) in Meri (desno), med 2. svetovno vojno.
(fotografijo hrani Meri Bozovičar)

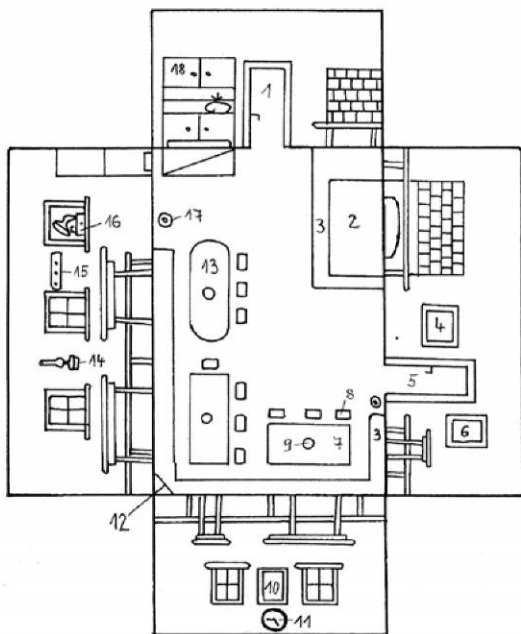
Gostilna je imela in ima še danes svoje gostinske prostore v glavnem bivalnem prostoru – »hiši«. V nadaljevanju »hiše« je bil še en prostor, imenovan »ekstra soba«, ki je bil namenjen boljšim gostom. V njem je naša družina jedla vsak dan. V »hiši« – gostilni so bili omara s kozarci, žganjem in pomivalnim koritom ter tri mize. Miza ob omari s pijačo je bila »furmanska«, ostale so bile za druge goste. Vse mize, razen »furmanske«, so bile prekrite z navadnim ali povoščenim prtom. V poletnih mesecih so se gostje lahko hladili pred hišo, kjer je bila miza s klopjo, ali v leseni uti.

Prostor, kjer smo skladiščili hrano in pijačo, smo imenovali »kevder«. To je kamnit, »velban« (obokan) prostor, nasproti vhoda v gostilno, kjer je skozi celo leto prijetno hladno.

Ob prihodu v gostilno so ljudje pozdravili: *»Dobro jutro, dober dan, boh dej, dober večer, ob slovesu pa zbogom«*. Če so prišli »mal bol gospodje«, smo jim pomagali sleči plašč in ga obesili na obešalnik, ravno tako tudi klobuk in sprehajalno palico. Ko so odhajali, smo jim pomagali vse to obleči. »Ta navaden« ljudje ali pa furmani se niso slačili, obsedeli so s suknjičem in klobukom na glavi.

Med tednom so k nam prihajali predvsem furmani iz okoliških krajev, ki so vozili les na Dolenčevu in Heinricharjevo žago ali na železniško postajo na Trato. Pri nas so se ustavili naprej in nazaj grede, na pol »frakla«, »tisti ta huj pa na ceuga«. Nekateri med njimi so se nazaj grede tako napi- li, da so jih potem konji kar sami odpeljali domov. Če jim je zmanjkalo denarja, kar se je velikokrat dogajalo, je stari ata na omaro s kreda naredil črtico. Takim smo rekli »pufarji«, ozi- roma da pijejo »na kreda«.

Domačini, še posebej furmani, so se med sabo radi stepli. Večkrat so grdo preklinjali Marijo, klicali hudiča ter kvartali cele noči. Največkrat sta kvartala Kavcev Jože, krojač iz Brodov, in moj stari ata. Ne vem kakšen »špil« je bil to, vem le, da sta neprestano vpila *»durak, durak«*. Igrala sta za svinjsko glavo ali klobase. Mama in stara mama se v to nista vtikali. Po vojni je kakšna žena prišla po opitega moža, prej ženske niso bile tako korajžne. Med tednom so k nam skoraj vsak dan prišli tudi nekateri loški meščani, ki so šli s »palčko« ali zapravljičkom na spre- hod. Pri nas so popili kakšen »šnopček« ali dva decilitra vina, pojedli pol klobase z domačim kruhom, pozimi tudi kos tople »ocvirkovce«. K nam so radi zahajali tudi »Sulčki«, bratje gospe Calcari, ki so izjemno lepo peli. Velikokrat so se jim pridru- žili tudi vaški pevci in užitek jih je bilo poslušati.

Razporeditev pohištva in predmetov v gostilni.

- Legenda: 1 – vhod iz veže v »hišo«, gostilno; 2 – peč;
3 – klop; 4 – okno v kuhinjo; 5 – vhod v »ekstra sobo«;
6 – ogledalo; 7 – miza; 8 – stol; 9 – pepelnik;
10 – slika, ki po desetletjih prikazuje človekovo življenje
(»50 let gor, 50 let dol«); 11 – ura; 12 – razpelo;
13 – »furmanska« miza; 14 – petrolejka; 15 – obešalnik;
16 – gramofon; 17 – pljuvalnik;
18 – omara s pijačo, kozarci in umivalnikom.

(narisala: Mojca Šifrer Bulovec)

Se spominjam, da smo otroci, zlasti v zimskem času, radi ležali na peči in poslušali, kaj so se moški v gostilni pogovarjali. Mojega starega ata so večkrat spraševali »*no špeglč*« (tako se je reklo po domače domačiji v Bodovljah, kjer je bil rojen stari ata), *povej, kako je bilo kaj v Ameriki*«. On jim je pa rad »nakladal«, da so v Ameriki tako velike čebele, da imajo okoli vratu obešeno kanglico, v katero nabirajo med, in da imajo v Ameriki take kôse, ki imajo kar dve rezili, da z njimi kosiš kar na dve strani.

V gostilno so prihajali tudi berači. Hrano so prišli prosit v kuhinjo, potem pa so se usedli v gostilni, kjer smo jih postregli. Bilo je veliko revežev, ki so včasih prespali pri nas v stelji.

Konec tedna, ob sobotah, so k nam radi zahajali lovci, ki so izhajali iz vrst meščanov in bogatih kmetov. S seboj so prinesli ustreljeno divjad – zajce, srno, srnjaka, redkeje fazana ali prepelico. Če pa so pripeljali divjega prašiča, »je bila pa že cela ohcet«! Pri nas smo jim sprazili jetrca ustreljenih živali (frigana jetrca).

Ob nedeljah dopoldne so se pri nas včasih ustavile starejše ženičke, ki so šle peš od maše. Najbolj se spominjam Krmelice s Sv. Petra hriba, ki je vedno naročila govejo juho z »nudlci«, belo žemljo in deciliter vina. Popoldne pa so se oglasili Ločani, ki so šli radi peš na nedeljski izlet. Šli so iz Loke, mimo gradu do Grebenarja, čez Kobiljo in po strmi drči v Zabrajdo, mimo Pahovca do naše gostilne. Med njimi so se pri nas največkrat ustavili Plantaričevi, Dermastjevi, Calcarijevi, Krekovi, Hafnerjevi, Homanovi, Thalerjevi in »Raufenkirarjev« Peter (Košenina), ki je vedno prišel s harmoniko. Postregli smo jih z domačo salamo ali klobaso, vampi, golažem, pečenim piščancem ali mehko kuhanim jajčkom za otroke. Po jedi so se odpravili čez Bodovljski most, ob Sori do Detelša, naprej do Puštala in nazaj domov v Loko. V nedeljo popoldne je »Raufenkirarjev« Peter rad raztegnil »meh« in naši gostje, ki so prišli s svojimi družinami, so se ob zvoku harmonike radi zavrteli. V gostilni smo imeli tudi gramofon, takega s »trobento«, in če ni bilo Petra, so ljudje zaplesali tudi na to glasbo.

V Kajbetovi gostilni je bilo še posebej slovesno na angelsko nedeljo in za pravoslavni božič. Angelska nedelja je prva nedelja v septembru, ko je v Bodovljah sejem – »sm'n«. Za ta dan so se začele priprave že teden prej. V ponedeljek smo znosili ven vso posteljnino, »sklofali« smo »modroce«, poribali tla v vseh prostorih, očistili okna in oprali zavese. Z brezovimi metlami smo pometli še okolico hiše. Tako generalno čiščenje se je ponovilo le še za veliko noč. V sredo so se začele priprave na peko. V vasi smo pokupili vse piščance (20–30), jih doma zaklali, poparili v vroči vodi in oskubili perje. Spekli smo cele, največ pa smo jih »pohali« – panirali. Panirali smo tudi glavo, samo rožo in spodnji del kljuna smo odstranili. V glavi so bili možgani in to je bila »posebna špecialiteta«. Panirali smo tudi piščančjo drobovino (mlinčke, jetra), krempljem pa smo odstranili kožo in jih skuhal v juhi. Za to priložnost je vedno prišla teta Ančka, mamina sestra, ki je bila glavna kuharica. Spekla je še orehovo potico z rozinami in ocvrla bobes in

krhke flancate. Na dvorišču smo pripravili oder ter dodatne mize in klopi za nedeljski – sejemski ples. *»To je bilo ljudstva, še pa še, da smo piščance komaj sproti pripravili. To je bilo zares enkratno!«* Tisti, ki niso marali »šundra«, so prišli v ponedeljek. Zanje smo pripravili sveže flancate in bobbe. V »sm'n« so ljudje tako hodili še vse do četrтка.

Za pravoslavni božič, 6. januarja, so vojaki starojugoslovanske vojske že zjutraj od sosedove hiše do nas zasadili v sneg bukove veje. Nanje so obesili modre, bele in rdeče trakove iz krep papirja ter pomaranče. Otroci smo jih pri delu radi opazovali in včasih dobili kakšno pomarančo. Popoldne, ob 15. uri, so se s sanmi in kočijami, okrašenimi s smrečicami, pripeljali oficirji in loška gospoda. Že od daleč je cingljalo, saj so bili konji ovešeni s kraguljčki. Postregli smo jih s kuhanim vinom, pomarančami in bobi. Potem so se odpeljali v Sokolski dom v Loki in tam nadaljevali s praznovanjem pravoslavnega božiča. To je bilo v času stare Jugoslavije.

V gostilni smo prodali največ domačega »šnopca«. Manj se je popilo vina, ki ga je ata z vozom hodil iskat v Ljubljano. Na voljo smo imeli tudi ustekleničeno pivo. Od brezalkoholnih pijač se spominjam »krahlna«, pijače v steklenici s »kuglco«, pa »šabese«, ki je bila polnjena v stekleničke po tri decilitre, ter malinovca, ki smo ga razredčili s »sifonom« – sodo. Posebno dobra pijača je bila, če smo malinovcu s »sifonom« dolili še malo vina. Tej pijači smo rekli »musolini«. Od toplih napitkov sta bila na voljo črni ruski čaj z rumom ali kuhano vino.

Med tednom smo goste postregli s suhimi klobasami, s salamo – takih danes ni več, zraven smo ponudili kisle kumarice ali hren. Kuhanim suhim rebrcam smo dodali krompirjevo solato. Vse to smo postregli na malih krožnikih. Kruh smo za potrebe gostilne pekli ob ponedeljkih in četrtkih ali petkih. Stara mama je iz sedmih kilogramov moke zamesila testo, iz katerega je oblikovala deset do dvanajst »hlebcev« belega kruha. Za soboto in nedeljo sta stara mama in mama že v petek začeli pripravljati vampe in golaž. Ob nedeljah je bil vedno kuhan tudi velik lonec goveje juhe. Iz kuhanega govejega mesa pa smo pripravili solato (kis, olje, sol, poper in čebula). Bobe, flancate ali potico smo postregli na ovalnem krožniku. Zraven smo dali še »ta male krožnike« in papirnate prtičke. Pri nas so se dobile tudi preste, tobak za pipo, tobak za »čikanje«, cigare in »viržinke«, pa papirčki za zvijanje tobaka, čeprav so nekateri tobak zavili kar v časopisni papir.

Za čistočo v gostilni smo skrbeli vsak dan. Zjutraj smo pometli tla, klopi in stole zbrisali z vlažno krpo. Včasih so moški »čikali« – žvečili tobak, ki so ga pljuvali v pljuvalnike. Te sem morala vsak dan očistiti. Ni bilo hujšega dela kot to. Stara mama je vsak dan petrolejkam očistila sten, dolila petrolej in pomila stekleno »bučko«. Tla smo ribali dvakrat na teden, ob sredah in sobotah. Vsako soboto popoldne smo kozarce, »fraklne« ter steklenice umili v vodi, v katero smo prej nastrgali krompir, in jih nato še splaknili v čisti vodi. Vodi, v kateri smo prali pribor, pa smo dodali nekaj kisa in ga po tem še temeljito zbrisali, da se je lepo svetil. Ob sobotah smo z brezovimi metlami pometli okoli hiše.

Pred gostilno je bila avtobusna postaja, kjer je ustavljal avtobus za Žiri. Potniki so lahko na avtobus počakali kar v gostilni, le modro zastavico so morali zatakniti za vozni red. Šofer avtobusa je ustavil in prišel v gostilno vprašat, kdo čaka na avtobus. Kaj takega se danes ne bi več zgodilo! Poštar pa je pošto za okoliške vasi pustil kar za ogledalom v gostilni. Ko je kdo prišel mimo, jo je vzel zase ali za soseda. Življenje je bilo včasih bolj skromno, a prijazno.

Že med vojno, zlasti pa po njej, so se stvari precej spremenile. Furmanov je bilo vse manj, zamenjali so ji tovarnjakarji. To se je poznalo tudi na dobičku. Po vojni so prišli težki časi za privatnike. Kar naprej so hodili inšpektorji in zahtevali to in ono stvar. Enkrat smo morali zapreti gostilno za toliko časa, da smo v njej položili »vinas« ploščice. Nas ni nihče vprašal, ali se nam bosta medtem pokvarila pijača in hrana. Drugič, ko smo imeli zaprto gostilno, je prišel inšpektor in atiju dejal, naj mu proda »flaškon« vina, ker ima piknik. Ati mu sprva ni hotel dati, ker je bilo to prepovedano, a ker je inšpektor vztrajal, mu ga je prodal. Zaradi tega ga je prijavil. V gostilno so prihajali tudi vojaki, ki so po vojni delali v Hafnerjevi mesariji. Večkrat so prinesli meso, ki smo jim ga pripravili po njihovi želji. Ker je bilo meso ukradeno, so očeta na vojaškem sodišču v Celju obsodili na štiri leta in pol ječe ter zaplenili njegovo premoženje (trgovino in skladišče). Med drugim je v obsodbi pisalo, da je širil propagando, da bodo prišli »Amerikanci« in nas osvobodili. Leta 1990 so ga teh obtožb oprostili. No, tudi ti časi so minili.

Leta 1952 sem se poročila in odšla od doma, vendar se v mislih pogosto vracam v našo gostilno, kjer sem preživela svoje otroštvo. Vesela sem, da nečak Jani nadaljuje družinsko tradicijo. S svojimi sestrami, sestričnami in bratranci se vsako leto za »sm'n« v Bodovljah zberemo v Kajbetovi gostilni, kjer ob »pohanih piščancih«, potici, bobih in krhkih flancatih obujamo spomine, se veselimo uspehov posameznikov in se po dolgih urah razidemo z željo, da se drugo leto spet srečamo.

VIRI IN LITERATURA:

Meri Bozovičar, Partizanska c. 35, Škofja Loka.

Ramšak, Mojca: Zbiranje življenjskih zgodb v slovenski etnologiji. *Etnolog*, 10/2000, str. 29–41.

Pedagoško/andragoška dejavnost v Loškem muzeju v letu 2010

V letu 2010 smo v Loškem muzeju pripravili številne pedagoške/andragoške dejavnosti, skupaj nad 500 dejavnosti, za več kot 12.000 obiskovalcev, ki so prihajali v muzej v skupinah ali posamezno. Pripravili smo program za obiskovalce stalnih muzejskih zbirk in muzeja na prostem na grajskem vrtu, za obiskovalce občasne razstave o ognjenem orožju *Kaj jemlješ ti orožje, sin?*, ki je bila na ogled v muzejski galeriji, in obiskovalce Galerije Franceta Miheliča, slikarjeve stalne zbirke. Pri tem smo se povezali z različnimi organizacijami in pripravili posebne dogodke, kjer smo predstavili muzej ter osveščali javnost o pomenu ohranjanja kulturne dediščine.

Največ programov je bilo namenjenih osnovnošolskim skupinam. Te obiščejo muzej v okviru šolskega pouka ter v okviru kulturnih, naravoslovnih in tehničnih dni. Muzejski pedagoški programi se navezujejo na učne vsebine, tako pri zgodovini in spoznavanju družbe kot tudi pri slovenščini, likovnem in tehničnem pouku, gospodinjstvu itd.. Za osnovnošolce in srednješolce smo, poleg vodenih ogledov, pripravili še muzejske učne ure z učnimi listi in ustvarjalne delavnice, kjer so otroci spoznavali dediščino in vrednote dediščine na način doživljajskega učenja. Naj navedem nekaj primerov tovrstnih dejavnosti: učna ura iz arheologije, kjer se otroci lahko dotaknejo muzejskih predmetov, ustvarjalna delavnica *Tkanje s tkalsko deščico*, kjer na tradicionalen način stekajo zapestnico, voden ogled starega mestnega jedra *Skriti zaklad*, kjer skozi igro odkrivajo novo znanje in védenje.

Posebej naj omenim našo novo dejavnost, doživljajsko delavnico *Od zrna do kruha*, ki se odvija v avtentičnem okolju muzeja na prostem, na grajskem vrtu. Otroke seznanja z dediščino peke kruha pri nas, s simboliko kruha ter šegami in pregovori o njem. Delavnico smo prvič pripravili ob *Dnevih evropske kulturne dediščine*, septembra 2010, ko smo ob tej priložnosti prenovili tudi mlin na grajskem vrtu. V Škoparjevi hiši (v muzeju na prostem) so otroci opazovali mojstrico pri peki kruha v krušni peči, spoznavali različne vrste žit,

kmečko orodje in kuhinjsko posodje. Sami so mesili testo in poskusili svoj kruhek, spečen v kmečki peči.

Za srednješolce pripravljamo že ustaljene oblike muzejskega pedagoškega dela; med njimi je tudi vsakoletni obisk dijakov 1. letnika škofjeloške gimnazije. Zanje pripravimo program vodstev in likovnega ustvarjanja, ki poleg poglobljene razlage kustosov vključuje tudi ogled Galerije Franceta Miheliča. V tem letu smo pripravili še poseben program za maturante in ga vključili v *Katalog ponudbe kulturnih ustanov na maturi*, ki je dostopen na spletni strani Ministrstva za kulturo. Program se kot muzejska učna ura navezuje na dva maturitetna tematska sklopa pri zgodovini, *Srednjeveška mesta in podeželje* ter *Slovenci v srednjeveškem rimsko - nemškem cesarstvu*.

Posebno pozornost smo v tem letu namenili najmlajšim obiskovalcem. Ob *Tednu otroka* smo se pridružili skupnemu projektu 28 slovenskih muzejev, imenovanem *Z igro do dediščine*. Projekt je potekal pod okriljem Pedagoške sekcije Skupnosti muzejev Slovenije. V našem muzeju smo ga zasnovali tako, da smo vrtčevske otroke povabili, naj se nam pridružijo ob zakurjenem grajskem kaminu in prisluhnejo grajskim pripovedkam. V ta namen smo v muzeju izdali tudi knjižico za otroke, v obliki stripa, avtorjev Jelene in Matjaža Bertonclja. Knjižica z naslovom *O škofu, mostu in starem gradu* otrokom približa kulturno dediščino na način, ki je blizu njihovemu doživljanju, in pripomore k njeni prepoznavnosti ter spoštovanju. Zaradi zanimanja vrtčevskih in šolskih skupin smo projekt podaljšali še v november.

Učenci 5. razreda OŠ Škofja Loka - Mesto na doživljajski delavnici *Od zrna do kruha*, 30. september 2010. (iz fototeke Loškega muzeja)

Že tretje leto zapored je v muzeju potekal projekt *Prostovoljni kulturni mediatorji v muzeju*, ki ga izvajamo v sodelovanju z Univerzo za tretje življenjsko obdobje pri Društvu upokojencev Škofja Loka. S projektom omogočamo prostovoljno delo starejših v muzeju, cilja projekta pa sta: ob pomoči kulture in novega znanja izboljšati življenje v tretjem življenjskem obdobju ter spodbujati vključevanje starejših v lokalni razvoj. Dobre izkušnje, ki izhajajo iz tega projekta, je muzej predstavil že na Zborovanju slovenskih muzealcev, oktobra 2009, v Bovcu.

Skupina prostovoljnih kulturnih mediatorjev deluje na način vzajemnega učenja. Sestavlja jo deset slušateljev univerze, ki v muzeju pridobljeno znanje ponudijo v dobro drugih in v javno dobro. S tem prispevajo k večji dostopnosti in uveljavljanju muzeja, da ta tudi z njihovo pomočjo uspešno uresničuje svoje poslanstvo. Naši prostovoljni kulturni mediatorji so dobitniki Priznanja Andragoškega centra Slovenije za izjemne učne dosežke skupine za leto 2008. Tudi v letu 2010 so spremljali obiskovalce in jim posredovali informacije na muzejskih razstavah ter v Škoparjevi hiši. Sodelovali so pri urejanju muzejske strokovne knjižnice in skupaj prispevali nad 500 ur prostovoljnega dela. Svoje delo v muzeju so predstavili na srečanju prostovoljcev, predstavnikov slovenskih Univerz za tretje življenjsko obdobje, ki je potekalo v Narodnem muzeju Slovenije.

Osnovnemu poslanstvu in pričakovanjem javnosti smo v muzeju sledili tudi z različnimi predstavitvami in dogodki. Tako smo pripravili naslednje posebne dogodke:

Dnevi odprtih vrat – prost vstop oziroma vstop po simbolni ceni in vodeni ogledi:

- Slovenski kulturni praznik, 8. februar 2010
- Mednarodni muzejski dan in Teden družine, 18. maj 2010

vodeni ogledi Škoparjeve hiše

- Dnevi evropske kulturne dediščine, 30. september 2010
- Dnevi turizma na Loškem, 2. oktober 2010

voden ogled in pohod po treh Loških gradovih

- Ta veseli dan kulture, 3. december 2010

Prizadevni prostovoljni kulturni mediatorji Loškega muzeja. (iz fototeke Loškega muzeja)

Strokovna predavanja:

Škofjeloški historial, 28. in 29. junij 2010

- Jože Štukl: *Loška slikana meščanska keramika*
- Jože Štukl: *Srednjeveška Škofja Loka*
- Biljana Ristić: *Cehi na Loškem*

Ta veseli dan kulture, 1. december 2010

- Jože Štukl: *Razvoj ognjenega orožja od začetkov do današnji dni*

Predstavitve knjig in tiskovne konference:

- Jelena in Matjaž Bertonec: *O škofu, mostu in starem gradu*, 30. september 2010
- Viktor Žakelj: *Plebiscit 1990*, 26. oktober 2010
- Štukl, Jože: *Kaj jemlješ ti orožje sin*, 9. november 2010 – na 2. Muzejskem knjižnem sejmu v Narodnem muzeju Slovenije, Ljubljana
- Jelena in Matjaž Bertonec: *O škofu, mostu in starem gradu*, 10. november 2010 – na 2. Muzejskem knjižnem sejmu v Narodnem muzeju Slovenije, Ljubljana

Brezplačne muzejske dejavnosti za otroke:

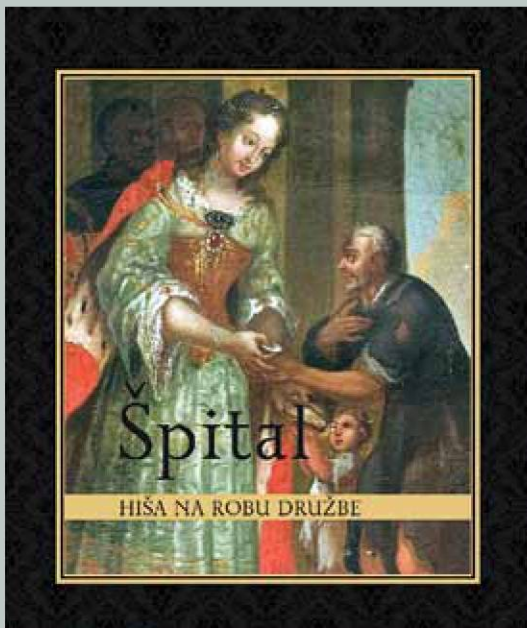
- 22. maj 2010 – muzejska ustvarjalna delavnica *Cvetje iz papirja*
- 17. junij 2010 – muzejska ustvarjalna delavnica *Kaligrafija*
- 26. junij 2010 – muzejska ustvarjalna delavnica *Škofjeloški grb*
- 6. in 7. julij 2010 – muzejska počitniška ustvarjalna delavnica *Cvetje iz papirja*
- 13. in 14. julij 2010 – muzejska počitniška ustvarjalna delavnica *Škofjeloški grb*
- 20. in 21. julij 2010 – muzejska počitniška ustvarjalna delavnica *Prazgodovinska ogrlica*
- 27. in 28. julij 2010 – muzejska počitniška ustvarjalna delavnica *Bakrena zapestnica*
- 30. september 2010 – muzejska doživljajska delavnica *Od zrna do kruha*
- 2. oktober 2010 – muzejska ustvarjalna delavnica *Ključ*
- 13. oktober 2010 – muzejska ura pravljic *Pripovedke ob grajskem kamnu*; v Knjižnici A. T. Linhart Radovljica, dislocirana enota Bohinjska Bistrica, v okviru cikla prireditev za otroke *Muzej na obisku*
- 14. oktober 2010 – muzejska ura pravljic *Pripovedke ob grajskem kamnu*; v Knjižnici A. T. Linhart Radovljica, v okviru cikla prireditev za otroke *Muzej na obisku*

Špital – hiša na robu družbe

Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana,
Enote v Škofji Loki in Občine Škofja Loka

Mesec september je že vrsto let namenjen Dnevom evropske kulturne dediščine (DEKD) – najuspešnejši akciji, ki se je po letu 1991 razvila pod okriljem Sveta Evrope in Evropske komisije na področju kulture. Številne kulturne dogodke na nacionalni ravni povezuje skupna tema, ki je izbrana tako, da je aktualna in zanimiva ter omogoča različne osvetlitve kulturne dediščine, še posebno tistih kulturnih spomenikov, ki so težje dostopni javnosti. V gosto stikano mrežo kulturnih ustanov, ki sooblikujejo program prireditev, se zadnja leta aktivno vključuje tudi škofjeloška enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana.

DEKD so bili v letu 2010 uglaseni na temo *Kulturna dediščina in pomanjkanje*. Kaj na to temo predstaviti iz bogate zakladnice pisnih virov, da bo zanimivo za širši krog škofjeloške publike, ki jih težave materialnega varstva arhivskega gradiva verjetno ne zanimajo toliko kot nas, ki v arhivih skrbimo, da se bo arhivska dediščina ohranila tudi za nove rodove? Vprašanje je zahtevalo daljši in tehtnejši premislek, dokler se ni porodila ideja o predstavitvi škofjeloške ubožnice, med Ločani znane tudi kot Špital, ustanove s 400-letno tradicijo, katere poslanstvo je bilo ves čas tesno povezano s pomanjkanjem na eni in dobrotelostjo na drugi strani. Tako je v poletnih mesecih nastala razstava s spremnim katalogom, ki sva jo pri-

Naslovnica razstavnega kataloga z Layerjevo podobo sv. Elizabete med razdeljevanjem kruha ubožcem.
(foto: Tina Arh)

pravili Judita Šega in Elizabeta Eržen Podlipnik, in je bila od 28. septembra do 22. oktobra 2010 na ogled v Mali dvorani Sokolskega doma, v Škofji Loki, v letu 2011 pa jo lahko vidijo obiskovalci Zgodovinskega arhiva Ljubljana.

Razstava nam na desetih panojih razkriva zgodbo mestne ubožnice in skrbi za revne, od sredine 16. do sredine 20. stoletja, ko je ustanova kot takšna prenehala delovati, čeprav hiša ni povsem zaprla svojih vrat. Tudi danes, lepo prenovljena, nudi dom socialno šibkejšim mestnim družinam in posameznikom ter tako na nekoliko drugačen način nadaljuje svoje nekdanje poslanstvo. Avtorici sva razstavne panoje podnaslovili: Nastanek in upravljanje Špitala, Financiranje ubožnice, Špitalska posest, Kako prenoviti Špital?, Mestni ubožci, Ubožnico prevzamejo redovnice, Oskrba ubožcev, Življenje v ubožnici in Portreti ubožcev iz Špitala.

Začetki Špitala sodijo v leto 1547, ko sta tedanji radovljiški župnik, po rodu Ločan, Nikolaj Škofič in njegova mati Marjeta loškim ubožcem prepustila hišo pod samostanom klaris, v današnji Blaževi ulici. Ko je ta postala pretesna, se je ubožnica preselila na Spodnji trg, kjer jo je leta 1698 doletela ista usoda kot okoliške hiše, ki so jih požrli ognjeni zubli velikega požara. Po tej nesreči si ubožnica dalj časa ni opomogla, šele z izdatno podporo loških dobrotnikov so jo obnovili do leta 1729. V pritličju so uredili dva večja prostora, v nadstropju pa enajst sobic na obeh straneh hodnika. Špitalski kompleks sta, poleg ubožne hiše, obrnjene na vzhod proti Grabnu, sestavljali še cerkev z zakristijo in upravna stavba, ki gravitirala na mestno ulico Spodnjega trga.

Eden od razstavnih panojev je poskušal odgovoriti na vprašanje: »Kako prenoviti ubožnico?« (foto: Tina Arh)

Špital je ponujal zatočišče starim, onemoglim in pohabljenim meščanom, ki si sami niso mogli več pomagati, ki niso imeli svojcev, da bi skrbeli zanje, ali so živeli daleč stran od njih. Do 1. svetovne vojne je bilo njegovo vzdrževanje odvisno predvsem od volil in podpore meščanov, potem od občinskih dotacij. Izdatne zneske so mu volili župnika Andrej Hudačut in Gašper Alojz Cebal, trgovec Janez Tomaž Jugovic s sinovima, ob koncu 19. stoletja pa zdravnik Anton Arko, tovarnar Alojzij Krenner in drugi. Špital je imel sprva tudi nekaj nepremičnega premoženja v zemljiščih in desetini, a ga je izgubil še pred koncem 18. stoletja. Takrat so ga stroški za vzdrževanje, hrano in nevestno gospodarjenje pripeljali celo do zača-

snega zaprtja. Država je medtem kovala svoje načrte in razmišljala o njegovi razširitvi v deželno ubožnico za 100 oskrbovancev. Izrisati je že dala načrte, vendar so do danes ostali le na papirjih, skrbno shranjenih v depojih Arhiva Republike Slovenije. Stavba je tako do danes ohranila staro podobo, čeprav so jo v zadnjih dveh stoletjih večkrat prenavljali, zadnjič temeljito med letoma 2000 in 2002.

Ubožnica je bila vseskozi mestna ustanova, tudi v času obstoja loškega gospostva, ki si je zelo prizadevalo, da bi upravljanje v njem prevzelo v svoje roke, a je doseglo le vpogled v špitalske letne obračune. Ob koncu 18. stoletja je upravljanje ubožnice za nekaj časa prevzel župnijski ubožni inštitut, po reformah socialne zakonodaje konec 19. stoletja pa občinski ubožni odsek. Skrb za uboge je bila častno in hvalevredno opravilo, tako da ni bilo težav z zasedbo mest v odseku. Sestavljali so ga razni pomembni loški meščani – obrtniki, trgovci, posestniki in uradniki, načeloval pa jim je načelnik občinskega ubožnega odseka, imenovan tudi »ubožni oče« ali »oče ubogih«. Odsek je spremljal razmere v ubožnici, predlagal popravila in nakupe ter obravnaval prošnje za sprejem vanjo. Za stavbo in red v njej je skrbel t. i. špitalski mojster; tudi ta funkcija je bila častna in jo je opravljal eden od zmožnejših oskrbovancev.

Ubožnica je bila za večino oskrbovancev njihov zadnji dom, v katerem so preživeli nekaj let, nekateri le nekaj mesecev. Pretok oskrbovancev je bil zaradi velike umrljivosti precejšen, še posebno v zimskem času, ko so razsajale razne bolezni, ki so še dodatno načenjale njihovo krhko zdravje. Njihov poklic je bil berač, kot so vsakih deset let zapisali popisovalci, ki so opravljali popis prebivalstva. Le redki med njimi so znali brati in pisati, večinoma so bili nepismeni.

V ubožnici je bilo prostora za 15 do 30 oseb, največ jih je bilo poleti 1945, ko so jih našteali kar 39. Večinoma so prihajali z loškega področja, le izjemoma iz drugih občin. Pred 1. svetovno vojno so bili bolj ali manj prepuščeni sami sebi. V ubožnici so imeli poskrbljeno za stanovanje in kurjavo, hrano so dobivali pri kapucinih, uršulinkah in dobrotljivih meščanih. O organizirani skrbi zanje lahko govorimo šele od leta 1917 dalje, ko se jim je posebej posvetil novi loški kaplan Filip Terčelj. Ustanovil je društvo Dobrodelnost, ki je naslednjih šest let skrbelo zanje, po ukinitvi društva so te naloge prevzele redovnice iz Maribora, kasneje iz Ljubljane. Plačevala jih je mestna občina. S prihodom šolskih sester so

Ob odprtju razstave Špital – hiša na robu družbe, 28. septembra 2010, v Sokolskem domu v Škofji Loki.

Z leve proti desni: Elizabeta Eržen Podlipnik, dr. France Štukl, Judita Šega, župan Igor Draksler in Mateja Hafner Dolenc. (foto: Tina Arh)

imeli oskrbovanci ubožnice prvič doma zagotovljeno okusno in toplo hrano, ob večjih praznikih tudi meso, potico, vino in druge dobrote. Takrat so jih loški dobrotniki razveselili z raznimi manjšimi darili, npr. nogavicami, tobakom ipd.. Redovnice so v ubožnico vpeljale nov hišni red, ki je bil strog in je sprva povzročal veliko negodovanja ter slabe volje med oskrbovanci. Poskrbele so tudi za manjše prenovе v hiši (napeljava vodovoda, električne razsvetljave), potrebno čistočo in vsakoletno zbiranje poljskih pridelkov. Nič manj pomembna od materialne oskrbe revežev ni bila njihova duhovna oskrba. Redovnice so budno pazile, da so oskrbovanci redno opravljali spoved, se udeleževali obhajila, molili za svoje dobrotnike in se od tega sveta poslovili pripravljeni.

Razstavo zaključujejo štiri življenjske zgodbe, nanizane ob podobi sv. Elizabete Ogrske, zaščitnice siromakov, med razdeljevanjem kruha ubožcem. Originalna slika je delo Leopolda Layerja in krasi atiko glavnega oltarja špitalske cerkve na Spodnjem trgu v Škofji Loki.

»Nemila smrt je zopet potrkala na naša vrata ter je dne 3. decembra (1929) pobrala največjega trpina Pavleta Šubic. Rojen je bil dne 25. januarja 1861 v Poljanah. Bil je zelo izobražen in imeniten slikar; njegove slike so znane daleč naokrog. Posebno slovel je tudi njegov brat Janez, o katerem je večkrat rad pripovedoval.

Ubogi Pavel je postal na svoja stara leta popolnoma slep in hrom, da si revež sam ničesar ni mogel pomagati; zato ga je nekaj časa vzdrževala domača poljanska občina, a dne 30. marca 1929 je prišel v našo ubožnico, kjer se je v začetku čutil zelo nezadovoljnega in nesrečnega. Vedno si je želel, da bi šel v Ljubljano v hiralnico ali bolnišnico. A njegova želja se ni spolnila, mogel je trpeti do smrti v naši ubožnici sebi, pa tudi sestram postrežnicam, v največji križ. Posebno veselje in tolažbo so mu izkazali prevzvišeni knezoškof Anton Bonaventura Jeglič, ko so ga osebno obiskali in ga potolažili ter mu poslali 100 din za priboljšek. Ta denar je prav varčno rabil ter še do svoje smrti prihranil 30 din, s katerimi so se plačale svete maše.«

(Kronika Špitalske, str. 74)

Besedilo razstave in kataloga dopolnjujejo posnetki dokumentov, ki jih hranita škofjeloška enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana in Arhiv Republike Slovenije, ter fotografije iz fototeke Zgodovinskega arhiva, Župnijskega arhiva Škofja Loka in Loškega muzeja. Starejšim posnetkom je dodanih tudi nekaj novejših fotografij domačih fotografov – Jane Jocif, Janeza Missona, Toneta Mlakarja, Petra Pipa in Bojana Rihtaršiča. Razstavo in katalog je oblikoval Simon Pavlič, nastala je ob finančni podpori Občine Škofja Loka.

Stane Sever – 40 let nagrad

Škofja Loka pred dobrimi štiridesetimi leti. V srednjeveškem mestu pod Lubnikom je bilo v zgodnjih decembrskih dneh leta 1970 čutiti posebno pričakovanje, zlasti med ljudmi, ki so redno zahajali v gledališče, bodisi v tisto na Spodnjem trgu, ki se mu je reklo Loško gledališče, ali pa ono drugo na Loškem gradu, v galeriji, ki se je imenovalo Eksperimentalno gledališče Oder - Galerija. Gledališko življenje je bilo v tistih časih na moč živahno, bolj raznoliko kot danes, živahno in tudi tekmovalno. Tajnik nekdanje Zveze kulturnih organizacij Škofja Loka Janez Eržen se v enem od svojih spisov še dobro spominja leta 1969, ko je bila v Loki ustanovljena nova, sveža in sodobnim tokovom odprta gledališka skupina EG Oder - Galerija, katere pobudnik, ustanovitelj in prvi motor ter osrednja osebnost je bil Peter Jamnik, brez dvoma eden najbolj plodnih in tudi najboljših režiserjev, kar jih je po letu 1945 nadaljevalo loško gledališko tradicijo. Janez Eržen je zapisal, da velja v skupini, ki si je zastavila sila ambiciozne in visoko postavljene načrte, zlasti v zvezi s Stanetom Severjem, omeniti tudi Jožeta Logarja, nekdanjega tajnika Zveze kulturno prosvetnih organizacij v Škofji Loki.

Otvoritveni dogodek Odra - Galerije je bil gledališko-glasbeni recital »*Oglasi se, veliki boben!*«, posvečen amerškemu črnemu voditelju Martinu Luthru Kingu, kasneje pa so si gledališki sladokusci v galeriji na gradu ogledovali predstave, ki še dolga leta niso utonile v pozabo. Mnogi loški, pa tudi številni ljubljanski in drugi slovenski ljubitelji teatra se še danes spominjajo Sartrovih *Zaprtilih vrat*, sodobne grške tragedije – Theotokasovega *Mostu v Arti*, Hofmanovega *Moža brez obraza*, Torkarjevega *Vstajenja Jozefa Švejka* in Majaronovega *Grmenja brez dežja*. To so bile brez dvoma predstave, ki so naletele na zelo ugoden in pozitiven sprejem v širšem slovenskem gledališkem prostoru ter pri uglednih gledaliških kritikih in ocenjevalcih tedanjega časa.

Druga prav tako značilna in pomembna lastnost EG Oder - Galerija je bila povezovalna ali bolje rečeno navezovalna. V mislih

Silhuet
Staneta Severja

imam navezovanje stikov s poklicnimi in ljubiteljskimi gledališči od drugod. V Škofjo Loko so prihajale najbolj odmevne in zanimive profesionalne in ljubiteljske predstave, z vseh koncev Slovenije. (SLG Celje, PDG Nova Gorica, AGRFT, skupina Bela Krizantema iz Novega mesta ...).

In nekega dne, v drugi polovici novembra, so se v mestu pojavili plakati, ki so vabili na nastop, na premierno uprizoritev Gledališča enega, na monodramo *Krotko dekle*, v uprizoritvi nekdanjega prvaka ljubljanske Drame, zdaj osamelca Staneta Severja. Bilo je to kmalu po razkolu slovenskega gledališkega, filmskega pa tudi TV igralca (Boccaccio!) z osrednjim ljubljanskim gledališčem. Kmalu po tem, ko so škofjeloški gledališčniki navezali stike z Gledališčem enega, se je Sever odločil, da bo svojo prvo javno predstavitev, v monodramo preoblikovane novele Fjodora Mihajloviča Dostojevskega *Krotka*, namenil prav škofjeloškemu Odru - Galeriji in njegovi zvesti in zahtevni publiki. Bilo je 4. decembra 1970, ko so se vrste radovednih in pričakovanja polnih prijateljev gledališča vile po klancu na Loški grad, v galerijo, kjer so jih čakali prižgana sveča, enkratna, pronicljiva moč besede Dostojevskega, glasba pravoslavne liturgije in veliki Sever. Bilo je popolno. Pretresljivo. Enkratno. In potem še trikrat. Že omenjeni Janez Eržen pravi, da je tedaj Gledališče enega s Severjem v Loki zažarelo in z njegovo nenadno smrtjo

18. decembra istega leta v Ribnici na Pohorju nepričakovano ugasnilo.

In posledice vsega tega burnega in dramatičnega dogajanja v decembru 1970? Bile so osnova za vznik ideje o ustanovitvi Sklada Staneta Severja, ki je svoj beli dan ugledal na pobudo delavskega sveta Gorenjske predilnice, 12. maja 1971, ko je bila podpisana Ustanovna listina sklada. Ustanovitelji in podpisniki listine so bili štirje:

- Gorenjska predilnica,
- Akademija za gledališče, radio, film in televizijo Ljubljana,
- Občina Škofja Loka,
- tedanja Zveza kulturnih organizacij Slovenije.

Osrednji in bistveni namen Sklada je bil in je nagrajevati najboljše igralske dosežke slovenskih dramskih igralk in igralcev na slovenskih poklicnih in ljubiteljskih odrih in na igralski

Ustanovna listina Sklada Staneta Severja, 1971.

akademiji. Tako v Škofji Loki še danes praviloma podeljujemo vsako leto po dve nagradi slovenskim profesionalnim igralcem, eno prejme igralec - ljubitelj in eno študent dramske igre.

Ustanovna listina pa svoje podpisnike zavezuje tudi k materialnemu omogočanju delovanja Sklada in k soustanoviteljstvu, sponzorstvu ali donatorstvu vabi še druge slovenske organizacije in firme, ki bi želele svoje ime povezati s Stanetom Severjem. Poudariti velja, da celotno finančno poslovanje sklada sloni na donatorskih in sponzorskih virih.

Nominiranci in dobitniki nagrad

Ob ustanovni listini sta bila v maju 1971 oblikovana tudi pravilnik sklada in pravilnik strokovne žirije, temeljna dokumenta, ki določata način delovanja sklada. Tako kandidate za prejemnike nagrad predlagajo:

- vsa slovenska profesionalna gledališča in njihovi odbori ZDUS (Združenje dramskih umetnikov Slovenije) – za poklicne igralce;
- izbor med študenti dramske igre opravi AGRFT;
- najboljšega igralca - ljubitelja pa izbere Javni sklad RS za kulturne dejavnosti v Ljubljani.

Medtem ko se Severjeva nagrada poklicnim igralcem in študentom dramske igre podeljuje za dosežke v eni gledališki sezoni, pa je nagrado ljubiteljskemu igralcu mogoče podeliti, in se tudi običajno podeli, za življenjsko delo.

Med nagrajence Sklada Staneta Severja so se v preteklih 40 letih vpisala največja, najprodornejša imena slovenskega gledališča. Naj jih navedem vsaj nekaj (imena vseh bodo objavljena v posebni številki Doneskov, ki bodo posvečeni 40-letnici Severjevih nagrad v Loki), nekaterih ni več med nami, mnogi pa so še danes steber slovenskega igraltva: Vladimir Skrbinšek, Mira Sardoč, Rudi Kosmač, Danilo Benedičič, Štefka Drolc, Boris Cavazza, Ivo Ban, Polona Vetrih, Milena Zupančič, Tone Kuntner, Violeta Tomič, Igor Samobor, Saša Pavček, Jernej Šugman, Polona Juh, Iztok Mlakar, Bernarda Oman, Nataša Matjašec ... in še mnogi, mnogi drugi.

Tudi trije Škofjeločani so se znašli med častnimi dobitniki Severjevih nagrad: Poldka Štiglic (1980), Janez Debeljak (1994) in Juša Berce (2006).

Prizorišče in datum prireditve

S pravilnikom je bilo najprej določeno, naj bo vsakoletna slovesna podelitev nagrad na dan Severjeve smrti 18. decembra, in sicer v galeriji na Loškem gradu, za sedež sklada pa je bila izbrana ljubljanska AGRFT. Leta so minevala in praksa je s časom pokazala in določila drugače. Zaradi prevelike zasedenosti in obremenitev poklicnih igralcev se je dan podelitve premaknil na prvo nedeljo, ki je najbliž-

Nagrajenci Sklada Staneta Severja za leto 2010.

Od leve proti desni: študent igre Žiga Udir, ljubiteljska igralka Mira Rebernik Žižek ter profesionalna igralka Renato Jenček in Nataša Matjašec Rošker.

(foto: Igor Kavčič/Gorenjski glas)

ja datumu Severjeve smrti. Po obnovitvi gledaliških prostorov na škofjeloškem Spodnjem trgu, kjer je po združitvi Loškega gledališča in EG Oder - Galerija začel delovati Loški oder, so se podelitve leta 1982 preselile v prostore, kjer so potekale še vsa nadaljnja leta. Prav tako iz praktičnih razlogov je bil sedež sklada oziroma upravnega odbora iz Ljubljane premeščen v Škofjo Loko na tedanjo Zvezo kulturnih organizacij (današnji Sklad RS za kulturne dejavnosti, OI Škofja Loka). Upravnemu odboru so v minulih desetletjih med drugim predsedovali: profesor in kasnejši ravnatelj škofjeloške gimnazije Lojze Malovrh, dr. Branko Berčič in mag. Miha Ješe.

Na deskah Loškega odra je bilo odigranih mnogo spremljevalnih monodram, monokomedij in krajših gledaliških predstav. Veliko je bilo povedanega v spomin-skih nagovorih in v enem od njih Severjev učenec, dramski igralec in slovenski pesnik Tone Kuntner pravi: *»Ob Severjevi umetnosti se je oplajala vsa moja generacija. Tehnika je omogočila, da jo lahko uživajo tudi naši otroci, toda le s filmskih, magnetoskopskih in magnetofonskih trakov. Njegova živa beseda pa je v svoji neponovljivi umetniški moči zapisana le v nas, ki smo ga mogli videti in slišati in se od njega učiti.«*

Njegovemu načelu poštenosti do življenja in umetnosti smo dolžni ostati zvesti. Pa ne le zaradi pietete do njegovega dela, temveč zaradi svetosti življenja in umetnosti sploh. Sever nam je bil veliki vzor.

Za konec se vrnimo na začetek, štiri desetletja nazaj, v večer na Loškem gradu:

*»ALI JE KJE KAKŠNA ŽIVA DUŠA?« VPIJE RUSKI JUNAK.
TAKO VPIJEM TUDI JAZ IN NIHČE SE NE ODZOVE.*

*»LJUDJE, LJUBITE DRUG DRUGEGA!«
KDO JE TO REKEL, ČIGAVO VOLILO JE TO?
KAJ BO Z MENOJ JUTRI, KO JO ODNESO?? ...*

Tako so izzvenele besede, s katerimi se je v Škofji Loki in Ribnici na Pohorju z Gledališčem enega poslavljaj Stane Sever. In Loka bo ostala zvesta njegovemu spominu tudi z vsakoletnim podeljevanjem nagrad, ki nosijo njegovo ime.

V Rapallu izgubljeno freisinško ozemlje

12. novembra 2010 je minilo že 90 let od dne, ko je bila v Rapallu podpisana zloglasna rapalska pogodba, s katero je Kraljevina Italija dobila našo Primorsko, Kraljevina SHS pa je to ozemlje »za zmeraj« izgubila. To so znana dejstva, v tem zapisu raje opozorimo na nekaj manj znanih posebnosti, zlasti na troje. Najprej na to, da je bilo v Rapallu 12. novembra 1920 le *de iure* potrjeno stanje, ki je bilo na sami meji *de facto* vzpostavljeno že novembra 1918. Drugo: da se je Italija v svoji zasedbi novembra 1918 stegnila »čez«, vzela si je več, kot ji je obljubljal tajni londonski sporazum, iz aprila 1915. Na območju nekdanjega loškega gospostva freisinških škofov naj bi se meja ravnala po stari freisinški meji oziroma po razvodnici med obema Sorama na eni ter Idrijco in Bačo na drugi strani; potekala naj bi tako, da ne bi razbila lokalnih skupnosti, župnij, občin, šolskih okolišev, katastrskih občin ... Zgodilo se je ravno nasprotno: zlasti na območju med Idrijo in Žirmi so se Italijani stegnili daleč čez staro mejo na Ledinskem Razpotju (Passo d'Idria) – da bi bolje zavarovali takrat še strateško pomembni rudnik živega srebra v Idriji. Tudi na območju med Poljansko dolino in Cerkljanskim so šli na poljansko stran; meja, ki je bila prej na Kladju (Passo di Circhina), se je spustila nižje, skoraj do Sovodnja. Enako so poskušali v Sorici, zasedli so celo »gladki Ratitovec«, edino tu so se morali po podpisu rapalske pogodbe umakniti ... In tretje: v dogajanju po letih 1941, 1943, 1945 in 1947 je bila rapalska meja na meddržavni ravni ukinjena, na lokalni pa je ostala; tako so številna stara žirovska in oseliška naselja, ki so nekoč pripadala loškemu gospostvu, še danes v občinah Idrija in Cerkno.

Današnji pogled na Villo Spinolo v Rapallu, v kateri so 12. novembra 1920 podpisali rapalsko pogodbo.

Razmeroma stvaren prikaz dogajanj novembra 1918 najdemo v žirovski župnijski kroniki, ki jo je župnik Ivan Pečnik pisal naknadno, po ustnih in pisnih virih, ne v afektu tistih prelomnih dni. Najprej omenja strah pred množicami vojakov, ki so se v tistih tednih valile s soške fronte v notranjost pravkar razpadle države. »Izkazalo pa se je, da je bil strah s strani bežečih čisto neupravičen. Vsak si je želel le miru in skušal čim prej priti domov po najkrajši poti. Plenjenja in požiganja so bili vsi že davno siti. Najbližja pot iz Goriške pa ni bila čez Žiri, ampak prehod čez Logatec-Vrhniko-Ljubljano. Večina armade si je ubrala to pot. Iz zgornje Soške doline pa so se čete umikale čez Cerčno-Sovodenj-Fužine oziroma Cerčno-Kopačnica-Hotavlje-Škofja Loka. Le manjši oddelki so krenili čez Idrijo-Žiri-Škofja Loka, tako da so bile v ta namen narodne straže brezpomembne vsaj v Žireh. / Za bežečimi četami so se počasi pomikali Italijani. Ustavili so se najprej na planoti med soškim in savskim razvodjem na tako zvanem Razpotju, kjer je bila tudi meja med idrijsko in žirovsko občino oziroma župnjo.

Rapalska meja na italijanskem turističnem zemljevidu. Dog./ana/ je meddržavni mejni prehod s carinarnico v Osojnici, M./onte/ Fredro je Mrzli vrh, P/as/so d'Idria je Ledinsko Razpotje, Versenico di sopra in Versenico di sotto sta Gorenji in Dolenji Vrsnik, Zavratac so prekrstili v Saurazzi.

/ Ker pa so hoteli razmeroma ozki hrbet razvodja zavarovati, so šli še dalje proti Žirem. Tik pred vasjo so se ustavili in mejo zadelali z žičnimi ovirami. Tako je bila žirovska župnija, ki je bila do tedaj naravno zaočkrožena, v živo zadeta in presekana. Njen manjši del je padel pod Italijo. Najboljše vasi Gornji Vrsnik, Spodnji Vrsnik, Žitrovnica, Idršk, Osojnitca, Breznica in Korita so bile odrezane od svoje matice župnije in občine Žiri. / V tistih dneh pa so se v Žireh že pojavile uniforme srbskih vojakov. Prišla jih je mala četa. Komandant teh obmejnih čet v Žireh in okolici je bil major Švabić.¹

Soriški del te zgodbe sta v Loških razgledih obnovila France Štukl² in Nataša Budna Kodrič.³ Tu izvemo, da »so se Italijani prvič prišli razgledovat v Sorico 19. novembra, deset dni pozneje pa so jo zasedli z vojaškimi enotami«. Tedanji soriški župnik

1 Župna kronika 1900–1941, hrani župnijski urad Žiri.

2 Zasedba Sorice, LR 26/1979, str. 194–200.

3 Italijanska zasedba Sorice I. in II., LR 49/2002, str. 113–142 in 50/2003, str. 141–172.

Janez Mikuž jih je zavračal z besedami: »Čemu ste sem prišli, saj nimate pravice, ostanite na razvodju. Izgovarjajo se s tem, da jim je Wilson dovolil zasesti, kolikor hočejo ...« Ostali so več kot poltretje leto, vse do 2. junija 1921, ko so se morali neradi umakniti na Petrovo Brdo (Passo di Pedicole).

Žirovski simpozij ob rapalski obletnici

O gornjih in še o mnogih drugih rečeh, povezanih z rapalsko pogodbo in dediščino rapalske meje, smo razpravljali tudi na mednarodnem simpoziju, ki je bil prav na dan 90. obletnice podpisa pogodbe, 12. novembra 2010, v Muzeju Žiri. Po simpoziju je izšel tudi zbornik.⁴ Uvodno besedo (*Čemu?*) je prispeval **Viktor Žakelj**, z njo je na začetku pozdravil udeležence. V nadaljevanju na kratko povzema referate (po vrstnem redu na simpoziju).

Stjepan Lončarić (*Prostor između*), zagrebški arhitekt - konservator, predsednik hrvaškega nacionalnega utrdboslovnega združenja NUF in vodja prenovitvenih del na trdnjavi Slavonski Brod, je imenitno razložil naš prostor in njegovo zgodovino v širšem kontekstu. Med antiko in moderno dobo naj bi bila le tri obdobja, ko se je načrtno gradilo utrjene obrambne črte. Sicer pa naj bi se dva največja centra moči, simbolično poimenovana Dunaj in Istanbul (pred tem Bizanc), drug pred drugim branila s formiranjem tamponskih con, sestavljenih tako iz ozemelj kot njihovih ljudstev.

Žiri ob državni meji, razglednica, pred 2. sv. vojno.

(iz fototeke Muzeja Žiri)

Mag. **Marko Štepec** (*Prevratno leto 1918 in razpad monarhije*), zgodovinar in muzejski svetovalec Muzeja novejšje zgodovine Slovenije v Ljubljani, je predstavil razvoj vojaških dogodkov med 1. svetovno vojno ter z njimi poveza-

⁴ O rapalski meji, Zbornik mednarodnega simpozija ob 90. obletnici podpisa rapalske pogodbe, uredil in oblikoval Anton Marn, Ad Pirum, Logatec 2010, 96 strani.

nih političnih dogodkov, ki so privedli do razkola med monarhijo in njenimi slovanskimi narodi ter do ustanovitve Države Slovencev, Hrvatov in Srbov ob koncu vojne. Slovenski voditelji so takrat zaupali obljubam, da bosta pri določanju državnih meja odločilna jezikovno-narodni kriterij in pravica narodov do samoodločbe, Italija pa je vojaško zasedla kraje, ki so ji bili zagotovljeni z londonskim sporazumom. Država SHS zaradi izostalega mednarodnega priznanja ni mogla vojaško nastopiti proti Italiji in se je bila zaradi nakopičenih problemov prisiljena združiti s Kraljevino Srbijo, ki se je pred tem že združila s Kraljevino Črno goro.

Zgodovinar in publicist **Tomaž Pavšič**⁵ (*Rapalska meja*) iz Idrije je najprej predstavil argumente, s katerimi so Italijani upravičevali nastanek nove meje in posledično tudi svojo protislovansko politiko, ki jih najbolj povzema izraz italijanskega ministrskega predsednika Salandre: *Sacro egoismo italiano*. V skladu z njimi naj bi mestom, ki so (ali pa tudi niso) imela večinsko italijansko prebivalstvo, logično pripadalo tudi zaledje, čeprav v njem niso živeli Italijani. Šlo je za politično stalnico, ki se je pod fašizmom še okrepila. Nato je opisal vzpostavitev meje in

To fotografijo je 1. novembra 1925 objavil tednik *Ilustrirani Slovenec*. Pod njo so zapisali: »Obmejna stražnika na cesti Žiri-Idrija tik Žirov. Zanimiva je razlika med našim hrustom in Italijančkom.« Levi mejnik 39/XXX v Osojnci še stoji, desni, ki so ga ob širitvi ceste pahnili v bližnjo strugo, je zdaj v Muzeju Žiri. (fotografiral verjetno Štefan Mlakar)

podal nekaj podrobnosti o njej, na primer opis in število mejnikov (4.600). Dotaknil se je tudi vpliva meje na vsakdanjik prebivalstva ob meji in opozoril na dejstvo, da so Italijani s svojo invazijo na Jugoslavijo leta 1941 rapalsko mejo dejansko sami znikali in ji s tem sami odvzeli legalnost in mednarodno priznanje. V zaključnem delu se je vprašal, kako vrednotiti materialno dediščino rapalske meje. Poudaril je, da je še nedavno zgolj njeno omenjanje naletelo na močan odpor, ki je zaradi zgodovinskih izkušenj sicer razumljiv, ne pa tudi nujno najbolj konstruktiven. Na koncu je pozval k ohranjanju spomina in k ustrezni predstavitvi materialnih ostalin rapalske meje.

Mag. Zvezdan Marković (*Vojska kraljevine Jugoslavije in njeno varovanje meje*), zgodovinar in kustos v Vojaškem muzeju Slovenske vojske, je izpostavil zgodovinsko dejstvo, da je bil slovenski prostor v preteklosti vedno na strateško izredno občutljivem območju, saj preko njega potekajo stare poti, ki povezujejo JV Evropo in Bližnji vzhod z Zahodno Evropo ter Baltik s Sredozemljem. Zato

5 Tomaž Pavšič je avtor knjige *Ob stari meji* (Idrija, 1999 in 2006), prvega večjega in celovitega prikaza življenja ob rapalski meji.

nas ne presenečajo težnje velikih sil, da bi nadzirale omenjene poti. Med obema svetovnima vojnama so se ta prizadevanja še okrepila, saj je bila novonastala država Kraljevina SHS/Jugoslavija obdana s sosedi, med katerimi je večina kazala težnje po njenem ozemlju. Med temi je še posebej izstopala Kraljevina Italija s svojim fašističnim režimom. Te težnje so se okrepile v drugi polovici 30. let 20. stoletja, zlasti po priključitvi Avstrije, marca 1938. leta, k tretjemu rajhu, ko dobi Kraljevina Jugoslavija še enega nevarnega soseda. Vojska Kraljevine Jugoslavije in njen vojaški vrh sta bila prisiljena, da sprejmeta nekaj pomembnih ukrepov za povečanje bojne pripravljenosti države, ki pa so se na koncu izkazali kot neučinkoviti. V svojem prispevku je avtor analiziral te ukrepe, opisal vojaško organiziranost v Kraljevini Jugoslaviji, s poudarkom na območju Dravske banovine, in prikazal enega najpomembnejših ukrepov, ki je viden še danes – vojaško utrjevanje državne meje. Sistem utrd na meji, v gradnjo katerega so bili vključeni številni Slovenci, se je vtisnil v slovenski zgodovinski spomin z imenom Rupnikova linija.

Arhitekt **Aleksander Jankovič Potočnik**⁶ (*Utrjevanje rapalske meje*), publicist, ilustrator in vodja oddelka za utrdboslovje v zavodu Ad Pirum je v svojem referatu prikazal utrjevanje rapalske meje in razlike v pristopu k gradnji utrd na italijanski in jugoslovanski strani tako glede njihovega taktično-obrambnega koncepta kot glede njihove strukture ter konstrukcijske, izvedbene in tehnične rešitve.

Publicist **Miha Naglič**⁷ (*Kako svetovna zgodovina vpliva na lokalno, primer Žirov*) je opisal, kako se je Žirem in Žirovcem novembra 1918 zgodila rapalska meja. Oprl se je na tri lokalne kronike (župnijsko, šolsko in sokolsko) in dnevnik ljubljanskega škofa Jegliča. Na podlagi teh opisov je postavil tezo, da se je rapalska meja Žirem in Žirovcem zgodila zato, ker je tako »hotela« svetovna zgodovina in ne na njihovo željo ali po njihovih zaslugah oziroma grehlih; vse skupaj je bilo predvsem posledica vplivanja svetovne zgodovine na lokalno. V nadaljevanju je skušal to tezo ilustrirati še na več primerih prepletanja svetovne in lokalne zgodovine na Žirovskem oziroma vplivanja prve na drugo. Ti so: obramba rimskega imperija (Claustra Alpium Iuliarum), fevdalne daritve nemških cesarjev freisinškemu škofu (freisinška meja), francoska revolucija in napoleonske vojne (premestitev žirovske občine iz loškega v idrijski kanton), 1. svetovna vojna (rapalska meja), 2. svetovna vojna (nemško-italijanska meja), regionalizacija Republike Slovenije (gorenjsko-goriška meja) ...

Rok Klemenčič (*Turistična dejavnost v povezavi z rapalsko mejo in utrbami ob njej*), učitelj in skrbnik muzejskih zbirk v Muzeju Žiri, je opisal razvoj tistega dela turističnih dejavnosti na Žirovskem, ki so povezane z rapalsko mejo in

6 Aleksander J. Potočnik je avtor temeljnih knjig o utrjevanju ob rapalski meji: *Rupnikova linija in Alpski zid, Utrjevanje rapalske meje med letoma 1932 in 1941*, Vrhnika 2004; *Rupnikova linija*, Logatec 2009.

7 Avtor knjižic *Dediščina rapalske meje*, Žiri 2005, in *Pozdravljeni ljubitelji utrd!*, Žiri 2007; iz njih je tudi slikovno gradivo v tem članku.

njeno dediščino. Začel je okrog leta 2000, ko so bili mejniki in utrdbe prvič prepoznani za pomemben del slovenske kulturno-zgodovinske dediščine ter v nadaljevanju omenil konkretne pobude, do katerih je prišlo od takrat do danes: organizacija Pohoda ob stari meji, priprava turističnih vodnikov in zemljevidov ter različne pobude za obnovitev utrdb.

Arhitekt dr. **Ljubo Lah** (*Interpretacija stavbne dediščine rapalske meje*), docent na Fakulteti za arhitekturo Univerze v Ljubljani, je zatrdil, da je stavbna dediščina rapalske meje vojaško-zgodovinska dediščina in hkrati kulturna dediščina v širšem pomenu. Čeprav so nekatera večja območja stavbnih ostalin že zavedena v registru nepremične kulturne dediščine INDOK Centra na Ministrstvu za kulturo, še nimajo svojih aktov o razglasitvi. Hkrati bi morali vse znanje in zgodbe, ki so vezani na ustvarjanje omenjene nepremične dediščine in življenje

Jože Peternejl Mausar, *Kontrabantarji v noči*, olje/pleksi, 65x50 cm, 1995.

ob meji, sprejeti kot 'živo dediščino', ki združuje zgodovino, kolektivni spomin in identiteto prostora. Nadaljnje upravljanje z dediščino rapalske meje je še povsem odprto in nedorečeno. Lahov prispevek ponuja tri koncepte, s katerimi je mogoče dediščino ohranjati, jo razvijati in z njo upravljati. Ti so med seboj združljivi in jih je mogoče v prihodnosti med seboj povezovati. Na prvem mestu je koncept razvijanja »ekomuzeja« dediščine rapalske meje, ki ga je mogoče dopolnjevati s konceptom »interpretacije dediščine« in razvijanja »dediščinskega turizma«.

Arheolog **David A. V. Thorpe** (*Primer iz prakse: terenska raziskava in interpretacija dediščine Velikega arabskega upora*) z univerze v Bristolu, je član vodstva GARP (Great Arab Revolt Project oziroma Projekt Velikega arabskega upora). Ta projektna skupina raziskuje materialne ostaline, večinoma turške poljske utrdbe, iz obdobja 1. svetovne vojne 1916–1918, ko je na območju Jordanije potekal upor arabskih plemen proti turški oblasti. Za britanske raziskovalce je to obdobje zanimivo predvsem zato, ker je v uporih sodeloval tudi Britanec Thomas Edward Lawrence, bolj znan kot Lawrence Arabski.

Zbornik simpozija je uredil arhitekt **Anton Marn**, direktor zavoda Ad Pirum. Udeleženci so si ogledali žirovski muzej in podprli zamisel, da bi ta postal osrednji slovenski muzej za predstavitev dediščine rapalske meje. V tem smislu je predlog dr. Ljuba Laha, da bi se ta muzej vzpostavil kot »ekomuzej«, še najbolj realna in hkrati inovativna. Če bi hoteli to zamisel udejanjiti do stoletnice rapalske meje, v letih 2018–2020, bi morali kar pohiteti z delom.

150-letnica votivnih kapel v Selški dolini

Pet spominskih kapel

Ob državni cesti Škofja Loka–Železniki stoji pet votivnih kapel. Na Praprotnem, sredi vasi, je Marijina kapela, ki je zelo potrebna obnove. Na začetku Dolenje vasi je kapela Kristusa Kralja ali Žikovčevo znamenje. Leta 1996 je bila nekoliko odmaknjena od glavne ceste in na novo pozidana. Sredi Selc stoji Marijina kapela, ki je prav tako potrebna obnove. Pred Češnjico stoji Čočova kapela; to je kapela Svetega križa, leta 1979 je bila prestavljena nekoliko nad cesto in bližje Češnjici, leta 1990 pa temeljito obnovljena. Pod vasjo Rudno stoji Marijina kapela, prenovljena leta 2006.

Vseh pet kapel je nastalo v letih 1861–1868, v spomin na fante ter moče iz Selške doline, ki so kot avstrijski vojaki padli v bojih za Lombardijo in Benečijo.

Boji za Lombardijo in Benečijo ter nastanek Kraljevine Italije

Leta 1848 je ves Apeninski polotok zajelo revolucionarno vrenje. V Lombardiji in Benečiji so bili boji usmerjeni v izgon okupacijske avstrijske oblasti. Začeli so se konec marca okrog Milana in v Benetkah, od koder so se morale avstrijske vojaške enote umakniti; razporedile so se okrog Verone (enote iz Milana) in Padove z okolico (enote iz Benetk). Med 25. in 27. julijem 1848 so Avstrijci v boju pri Kustoci (Custoza) z velikimi žrtvami sicer zmagali, toda v Milano se še niso mogli vrniti. Na italijanski strani se je tedaj borilo okrog 80.000 vojakov, na avstrijski strani pa okrog 70.000. Sledilo je premirje. Do spomladi 1849 so Avstrijci dobili okrepitev, s pomočjo katerih so se po težkih bojih vrnili v Benetke in Milano.

Vrhovni poveljnik avstrijske vojske v severni Italiji je bil v obdobju 1831–1857 češki grof Johan Josef Wenzel Radetsky (1766–1858). Leta 1836 je bil povišan v maršala. Poleg vojaške funkcije je bil v letih 1849–1857 še generalni guver-

ner lombardsko-beneškega kraljestva. Leta 1851 je od cesarja Franca Jožefa I. dobil v do smrtno uporabo Tivolski grad v Ljubljani, naslednje leto pa še ljubljansko častno meščanstvo. Umrl je 5. januarja 1858, v Milanu.¹

Spomladi leta 1859 so se ponovno vneli ostri boji za izgon Avstrijcev iz Lombardije in Benečije. Na avstrijski strani se je borilo okrog 220.000 mož, na italijanski strani nekaj več. Italijanom je v bojih z Avstrijci pomagala solidno opremljena in izurjena francoska vojska. 24. junija 1859 je bila avstrijska vojska pri Solferinu premagana in se je morala pomakniti proti Veroni. Na bojišču pri Solferinu je obležalo več kot 9.000 ranjencev. Tam se je po naključju znašel tudi ženevski poslovnež Henry Dunant (1828–1910), ki ga je pogled na trpeče ranjene vojake močno pretresel. Tri dni jim je pomagal in tudi organiziral številne druge civiliste, da so jim stregli in nudili prvo pomoč. Leta 1863 je v Ženevi (Švica) ustanovil humanitarno organizacijo Rdeči križ.

V letih 1859 in 1860 so bile italijanske kraljevine in kneževine deležne izdatne mednarodne diplomatske pomoči. Sklenjeno je bilo, da se omogoči ustanovitev zedinjene Kraljevine Italije.² Slovesna razglasitev je bila 17. marca 1861, ko so se s Piemontom združile Lombardija, Sicilsko kraljestvo in male kneževine na severu Apeninskega polotoka. Izven Kraljevine Italije sta ostali le še Benečija in papeška država, ki pa sta se priključili leta 1866 oziroma 1870.

Ko so leta 1861 v Italiji bučno in slovesno praznovali ustanovitev nove države, so v Selški dolini žalovali za možmi in fanti, ki so kot avstrijski vojaki padli v bojih v Lombardiji ter Benečiji. Tragični dogodki na mejah tedanje Avstrije so kruto posegli v mirno življenje Selške doline. Čeprav je vojna zahtevala žrtve po vsej Avstriji, pa so se jih na prav poseben način spomnili ravno v Selški dolini; postavili so jim spominske kapele, ob katerih so jim s prižiganjem sveč in polaganjem cvetja izkazovali zadnji pozdrav.

V tem času je bila selška fara največja v dolini. Tedanji župnik Vincenc Mayer je natančno vedel, koliko njegovih faranov je padlo v bojih, kje žalujejo za njimi in koliko otrok se je rodilo brez očeta, kar ga je še posebej jezilo. Nekateri vojaki so se s fronte vračali kot invalidi, na različne načine prizadeti in pohabljeni. Z njimi so se v Selški dolini pojavile lajne – manjše prenosne glasbene skrinjice, ki so jih dobili vojni invalidi, da so si z lajnanjem služili vsakdanji kruh. Dovoljenje za lajnjanje na javnem mestu jim je dala matična občina, oblika socialne pomoči je bila tedaj pač taka.

Romanje v Padovo

Poveljstva regimentov (polkov), ki so bila vpletena v bojih v severni Italiji, so na domače naslove padlih vojakov pošiljala osmrtnice. V njih je bilo obvezno

1 Veliki svetovni biografski leksikon, str. 908.

2 *Vojna enciklopedija*, knjiga 4, str. 26–34.

zapisano, da je pokojnik junaško padel »za cesarja in domovino«. Iz teh osmrtnic je bilo težko ali skoraj nemogoče ugotoviti, kje je bil kdo pokopan, poleg tega pa so se ti dogodki za naše ljudi dogajali v nekih zelo oddaljenih in neznanih krajih. Med vojaki je bilo tudi veliko število pogrešanih in ujetih, svojcem o njih niso pošiljali nobenih sporočil. O njihovi usodi so več izvedeli šele od vojakov, ki so se vrnili v Selško dolino in so bili s temi nesrečniki v istih enotah.

Največ osmrtnic je prišlo iz Padove. Tam je bila (in je še danes) velika civilna bolnišnica, ob njen pa tudi vojaška – lazaret. V njej je umrlo največ ranjenih in bolnih vojakov avstrijske vojske. Ob lazaretu je nastalo veliko vojaško pokopališče. Le-to in osmrtnice iz Padove so botrovale župnikovemu sklepu, da organizira romanje v to italijansko mesto.

Tedanja informiranost ljudi je bila zelo skromna in pomanjkljiva. Župnik Mayer je bil edini, ki je bil toliko obveščen, da je vedel, da se prihodnjo pomlad (1861) pripravlja nastanek Kraljevine Italije in vzpostavitev nove državne meje z Avstrijo, ki bo za dalj časa otežila gibanje iz Furlanije in Benečije v Lombardijo. Zavedal se je, da bo veliko oviro za popotnike predstavljala tudi nova valuta.

Prek kmeta Žikovca (s priimkom Lavtar) je začel leta 1860 ljudi iz Dolenje vasi pripravljati na romanje v Padovo. Določili so pet voz s po dvema konjema, z vozi in s konji bi šli njihovi gospodarji. Nagovorili so okoli 20 moških in 4 ženske, ki naj bi med romanjem skrbele za pripravo hrane. Tudi za prehrano konjev je bilo treba poskrbeti. Za romanje so predvideli 15 jesenskih dni, po zaključenih glavnih kmečkih opravilih. Odsotnega župnika bi medtem nadomeščal kaplan.

Predvidena maršruta bi potekala po naslednji trasi: Dolenja vas–Poljanska dolina–Žiri–Godovič–Črni Vrh–Col–Ajdovščina–Vipavska dolina–Gorica, kar je predstavljalo prvih 110 km. Od Gorice bodo pot nadaljevali skozi Furlanijo do Benetk, kar je še dodatnih 110 km, preostalih 40 km pa bo ostalo za pot od Benetk do Padove. Za celotno 260 km dolgo pot (v eno smer) so predvideli od 5 do 6 dni. Načrtovali so, da bodo s konji dnevno prevozili okoli 50 km, v Padovi pa bi se zadržali 2 do 3 dni. Celotno romanje bi tako trajalo od 15 do 16 dni. Zavedali so se, da bo zaradi velike razdalje romanje zelo naporno, zato so bile priprave nanj tako temeljite. Dogovorili so se tudi, da vzamejo s seboj tudi prazno krsto, saj so upali, da jim bodo v Padovi dovolili odkopati posmrtno ostanke enega od tam pokopanih vojakov, kar je bil tudi glavni namen romanja.

Prve dni oktobra 1860 so naši romarji prišli v Padovo. Ni si težko zamisliti, kaj so tam počeli, da bi romanje doseglo svoj namen. Gospodar Žikovec je poskrbel za namestitev 25 ljudi in 10 konj, za 2 do 3 dni, v primerno veliki gostilni. Župnik Mayer je takoj po prihodu odšel v tamkajšnje župnišče, kjer je domačemu župniku (dekanu) prijavil skupino romarjev iz Selške doline. Bil je ljubeznivo sprejet in je postal gost župnišča. Povedal je, da namerava naslednji dan maševati na vojaškem pokopališču in pri tem prosil za pomoč. Gostitelja je tudi seznanil z namenom romanja.

Naslednje jutro je padovanski župnik popeljal naše romarje na vojaško pokopališče, kjer sta z župnikom Mayerjem opravila somaševanje. Romarji so si ogledali pokopališče in se nato sprehodili po mestu. Medtem sta se župnika podala na različne urade v mestu, po dovoljenje za odkop enega od vojakov, ki bi ga romarji odpeljali domov. Vrnila sta se s potrebnim dovoljenjem, ki jim je omogočalo, da so naslednji dan opravili izkop groba. Med grobovi so izbrali tistega, na katerem so našli zapisan priimek, ki je bil pogost tudi v Selški dolini. V Padovi so romarji kupili meter in pol visok križ za novo kapelo in nekaj spominkov, največ rožnih vencev zase in sorodnike, in se okoli 10. oktobra vrnili v Selško dolino.

a) Žikovčeva kapela pred Dolenjo vasjo

Kapela Kristusa Kralja ali Žikovčevo znamenje v Dolenji vasi. (foto: Anton Sedej)

Krsta s posmrtnimi ostanki padlega vojaka je čez zimo ostala v cerkvi v Selcih, spomladi 1861 pa so jo položili v grob pod Žikovčevo kapelico. O njenem nastanku in kasnejših prenovah je v Loških razgledih pisal dr. Anton Ramovš,³ ki v zapisu navaja, da je gospodar Žikovec po prihodu iz Padove dal na razpolago nekaj kvadratnih metrov njive ob cesti pred Dolenjo vasjo. Župnik je zemljišče blagoslovil spomladi 1861, nato so vanj pokopali posmrtno ostanke vojaka, ki so jih pripeljali iz Padove, ter na grobu pozidali kapelo. Jeseni 1861 je bila že blagoslovljena, vanjo so namestili lesen križ, na dve kosti (podlahtnici) pod njim pa položili lobanjo prekopanega vojaka. Danes v kapeli original-

ne lobanje in kosti ni več, namesto tega je tam miniaturna lobanja, narejena iz belega mavca.

Z Ramovševo datacijo se ne strinja dr. France Štukl, ki dodaja, da je Žikovčevo znamenje še iz 18. stoletja in so ga ob pokopu vojaka le obnovili, kot še kdaj pozneje, ter nazadnje prestavili in na novo pozidali. Znamenje je vrisano že v vojaški karti iz sredine 18. stoletja. Tudi izgled znamenja je drugačen, še baročen. Kapelica je bila posvečena čaščenju sv. Križa. Ob križanem sta ob vznožju pogosto prekržani kosti in mrtvaška glava, včasih še napis *Memento mori*, kar ni posebnost le groba omenjenega vojaka. Podobne kapelice iz tega časa so bile še v Retečah, na meji z Gorenjo vasjo, na križišču za Sopotnico, na Logu in drugod. Sezidali so jih ob gradnji novih glavnih cest v 18. stoletju, ko so ceste usposobili

3 Ramovš, Žikovčevo znamenje, str. 269–273.

za promet na daljše razdalje. Spominjale so tudi na nekatere tragične dogodke, ki so se dogajali na in ob cestah.⁴

Votivne kapelice, posvečene padlim vojakom v italijanski vojni, so drugačnega tipa in posvečene Mariji. Njeno čaščenje so pospešili po papeževi dogmi o brezmadežnem spočetju (sredi 19. stoletja). Ob njihovem nastanku je deloval tudi dober freskant Janez Gosar, ki ga je bilo vredno zaposliti. Vsi ti dejavniki – Marijino čaščenje, dober freskant, žalovanje za padlimi vojaki in druge stare tradicije – so botrovali postavitvi novih oblik znamenj, posvečenih predvsem Mariji.⁵

b) Kapela v Selcih

Postavitev kapele v Dolenji vasi je bil velik dogodek za celotno selško faro. Tudi Selčani so si zaželeli imeti podobno sredi svoje vasi. Zanj je poskrbel premožen in ugleden Selčan Matija Šmid, po domače Berce (1828–1919). Z župnikom Mayerjem sta izbrala primeren prostor sredi vasi, stroške gradnje je v celoti prevzel Berce, ki je poskrbel tudi za potreben gradbeni material (pesek, apno, opeko, les).

Enajsti dan po Binkošti je Telovo. Procesija leta 1863 je bila velika, fantje so pokali z možnarji, žal pa se je dogodek nesrečno končal. Veter je kepo goreče žagovine iz možnarja odnesel na streho bližnje stanovanjske hiše, od koder se je ogenj naglo razširil po vasi. Tistega četrtekovega popoldneva je v Selcih pogorelo 32 slamnatih streh, med njimi tudi streha Bercetove hiše. Matija Šmid je imel sedaj nove stroške z obnovo doma. Od takrat dalje je v Selcih večina hiš pokritih s skrilom, ki je zelo dobra zaščita pred ognjem.

Kapela sredi vasi je bila blagoslovljena jeseni 1864. Marijin kip je naredil Marko Peternelej – Jelenc, poslikal jo je Ivan Gosar. Naslikal je tudi požar, ki je bil ljudem še živo v spominu. Več o požaru in kapeli je v knjižici *Selca nekoč* zapisala upokojena učiteljica Olga Šmid.⁶

Marijina kapela v Selcih. (foto: Anton Sedej)

c) Kapela pod vasjo Rudno

V četrti številki zbornika Selške doline *Železne niti*⁷ je krajši zapis o kapeli pod vasjo Rudno. Med drugim piše: »Kot kamnitto znamenje je vrisano v avstrij-

⁴ Po zapisu dr. Franceta Štukla.

⁵ Po zapisu dr. Franceta Štukla.

⁶ Šmid, *Selca nekoč*, str. 50–51.

⁷ Eržen, Marijino znamenje, str. 313–315.

Marijina kapela pod vasjo Rudno.

(foto: Anton Sedej)

skem vojaškem zemljevidu, izdelanem v letih 1763–1782. Po fotografiji, ki je bila narejena v maju leta 1904, sodeč, je bilo znamenje takrat obnovljeno in je dobilo sedanjo obliko.»

Tu gre za dve znamenji. Malo pod Gašperjevim kozolcem, med njivo in cesto, je že pred letom 1763 stal večji lesen križ na zidanem podstavku. Bil je orientir v avstrijski vojaški karti. V času nastanka kapele je bil že v zelo slabem stanju, morda ga sploh ni bilo več. Marijina kapela stoji 100 m naprej, bližje vasi Rudno.

Tudi na Rudnem in v bližnjih Dražgošah so tedaj žalovali za svojimi fanti in možmi, ki so padli v bojih na italijanski fronti. Ker so v Dolenji vasi in Selcih že postavili spominski kapeli, so tudi na Rudnem želeli imeti svojo. Odločilno besedo je imel selški župnik, saj je Rudno spadalo v njegovo faro. Rudničane je

vzpodbujal v pripravah na gradnjo kapele, ki so jo postavili na Boncljevi parceli (takratni lastnik se je pisal Lotrič). Vsi gospodarji Rudna so prispevali po svojih močeh, kapela je bila leta 1865 dokončana. Poslikal jo je Ivan Gosar, kip zanjo je naredil Marko Peternelj. Leta 1904 jo je na novo prebarval Josip Grošelj (1850–1941). Ponovno so kapelo poslikali leta 1985, dela je opravil soboslikar Ivan Čerin. Za zadnjo obnovo kapele so Rudničani poskrbeli leta 2006, freske in kipa je obnovila slikarka Maša Bersan-Mašuk.

Na južni strani kapele sta naslikana večji križ in pod njim lobanja. S tem so graditelji povedali, da je tudi ta kapela nastala iz istega razloga kot tisti v Dolenji vasi in Selcih. Na severni strani kapele je upodobljena sv. Lucija, na hrbtni (vzhodni) pa sv. Florijan.

č) Kapela na Češnjici

Žalost zaradi padlih in pogrešanih je zajela tudi vaščane Češnjice, Kališ in Studena. Najpremožnejši in najvplivnejši gospodar na Češnjici je bil takrat Luka Demšar (1832–1906), lastnik Čočove domačije, s katerim se je selški župnik dogovoril o postavitvi podobne kapele, kakršne so do takrat nastale po drugih vaseh v fari. Kapela je bila postavljena leta 1866, na Čočovem travniku, ob cesti na Podovšah. Ko so okrog leta 1975 razširili cesto med Studenom in Češnjico, jo je bilo treba prestaviti. Leta 1979 so jo prenesli na parcelo Rada Lotriča, ki leži bližje Češnjici. Več o tej kapeli in njeni prestavitvi na drugo

mesto je objavljeno v knjigi *Znamenja v Železnikih in okolici*.⁸

Pod zvon cerkve Svetega križa spadajo vasi Češnjica, Rudno, Kališe, Studeno. Češnjica leži na nadmorski višini 450 m, cerkev nad Kališu pa na 872 m. Višinska razlika je torej kar 422 m, pot do cerkve pa strma ter težavna in je starejši ljudje ne zmorejo. Ko so gradili kapelo, so zato vaščani Češnjice in Studena izražali željo, da bi slikar v njej upodobil oltarno sliko cerkve na gori.

Za kapelo je okoli 45 let lepo skrbela Boškova mati Albina (1911–1989) z otroki. Jurij Pfajfar (1900–1963), gospodar Boškove domačije, je okrog leta 1950 naročil in plačal obnovo poslikave v njej. Delo je opravil soboslikar Franc Benedičič (1905–1975), ob tem pa pod oltarno sliko z beležem prebelil letnico prve poslikave; po spominu pa vemo, da je šlo za leto 1866.

Votivna kapela na Češnjici.
(foto: Anton Sedej)

d) Kapela na Praprotnem

Po prihodu iz Soteske leži na položni terasi na desnem bregu Selške Sore vas Praprotno. Gručasto naselje šteje okoli 20 gospodinjstev. Ko so po letu 1861 drugod po selški fari začele nastajati lepe spominske kapele, so se tudi na Praprotnem odločili, da zberejo denar za svojo. Spominjala naj bi jih na njihove padle in pogrešane na italijanski fronti, obenem pa krasila vas; kapelo so dokončali leta 1868.

Še vedno je takšna kot pred 150 leti. Noben slikar se je ni dotaknil, da bi obnovil prvotne slikarije v njej, nedotaknjen je ostal tudi slikarjev napis. Kapela je zelo potrebna obnove. Polico pod kipom pokriva lanen prt, obrobjen s klekljano čipko, ki zakriva slikarjev zapis:

1 8 6 8

I. G O S A R

Kapelo je poslikal Ivan Gosar, Marijin kip je delo Marka Peternelja. Ivan Gosar (1830–1887) je bil poklicni slikar in freskant. Svojo delavnico je imel v Spodnjih Dupljah pri Naklem, v njej se je

Kapela na Praprotnem. (foto: Anton Sedej)

8 Znamenja v Železnikih, zap. št. 59.

Ime podobarja in letnica poslikave kapelice na Praprotnem. (foto: Anton Sedej)

izučilo več dobrih slikarjev. Tam je tudi cerkev sv. Vida, za katero je leta 1874 naredil veliki oltar. S svojimi poslikavami je okrasil tudi več drugih sakralnih objektov na Gorenjskem. Precej starejši od Gosarja je bil Marko Peternelj, znan rezbar in kipar, avtor stranskih oltarjev v cerkvi sv. Magdalene na Pšati, izdelanih leta 1815. Oba umetnika je v Selško dolino povabil selški župnik. Po njegovih naročilih sta opremila vse predstavljene votivne kapele, za kar ju je župnik pošteno nagradil.

Zaključek

150 let po nastanku votivnih kapel so se razmere zelo spremenile, že davno so pozabljeni tudi padli in pogrešani, in kapele dobivajo nov pomen. Na zunaj so lep krajevni okras, intimno pa so faranom pomembni sakralni objekti.

Pobudnik in organizator postavitve spominskih kapel je bil tedanji selški župnik Vincenc Mayer (1823–1893). Ne da bi hotel, si je z njimi postavil spomenik. Rojen je bil na Kokrici pri Kranju. Sprva je bil pomožni katehet na normalki v Ljubljani, leta 1847 je prišel za mestnega kaplana v Škofjo Loko, obenem je bil tudi katehet na tukajšnji normalki. Leta 1858 je bil imenovan za župnika v Selcih, kje je ostal do leta 1887. Bil je vsestransko delaven, zlasti je veliko naredil za vzdrževanje in olepšavo farne cerkve. Iz Selc je bil premeščen v Breznico, kjer ga je 12. februarja 1890 nekdo napadel, da bi ga oropal. Bil je težko ranjen, postal je invalid in se upokojil. Preselil se je v Zalog pri Cerkljah, kjer je umrl leta 1893.

Zahvala

Pri pisanju članka sta mi pomagala Peter Polajnar in Anton Sedej. Peter mi je pomagal pridobiti nekaj pomembnih podatkov in datumov, fotograf Sedej pa je prispeval lepe fotografije. Obema iskrena hvala!

VIRI IN LITERATURA:

Štukl, France: osebni zapiski, 2010.

Eržen, Rafko: Marijino znamenje na Rudnu. V: *Železne niti* 4, Železniki : Muzejsko društvo, 2007.

Ramovš, Anton: Žikovčevo znamenje in kapela Kristusa Kralja Odrešenika v Dolenji vasi pri Selcih. V: *Loški razgledi* 44, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1997.

Šmid, Olga: *Selca nekoč*. Selca : Turistično društvo, 1973.

Veliki svetovni biografski leksikon. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2002.

Vojna enciklopedija, knjiga 4, Beograd 1961.

Partizansko pokopališče v Lipici

Občina Škofja Loka in Združenje borcev za vrednote NOB Škofja Loka (v nadaljnjem besedilu: Združenje ZB) sta s primerno slovesnostjo 20. maja 2010 odkrila spomenik padlim partizanom na osrednjem loškem pokopališču in predala svojemu namenu grobišče ob tem spomeniku. Ker je to danes redke primer dokončne rešitve nekaterih grobov in grobišč iz 2. svetovne vojne, je prav, da zapišemo celotno zgodbo o novem počivališču nekaterih posmrtnih ostankov.

Žrtve 2. svetovne vojne na Loškem

Druga svetovna vojna je tudi na Loškem zahtevala svoj krvni davek. Po podatkih komisije za ugotavljanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev je na področju naše občine padlo ali bilo ubitih 922 Ločanov ali borcev, ki so na tem področju bili svoje bitke do nesrečnega konca. Od tega je padlo 490 partizanov, 219 jih je bilo ustreljenih kot talcev, 174 jih je umrlo v zaporih ali koncentracijskih taboriščih, 41 pa je bilo drugih žrtev.

Velika večina padlih je našla svoj večni mir na mnogih vaških pokopališčih, v skupnih ali družinskih grobovih. Vendar to velja predvsem za talce, interniranci so kot pepel za vedno ostali v mnogih taboriščih; drugače pa je s padlimi partizani. Poleg nekaterih pokopov na vaška pokopališča so mnoge pokopali kar tam, kjer jih je doletela smrt. Po loških hribih in gozdovih je bilo mnogo grobov in grobišč, primerno označenih ter dolga leta vzdrževanih, kot se za grobove spodobi. Nekaj posmrtnih ostankov so svojci po koncu vojne prekopali v družinske grobove, predvsem tam, kjer so lahko posmrtni ostanke nedvoumno identificirali. V nekaterih primerih je, ob soglasju takratnega Zavoda za spomeniško varstvo, prekope posmrtnih ostankov pripravila organizacija ZB. Tako so nastala sekundarna grobišča v Štemarskem parku, na Suši in še kje. Večina partizanskih grobov in grobišč pa je ostajala na prvotnih prostorih.

Združenje ZB je že nekaj let ugotavljalo, da vedno težje skrbi za vzdrževanje spomenikov NOB, saj se članstvo nezadržno stara. Do leta 1990 so pri vzdrževanju priskočili na pomoč lovci, taborniki, planinci, skrb za nekatere so prevzela loška

podjetja. Po osamosvojitvi Slovenije so kmalu prevladale drugačne vrednote in skrbi za vzdrževanje spomenikov je bilo kmalu konec. Ostala je le organizacija ZB, ki je poskrbela za vzdrževanje teh spomenikov. Pri tem jo je podpirala občina, ki je v proračunih poskrbela za bolj ali manj velika sredstva. Zakon je občinam naložil odgovornost tudi za vzdrževanje grobov in grobišč vojn, kamor naši pomniki nesporno sodijo. Za lahko dostopne grobove je bilo še mogoče dostojno poskrbeti, vedno težje pa je bilo urejati grobove in grobišča na nedostopnih krajih.

Zakaj Lipica?

Prvič smo v ZB pričeli resneje razmišljati o grobišču v Lipici takrat, ko nas je takratna uprava hotela Transturist prosila za soglasje, da grobišče iz Štemarskega parka preselimo v Lipico, na njihove stroške seveda. Zemljišče za hotelom naj bi uporabili za dozidavo stolpičev. Z občino smo izpeljali ustrezne postopke, vendar je lastnik hotela namesto dograditve hotel zaprl. Ob prvih dogodkih smo izvedeli, da za potrebe občine Ljubljanski urbanistični zavod načrtuje razvojne faze pokopališča v Lipici. Brez večjih težav smo na načrtih novega dela Lipice našli primerno mesto za partizansko grobišče. Po mnenju Združenja ZB in mnogih naših članov, ki so lahko na tak ali drugačen način sodelovali pri oblikovanju zasnove, pa tudi pristojnih na občini, je bila za uresničitev projekta Lipica najbolj primerna. Škofja Loka namreč ni imela osrednjega grobišča posmrtnih ostankov padlih partizanov. Večina okoliških mest in vasi tak osrednji spomenik žrtvam ima. Žal pa je zaradi odločitve lastnikov hotela zadeva šla v pozabo.

Pozno spomladi leta 2009 nas je občina obvestila, da pričinja z uresničevanjem prve faze razvoja osrednjega mestnega pokopališča in povabila Združenje ZB, da uresničimo nekoč zastavljeni projekt. Seveda smo se z veseljem in hvaležnostjo odzvali. Po skupnih pogovorih smo ponovno potrdili lokacijo (ki je bila že določena ob prvih razpravah) in si razdelili delo. Občina je zagotovila potrebna sredstva in prevzela nase dejanja, ki so bila povezana z administrativnimi stroški, ZB pa se je zavezala zbrati, pripraviti in urediti potrebno dokumentacijo, ki je terjala predvsem poznavanje žrtev, spomenikov, svojcev ter čas.

Čeprav je bilo na prvi pogled videti, da bo zbiranje dokumentacije hitro in enostavno, se je delo zavleklo za več kot pol leta. Treba je vedeti, da je imel postopek pridobivanja dokumentov in soglasij več faz. Najprej smo morali določiti grobove in grobišča, ki bi jih preseli na novo lokacijo, odrekli smo se ugotavljanju identitete pokopanih borcev. Pri posamičnih grobovih ta ni bila vprašljiva. Pri grobiščih smo načrtovali skupinski prekop, kjer je bila sicer identiteta v glavnem znana, posmrtnih ostankov pa nismo želeli posebej raziskovati. Drugo načelo, ki smo ga dosledno spoštovali, je bilo soglasje vseh prizadetih svojcev. Če za posamezen grob ali grobišče ne bi dobili soglasja svojcev, posmrtnih ostankov ne bi selili.

Izpeljani postopki

Po dogovoru z občino je združenje ZB izpeljalo začetne postopke, ki niso bili povezani s stroški, zahtevali pa so čas, poznavanje grobov, grobišč in potrpljenje. Na kratko povzemimo posamezne faze postopkov:

- soglasje Zavoda za varstvo kulturne dediščine za izvedbo prekopov,
- evidentiranje znanih svojcev in sorodnikov pokopanih padlih borcev,
- posredovanje razlag prekopov in obrazcev izjav, s katerimi svojci izdajo (ali pa tudi ne) soglasje za prekop,
- angažiranje Združenj ZB pri iskanju sorodnikov v občinah, iz katerih so bili znani padli borci,
- zbiranje soglasij za prekope pri lastnikih zemljišč, na katerih so bili grobovi ali grobišča,
- priprava gradiva za objavo v Uradnem listu RS za padle, za katere nismo mogli najti sorodnikov,
- navezava stikov z veleposlaništvu republike Poljske in Ruske federacije, ker sta med borci počivala tudi njihova državljana.

Zavod za varstvo kulturne dediščine je takoj in v celoti podprl nameravano akcijo in izdal ustrezno soglasje. Več problemov je bilo s pridobivanjem soglasij svojcev pokopanih padlih borcev. Če so se sorodniki odločili in dali pritrdilno mnenje, smo grob ali grobišče uvrstili na seznam prekopov. Kjer pa sorodniki niso bili pripravljeni dati soglasja vsaj za enega pokopanega, smo grobišče pustili nedotaknjeno. Poleg tega je bilo precej padlih borcev, za katere – kljub pomoči kolegov iz vključenih občin – nismo mogli odkriti še živečih sorodnikov. Tudi objava in poziv v Uradnem listu RS nista dala rezultatov. Nekaj mesecev je trajalo, da smo zbrali soglasja svojcev in lastnikov parcel, kjer so bili grobovi.

Vzporedno z dolgotrajnimi postopki, ki so opisani zgoraj, je tekla priprava sodelovanja z občino. Ta je imela v rokah projekt razvoja pokopališča v Lipici, ki je v prvi fazi predvidel tudi grobno parcelo za potrebe ZB. Občina je v javnem razpisu povabila izvajalce (tudi) za naš del projekta, našega predstavnika pa redno vabila na operativne sestanke, kjer so sproti reševali podrobnosti tudi na naši parceli. Brez težav smo se poenotili o postopkih, povezanih s stroški, izvajalcih, splošnem videzu, materialih za spomenik itd..

Mojster Jože Furlan je obdelal pohorski tonalit.

(foto: Marko Vraničar)

Spomladi 2010 je projekt dozorel, dosegli smo točko, ko je bilo treba opraviti prekope in dokončati spomeniški park. Izvedba prekopov je zahtevala strokovno usposobljeno skupino delavcev, potrebno opremo in še posebej pietetni odnos do posmrtnih ostankov. Od znanih in možnih izvajalcev prekopov je našim zahtevam najbolj ustrezalo podjetje Akris d.o.o., ki ga v Škofji Loki poznamo kot upravljalca starega loškega pokopališča. Za kamnoseška dela, ki so bila z javnim razpisom zaupana izvajalcu gradbenih del Lavaco d.o.o., je bil z njegovim soglasjem izbran domači kamnosek Jože Furlan s Trate.

Prekopani grobovi in grobišča

Ob zbranih soglasjih sorodnikov pokopanih borcev NOB so bila prekopana naslednja grobišča in grobovi:

- Grobišče treh padlih partizanov pri Bukovici. Tam so bili pokopani Tadeusz Sadowski, državljani in narodni heroji republike Poljske, Franc Kodrič in Anton Avber.
- Grobišče v Štemarskem parku, kjer so bili pokopani Marjan Borštnar, Slavko Kraljič, Jurij Zajc, Vinko Železnikar, Edvard Tomšič, Alojz Prezelj - Lovrač, borec Rašiške čete, borec Loške čete in borec Gradnikove brigade.
- Grobišče pri Jamniku na Sv. Barbari, s posmrtnimi ostanki Marjana Severja - Naceta, Janeza Arnolja, Janeza Bernika, Ivana Bucika, Bojana Potočnika, Franca Resnika in neznanega borca.
- Grobišče II. grupe odredov nad Sopotnico, kjer je bil poleg šestih neznanih borcev pokopan ruski državljani Andrej Iksijonov.
- Grob v Bodoveljski grapi, kjer je počival Anton Rupar - Dečko.
- Grob pri Sv. Ožboltu, kjer je bila pokopana Katarina Kržišnik (edina od vseh

prekopanih, ki ni padla v borbi, ampak so jo belogardisti zverinsko mučili, jo stlačili v krušno peč in jo končno odrešili muk z milostnim strelom).

- Grob pri cerkvi pri Sv. Tomažu nad Praprotnim, kjer je do prekopa počival Janez Konjar.

V zadnji skupni grob smo prekopali devetindvajset posmrtnih ostankov padlih borcev NOB.

Grobovi in grobišča, kjer se vsaj eden od sorodnikov ni strinjal s prekopom, so ostali nedotaknjeni.

Zaključna dela pri montaži grobnih plošč na pokopališču v Lipici. (foto: Marko Vraničar)

Otvoritvena slovesnost

Izvajalci so kljub deloma slabemu vremenu, ki je oviralo predvsem izvedbo zemeljskih del, potrebna dela opravili v dogovorjenih rokih. Lavaco je dokončal zemeljska dela, ozelenitev in zasaditev dreves, Akris je posmrtno ostanke pietetno pokopal, kamnosek Furlan pa je dokončal plošče z imeni prekopanih in obelisk, ki z verzi Mateja Bora najlepše spremlja posmrtno ostanke padlih borcev v skupnem grobu.

Združenje ZB je predlagalo, občina pa sprejela preprost napis:

**ZEMLJA, VZEMI LOBANJE,
MENI PUSTI SPOMIN ...**

Odkritje spomenika in grobišča smo pripravili 20. maja 2010. Škofjeloški pihalni orkester in odličen pevski Trio Quartet so bili več kot primerno glasbeno ozadje, protokol Slovenske vojske je zagotovil gardno častno stražo s slovensko zastavo, svečane besede spomina sta v imenu Občine Škofja Loka spregovorila podžupanja mag. Mirjam Jan – Blažič ter v imenu Zveze borcev dr. Ivan Kristan. Slovesnost sta s primerno besedo in občuteno izbranimi pesmimi upora obogatila igralka Nadja Strajnar in Marko Črtalič. Kot vedno so sodelovali tudi praporščaki ZB, tokrat iz vseh krajevnih združenj ZB.

Slovesnosti so se udeležili tudi predstavniki Glavnega odbora ZZB za vrednote NOB, delegacija ruskega veleposlaništva in tretji sekretar poljskega veleposlaništva.

Kaj nas še čaka

S prekopom posmrtnih ostankov v skupni grob v Lipici smo uresničili zahteven, a le prvi del aktivnosti, povezanih z novim skupnim grobiščem. Spomenik in grobovi ob njem zahtevajo tudi v prihodnje skupno skrb. Sem sodijo predvsem naslednje aktivnosti:

- osrednji spomenik zasluži, da ga občinski svet potrdi kot spomenik občinskega pomena. Po svojem statusu naj se pridruži spomeniku talcem za Kamnitnikom in Veštrskemu mlinu. Ti dve obeležji iz polpretekle zgodovine sta bili namreč že razglašeni za spomenike občinskega pomena.

Spomenik padlim partizanom po otvoritvi.

(foto: Marko Vraničar)

- S pokopališčem v Lipici upravlja Loška komunala d.d., ki s svojim položajem pri tem ni zadovoljna. Upam, da bo občina po lokalnih volitvah zbrala dovolj argumentov in z Loško komunalo trajneje uredila odnose na pokopališču in s tem tudi na grobišču.
- Za pokrivanje stroškov vzdrževanja je po predpisih zadolženo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Z njimi bo treba prednostno dogovoriti odnose, odgovornosti in režim na grobišču.

Postavlja pa se tudi vprašanje, kaj z grobnimi oznakami grobov in grobišč, ki so bili izpraznjeni v opisani akciji. Zavod za varstvo kulturne dediščine je ob izdaji soglasja za prekope predlagal, da grobne oznake kljub izpraznjenim grobovom ostanejo na starih mestih. Če bi to veljalo za vse naštete grobove, bi ne odpravili problemov njihovega vzdrževanja. Verjamem, da bi k praznim grobovom še redkeje zašli in bi nagrobne plošče ter spomenike prerاسlo grmovje. Zato se je zavod strinjal, da se o usodi grobnih oznak dogovorimo na posebnem sestanku. Že sedaj pa vemo, da sta obe veleposlaništvi izrazili željo, da oba spomenika – tisti na Bukovici in oni nad Sopotnico – ostaneta na starih mestih in ker sta oba spomenika lahko dostopna, takim željam ni težko ustreči. Za ostale spomenike (v glavnem gre za manjše ali večje nagrobne plošče brez umetniških dodatkov) pa smo se začeli dogovarjati z Loškim muzejem, da jih sprejme v varstvo in na primeren način vključi v oddelek novejše zgodovine. Omenjeni pogovor z Zavodom za varstvo kulturne dediščine bo dal dokončne rešitve.

Namesto zaključka

Akcija prekopa grobov in grobišč, kjer svojci padlih niso nasprotovali prekopu, je uspešno zaključena. Po gozdovih in robih ostaja še nekaj posmrtnih ostan-kov padlih borcev, za katere nismo uspeli dobiti soglasij. Vendar je grobišče v Lipici zasnovano tako, do bo tudi v prihodnosti omogočalo, da se tam pokopanim borcem pridružijo še drugi, če in kadar bodo njihovi svojci to želeli. Združenje borcev za vrednote NOB Škofja Loka se tudi s tem zapisom želi zahvaliti vsem udeleženi-m pri izpeljavi tega pietetnega projekta, posebej županu Občine Škofja Loka, podžupanji in izvajalcem vseh del – brez njih in njihove pripravljenosti za sodelovanje projekta ne bi mogli uresničiti.

Meteorit iz Javorij

Slovenija se ne more, ali pa se do nedavnega ni mogla, pohvaliti s svojim lastnim meteoritom. Dober kilogram težkega, kovinskega, so sicer leta 1908 našli takoj ob njegovem padcu v Avčah, blizu Sv. Lucije, danes Most na Soči, vendar ga hrani Mineraloško-petrografski oddelek Naravoslovnega muzeja na Dunaju. Čez dobrih sto let, ponoči 9. aprila 2009, je padel na Mežaklo nad Jesenicami kamnit meteorit. Njegov padec so ljudje videli in slišali, snemali so ga tudi astronomi, ki so mu izračunali trajektorijo, torej so mu določili njegov vesoljski izvor. Dva, malo manj kot kilogram težka kosa sedaj hrani Prirodoslovni muzej Slovenije v Ljubljani.

Tretja najdba meteorita pri nas pa je še posebej zanimiva. Ne zato, ker je padel na Javorje v Poljanski dolini, torej na tla nekdanjega znamenitega Loškega gospostva freisinških škofov; to je pomembno le toliko, da o tem pišemo v Loških razgledih. O njem bi lahko pisali že lansko leto, vendar smo se vsi, ki smo se z njim ukvarjali, dogovorili, da počakamo na objavo do tedaj, ko bodo narejene vse potrebne raziskave in bo domneva, da gre res za meteorit, tudi potrjena.

Meteorit iz Javorij je še posebej zanimiv zato, ker gre za fosilni meteorit. Odkrit je bil namreč slučajno. Vladimir - Mirko Štibelj, po domače Darmotov, si je 5. novembra 2009 v svojem gozdu v bližini doma napravljaj gozdno pot. Po opravljenem delu, pri katerem je Mirku s strojem pomagal Miha Buh, sta si ogledovala narejeno. V steni zorane brežine sta zagledala 70 cm pod površjem temnejši kos, ki se je močno razlikoval od obdajajoče svetlo rjave zemljine. Bil je tudi nenavadno težak. Mirko je najdeni kos nesel pokazati svojim domačim, ki so ugotavljali, da je res nekaj posebnega. Najditelj je že od vsega začetka verjel, da je našel meteorit, prav tako njegova žena Marjeta. Tu je potrebno posebej poudariti še nekaj. Žena je bila toliko inventivna, da je šla takoj nazaj na mesto najdbe in je z motikico skrbno izluščila še »meteoritni plašč«, zemljeni ovoj, ki se je dotikal najdbe. Z majhnim magnetom sta oba ugotovila, da poleg samega kosa privlači magnetke tudi kontaktni del ovoja.

Odkritelj najdbe ni skrival, zanimalo ga je tudi mnenje drugih. Kot običajno so se našli zagovorniki meteorita in tisti, ki temu niso verjeli. Na Slovenskem so že večkrat našli »meteorite«, vendar se je do sedaj še vedno izkazalo, da je šlo za

rudo ali metalurški produkt. Mirko je zato hotel stopiti v stik z nekom, ki bi njegovo domnevo potrdil ali ovrgel. Njegov svak Janez Peternel, ki je včasih delal v Rudniku urana Žirovski vrh, je omenil geologa, ki ga je poznal od tam.

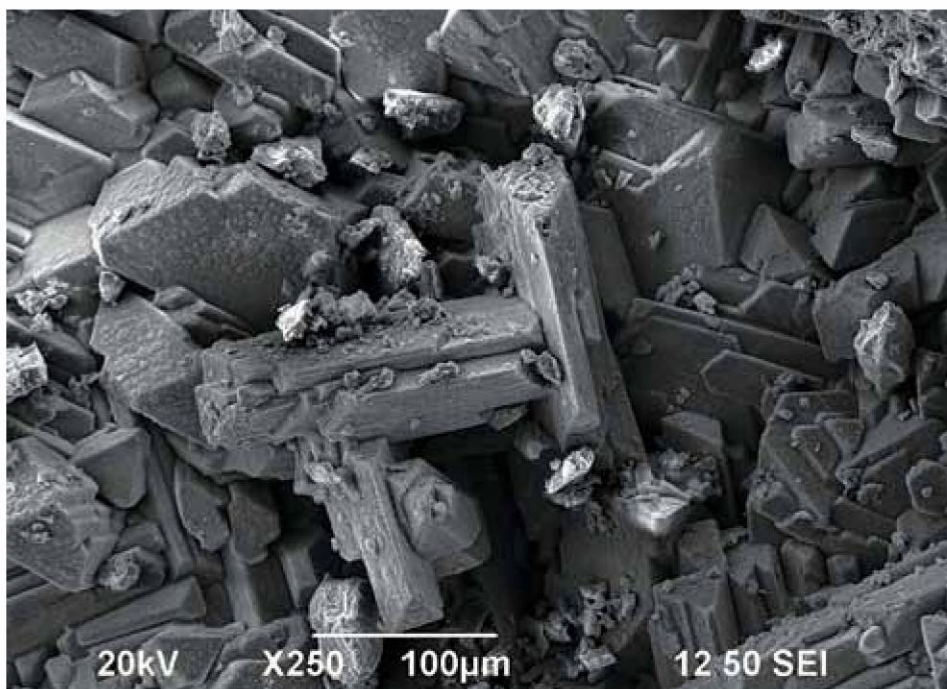
Mirko me je kmalu po najdbi poklical po telefonu in ob prvem lepem vremenu smo si ogledali mesto najdbe in odkriti predmet. Na prvi pogled najdba ni kazala značilnih površinsko nataljenih oblik, ki nastanejo zaradi visoke temperature, ko meteorit z veliko hitrostjo prileti v Zemljino ozračje. Na prvi pogled je bil primerek na zunaj bolj podoben železovi rudi ali kosu t. i. metalurškega »volka« ali grodlja. Za rudo, ki jo lahko pričakuješ tukaj, to so praviloma bobovci ali večji gomolji limonitne rude, je bil kos izrazito pretežak, pa tudi privlačnost magneta je to izključevala. Magnetitne rude tukaj pač ne poznamo. Stvar je začela postajati zanimiva. Potrebno je bilo še ugotoviti, če najdenec ni ostanek nekdanjega tukajšnjega fužinarstva ali pa da bi bil kak metalurški produkt prinesen od drugod, vendar najdba stran od poti in globoko pod površjem ni potrjevala tega. Pri meni je polagoma začel popuščati začetni kritični dvom. Preperelo limonitizirano površino bi lahko res pripisali dolgemu ležanju meteorita v zemlji. O kakem predmetu, ki bi kdaj v preteklosti priletel v teh krajih na zemljo iz vesolja, namreč škofjeloška zgodovina, ki je dobro dokumentirana in raziskana, ne govori. Tudi v

Z najditeljem meteorita iz Javorij, Vladimirjem Štibeljem, v sredini, in raziskovalcem Milošem Milerjem, na desni, ter meteoritom v ospredju, 15. julija 2010. Meteoritske terenske ekskurzije so se iz Geološkega zavoda Slovenije udeležili še mag. Tomaž Budkovič, dr. Mateja Gosar, dr. Lado Placer in dr. Dragomir Skaberne. Pr´ Darmot smo nato nazdravili meteoritu in petdesetletnici odkritja urana na Žirovskem vrhu. (foto: dr. Mateja Gosar)

ljudskem izročilu ni ostalo ohranjenega ničesar, kar bi spominjalo na tak dogodek. Z Mirkom sva se odločila, da odnesem košček najdbe v laboratorijsko preverjanje. Mirko je z rezalko poskusil odrezati vzorec na ožjem koncu, da bi bil kos čim manj prizadet. Oba sva bila presenečena, kako se je najdba upirala rezanju. Nisva vedela, ali bo prej pobralo rezalno ploščo ali se bo kos prej stalil. Odrezani košček sem odnesel s seboj. Kam torej z njim?

V času dogovarjanja z najditeljem glede obiska na terenu sem se 18. novembra 2009 udeležil predavanja pri Slovenskem geološkem društvu, katerega član sem. Naslov predavanja je bil: »SEM/EDS na Geološkem zavodu Slovenije«, ¹ Tema se mi je zdela zanimiva in morda bi bila za preiskovanca tudi koristna. Izvajanje mladega raziskovalca Miloša Milerja z Geološkega zavoda Slovenije (GeoZS) je kazalo, da bi se dalo s predstavljeno metodo in aparaturo priti do nekaterih, za našo najdbo in potrditev meteoritskih domnev, pomembnih podatkov. V diskusiji se mi je stvar samo še potrjevala. Na koncu smo se s predavateljem in njegovo mentorico dr. Matejo Gosar dogovorili, da prinesem vzeti vzorec k njim v raziskavo. O tem sem obvestil najditelja Mirka in naslednji dan sem odnesel vzorec na GeoZS v Ljubljani. Prejšnji večer, ko sem vzorec nameraval prepakirati, me je čakalo presenečenje. Po najizrazitejši razkolnosti je prvotno enotni kos v tem

Kristali akaganeita, prvi znanilci meteorita iz Javorij. (foto: Miloš Miler, GeoZS, december 2009)

1 SEM/EDS, vrstični elektronski mikroskop z energijsko disperzijskim spektrometrom je začel delati na GeoZS v letu 2008.

času razpadel na nekaj delov. Vzorec je na odrezani površini kazal izrazito geometrično strukturo, ki se je kasneje izkazala za enega odločujočih faktorjev pri določanju meteorita. Vse je kazalo na meteoritno najdbo.

Ne vem, kako je bilo z drugimi udeleženci, sam pa vem, da mi je zimski čas 2009/2010 mineval zelo počasi. Od Miloša Milerja sem 18. marca 2010 končno le prejel pošto, v kateri mi je med drugim sporočal: »Vse kaže, da gre za železovo nikljevo zlitino, ki bi lahko bila tudi del meteorita.«

Naprej je zgodba znana. Po dobrem letu raziskav izide v četrtek, 10. februarja 2011, v prilogi Znanost dnevnika Delo, temeljni prispevek o najdbi v Javorjeh. Izvemo, da *Meteorit iz Javorij*, z merami 15x12,5x11 cm in maso 4.920 g, spada po strukturnih značilnostih (mineral kamacit tvori na polirani in jedkani površini značilne Widmanstättenove črte) v železovo-nikljeve oktaedrite, po mineralni združbi in kemijski sestavi slednih prvin pa sodi v skupino IIIAB. V Sloveniji je bil najden tretji in istočasno s tem tudi največji meteorit!

Raziskave meteorita iz Javorij bodo povedale še marsikaj. Na vprašanje, kdaj je meteorit padel na zemljo, bo morda pomagal odgovoriti tudi meteoritov plašč »zibka«, ki jo je shranila gospa Marjeta. Mirko in Marjeta Štibelj, srečna lastnika tretjega slovenskega meteorita, sta se nadvse ustrezno, pravzaprav strokovno lotila njihovega meteorita *Požarnik*. S tem imenom ga je delovno poimenoval Vladimir Štibelj po parceli, na kateri je bil najden. Verjamem, da bosta tako ravnala tudi v prihodnje, v njuno in naše skupno zadovoljstvo.

Morda sem podpisani res padel v to meteoritsko zgodbo kot »Pilat v vero«. Moj delež pri tem, kakršenkoli že je, pa posvečam petdesetletnici odkritja urana na Žirovskem vrhu. Saj sem bil prav zaradi svojega dela tam vključen v ta imenitni slovenski meteoritni projekt.

Pripis:

Dne 21. februarja 2011 je Miloš Miler prejel od dr. Michaela K. Weisberga sporočilo, da je meteoritu iz Javorij potrjen status. Dr. Weisberg je urednik revije The Meteoritical Bulletin, profesor na Oddelku za fizikalne znanosti na City University of New York in sodelavec Oddelka za zemeljske in planetarne znanosti Ameriškega muzeja za naravoslovno zgodovino.

»Z menoj potuje ljubezen«

(Neža Maurer)

Ob 80-letnici Neže Maurer

Kaj napisati o Neži Maurer, pesnici in pisateljici, nagrajeni s številnimi nagradami – zadnja med njimi je prestižni **Zlatnik poezije**, nagrada, s katero želijo izbranemu pesniku izreči priznanje za njegov življenjski opus, s katerim je neizbrisljivo vplival na žlahtnost slovenske poezije, jezika in kulture – častni občanki Škofje Loke, Slovenki leta, pesnici, ki je v letu 2010 praznovala osemdeset let življenja; življenja, ki jo je preizkušalo, vendar ne ohromilo, ji dajalo in odvzemalo, jo bogatilo ter plemenitilo. In vse to, svoj notranji svet in doživljanje zunanjega, nam radodarno ponuja v svojih pesmih. Toliko besed, misli je bilo že napisanih, izrečenih o njej, *»vsi jo poznamo, njene sreče, srečice, njene težave in težavice, veselje, mogoče celo njene navade ..., a vendar le o njej razmišljamo vsak drugače,«* je ob praznovanju pesničinega jubileja povedal Marko Črtalič. Pa vendar nas, bralce, poslušalce vedno znova preseneti s svojo iskrivostjo, izvirnostjo, pronicljivostjo, pogumom, iskrenostjo do sebe in do družbe.

»Odzivam se na soljudi, na družbena dogajanja. Ne želim si le pisati pesmi in biti »pesnica«, ampak želim, da bi ljudje imeli nekaj od tega,« je ob priložnosti zapisala. Tudi naslovi njenih zbirk razodevajo to njeno hotenje: Drevo spoznanja, Litanije za mir, Igra za življenje ...

Kateri so mejniki in obdobja, kaj je bilo tisto, kar je usodno zaznamovalo poezijo Neže Maurer, kaj je usmerjalo njeno poezijo, žitje in bitje nasploh?

Neža Maurer (foto: Tomaž Lunder)

»Z vsakim korakom božam ljubljene poti ...« je verz iz Nežine pesmi o Škofji Loki, o mestu, ki ga ima tako rada. Vendar se njena življenjska pot ni začela tukaj. Rodila se je v vasi Podvin pri Polzeli, kjer je preživljala radostno otroštvo z materjo in starim očetom, v bogastvu pripovedovanja bajk o skrivni preteklosti in rojstnem kraju. A v brezskrbni otroški čas je vse prekmalu vdrla 2. svetovna vojna in prvič se je v Nežino življenje ostro zarezala bolečina. Tu so zapuščeni otroci, starci, invalidi, onemogli, prepuščeni sami sebi na milost in nemilost. Predvsem pa je bil najhujši občutek, ko ti je dano vedeti, da si manjvreden, da si ponižan, da zato, ker si Slovenec, ne moreš in ne smeš postati tisto, kar bi rad. Toda tudi ta čas se je iztekel in nova pot se je odprla, pot v Ljubljano, kjer je najprej končala srednjo šolo in nato učiteljske. Toda hotela je več in tako je leta 1960 diplomirala na Filozofski fakulteti iz slavistike.

Njeno poklicno pot je zaznamovalo najprej učiteljstvo v Črnem Vrhu nad Idrijo, v kraju bogu za hrbtom, kjer pa je bila med njenimi učenci vrsta nadarjenih, bistrin in pridnih otrok. Kot učiteljica pot nadaljuje v Ilirski Bistrici, kjer ustvari prve verze svoje erotične in ljubezenske poezije. In potem je tu novinarstvo, uredništvo televizijskih oddaj v Ljubljani, srečanje s Hermanom Škofičem, bodočim možem in očetom sina Miklavža, pilota, ter hčerke Eve, klovnese; njihov dom postane v Brezju pri Horjulu. Toda vse prekmalu spet zarezhe bolečina – smrt ji vzame moža, mater, otroka odideta. Nastopi čas molka, osamljenosti. In Neža znova odide. Naslednja postaja na njeni življenjski poti je Škofja Loka, srednjeveški biser med rekama Sorama, ki postane Nežino mesto, skoraj kraj poistovetenja, mesto, v katerem tudi sedaj pri osemdesetih ustvarja, piše pesmi: *»Koliko jih bom še napisala, tega pa ne vem, odvisno je od življenja in odvisno je od pameti in odvisno je od srca.«*

O svojih poklicih je zapisala: *»Učiteljstvo je bilo prvi klic, klic k študiju in otrokom; novinarstvo je moja priljubljena obrt, v kateri sem se izpopolnila, kolikor sem zmogla; urednikovanje – življenjska želja in nuja; pisateljstvo – moja izpoved, celo moja strast, ki je istočasno strast in muka.«*

Neža Maurer je skozi vse življenje z neizmerno življenjsko energijo, voljo in elanom pisala za otroke, mladino – več kot dvajset knjig pesmi in pravljic se je nanizalo – in odrasle. Poleg proze in publicistike ji je bila, in ji je še vedno, najbolj pri srcu izpovedna ljubezenska lirika. Veliko je tudi prevajala iz slovanskih jezikov ter nemščine, tudi pisanje otroških iger ji ni neznano.

O poeziji Neže Maurer, o njeni sporočilnosti so pisali mnogi, vsi pa ji priznavajo, da je izrazita pesnica izpovedne ljubezenske lirike, v kateri se kaže kot odprta, topla osebnost. Njena pesem kljub osamljenosti stremi k optimizmu, vitalnosti in pogumu; njena sporočila so namenjena vsem ljudem, a niso preprosta, saj nosijo v sebi veliko in trdno modrost, ki se ji reče ljubezen do življenja, ne glede na to, kako globoko lahko segajo rezila njegove usodnosti.

Za Nežo Maurer literarna kritika pravi, da je poslednja vitalistka pesniške literature. S svojim preprostim, a jasnim in neposrednim pesniškim jezikom že leta in leta navdušuje ljubitelje poezije. Kot avtorica je že od svojih pesniških začetkov zelo priljubljena med ljudmi, dolgo, veliko predolgo pa se je morala boriti tudi za priznanje literarne stroke, ki jo šele v zadnjem desetletju uvršča med največja avtorska peresa slovenskega ženskega pesništva nasploh.

Ljubezen je torej začetek in konec, alfa in omega vsega izpovedanega v poeziji Neže Maurer, je kot *magma v osrčju planeta*, najvišja človekova usojenost, pa naj bo čutno obarvana, erotična ali naj pomeni umik neposredni ljubezni, umik v prekrogobno ljubezen, naj bo pesem, iz katere lije svetloba ali takšna, iz katere veje s smrtjo osenčena prikrajšanost.

Naju ni več

*Sama sem.
Ti si samo še pot.
Napev nekega jutra.
Nevihta nekega večera.
Dnevi,
povezani z zlato praprotjo,
čakajo,
da jih zažgem
in se zadnjič ogrejem
ob njih.
Čakam,
da moja sla po toploti
premaga muko;
z njo bo ugasnil tudi spomin
na naju.*

*Potem bova spet
ti in jaz.*

Ljubezen kljub smrti ostaja Nežina osnovna življenjska vrednota, magistralna črta zavezanosti življenju: »... iz ljubezni živimo, v ljubezni živimo in z njo odhajamo«. In Josip Osti dodaja: »Ljubezen je za Nežo Maurer omamljajoča čarovnijska duha in telesa. Izvir osmišljanja življenja, tudi ko le-ta pride do roba nesmišlja in moči, da bi prenesel in prebolel vsakršne udarce in izgube. Celo smrt ljubljenega človeka.«

A ne samo ljubezen, tu je tudi njen antipod, ki pa ni sovraštvo, temveč strah, stiska, nasilje, žalost, ki so jih izzvali dogodki v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, v katerem:

Vsi otroci vendar niso moji!

*Eden je tam,
kjer bo najprej treščilo,
razsulo vse
in prah v višine razpršilo.
To bo lep konec.
Brez bolečin, brez upanja
in obupavanja.*

*Drugi leta visoko
in bo trdo padel na tla,
se ubil, razbil.
Zemlja ga bo vzela vase,
še toplega, dišečega
po zadnjem izdihu.
To bo lep konec.
Brez bolečin, brez upanja
in obupavanja.*

*A vsi drugi po vsem svetu –
cvet ob cvetu, up ob upu?
Ta hip jih je umrlo tisoč.
A koliko jih bo ožganih,
oslepljenih vpilo po smrti
kot po najboljši materi ...*

*Sedim za mizo,
sklepam roke na trebuhu
in kot Pilat sama sebi govorim:
Vsi otroci vendar niso moji!*

(Pilatinja iz zbirke Litanije za mir,
izdane med 10-dnevno vojno za Slovenijo)

Ne smemo tudi pozabiti omeniti Nežinih pesmi o družini in otrocih, zbranih v zbirki *Od mene k tebi*, pesmi o čarovniji začaranega kroga rojstva in smrti, odrasčanja in dozorevanja, pesmi, za katere literarni kritik Denis Poniž pravi, da stopajo dobesedno v srce. Pripovedujejo namreč tisto, kar to srce – moje, tvoje, vsakršno – hoče slišati, da lahko preživi v ponorelem svetu. In brati jih je treba s tiho zbranostjo, za katero bo bralec poplačan z besedami, ki mu bodo zazvenele in se vtisnile v srce, tam ostale, kot želi pesnica, da bi ostala:

Naj ostanem

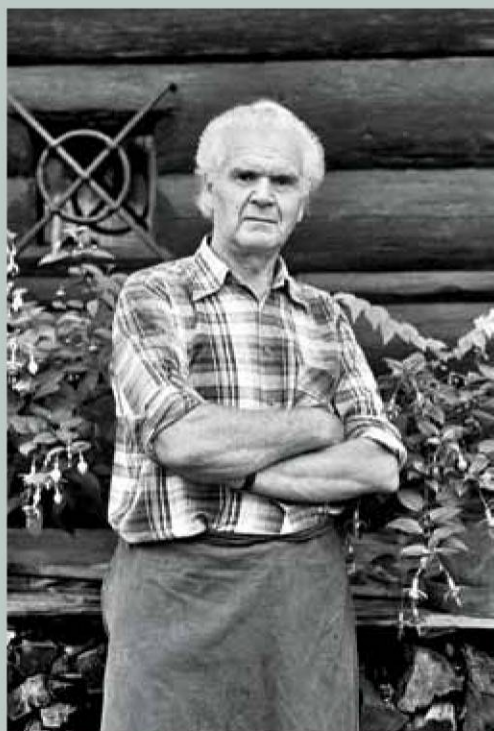
*Naj jim ostanem v spominu kot potok,
ki odžreja in pomirja
z žuborečo pesmijo.*

*Naj ostanem kot kruh na mizi
za vse, ki se ustavijo
spotoma.*

Moj ata, dr. Anton Polenec

Pobuda urednice Loških razgledov, da predstavim biologa dr. Antona Polenca (1910–2000) kot njegova vnukinja, me je iskreno razveselila, obenem pa me je prevzel strah ob misli na odgovornost, ki sem jo s tem prevzela. Ko sem začela brskati po spominu, sem kaj kmalu ugotovila, kako zelo težko bo napisati spomine v zaokroženi celoti, saj so večinoma vezani na posamezne dogodke ali vtise.

Bila sem njegova prva vnukinja in mogoče tudi zato deležna velike pozornosti starih staršev. Živelimo v večdružinski hiši v Kranju, z velikim vrtom ob

Dr. Anton Polenec pred rojstno – Nacetovo hišo v Puštalu. (foto: Marko Aljančič)

kanjonu Kokre. Moji zgodnji spomini na ata so vezani na njegovo zanimivo zunanost - beli, valoviti lasje so me vedno spominjali na dr. Franceta Prešerna. Njegova sloka, rahlo sključena postava in kratek, vendar odločen korak sta bila tako značilna, da sem ga opazila že od daleč. Vedno je bil urejen, oblečen v obleko, s klobukom na glavi, doma pa je nosil srajco s kravato in jopice, ki mu jih je pletla mama. Kljub temu, da je bil izjemno skromen (zajtrk je bil po navadi sestavljen le iz bele kave s kruhom), si je po kosilu velikokrat zaželel nekaj sladkega; njegova najljubša sladica je bil mamin jabolčni zavitek. Celó življenje se je vozil z vlakom in avtobusom.

Ko se je potopil v svoja razmišljanja, je pogosto deloval odsotno. Ko sva se v času mojega študija srečevala na poti z avtobusne postaje proti domu, mi je na moj pozdrav »Zdravo, ata!« velikokrat odgovoril z »Dober dan. Kako ste?«, saj me

v svojem razmišljanju očitno ni prepoznal. Tako sva se včasih skupaj sprehodila od avtobusne postaje do doma in šele tam je ugotovil, da je hodil s svojo vnukinjo.

Bil je tudi izjemno potrpečljiv. Kot nekajletno dekletce sem prihajala k atu in mami Majdi ob popoldnevih, ko sta na radiu poslušala klasično glasbo. Vsa navdušena sem plesala v dnevni sobi in vedno sta me nagradila z aplavzom. Ko je z mikroskopom proučeval pajke, sem pokleknila na stol poleg njega in ga začarano opazovala, ata pa mi je potrpežljivo odgovarjal na vrsto vprašanj.

Takrat smo velikokrat hodili na piknike v naravo. Pogosto smo se poleg staršev v enem avtu stisnili še s starimi starši. Odpeljali smo se na travnike in jase v bližini Kranja, včasih tudi dlje. Kadar je šel z nami tudi ata, je izkoristil trenutke v naravi, da me je popeljal naokrog in razlagal o živalih ter rastlinah, ki sva jih našla. Bil je izjemen pripovedovalec, svoje znanje je znal podajati tako, da se je prilagodil starostni stopnji poslušalca. Nepozaben je bil izlet, ko smo šli na Grossglockner. Poleg izjemnega razgleda na veličasten ledenik je bilo prav gotovo najbolj zabavno, ko smo malicali na travniku ob cesti. Kar naenkrat nas je iz luknjic okrog nas gledala množica majhnih kosmatih glav s sivimi kožuščki; tako sem se prvič srečala s svizci. Na nekem pikniku ob Kokri sva na veliki stari leski našla majhno miško – t. i. podlesk. Ata ga je ulovil ter mi ga položil v dlan in še zdaj se spomnim vznemirjenja ob dotiku kožuščka.

Ata je nastavljal pasti za pajke (to so bili jogurtovi lončki, vkopani v zemljo, do približno polovice napolnjeni z vodo) po gozdovih in travnikih po vsej Sloveniji in tudi drugod. Na »lov« se je odpravil v gorskih čevljih in s sivozelenim lovskim nahrbtnikom. Po navadi se je vrnil v enem dnevu, včasih ga ni bilo tudi dlje. Ko se je vrnil ponje, je pazljivo zbral vse, kar se je ujelo v pasti, in zvečer doma pregledoval ulovljeno. Zame so bili to izredno razburljivi trenutki. Na razgrnjenem časopisnem papirju na mizi v jedilnici je pred menoj zaživel svet žuželk, pajkov in plazilcev. Spoznavala sem črve, deževnike, stonoge, male kače, hroščke in pajke. Pazljivo jih je prebiral in vse, kar mu ni bilo zanimivo, vrnil v naravo.

Vedno je rad hodil v hribe, zlasti po domačem loškem hribovju. Nekoč smo se skupaj odpravili na Ratitovec, namesto po markirani poti smo jo ubrali po bližnjici. Končali smo v skoraj neprehodni strmini in le atovo dobro poznavanje terena nas je varno pripeljalo do vrha. Tam nas je poleg razgleda nagradil tudi pozdrav majhnega orla, ki je zajadral nad naše glave.

V spomin se mi je vtisnilo tudi njegovo potovanje v Kenijo. Še danes se spomnim tega potovanja kot nekaj izjemnega, saj v tistih časih potovanje v Afriko ni bilo nekaj običajnega. Tja je odpotoval z mlajšim sinom, Janezom, ki je tam posnel nekaj kratkih filmov in smo si jih doma lahko ogledali. Najbolj zanimiv je bil seveda pajek iz vrste ptičarjev, večji od nam takrat znane tarantele, ki ga je, shranjenega v formalinu, prinesel za obogatitev svoje zbirke. Meni je s potovanja prinesel lesenega levčka, moji mami pa ogrlico iz školjk. Še danes levček krasi mojo dnevno sobo, ogrlico, ki je med tem že delno razpadla, pa sem sestavila na novo in jo nosim še danes.

Moji mladostni spomini so vezani tudi na njegovo rojstno hišo – Nacetovo hišo v Puštalu. Takrat je v njej živel njegov mlajši brat Polde. Na obisk smo se po navadi odpravili ata, mama in jaz, in sicer kar z avtobusom. Med potjo sem vedno štela »štirne«. V hiši nas je z gromkim glasom pričakal Polde. Na mizi je bilo vedno kaj okusnega, moja pozornost pa je bila usmerjena na številne mačke, ki so spale po klopih v hiši in na dvorišču. Po Poldetovi smrti je za kmetijo skrbel ata. Jeseni je nadaljeval s tradicijo kuhanja žganja. Spomnim se ga, ko je sedel v žganjekuhi, na glavi je imel na štiri vogale zavezan robec, da mu dolgi lasje niso nagajali pri delu. Sedela sem poleg njega in uživala v vonju, ki je prihajal iz kotla. Za atovo 80-letnico smo priredili praznovanje v tej hiši, zbrala se je vsa družina. Prijetno druženje smo nadaljevali ob topli peči in ob prepevanju Puštalskega zbora, imenovanega po Poldetu. Takrat sem prvič slišala ata tudi peti. To je bil eden redkih trenutkov, ko sem čutila, da je bil resnično ganjen.

Kadar smo bili v Škofji Loki, nam je rad pripovedoval svoje mladostne spomine. Ko smo se kasneje pogovarjali z mojim očetom (Tonetom Polencem), smo velikokrat razmišljali, da bi ga med pripovedovanjem posneli. A kaj, ko je čas naš najbolj neusmiljen sovražnik. Ideje nismo uspeli uresničiti in ko smo že razmišljali o pripravi monografije, ki bi povezovala zgodbo hiše z njenimi prebivalci, je umrl tudi moj oče. Ostali so mi torej le še spomini – spomini na atovo težko mladost brez očeta, ki je padel na Soški fronti, ko mu je bilo šest let, spoštovanje in ljubezen do njegove mame, na pomanjkanje po 1. svetovni vojni, lovljenje žab za prodajo loški gospodi, vleko drv iz Sore, povodnji, ki je dvignila v hiši celo pručko, na skromno življenje v času šolanja v Ljubljani ...

Brat Polde (operni pevec), Anton in vnukinja Natalija Polenec.

(foto: Tone Polenec)

Občudovala sem njegov izjemen talent za risanje. Kljub temu, da ni pridobil formalne izobrazbe, je svojo nadarjenost uporabljal pri dokumentiranju pajkov in narave.

Ata je bil vedno skrben do živali. Doma smo vedno imeli mucke in ko smo bili na dopustu, je skrbel, da se jim ne bi kaj zgodilo, včasih je mačka spremljal celo na sprehodu po vrtu.

Njegova zadnja leta so bila zaznamovana z vedno večjimi težavami, ki jih je imel z očmi. Zaradi slabovidnosti se je vedno manj gibal, zato je napredovala tudi starostna demenca. Zadnji dve leti je preživel večinoma doma, kljub skoraj popolni slepoti je občasno v roke vzel lupo in poskušal brati.

Spomin na ata je še vedno živ in lep. Naučil nas je opazovati in razumeti naravo, za kar sem mu neizmerno hvaležna. Da pa njegove pripovedi ne bi utonile v pozabo, jih skušam prenesti tudi obiskovalcem Nacetove hiše, ki jih vedno znova presenečata življenjska pot in delo dr. Antona Polenca, po domače Tončeta.

Franc Rant

(9. 10. 1910–17. 1. 1996)

Franc Rant (1910–1996)

V letu 2010 je minilo 100 let od rojstva kulturnika Franca Ranta, Matičkovega Franceljna iz Reteč, ki je bil glavni nosilec in ustvarjalec kulturnega življenja v rodni Retečah. Rodil se je kot dvanajsti, zadnji otrok očeta Jakoba in Marije, rojene Kermelj, Rbičeve. Mama je obiskovala loško uršulinsko šolo, oče je bil nepismen, a vendar zelo dober gospodar, ki je veliko družino preživel z delom na kmetiji in s pletarstvom.

Francelj je štiri razrede osnovne šole naredil v Retečah, nato pa je do svojega 24. leta pomagal na domači kmetiji. Kasneje se je ob pomoči brata Lojzeta, ki je bil tedaj že sodnik, vpisal na zasebno trgovsko šolo, Krištofov zavod v Ljubljani. Izmed petdesetih učencev je imel edino on končano le enorazredno šolo in je bil seveda najstarejši. Kljub težkemu začetku je šolo končal z odličnim uspehom.

Po končani trgovski šoli se je zaposlil pri maminem svaku, v trgovini z deželnimi pridelki, ki je bila na Trati, nasproti železniške postaje. Tu je delal do začetka 2. svetovne vojne, nato pa je delo, ker je znal nemško, dobil v pisarni na železnici v Ljubljani. Pri železnici je ostal do konca vojne, ko so ga premestili na železničarski pokojninski fond, kasneje pa na urad za socialno zavarovanje v Novem mestu in nato v Trebnjem. V tem času je naredil tri razrede gimnazije, ki jo je kasneje dokončal v Ljubljani. Ponovno je zaprosil za službo pri železnici in dobil delovno mesto na postaji v Šiški. Tik pred upokojitvijo je bil premeščen na postajo v Moste, kjer se je leta 1971 upokojil.

Vse življenje je zelo rad potoval in vsako leto je izkoristil možnost nakupa kart s popustom, ki jih je železnica nudila svojim zaposlenim; najdlje se je peljal do Stockholma.

V reteško kulturno življenje se vključil že kot mlad fant. Igral je v tamburaški skupini, ki jo je za bratom Alojzom vodil Anton Kušar, Krivčev iz Reteč. Alojz Rant (rojen 1901) je prvo tamburaško skupino, samih deklet, ustanovil leta 1922 in jo vodil šest let. Francelj je leta 1947 pri novonastalem kulturno-umetniškem društvu ustanovil dekliško tamburaško skupino, ki je delovala do leta 1948, ko je bil službeno premeščen v Novo mesto. Leta 1952 je spet osnoval skupino, ki si je leta 1971 nadela ime Tamburaški orkester Bisernica. Do leta 1982 je delovala po ena tamburaška skupina, saj ko so prenehali starejši, je spet pričel učiti nove učence. Po letu 1982 je vodenje starejše skupine prevzel Janez Kermelj, Francelj pa je vse do leta 1993 vodil in skrbel za podmladek.

Tamburaška skupina Bisernica je bila osrednja glasbena skupina v Retečah, v njej je igralo več kot 300 domačinov. Tamburaši so bili nepogrešljivi na vseh kulturnih prireditvah v domačem in okoliških krajih, kmalu so postali prepoznavni po vsej Sloveniji. Ko so leta 1970 pričeli sodelovati s folklorno skupino Sava iz Kranja, so nežne zvoke tamburic ponesli tudi v mnoge tuje, celo prekomorske države. Poleg klasičnih tamburaških skladb je Francelj rad posegal po opernih arijah in operetah, za katere je velikokrat sam napisal priredbe. Sodeloval je tudi z opernim pevcem Ladkom Korošcem, s katerim sta bila dobra prijatelja.

Leta 1947 je bil, poleg učitelja Lovra Korenčana in Vinka Žagarja, pobudnik pri ustanovitvi reteškega kulturnega društva, ki si je nadelo ime KUD Janko Krmelj Reteče-Gorenja vas; od leta 1989 pa praktično do smrti je bil predsednik tega društva.

Skrb za tamburaški podmladek je Franca Ranta spremljala do pozne starosti.

Izjemno dejaven je bil tudi na pevskem področju. Takoj po 2. svetovni vojni je 12 let vodil cerkveni mladinski zbor, organistka je bila Tončka Križaj. Zbor ni nastopal le na koru, ampak tudi na odru novozgrajenega kulturnega doma. Pevci so večkrat prepevali pri maši na Brezjah in hodili na izlete po Sloveniji. Franc Rant je dolga leta prepeval tudi pri reteškem moškem pevskem zboru, ki ga je občasno tudi vodil. Vsa leta je pel pri cerkvenem mešanem zboru in, kadar ni bilo organistke, s piščalko intoniral skladbe. Med leti 1965 in 1980 je vodil železničarski moški oktet v Ljubljani. Ko se je upokojil, je prepeval tudi pri loškem upokojenskem zboru.

Francelj je deloval tudi na gledališkem odru. Pred vojno je bil igralec v reteški gledališki skupini, po koncu vojne pa do leta 1964 režiser večine predstav, ki so jih odigrali reteški gledališčniki. Imel je tudi pesniški talent, saj je napisal veliko priložnostnih pesmi za razna družbena, cerkvena in osebna praznovanja in druge name-ne (za ponazoritev je na koncu prispevka pesem *Slavospev loški medli*).

Bil je dolgoletni član župnijskega pastoralnega sveta, od leta 1969 do 1990 je bil predsednik krajevene organizacije Rdečega križa v Retečah.

Francljevo kulturno in družbeno delovanje je bilo izjemno bogato, ljudje se ga spominjajo kot dobrohotnega in mirnega človeka. Ker je bil samski, je vse svoje talente in energijo namenil za druge, za dvig reteškega kulturnega življenja.

Mara Bertancelj Burger z Godešiča se takole spominja pevskih vaj pri cerkvenem mladinskem zboru: *»Večkrat se spomnim veselih dogodkov s pevskih vaj, kako je včasih naš učitelj in dirigent Francelj zmajeval z glavo, ko se nikakor ni poglelo šepetanje med dekleti, ki smo si imele veliko povedati. Francelj je bil neverjetno potrpežljiv in nas je znal motivirati z izleti – bodisi da smo šli na gostovanje v bližnje vasi ali pa smo se s cerkvenim pevskim zborom odpravili na Brezje (z vlakom seveda), pa na Šmarno goro in ne nazadnje tudi k njegovemu bratu – župniku Lojzetu v Laze, pa k Sv. Trem Kraljem. To so bila doživetja mladih ljudi – veselih –, ki jih še zdaj odražajo fotografije, če jih pogledaš po več kot pol stoletja.«*

V spomin in zahvalo za vse njegovo delo so reteški kulturniki na dan stoletnice njegovega rojstva, v soboto, 9. oktobra 2010, pripravili *Franceljev večer*, na katerem so nastopile tri tamburaške skupine Bisernica, pod vodstvom Janeza Kermelja, Marijana Igličarja in Jureta Križaja, folklorna skupina Sava, ansambel Jaz pa ti, v katerem igrajo njegovi nečaki, pevci in pevke nekdanjega mladinskega zbora, z vodjo Antonijo Križaj, pevec Andraž Gartner in člani reteške literarne sekcije z Marijo Krajnik, ki so prebrali nekaj njegovih pesmi ter zaigrali prigodo iz slavljenčevega življenja. Vsebinsko in organizacijsko je večer pripravil neumorni Janez Kermelj, ki je spisal tudi vezno besedilo v verzih, v katerem je opisal Francljevo življenjsko pot.

Vsi nastopajoči na Francijevem večeru na odru kulturnega doma v Retečah.

(foto: Peter Košenina)

Slavospev loški medli!

*So ljudje od pamtlveka
proučevali človeka
pa njegova oblačila
govor, šege in jedila.*

*Tukaj pa od vseh jedi
v Loki najbolj znana se nam zdi
pristna loška medla naša,
ki jedila vsa prekaša.*

*Kar pa v prostor gre trebuha
treba je, da prej se skuha,
vendar našo medlo slavno
kuhati je enostavno.*

*Moke pest in ščepec pšena,
to ni vendar kunšt nobena,
torej ni skrbi posebno,
kar za kuho je potrebno.*

*V krop da pšeno, da razpoka,
potlej pa doda se moka,
to naj dobro še prevre.
No, pa je gotovo vse.*

*So Ločanke govorile,
ko to medlo so hvalile.
Tak' je dobra naša medla,
še ob nedeljah bi jo jedla.*

*Če želodček ti bohuje,
medla nikdar ne škoduje,
zjutraj in zvečer ti paše
kakor jogurt s tetra flaše.*

*Se po medli ti ne kolca,
dobra je kot s'no s kozolca.
Kakor z dimnika klobase
je primerna za vse čase.*

*Medli treba ni zboljšave,
nič začimb in zelenjave,
če dodaš le kak ocvrtrek,
boljši ti bo njen požirek.*

*Kot kozarček vinčka s sodčka
medla zboljša okus želodčka
in če se pravilno kuha,
se po njej nikdar ne bruha.*

*Pa Ločanke so dejale,
da od medle so bolj zale,
luštne bolj od vseh ljudi,
da se jim kar sitno zdi.*

*Pridno torej jejte medlo,
pa se v glav' ne bo vam zmedlo,
bister svež bo vaš razum,
v srcu radost in pogum.*

Franc Rant
Reteče, 6. junija 1993

Valentina (Grošelj) Kobe

(1905–1998), poljanska zdravnica

Valentina Kobe je bila rojena leta 1905, kot najmlajši otrok, v premožni in ugledni družini veleposestnikov Grošljev, v Dobju v Poljanski dolini. Njihova posest se je merila s Tavčarjevino, oče je bil napredni župan, ki je že zgodaj elektrificiral Poljansko dolino. Ker je bila Valentina zelo bister otrok, so učitelji predlagali, da nadaljuje šolanje na ljubljanski realni gimnaziji. Tam je bila edino dekle, zato je odmore pogosto preživljala kar v šolski zbornici. Med sošolci je spoznala tudi svojega bodočega moža, Borisa Kobeta z Dolenjskega.

Želela si je študirati medicino, a se tja ni mogla vpisati, ker se na realki ni učila latinščine. Zato se je sprva vpisala na umetnostno zgodovino, poslušala predavanja Izidorja Cankarja, se učila latinščino in ob tem vseeno obiskovala medicinska predavanja ter se nato vpisala na ta študij. V Ljubljani je končala štiri semestre nepopolne Medicinske fakultete in opravila prvi rigoroz. Med študijem se je srečevala z umetniško nadarjenimi študijskimi vrstniki, med medicinci z bodočima zdravnikoma – pisateljema Slavkom Grumom in Bogomirjem Magajno pa tudi s Srečkom Kosovelom in Miletom Klopčičem. Bila je intelektualka in si je iskala podobno družbo; ob imenovanih je razvijala čut za umetnost in estetiko.

Kot ena redkih žensk je po opravljenem rigorozu nadaljevala študij medicine v Innsbrucku in ga leta 1929 končala z odliko. Tam se je precej družila z bodočim ljubljanskim ortopedom in fiziatrom dr. Bogdanom Brecljem, s katerim sta vse življenje ostala prijatelja. Želela je postati ginekologinja, pa v tistih, ženski še nenaklonjenih časih, tega mesta ni mogla dobiti. Zato se je že leta 1929 zaposlila

Valentina Grošelj, poročena Kobe.
(iz družinskega arhiva prof. Kobetove)

kot pomožni asistent na ljubljanski prosekuri, iz katere so se razvili anatomske, patološki in sodnomedicinski inštitut. Kmalu zatem je postala asistentka profesorja Janeza Plečnika, takratnega predstojnika Anatomskega inštituta. Pri tem je zanimivo, da se je njen mož arhitekt zaposlil pri njegovem bratu prof. Jožetu Plečniku. Spodbude vplivnih predstojnikov so tudi oba Kobeta strokovno in duhovno čvrsto oblikovale. Portretirankina hči prof. Marjanca Kobe je povedala,

Grošljevi pri košnji na travniku pod domačo hišo, v Dobju. (iz družinskega arhiva prof. Kobetove)

da sta oče in mama strastno in slastno delala in čutila, da morata biti na svojih področjih vzorna. Specialistični izpit je dr. Kobetova opravila leta 1934, v Beogradu. Bila je odlična anatomka, natančna in delovno zavzeta, sodelovala je pri pripravi številnih anatomske preparatov, didaktičnih pripomočkov za pouk anatomije, zato je bila leta 1938 – po raziskavi akademika Vasilija Melika – kot prva Slovenka imenovana za docentko na ljubljanski univerzi in je prevzela tudi pedagoško delo s študenti.

Težka leta so nastopila med 2. svetovno vojno, ko je univerza prenehala delati, z njo pa tudi Anatomske inštitut. Dr. Kobetova je bila naklonjena zdravniški podpori partizanskemu boju, sama pa se ga ni mogla udeležiti, saj je bila noseča; rodila je dvojčici, od katerih je ena pri devetih mesecih umrla, mož je bil interniran v Dachau. Med vojno je delala na ljubljanski prosekuri, tam dočkala konec vojne, vrnitev moža in ponovno vzpostavitev dela na Anatomske inštitut.

Leta 1945 je bila imenovana za izredno profesorico in je sprva skupaj s kolegom Milanom Cundrom opravljala pedagoško delo s 300 študenti v generaciji, nakar je ob kominformističnem pogromu in Cundrovi aretaciji na božični večer 1948 ostala z množico študentov sama, vse do leta 1960! V tem obdobju je bila na preizkusu njena trdnost: zdrava kmečka natura, prislovična gorenjska trma in organizacijski talent so ji, ob zaščiti kolegov, akademikov Bogdana Breclja in Janeza Milčinskega, zelo pomagali. V času vodenja Anatomskega inštituta je prof. Kobetova skrbno izbirala mlade sodelavce, jih usmerjala v različna subspecialna področja, s katerih so doktorirali in postali asistenti in učitelji. Med njimi so bili: Anton Širca, Maja Velepčič, Alenka Dekleva in Ivan Franc Lenart. Razvila je tudi klinično anatomijo: rentgensko anatomijo (Ludvik Tabor), eksperimentalno anatomijo (Dekleva, Lenart), elektronskomikroskopsko anatomijo (Dekleva), vaskularno anatomijo (Širca, Velepčič), kateri so naslednje generacije dodale še druge specialnosti.

Prof. Kobetova je veliko predavala, pa ne le medicincem in stomatologom,

ampak tudi medicinskim sestram (zanje je napisala učbenik anatomije in patologije), študentom Tehnične fakultete in Pedagoške akademije. S prof. Širco, ki ga je imela rada kot sina, je izdelala didaktične filme: topografija in sekcija srca, topografski pregled trebušnih organov, pregled možganskih ventriklov, topografija možganskih jeder in prog. Delo, ki pa njeno ime ohranja živo tudi med sodobnimi generacijami medicincev in zdravnikov, je učbenik anatomije, ki ga je leta 1966 s sodelavci izdala v petih zvezkih in do danes je izšlo že veliko ponatisov. Z njim je pomembno sooblikovala slovensko anatomsko izrazoslovje. Prof. Kobetova je bila tudi vodilni jugoslovanski anatom, pobudnica nastanka Zveze anatomov Jugoslavije, njena predsednica in častna članica. Inštitut za anatomijo edine slovenske medicinske fakultete je vodila polnih 23 let, do upokojitve (1971). Leta 1968 je postala redna profesorica, nato tudi zaslužna profesorica ljubljanske univerze.

Na Valentinovo, ko je bil njen rojstni dan, so jo njeni nasledniki na Medicinski fakulteti, tudi sedanjí predstojnik Inštituta za anatomijo prof. Dean Ravnik, redno obiskovali. Stroki je prof. Kobetova posvetila 42 najplodnejših let svojega ustvarjalnega življenja.

Prof. Valentina Kobe, ki je dočakala častitljivih 93 let, je v zakonu z arhitektom prof. Borisom Kobetom vzgojila štiri otroke, ki domače delovne vzore in umetniške talente bogato razvijajo naprej, tudi med vnuki. Prof. Kobetovo ohranjajo generacije študentov v spominu kot veliko damo svojega delovnega podro-

S sodelavci na Anatomskem inštitutu Medicinske fakultete v Ljubljani.

(iz družinskega arhiva prof. Kobetove)

čja, z izrazitim pedagoškim eposom. Vsakemu študentu je po opravljenem izpitu izkazala spoštovanje in mu čvrsto stisnila roko v priznanje, da je za njim prvi veliki izpit na medicini. Bila je stroga do sebe in svojih sodelavcev, a hkrati poštena do njih. Spominjamo se je tudi kot anatomke – dolgoletne častne predsednice Plečnikovega memoriala, ki jih je do konca življenja spremljala s ponosom in dostojanstveno držo. Predstavljala je intelektualko evropske širine, ki je s svojo presežnostjo duha in delavnostjo zaslužila mesto prve slovenske univerzitetne učiteljice. S svojim vzorom je tudi dokazala združljivost dela zdravnice in znanstvenice z materinskim poslanstvom ter družinskim življenjem, kar je v njenih časih predstavljalo veliko redkost.

V osnovni šoli Poljane so se v soboto, 23. oktobra 2010 zbrali Poljanci in tamkajšnji zdravniki. Na srečanju, na katerem so sodelovali lokalni kulturniki z županom na čelu in ga je organizirala dr. Štefka Križnar, so med znamenite Poljance v častnem prostoru šole pod Šubičevimi freskami uvrstili tudi lik domačinke, zdravnice - anatomke dr. Valentine Kobe, ki sem jo zbranim z veseljem predstavila.

VIRI IN LITERATURA:

Intervju Zvonke Zupanič Slavec s prof. dr. Marjano Kobe, 10. januarja 2010.

Dekleva, Alenka: Kobe Valentina. V: *Enciklopedija Slovenije* 5, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1991, str. 170.

Drglin, Z.: Valentina Kobe. V: Šelih, Alenka; Antič Gaber, Milica; Puhar, Alenka; Rene, Tanja (ur.): *Pozabljena polovica: portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Založba Tuma in SAZU, 2000, str. 415–418.

Lenart, Ivan F.: Ob devetdesetletnici prof. dr. Valentine Grošelj - Kobetove. V: *Zdravniški vestnik* 64, št. 2 (februar 1995), str. 107.

Ravnik, Dean: Valentina Kobe, 1905–1998. V: Urlep, France (ur.); Kališnik, Miroslav (ur.); Borisov, Peter (ur.): *Medicinska fakulteta Univerze v Ljubljani : 1919–1945 : zgodovinski zbornik*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino medicine Medicinske fakultete: Zdravniška zbornica Slovenije, 2003, str. 223–225.

In memoriam

dr. Cene Avguštin

(2. 1. 1923–30. 3. 2010)

Dr. Cene Avguštin, umetnostni zgodovinar, muzealec, varuh kulturne dediščine in vodilni raziskovalec urbanističnega ter stavbnega razvoja slovenskih srednjeveških mest, je bil rojen 2. januarja 1923, v Radovljici. Leta 1952 je diplomiral na Oddelku za umetnostno zgodovino in etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, naslednje leto je postal prvi kustos in upravnik novoustanovljenega Mestnega muzeja v Kranju ter eden prvih konservatorjev, ki so delovali izven Ljubljane.

V petdesetih letih je skrbel za organizacijo spomeniškega varstva na celotnem gorenjskem območju. Avguštinovo strokovno delovanje je bilo že tedaj tesno povezano s Škofjo Loko. V letih 1954 in 1955 je vodil izkopavanja in raziskave prvega upravnega sedeža fevdalne oblasti v freisinškem loškem gospostvu, t. i. Zgornjega stolpa na Kranclju. Poročilo o izkopavanjih je objavil v prvih dveh letnikih *Loških razgledov* (Zgornji stolp na Kranclju in nekdanja župna cerkev v Stari Loki, Loški razgledi 1, 1954, str. 107–120, in Zaključek izkopavanj na Kranclju, Loški razgledi 2, 1955, str. 100–104).

Dr. Cene Avguštin je bil v letih 1953 do 1960 predsednik Okrajne spomeniške komisije v Kranju. V letih 1963 do 1965 je ob vodenju kulturnozgodovinskega oddelka v muzeju opravljal naloge v. d. ravnatelja Zavoda za spomeniško varstvo v Kranju. Med letoma 1965 in 1972 je bil ravnatelj Gorenjskega muzeja v Kranju, hkrati je deloval kot kustos za umetnostno zgodovino in galerijsko dejavnost, kasneje je bil muzejski svetovalec za umetnostno zgodovino in vodja galerij v Prešernovi in Mestni hiši.

Kljub temu da je bil razpet med večplastnim delovanjem na muzejskem, konservatorskem in galerijskem področju, se je intenzivno posvečal znanstvenemu delu. Največ raziskovalnih naporov je namenil preučevanju urbanističnega, naselbinskega in arhitekturnega razvoja gorenjskih mest in trgov ter njihovi primerjavi z drugimi slovenskimi in srednjeevropskimi mesti, spremljanju in ugotavljanju

preobrazb meščanske hiše, od njenega nastanka v srednjem veku do razkroja cehovskega načina gospodarjenja, ter preučevanju arhitekturnih in likovnih sestavin ljudskega stavbarstva na Gorenjskem. Oblikoval je temeljne raziskovalne smernice in naše spomenike postavil v evropske okvire. Pritegnil je bogato primerjalno gradivo iz srednjeevropskega območja in uporabil dognanja s terenskih ogledov ter raziskav.

Leta 1971 je z disertacijo *Zgodovinsko-urbanistični in arhitekturni razvoj Kranja* postal doktor znanosti umetnostnozgodovinskih ved. Doktorsko disertacijo je dopolnjeval z novimi dognanji in bogatim fotografskim gradivom ter jo leta 1999 izdal pod naslovom *Kranj – Naselbinski razvoj od prazgodovine do 20. stoletja*, in sicer pri Znanstvenem inštitutu Filozofske fakultete v Ljubljani.

Strokovne prispevke o oblikovanju mest, trgov in drugih prostorskih ambientov, od najzgodnejših arheoloških obdobj do polpreteklega časa, ki jih je osveščeval iz različnih zornih kotov, je objavljajl v zbornikih, periodičnih in samostojnih publikacijah, kot so Zbornik za umetnostno zgodovino, Varstvo spomenikov, Snovanja (kulturna priloga Gorenjskega glasa), Sinteza, Slovenski etnograf, Sodobnost, Kranjski zbornik, Radovljiski zbornik idr.. Zlasti so ga pritegnile arhitekturne in urbanistične dediščine Kranja, Radovljice, Škofje Loke in drugih mest ter njihova prostorska in vedutna zasnova.

Cene Avguštin med strokovnim vodstvom po Škofji Loki, 26. julija 1992. Poleg njega stojijo tedanji loški župan Peter Hawlina in predstavniki uradne delegacije iz avstrijskega Obervellacha.

(iz fototeke Gorenjskega muzeja)

V petih tehtnih strokovnih prispevkih v *Loških razgledih* je podrobno osvetlil nastanek škofjeloške tržne in mestne naselbine ter opozoril na njene najpomembnejše značilnosti, posamezne arhitekturne spomenike in njihove sestavine:

- Zgodovinsko-urbanistična in arhitekturna podoba Škofje Loke, *Loški razgledi* 23, 1976, str. 15–24,
- Tlorisni značaj Škofje Loke, *Loški razgledi* 24, 1977, str. 46–50,
- Les kot gradivo v meščanski arhitekturi Škofje Loke, *Loški razgledi* 25, 1978, str. 73–78,
- Prostorski ambienti Škofje Loke v srednjem veku, *Loški razgledi* 26, 1979, str. 62–66,
- Oblikovanje prostorskih ambientov v urbanističnem razvoju Škofje Loke, *Loški razgledi* 28, 1981, str. 145–151.

Leta 1987 je v zbirki *Kulturni in naravni spomeniki Slovenije* izšel vodnik po Škofji Loki, za katerega je besedilo prispeval dr. Cene Avguštin. Škofjo Loko je predstavil tudi v publikaciji *Srednjeveška mesta*, ki jo je leta 1998 izdala Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino (str. 81–85). Naslednje leto je pripravil geslo o škofjeloških umetnostnih spomenikih za *Enciklopedijo Slovenije* (zvezek 13, Ljubljana 1999, str. 52–53).

Posebno pozornost je posvetil tudi posameznim stavbnim spomenikom in perachiški kamnoseški delavnici, ki je delovala od 17. do 20. stoletja. Pisal je o kmečki arhitekturi na Gorenjskem, meščanski hiši, cerkveni arhitekturi v srednjeveških mestih na Slovenskem in gorenjskih mestih na stari fotografiji. Uspel je razkriti skrivnosti nastanka mest ali drugih naselbin, nanje je gledal kot na žive organizme, ki med branjem Avguštinovih strokovnih besedil dobesedno rastejo pred našimi očmi.

Pogosto je svetoval pri obnovi starih mestnih jeder in stavb. Vrsto izsledkov raziskav rodnega kraja je predstavil na stalni razstavi *Radovljica, naše mesto skozi stoletja*, ki je bila leta 2008 odprta v zakristijskem obrambnem stolpu.

Dr. Cene Avguštin je leta 1954 postal pobudnik sklenjene galerijske dejavnosti v Kranju. V sklopu svojega dela v Gorenjskem muzeju je vodil in usmerjal likovno življenje v mestu. Štiri desetletja je skrbel, da so bila vrata galerij na stežaj odprta tako uveljavljenim ustvarjalcem kot mladim avtorjem. Pogosto je sodeloval z umetnostnim zgodovinarjem in likovnim kritikom, ravnateljem Loškega muzeja prof. Andrejem Pavlovcem (1929–1995). Vzdrževal je stike z mnogimi galerijami po Sloveniji.

Med prvimi umetnostnimi zgodovinarji je ob slikarstvu, kiparstvu in arhitekturi pokazal posluš tudi za fotografijo; kot soustremeljitelj *Kabineta slovenske fotografije* je bil leta 1970 eden izmed pionirjev muzejskega hranjenja in preučevanja domače fotografske dediščine ter prirejanja fotografskih razstav.

V Kranju je leta 1973 zasnoval skupinsko pregledno razstavo *Sodobna likovna prizadevanja na Gorenjskem* in na njej spremljal razvoj likovne dejavnosti v

celotnem gorenjskem prostoru. Od začetka sedemdesetih let preteklega stoletja je tudi sam intenzivno deloval kot likovni kritik. Z veseljem je prisluhnil raznovrstnim prošnjam, pisal likovne ocene, sodeloval na žirijah likovnih razstav in spremljal likovne ustvarjalce na samostojnih ter skupinskih predstavitev. V sedemdesetih letih je začel delovati kot mentor ljubiteljskih likovnih ustvarjalcev. Znal se je vživeti v likovna prizadevanja posameznega likovnika. S tehtno in dobrohotno besedo je pospremil številne razstave. Likovne kritike je objavljaval v Gorenjskem glasu, Delu, Naših razgledih, Celovškem zvonu, v zloženkah in katalogih. Pogosto je pisal o likovnih ustvarjalcih s škofjeloškega območja (mdr. Franc Berčič Berko, Pavel Florjančič, Herman Gvardjančič, Peter Jovanovič, Franc Novinc, Mirna Pavlovec, Dora Plestenjak, Pavle Sedej, Domen Slana, Ive Šubic). Sodeloval je tudi z mnogimi drugimi škofjeloškimi likovniki in prireditelji razstav. Kot predavatelj in vsestranski poznavalec urbanističnega, zgodovinskega in kulturnega razvoja Škofje Loke je bil povezan tudi z Muzejskim društvom Škofja Loka.

Dr. Cene Avguštin je bil zunanji znanstveni sodelavec Filozofske fakultete, član Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete in član mednarodne delovne skupine za preučevanje hiš in naselij (AHF).

Po odhodu v pokoj (1990) se je posvetil pisanju strokovnih razprav o urbanističnem razvoju slovenskih srednjeveških mest. Vselej je rad priskočil na pomoč s strokovnimi nasveti, besedilom za katalog ali zloženko, strokovno oceno ali članstvom v žiriji.

Avguštinovo ime bo ostalo neločljivo povezano z znanstvenimi pregledi in raziskavami razvoja gorenjskih mest in trgov, meščanskega in kmečkega stavbarstva ter sodobnih likovnih ustvarjalcev. Njegovo razgledanost in strokovni vzgled, vedrino in človeško toplino, velikodušnost ter kolegialnost bomo pogrešali na številnih področjih.

Cvetko Kopal – Florjan

(15. 12. 1921–4. 2. 2010)

V ponedeljek, 8. februarja 2010, na slovenski kulturni praznik, smo se na loškem mestnem pokopališču poslovili od Cvetka Kobala – Florjana, častnega člana Muzejskega društva Škofja Loka. Na pogrebu so se od pokojnika s priložnostnimi nagovori poslovili dr. Marko Kranjec, guverner Banke Slovenije, Andrej Rant, viceguverner Banke Slovenije, mag. Viktor Žakelj, nekdanji politik, mag. Aleksander Igličar, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka, in dr. Janez Stanovnik, predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije.

Življenjska pot in delo pokojnega Cvetka Kobala sta bila podrobneje predstavljena v Loških razgledih, št. 48/2001 in št. 53/2006, zato v nadaljevanju v njegov spomin in zahvalo za vse njegovo delo pri Muzejskem društvu Škofja Loka objavljamo nagovora dr. Marka Kranjca in mag. Aleksandra Igličarja, iz katerih sta razvidna Kobalovo delo na področju bančništva in njegovo delovanje v Muzejskem društvu Škofja Loka.

Cvetko Kopal – Florjan
(foto: Pavle Dobovšek)

Pogrebni nagovor dr. Marka Kranjca, guvernerja Banke Slovenije

Spoštovana družina Kopal, spoštovani sorodniki, spoštovani prijatelji in znanci.

Danes se poslavljamo predvsem od moža, očeta in prijatelja; poslavljamo pa se tudi od človeka, ki je tesno, čeprav le posredno, povezan z rojstvom Banke Slovenije. Ta zveza ima korenine v 70-tih letih prejšnjega stoletja, ko je nastajal sistem Narodne banke Jugoslavije. Pisalo se je leto 1973 in pokojni Cvetko Kopal

je bil eden od idejnih očetov in prvi guverner Narodne Banke Slovenije. S tem je nevede prispeval tudi k nastanku ideje samostojne centralne banke, do katere je prišlo v samostojni Sloveniji. Izzivi, pred katerimi se je znašel, so bili velikanski. Na novo je bilo treba osmisliti finance in denarno politiko in predvsem graditi praktična znanja, ki so osemnajst let kasneje omogočila učinkovit prehod v poslovanje z lastno valuto. Guverner Kobal je hitro ugotovil, da učinkovito delovanje centralne banke zahteva dobro analitično podlago. Njegova zamisel je bila ustanovitev samostojnega oddelka za analize, v katerem so se oblikovali neodvisni pogledi na vodenje denarne politike in potrebno ukrepanje v zvezi z njo. Njegove so bile pobude, s katerimi je v snovanje operativnih odločitev vključeval tudi razmišljanja iz akademskega sveta. Pri tem je razmišljal široko, brez omejitev. Njegove so bile zamisli, da se v okviru Narodne Banke Slovenije razvije organizirano izobraževanje, ki bi mlade ekonomiste usposabljal za centralnobančni posel.

Da bi lažje razumeli pomen delovanja Cveta Kobala, se moramo vrniti v tedanje čase. Ustava iz leta 1974 in nanjo vezani zakoni so sproščali iniciativo podjetij, da sama urejajo bistvena vprašanja svojega obstoja. Banke so bile v to urejanje vključene kot finančni posredniki, ki jih usmerja gospodarska aktivnost podjetij in ne njihova lastna finančna aktivnost. Guverner Kobal je dobro videl prednosti decentraliziranega gospodarskega sistema in se zanj aktivno zavzemal. Razumel je tudi, da morajo banke služiti predvsem interesom svojih strank – podjetij in posameznikov – in ne špekulativni dejavnosti. Danes, ko razviti svet išče odgovor, kako iz finančne krize, postaja jasno, da so bile ideje in zamisli pokojnega guvernerja Kobala utemeljene in so še danes veljavne. Inovativnosti decentraliziranega pristopa v finančnem sistemu je bil pokojni guverner predan vse življenje. Aktivno je sooblikoval bančno in devizno zakonodajo tedanjega časa ter želel vnesti nove prijeme v delovanje Narodne banke Slovenije. Poskrbel je, da so se na simpoziju, ki ga je banka organizirala v Portorožu, strokovno in poglobljeno obravnavala vsa odprta vprašanja tedanje denarne politike. Z vso močjo se je upiral idejam avtomatske monetizacije, ki so prihajale iz krogov, ki so centralno banko videli kot odprto blagajno države.

V svojem pristopu se ni bal novosti. Zavedal se je tveganj pri svojem delu, a se je premišljeno soočal z njimi. To sposobnost so mu dajale izkušnje iz let v koncentracijskih taboriščih ter kasneje vojna in partizanska leta, v katerih je iznajdljivost mnogokrat reševala življenje. Nekatera od teh tveganj so žal pomembno zaznamovala tudi njegovo profesionalno pot. Svoje znanje in izkušnje je bil pripravljen nesebično deliti z drugimi. Njegova pronicljivost v finančni analizi ga je zato tudi v obdobju po osamosvojitvi vodila v sodelovanje z bankami in investicijskimi družbami. S svojo pozitivno življenjsko energijo je razveseljeval vse okoli sebe. Generacija, ki jo je on uvažal v Narodni banki Slovenije, je pomembno sooblikovala slovensko pot v finančno osamosvojitve.

Banka Slovenije danes deluje v evropskem sistemu centralnih bank, v katerem se ponovno srečuje z vprašanji usklajevanja interesov v večnacionalnem prostoru. V tem usklajevanju imata poudarjeno vlogo individualna odgovornost in sposobnost prilagajanja individualnih odločitev odločitvam in argumentom drugih. Cvetko Kobal je v tem pogledu zgled, ki ga ne bomo pozabili. Trajno bo ostal v našem spominu.

Škofja Loka, 8. 2. 2010

Pogrebni nagovor mag. Aleksandra Igličarja, predsednika Muzejskega društva Škofja Loka

Spoštovani!

Pokojni Cvetko Kobal se je rodil 15. decembra 1921, v delavski družini, v Škofji Loki, kjer je obiskoval osnovno šolo, gimnazijo pa dokončal leta 1941 v Ljubljani. Mladostni čas njegove generacije je prekinila vihra 2. svetovne vojne. Cvetko se je takoj vključil v delo Osvobodilne fronte, decembra 1941 je bil organizator in udeleženec uspešnega napada na nemške zapore, ki so bili v prostorih sedanje upravne enote, ter udeleženec bojev Cankarjevega bataljona v Poljanski dolini. Januarja 1942 so ga Nemci aretirali in doživel je grozote nemških taborišč. Spomladi leta 1944 mu je uspelo pobegniti, takoj se je pridružil partizanskim enotam. V partizanih je spomine na grozote v taborišču Mauthausen opisal v brošuri, ki je prva neposredna priča o tem zloglasnem taborišču. Ob koncu vojne je sodeloval v bojih za Trst in Gorico, po vojni je deloval v Ljubljani, in sicer v glavnem odboru Ljudske tehnike Slovenije.

Leta 1953 se je odzval pobudi, naj se uspešni Ločani, ki so tedaj delovali drugje, vrnejo v rodno mesto in pomagajo pri njegovem razvoju. Izvoljen je bil za predsednika Skupščine Mestne občine Škofja Loka, ki je v tem času doživela hiter gospodarski razvoj. Takoj je vzpostavil tesne stike z Muzejskim društvom Škofja Loka in nekatere odbornike vključil med najožje občinske sodelavce. Pomembno je vplival, da se je na Loški grad, ki so ga izpraznili zaporniki, preselil Loški muzej. Pomagal je zgodovinarju dr. Pavletu Blazniku, soustanovitelju in dolgoletnemu predsedniku Muzejskega društva, da je odšel v München pregledovat tamkajšnje arhive, kjer so shranjeni dokumenti loške zgodovine iz časov freisinskega gospostva. Ti so bili osnova za Blaznikovo temeljno loško zgodovinsko knjigo Škofja Loka in loško gospostvo, ki jo je društvo izdalo ob praznovanju tisočletnice mesta.

Cvetko je imel pomembno vlogo tudi pri nastajanju Loških razgledov leta 1954. Ko so ga predstavniki društva nagovorili, da bi občina finančno podprla njihovo izhajanje, je izrekel znane besede: »Da se bo denar za pametne stvari vedno našel.« Od tedaj najprej Loški razgledi izhajajo neprekinjeno in so v

Sloveniji domoznanski zbornik z najdaljšo tradicijo. Že leta 1957 je postal član uredniškega odbora, v katerem je bil zadolžen za vsebine iz NOB in gospodarstva. V uredniškem odboru je deloval do leta 1963, ponovno se je vanj vključil leta 1979 in bil v njem vse do leta 2007, se pravi skupaj skoraj 35 let. Za Loške razglede je napisal tudi veliko prispevkov, največ o začetkih partizanstva na Škofjeloškem.

Od leta 1979 do leta 1993 je bil član izvršnega odbora društva, nato pa do leta 2008 predsednik nadzornega odbora. V sedanjem mandatu je bil član častnega razsodišča. Leta 1993 je bil imenovan za častnega člana društva.

S pokojnim Cvetkom sva se bližje spoznala jeseni 2007, ko sva skupaj reševala krizno obdobje v delovanju društva, on kot predsednik nadzornega odbora, jaz kot novoimenovani blagajnik. Pri njem sem takoj opazil izjemno razumnost in praktičnost, ki se je še zlasti izkazala pri pripravi novih društvenih pravil, ki so bila že dolgo časa odprta, a nedokončana naloga. Ko sem ga poklical po telefonu, da bi se dogovorila, kje in kako začeti, mi je dejal: »Kar oglasite se pri meni, imam že vse zbrano in pripravljeno.« Tudi po njegovi zaslugi smo delo hitro končali in nova pravila sprejeli marca 2008, ko sem bil izvoljen za predsednika društva. Pred in po izvolitvi sem se poglobljeno seznanjal s preteklim delovanjem društva in ob tem začutil, da moramo njegovemu delu nameniti večjo pozornost, saj sta bila njegov visok življenjski jubilej in prejem državnega odlikovanja nekako spregledana. Tako smo maja 2008 pripravili Blaznikov večer, na katerem sta se z njim pogovarjala njegov dolgoletni sodelavec v društvu dr. Branko Berčič in dr. Ivan Ribnikar, profesor ljubljanske Ekonomske fakultete. Ta večer, ki smo ga posneli, nam bo za vedno ohranil njegove iskrene misli in odgovore.

Cvetka sem ves čas doživljal kot izjemnega pričevalca delovanja Muzejskega društva. Dolga leta je sodeloval z ustanovitelji društva, dr. Blaznikom, profesorjem Planino in drugimi, in bil tako živ prenašalec ter uresničevalec njihovih vizionarskih idej, ki jih je seveda uspešno nadgrajeval. Osnovno poslanstvo društva, ohranjanje ljubezni do rodne kraja in ljudi, je vse svoje življenje nosil globoko v sebi in ga izžareval na vsakem koraku; v tem je sedanjim ter prihodnjim generacijam lahko izjemen vzornik. Čeprav ga je življenjska pot včasih odpeljala daleč od rodni krajev, dolga leta je bival v Ljubljani, na rodno mesto ni nikoli pozabil. Zavedal se je, da mora svoje talente in sposobnosti razdajati tudi za gospodarsko, družbeno in kulturno rast svojega mesta. Tukaj mu želimo slediti in v naše delo ter med bralce Loških razgledov privabiti čim več Ločanov, tako tiste, ki živijo tukaj, kot tudi tiste, ki živijo in delujejo drugje.

Poleg delovanja v društvu naju je združevalo tudi strokovno področje. Tudi v visoki starosti je še vedno spremljal gospodarska dogajanja in imel izjemno tehtna stališča, ki so odraz njegovih dolgoletnih izkušenj. Med drugim je bil prvi guverner Banke Slovenije, opravljal je pomembne gospodarske funkcije v

Sloveniji in Beogradu, kjer je bil en mandat tudi poslanec v zboru republik. Pri svojem delu je bil zelo iznajdljiv in pogumen, kar je pokazal že konec petdesetih let, ko je zbiral sredstva za obnovo Lahovega mosta pri Šeširju in mosta čez Sušico na cesti proti Trati.

Pri delovanju na bančnem in gospodarskem področju ni bil zgolj poslušen izvrševalec nalog, ampak je ves čas iskal najboljše rešitve za Slovenijo. Ko je bil guverner Banke Slovenije, so bile devizne rezerve ilegalno v tujini. V pogovoru za Loške razglede 2006 je dejal: »To je Beograd pihal na to. Kot hudič! On je dobro vedel, če imamo mi svoje devizne rezerve, da se pripravljamo na osamosvojitve.« Na koncu tega pogovora je sporočil sedanjim generacijam: »Če bi nekdo hotel svoji okolici, narodu in državi narediti toliko dobrega, kot sem poskušal jaz, bi ugotovil, da je tudi Bruselj mogoče pri marsičem ukaniti in mu ni treba v vsem slediti tako, kot on ukaže.«

Občudoval sem njegovo intelektualno svežino in življenjsko energijo, ki jo je, kljub izjemno težkim življenjskim obdobjem, izžareval tudi v visoki starosti. Ko sem ga v zadnjem obdobju obiskoval, je vedno z veseljem povedal, da ureja svoj bogat arhiv in piše spomine na delovanje v Loki. Žal ga je smrt pri tem delu prehitela, in upam, da bo nekdo njegovo delo dokončal.

Dragi Cvetko, globoko se ti zahvaljujem za vse tvoje delo pri Muzejskem društvu Škofja Loka, ki je bilo v dobrobit vseh Ločanov. Hvala tudi za vsa življenjska spoznanja, ki si mi jih posredoval v času najinega sodelovanja.

Ženi Mariji, sinu Branku in hčerki Andreji v svojem imenu in v imenu članov Muzejskega društva Škofja Loka izrekam iskreno in globoko sožalje. Naj vas in vse nas v teh žalostnih trenutkih bodri misel in spomin na vsa njegova dobra dela, ki ga bodo za vedno ohranila v naših srcih.

Naj počiva v miru v rodni loški zemlji!

Dvema slavistoma z ozemlja loškega gospostva v spomin

Jože Šifrer je bil rojen na ozemlju loškega gospostva, a so ga življenjske okoliščine privedle do tega, da se je z njega izselil na visoko Gorenjsko. Drugi, Franček Bohanec, se je kot Štajerec iz bele Ljubljane po upokojitvi nanj preselil.

Z obema sem se srečevala redko, le naključno. Vendar mi je vsako srečanje z njima polepšalo dan in okrepilo občutek stanovske pripadnosti slavistični srenji. Kljub temu, da nista bila neposredno udeležena v kulturnem dogajanju na ozemlju nekdanjega loškega gospostva, sta njuno življenje in delo vtisnila vanj neizbrisni pečat. Zaradi spoštljive naklonjenosti njegovim prebivalcem je prav, da se ju spomnijo tudi Loški razgledi.

Jože Šifrer (19. 5. 1922, Žabnica pri Kranju–24. 12. 2009, Jesenice)

Jože Šifrer (iz: sl. Wikipedia)

Antonija Šifrer, mati Jožeta Šifrerja, je bila doma pri Kozincu, v Žabnici. V mladih letih je končala gospodinjstvo šolo pri Gospe Sveti na Koroškem. Ko se je poročila k Gregorcju v domači vasi, se je veliko in z »nenavadno veliko smisla«¹ posvečala domoznanstvu in z marsikaterimi tehtnimi podatki pomagala zgodovinarju Pavletu Blazniku. Podatke je dobivala iz župnijskih in škofijskega arhiva. Tudi mnogim žabniškim in bitenjskim rodbinam je pojasnila njihov izvor. (Planina 1985: 199, 200). Zlasti se je veliko ukvarjala z rodovnikom Šifrerjev, ki izhajajo iz vodje upornih loških podložnikov Jerneja Šifrerja. Ta je bil potomec bavarskih kolonistov, ki jih je freisinški škof v 12. stoletju naselil na zahodnem robu Sorškega polja, predvsem v Bitnjah, Žabnici in nekaterih bli-

žnjih vaseh, jim ukazal krčiti gozdove in obdelovati polja. Danes nanje spominjajo le še številna ledinska in gozdna imena. Podložniki s priimkom Šifrer so bili »trden, rodoviten in pokončen rod, saj so se zlasti v 17. stoletju razlezli po mnogih naseljih loškega gospostva, njihova imena kar pogosto najdemo med tistimi, s katerimi so oblasti imele težave. Toda stari, uporniški Jernač je med temi v največji meri izpričal neko življenjsko silo, tisto, ki jo je podedoval od svojih prednikov, in so jo hude podložniške tegobe spodbujale k dejanjem.« Ivan Tavčar ga je v Visoški kroniki ovekovečil kot strastnega pravdača, ki se gosposke ne boji. (Šifrer 1976: 34, 44).

Drugače je nameraval osvetliti usodo pravdarskega vojvoda Tone Šifrer, njegov osmi vnuk po veji navzdol. V pisateljevi zapuščini je ohranjen osnutek za dramo, z naslovom *Mož iz samote*, v kateri naj bi Jernej doživel tragično usodo puntarja, ki v neozaveščenem okolju prehiteva svoj čas. (Šifrer 1976: 44–45).

Tone Šifrer (ps. Jern Ledina) (1911, Žabnica–1942, Mauthausen) je po gimnaziji v Kranju študiral slavistiko v Ljubljani, bil je profesor na Ptuju in v Murski Soboti. Kot aktivista Osvobodilne fronte so ga Nemci 1942 zaprli in odpeljali v Mauthausen, kjer je bil ustreljen kot talec.

Jože Šifrer je uredil njegovo zbrano delo z naslovom *Mladost na vasi* (1971) in ob spominu na 80-letnico njegovega rojstva (1991) *Srce in oko*. Morda je tragična usoda starejšega brata celo vplivala na njegovo življenjsko odločitev, da se tako kot on posveti slavistiki. Sprva se je kot profesor in ravnatelj razdal na srednjih šolah v Ljubljani in na Jesenicah, nato pa se je docela predal bibliotekarstvu in se upokojil kot vodja rokopisnega oddelka Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Hkrati je skrbno spremljal literarno ustvarjanje v prozi in svoje ocene iz Književnih listov, Naših razgledov, Nove revije in Sodobnosti zbral v dveh knjigah (*Literarna mnenja*, 1968; *Pisatelji in knjige*, 1988). Njegov najpomembnejši prispevek k slovenski literarni zgodovini je petnajst knjig Zbranega dela Frana Saleškega Finžgarja (1979–1999) in monografija o njem v zbirki Znameniti Slovenci (1983).

Kljub temu, da literarna zgodovina opaža, da je prednost v leposlovnem ustvarjanju Jože Šifrer prepustil starejšemu bratu Tonetu, njegovo mnogostransko ustvarjalno dejavnost simbolično uokvirjata dve literarni objavi. Že leta 1954 je objavil daljšo novelo *Srečanje pod vrhom*, njegovo življenje se je tako rekoč izpelo s knjigo *Polje, kdo bo tebe ljubil*, 2007.

Po »ljudski pesmi« prevzet naslov napoveduje idealizirano podobo nekdanjega kmečkega življenja, resnica pa je ravno nasprotna. Seveda so opisani kmečko delo in poročne šege, toda brez sentimentalnosti. Knjiga zelo realistično upoveduje proces družbene in idejne diferenciacije na vasi, v obdobju po 2. svetovni vojni, ko je nova oblast po zgledu ruskih kolhozov začela uvajati skupne obdelovalne zadruge, ki pa se niso obnesle. Trdni kmetje so po stari navadi pokazali svoje stališče, zato so tri celo zaprli. »Pa ni bilo toliko zaradi zadrug. Ali ni bilo nekaj drugega? Kaj pa naj bi mi kmetje brez Boga in brez cerkve. Vsak dan smo z

njim, njegovo stvarstvo nas neprestano obkroža, in cerkev nam je bila vseskozi v tolažbo za naše trpljenje. Pa tudi v veselje. Kako je bilo lepo, ko smo se v nedeljo lepo oblekli in šli, v cerkvi pa poslušali petje in gledali podobe na stenah, hodili pri procesijah za banderi, poslušali veselo potrkavanje zvonov, da nas je iz neke neznane sreče stiskalo v prsih. Kaj bi mi kmetje brez vsega tega. Ne razumem, zakaj ta oblast Cerkev in duhovnike tako preganja.» (Šifrer 2007: 78). Šifrer pušča ob strani teološko poslanstvo Cerkve, toda da vedeti, da je bila za kmečkega človeka cerkev nekdanj edini kraj kulture.

S knjigo se Jože Šifrer vrača na Sorško polje, čeprav to ni nikjer izrecno navedeno. Škofja Loka je stilizirano imenovana kot »škofovsko mesto« (n. d., 112), kamor odhaja Živa, dekle, za katero se po dolgem omahovanju odloči Blaž potem, ko ga je Liza zavrnila in se odločila za Toneta, ki ga nekdanji partizani zmerjajo za dezerterja, zdaj pa je predsednik osovražene vaške zadruga. Blaž, najprej vojak v nemški vojski in nato partizan, je komaj ušel smrti. (Šifrer 2007: 118). To zaupa Živi šele potem, ko mu je, zdaj tovarniškemu delavcu, zaupala svojo zgodbo. »In pripovedovala mu je, kako hudo je bilo pri njih doma, na meji med nekdanjo Jugoslavijo in Italijo« nekje na koncu Poljanske doline. To je edina kolikor toliko konkretna lokacija v obravnavani Šifrerjevi knjigi. »Kar naprej so se pri nas oglašale različne vojske. Italijani, partizani, četniki, po italijanski okupaciji seveda Nemci. Vsaka je kaj hotela od nas: informacije o nasprotnikih, živež in tudi ljudi. Zlepa se nisi prav obrnil, če si ustregel enim, so te kaznovali drugi. Prej smo mislili, da bomo med vojno, ki se je približevala, še najbolj varni v odročnih hribih, potem pa je bilo tam najbolj grozno. Leta 1942 so v bližnji vasi ustanovili vaško stražo. To gotovo veš, saj si bil partizan. Iz te je po italijanski okupaciji nastala domobranska postojanka, toda naše stiske zato niso bile nič manjše. Kolikokrat je pokalo okrog naših hiš, vsak dan smo se bali za življenje.« [...] 'Jaz sem imela fanta, domobranca. Bil je med tistimi, ki so sprva odšli k partizanom, potem pa k domobrancem. Zelo rada sem ga imela in tudi on mene. Ni bil tak, kot danes radi prikazujejo domobrance. Bil je dober, nič krvoločen, obsojal je vsake krivice in vsako nasilje. Ni se boril za noben klerikalizem, za nobeno politiko, in za nobeno ideologijo, ampak samo za to, da bi bile naše vasi rešene tega strašnega nasilja. In tudi zase, da bi preživel. Čimbolj se je bližal konec vojne, huje je bilo. Zadnje dni smo že vedeli, da se bo treba umakniti.'« (Šifrer 2007: 115, 116).

»Blaž ni vedel, kaj bi. Ni si mogel predstavljati, kako se je vse to moglo dogajati. Saj je bil tudi sam pri partizanih in tam je imel dosti tovarišev in večinoma so bili takšni kot on: dostojni, človeško normalni, nič podivjani, najpomembneje jim je bilo, da bi Nemci odšli in da bi bilo že konec te vojne in tega pobijanja doma.' [...] »Ne vem, zakaj sem ti vse to povedala,« je rekla Živa. 'Nerada pripovedujem, ker me preveč boli. In ravno tebi. Zdelo se mi je, da me ne boš obsojal in da me boš razumel.' 'Kaj bi te obsojal, ko si toliko pretrpela. Povem ti, da zdaj čisto drugače gledam nate. In prav nič ni narobe, če sem bil jaz partizan in ti domobrančevo dekle. Treba bo na vse to pozabiti. Ljudje smo v prvi vrsti ljudje, pa če se naši

oblastniki na glavo postavijo.« Živa ga je pozorno gledala, kot bi se hotela prepričati, če ni kaj narejenega v njem. Toda vse je bilo pristno, tako je zaslutila. In celo se ji je zazdelo, da ji je odleglo, ko mu je vse tako odkritosrčno priznala.» (Šifrer 2007: 117, 118).

O svojih puntarskih prednikih je Jože Šifrer zapisal: »Jernej Šifrer, 'pravdarski vojvod loških podložnikov', v svojem času ni mogel uspeti, a njegova uporniška kri tudi v potomcih ni mirovala. Morda ni povsem slučaj, da so bili njegovi nasledniki Tone Šifrer, Peter Oman, Janez Šifrer in Peter Šifrer, ki je leta 1929 kot priženjenec zagospodaril na Tajnetovem domu, v letu 1941 med prvimi ustanovitelji Osvobodilne fronte v Žabnici. Tone Šifrer je v Mauthausnu padel kot talec, Petra Omana je ubila črna roka, Janez in Peter Šifrer pa sta po vojni umrla za posledicami dachauske internacije. Toda njihovo uporništvo je vendarle obrodilo sadove in stari Jernač bi bil gotovo ponosen nanje.« (Šifrer 1976: 45). Kljub temu je treba imeti za Šifrerjevo duhovno oporoko ta pogovor med Blažem in Živo.

Jože Šifrer ne bi bil to, kar je, ko ne bi vključil v svoj labodji spev tudi motiva knjige. Živa Blaža prevzame ravno z ljubeznijo do njih. In vedno bolj privlačne postajajo tudi zanj.

Mislím, da sva se najprej seznanila ravno v rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice. Potem sva se kdaj pa kdaj srečala v knjižnici v Radovljici, ob predstavitvi kake nove knjige. Vedno je povprašal, kako napreduje delo pri zbirki Glasovi. Rada sem ga poslušala, saj še po toliko letih ni opustil svoje loške govorice, ki je danes niti v Loki ni več slišati.

Franček Bohanec (Miklavž pri Ormožu, 13. 2. 1923–3. 9. 2010, Ljubljana)

Njegova poklicna pot slavista je bila diametralno nasprotna Šifrerjevi. Začel je pri knjigah, kot urednik in publicist, in končal v šoli, čeprav nikoli ni učil. Pod njegovim vodstvom (1955–1959) je Pionirska knjižnica postala zgledno središče za estetsko vzgojo otrok in mladine. Bil je direktor Zavoda za prosvetno in pedagoško službo Ljubljane in ravnatelj gimnazije na Poljanah v Ljubljani.

Bohanec je pisal eseje, študije, komentarje, prikaze, razprave, kritike, spremne besede in polemike, gojil je korespondenco z zanimivimi sodobniki, urejal je revije, zbornike in antologije, sodeloval je pri založniških odločitvah: skratka, komaj bi lahko našli publicistično zvrst, kateri se ne bi posvečal, ali usmerjevalno vlogo, v kateri se ne bi poskušal ali izkazoval. (Vidmar 1996: 217).

Franček Bohanec (iz: sl. Wikipedia)

Edini njegov članek v Loških razgledih je posvečen Vladimirju Kavčiču, objavljen že leta 1984. Zanj pravi, da je »vrnil v beletrijo slovenskega kmečkega človeka iz podblegoških grap, kot je pred desetletji enako s Tavčarjevo pripovedjo postal ta človek literarni model. Oba pisatelja sta odtisnila krajino ob Sori in preko doživljanja njenih poetično-lirskih lepot prešla v predstavi svet slovenskega bralstva«. (Bohanec 1984: 258). Iz njega se čuti, da mu je bila Poljanska dolina že tedaj udomačena pokrajina.

V sicer kratki spremni besedi h Kavčičevi objavi pisatelja predstavi celostno. »Bil je med prvimi povojnimi slovenskimi pisatelji mlajšega rodu, ki življenja niso prikazovali poenostavljeno in ukalupljeno. V svojih zgodnjih novelah in romanih je vojno tematiko problematiziral tako, da je v njih vsak lik iskal ali izgubljal svoj in skupni smisel. S tem je dal realistično verističnemu nizanju resničnih dejstev, dogodkov in doživetij pravih, predvsem kmečkih ljudi globljo vsebino, predvsem pri razkrivanju notranjih gibal človeških zgodb. (Bohanec 1984: 258).

Ne prezre tudi za tedanje oblast kočljivega Zapisnika, ki je bil vzrok, da Kavčič še ni prejel Prešernove nagrade. »Njegov roman Zapisnik (1973) je splet stvari in pojavov neizprosne snemanja naličij in odkrivanja tistega, kar je lahko ali pa tudi ne onkraj zunanjega, enkratno površinskega in posamičnega gledanja na dogodek. Spoznavanje globljih zakonitosti življenja se pri pisatelju ni nikoli in nikjer izrodilo v odmišljena gibanja in besedne igre, ampak je izhajalo iz resničnega utripa konkretnih ljudi.«

Upravičeno daje najvišjo ceno romanu *Pustota* (1976). »Pustota, eden najuspešnejših slovenskih sodobnih romanov, je po obliki poljuden in preprost, slogovno izčiščen, kot uspela ljudska pesem, po sporočilni vsebini pa pretresljiv in vreden najglobljega premisleka. Rod prebeglih kmečkih puntarjev s Tolminskega je postavljen, enako kot ljudje – žrtve v vojni, v zaostrene, mejne položaje, in z uvidi v življenje in smrt razkrivajo slo po vztrajanju, moč po življenju in kljubovanju in voljo, da spreminjajo lastno podobo in podobo poetično-lirske krajine. ...« (Bohanec 1984: 259).

Ne vem, kako sem si pridobila njegovo naklonjenost, da je sem in tja v svojo publicistično dejavnost vključil tudi moje početje (prim.: Bohanec 1996: 66, 67). Morda je celo neizrečena prošnja za kakšen odziv botrovala dejstvu, da sem prejela od njega pet njegovih knjig: *Stopa in reka* (1993), *Razdrta gnezda* (1935), *Kanje* (1995), *Življenje publicista* (1998), *Odsvitanje: literarno-zgodovinski liki* (2002). Vse so izšle pri založbi Viharnik.

Vsaj prebrala sem vse. V njegovem literarnem ustvarjanju je zaznati nekaj kocbekovskih dilem. Toda za kakršnokoli javno stališče bi jih morala brati znova. Morda pa kdaj to še storim.

V knjigi *Življenje publicista* sem si posebej zaznamovala poglavji Literatura kot mit na Slovenskem, Mit in sodobni roman, (1998: 30–37).

Kot malokdo se je bil pripravljen soočati s tretjim življenjskim obdobjem: »Nikoli si nisem predstavljal, kako malo pomeni starejši človek. Pridejo novi rodo-

vi in začnejo vse znova, a vse staro odмира, z njimi pa tudi njihova doživetja in izkušnje. Dialektika življenja je neusmiljena, trajnost človekoljubnih čustev pa je kratkega duha.» (Bohanec, Dialektika življenja 1998: 38). Iz lastne izkušnje je vedel, kako tanka je meja med resnično dobroto in sebičnostjo: »Begunec in prazen želodec sta si vselej brata, povabilo pa se vedno sprejema odprtih rok, če gre za pogrinjek na mizi. In tako sem prišel in dobil mleko s kosom kruha. Kakšno razkošje, četudi nisem smel globlje v dobrotnikovo stanovanje in sem se moral zadovoljiti z mizo v tesni vhodni sobici njegove služkinje.» (Bohanec 1998: 39).

Kdaj se je radoživi Prlek, ta daljni potomec Stanka Vraza (1998: 144–153) po upokojitvi za stalno preselil na svoj vikend v Gorenji vasi, (mi) ni znano. Postala sem kar malo ljubosumna, ko mi je to povedal ob priložnosti, ko je v Gorenji vasi vstopil na avtobus in vedno sva se pogovarjala le na kaki taki vožnji v Škofjo Loko. »*Zdaj živim z njimi – Poljanci*,« je odločno zapisal čez nekaj let, ko je v Žirovskem občasniku objavil primerjalno interpretacijo pesniških zbirk *Šmarnični romar* Franca Kopača in *Raztrgane korenine* Marije Stanonik. Nanje se navezuje tudi posvetilo v knjigi *Literarni paberki* (slovstveno-zgodovinske skice): *Tudi moje pisanje (v prozi) je meditacija o tem, kje in kako začne rasti dreve z raz-trganimi (nasilno) koreninami.*

Podpis

Gorenja vas, 23. II. 1997.

Prevzela ga je ustvarjalnost poljanskih žena in njegova je bila ideja o antologiji poljanskih pesnic. Mogoče pa se kdaj uresniči tudi ta njegova zamisel.

Tudi njemu v spomin.

LITERATURA:

Jože Šifrer

Berčič, Branko; Kocijan, Gregor: Visok življenjski jubilej Jožeta Šifrerja. *Knjižnica*, Ljubljana, 46 (2002), št. 1–2, str. 181–185.

Planina, France: Spomini na Antonijo Šifrer. *Loški razgledi* 32, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1985.

Slovenska književnost, leksikon. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 448.

Šifrer, Jože: *Polje, kdo bo tebe ljubil*. Slovenske večernice 157, Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2007.

Šifrer, Jože: Jernej Šifrer, njegov rod in robotna pravda loških podložnikov. *Loški razgledi* XXIII, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1976, str. 34–46.

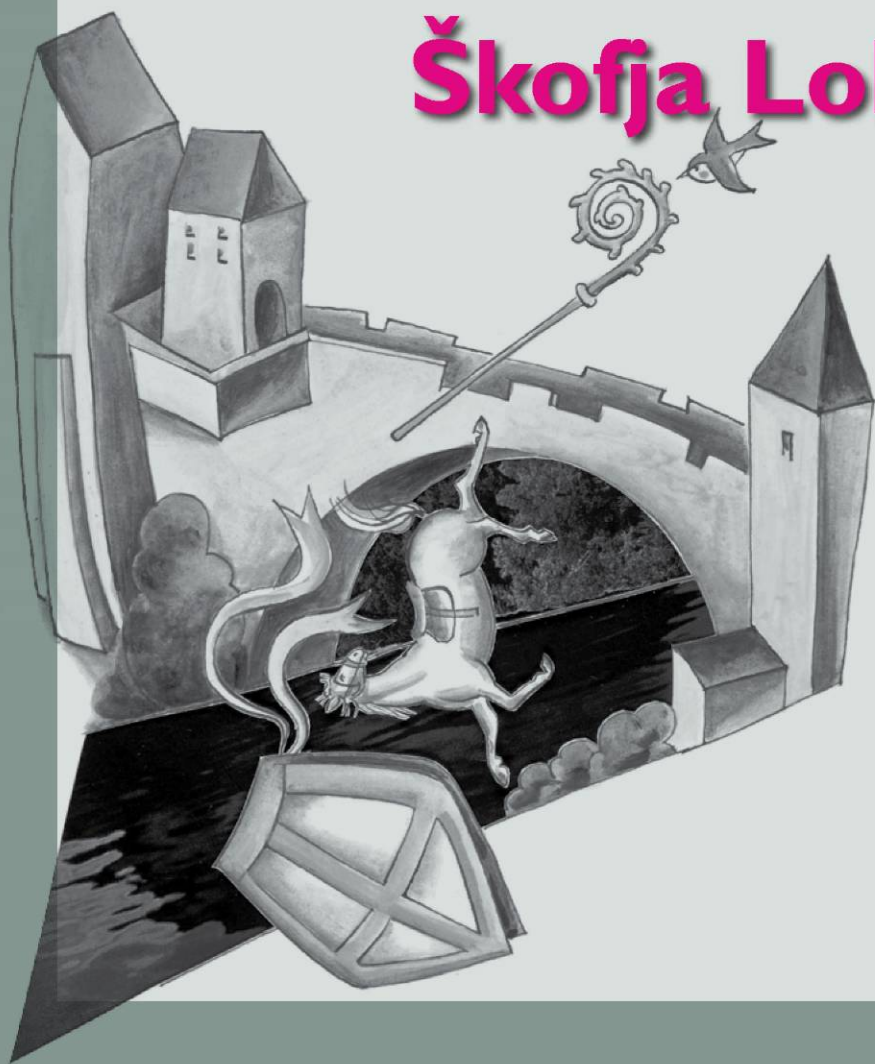
Franček Bohanec

Bohanec, Franček: Beseda o pisatelju V. Kavčiču. *Loški razgledi* 31, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1984, str. 258–259.

Bohanec, Franček: *Življenje publicista*. Ljubljana: Viharnik, 1998.

Vidmar, Tit: Beseda o knjigi in avtorju, Franček Bohanec. *Literarni paberki*. Ljubljana: Viharnik, 1996, str. 217–219.

Delovanje Muzejskega društva Škofja Loka

Zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2010

Zbor članov je bil v sredo, 23. marca 2011, ob 19. uri, v Galeriji Franceta Miheliča, v Kašči na Spodnjem trgu. Prisotne je uvodoma pozdravil predsednik društva mag. Aleksander Igličar in pojasnil, da se je iztekel triletni mandat, njemu kot predsedniku in članom izvršnega odbora, zato je letošnji zbor članov namenjen tudi volitvam.

Za prijeten začetek zbora je poskrbel mag. Tone Košir, s predstavitvijo svoje knjige *Življenje na Lučinskem skozi stoletja*. Kratko odmerjen čas je namenil predstavitvi Lučin, avtohtonim družinam in domačijam, znamenitim Lučinčanom in zanimivi zgodbi o kamniti glavi – fragmentu kipa sv. Vida iz stare lučinske cerkve. Knjiga z bogato vsebino in dragocenimi rodoslovnimi podatki je bila že kmalu po izidu razprodana, v pripravi je dopolnjen ponatis.

Po zaključeni predstavitvi knjige je predsednik Aleksander Igličar dal besedo Marku Vrničarju, ki je predstavil Pobudo o zaščiti klavzuli za trg nepremičnin na Primorskem in prisotne povabil, da s svojim podpisom podprejo prizadevanja Kraševcev.

Nato je predsednik začel z uradnim delom zbora članov. Zbor je bil sklican 12. marca 2011, z vabilom, ki so ga prejeli vsi člani, in objavo na spletnih straneh društva.

Zbor je potekal po naslednjem dnevnem redu:

1. Volitve delovnih teles zbora
2. Obravnava in sprejem letnega poročila društva za leto 2010, poročila predsednika, blagajnika in nadzornega odbora

Mag. Tone Košir je udeležencem zbora uvodoma predstavil svojo najnovejšo knjigo *Življenje na Lučinskem skozi stoletja*. (foto: Aleksander Igličar)

3. Volitve predsednika društva in članov izvršnega odbora za mandatno obdobje od 2011 do 2014
4. Nadomestne volitve za člana nadzornega odbora
5. Obravnava in sprejem programa dela društva in finančnega načrta za leto 2011.

Na zboru je bil soglasno sprejet predlog dopolnitve dnevnega reda s točko Razno.

Zbor članov je vodilo delovno predsedstvo v sestavi: mag. Srečko Beričič, predsednik, Andrej Pipp in Milan Vodnik, člana, v verifikacijski komisiji Helena Janežič, Mojca Ferle in Jože Štukl, mag., za zapisnikarico je bila izvoljena Mojca Ferle, za overovatelja zapisnika mag. Tone Košir in Cene Božnar, v volilno komisijo pa Peter Pipp za predsednika ter Evgen Benedik in Franc Krajnik za člana. Zbor je z javnim glasovanjem soglasno potrdil imenovane kandidate.

Predsednik društva mag. Aleksander Igličar je v poročilu o delovanju društva v letu 2010 povzel vrsto aktivnosti, ki jih je društvo izpeljalo v preteklem letu. Izpostavil je odlično delo uredniškega odbora *Loških razgledov*. Bogata je bila tudi druga izdajateljska dejavnost, med drugim izdaja *Pasijonskih doneskov* in dolgo pričakovana zbirka pripovedk Lojzeta Zupanca *Kamniti most*, ki je bila razprodana v dveh tednih. Osem Blaznikovih večerov je bilo zelo dobro obiskanih, prav tako tudi društveni izlet v Innichen. Povzel je tudi aktivnosti, ki jih je društvo izvedlo v zvezi s pobudami s preteklega zbora članov. Za finančno podporo pri izdaji *Loških razgledov* in drugih publikacijah se je zahvalil občinskim svetnikom ter prejšnjemu županu Igorju Drakslerju in sedanjemu mag. Mihu Ješetu ter njunim sodelavcem. Ob koncu triletnega vodenja društva je pohvalil uigrano in usklajeno delo celotnega izvršnega odbora. Trdno finančno poslovanje društva v letu 2010 je razvidno tudi iz poročila blagajnika mag. Matjaža Čepina. Za dobro opravljanje računovodskih storitev je pohvalil strokovno službo Loškega muzeja.

Poročilo nadzornega odbora za leto 2010 je namesto Miha Ješeta, predsednika odbora, prebral mag. Srečko Beričič, član odbora. Poslovanje društva je potekalo v skladu s pravili in sklepi izvršnega odbora. Uspešno so bili realizirani vsi zastavljeni projekti. Pohvaljeno je bilo uspešno vodenje Muzejskega društva skozi vse triletno mandatno obdobje (vsa poročila so v celoti objavljena v nadaljevanju).

V razpravi na poročila je Marko Vraničar ponovno odprl vprašanje postavitve obeležja dr. Kocijančiču v Aleji znamenitih Ločanov, ki je bila podana na enem od prejšnjih zborov. V odgovoru je predsednik poudaril, da je izvršni odbor omenjeni predlog že večkrat obravnaval, saj so se vmes spreminjale zunanje okoliščine: v začetku so sorodniki dr. Kocijančiča nasprotovali temu predlogu, kasneje so mnenje spremenili. V zvezi z Alejo znamenitih Ločanov, katere pobudnik je bilo Muzejsko društvo, je v zadnjih letih prišlo do zastoja in s tem do kršenja občinskega odloka, ki določa, da mora občina vsako leto pripraviti javni razpis za zbiranje predlogov pomembnih osebnosti, katerih obeležje bi

bilo uvrščeno v Alejo. Na to dejstvo je Muzejsko društvo pisno opozorilo prejšnjega in sedanjega župana. Zaradi teh okoliščin je izvršni odbor Muzejskega društva sprejel sklep, da se obravnava predloga za uvrstitev dr. Kocijančiča v Alejo odloži do objave javnega razpisa, za poročevalca je bil določen mag. Tone Košir. Predsednik je še poudaril, da je glede na zgodovinske okoliščine Muzejsko društvo le eden od predlagateljev, o izbiri pa odloča občinski svet na osnovi predloga strokovne komisije, ki je praviloma določena ob razpisu. Muzejsko društvo je županu poslalo pobudo, da se v strokovno komisijo določi tudi predstavnik Muzejskega društva. Več razpravljavcev je pohvalilo delo predsednika in organov društva. Beseda je tekla tudi o pravkar končanem mednarodnem simpoziju *Pasijoni v Evropi – bogata dediščina za prihodnost*, pri katerem je Muzejsko društvo tudi sodelovalo, saj so bili *Pasijonski doneski* uradni zbornik simpozija, Alojzij Pavel Florjančič pa je pripravil priložno razstavo Slovenski pasijoni.

Pred glasovanjem o poročilih je Jože Štukl, mag., član verifikacijske komisije, navzoče seznanil, da je na zboru prisotnih 47 članov, kar je zadoščalo, da je bil zbor članov sklepčen. Člani so vsa poročila sprejeli soglasno, podali so tudi razrešnico predsedniku in izvršnemu odboru Muzejskega društva Škofja Loka.

V nadaljevanju je mag. Tone Košir predlagal, da se skupaj z volitvami novega predsednika društva in novega izvršnega odbora izvedejo tudi volitve nadomestnega člana nadzornega odbora.

Mojca Ferle, tajnica društva, je prisotnim pojasnila pravila, po katerih bodo potekale volitve in predstavila nekatere aktivnosti, ki so bile že izvedene v zvezi z volitvami. K predlaganju kandidatov sta bila 2. decembra 2010 pozvana Loški muzej in Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki. Odgovora na poziv nismo prejeli, kar v skladu s pravili pomeni, da te pravice zavoda ne bosta uporabila.¹ Prav tako so bili k predlaganju kandidatov povabljeni vsi člani društva. Pisno se je odzval le član arh. Tone Mlakar, ki je izrazil podporo dosedanjemu predsedniku in članom izvršnega odbora.

Izvršni odbor je za novega predsednika predlagal mag. Aleksandra Igličarja, za člane izvršnega odbora pa: mag. Matjaža Čepina, Mojco Ferle, Alojzija Pavla Florjančiča, Heleno Janežič, mag. Toneta Koširja, Jano Mlakar, Jerneja Antolina

Člana verifikacijske komisije Mojca Ferle in Jože Štukl, mag.
(foto: Aleksander Igličar)

1 Naknadno je bilo ugotovljeno, da je Zgodovinski arhiv Ljubljana dne 21. decembra 2010 obvestil Muzejsko društvo Škofja Loka, da kot predstavnico arhiva v izvršnem odboru Muzejskega društva Škofja Loka predlaga Judito Šega.

Omana, dr. Klementa Podnarja, Judito Šega, Jožeta Štukla, mag. in Jerneja Tavčarja; večina kandidatov je članov sedanjega izvršnega odbora. Ponovni kandidaturi se je odrekel Vincencij Demšar. Predlagana sta dva nova člana: Jernej Antolin Oman in Jernej Tavčar, ki ju je tajnica kratko predstavila. Jernej A. Oman je študent slovenistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani in velik ljubitelj domoznastva. Med drugim je oblikoval zasebno knjižnico, ki vsebuje več kot 7.000 enot in je bila jeseni 2010 uvrščena v sistem COBISS – bibliografsko bazo podatkov. Jernej Tavčar je sodelavec na občini, zanimajo ga zgodovinska in aktualna družbena ter kulturna dogajanja, v preteklosti je že sodeloval z Muzejskim društvom.

Mag. Miha Ješe je bil izvoljen za župana občine Škofja Loka, zato je na zadnji seji izvršnega odbora, 7. marca 2011, odstopil s funkcije predsednika nadzornega odbora. Zaradi tega je izvršni odbor za nadomestnega člana predlagal Vincencija Demšarja. Mandat nadomestnega člana traja le do izteka mandata sedanjim članom, to je do leta 2012. Delovni predsednik je prisotne povabil k predlogom dodatnih kandidatov.

Dodatnih kandidatov ni bilo, zato je mag. Matjaž Čepin predlagal, da so volitve javne, kar je zbor članov z dvigom rok soglasno podprl.

Soglasno je bil za predsednika Muzejskega društva Škofja Loka za mandatno obdobje 2011–2014 izvoljen mag. Aleksander Igličar. Prav tako so bili za mandatno obdobje 2011–2014 soglasno izvoljeni člani izvršnega odbora Muzejskega društva Škofja Loka: mag. Matjaž Čepin, Mojca Ferle, Alojzij Pavel Florjančič, Helena Janežič, mag. Tone Košir, Jana Mlakar, Jernej Antolin Oman, dr. Klement Podnar, Judita Šega, Jože Štukl, mag. in Jernej Tavčar. Z večino glasov je bil izvoljen Vincencij Demšar za nadomestnega člana nadzornega odbora Muzejskega društva Škofja Loka, do izteka mandata sedanjemu sestavu nadzornega odbora, to je do leta 2012.

Po končanih volitvah se je novo izvoljeni predsednik zahvalil za zaupanje in javno izraženo podporo ter predstavil vsebinski program dela društva za leto 2011 (v celoti je objavljen v nadaljevanju). Predlog finančnega načrta je predstavil mag. Matjaž Čepin.

V odprti razpravi na program so bili podani dodatni predlogi za teme na Blaznikovih večerih in predlogi za društveni izlet.

Pod točko Razno ni bilo predlogov in razprave.

Uradni del zbora je bil zaključen ob 21.15 uri. Predsednik Aleksander Igličar je ob zaključku navzoče povabil na druženje in klepet ob kozarčku.

Zapisala: Mojca Ferle

Poročilo predsednika Muzejskega društva Škofja Loka o delu društva v letu 2010

Spoštovani člani Muzejskega društva Škofja Loka!

Z letom 2010 se izteka triletno obdobje, v katerem smo skupaj s kolegi v izvršnem in nadzornem odboru ter častnem razsodišču vodili Muzejsko društvo Škofja Loka. Zato bom v svojem poročilu najprej predstavil naše delo v zadnjem letu, v nadaljevanju pa podal pogled na triletno obdobje.

V letu 2010 smo uspešno izvedli vse naše temeljne dejavnosti. Uredniški odbor *Loških razgledov*, z urednico Judito Šega na čelu, je junija predstavil bogato 56. številko. Izjemno sem vesel, da uredniški odbor svoje poslanstvo odlično izvaja, kar se vidi tudi v tem, da se na sejah izvršnega odbora le seznanjamo z njihovim delom in se ne spuščamo podrobneje v vsebino posamezne številke. Marca lani smo izdali že tradicionalne Pasijonske doneske, pred enim tednom pa, v okviru mednarodnega simpozija *Pasijoni v Evropi – bogata dediščina za prihodnost*, že šeste *Pasijonske doneske*, ki postajajo osrednja slovenska pasijonska publikacija. Največ zaslug za to ima naš neumorni častni član Alojzij Pavel Florjančič, pobudnik in nosilec pasijonske kondicije. Konec leta 2010 smo izdali ponatis temeljne loške domoznanske knjige, zbirko pripovedk Lojzeta Zupanca *Kamniti most*, ki je obogatena s strokovno oceno dr. Marije Stanonik in osvežena z ilustracijami akademske slikarke Maje Šubic. Največ zaslug za izid ima urednica Helena Janežič, naša podpredsednica, ki je tudi pripravila Zupančevo bibliografijo. Knjiga je bila razprodana v dveh tednih, za letošnji kulturni praznik smo jo ponovno izdali.

V lanskem letu smo pripravili osem *Blazntkovih večerov*, ki so bili zelo dobro obiskani. Poleg tega smo pripravili še *Debeljakov večer*, na Filozofski fakulteti v Ljubljani, ter predstavitev knjige *Nekoč je bilo jezero*, na Vrhu Svetih Treh Kraljev in v Spodnji Idriji. Jeseni smo pripravili odmeven izlet v Innichen, ki ga je odlično pripravil in vodil Peter Pokorn. Ob izidu *Loških razgledov* smo izdali predstavitevno zgibanko o našem društvu, z motivom stare loške razglednice.

Na izvršnem odboru smo obravnavali tudi vaše pobude, ki ste jih dali na lanskem zboru članov. Pobudo za restavriranje freske na obzidju nunskega vrta smo posredovali strokovnim službam na občini in pristojnemu konservatorju. Ugotovljeno je bilo, da je freska verjetno delo mojstra Janeza Šubica. Župan mag. Miha Ješe mi je v nedavnem pogovoru omenil, da bodo fresko pred pričetkom preurejanja nunskega vrta sneli in prenesli v Loški muzej. Strokovna skupina je pregledala arhiv Staneta Pečarja in se odločila, da zapisi niso primerni za objavo v samostojni publikaciji v okviru *Doneskov*. V soglasju z avtorjem in združenjem za ohranjanje vrednot NOB je bil njegov arhiv prenesen v hrambo v Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki. Skupaj s Knjižnico Ivana Tavčarja smo se prijavili na razpis Ministrstva za kulturo za digitalizacijo domoznanske literature, kjer žal nismo uspeli. Kljub temu smo ob finančni podpori občine izvedli digitalizacijo dveh loških temeljnih domoznanskih del, *Blaznikove Škofja Loka in loško*

gospodstvo ter Planinove Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino, ki bosta v naslednjih tednih dostopni na spletnih straneh.

Kot je znano, je bilo naše društvu pobudnik oblikovanja Aleje znamenitih Ločanov, v kateri je bilo zadnje obeležje postavljeno leta 2006. Veljavni občinski odlok določa, da mora občina vsako leto pripraviti razpis za postavitev novega obeležja, kar pa v zadnjih letih ni bilo izvedeno. Na to smo pisno opozorili prejšnjega in sedanjega župana, ki je obljubil, da bodo letos nadaljevali s postavitvijo obeležij. V pismu smo izrazili pripravljenost, da strokovno sodelujemo pri izboru.

Ko pogledam na triletno delovanje v Muzejskem društvu, sem vesel in hkrati ponosen, da smo s skupnimi prizadevanji uspešno izpolnjevali naše temeljno poslanstvo – pospeševanje domoznanstva in ohranjanja vrednot domoljubja, tako med našimi člani kot tudi širše med vsemi Ločani. O tem ne pričajo le zunanji dosežki, izdajanje Loških razgledov in ostalih publikacij, Blaznikovi večeri idr., ampak mogoče še bolj pogovori z vami, v katerih izražate svoje zadovoljstvo in pohvale za naše delo.

Občasno obseg dela že presega prostovoljni ljubiteljski nivo našega delovanja in včasih me kdo celo vpraša, koliko nas je zaposlenih pri Muzejskem društvu. Vesel sem vaše podpore, včasih pa bi za naše delo pričakoval več posluha tudi od nosilcev loškega kulturnega, družbenega in političnega življenja.

Vesel sem, da se je upadanje članstva, ki je bilo značilno za zadnje desetletje, zaustavilo. Pridružuje se nam vedno več članov iz srednje in mlajše generacije, ki smo se jim uspešno približali tudi s pomočjo spletnih strani, ki jih letno obišče več kot sto tisoč obiskovalcev. Vabim vas, da med nas povabite tudi vaše sorodnike, prijatelje in znance. Naj postati član Muzejskega društva ponovno postane vrednota Ločanov, tako kot je nekoč že bilo.

Delovno predsedstvo so sestavljali: Milan Vodnik, Andrej Pipp in mag. Srečko Beričič (predsednik).

Spredaj stoji častni član društva Alojzij Pavel Florjančič. (foto: Aleksander Iglčar)

Izdajanje Loških razgledov in ostale knjižne izdaje finančno podpira Občina Škofja Loka, za kar se zahvaljujem občinskim svetnikom ter dolgoletnemu županu Igorju Drakslerju. Prepričan sem, da bo tudi novi župan mag. Miha Ješe podpiral naše delo, še zlasti zato, ker nas dobro pozna, saj je naš dolgoletni član in odbornik.

Na koncu se za njihovo predano in vestno delo zahvaljujem vsem kolegom v izvršnem odboru. Vesel sem, da smo delovali kot uigrana skupina, v kateri ima vsak svoje pomembno mesto, brez katerega ne bi bili tako uspešni. Zaradi tega smo se odločili, da ponovno kandidiramo in upamo, da nas boste podprli. Za njihovo delo se zahvaljujem tudi uredniškemu odboru Loških razgledov, članom nadzornega odbora in članom častnega razsodišča.

mag. Aleksander Igličar

Poročilo blagajnika Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2010

Prihodki – odhodki

Muzejsko društvo Škofja Loka je v letu 2010 ustvarilo 50.614 evrov prihodkov, od tega je bilo dotacij iz proračunskih in drugih javnih sredstev 32.771 evrov (65 %), prihodkov od prodaje publikacij 15.505 evrov (31 %), članarine 2.189 evrov (4 %) in 149 evrov drugih prihodkov. Prihodki so bili približno 5 % večji kakor v predhodnem letu.

Odhodki so znašali 49.746 evra ali 6 % več kot leto prej. Pri odhodkih je bilo stroškov porabljenega materiala, storitev in avtorskih honorarjev 29.078 evrov, kar je odstotek več kot leto prej.

Preseček je znašal 868 evrov, od tega je moralo društvo odvesti 88 evrov davka. Tako je bilo ustvarjeno 780 evrov čistega presečka prihodkov, kar pomeni, da je društvo poslovalo pozitivno.

Stanje denarnih sredstev

Denarni tok v letu 2010 je bil pozitiven. Denarna sredstva na TRR so bila na dan 31. december 2010 2.397 evra, poleg tega je bilo vezanih 13.500 evrov pri Gorenjski banki. Terjatve do kupcev so znašale na isti datum 8.099 evra, kratko-ročne obveznosti pa 2.464 evrov, v celoti nezapadlih, kar pomeni, da je bil na ta datum preseček terjatev nad obveznostmi 5.635 evra. Tako je znašal seštevek pozitivnih finančnih postavk na ta dan 21.532 evra. Društvo med letom ni imelo nobenih težav na področju finančnega poslovanja in je lahko iz tega vidika poslovalo normalno, finančno stanje na 31. december 2010 pa zagotavlja normalno poslovanje tudi v letu 2011.

Finančno-računovodske storitve je v okviru medsebojnega dogovora zelo dobro opravljala strokovna služba Loškega muzeja.

**Pomembnejši podatki iz računovodskih izkazov Muzejskega društva
Škofja Loka za zadnji dve leti v evrih**

IZKAZ POSLOVNEGA IZIDA	2010	2009
PRIHODKI		
Dotacije	32.771	26.337
Prodaja	15.505	17.538
Članarine	2.189	3.015
Drugi prihodki	149	1.359
SKUPAJ PRIHODKI	50.614	48.249
ODHODKI		
Stroški materiala	18.111	14.911
Stroški storitev	29.078	28.727
Odpisi vrednosti	2.556	3.232
Drugi odhodki	1	591
SKUPAJ ODHODKI	49.746	47.461
Davek od dohodkov	88	374
Presežek prihodkov	780	414
BILANCA STANJA NA DAN 31. 12.		
Zaloge	3.632	6.914
Terjatve	8.099	1.154
Finančne naložbe	13.500	15.500
Denar	2.397	921
SKUPAJ SREDSTVA	27.628	24.489
Društveni sklad	25.164	24.384
Kratkoročne obveznosti	2.464	105
SKUPAJ VIRI	27.628	24.489

mag. Matjaž Čepin

Poročilo predsednika nadzornega odbora Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2010

Nadzorni odbor Muzejskega društva Škofja Loka, v sestavi mag. Srečko Beričič, Peter Pokorn in mag. Miha Ješe kot predsednik, se je sestel 19. marca 2011, v prisotnosti predsednika društva mag. Aleksandra Igličarja in blagajnika mag. Matjaža Čepina.

Nadzorni odbor je pregledal vestno in natančno pripravljeno gradivo ter poslovanje društva v letu 2010. Člani nadzornega odbora so se sej izvršnega odbora redno udeleževali in tekoče spremljali njegovo delovanje. Poslovanje društva je bilo skladno s statutom in sklepi izvršnega odbora.

Muzejsko društvo Škofja Loka je v letu 2010 v celoti izpolnilo zastavljeni program. Člani izvršnega odbora so vsak na svojem področju zelo uspešno izpeljali zastavljene naloge in delovali povezano kot dobro usklajen tim.

Loški razgledi so bili ponovno izdani v predvidenem času, izdanih je bila vrsta drugih publikacij, organizirani lepo obiskani Blaznikovi večeri, uspešno se je nadaljevalo delo na zmanjšanju in pravilnemu vrednotenju zalog, prav tako uspešno finančno poslovanje pa je omogočilo realizacijo vseh predvidenih projektov.

Delovanje Muzejskega društva Škofja Loka je bilo v letu 2010 dobro organizirano in vodeno, poslovanje je bilo skladno s predpisi, dokumentacija je pregledna in lepo urejena, zato nadzorni odbor predlaga potrditev poročil delovanja Muzejskega društva Škofja Loka v letu 2010.

Nadzorni odbor ugotavlja, da so tako predsednik kakor člani izvršnega odbora v preteklem triletnem mandatnem obdobju uspešno vodili Muzejsko društvo.

Nadzorni odbor predlaga, da uvedemo podelitev priznanj članom za uspešno delo v Muzejskem društvu.

mag. Miha Ješe

Udeleženci zbora članov Muzejskega društva Škofja Loka. (foto: Aleksander Igličar)

Vsebinski program dela Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2011

IZDAJA 57. ŠTEVILKE LOŠKIH RAZGLEDOV

Predstavitve 57. številke Loških razgledov bo v torek, 14. junija 2011, v Sokolskem domu.

IZDAJA DONESKOV

V letu 2011 načrtujemo izdajo naslednjih Doneskov:

- PASIJONSKI DONESKI 2011/6, urednik Alojzij Pavel Florjančič, izid in predstavitve bo 17. marca 2011, v okviru mednarodnega znanstvenega simpozija Pasijoni v Evropi – Bogata dediščina za prihodnost,
- Vodnik FRESKANT JERNEJ IZ LOKE, urednica Mojca Ferle, glavni avtor Dušan Koman, predstavitve bo v četrtek, 22. septembra 2011,
- Vodnik PO ALEJI ZNAMENITIH LOČANOV, urednik in glavni avtor Alojzij Pavel Florjančič, predviden izid oktobra 2011,
- 40 LET PODELITVE SEVERJEVIH NAGRAD, urednik in glavni avtor Marko Črtalič, predviden izid decembra 2011.

BLAZNIKOV VEČERI:

- 25. januar 2011 (že izveden): Predstavitve knjige POZDRAV Z GORENJSKE, iz zbirke starih razglednic Gorenjskega muzeja,
- 30. marca 2011: FRESKANT JERNEJ IZ LOKE, predavatelja Dušan Koman in Janez Jocič,
- 14. junij 2011: Izid in predstavitve 57. številke LOŠKIH RAZGLEDOV,
- 22. september 2011: Izid in predstavitve vodnika FRESKANT JERNEJ IZ LOKE,
- september: Ohranjanje in varovanje kulturne dediščine,
- oktober: Blaznikov večer, posvečen slikarju Ivanu Groharju,
- november 2011: Izid in predstavitve vodnika PO ALEJI ZNAMENITIH LOČANOV.

OSTALE DEJAVNOSTI:

- digitalizacija knjig: Pavle Blaznik, ŠKOFJA LOKA IN LOŠKO GOSPOSTVO in France Planina, ŠKOFJA LOKA S POLJANSKO IN SELŠKO DOLINO ter uvrstitev v digitalno knjižnico D-lib, april 2011,
- uvedba angleških spletnih strani društva, www.mdloka.si, maj 2011,
- april 2011: razstava ilustracij Maje Šubic za knjigo Kamniti most, Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani,
- maj 2011: razstava ilustracij Maje Šubic za knjigo Kamniti most, mala razstavnica galerija Občine Škofja Loka,
- junij 2011: organizacija srečanja odbornikov muzejskih društev Škofja Loka, Železniki in Žiri,
- junij 2011: predstavitve knjig NEKOČ JE BILO JEZERO in KAMNITI MOST v Železnikih,
- september, oktober 2011: društveni izlet.

Prof. dr. Branko Berčič odlikovan z zlatim redom za zasluge

V aprilu 2010 je predsednik Republike Slovenije dr. Danilo Türk našega someščana dr. Branka Berčiča na posebni slovesnosti odlikoval z zlatim redom za zasluge za njegovo življenjsko delo na področju bibliotekarstva in literarne zgodovine.

Čeprav je rojen 12. januarja 1927, v Šmalčji vasi na Dolenjskem, se že dolga leta šteje za Ločana, saj že več kot 70 let živi v Škofji Loki. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani, tam nadaljeval študij na Filozofski fakulteti, leta 1950 končal študij

Predsednik dr. Danilo Türk izroča dr. Branku Berčiču zlati red za zasluge za njegovo življenjsko delo.
(foto: Ivo Berčič)

slavistike, leta 1965 pa bil promoviran za doktorja literarnih znanosti. Od leta 1951 je bil zaposlen v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani (NUK), najprej kot bibliotekar v rokopisni zbirki in nato kot njen vodja. Za krajši čas je postal pomočnik republiškega sekretarja za prosveto in kulturo, nato se je ponovno zaposlil v NUK kot vodja rokopisnega oddelka, v obdobju 1976–1980 je opravljal funkcijo ravnatelja te ustanove. V pedagoško dejavnost se je kot predavatelj vključil leta 1981, na takratni Pedagoški akademiji v Ljubljani, in sicer na Katedri za knjižničarstvo. Leta 1987 je bil imenovan za prvega predstojnika Oddelka za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti, leta 1991 pa za zaslužnega profesorja.

V svojem znanstvenoraziskovalnem in poklicnem udejstvovanju se je posvečal slovenski reformaciji in realizmu, razvoju knjige, tiskarstva in bibliotekarstva. Pripravil je več pomembnih faksimiliranih izdaj (s komentarjem) slovenskih protestantskih piscev. Bil je dolgoletni odbornik, tajnik in predsednik Muzejskega društva, glavni pobudnik in dolgoletni urednik Loških razgledov, zanje je pisal tudi kulturnozgodovinske prispevke in predstavil številne literate – rojake z loškega ozemlja. Za svoje delo pri Muzejskem društvu Škofa Loka je bil leta 1997 imenovan za častnega člana.

Predvsem pa je bil in je vedno človek. Na obeh strokovnih področjih so mu njegove vrline omogočile, da je uspešno reševal zastavljene naloge in v svojem delovnem okolju vedno izžareval prijetno toplino ter s svojim optimizmom spodbujal sodelavce. Takšen je bil vedno tudi pri pedagoškem delu, ki ga je opravljal vestno, strokovno kakovostno in s posebnim navdušenjem.

Veseli smo, da ga imamo v naši sredi in mu ob tej priložnosti iskreno čestitamo!

Blaznikovi večeri v letu 2010

V letu 2010 je Muzejsko društvo Škofja Loka pripravilo osem Blaznikovih večerov in tri tematske večere, ki so predstavljeni v nadaljevanju.

Četrtek, 28. januarja 2010, Galerija Franceta Miheliča, Škofja Loka **LOŠKA KASARNA V PRETEKLOSTI IN PRIHODNOSTI**

O preteklosti loške kasarne se je z njenim nekdanjim komandantom **Srečkom Tušarjem** pogovarjal **Vinko Demšar**, prihodnje načrte sta predstavila **Brane Murnik**, načelnik Upravne enote Škofja Loka, in **Jernej Prevc**, direktor občinske uprave.

Loška kasarna je bila zgrajena med leti 1928 in 1932, v zaledju nove rapalske meje med Kraljevino Jugoslavijo in Italijo. Med 2. svetovno vojno so bili v njej Nemci, po njej pa do leta 1991 vojaki JLA (Jugoslovanska ljudska armada). Tedaj je vojašnico zasedla slovenska teritorialna obramba in po odhodu JLA iz Slovenije (oktobra 1991) je prišla v last Ministrstva za obrambo, vendar v njej ni bilo več vojakov.

Srečko Tušar, ki je bil komandant loške kasarne od leta 1960 do 1965, ima za sabo zanimivo vojaško pot. Rojen je bil v Idriji, kjer je pred 2. svetovno vojno delal kot miner v idrijskem rudniku živega srebra. Minerske izkušnje so mu prišle med vojno zelo prav, saj je bil v partizanih vodja diverzantske skupine, ki je med drugim izvedla uspešen napad na vodne črpalke v idrijskem rudniku in nemško skladišče bencina v Postojnski jami. Pred koncem vojne je odšel na oficirsko šolo v Beograd, po vojni je vodil razminiranje ob slovensko-italijanski meji, kasneje pa postal komandant kasarne v Bohinjski Beli. V tem času je

Nekdanji komandant škofjeloške vojašnice
Srečko Tušar in voditelj večera Vinko Demšar.

(foto: Aleksander Igličar)

bil leta 1957 vodja velike planinske vojaške vaje v Gorskem Kotorju, ki si jo je ogledal tudi znani ruski maršal Žukov, tedanji sovjetski obrambni minister, ki mu je na koncu osebno čestital za uspešno izvedbo vaje.

Premestitve v loško kasarno ni bil vesel, saj je bila do tedaj slabo vzdrževana. Pod njegovim poveljstvom je bila kasarna praktično v celoti obnovljena. Tedaj je bilo v kasarni okrog 70 oficirjev in podoficirjev ter okrog 600 vojakov. Kasneje je bil Tušar premeščen v vojaško poveljstvo.

Četrtek, 18. marca 2010, Galerija Franceta Miheliča, Škofja Loka PREDSTAVITEV PASIJONSKIH DONESKOV 2010/5

Vsebino novih Pasijonskih doneskov je uvodoma predstavil urednik **Alojzij Pavel Florjančič**. V nadaljevanju so svoje prispevke podrobneje predstavili avtorji: kapucin **pater Robert Podgoršek**, gvardijan loškega kapucinskega samostana, **Ilija Popit**, gospodarski novinar časopisa DELO, in **Borut Gartner**, režiser Škofjeloškega pasijona 2009. Vsebina Pasijonskih doneskov 2010/5 je podrobneje predstavljena v nadaljevanju zbornika.

Četrtek, 15. aprila 2010, Galerija Franceta Miheliča, Škofja Loka PORTRET LOJZETA MALOVRHA, dolgoletnega pedagoškega delavca

Z dolgoletnim loškim pedagoškim delavcem Lojzetom Malovrhom se je pogovarjala **Milena Miklavčič**. **Lojze Malovrh**, rojen leta 1926, na Suhi pri Škofji Loki, je vse življenje deloval v pedagoškem poklicu. Začel je kot učitelj biologije in kemije na loški gimnaziji, nadaljeval na osnovni šoli, bil osem let ravnatelj loške gimnazije, pred upokojitvijo pa vodja enote Zavoda za šolstvo v Kranju. Izjemno aktiven je bil tudi v loškem družbenem življenju, saj je bil organizacijski vodja praznovanja loške tisočletnice, pobudnik in dolgoletni vodja Male Groharjeve kolonije in predsednik Sklada Staneta Severja. Leta 1958 je pred tedanjim vrtom sedanje OŠ Škofja Loka - Mesto posadil drevo prijateljstva – ginko

Moderatorica Milena Miklavčič, Lojze Malovrh ter Vida in Branko Dobravec. (foto: Aleksander Igličar)

biloba, ki še danes kraljuje pred loško Namo. Po upokojitvi je ostal in je še vedno zelo aktiven v Društvu upokojenih pedagoških delavcev Slovenije, kjer je tudi častni član. Lojze Malovrh je dolgoletni član Muzejskega društva Škofja Loka in avtor mnogih prispevkov v Loških razgledih.

Blaznikov večer smo pripravili v sodelovanju z

Gimnazijo Škofja Loka, zato je v uvodnem delu večera zapel gimnazijski pevski zbor, pod vodstvom **Ane Prevc Megušar**. Lojzeta Malovrha so pozdravili tudi **Eta Chvatal**, predsednica gorenjske sekcije Društva upokojenih pedagoških delavcev Slovenije, in bivša predsednica slovenskega društva **Vida Dobravec**. Za presenečenje večera je poskrbel njen mož **Branko Dobravec**, gledališki igralec in pevec, dolgoletni pevec ansambla Dobri znanci, ki je ob kitari zapel nekaj pesmi. Za zaključek pa sta z ženo Vido zapela rusko ljubezensko pesem, ki sta jo posvetila Lojzetu in njegovi ženi Francki.

Ponedeljek, 24. maja 2010, Sokolski dom, Škofja Loka **520-LETNICA RUDARSKIH VEZI MED ŠKOFJO LOKO IN IDRİJO**

Blaznikov večer smo pripravili v sodelovanju s Filatelističnim društvom Lovro Košir Škofja Loka, Filatelističnim društvom Idrija in Muzejskim društvom Idrija. Po uvodnih pozdravih sta v osrednjem delu večera **Ivica Kavčič** in **mag. Srečko Beričič** osvetlila stoletne rudarske vezi med Škofjo Loko in Idrijo, sprva v povezavi s taljenjem živosrebrne rude, v prejšnjem stoletju pa pri geoloških raziskavah in kasnejšem odpiranju ter delovanju Rudnika urana Žirovski vrh. Več o tem je objavljeno v posebnem poglavju tega zbornika.

Blaznikov večer sta spremljala priložnostna filatelistična razstava in kulturni program, ki so ga oblikovali **pevci Škofjeloškega okteta**, pod vodstvom **Andreja Žagarja**.

Sreda, 16. junija 2010, Sokolski dom, Škofja Loka **PREDSTAVITEV 56. ŠTEVILKE LOŠKIH RAZGLEDOV**

Vsebinsko Loških razgledov 56/2009 sta podrobneje predstavila urednica **Judita Šega** in avtor prispevka **dr. Boris Golec**, navzoče je uvodoma nagovoril loški župan Igor Draksler.

Dr. Boris Golec, sodelavec Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU in predavatelj na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, je podrobneje predstavil svoja prispevka, ki sta bila objavljena v zadnjih dveh številkah Loških razgledov. Prvi prispevek (LR 55/2008) govori o Škofjeloškem slovenskem razglasu iz leta 1590, ki je bil po naključju najden v arhivu v Münchnu. Po vsebini gre za razglas o prodaji zaplenjenega premoženja loških protestantov, po pomenu je to najstarejši slovenski uradni dokument kakšne mestne pisarne, najstarejši protireformacijski akt v slovenščini in drugi najstarejši

Urednica Loških razgledov Judita Šega v pogovoru z dr. Borisom Golcem. (foto: Aleksander Igličar)

ohranjeni javni razglas v slovenskem jeziku. V drugem prispevku (LR 56/2009) pa podrobneje proučuje slovenski prisežni poduk in obrazec iz druge polovice 17. stoletja, ki je najverjetneje nastal v Škofji Loki in je del Raspove knjige obrazcev. Slovensko uradno besedilo, ki je bilo najverjetneje zapisano po letu 1654 v Škofji Loki, je bilo v uporabi več desetletij. Izraz »Slovenska prisega« je najbrž najstarejši za takšno vrsto besedila.

V nadaljevanju večera so navzoče navdušili **člani ansambla Jaz pa ti** iz Godešiča, ki so leta 2009 praznovali 60 let delovanja. Skupino sestavljajo Ivan Igličar (harmonika), Alojz Igličar (berda), Matija Rant (klarinet) in Jože Rant (kitara). Ivan in Alojz sta brata, prav tako Matija in Jože, med seboj so bratranci. V lanskem letu so skupaj šteli okroglih 300 let. Ker je bil pobudnik ustanovitve ansambla Ivan Igličar odsoten, ga je na harmoniki zamenjal nečak Aleksander.

V slovesnem delu večera smo **Alojziju Pavlu Florjančiču** izročili **listino o imenovanju za častnega člana društva**. Utemeljitev, ki je bila objavljena v prejšnji številki Loških razgledov, je prebrala Helena Janežič, podpredsednica društva.

Torek, 19. oktobra 2010, Galerija Franceta Miheliča, Škofja Loka MED BOGOM MARSOM IN MUZAMI, pogovor z arhitektom Tonetom Mlakarjem

Z arhitektom **Tonetom Mlakarjem** se je pogovarjal **Alojzij Pavel Florjančič**. Tone Mlakar se je rodil 31. maja 1921, v Žireh. Pred vojno je obiskoval gimnazijo na Ptuj, v začetku 2. svetovne vojne je bil z družino izgnan v Srbijo, v Smederevsko Palanko, ki se je kasneje pobratila s Škofjo Loko. Ker je želel študirati, mu je nekako uspelo, da se je vrnil v Ljubljano. Kolebal je med študijem slikarstva in arhitekture, a ker v Ljubljani ni bilo Akademije za likovno umetnost, se je odločil za študij arhitekture, ki pa ga v času vojne ni mogel dokončati.

Leta 1943 se je pridružil partizanom Dolomitskega odreda in bil kmalu pre-

Arhitekt Tone Mlakar. (foto: Aleksander Igličar)

meščen v partizansko tehniko, kjer je v začetku leta 1944 opremil in poskrbel za izid prve partizanske Prešernove Zdravljice. Kasneje je bil premeščen na Primorsko, kjer je bil na Čavnu hudo ranjen v ramo in je po spletu srečnih okoliščin konec vojne dočkal v italijanski bolnišnici v Gorici. Po vojni je nekaj časa deloval v Vipavi, iz tega obdobja smo videli nekaj njegovih prekrasnih akvarelov vipavskih hiš in pokrajine.

Ponovno se je vpisal na študij

arhitekture in ga dokončal leta 1954, pri profesorju Plečniku. Med pogovorom je omenil, da je Plečnik od študentov zahteval trdo delo; ko so risali projekt, je bila šele trinajsta verzija risb primerna, da so jo dokončali s tušem. Tedaj se študentje niso zavedali, da jih je profesor tako učil veččin risanja, kar je bila izjemna popotnica za njihovo nadaljnje strokovno delo.

V začetku leta 1949 ga je Udba kot »skesanega« partizana (ni hotel vstopiti v partijo) več kot pet mesecev zaslisevala in brez jasnega razloga zadrževala v zaporih. Še v času študija je bil kot dober risar in slikar povabljen kot scenograf na Triglav film. Bil je scenograf prvega slovenskega filma *Na svoji zemlji*, prvih dveh *Kekcev*, filma *Balada o trobenti in oblaku* in še nekaterih drugih filmov.

Leta 1955 se je kot vodja operative zaposlil v novoustanovljenem loškem gradbenem podjetju Tehnik, kjer je bil zaposlen do leta 1975, ko se je upokojil. Takoj po prihodu v Tehnik je bil vključen v strokovno skupino, ki je bila zadolžena za urbanistično urejanje Škofje Loke. Skupina je bila oblikovana na pobudo takratnega župana Cvetka Kobala, v njej so bili zelo aktivni člani Muzejskega društva, v katerega se je Mlakar včlanil leta 1955.

Arhitekt Mlakar je bil avtor mnogih loških objektov, med katerimi so kinodvorana, glavna pošta ob avtobusni postaji, tovarne Odeja, Peks in Veletrgovina Loka, most od avtobusne postaje proti mestu idr.. Povedal je, da je bil most projektiran širše, a je bil zaradi strahu, da se bodo po njem vozili z motorji, zgrajen ožji. Ko je bil most lani obnovljen, ga ni nihče vprašal za mnenje; neprimerna se mu zdita ograja in marmornati tlak. V zadnjem obdobju je projektiral nov dom v uršulinskem samostanu pri Sv. Duhu. Od objektov izven Loke je izpostavil Dom na Krvavcu in mrliško vežico v Sorici, ki je bila v času socializma eden prvih poslovnih objektov pri nas.

V pogovoru je omenil tudi dve zanimivi zgodbi, povezani z mogočno baročno cerkvijo v Poljanah, ki je bila med vojno porušena. Ko je bil še študent, mu je profesor Plečnik dal načrte za obnovo in ga prosil, naj jih pokaže tedanjemu poljanskemu župniku Tavčarju, ki je načrte zavrnil. Mlakar meni, da bi bila po Plečnikovih načrtih obnovljena poljanska cerkev »druga Bogojina«, kjer je Plečnik mojstrsko nadgradil prvotno cerkev.

Druga zgodba je povezana z izgradnjo nove poljanske cerkve. Ob neki priložnosti je Mlakar slučajno listal Uradni list in v njem naletel na Zakon o cerkvah, ki je določal, da se lahko cerkve, ki so bile med vojno poškodovane, obnovijo ali na novo zgradijo. S tedanjim loškim županom Nastranom sta kmalu zatem odšla v Poljane. Poljanski »veljaki« so najprej menili, da Poljanci nove cerkve ne potrebujejo, ko pa jih je Mlakar seznanil z zakonom, so mnenje spremenili. Kmalu zatem mu je arhitekt Bitenc pripravil idejno skico za novo cerkev, ki je bila v naslednjih dveh tednih pripravljena kot celovit projekt.

Sreda, 10. novembra 2010, velika predavalnica Gimnazije Škofja Loka
PREDSTAVITEV PONATISA KNJIGE: LOJZE ZUPANC, KAMNITI
MOST

Mojca Ferle, Helena Janežič in akademska slikarka Maja Šubic so bile ob izidu knjige upravičeno zelo zadovoljne.
(foto: Aleksander Igličar)

»Pa jo spet imamo – našo zbirko pripovedk *Kamniti most!*« S temi besedami je **Helena Janežič**, urednica ponatisa knjige *Kamniti most*, pričela predstavitev njenega izida. Številne udeležence sta uvodoma nagovorila gostitelj večera **Jože Bogataj**, ravnatelj Gimnazije Škofja Loka, in **mag. Aleksander Igličar**, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka.

Vsebinsko razširjene izdaje zbirke pripovedk *Kamniti most*, ki jih je pred okrog petdesetimi leti zbral in v

knjigi izdal **Lojze Zupanc**, so v nadaljevanju obširneje predstavile avtorici **dr. Marija Stanonik** in **Mojca Ferle** ter ilustratorka **Maja Šubic**. Vsebina knjige *Kamniti most* je podrobneje predstavljena v nadaljevanju zbornika.

Večer so s tematskim glasbenim in pevskim nastopom obogatili dijaki loške gimnazije, pod mentorstvom **Ane Prevc Megušar**. Na večeru so sodelovali tudi **loški filatelisti**, ki so pripravili filatelistično razstavo, priložnostni žig in razglednico. Vsebinsko razstave je predstavil **mag. Srečko Beričič**, predsednik Filatelističnega društva Lovro Košir Škofja Loka.

Četrtek, 2. decembra 2010, Galerija Franceta Miheliča, Škofja Loka
SPOZNAJTE JAVORJE, SPOZNAJTE KOŠČEK RAJA, pogovor z dr.
Mileno Alič, avtorico knjige V ZAVETJU SVETEGA TILNA

Voditeljica Saša Pivk Avsec in avtorica knjige dr. Milena Alič. (foto: Aleksander Igličar)

Na zadnjem Blaznikovem večeru v letu 2010 smo v goste povabili gostoljubne Javorce. Na večeru sta utrip in zanimivosti vasi v župniji Javorje skozi pogovor in fotografije predstavili voditeljica **Saša Pivk Avsec** in **dr. Milena Alič**, avtorica knjige *V zavetju svetega Tilna*, ki je izšla v začetku septembra 2009, ob 300-letnici izgradnje cerkve sv. Tilna v Javorjah. V knjigi je predstavljena zgodovina javorskega področja ter delo in življe-

nje ljudi na sončni strani Blegoša, v koščku raja, kot ga radi imenujejo domačini.

Večer so z domačo pesmijo obogatili **Javorski pevci**, s svojimi stvaritvami so se predstavili javorski umetniki in rokodelci. Da so Javorci res gostoljubni, so pokazali še ob prijaznem sprejemu v narodnih nošah, še bolj pa na koncu, ko smo se ob njihovih dobrotah še dolgo zadržali v prijetnem druženju.

Poleg Blaznikovih večerov smo v letu 2010 izven Škofje Loke pripravili še tri tematske večere, in sicer:

Sreda, 23. marca 2010, Filozofska fakulteta v Ljubljani PREDSTAVITEV PESNIŠKE ZBIRKE OLIMPIJSKI VENEC

Ob svetovnem dnevu poezije smo v sodelovanju s Knjigarno Filozofske fakultete v Ljubljani v prostorih fakultete pripravili predstavitev pesniške zbirke *Olimpijski venec*, poljskega pesnika **Kazimierza Wierzyńskiego**, v prevodu **dr. Tineta Debeljaka**, ki je bil osrednja oseba, nekakšna povezovalna nit večera. Knjigo smo izdali leta 2009, ko smo dr. Tineta Debeljaka posthumno imenovali za častnega člana našega društva.

Na začetku sta navzoče pozdravila **dr. Andrej Černe**, prodekan Filozofske fakultete, in **Rafal Podborski**, kulturni ataše poljskega veleposlaništva v Ljubljani. Vsebinski del večera je pričel **mag. Aleksander Igličar**, predsednik Muzejskega društva, ki je predstavil Debeljakovo življenjsko pot in njegovo delo pri Muzejskem društvu. V nadaljevanju je polonist **dr. Nikolaj Jež** obširneje predstavil Debeljaka kot prevajalca poljske književnosti in omenil, da je bil leta 1936 kandidat za lektorja za poljski jezik na Filozofski fakulteti. Na koncu je **dr. Rozina Švent** predstavila obsežno delo pri zbiranju gradiva za Debeljakovo bibliografijo, ki je dodana v knjigi. Po njenem mnenju je Debeljak eden najbolj plodnih slovenskih literarnih ustvarjalcev.

Med udeleženci so prevladovali študentje polonistike. Večer je bil poln simbolike, saj se je Debeljak po 83. letih »vrnil« na fakulteto, kjer je diplomiral. Večera sta se udeležila Debeljakova vnuka **Mojca** in **Ivan Vomberger**, ki je nekaj dni prej postal srečni očka sina Mateja, ki je prvi Debeljakov pravnuk, rojen v Sloveniji, kar pomeni vrnitev Debeljakovih naslednikov v rodne kraje.

Petek, 16. aprila 2010, Vrh Svetih Treh Kraljev nad Žirmi SPOŠTUJMO, RAZISKUJMO NAŠO PRETEKLOST IN JO OHRANJAJMO ZA NAŠE POTOMCE

Na kulturnem večeru, ki je bil ob mesecu knjige v podružnični osnovni šoli na Vrhu Svetih Treh Kraljev, sta bili predstavljeni knjigi *Nekoč je bilo jezero* in *Ledinska kronika*, ki ju je pripravila in uredila **dr. Marija Stanonik**.

Knjigo *Nekoč je bilo jezero*, zbirko folklornih pripovedi iz Poljanske doline, je leta 2005 izdalo Muzejsko društvo Škofja Loka. Obsežen zbornik,

Ledinska kronika, je izšel leta 2009 in opisuje zgodovino krajev v župniji Ledine nad Žirmi. Osnova zbornika je zajeten zvezek *Zgodovinske črtice Ledinske župnije 1809-1907* in štirje zvezki *Ledinske kronike*, ki jih je župnik **Janez Jelenec** (1865–1926) pisal med časom svojega župnikovanja na Ledinah v letih 1897–1913.

Na večeru je **Alojzij Pavel Florjančič** predstavil delovanje našega društva.

Petek, 28. maja 2010, Spodnja Idrija **DOBRODOŠLICA SOSEDU ČEZ GRIČ**

V župnijskem domu v Spodnji Idriji smo na kulturnem večeru predstavili knjigo *Nekoč je bilo jezero*, zbirko folklornih pripovedi iz Poljanske doline, ki jo je uredila **dr. Marija Stanonik**.

Uvodoma je navzoče pozdravil gostitelj večera Cveto Svetlik, v nadaljevanju smo predstavili delovanje našega društva. V osrednjem delu večera je **dr. Marija Stanonik** podrobneje predstavila knjigo *Nekoč je bilo jezero*. Izpostavila je, da je zbiranje folklornih pripovedi iz Poljanske doline in njihovo objavo v knjigi čutila kot prijetno obvezo do njenih rodni krajev, saj je rojena v Žireh.

Dr. Marija Stanonik je predstavila tudi knjižno zbirko *Glasovi*, ki je na njeno pobudo začela izhajati leta 1988, in v kateri je bilo doslej v 37. knjigah objavljenih 12.210 folklornih pripovedi iz raznih slovenskih področij. Navzoče je nagovarjala, naj zapisujejo domače pripovedi, ki jih starejši ljudje še poznajo, da ne bodo z njihovim odhodom šle v pozabo.

Na koncu večera se je navzočim, ki so se še dolgo zadržali v prijetnem druženju, zahvalil domači župnik **Miro Marinič**.

Novosti v zbirki Doneski

O NOVIH IN STARIH PASIJONSKIH DOGNANJIH

Doneski 22

Memorabilia locopolitana 11

Pasijonski doneski 2010/5; Škofja Loka : Muzejsko društvo, Stara Loka : Lonka, 2010, 216 str.

Kakor pravi neutrudni urednik zbirke *Doneski* in njene podzbirke *Pasijonski doneski* Alojzij Pavel Florjančič – slednja je letos izšla že petič – v uredništvo ves čas prihajajo nove zanimivosti, povezane s škofjeloškim ter drugimi slovenskimi in evropskimi pasijoni. Vedno nova dognanja bogatijo naše vedenje o pasijonskih igrah in pomagajo vzdrževati pasijonsko kondicijo do naslednje škofjeloške uprizoritve; v Muzejskem društvu Škofja Loka pa se trudimo to tudi zapisati.

Osrednje mesto v tokratnem zborniku je namenjeno zadnji uprizoritvi Škofjeloškega pasijona iz leta 2009. Poleg celotnega gledališkega lista, z navedbami vseh, ki so kakorkoli sodelovali pri izvedbi, si lahko preberemo še razmišljanja odličnega in uprizoritvi srčno predanega režiserja Boruta Gartnerja. Prav tako je z zadnjo uprizoritvijo povezan prispevek na koncu publikacije, prinaša zaključno poročilo z mnogimi zanimivimi dejstvi ter uporabnimi podatki.

Veliko težo novi številki *Pasijonskih doneskov* dajeta dve pomembni deli, ki sta bili ob svojem nastanku prezrti. Prvo je diplomska

Naslovnica pete številke Pasijonskih doneskov.

(foto: Tomaž Lunder)

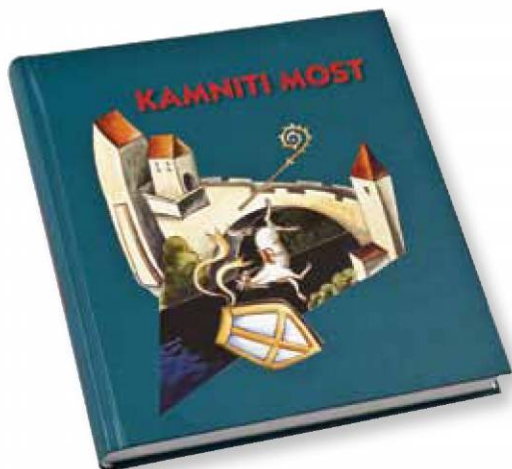
naloga kapucina patra Roberta Podgorška, ki je strnjeno védenje o nastanku pasijonskih procesij in njihovi navzočnosti na Slovenskem. Drugo pa je pred dvanajstimi leti objavljen prispevek Ilije Popita, z naslovom *Pasijoni pri nas že pred letom 1584*, ki je takrat ostal brez odmeva. Izvrsten in pregleden je tudi prispevek urednika Florjančiča, in sicer o novejših pasijonskih uprizoritvah na Slovenskem.

V poglavju *Pasijonske sledi* lahko preberemo kratko predstavitev dveh starejših prepisov pasijona ter prispevek o pasijonskih igrah, objavljen v časniku *Laibacher Zeitung* iz leta 1868. V rubriki *Pasijonski dogodki* se še enkrat sprehodimo skozi zadnjo uprizoritev in tako lažje pričakamo novo, načrtovano za leto 2015.

ZBIRKA PRIPOVEDK KAMNITI MOST SPET MED LOČANI

Doneski 23

Lojze Zupanc: Kamniti most (s predstavitvijo Zupančevega življenja in strokovno oceno njegovega dela); Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2010, 324 str.

Zbirka pripovedk Kamniti most
(foto: Tomaž Lunder)

Zbirka pripovedk s slikovitim naslovom *Kamniti most* ima za Loko in Ločane prav gotovo poseben pomen. Po skoraj 40 letih med nas spet prinaša okamnele grajske gospodične, lubniške škrate, blegoške velikane in ajdovske deklice. Ob njih smo Ločani odraščali, spoznavali domačo zgodovino in čeprav je mnogo motivov pripovedk precej spremenjenih, literariziranih ali celo prinesenih od drugod, smo jih vzeli za svoje in težko pričakovali ponovni natis.

Tokratni izdaji daje posebno težo že podnaslov – *s predstavitvijo Zupančevega življenja in strokovno oceno njegovega dela*. Z veseljem

lahko rečemo, da smo zbiralcu pripovedk in avtorju knjige Lojzetu Zupancu ure sničili dolgoletno željo po kritičnem ovrednotenju njegovega dela, kar je temeljito in strokovno opravila dr. Marija Stanonik, etnologinja in doktorica literarnih znanosti. Poleg Birollovih risb, ki so krasile prvotni dve izdaji, knjigo bogato in hudomušno nadgrajujejo ilustracije domačinke, akademske slikarke Maje Šubic. Birollove ilustracije iz prvih dveh izdaj je natančno predstavil umetnostni zgodovinar Dušan Koman.

Ne samo pripovedke, tudi Lojzeta Zupanca smo Ločani vzeli za svojega. Kot srednješolski učitelj je bil zelo priljubljen in aktiven v loških kulturni sredi, njegovo življenje in delo je v zanimivem prispevku predstavila etnologinja Mojca Ferle. Zgodovinarica in bibliotekarka Helena Janežič, hkrati tudi urednica knjige, je pripravila bibliografijo njegovih knjižnih izdaj in v slovenski periodiki objavljenih prispevkov. Knjigo je oblikovala Nives Lunder iz Studia Grad.

Knjiga je zaradi izjemnega zanimanja kmalu pošla. Ponatis je izšel ob slovenskem kulturnem prazniku, februarja 2011.

Folkloristično analizo Zupančevih predelav slovstvene folklore je za novo izdajo Kamnitega mosta pripravila dr. Marija Stanonik. (foto: Aleksander Igličar)

Društveni izlet h koreninam na Južno Tirolsko

Po uspešno organiziranih izletih, po Trubarjevi poti leta 2008 in v Idrijo 2009, se je Muzejsko društvo Škofja Loka (MD) odločilo za večji zalogaj in svoje člane povabilo na izlet v tujino. Glavna točka obiska je bilo južnotirolsko mestece Innichen, kamor je MD že potovalo leta 1967. Organizacijo tokratnega izleta je prevzel Peter Pokorn in, ob izdatni pomoči tajnice društva Mojce Ferle ter Williama Feichterja, vodje področja za kulturo na občini Innichen, izvrstno pripravil traso in točke ogleda. Že ponudba sama je toliko obetala, da je bil avtobus zaseden v treh urah po objavi novice na spletni strani!

2. oktobra 2010 smo tako ob sedmih zjutraj napolnili avtobus, ki nas je čakal na parkirišču ob Sori, in se še v mraku podali na precej dolgo vožnjo. Do prvega

Udeleženci izleta pred romansko cerkvijo sv. Korbinijana v Innichenu.

postanka blizu avstrijskega Spittala nas je večina dremala in prva jutranja kavica se je še kako prilegla. V nadaljevanju vožnje po Pustriški dolini (Pustertall) in mimo izkopenin rimskega Aguntuma sta nam Peter Pokorn in Mojca Ferle natančneje predstavila naš izlet. Naš glavni cilj – mesto Innichen v zavetju Dolomitov – je bil prav tako kakor Škofja Loka dolga stoletja v posesti freisinških škofov. Ti so prav iz omenjenega kraja in Pustriške doline naselili številne koloniste na svoje loško gospostvo in nam tako prinesli priimke, kot so Gaser, Hafner, Thaler, Gartner, Jenšterle ...

Ob poti so se na levi in desni iz megle občasno izvili značilni vrhovi Dolomitov, že pokriti s snegom, obarvano listje dreves je kazalo na pozno jesen. Premagali smo kar nekaj nadmorske višine in se za prvo malico ustavili na višini skoraj 1000 m. Še nekaj kilometrov mimo Innichena in cesta nas je pripeljala do Brunica (Brunecka), kjer smo v Dietenheimu obiskali muzej na prostem. Sonce nas je sramežljivo pozdravljalo skozi meglice, tako da smo si že v lepem vremenu ogledali okrog dvajset kmečkih domov iz 15. do 18. stoletja, z ohranjenim kmečkim orodjem, gospodinjstskimi pripomočki in pohištvom. Vsaka hiša ima svoj vrt, »gartel«, zasajen z domačimi zelišči in cveticami.

Sledila je vožnja nazaj v Innichen, kjer smo si najprej ogledali muzej o Dolomitih, predstavil pa nam ga je kar njegov ustanovitelj, raziskovalec in entuziast Michael Wachtler. Mimo gostiln s slikovitimi imeni, Pri črnem orlu, Sivem medvedu in Pri belem konjiču, smo se po lepo urejenem glavnem trgu sprehodili do najstarejše stavbe v mestu, nekdanje kašče. Ta je preurejena v mestni muzej; po njem nas je z izčrpno in zanimivo razlago popeljal dr. Egon Kuhebacher. Pokazal nam je čez 1000 let star les za tramove in podpornike, zanimiv pa je tudi kip črne Marije sedem žalosti, ki so jo nekdanj v procesiji nosili po mestu. Že zgodovinar Pavle Blaznik je zapisal, da so Soričani, potomci priseljencev iz Innichena, na vsaka tri leta romali na Južno Tirolsko in v Innichenu darovali mašo ter izročili darilo *Käfergeld*, kar naj bi jih obvarovalo pred mrčesom.

Po ogledu muzeja nam je Anton Brugger obširno predstavil umetniško-zgodovinski pomen baročne cerkve sv. Mihaela in romanske cerkve sv. Korbinijana, katere začetki segajo v leto 769, ko je bil ustanovljen benediktinski samostan, in sicer z namenom pokristjanjevanja Slovanov. Cerkev je današnjo podobo dobila v 11. in 12. stoletju in je največja romanska cerkev na celotnem nemško govorečem področju. Zanimivost cerkve je tudi starodavno rebro, ki ga tako

Najstarejša stavba v mestu je danes preurejena v muzej, ki se nahaja v neposredni sosesčini cerkve sv. Korbinijana. (foto: Aleksander Igličar)

predstavljenega najdemo le še v našem Crngrobu in v stolnici v Kölnu.

Po končanih ogledih nas je pozdravil župan Innichena Werner Tschurtschenthaler, ki se je z nami in ostalimi gostitelji sprehodil do gostilne, kjer nas je čakala večerja. Dobrote tamkajšnje kuhinje so se resnično prilegle. Gostiteljem smo se zahvalili za lep sprejem in izčrpno predstavitev mesta ter jim izročili priložnostna darila v obliki naših knjižnih izdaj.

Čakala nas je še štiriurna vožnja proti Sloveniji, vendar je hitro minila, saj smo polni lepih doživetij in novih védenj ob veseli domači pesmi ter spremljavi na kitaro še prehitro prispeli domov.

Predstavitve knjig in kronika

Izšlo je v letu 2010

Kulturna dediščina je v današnjem času področje, ki mu posvečamo vedno večjo pozornost. Globalizacija ogroža narodno in lokalno identiteto, migracije pa sprožajo željo ljudi, da se vračajo k svojim koreninam, ljudem in geografskemu prostoru, do katerega čutijo pripadnost. Zato splošne knjižnice s svojo domoznansko dejavnostjo in zbirko gradiva osvetlujejo delovanje svojega kraja in njegove okolice v preteklosti in danes ter pričajo o njegovem kulturnem utripu, hkrati pa močno vplivajo na prepoznavnost lastnega okolja.

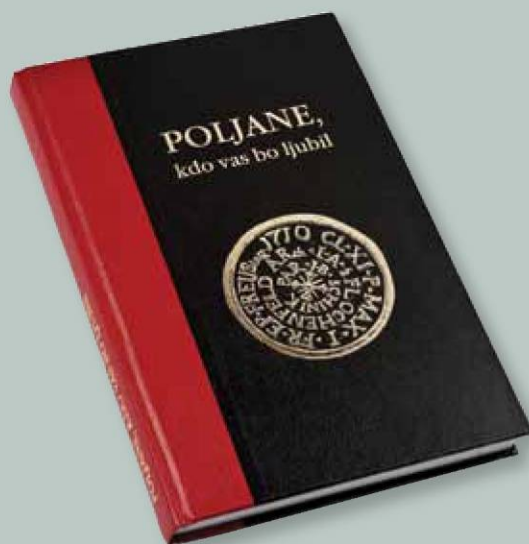
Naj predstavim nekaj knjig, ki so obogatile domoznansko zbirko Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka v letu 2010.

Poljane, kdo vas bo ljubil : spominski zbornik

Poljane nad Škofjo Loka : Župnija, 2010, 216 str.

Spominski zbornik na dobrih 200 straneh predstavlja zgodovino župnije Poljane in njen pomen v poljanskem prostoru, posebno pozornost pa posveča porušeni baročni cerkvi sv. Martina. Letos je namreč minilo 300 let od postavitve posvetilnega temeljnega kamna te izjemne arhitekturne mojstrovine, ki jo nekateri primerjajo celo z ljubljansko stolnico.

Zbornik so s svojimi prispevki sooblikovali Andrej Šubic, Peter Hawlina, Alojzij Pavel Florjančič, umetnostna zgodovinarica Bernarda Jesenko Filipič, župnik Jože Stržaj ter arheologa Matic Brenk in Alenka

Ramšak. Tekst dopolnjujejo številne fotografije in posnetki zgodovinskih dokumentov, ovoj knjige krasi odtis medaljona; to je eden izmed treh medaljonov, ki so jih našli med arheološkimi izkopavanji območja, kjer je do leta 1954 stala župnijska cerkev.

Prvi prispevek zbornika sega daleč v zgodovino in govori o naselitvi Poljanske doline, s poudarkom na sedanjem ozemlju župnije Poljane. Povzet je po knjigi Pavla Blaznika *»Kolonizacija Poljanske doline«*, iz leta 1938. Prvič o Poljanski dolini piše listina iz leta 973, ko je kralj Oton II. freisinškemu škofu Abrahamu daroval obsežno ozemlje okrog Škofje Loke. S tem se je začela doba intenzivne kolonizacije poljanskega ozemlja. Freisinški škof je to področje poselil s kmečkim prebivalstvom, ki je bilo večinoma slovensko govoreče, z delno nemško primesjo, in je prihajalo s Koroške. Področje Poljanske doline je bilo strateško pomembno, saj je skozenj vodila trgovska pot iz Štajerske preko Kamnika, Škofje Loke in naprej čez Cerkno in preko Žirov v Furlanijo. Sočasno s kolonizacijo se je vzpostavila mreža lokalnih cerkva, s pračrno v Stari Loki na čelu. Navezanost poljanske župnije na Faro je trajala več kot 800 let, kljub temu, da so Poljane postale samostojna župnija že leta 1417 in bile vse od časa freisinškega gospostva osrednje naselje, in sicer s cerkvenimi in upravnimi funkcijami za Poljansko dolino.

Rdeča nit zbornika je baročna cerkev sv. Martina, ki so jo začeli graditi v začetku 18. stoletja, po načrtih znamenitega domačega gradbenika Gregorja Mačka. Cerkev je imela romansko in gotsko predhodnico, vse tri pa so stale na istem mestu, kar potrjujejo arheološka izkopavanja v letih 2008 in 2009. Mačkova cerkev je bila primer ambiciozne baročne arhitekture, z zanimivo izvedeno dnevno osvetlitvijo. Dolga je bila 44 metrov, široka 24, ladja je bila visoka 28 metrov, zvonik pa kar 50 metrov. Odlično cerkveno opremo potrjuje pet lesenih oltarjev iz delavnice Štefana Šubica, številne slike in velike orgle bratov Zupan, z 22 registri. V svoji zgodovini je doživela več katastrof, od požarov do poplav, dokler je leta 1944 niso močno poškodovali partizani. Po vojni si je za njeno obnovo močno prizadeval takratni župnik Matevž Tavčar, a zaman. Kljub že izdelanim načrtom za obnovo cerkve in naslavljanju prošenj na maršala Tita, je takratna oblast zahtevala, da se leta 1954 cerkev v celoti poruši. Na njenem mestu so zrastle trije borčevski spomeniki. Nova cerkev se je zgradila v Predmostu, na poplavnem območju Poljanske Sore, in arhitekturno predstavlja sintezo modernističnih, tradicionalnih in na Plečnikovo slogovno govorico vezanih sestavin. V njej je našlo svoje mesto nekaj kipov in dve sliki iz porušene cerkve. Zbornik prinaša tudi podroben arhitekturni oris ostalih sedmih cerkva, ki spadajo pod območje sedanje župnije Poljane. Vse stojijo samotno na vzpetinah in pomolih nad vasm.

Zbornik vsebuje tudi oris delovanje župnika Jerneja Ramoveša v Poljanski župniji, v letih od 1875 do 1920, ki je veliko energije vložil v obnovo in popravilo cerkve, opravljal pa je tudi delo učitelja in kasneje krajevnega šolskega nadzornika.

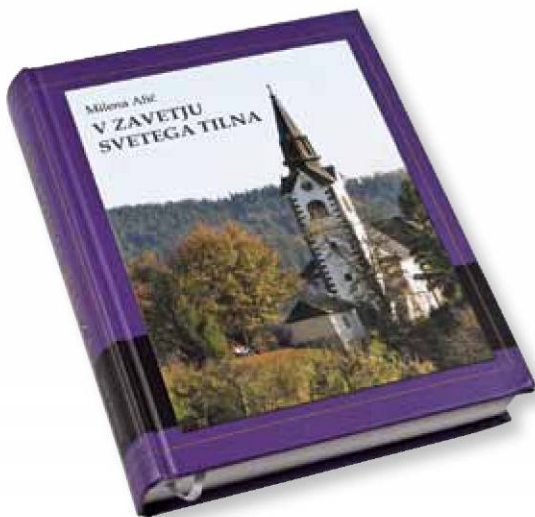
Alič, Milena:

V zavetju svetega Tilna : kronika župnije Javorje nad Škofjo Loko ob 300-letnici posvetitve župnijske cerkve

Javorje : Župnijski urad, 2010, 456 str.

Podobno kot Poljane so tudi Javorje letos praznovala tristoletnico posvetitve župnijske cerkve in ob tej priložnosti izdale kroniko župnije, ki jo je sestavila dr. Milena Alič iz Murav. Knjiga je nastala na pobudo Turističnega društva Javorje. Avtorica je gradivo črpala v Nadškofijskem arhivu Ljubljana, v arhivu župnij Javorje in Poljane ter v zgodovinskih knjigah in elektronsko dostopnih virih. Delo je slikovno bogato opremljeno s fotografijami naravne in kulturne dediščine, posnetki dokumentov ter raznimi preglednicami. Veliko starih fotografij so prispevali krajan iz svojih zbirk. Pred seboj nimamo »suhoparnega podatkovnika, ampak knjigo, ki potegne s slikami in zanimivimi zgodbami, obenem pa ponudi tudi dovolj preverjenih zgodovinskih podatkov, da lahko služi kot zanimivo branje sedanjim krajanom in zainteresiranim bralcem, našim potomcem in izseljencem pa tudi kot verodostojen dokument o domačih koreninah«, pravi Aličeva v predgovoru.

Ime kraja naj bi bilo povezano z drevesom javor ali jesen. Na začetku kronika prinaša regionalno - geografski opis sedanje župnije Javorje, ki se ozemeljsko pokriva s krajevno skupnostjo Javorje in vključuje naslednja naselja: Četena in Gorenja Ravan, Dolenčice, Dolenja in Gorenja Žetina, Jarčje in Krivo Brdo, Javorje, Mlaka nad Lušo, Murave, Podvrh in Zapreval. Predstavljene so cerkve v župniji: tako župnijska cerkev sv. Tilna oziroma Egidija v Javorjah kot tudi podružnični cerkvi v Četeni Ravni in na Jarčjem Brdu ter kapelice, znamenja in križi iz cele župnije. Sledi kronološki zgodovinski oris s pomembnimi mejniki, v katerem med drugim zvemo, da so prvi prebivalci naselili Javorje in okolico že v pred slovanski dobi, o čemer pričajo ostanki pred slovanskih naselbin, cevi rimskega vodovoda v Javorjah in tudi krajevna imena. Leta 1899 je kraj dobil telegraf, 1895 doživel velikonočni potres, 1917 sušo, 1918 špansko gripo, leta 1970 je bila otvoritev zimskoturističnega centra Stari vrh ... Predstavljeni so duhovniki, ki so delovali v župniji od ustanovitve vikariata (1764) dalje, duhovni in redovni poklici ter zgodbe in spomini nekaterih izmed njih. Naslednje poglavje je posvečeno ose-

bam, ki so s svojim delovanjem na različnih področjih pustile pečat v kraju. Naj omenim slavista Gregorja Kreka, ki je bil raziskovalec slovanske slovstvene folklore in utemeljitelj slavistike na Univerzi v Gradcu, pa svetovno znanega slikarja Antona Azbeta iz Dolenčic, pripovednico Anico Gartner, zbiralca slovstvene folklore Janeza Dolenca, slikarja in kiparja samouka Petra Jovanoviča iz Dolenje Žetine ter izdelovalko cvetja iz krep papirja Marijo Rupar. Objavljene so tudi pridige za posebne priložnosti iz zapuščine župnika Štefana Trevna, iz začetka šestdesetih let prejšnjega stoletja. Zadnji del knjige prinaša zgodovinske pripovedi, utrinke in zgodbe iz življenja v fari ter nekaj pesmi.

Kronika je izšla v 350 izvodih. Zaradi izjemnega zanimanja je bila že ponatisnjena.

Leben Seljak, Petra in Demšar, Alojz:

Knjiga hiš na Žirovskem : naselja, hiše in njihovi lastniki na ozemlju predjožefinske župnije Žiri pred letom 1900

Ljubljana : Pegaz International, 2010, 478 str.

V Knjižnici Žirovskega občasnika je izšla znanstvena monografija, ki je za Žirovsko izjemen domoznanski dokument. Pri njenem nastanku so se antropologinji Petri Leben Seljak pridružili doktor kemije Alojz Demšar in ekipa, ki že vrsto let sodeluje pri izdaji Žirovskega občasnika (urednik Miha Naglič, oblikovalec Stane Kosmač ...). Po Knjigi hiš v Škofji Loki dr. Franceta Štukla so tudi Žiri dobile popis hiš in njihovih lastnikov, v besedi in sliki, vendar za precej daljše obdobje: od leta 1500 do 1900. Pojem Žirovsko označuje ozemlje, ki je bistveno večje od današnje Občine Žiri. Zajema ozemlje predjožefinske župnije Žiri, ki je

obsegala župnije Žiri, Vrh Svetih Treh Kraljev, Zavratac in Ledine oziroma žirovski in hlevnovrški urad loškega gospostva freisinških škofov.

Avtorja sta podatke črpala v arhivskih virih: urbarjih loškega gospostva, cerkvenih urbarjih in popisih družin (Status animarum), različnih zemljiških katastrih, zemljiški knjigi, matičnih knjigah in popisih prebivalstva ter v že objavljeni literaturi (dela P. Blaznika, F. Kosa, F. Planine, F. Štukla, M. Stanonik). Obsežna monografija velikega formata (21 x 30 cm), v barvnem tisku in italijanski vezavi, ima na 478 straneh 200 barvnih in črno-belih slik oseb, hiš in naselij, med njimi

tudi zračne posnetke trenutnega stanja ter posnetke starih dokumentov.

Knjiga na kratko predstavi zgodovinski pregled dogajanja na žirovskem ozemlju, od njegove poselitve dalje do 19. stoletja, in njegov upravni razvoj. Sledi podrobna predstavitev nastanka in razvoja posamezne vasi, z opisom cerkve, če jo je ta seveda imela, nato pa popis vsake hiše v vasi. Zabeležena je zgodovina 905 hiš iz 40 naselij, za 120 najstarejših med njimi od leta 1500 dalje, ko so bili v loški urbar prvič vpisani priimki njihovih lastnikov. Za vsako hišo so navedene vse hišne številke, ki jih je ta nosila v zgodovini, njeni lastniki in domače ime. Posebno poglavje je namenjeno žirovskim županom in obrtnikom. Med slednjimi so prevladovali kovači, usnarji, čevljarji, platnarji, tkalci in krojači. Zvemo, katera hiša je imela v lasti mlin ali krčmo. Dodano je kazalo priimkov, kjer so pri vsakem od 540 priimkov navedene hišne številke, pri katerih je priimek omenjen. Še danes so prisotni priimki, ki so bili živi že leta 1500, kar kaže na to, da se domačini niso preveč mešali s priseljenci. Na koncu knjige je še seznam hišnih števil.

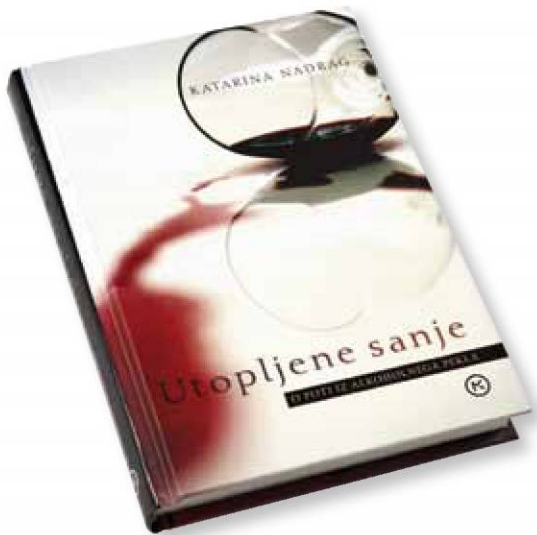
Nadrag, Katarina:

Utopljene sanje : o poti iz alkoholnega pekla

Ljubljana : Mladinska knjiga, 2010, 257 str.

Knjiga je pretresljiva osebna izpoved o travmatičnem otroštvu, ki je zaznamovalo dobršen del življenja mlade ženske in je bilo zanjo skoraj usodno. Katarina Nadrag je otroštvo preživela v Škofji Loki. Njena starša, predvsem oče, sta se vdajala alkoholu, medtem ko je sama skušala čim bolj skrbeti za mlajšega brata in sestro. Katarina se je pred vsakodnevnimi prepiri, pretepanji in vpitjem zatekala v svoj sanjski svet, njeno telo pa je bilo stalno budno na preži. Počutila se je krivo za vse težave v družini. V knjižnici je zamažala literaturo o otrocih alkoholikov, v kateri bi odkrila vsaj nekaj, kar bi njenemu trpljenju dalo smisel in ji pokazalo izhod. Obljubila si je, da bo, če se le reši neznosne stiske, o ukradenem otroštvu v družini alkoholikov nekoč spregovorila sama.

Ko je pri njenih enajstih letih oče odšel na zdravljenje, se trpljenje v družini ni končalo. Alkoholno omamo so zamenjale druge odvisnosti: obsedenost z zdravim načinom življenja in verski fanatizem. Očetu je morala slediti vsa družina. V

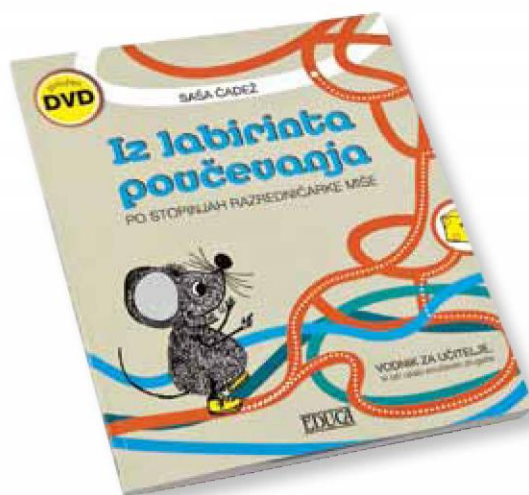
šoli je bilo dekle neuspešno, zato je že kmalu začelo delati. Na težko pričakovani osemnajsti rojstni dan je s hudo pljučnico odšla od doma. Preživela je posilstvo, psihiatrično zdravljenje, resen poskus samomora, dokler ni srečala sedanjega moža, ki ji je odprl vrata iz pekla; njemu je knjigo tudi posvetila. Po poroki se je preselila na možev dom v Železnike, kjer sta si ustvarila družino. Kljub temu njenih težav ni bilo konec, saj jo je telo vse pogostejše opominjalo na prestando trpljenje. Doživljala je napade panike in tesnobe, telo se ji je treslo v krčih, oblival jo je mrzel pot. Pomoč je iskala pri zdravnikih, psihiatrjih, v alternativnem zdravljenju, a spoznala, da terapeuti še vedno ne znajo drugače pomagati ljudem v podobni stiski, kot da jim predpišejo kopico tablet. Vključila se je v skupino za samopomoč, kjer je po intenzivnem terapevtskem vodenju podoživela grozo iz otroštva. Naučila se je tehnik, s katerimi za silo obvlada svoje telo. Z možem sta tri leta obiskovala tudi zakonsko šolo, pod vodstvom imago terapevte.

Danes Katarina Nadrag z družino živi v Železnikih in je mati dveh najstnikov. Ukvarja se z masažo in refleksoterapijo in je neutrudna raziskovalka človeških globlin. Vlasta Nussdorfer, predsednica Belega obroča Slovenije, v predgovoru meni, da je Katarinina življenjska zgodba *»boljša in prepričljivejša od slehernega učbenika strokovnjaka in bi jo morali uvrstiti kot obvezno čtivo v srednjo šolo, ko mladina brezglavo išče srečo in uteho v opojnih snoveh. Hkrati bi jo morali prebrati tudi vsi bodoči starši, saj spočeto bitje potrebuje oba: mater in očeta, zdrava in trezna, ljubeča, poštena in samozavestna.«*

Čadež, Saša:

Iz labirinta poučevanja : po stopinjah razredničarke Miše : vodnik za učitelje, ki (si) upajo poučevati drugače

Nova Gorica : Educa, Melior, 2010, 111 str.

»Nabiranje izkušenj vseh vrst in učenje iz napak sta poti do kvalitetnega znanja in napredka« – to so misli razredničarke Miše oziroma učiteljice razrednega pouka in podravnaateljice na OŠ Škofja Loka - Mesto Saše Čadež, avtorice priročnika o drugačnem poučevanju. Avtorica živi v Škofji Loki in se v zadnjem času največ ukvarja z uporabo računalnika pri pouku. Je ena od skrbnikov spletnega portala Učiteljska.net in aktivno sodeluje na forumu Spletna zbornica v razdelku Vzponi in polomi razredničarke Miše. Vključuje se v različne

projekte in skupaj z ostalimi kolegi v razvojnih timih neprestano išče nove izzive in poti v poučevanju.

Ko je Saša Čadež ugotovila, da ji ob obilici šolskega dela zmanjkuje časa zase in družino, se je odločila, da je skrajni čas, da spremeni utečene vzorce poučevanja, da bo spet z veseljem hodila v šolo in pri svojem delu uživala. Frontalen pouk je zamenjala s samostojnim delom učencev, ki s pomočjo različnih virov, iskanjem podatkov, raziskovanjem in sodelovalnega učenja poiščejo lastno pot do znanja. Svojo vlogo posredovalca znanja je zamenjala z vlogo organizatorja pouka in motivatorja, ki skuša učence usposobiti za čim bolj samostojno in učinkovito učenje. To jo sili v vodenje pouka z aktivnimi metodami dela, saj mora ustvariti take pogoje, da učence pri delu lahko opazuje. Uvedla je tudi tedensko preverjanje znanja, s katerim navaja učence na sprotno učenje, hkrati pa je obojim v informacijo, katere vsebine je treba še utrjevati, poglobiti. V nadaljevanju priročnika avtorica spregovori še o formativnem spremljanju učenčevega napredka. Z njim učitelj spremlja učenca skozi celoten proces pridobivanja znanja. Poudari pomen povratnih informacij, potrebo po sodelovanju s starši, spregovori o digitalni pismenosti. Učitelji so dolžni učence usposobiti za delo z računalnikom in jih spodbujati, da pri učenju uporabljajo spletne učilnice, spletno pošto in e-gradiva. Posebno poglavje knjige opisuje sodelovalno učenje, pri katerem se učenci za dosego skupnega cilja učijo v manjših skupinah, a hkrati ohranjajo individualno odgovornost za rezultate.

Priročniku je priložen DVD, na katerem so shranjene vse priloge s konkretnimi primeri, ki jih vodnik predstavlja. Učitelji jih lahko prenesejo na svoj računalnik in uporabijo pri svojem delu.

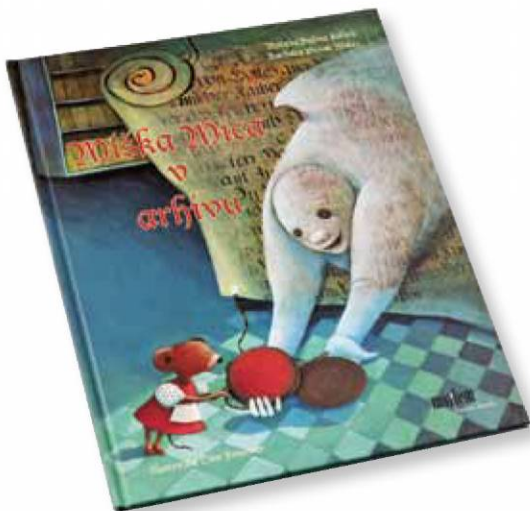
Budna Kodrič, Nataša in Pešak Mikec, Barbara:

Miška Mica v arhivu

Preserje : Morfem, 2010, 21 str.

Avtorici te poučne slikanice za otroke sta zaposleni v Zgodovinskem arhivu Ljubljana in sta z njo želeli mladim bralcem na mikaven način približati arhiv in njegovo dejavnost. Nataša Budna Kodrič prihaja iz Virmaš, zato je njena knjiga uvrščena v domoznansko zbirko knjižnice.

Zgodba govori o radovedni miški Mici, ki se z grajskega hriba ponesreči zvali v zgradbo arhiva in tam sreča arhivskega duhca Ferdija, ki jo vodi po

arhivskih prostorih. Radovedni miški razkaže arhivsko skladišče in stvari, ki so tam shranjene. Med razlago jo popelje v arhivsko čitalnico in jo na koncu za njeno potrpežljivost nagradi z dvema piškotoma. Otroci skozi zgodbo spoznavajo nove pojme, kot so dokument, listina, pečat, inicialka, gotica, mikrofilm, arhivski popis idr.. Ti pojmi so v slikanici poudarjeni, v obliki slovarčka pa še posebej razloženi na zadnji strani. Na spojnih listih si otroci lahko ogledajo posnetek prave listine in pečata.

Slikanica je izšla v povečanem A4 formatu. Ilustracije zanjo je prispevala Tina Brinovar.

Končujem z lepo mislijo Penelope Fitzgerald, priznane angleške pisateljice iz druge polovice prejšnjega stoletja, ki pravi: *»Dobra knjiga je dragocena življenjska kri izmojstrenega uma, balzamirana in očuvana kot zaklad, da bi bila v dediščino naslednjim rodovom, in zategadelj nedvomno sodi med osnovne življenjske potrebščine.«*

Kronika občin Škofja Loka, Železniki, Žiri in Gorenja vas-Poljane

(od 1. januarja do 31. decembra 2010)

- 10. januarja 2010** – v Dražgošah je bila spominska slovesnost ob 68-letnici Dražgoške bitke. Na 53. slovesnosti je spregovorila, kot prva ženska doslej, ministrica Katarina Kresal; v kulturnem programu so nastopili dramski igralec Aleksander Valič, pesnik Tone Pavček in harmonikarski orkester iz Železnikov. Med številnimi pohodniki so bili tudi udeleženci nočnih pohodov – 31. spominskega pohoda Po poti Cankarjevega bataljona s Pasje ravni in 11. rekreativnega pohoda Železniki-Ratitovec-Dražgoše.
- 15. januarja** – v dvorani Župnijskega doma v Žirih so predstavili knjigo *Ledinska kronika*, ki jo je leta 1897 začel pisati tedanji župnik Janez Jelenc. Knjigo so dopolnili tudi z zapisi o kasnejših časih ter komentarji za posamezne vsebine in obdobja. Kroniko so predstavili dr. Marija Stanonik, Anica Govekar in Janez Kavčič. Nastopil je Cerkevni mešani pevski zbor Anton Jobst iz Žirov in gostje iz Ledin.
- 16. januarja** – v Kulturnem domu Reteče je bil že 19. ponovoletni koncert tamburaške skupine Bisernica, nastopili so še Trio Quartet iz Škofje Loke in Folklorna skupina Sava iz Kranja.
- 21. januarja** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli razstavo likovnih del puštalskih umetnikov, z naslovom Puštalci v Loki.
- v Mali galeriji Občine Škofja Loka so odprli razstavo pirografike na furnirju, avtorja Matevža Maretiča, iz cikla Vertikale. Nastopil je Moški pevski zbor Škofja Loka, pod vodstvom Katarine Trdin.
- 30. januarja** – v Škofji Loki je bilo 11. mednarodno tekmovanje v smučanju po starem v organizaciji Društva Rovtarji Smučanje po starem Škofja Loka. Najprej je bila parada stare opreme po Mestnem trgu, nato tekmovanje pod Loškim gradom, v 12. smučarskih kategorijah, prvič tudi v skokih.
- 2. februarja** – med udeleženci zimskih olimpijskih iger v kanadskem Vancouvru so bili tudi trije iz naših krajev – smučarka prostega sloga Nina Bednarik, alpski smučar Matic Skube in skakalec Peter Prevc, ki je na mali skakalnici dosegel 7. mesto.
- V Tinjah na avstrijskem Koroškem so odprli fotografsko razstavo Škofjeloški pasijon, avtorja Petra Pokorna. V kulturnem programu je pel mešani pevski zbor s Sel, ki je s Škofjo Loko pobratena občina. Razstavo so si

- v letu 2010 lahko ogledali tudi v madžarskem Pecu in japonskem Kyotu.
3. **februarja** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila osrednja občinska prireditev ob slovenskem kulturnem prazniku, v organizaciji občine in Vrtca Škofja Loka.
 4. **februarja** – osrednja proslava Občine Gorenja vas-Poljane ob slovenskem kulturnem prazniku je bila v kulturnem domu v Poljanah, pod naslovom *Pel bom zoro, pel bom zarjo*. 5. februarja je bila še krajevna prireditev v kulturni dvorani na Sovodnju.
 6. **februarja** – v dvorani DPD Svoboda Žiri je nastopil Moški pevski zbor Alpina Žiri s slovenskimi ljudskimi pesmimi, v priredbi Alda Kumarja in žirovskega rojaka Davida Beoviča, program je povezoval dramski igralec Janez Škof.
 9. **februarja** – za Kamnitnikom je bila žalna slovesnost za petdesetimi talci iz leta 1944. Ob kulturnem programu sta spregovorila Lidija Goljat Prelogar in dekan dr. Alojzij Snoj.
 11. **februarja** – Loški muzej je v Galeriji Loškega muzeja odprl dokumentarno razstavo *Muzejsko delo kot ogledalo časa*, ki prikazuje delo muzeja v zadnjih petih letih.
 17. **februarja** – v Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja v Miheličevi galeriji v Kašči je bil pogovor s pesnikom, dramatikom, piscem radijskih iger, piscem za otroke, prevajalcem in Prešernovim nagrajencem Milanom Jesihom.
 19. **februarja** – v kulturnem domu pri Sv. Duhu so predstavili Linhartovo komedijo *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*, v režiji Matije Milčinskega.
 20. **februarja** – Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka je v Miheličevi galeriji v Kašči pripravilo projekcijo slik iz petih pasijonskih romanj, sledil je občni zbor društva.
 23. **februarja** – v Mali galeriji Občine Škofja Loka so odprli razstavo puštalskih likovnih ustvarjalcev Irene Marc, Agate Pavlovec, Mojce Pintar, Irene Šuštar in Avgusta Babnika. V kulturnem programu je nastopil Godalni orkester Glasbene šole Škofja Loka.
 24. **februarja** – v Miheličevi galeriji v Kašči je Antonija Jelenc predstavila knjigo *Pozdravi od blizu in daleč*, pripoved razglednic o veterinarju Antonu Slivniku, o Čebularjevi družini in času okoli leta 1900.
 - v Kristalni dvorani Sokolskega doma je gostoval koncertni zbor Carmina Slovenica, pod vodstvom Karmine Šilec.
 26. **februarja** – na Mestnem trgu so slovesno odprli 35. Pokal Loka, najbolj uveljavljeno mednarodno smučarsko tekmovanje za dečke in deklice, med 11. in 15. letom starosti, pri nas. Tekmovanja v slalomu in veleslalomu so bila na Starem vrhu; udeležili so se jih mladi smučarji iz 33 držav. Ekipno je zmagala Slovenija, dvakratni zmagovalec med 12-letniki je bil Luka Križaj iz Škofje Loke.
 27. **februarja** – 2. mednarodni cikel koncertov Škofja Loka 2010 se je pričel na Loškem odru, s koncertom skupine Wariki z bobni taiko in Otroci ritmov Glasbene šole Škofja Loka. Nadaljeval se je v Sokolskem domu, kjer je 5. marca nastopal Instrumentalni ansambel Aeternum, 6. marca Komorni zbor Aeternum, z gosti iz Salzburga, 13. marca mladinski orkester iz Carlowa na Irskem in loški godalni orkester Arseia ter 26. marca kopenhagenski deklški zbor Sankt Annae Pigeor in Komorni zbor Megaron iz Ljubljane.
- V **februarju** je bila med letošnjimi dobitniki priznanj Blaža Kumerdeja, ki jih Zavod za šolstvo podeljuje za odlično partnerstvo pri razvoju in uvajanju novosti v vzgojnoizobraževalnih ustanovah, tudi Osnovna šola Jela

Janežiča iz Škofje Loke.

4. **marca** – v Galeriji Mreža pri MKC Rdeča ostriga so odprli fotografsko razstavo Nejca Pajerja.
5. **marca** – v kulturnem domu pri Sv. Duhu so pripravili komedijo Toneta Partljiča Čaj za dve.
 - v dvorani DPD Svoboda v Žireh je Turistično društvo Žiri pripravilo potopisno predavanje Z nahrbtnikom po Armeniji, Karabahu in Gruziji; predavala sta Vlasta Pečelin in Aljoša Kržišnik. Po predavanju je bil občni zbor društva.
9. **marca** – v Galeriji v poslopju flamske vlade v Bruslju so odprli razstavo slik akademskega slikarja Franca Novinca z Godešiča, Oaze prvobitnosti. Ob odprtju razstave so spregovorili Jana Mlakar, direktorica Loškega muzeja, Kris Pecters, predsednik flamske vlade, in Anita Pipan, slovenska ambasadorica v Belgiji.
10. **marca** – na Sredinem večeru v Kašči je dr. France Štukl predaval o škofjeloških predmetjih.
11. **marca** – Turistično društvo Železniki je pripravilo etnografsko prireditev Luč v vodo.
12. **marca** – v vhodni avli Sokolskega doma so odprli fotografsko razstavo Škofjeloški pasijon 2009.
 - Gledališka skupina DPD Svoboda Žiri je pripravila premiero komedije v treh dejanjih Vinka Möderndorferja, Vaja zbora, v režiji Nadje Strajnar-Zadnik.
14. **marca** – v organizaciji Občine Škofja Loka in LTO Blegoš je bil v cerkvi sv. Jurija v Stari Loki slavnostni koncert pasijonske glasbe ob izidu glasbene zloženke, avtorjev dr. Andreja Missona in prof. Toneta Potočnika. Nastopali so glasbeniki instrumentalisti, pevci solisti in pevski zbori, ki so sodelovali v pasijonski predstavi leta 2009. Krstno orgelsko izvedbo Pasijonskega preludija, skladatelja Andreja

Missona, je odigral Klemen Karlin.

17. **marca** – v Frankovem naselju so odprli novo športno dvorano Trata. Dvorana bo temeljito izboljšala pogoje za šolsko in ostalo športno-rekreacijsko vadbo v različnih klubih in društvih. Gradnja energetskega varčnega objekta, ki na tribunah lahko sprejme 500 gledalcev, in izgradnja dveh dodatnih učilnic pri OŠ Cvetka Golarja je znašala dobrih 5 milijonov evrov. Nova dvorana bo osrednji prireditveni prostor za razne družabne in kulturne dogodke v soseski.
24. **marca** – v Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja v Kašči se je Marko Črtalič pogovarjal z br. Štefanom Kožuhom, provincialom slovenskih kapucinov, na temo Največ, kar smem, ali najmanj, kar potrebujem?
 - na Grencu so odprli velik trgovski center, v katerem so Merkur, Tuš in Gorenjska banka. Prodajnih in drugih površin je 14 000 m², zaposlitev je dobilo 70 delavcev.
25. **marca** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli razstavo slik akademske slikarke Agate Pavlovec, Zastrti.
 - ob 42. mednarodnem srečanju pisateljev na Bledu je Knjižnica Ivana Tavčarja v Miheličevi galeriji v Kašči pripravila literarni večer z naslovom Pen.
1. **aprila** – Rotary club Škofja Loka in Knjižnica Ivana Tavčarja sta v Miheličevi galeriji v Kašči pripravila pogovor z loškimi olimpijci Natašo Bokal, Borisom Strelom in Maticem Skubetom, pogovor je vodil Viktor Žakelj.
7. **aprila** – v Sredinem večeru v Miheličevi galeriji v Kašči so predstavili knjigo mag. Stanislava Bahorja Skriti zakladi, predstavili so pisno dediščino samostanskih in cerkvenih knjižnic v Sloveniji.
8. **aprila** – v Galeriji ZDSLU v Ljubljani so odprli razstavo Ločanke Agate Pavlovec, Madeži.

- v krajevni knjižnici v Žireh je bilo zgodovinsko-sociološko predavanje Marka Ogrisa, Potovanje po času – Stari Egipt.
- 9. aprila** – v Galeriji Sokolskega doma na Mestnem trgu so odprli razstavo Kipi in slike kiparja in multimedijskega umetnika Damijana Kracine in slikarja Vladimirja Lebna. Ob odprtju razstave je pela sopranistka Irena Preda.
- 10. aprila** – Žirovski planinci so pripravili šestdeseti občni zbor Planinskega društva Žiri in ga popestrili s prikazom diapozitivov o vzponu na Grossvenediger.
- 14. aprila** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu se je s koncertom Ljubezen – poroka – smrt zaključila prva sezona koncertnega Kristalnega abonmaja. Glasbo skladateljev Brahmsa, Kodalyja, Wolfa in Dvořaka so predstavili sedanjí in nekdanji študenti Mozartcuma iz Salzburga: sopranistka Esther Kretzinger, ob spremljavi pianista Andreja Hovrina, in instrumentalni trio, v sestavi Moises dos Santos – violina, Gabriel Cupsinar – rog in Mario El Fakih – klavir. Idejna zasnova večera je bila v rokah dr. Michaela Malkiewiczza, sodelovala sta še pripovedovalka Ljoba Jenčé in fotografinja Jana Jocif.
- 17. aprila** – tudi na Škofjeloškem je potekala vseslovenska akcija Očistimo Slovenijo v enem dnevu, koordinatorka za loško območje je bila Lea Mlakar. Akcije se je udeležilo okoli 3 500 občanov.
- 18. aprila** – na 21. slovenskem zborovskem tekmovanju Naša pesem 2010 so zlato plaketo prejele Grudnove šmigle iz Železnikov.
- 21. aprila** – v Sredinem večeru v Miheličevi galeriji v Kašči je ob 23. aprilu, dnevu knjige, publicist Miha Naglič gostil dr. Lojzeta Gostišo, ob predstavitvi knjižne zbirke Iconotheca Valvasoriana.
- v Kristalni dvorani Sokolskega doma v Škofji Loki je potekalo 36. srečanje Glasbenih šol Gorenjske in zamejstva: Kranja, Radovljice, Tržiča, Jesenic in Škofje Loke ter Glasbene šole Tomaž Holmar iz Kanalske doline v Italiji in Glasbene šole iz Celovca.
- 23. aprila** – v Kristalni dvorani Sokolskega doma na Mestnem trgu je bil ob dnevu upora proti okupatorju koncert Partizanskega pevskega zbora, slavnostni govornik je bil mag. Blaž Kavčič.
- v Žireh so se pričeli 4. slovenski klekljarski dnevi, v organizaciji Klekljarskega društva Cvetke Žiri. Izdali so knjigo Evropa v čipki in pripravili razstavo grbov in zastav držav Evropske unije v čipkah ter 30. aprila še literarni natečaj na temo Poezija bele nitke. Osrednji dan festivala je bilo tekmovanje v klekljanju, 2. maja, tekmovalo je 16 tekmovalk, zmagala je Anica Lapanja iz Šebrelj.
- 24. aprila** – Občina Železniki in Javni zavod Ratitovec sta pripravila tradicionalno slovesnost s podelitvijo občinskih priznanj zaslužnim športnikom, športnim delavcem in športnim društvom. Prejeli so jih: Rokometni klub Alples ob 50-letnici delovanja, Leopold Nastran in Filip Gartner za 40-letno delo v športu, maratonec in olimpijec Roman Kejžar za športne uspehe in skakalec Peter Prevc za uspehe na olimpijskih igrah v Kanadi. Srebrno plaketo je prejel Gregor Debeljak za uspehe v kیکboku in boksu, bronasto plaketo pa Anže Rovtar za uspehe v dvoranskem hokeju.
- 25. aprila** – v Birminghamu v Angliji je na evropskem prvenstvu v gimnastiki na konju z ročaji Sašo Bertoncelj iz Gorenje vasi pri Retečah osvojil bronasto medaljo.
- 26. aprila** – predsednik Republike Slovenije Danilo Türk je z zlatim redom za zasluge odlikoval Ločana dr. Branka Berčiča, in sicer za življenjsko delo na področju bibliotekar-

stva in literarne zgodovine.

1. **maja** – na Križni gori je bilo tradicionalno srečanje ZSSS, slavnostni govornik je bil Oskar Komac, sekretar sindikata delavcev v gradbeništvu.
6. **maja** – v Todražu pri Gorenji vasi so odprli osrednji občinski zbirni center za odpadke.
10. **maja** – v Kristalni dvorani Sokolskega doma v Škofji Loki so se na celovečernem koncertu predstavili pevski zbori Grudnove Šmikle iz Železnikov, Komorni pevski zbor Megaron iz Ljubljane ter vokalna skupina Ecce iz Kamnika. Ti zbori so na zadnji Naši pesmi v Mariboru prejeli zlate plakete.
12. **maja** – premier Borut Pahor je z ministrom za okolje in prostor Rokom Žarničem in ministrico za obrambo Ljubico Jelušič obiskal Železnike in dolino Davče ter se pogovarjal z županom Mihaelom Prevcom o pripravi državnega prostorskega načrta za obvoznico in zagotovitev celovite poplavalne varnosti v Železnikih.
14. **maja** – v Selcih so odprli prenovljeno podružnično šolo, prenova je stala milijon evrov. Pridobili so tri dodatne učilnice in knjižnico v mansardi.
15. **maja** – v irskem mestu Carlow je nastopil Godalni orkester Arscia Škofja Loka, pod vodstvom Armina Seška, in navdušili irsko občinstvo v dvorani gledališča Georga Bernarda Shawa, ki je v sklopu novozgrajenega kulturnega centra Visual v Carlowu.
16. **maja** – v Crngrobu je bila slovesnost s spominsko mašo za žrtve povojnih pobojev v letu 1945.
18. **maja** – ob mednarodnem dnevu muzejev so v Železnikih odprli obnovljeno Plavčevo hišo z muzejem, ki je v njej že 41 let. Obnova je stala 530 tisoč evrov. Muzej sta odprla župan Mihael Prevc in generalna direktorica direktorata za kulturno dediščino Damjana

Pečnik, skupaj z Magdaleno Rejec, direktorico Javnega zavoda Ratitovec, in predsednikom Muzejskega društva Železniki Rudijem Rejcem.

21. **maja** – v okviru Tedna vseživljenjskega učenja 2010 so na stojnicah na Mestnem trgu predstavili svojo ponudbo loška podjetja, šole, društva ter Ljudska univerza.
27. **maja** – v Štefanovi hiši v Poljanah je od 27. do 30. maja potekala že 13. slikarska kolonija Iveta Šubica, v organizaciji Združenja umetnikov Škofja Loka, pod naslovom Od knjige do znaka. Kolonije se je udeležilo 30 ustvarjalcev različnih umetniških praks.
29. **maja** – v Škofji Loki je Društvo Rovtarji Smučanje in kolesarjenje po starem Škofja Loka pripravilo 3. mednarodno srečanje starodobnih kolesarjev.
- v Ateljeju Mikado v Ljubljani je razstavljal fotografije z naslovom Pueblo de Cuba (Kubanski portret) Tomaž Lunder iz Škofje Loke.
- ekonomistka Erika Drobnič z Zalega Loga je na 2. svetovnem ženskem sejmu inovacij KIWIE v Seulu osvojila zlato in srebrno medaljo za večfunkcijsko zibelko in otroško posteljico.
4. **junija** – Mešani pevski zbor Lubnik je pripravil letni koncert v Kristalni dvorani Sokolskega doma na Mestnem trgu, kot gost je nastopil Mešani pevski zbor Sontium iz Nove Gorice.
5. **junija** – v Športni dvorani Trata je bil izbor mlade kmetice leta 2010, v organizaciji ČZD Kmečki glas, Zveze kmetov Slovenije, Društva podeželskih žena Lubnik ter Občine Škofja Loka. Prireditelj je bila v okviru 8. tedna podeželja na Loškem, med 1. in 6. junijem.
- v Železnikih je na dvorišču muzeja potekal že 7. literarni maraton Mavrica neba, pod okriljem Kulturnega društva Scena Železniki.

- Sodelovalo je 16 avtorjev.
- na različnih prizoriščih po mestu je potekal 3. Zarjin festival, festival športa in kulture za otroke in mladino.
- 6. junija** – referendum o arbitražnem sporazumu med Slovenijo in Hrvaško je na državni ravni uspel, na Gorenjskem pa je bilo 48,5 % volilcev proti sporazumu. Na voliščih volilne enote Škofja Loka I. je bilo proti 55,8 % volilcev, v volilni enoti Škofja Loka II. pa je bilo proti 65,7 % volilcev.
- 11. junija** – na Mestnem trgu je bil 10. večer slovenskih viž v narečju. Udeležilo se ga je enajst narodnozabavnih ansamblov in kot gostje Primorski fantje. Najvišje priznanje, Nagrado Loka, je prejel Kvintet Dori.
- v Galeriji Muzeja Železniki so odprli razstavo slik iz peska avtorice Stanke Golob, z naslovom Reke – spoštujem vas. V kulturnem programu so nastopili Rojaki iz Benečije, iz Kulturnega društva PoBeRe (Posočje – Benečija – Rezija).
- 12. junija** – v novi dvorani Zadržnega doma na Sorici so v okviru Groharjevih dni odprli razstavo del, ki so nastala na likovnem srečanju Sorica 2010. Na srečanju je nastopil Godalni orkester Arsca iz Škofje Loke.
- v sklopu 2. mednarodnega cikla koncertov v Škofji Loki sta v Sokolskem domu nastopila Kitarški orkester Glasbene šole Škofja Loka in Kitarški ansambel Gradec.
 - mladi glasbeniki so s svojim petjem in igranjem oživilo ulice, trge in atrije starega mestnega jedra Škofje Loke, s prireditvijo Oglasbena Loka.
 - loški fotograf Tomaž Lunder je v irskem Carlowu pripravil fotografsko delavnico v Foto združenju Carlow in pripravil svojo fotografsko razstavo, z naslovom Connections (Povezave).
- 16. junija** – v sklopu 2. mednarodnega cikla koncertov v Škofji Loki je bil v kapelici Jezusovih blagrov v Papirnici koncert, z naslovom Musica cubicularis, posvečen glasbi 17. stoletja.
- 18. junija** – v Galeriji Muzeja Železniki je Andrej Rant, rojak z Godešiča, predstavil pesniško zbirko Izpovedi.
- v kapeli Loškega gradu je župan občine Škofja Loka Igor Draksler podelil priznanja za znanje in glasbene dosežke 32 učencem štirih škofjeloških osnovnih šol in pet priznanj za glasbene dosežke učencem loške glasbene šole. Čestitk so bili deležni tudi mentorji.
- 19. junija** – Čebelarско društvo Škofja Loka je v Brodeh odprlo nov Dom čebelarjev, ki bo služil tudi čebelarjem z vse Gorenjske. Ob tem je bil dan odprtih vrat doma, pod naslovom Sožitje med človekom, čebelo in naravo.
- 22. junija** – Loški muzej je v galeriji odprl muzejsko razstavo, z naslovom Kaj jemlješ ti orožje, sin?, avtorja mag. Jožeta Štukla. Razstava je predstavila razvoj strelnega orožja in različno staro orožje, ki ga hranijo v zbirkah in depojih muzeja. Razstavo je odprl mag. Blaž Kavčič, predsednik Državnega sveta Republike Slovenije.
- 26. junija** – v cerkvi sv. Ane na Ledinici pri Žireh je na tradicionalnem koncertu »V pozdrav poletju« na kresno noč nastopila Vokalna skupina Grudnove Šmikle iz Železnikov. Uvod v koncert je bil koral, nadaljevale pa so z ljudskimi pesmimi. Večer se je končal z ognjemetom.
- ob žirovskem občinskem prazniku je župan Bojan Starman podelil županova in občinska priznanja. Občinsko priznanje je prejel publicist Miha Naglič, županovo priznanje so prejeli Antonija Poljanšek iz Društva kmečkih žena, Ciril Erznožnik iz Klekljarskega društva Cvetke in Jože Zupančič iz borčevske

organizacije.

- PGD Gorenja vas je ob 110-letnici ustanovitve pripravilo veliko gasilsko vajo, gasilsko parado z osrednjo proslavo in veselico.

30. junija – praznične prireditve ob prazniku Občine Škofja Loka so se vrstile od 24. do 30. junija. Osrednja slovesnost ob dnevu državnosti je bila 25. junija, na katerem je nastopil Mestni pihalni orkester Škofja Loka. Od 26. do 29. junija so potekali dogodki v okviru Škofjeloškega historiala, ki je zamenjal Venerino pot. Predstavili so sprejem freisinškega škofa Janeza Frančiška v Loki leta 1698, na Sejmu bil je živ so predstavili obrt in cehe od 15. stoletja dalje, na grajskem vrtu so bile igrarije in rokodelske delavnice, uprizorili so Coprniško krvavo rihto, staro glasbo so predstavili na koncertih z naslovom *Musica locopolitana*, pripravili so mednarodni posvet partnerjev Škofje Loke, pobratenih srednjeveških mest in evropskih pasijonskih mest. 29. junija so v Sokolskem domu odprli razstavo grafik avtorice M. M. Šechtlove, iz pobratenega češkega mesta Tabor. 30. junija je bil koncert violinistke Anje Bukovec, tenorista Janeza Lotriča in Godalnega orkestra Arseia Škofja Loka. Podeli so občinska priznanja: zlati grb je prejelo Balinarsko društvo Lokateks Škofja Loka, srebrno Mara Jelovšek za delo v Društvu prijateljev mladine Škofja Loka, bronasto Čebelarско društvo Škofja Loka, Ivan Kožuh za delo v KS Mesto in Društvu Sotočje ter Lea Mlakar za akcijo Očistimo Slovenijo v enem dnevu.

- Občina Železniki je ob občinskem prazniku podelila svoja priznanja: častni občan je postal olimpijec Roman Kejžar, občinsko plaketo so dobile Grudnove Šmikle in Rokometno društvo Alpes Železniki, občinska priznanja so prejeli Jernej Bešter, predse-

dnik KS Dolenja vas, Peter Mesec za reševanje v poplavah in KUD Dražgoše za igre na prostem.

V juniju je bila skupščina Območnega združenja Rdečega križa Škofja Loka, ki združuje 17 krajevnih organizacij, na njej so izvolili novo predsednico Mileno Miklavčič iz Žirov.

1. julija – ob dnevu rudarjev so v Rudniku Žirovski vrh v zapiranju pripravili slovesnost v znamenju 50-letnice rudarjenja v tem delu Poljanske doline, saj so se leta 1960 začele prve raziskave na območju Žirovskega vrha. V Galeriji Krvina v Gorenji vasi je bila ob tej priložnosti na ogled fotografska razstava.

2. julija – na Mestnem trgu se je začel dvo-dnevni mednarodni festival pihalnih orkestrrov, z naslovom Loka jo piha. Prvi večer je nastopil Orkester slovenske vojske.

9. julija – na Mestnem trgu je bila prireditev Folkfest, na katerem sta se predstavili Plesna skupina Mladi glas iz Kanade in Folklorna skupina iz Škofje Loke.

- na Žirovskem vrhu so odprli asfaltirano cesto med Javorčcem in Golim Vrhom po slemenu Žirovskega vrha, ki sodi v evropski projekt Gorenjska panoramska cesta.

11. julija – na kmetiji Okršljan pri Sv. Florjanu nad Škofjo Loko so potekale 5. državne kmečke igre, ki jih je priredila Zveza kmetič Slovenije, v sodelovanju z Društvom podeželskih žena Lubnik. Udeležilo se jih je 33 ekip in 99 tekmovalk iz vse Slovenije. Pomerile so se v devetih šaljivih kmečkih igrah. Zmagala je ekipa Društva podeželskih žena Moravče.

- pod lipami na Stari Oselici je Turistično društvo Sovodenj pripravilo praznik koscev, na katerem so se pomerili kosci, grabljice, kosi-ce in grabljači. Tekmovanju je sledilo srečanje Janezov in kulturni program.

15. julija – Turistično društvo Železniki je v dneh od 15. do 18. julija pripravilo 48. čip-

karske dneve v Železnikih. 15. julija so odprli pet čipkarskih razstav, 16. julija so bile otroške delavnice in večerna zabava, 17. julija je bil prikaz kovanja žebeljev, z naslovom Izdelaj si kovan žebelj, 18. julija je bila predstavitev starih domačih obrti in kulinarike, na stojnicah pred muzejem in na dvorišču muzeja, klekljarski spreved s konjeniki, Pihalnim orkestrom Alples, mažoretkami, potekalo je slovensko tekmovanje otrok in odraslih v klekljanju na Merovem dvorišču in na koncu popoldanska zabavna prireditev.

24. julija – Turistično društvo Žirovski vrh je pripravilo dvodnevno prireditev, 13. praznik žetve, na Selakovem travniku na Žirovskem vrhu sv. Urbana. V soboto so predstavili kmečko igro Šiba bo pela, v nedeljo dopoldan so prikazali delo kmečkih strojev, popoldan pa dela ob žetvi. Predstavili so tudi domačo kmečko hrano.

- z nastopom glasbene skupine Jazz Station in predskupine A. Ši. Quartet so se na Mestnem trgu v Škofji Loki začeli sobotni glasbeni koncerti, ki so potekali pod sloganom Pisana Loka 2010. 31. julija sta nastopili dalmatinska klapa »Kumpanji« iz Blata na Korčuli in predskupina Trio Šubic iz Škofje Loke, 7. avgusta Braco Doblekar Dom Big Band & Nina Strnad, 21. avgusta Neca Falk in Mačja godba ter 4. septembra Društvo mrtvih pesnikov, z loško predskupino Chatte noire.

27. julija – začelo se je Evropsko prvenstvo v atletiki v Barceloni, na katerem sta v teku na 100 metrov nastopila tudi Ločana Tina Murn in Matic Osovnikar.

V začetku **julija** je Društvo upokojencev Žiri, eno najstarejših v Sloveniji, slovesno praznovalo 60-letnico ustanovitve. Društvo šteje 1088 članov. Ob jubileju so izdali zbornik Po sreču zmeraj mladi.

- v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so

razstavljali likovna dela udeleženci 13. kolonije Iveta Šubica v Poljanah. Društvo umetnikov je ob odprtju razstave podelilo Groharjevo štipendijo avtorju stripov Matjažu Bertonicu.

- v Škofji Loki so potekale julijske počitniške aktivnosti Dobimo se ob pol desetih, ki jih je že šestnajstič priredilo Društvo prijateljev mladine Škofja Loka, v sodelovanju s Knjižnico Ivana Tavčarja, Loškim muzejem, taborniki in šolami iz Škofje Loke.

1. avgusta – Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka je na Sv. Ožboltu pripravilo 14. srečanje ljudskih pevcev in godcev.

- Turistično društvo Stari vrh je pripravilo že 39. dan oglarjev – kulturno etnografsko prireditev, na kateri so predstavili stare, že skoraj pozabljene običaje, vezane na spravilo lesa, pripravo drv za kopo, postavljanje kope, koparjenje ter uporabo oglja, zlasti pri kovaštvu. Nastopile so folklorne skupine, ljudski pevci in godci.

12. avgusta – Direkcija Republike Slovenije za ceste, Občina Škofja Loka in Gradbeno podjetje Primorje iz Ajdovščine so v Ljubljani podpisali pogodbo o gradnji poljanske obvoznice, začetku gradnje predora pod Stenom in cestnega izhoda do Zminca.

14. avgusta – Turistično društvo Slajka Hotavlje je pripravilo Večer slovenskih podoknic, na Šupcovem travniku.

- Turistično društvo Davča je pripravilo dvodnevno 25. kulturno-etnografsko prireditev Dan teric. V soboto so igralci iz Sovodnja uprizorili kmečko igro, Zadrega nad zadrego, v nedeljo so prikazali predelavo lanu od bilke do platna, oba dneva so predstavljali kmetijsko in gozdarsko mehanizacijo ter terenska osebna vozila.

24. avgusta – na podelitvi 14. Veronikine nagrade v Celju za najboljšo pesniško zbirko v letu

2010 so podelili tudi Zlatnik poezije. Za življenjsko delo ga je prejela pesnica Neža Maurer iz Škofje Loke. Pri Založbi Jasa je izšla njena nova knjiga pesmi, z naslovom Nežina pot. Avtorica jo je 30. avgusta predstavila v atriju Trubarjevega antikvariata, na Mestnem trgu v Ljubljani.

- 26. avgusta** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so odprli razstavo akademske slikarke Maje Sever iz Ljubljane, predstavila je dela, ki so nastala v zadnjih dveh letih.

V **avgustu** in **septembru** je bila v vhodni dvorani Sokolskega doma na Mestnem trgu na ogled fotografska razstava Matjaža Žnidaršiča, z naslovom Kulturna dediščina Škofje Loke in okolice.

- v Bolzanu na Južnem Tirolskem je bil evropski festival ljudskega plesa in glasbe Europeada 2010, na katerem so sodelovale 203 skupine iz 26 evropskih držav, med njimi Društvo Rovtarji Smučanje po starem Škofja Loka in Tamburaška skupina Bisernica iz Reteč.

- 2. septembra** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bilo predavanje dr. Franceta Štukla, z naslovom Sakralni spomeniki na Loškem.

- 3. septembra** – na Cankarjevem trgu, v starem mestnem jedru Škofje Loke, se je v okviru mini festivala Štenge fest z jazzovskimi skladbami predstavil kitarist Primož Grašič s svojim kvartetom.

- v Osnovni šoli Javorje so predstavili knjigo dr. Milene Alič, z naslovom V zavetju svetega Tilna.

- 5. septembra** – Skupnost borcev gorenjskih partizanskih odredov in enot ter Zveza borcev za vrednote NOB Škofja Loka sta na Puču na Martinj Vrh pripravili letno srečanje borcev gorenjskih partizanskih odredov in enot ob 65- obletnici zmage nad fašizmom. Slavnostni govornik je bil dr. Ivan Kristan.

- 11. septembra** – v okviru mini festivala Štenge fest je na Večeru flamenca nastopil flamenko kitarist Anže Palka z gosti: kitaristom Tomijem Štafelcom, plesalko Živo Heričko in njeno plesno skupino Los Tacones.

- 14. septembra** – v Mali razstavnici galeriji Občine Škofja Loka so odprli razstavo likovnih del Janeza Ranta, ob odprtju je nastopil kitarist Denis Kokalj.

- 16. septembra** – v vhodni dvorani Sokolskega doma so v okviru praznovanja ob 60-letnici Gimnazije Škofja Loka odprli razstavo likovnih del nekdanjih profesorjev in dijakov škofjeloške gimnazije. S slikami, kipi in fotografijami se je predstavilo 12 avtorjev, na odprtju razstave sta v kulturnem programu nastopila saksofonistka Irena Šmid in tolkalist Jaka Strajnar. 18. septembra se je v Kristalni dvorani gimnazija predstavila z gimnazijskimi kulturnimi utrinki.

- na Loškem so bile med 16. in 20. septembrom spet poplave, ki so največ škode povzročile v Gorenji vasi, Žireh in Škofji Loki. V Žireh je voda zalila trideset hiš.

- 19. septembra** – v okviru prireditve Sadovi jeseni je Turistično društvo Sorica pripravilo srečanje ljudskih pevcev in godcev.

- 21. septembra** – v Galeriji Ivana Groharja so odprli kiparsko razstavo akademskega kiparja Boštjana Kavčiča iz serije ORG.

- 23. septembra** – v Železnikih so predali svojemu namenu Športni park Dašnica. Obnova je trajala tri leta, park je s tekom na 250 m odprl najuspešnejši slovenski maratonec Roman Kcžzar.

- na Loškem odru so premierno uprizorili komedijo Mary Chase Harvey, v režiji Matije Milčinskega. V glavni vlogi je nastopil Matjaž Eržen, ki že vrsto let igra v loškem gledališču.

- 24. septembra** – v Galeriji Krvina v Gorenji vasi se je s predstavitvijo del lanske slikarske

- kolonije začela 16. slikarsko-kiparska kolonija, posvečena slovenskemu slikarju Antonu Ažbetu. Kolonija se je odvijala na Četeni Ravni, njihova dela je ocenjeval dr. Mirko Juteršek.
- v Galeriji Fara v Škofji Loki so odprli razstavo del slikarja Rada Dagarina iz Škofje Loke, avtor je predstavil svoja zadnja dela na lesu.
 - mestne ulice in trge so preplavili mladi likovni umetniki, ki so se zbrali na tradicionalni Mali Groharjevi koloniji. Njihovi izdelki so bili na ogled v Sokolskem domu na Mestnem trgu.
- 27. septembra** – ob svetovnem dnevu turizma so v Škofji Loki, Selški in Poljanski dolini potekale številne prireditve, od 25. septembra do 2. oktobra, v okviru Dnevoev turizma na Loškem. Zaključna prireditev je bila na Mestnem trgu v Škofji Loki.
- 28. septembra** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so v okviru letošnjih Dnevoev evropske kulturne dediščine, z naslovom Dediščina in pomanjkanje, odprli razstavo Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote v Škofji Loki, Špital – hiša na robu družbe. V okviru dnevoev sta bili še predavanji dr. Darka Likarja in dr. Franceta Štukla ter projekt Loškega muzeja Od zrna do kruha: kruh kot vrednota. Na grajskem vrtu so posejali ajdo in obnovili stari mlin. Izdali so tudi katalog o zgodovini mlinarstva na Loškem in 30. septembra v Škoparici na grajskem vrtu zamesili kruh in ga spekli v kmečki peči.
- 29. septembra** – v Kranjski hiši v Kranju so odprli slikarsko-kiparsko razstavo del akademskega slikarja Domna Slane iz Škofje Loke, predstavil se je s platni in s »ptiči«, objekti iz kovine in lesa.
- v Kristalni dvorani Sokolskega doma je bil koncert Akademskega pevskega zbora Tone Tomšič Univerze v Ljubljani, pod vodstvom Sebastjana Vrhovnika.
 - v stavbi evropskega parlamenta v Strasbourgu je bila odprta razstava čipk, ki jo je pripravilo Klekljarsko društvo Cvetke iz Žirov. Gostila sta jo evropska poslanca iz Slovenije Lojze Peterle in Jelko Kacin.
- 2. oktobra** – Občina Železniki je v Športni dvorani v Železnikih pripravila veliki dobrodelni koncert Železniki za Slovenijo, za pomoč prebivalcem poplavljenih območij v Sloveniji. Nastopili so predvsem glasbeniki in plesalci iz vse Selške doline. Na prireditvi so zbrali 5.600 evrov.
- Planinsko društvo Škofja Loka je po dvome-sečni adaptaciji odprlo prenovljeno planinsko kočjo na Lubniku. Obnovili so spalnice, sanitarije, stavbno pohištvo, restavracijo in vgradili čistilno napravo. Pri obnovi so bila uporabljena tudi evropska sredstva za regionalni razvoj.
- 5. oktobra** – v Mali razstavnici galeriji Občine Škofja Loka so odprli razstavo treh mladih fotografinj, Jane Jocif, Jane Kuhar in Urške Potrebuješ, z naslovom Foto 3. Dekleta domačo Škofjo Loko vidijo vsaka na svoj način, fotografije so bile junija v okviru Historiala razstavljene tudi na prostem.
- 8. oktobra** – v vhodni dvorani Sokolskega doma na Mestnem trgu so odprli razstavo slik slikarja Marjana Podobnika, z naslovom 55+55+55 – Sledi nekega časa.
- 9. oktobra** – v kulturnem domu v Retečah je bil ob 100-letnici rojstva kulturnika Franca Ranta (1910–1996) Francjejev večer. Rant je bil vse življenje predan kulturi – glasbi, literaturi in pesništvu. Na večeru so nastopile tri tamburaške skupine Bisernica, člani literarne sekcije, pevci nekdanjega mladinskega zbora, ansambel Jaz pa ti ter Folklorna skupina Sava iz Kranja. Vsebinsko in organizacijsko je večer zasnoval in pripravil Janez Kermelj, ki je pripravil tudi vezno besedilo napisano v verzih, v katerem je opisal

Francjevo življenjsko pot.

- ob letošnjem tednu otroka so v Loškem muzeju, na skupnem projektu osemdesetih slovenskih muzejev Z igro do dediščine, predstavili tri loške pripovedke o starih časih, v obliki stripa avtorjev Matjaža in Jelene Bertoncelj.

10. oktobra – na lokalnih volitvah za župane, občinske svetnike in člane svetov KS sta že v prvem krogu zmagala v občini Gorenja vas-Poljane Milan Čadež (79,26 % glasov) in v Železnikih Mihael Prevc (57,16 % glasov). V drugem krogu 24. oktobra pa je v Škofji Loki zmagal Miha Ješe (57,96 % glasov), v Žireh pa Janez Žakelj (66,82 % glasov).

14. oktobra – v okviru koncertnega Kristalnega abonmaja se je v Sokolskem domu predstavil Trobilni ansambel Slovenske filharmonije.

- v Kulturnem društvu Poljane so pripravili komedijo Duohtar kar tok, ki jo je zdravnik Andrej Šubic pripravil po Molierovi komediji Zdravnik po sili. Večina igralcev je domačinov.

15. oktobra – v DPD Svoboda Žiri je gostovalo Prešernovo gledališče iz Kranja, s predstavo Nikolaja Gogolja Revizor.

21. oktobra – v krajevni knjižnici v Žireh je bil v okviru Četrtekovih klepetov pogovor s člani uredniškega odbora Žirovskega občasnika Tončko Stanonik, Stanetom Kosmačem, Ignacem Nagličem in Francem Temeljem. Pogovor je vodil urednik občasnika Miha Naglič.

22. oktobra – v Galeriji Muzeja Železniki so odprli razstavo fotografij Prvi koraki v fotografijo, avtorjev Matjaža in Tomaža Benedičiča, Ludvika Lebna in Janeza Tolarja.

26. oktobra – na Loškem gradu so predstavili knjigo Viktorja Žaklja, Plebiscit 1990, med politikantstvom, strahom in pogumom. Knjigo sta predstavila avtor in dr. Jernej

Pikalo, v kulturnem programu so sodelovali Pavle Ravnohrib, Ivanka Mežan in Fantje z Jazbecove grape.

27. oktobra – v Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja v Kašči je bil pogovor na temo Slovenska slovstvena dediščina. Predstavili so knjigo dr. Marije Stanonik Zgodovina slovenske slovstvene folklore – Od srednjega veka do sodobnosti. Z avtorico se je pogovarjala dr. Barbara Ivančič-Kutin.

28. oktobra – na pokopališču na Lipici je bila žalna komemoracija v spomin žrtvam poveljskih pobojev na Škofjeloškem.

V **oktobru** je Občina Škofja Loka na razpisu v sklopu programa Evropa za državljane 2007–2013 za aktivnost Tematsko mreženje partnerskih mest uspešno kandidirala s projektom Spodbujanje lokalnih skupnosti k ohranjanju kulturne dediščine zgodovinskih mest. Vanj so vključena partnerska mesta Freising (Nemčija), Maasmechelen (Belgija), Tabor (Češka), Auersmacher (Nemčija), St. Margarethen (Avstrija), Oberammergau (Nemčija), Zagreb (Hrvaška) in Medicina (Italija). Oktobra je bilo mednarodno srečanje v Maasmechelenu. Tema je bila prostovoljno delo z mladimi, socialno izključenimi, o vlogi prostovoljcev v turizmu, mladinskih projektih in drugih družbenih dejavnostih.

- Gimnazija Škofja Loka je s slavnostno akademijo zaznamovala 60-letnico ustanovitve. V teh letih je šolanje v njej končalo 5 000 dijakov.

1. novembra – ob dnevu spomina na mrtve so bile komemoracije pri spomenikih padlih v NOB: 29. oktobra v Železnikih, 30. oktobra v Škofji Loki, Leskovici in na Hotavljah, 1. novembra v Poljanah, Žireh, na Trebiji in Godešiču.

3. novembra – Literarna sekcija DPD Svoboda Žiri je pripravila predstavitev knjige Miro

- Cerar in njegov čas, predstavili so se tudi nekdanji reprezentanti v orodni telovadbi Miro in Zdenka Cerar, Janez Brodnik in Tine Šrot.
4. **novembra** – Loški muzej je v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu in Galeriji na Loškem gradu odprl razstavo risarja, ilustratorja in ustvarjalca animiranih filmov Milana Eriča.
5. **novembra** – na Loškem odru je bila gledališka predstava Županova Micka Antona Tomaža Linharta, v izvedbi SLG Celje.
- v prostorih prenovljene Stare šole v Žireh so odprli prvi del stalne zbirke čevljarstva, ki zajema čevljarstvo na Žirovskem do 2. svetovne vojne, avtorica razstave je mag. Tita Porenta, oblikovala jo je arhitektka Beta Poljanšek-Koman.
9. **novembra** – v Mali galeriji Občine Škofja Loka so odprli razstavo izdelkov sekcije domače in umetne obrti Območne obrtno-podjetniške zbornice Škofja Loka.
11. **novembra** – Rotary club Škofja Loka je v Miheličevi galeriji v Kašči organiziral predavanje z naslovom Opusteli rudniki na Slovenskem, predaval je Davorin Preisinger, dolgoletni jamar in zbiralec mineralov, poznavalec fosilov in njihovih najdišč.
12. **novembra** – v Kristalni dvorani Sokolskega doma je bil koncert Škofjeloškega okteta.
- ob 90-letnici podpisa Rapalske pogodbe je bil v Muzeju Žiri mednarodni strokovni simpozij, ki ga organiziral Ad Pirum - zavod za intelektualne dejavnosti, gostitelja pa sta bila žirovsko muzejsko in turistično društvo. Referenti so spregovorili o vzrokih in posledicah pogodbe, ki je močno prizadelo ljudi ob zahodni meji, ter o vlogi utrdb kot kulturnih spomenikov in njihovih možnostih v turistični ponudbi.
 - na Loškem odru so predstavili Coprniško krvavo rihto v Loki, Ivana Tavčarja in Ludvika Kaluže.
17. **novembra** – v Miheličevi galeriji v Kašči je bil v Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja pogovor z gledališko in filmsko igralko ter dolgoletno Unicefovo ambasadorko Mileno Zupančič.
- Mešani pevski zbor Domel iz Železnikov je pripravil letni koncert v dvorani na Česnjici. Nastopili so Mešani pevski zbor Domel, Mešani pevski zbor Lipnica in kitaristka Tina Thaler.
23. **novembra** – ob občinskem prazniku so v Gorenji vasi odprli novo cestno krožišče, odprl ga je prometni minister Patrick Vlačič.
24. **novembra** – ob tradicionalni likovni razstavi puštalskih umetnikov v Sokolskem domu je bil v Kristalni dvorani koncert učiteljev Glasbene šole Škofja Loka, ki so pripravili glasbeno popotovanje od klasike do jaza.
- v Sredinem večeru Knjižnice Ivana Tavčarja se je Marko Črtalič pogovarjal z igralko, prevajalko in popotnico Alenko Bole-Vrabcem.
25. **novembra** – v Sokolskem domu v Škofji Loki so 200-letnico rojstva skladatelja Roberta Schumanna proslavili s tridnevnim sporedom, 25. novembra je bilo predavanje Ace Biščevića o času in življenju skladatelja, sodelovala je pevka Urška Bernik. 26. novembra je bil koncert Ženskega pevskega zbora Grudnove Šmikle. 27. novembra je bil v kape- li Puštalskega gradu koncert Schumannove komorne instrumentalne glasbe, v izvedbi klarinetista Mateja Bekavca in pianista Ace Biščevića.
- v Galeriji DPD Svoboda v Žireh so predstavili knjigo žirovskega rojaka Franca Jana, Izseljevanje Žirovcev v Združene države Amerike (1892–1924).
26. **novembra** – v Galeriji Fara so odprli razstavo fotografij članov Foto kluba Anton Ažbe, s

katero so proslavili 25-letnico delovanja.

27. novembra – ob 23. novembru, prazniku Občine Gorenja vas-Poljane, je bil v Domu občine kulturni program, z naslovom Cvetje v jeseni nekoč in danes, nato pa je župan Milan Čadež podelil občinska in županova priznanja. Posmrtno je občinsko priznanje prejel Darko Kisovec za delo v ljubiteljskem športu, občinsko priznanje je prejelo tudi PGD Gorenja vas ob 110-letnici delovanja, Zofija (Sonja) Polenšek za dolgoletno rejništvo, priznanje župana je prejel športnik Lojze Oblak.

28. novembra – v Kristalni dvorani Sokolskega doma je bil koncert vokalno-instrumentalne skupine Trio quartet, ob izidu zgoščenke Večerni ave. Nastopili so še Neža Maurer, citrar Tomaž Plahutnik in povezovalc programa Pavle Ravnohrib.

- v Kulturnem domu v Lučinah so okoli tristo udeležencem predstavili knjigo avtorja Toneta Koširja Življenje na Lučinskem skozi stoletja. Knjigo je založila Krajevna skupnost Lučine s pomočjo številnih sponzorjev.

- v Kristalni dvorani Sokolskega doma v Škofji Loki je bilo srečanje odraslih pevskih skupin gorenjske regije, imenovano Sozvočenja. V prvem delu so nastopili Vokalna skupina Solalci, Mešani pevski zbor Musica Viva Kranj-Primskovo, Mešani pevski zbor Ignacij Hladnik iz Tržiča, Domžalski komorni zbor in Komorni mešani zbor Mysterium Kranj; v drugem delu pa Vokalna skupina Carniolica, Moški pevski zbor Alpina Žiri, Mešani pevski zbor Blejski odmev, Mešani pevski zbor Groblje in Dekliški pevski zbor Gimnazije Kranj.

1. decembra – v Okroglem stolpu Loškega gradu je bilo predavanje višjega kustosa Loškega muzeja Jožeta Štukla, z naslovom Razvoj ognjenega orožja od zgodnjih začet-

kov do današnjih dni.

3. decembra – ob 210-letnici rojstva Franceta Prešerna in v čast samostojnosti je župnija Stara Loka pripravila recital Krsta pri Savici, v izvedbi Tanje Jenko in s sodelovanjem Škofjeloškega okteta, v Jurijevi dvorani v Stari Loki.

- v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli razstavo akvarelov akademske slikarke Metke Krašovec.

- v pasijonski pisarni na Mestnem trgu je bila na odprta prodajna razstava Mali format Združenja umetnikov Škofja Loka in njihov zbornik ob 30-letnici delovanja.

8. decembra – na Loškem odru je bila premiera igrice za otroke Tomaža Lapajneta Dekleve Hop v pravljico, v režiji Juše Berce in Mete Petrač.

- v Sredinem večeru v Kašči sta Župnijski urad Poljane in Knjižnica Ivana Tavčarja predstavila knjigo Poljane, kdo vas bo ljubil.

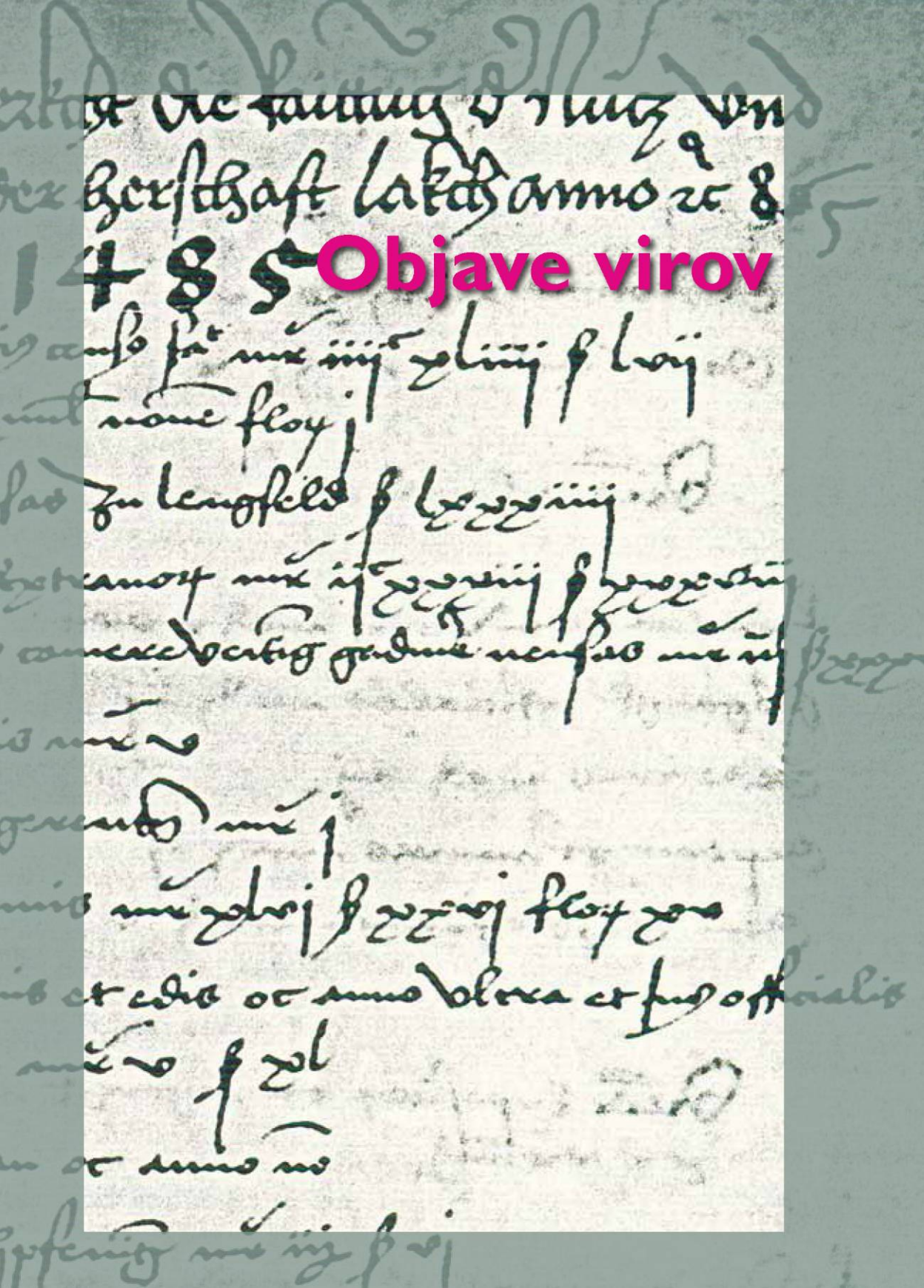
9. decembra – v Galeriji Ivana Groharja so odprli razstavo stripov Matjaža Bertoneclja, letošnjega prejemnika Groharjeve štipendije. Predstavil je stripe iz revij Kamniti most, Srednji stolp in Škofjeloški grb.

11. decembra – v Galeriji DPD Svoboda v Žireh so odprli razstavo del slikarja Janeza Sedeja ob 100-letnici njegovega rojstva. Razstavo so pripravili v družini Sedej, spregovoril je dr. Mirko Juteršek.

15. decembra – Rotary club Škofja Loka je pripravil 4. dobrodelni koncert z Godalnim orkestrom Arseia in pevko Darjo Švajger. Zbrani prispevki so bili namenjeni družinam z več otroki na Škofjeloškem.

- v Kašči na Spodnjem trgu je bila na Sredinem večeru glasbeno-literarni koledniški večer, z naslovom Mi smo prišli semkaj k vam. Pripravila sta ga JSKD in Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka.

- 16. decembra** – v Kristalni dvorani Sokolskega doma v Škofji Loki je bila 105. Glasova preja. Govoril je član evropske komisije in njen komisar za okolje dr. Janez Potočnik, na temo Stanje okolja v svetu, v Evropski uniji in pri nas. Pogovor je vodil publicist Miha Naglič.
- 18. decembra** – Krajevna organizacija ZB za vrednote NOB Poljane in Organizacijski komite za prireditve Po stezah partizanske Jelovice sta v spomin na poljansko vstajo v letu 1941 pripravila srečanje pri Brdarju v Vinharjih. Govoril je zgodovinar Martin Premk, nastopil je Ženski pevski zbor Lipa, pod vodstvom Draguške Vlašič.
- v Kristalni dvorani Sokolskega doma je bil dobrodelni božični koncert Mešanega pevskega zbora Lubnik, z naslovom Za Madagaskar 2011.
 - v Ateljeju CLOBB je bil koncert Uršule Ramoveš s Fanti z Jazbecove grape.
- 19. decembra** – na Loškem odru so že štiridesetič podelili Severjeve nagrade. Spominski nagovor je imel igralec in dekan AGRFT Aleš Valič. Osrednjo predstavo Eugena Ionesca so pripravili študenti igralske akademije iz Ljubljane. Nagrado za poklicne igralce sta prejela Nataša Matjašec-Rošker iz Drame SNG Maribor in Renato Jenček iz SLG Celje, nagrado za ljubiteljske igralce je prejela Mira Rebernik-Žižek iz KD Jože Kaučič iz Ljutomera, študentsko nagrado je prejel študent AGRFT Žiga Udir.
- s koncertom ženske vokalne skupine Katice iz Ljubljane so se v cerkvi na Godešiču začela Škofjeloška božična glasbena srečanja. Predstavile so se s slovenskimi ljudskimi božičnimi, novoletnimi in koledniškimi pesmimi.
- 22. decembra** – na Mestnem trgu je bil koncert božičnih pesmi z Big bandom Glasbene šole Škofja Loka.
- v Kristalni dvorani Sokolskega doma je bil koncert Slovenskega komornega zbora, pod vodstvom Martine Batič, predstavili so božične in adventne pesmi.
 - v galeriji Muzeja Žiri je bil koncert violončelistov Jošta Kosmača iz Žirov, Gregorja Feleta z Jesenic in Martina Sikurja z Obale. Predstavili so dela J. S. Bacha, L. van Beethovna, W. J. Kirkpatricka, V. Štolcerja, O. Messiaena in anonimnih avtorjev.
- 25. decembra** – na Loškem odru je gostoval Mestni pihalni orkester Škofja Loka, z božično-novoletnim koncertom.
- 26. decembra** – v cerkvi na Hribcu je bil drugi koncert iz cikla Škofjeloških božičnih glasbenih srečanj. Nastopil je ženski pevski zbor Grudnove Šmikle iz Železnikov.
- v Športni dvorani v Železnikih je Pihalni orkester Alples Železniki pripravil božično-novoletni koncert.
- 27. decembra** – v utrdbi Rupnikove linije, nad kmetijo Pri Blažovčku v Golem vrhu, je bil koncert Moškega pevskega zbora Alpina Žiri.
- 29. decembra** – v kapeli Loškega gradu je v okviru Škofjeloških božičnih glasbenih srečanj 2010 nastopila Vokalna skupina Ingenium.

...der Herrschaft ... anno ... 8...

1485 **Objave virov**

... mit ... floy ...

... zu ... floy ...

... mit ... floy ...

... mit ... floy ...

... mit ... floy ...

... mit ... floy ...

... mit ... floy ...

... mit ... floy ...

... mit ... floy ...

... mit ... floy ...

**Srednjeveški obračuni
freisinške škofije
6. del –
Obračuni gospostva
Škofja Loka 1477–1487**

	⌘ Summa tocius bladi in pecunia facit <i>m</i> 392 ♂ 74½.	<table border="0"> <tr> <td><i>gld</i></td> <td><i>m</i></td> <td><i>d</i></td> </tr> <tr> <td>392</td> <td>74,5</td> <td></td> </tr> </table>	<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>	392	74,5	
<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>						
392	74,5							

5	⌘ Summa omnium perceptorum in pecunys et bladi et zehent im Lurelfeld¹ 1571½ <i>m</i> 50 ♂ 1 d.^{a)}	1571 130 1²
---	---	-------------------------------

fol. 8^v**Exposita denariorum**

	Dem pfleger vier quotember <i>m</i> 80.	80	—
10	Dem kastner <i>m</i> 32.	32	—
	Dem schreiber <i>m</i> 6.	6	—
	Dem tagwachter (<i>m</i>) 4.	4	—
	Vier wachtern et torwarttel vier quotember <i>m</i> 11 ♂ 40 ^{b)} vnd fur sand Jorgen gais ♂ 24.	11	40
		—	24
15	Dem pfleger am turn ³ vier quotember <i>m</i> 24.	24	—
	Dem pfleger Wilden Laack ⁴ vier quotember <i>m</i> 31.	31	—
	Gen Gorczschach ⁵ <i>m</i> 12.	12	—
	Dem pfleger 36 franros per ♂ 24, facit <i>m</i> 5 ♂ 64.	5	64
	Auf die kirchtag ze behuerten <i>m</i> 2.	2	—
20	Dem vicari 50 lempers per ♂ 14, facit <i>m</i> 4 ♂ 60 et 50 hen ♂ 100, 50 zechling har ♂ 50, facit als <i>m</i> 5 ♂ 50.	5	50
	Funfros gen Mauternndarf ⁶ <i>m</i> ½.	—	80
	Dem Gassner 7 <i>gld</i> auf fuer et zerung.	7	—
		7	213 98
25	⌘ Summa expositorum <i>m</i> 213½ ♂ 18 ♂ 7.		

Potenlon et zerung

	Dem poten gen Görcz ⁷ mit den häbichen ♂ 60.	—	60
30	Dem List 32 ♂ gen Welcz ⁸ mit meines g(nadigen) herren etc. brieuen.	—	32
	Auf kundtschaft vor pfingsten [25. maj.] gen Laibach, ⁹ Ober Laibach, ¹⁰ Galenberg ¹¹ et Flednnekg ¹² ♂ 60.	—	60
	Dem Rotenmanner 39 ♂ fur den prunn maister, der die zissteren hat beschawt.	—	39
35	Dem Gassner gen Freysing ¹³ 3 <i>gld</i> .	3	—
	Dem von Sulcz 9 wochen, ye ain wochen 70 ♂, facit 4 <i>m</i> minus 10 ♂ ann puchsenmaister.	3	150

^{a)} ta vsota se v originalu nahaja pred postavko Percepta mily na vrhu fol. 8; marginalni seznamek b jo uršča za vsoto prodanega žita, ki je ob robu označena z a. — ^{b)} število pomotoma izpuščeno in dodano ob robu.

¹ Lurnsko polje na Koroškem. ² V seštevku je upoštevanih 40 *gld* (po kurzu 124 ♂) od desetine na Lurnskem polju, ki posamično med prihodki niso navedeni, pač pa naknadno, ob koncu obračuna (gl. spodaj, str. 157.5). ³ Zgornji stolp na Krancju. ⁴ Stari grad pod Lubnikom. ⁵ Goričane.

⁶ Mauterndorf v Lungau na Salzburškem. ⁷ Gorica. ⁸ Oberwölz, glej zgoraj, str. 83, op. 2.

⁹ Ljubljana. ¹⁰ Vrhnika. ¹¹ Gamberk. ¹² Smlednik. ¹³ Freising.

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>	<i>p</i>		
—	40			Gen Fedrawn ¹ zerung von Lenngfelder ² wegen 40 β .	
—	70			Ainem poten zu dem Weispriacher von der Lenngfelder ² wegen 70 β .	
—	43			Auf kuntschaft vmb aller heyligen tag [1. nov.] β 43.	
—	91			Auf kundtschaft yecz vor Jori [24. apr.] 91 β .	fol. 9
—	60			Vmb daz zehentgelt, yecz gen Villach ³ β 60.	
9	57 ⁴				

§ Summa potenlon vnd zerung m 9 β 57.

Paw

10

—	8			8 β vmb ain schlüssel ins frawnzimer.	
—	31			31 β zu pessrung der keten ^{a)} im geschloss, ^{a)} stal und ember.	
6	120			7 m β minus 40 β dem Zelle degnit ^{b)} stuben, dach nuesch,	
1	—			stampf bei der ^{c)} mull ^{d)} 1 m β fur 500 pretter, die ab sind	15
				gangen.	
2	135			2½ m 55 β fur 7000 scharnagel.	
—	33			33 β fur 300 lattenagel.	
—	60			60 β fur 400 nagel zum nuesch.	
—	73			73 ^{e)} β fur rasten (?).	20
1	80			Dem Oswolt 1½ m β fur daz gehulcz zu der stuben in die	
				mull.	
—	60			60 β dem Kaychacz vmb 8 pam.	
10	—			10 m β maister Mertten mauerer gedingt di mul zu mawrn.	
2	16			2 m 16 β zwai knechten, yedem 21 tag, die morter ange-	25
				seczt haben.	
—	72			72 β dem Laure et Wigida, die stain prochen haben zu der	
				mul.	
1	64			1½ m minus 16 β ainem zimmermann selbannder 7 tag	
				stiegen am turn, gater im keller, die kamer im stall	30
				gamacht haben.	
—	102			102 β drei tisch.	
—	30			30 β ain fuerder laden zu der kamer im marstal.	
2	130			3 m minus 30 (β) vmb 150 laden zu der mul, ye ainer per 3	
				β .	35
3	128			m 4 minus 32 β zwain maurern, keller, kuchen, pfisster et	
				hert gemacht haben; 38 tagwerch, ye ain tagwerch per	
				16 β .	
—	42			42 β dem morter ruener.	
—	41			41 β ainem knecht, der geraicht hat.	40
1	—			1 m β dem Reÿabicz, daz er die pfister tur, beid im keller im	
				kasten fenster preter gemacht hat.	

^{a—b)} na razuri. — ^{b)} sic! — ^{c)} der vstavljeno naknadno nad vrstico. — ^{d)} popravljanio iz schull. — ^{e)} popravljanio iz 72.

¹ Federaun/ Vetrov pri Beljaku, sedež istoimenskega deželjskega sodišča.
na Doyjem.

³ Beljak.

² Freisinski podložniki
⁴ Pri preračunu je upoštevan kurz dukata 124 β .

		<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>
	Item 28 β vmb negel.	—	28	
	48 β vmb painiter keten zum turen vnd geheng in die pfister et keller.	—	48	
fol. 9'	1/2 ℓ β maister Gregorn, daz er die tram et fues zum ofen	—	10	
5	bei der mul gemacht hat.			
	14 ^{a)} β der die estreich gelegt het.	—	14	
	1/2 <i>m</i> zwain knechten 5 tag, die die morter abgesecz haben.	—	80	
	38 β vmb die pannter zu dem turn bei der mul, stuben, kamer et stanngen zum ofen.	—	38	
10	2 <i>m</i> β minus 28 β fur den pfister ofen.	1	132	
	2 <i>gld</i> fur den ofen in die torstuben et in die mulstuben.	2	—	
	19 β fur daz ofen loch.	—	19	
	40 β fur ain gross slos et keten im zwinger fur daz turl.	—	40	
	64 β fur 4 pannten, keten et stanngel zu dem ofen in die torstuben.	—	64	
15	40 β dem Apat fur 200 lanng negel in die canczlei zu dem podem.	—	40	
	11 β fur 200 negel zu der tur beslahen im keller.	—	11	
	60 β fur zwai fuder laden.	—	60	
20	2 <i>m</i> minus 21 β fur 14 tagwerch ir zwain in der kannczlei poden, tur, kamer in dem marstall, klain dor in der torstuben vmb offen gemacht haben.	1	139	
	16 β dem Swaisstrik, daz er die slegprukg am turen gemacht hat.	—	16	
25	100 β vmb die gleser in der cannczley.	—	100	
	12 β fur die stanngel.	—	12	
	100 β de Puketin fur die gahaut tur zu dem keller.	—	100	
	11 <i>m</i> 14 β maister Gregorn fur 300 vnd 30 stukh, die er prochen hat zu den pfeilern, ye ain stukh per 5 β .	11	14	
30	10 <i>m</i> β maister Primus, der den kalch legt.	10	—	
	7 ℓ β fur zwen slegel, ^{b)} et 32 platel zum stainprechen.	—	140	
	60 β dem Fridel fur den ofen ze pessern in der kannczlei.	—	60	
	63 β maister Pauln zymmerman 4 1/2 tag, daz er pett vnd vennster zugericht hat.	—	63	
35	110 β dem mortter abseczer, yeczto im gesloss.	—	110	
		70	132¹	
	⌘ Summa <i>m</i> 70 1/2 β 52.			

fol. 10

Abganng officialibus

40

<i>m</i> 13 1/2 β 56.	13	136
Den swaiger <i>m</i> 22 β 50.	22	50
De manssis desolatis <i>m</i> 12 β 38.	12	38

a) popravljeno iz 13. — b) nerazpoznavna beseda vstavljena nad vrstico.

¹ Ob upoštevanju tečaja dukata 124 β znaša pravičen rezultat 69 1/2 *m* 81 β .

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>	<i>β</i>		
3	—	96		De decimis <i>m</i> ½ <i>β</i> 16 <i>β</i> 3.	
—	130			Dem Tschuegel ¹ 6½ <i>β</i> <i>β</i> am zehent.	
—	24			Dem Swacz smid 24 <i>β</i> .	
—	12			Dem Maczet smid 12 <i>β</i> von slifstain.	
—	40			Dem Kramer 40 <i>β</i> am zehent.	5
3	50	46			
			⌘	Summa <i>m</i> 50 <i>β</i> 46 <i>β</i> 3.	

Nachgelassen von prunst

—	64			Lienhart filius ^{a)} Kresse 64 <i>β</i> .	10
—	64			Laure Salmik 64 <i>β</i> .	
—	116			Klement 74 <i>β</i> . Idem 42 <i>β</i> .	
—	54			Jacob Kunraczicz 54 <i>β</i> .	
—	85			Jarne Marniczeck <i>m</i> ½ 5 <i>β</i> .	15
—	105			Petter Scarnusnek 105 ^{b)} <i>β</i> .	
—	95			Mathia Petrisch 95 <i>β</i> .	
—	32			Jury Starnad 32 <i>β</i> .	
—	3			Hansse Gassar 3 <i>β</i> .	
—	12			Smid 12 <i>β</i> .	20
—	12			Tuechscherin 12 <i>β</i> .	
—	12			Paul Smid 12 <i>β</i> .	
—	12			Linhart Strelacz 12 <i>β</i> .	
—	12			Michel Testan 12 <i>β</i> .	
—	54			Glusacz 54 <i>β</i> von sein selbs sewr verprunnen.	25
—	102			Koczian 102 <i>β</i> von sein selbs sewr verprunnen.	
1	—			Dem mullner nachgelassen 1 <i>m</i> <i>β</i> , die weil maus gemacht hat, ist sy nicht ganngen acht wochen minus 3 tag.	
1	80			Ain tafern in Seyrach ² nachgelassen 1½ <i>m</i> .	
1	110			Ain zehent dem suppan im Seyrach ³ <i>m</i> 1 <i>β</i> 110.	30
				Dem suppan im Seyrach ³ nachgelassen in seiner raitung ^{c)} von wegen der oden hueben <i>m</i> 4 <i>β</i> 32.	
4	32				
13	96				
			⌘	Summa nachgelassen von oden <i>m</i> 13½ ^{d)} <i>β</i> 16.	35

Vermerkht wem man frist geben hat auf das new vnd daz soll zu der negsten raittung gelegt worden *fol. 10'*

10	—			Dem suppan im Seyrach ³ 10 <i>m</i> <i>β</i> .	
2	—			Dem suppan Klenoburg ⁴ <i>m</i> 3.	40
13	—				
			⌘	Summa <i>m</i> 13.	

^{a)} vstavljeno nad vrstico; pod tem prečrtana neka beseda. — ^{b)} pred tem prečrtano 5. — ^{c)} dodano ob robu. — ^{d)} popravljenno z radiranjem in temnejšo tinto.

¹ Morda Abac Tschuegel, gl. zgoraj, str. 147, op. 4.

² Žiri.

³ Žirovski urad.

⁴ Hlevnovrški urad.

		<u><i>gld m d p</i></u>
	¶ Summa omnium expositorum in gelt facit <i>m</i> 370½ <i>ſ</i> 29 <i>ſ</i> 10. Et sic remanet domino <i>m</i> 1193 <i>ſ</i> 61 <i>p</i> 9, facit in golt 1491.	<i>10 370 109</i> ¹ = <i>1193 61 9</i> ² (=1491) ³
5	Item ich hab im geanttwurt 40 <i>gld</i> von dem zehent im Lurelfeld, ist vor gelegt in das einnemen. ⁴	(40 — —)
	¶ Item die stewr 60 <i>gld</i> besunnder.	60 — —
	¶ Item der Hans im turn ⁵ besunder ^{a)} 1 <i>m</i> 20 <i>ſ</i> .	<u>1 20</u>
		1552
10	Et sic rtemanet domino mitsambt den 60 <i>gld</i> der stewr 1552.	
	Item ist aufgehebt worden 92 <i>ſ</i> an gulden von zehent Lurelfeld ⁴ 1 <i>m</i> <i>ſ</i> .	
15		

^{a)} vstavljeno nad vrstico.

¹ Ob upoštevanju popravka znaša pravi rezultat 10 *gld* 369½ *m* 68 *ſ*. ² Ob upoštevanju popravkov znaša pravi rezultat 1194 *m* 22 *ſ*. ³ Pri preračunu je upoštevan tečaj dukata 128 *ſ*.

⁴ Glede desetine na Lurnskem polju glej zgoraj, str. 153, op. 2. ⁵ Verjetno gre za stolp v loškem mestnem obzidju na Lantgru, ki ga je škof podeljeval v fevd, prim. Urbarji freisinske škofije, str. 34, 222 in 223.

[24. 4. 1485 — 24. 4. 1486]

1485^{a)}

fol. 13

5

Vermerckht die raittung der nucz vnd rant der herschaft Lakch¹ anno 85.^{b)}

gld	m	d	p		
1	444	57	9	# Summa tocius census facit m 444 ^β 57 ^ρ novem [℥] 1.	10
—	84			Vndersas zu Lengfeld ² ^β 84.	
233	38			Stewer extranorum m 233 ^β 38.	
3	35			Census camere Veiting, ³ Gadmer, ⁴ Neusas ⁵ m 3 ^β 35.	
5	—			Pro pullis m 5.	
1	—			Von gereuten m 1.	15
15	46	26		Pro decimis m 46 ^β 26 [℥] 15.	
5	40			Pro angnis et edis oc anno ultra et ius officialis m 5 ^β 40.	
				Pro poklan oc ⁶⁾ anno non. ^{d)}	
2	86			Plochpfennig ^{e)} m 2½ ^β 6. ^{e)}	
				Pro skapul ^{is} oc anno non. ^{e)}	20
14	112			Franpferd oc anno 96 per ^β 24, facit m 14½ ^β 32.	
1	94			Sterbrecht ^t ^{e)} facit 1½ m ^β 14. ^{e)}	
9	56			Kauffrecht ^t ^{e)} m 9 ^β 56. ^{e)}	
7	10			Vall et wandel ^{e)} m 7 ^β 10. ^{e)}	
40	—			Stewer ciftatis m 40.	25
5	—			De balneo m 5.	
14	—			De molendino aput balneum ⁶ m 14.	
4	—			Vom hamern im Poden ⁷ [℥] 4.	
—	60			Von zwain akheren zu Polan ⁸ ^β 60.	
30	108			Pro tabernis m 30½ ^β 28.	30
10	31			Pro carnis brefi m 10 ^β 31.	
18	140			De officys m 18½ ^β 60.	
3	12			De koloni eklesie m 3 ^β 12.	
206	40			De swagis m 206 ^β 40. ^{d)}	
1	140			Der zins im turen ⁹ m 2 minus 20 ^β .	35
—	60			Von zwain gereuten ^β 60.	
—	24			Ratmmaner ¹⁰ zehent ^β 24.	
20	1104	133	9	Summa perceptorum facit m ^{e)} 1104½ ^β 53 [℥]	
				20 ^ρ novem. ^{e)}	40

^{a)} obračun je obranjen v dveh izvodih, hranjenih pod isto signaturo v BayHSLA, pri objavi je upoštevan original (A), sočasen prepis (B) pa v variantah v opombah le pri pomembnejših odstopanjih. — ^{b)} popravljen iz 86; prvotna 6 prečrtana A. — ^{c)} sic! A. — ^{d)} non dodano s svetlejšo tinto A. — ^{e-e)} dodano s svetlejšo tinto A. — ^{f)} ob robu mlajši razpamek (vodoravna črta) A. — ^{g)} Rotenmanner B.

¹ Škofja Loka.

² Dojce.

³ Bitenjski urad.

⁴ Gadmarski urad.

⁵ Godeški urad.

⁶ Nekdanji mlin na prostoru današnje tovarne Šešir.

⁷ Fužine ob Selšici v Podnu.

⁸ Poljane nad Škofjo Loko.

⁹ Zgornji stolp na Kranjcu.

¹⁰ Fužinarska rodbina v Železnikih, priseljena iz zgornještajerskega Rottenmanna, Blažnik, Škofja Loka, str. 92, 182.

fol. 13'

Percepta tritici*mutt messel qr*

	De afictibus mod. 143½.	143,5	—
	De decimis mod. 26½.	26,5	—
5	De molendinis mod. 5.	5	—
		<u>175</u>	—

Summa tritici mod. 175.**Exposita**

10	Dem vicari mod. 27.	27	—
	Abgangk officialibus mod. 3.	3	—
	De decimis mod. 2½.	2,5	—
	Deperit propter mures mod. 2.	2	—
15	Den klosterfrawn mod. 5.	5	—
		<u>39,5</u>	—

	Summa ^{a)} expositorum cum abgangk mod. 39½. Et sic remanett domino mod. 135½; sunt venditi, modium unum per β 72½, facit	= 135,5	—
20	m 61 β 63½. ¹		

Percepta silliginis

	De afictibus mod. 253 mesel 4 qr. 1½.	253	4 1,5
25	De decimis mod. 39 mesel 1.	39	1
	De molendinis mod. 5.	5	—
		<u>297,5</u>	<u>2 1,5</u>

Summa silliginis mod. 297½ mesel 2 qr. 1½.**Exposita**

30	Dem vicari mod. 20.		
	Dem ^{b)} franaren per totum annum mod. 32.	20	—
	Abgangk officialibus mod. 9.	32	—
	De decimis mod. 3½.	9	—
35	Deperit propter mures mod. 3.	3,5	—
	Den samaren Triest ² vnd Mauterendarff ³ mod. 1.	3	—
	Den khlosterfrawn mod. 5.	1	—
		<u>5</u>	—

	Summa expositorum cum abgangk mod. 73½. Et sic remanet domino mod. 224 mesel 2 qr. 1½; sunt venditi, modium unum per β 47½, facit m 66½ β 7½.	<u>73,5</u>	—
40		= 224	2 1,5 ⁴

^{a)} vse summe v tem obračunu so nastavljene z originalnim črnilom (sivim), dopolnjene pa z drugim, rjavim, vendar od iste roke, ki je zapisala glavno besedilo A. — ^{b)} sic! A.

¹ Pri izračunu je ¼ β zaokroženega na ½.

² Trst.

³ Mauterndorf v Langau na Salzburškem.

⁴ Izračun je za 26 β prenižek.

mutt messel qr**Percepta millj**

fol. 14

0,5	—
53	2
53,5	2

De afictibus mod. ½.

De decimis mod. 53 mesel 2.

Summa milj mod. 53½ mesel 2.

5

Exposita

7	—
4	—
1	—
12	—

Dem vicari mod. 7.

De decimis mod. 4.

Deperitt propter mures mod. 1.

10

= 41,5 2

Summa abgang mod. 12. Et sic remanet domino mod. 41½ messel 2; sunt venditi, modium unum per 23, facit *m* 6 minus 1 ½.¹

15

53	—
40	—
13	—

Mixture mod. 53, dauon gett vier bachtaren et tarbartel mod. 40. Remanet domino mod. 13; sunt venditi, modium unum per 20, facit *m* 1½ 20.

20

2,5 —

Ordey mod. 2½; 70.**Percepta avene**

25

1252	— 1,5
270,5	—
1522,5	— 1,5

De afictibus mod. mille 252 qr. 1½.

De decimis mod. 270½.

Summa avene mod. 1522½ qr. 1½.

30

Exposita

50	—
15	—
12	—
8	—
70	—
3,5	—
24	—
10,5	—
193	—

Dem khaustner mod. 50.

Abgangk officialibus mod. 15.

Den swageren mod. 12.

Deperitt propter mures mod. 8.

De decimis mod. 70.

Den samaren Triest,² Mauterendarff³ mod. 3½.

Die ratt, das jar verczertt mod. 24.

Abgang zehent Zauchen⁴ mod. 10½.

40

=1329,5 — 1,5

Summa abgang mod. 193. Et sic remanet domino avene mod. 1329½ qr. 1½; sunt venditi, modium unum per 17, facit *m* 141 ½.⁵

45

¹ Rezultat je za 9 ½ prenišek.² Trst.³ Mauterndorf v Lungau na Salzburškem.⁴ Suba.⁵ Vrednost za kvartal in pol ovsja je približno ocenjana na 10 ½, kar je za dobre 3 ½ previsoko.

fol. 14^r Decima Lurenfeld¹ oc anno fl 40.

gld m d p
40

¶ **Summa** omnium perceptorum in pecuneis et
bladi facit *m* mille 382^{a)} fl 24½ p novem fl 60.

Σp
60 1382 24,5 9²

5

Exposita

	Dem pfleger vier quotember 80 <i>m</i> fl.	80	—
	Dem khastner <i>m</i> 32.	32	—
10	Dem schreiber <i>m</i> 6.	6	—
	Dem tagbacher <i>m</i> 4.	4	—
	Vier bachtaren et tarbartel ^{b)} vier quotember <i>m</i> 11 fl 40.	11	40
	Fur sand Jörigen gais fl 24.	—	24
	Dem phleger Wildenlakch ³ vier quotember <i>m</i> 31.	31	—
15	Dem pfleger am turen ⁴ vier quotember <i>m</i> 24.	24	—
	Gen Gortschach ⁵ <i>m</i> 12.	12	—
	Dem phleger franross 36 per fl 24, facit <i>m</i> 5 fl 64.	5	64
	Auff die khirchtag zu pehueten <i>m</i> 2.	2	—
	Dem vicari 50 ^{b)} lemper per fl 14, facit <i>m</i> 4 fl 60, hūner 50,		
20	facit 100 fl, 50 zehling har, facit 50 fl, facit als <i>m</i> 5 fl 50.	5	50
	Der rainfoll gestett wis gen Lakch ⁶ fl 14½ fl 15.	14,5	— 15
	Franpfard gen Triest ⁷ 5 per 16 fl, facit <i>m</i> ½.	—	80
	Franpfard gen Welcz ⁸ 5, jedem 32 fl, facit <i>m</i> 1.	1	—
	Dem poten mitgangen fl 4.	4	—
25	Auff die fuer fl 9 minus 24 fl.	9	— 24
		27,5 214	89
	¶ Summa expositorum facit <i>m</i> 214½ fl 9 fl 27½.		

30

Abgangkch

fol. 15	Officialibus <i>m</i> 13½ fl 56.	13	136
	Den swageren <i>m</i> 22 fl 50.	22	50
	De mansis desolatis <i>m</i> 12 fl 38.	12	38
35	De decimis <i>m</i> ½ fl 16 fl 3.	3	— 96
	Dem Tschüegel ⁹ <i>m</i> 1.	1	—
	Dem Sirecz smid ^{b)} fl 24.	—	24
	Dem Matschek smid von slifstain 12 fl.	—	12
40	Dem Khramer am zehent fl 40.	—	40

^{a)} popravljeno iz 381; zadnji i dodan naknadno A. — ^{b)} napisano skupaj z veznikom in skupnim t (etartbartel)! A. — ^{c)} vstavljeno naknadno nad vrstico A. — ^{d)} manjka B.

¹ Lurnsko polje na Koroškem.

² Ob upoštevanju gornjih dveh popravkov bi bila vsota za 32 fl višja.

³ Stari grad pod Lubnikom.

⁴ Zgornji stolp na Krancju.

⁵ Goričane.

⁶ Škofja Loka.

⁷ Trst.

⁸ Oberwölz; glej zgoraj, str. 83, op. 2.

⁹ Morda Abac Tschugel, prim. zgoraj, str. 147, op. 4.

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>	<i>p</i>
3	50	76	

§ Summa abgang *m* 50 *ß* 76 *fl* 3.

Abgang hewr

—	64	Linhart filius Crise <i>ß</i> 64.	5
—	54	Laure Selnik <i>ß</i> 54.	
—	74	Clemen Dolmatz 74 <i>ß</i> .	
—	42	Idem die od 42 <i>ß</i> .	
2	43	Supan raitung <i>m</i> 2 <i>ß</i> 43.	
—	12	Smid 12 <i>ß</i> .	10
—	12	Tewscharin 12 <i>ß</i> .	
—	12	Paull sneider 12 <i>ß</i> .	
—	12	Linhartt 12 <i>ß</i> .	
1	119	Abgangk khamerschatz <i>m</i> 1½ <i>ß</i> 39.	
—	80	Arathia Parde <i>m</i> ½.	15
—	84	Laure Raiabicz ¹ 10 <i>ß</i> , idem 32 <i>ß</i> , idem 42 <i>ß</i> .	
—	80	Petter Per ² 6 <i>ß</i> , idem 32 <i>ß</i> , idem 42 <i>ß</i> .	
—	63	Abgangk supan raitung <i>ß</i> 63.	
3	—	Abgang taferen <i>m</i> 3.	
1	—	Abgang paden <i>m</i> 1.	20
3	62	27	

§ Summa facit *m* 62 *ß* 27 *fl* 3.

Paw

			25
1	88	Item dem Vaidel Herczug ³ das er den offen in der tar-	<i>fol.</i>
—	15	stuben, auch inn dem pad gemacht hatt <i>m</i> 1½ <i>ß</i> 8.	15 ¹ –16
		Idem Veidel ³ 15 <i>ß</i> , das er den offen in des Zelle müll ⁴ ge-	
		pessertt hatt.	
		Item dem Swaistrigkh 13 tagberch zu dem arker auff dem	30
1	68	turlan, facit 1 <i>m</i> 68 <i>ß</i> .	
		Item ped Rayabitz ⁵ haben jeder 8 tag auch an dem arker,	
1	96	facit <i>m</i> 1½ <i>ß</i> 16.	
		Item der Gregor Rayabitz ⁵ hatt 3 tagberch auff dem turen	
—	48	gearbaitt, facit 48 <i>ß</i> .	35
—	16	Item dem Neff fur das stugk vnder dem tor 16 <i>ß</i> .	
—	36	Item der Neff hatt zway tagberch, das er die trawm an dem	
		arker auff dem turlan ain gemauertt hatt, facit 36 <i>ß</i> .	

¹ Laure Raiabicz je posedoval hube na Rantovšah; omenjeni primanjkljaj se najverjetneje nanaša na dajatve od te hube, gl. Blaznik, Urbarji freisinske škofije, str. 328.

² Peter Peer je bil sužinar v Zgornjih Železnikih, obenem pa je posedoval hube v Crnovcu, na katero se nanaša omenjeni primanjkljaj, gl. ibid., str. 322, 324, 328.

³ Zidar Vaidel Hercug je izviral iz starološke kmečke rodbine; medtem ko ga v sočasnem urbarnju še ni zaslediti, pa se leta 1501 že pojavlja tudi kot posestnik dveh hub v Stari Loki in v bližnjem Moškrinu, BayHStA, HL 4, Fasc. 36(196); Blaznik, Urbarji freisinske škofije, str. 330, 336.

⁴ Mlin Andreja Zelleta v Podnu v Stari Loki, gl. ibid., str. 332.

⁵ Tesar Gregor Raiabicz (drugi, katerega osebno ime se ne omenja, je bil morda njegov brat) po izvoru verjetno z Rantovš (gl. op. 1) se 1501 omenja tudi kot posestnik hube na Godešiču, ibid., str. 338.

		<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>
	Idem Neff selbander sechss tag, facit 1 <i>m</i> β 32.		1	32
	Item dem Niklaw im turen zwaÿ tagberch morter abge- seczt, ain tag per 8 β , facit 16 β .		—	16
	Item ped Rayabitz 5½ <i>gld</i> auff Wilden Lakch ¹ gearbaitt.	5,5		
5	Idem auff Wilden Lakch ¹ gekhaut 50 laden, gesten 100 β .			
	Idem 700 preter, ain hundertt per 32 β .		—	100
	Idem 2 tausendt negel 1 <i>gld</i> .		1	64
	Item ain meiler saliter gestett von dem Rawber ² 23 ^{a)} <i>gld</i> .	1		
	Idem fuerlan von Sand Veitt ³ <i>m</i> 1 β 8.	23		
10	Item ich hab mit sambt den purgaren von dem Siges- darffer ⁴ gekhaut 12 puxen, gesten 13 <i>gld</i> .		1	8
	Item 300 preter auff den arker et laden ^{b)} ain hundertt per 45 β , facit 1 <i>gld</i> β 11.	13		
	Idem negel 600, facit 40 β .	1	—	11
15	Item zwen wachtpelicz gesten 2 <i>m</i> β .		—	40
			2	—
	§ Summa facit <i>m</i> 12 minus 2 β β 43½.	43,5	11	158

Potenlan et zerung

20	fol. Item gen Gortz ⁵ mit den habichen 60 β .			
16–17	Item dem Thoman 60 β , do in die ratt mit der kopÿ des geltbrieff zu der Tschernamlin ⁶ geschikht haben. ^{c)}	—	60	
	Item zwo fertt gen Laibach ⁷ mit den von Krainburg ⁸ <i>m</i> 1½ β 4.	—	60	
25	Item dem pueben gen Hopffenbach ⁹ mit meins herren brieff dem Tschernemlin ⁶ 60 β .	1	84	
	Item aber ich gen Laibach ⁷ mit dem auffschreiben der hueben nach wefelh meins heren <i>m</i> ½ β 3.	—	60	
30	Item dem Gaist am ersten 30 β .			
	Item do ich mit dem kayserlichen geschafft vnd comiss zu dem hawbtman geriten pin 2 lb minus 10 β	—	83	
	Item do der wann et Zakel Jacob ¹⁰ in das land komen sind am ersten auff khuntschaft in die Logatsch ¹¹ vnd allent- halben 2½ β 20 β .	—	30	
35		1	70	

a) 27 B. — b) B, laben A. — c-c) ta vpis stlačen med dva obstoječa; napisan z drugim črnilom, vendar z isto roko A.

¹ Stari grad pod Lubnikom. ² Najverjetneje Gašpar Rawber, v letih 1482–1498 tržaški glavar, gl. Božo Otorepec, Rawbar, ES 10, str. 96. ³ Reka v Kvarnerju. ⁴ Eden od pripadnikov plemiške rodbine, imenovane po Žiganji vasi južno od Tržiča, najverjetneje Jurij, ki je v zadnji četrtini 15. stoletja zasedal pomembne funkcije v upravi loškega gospostva, gl. Blaznik, Škofja Loka, str. 150. ⁵ Gorica. ⁶ Gašpar Črnomajski, v letih 1449–1486 oskrbnik klevenskega gospostva, gl. zgoraj, str. 138, op. 6 in Blaznik, Zemljiška gospostva v območju freisinske dolenske posesti, str. 13. ⁷ Ljubljana. ⁸ Kranj. ⁹ Hmeljnik. ¹⁰ Vpis se nanaša na vojaški vpad hrvaškega bana z ogrskim glavarjem v Radgoni in na Plju Jakobom Szekelyjem preko Bele Krajine na Notranjsko, Miba Kosi, Onstran Gore, tostran Ogrske, Črnomajski zbornik, Črnomelj 2008, str. 142. ¹¹ Logatec.

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>	<i>p</i>		
	1	10		Item dem Thoman, do er zu dem wann et Zakel ¹ geriten ist mit dem vreÿ brieff 1 <i>℔</i> 50 <i>β</i> .	
2	—	—		Idem geschenkt 2 <i>gld</i> vmb sein müe.	
	—	62		Item ainem poten gen Triest ² von des saliter wegen 62 <i>β</i> .	
	—	—		Item dem Massoltrer, das er der Tschernomlin ³ den brieff von meinem herren prachtt hatt der schuld halben <i>m</i> ½.	5
	—	80		Item des Pluemschain ⁴ prueder ½ <i>gld</i> , das er den vreÿbrieff gen Klingenfels ⁵ dem Tschernomler ³ getragen hatt.	
0,5	—	—		Item zwen gancz khoczen gesten 2 <i>gld</i> , den fueskhnechten auff dÿ türen.	10
2	—	—		Item zu zwan mallen zu dem hawbtman selbst von des auffpieten wegen, weil der mawr zu Freissing ⁶ gebesen ist 3 <i>℔</i> 13 <i>β</i> .	
	2	53		Item do ich den Sigesdarffer ⁷ zu dem lantag geschikht hab 36 <i>β</i> .	15
	—	36		Item dem Pangraczen Rotmaister selb sechsten hab ich geben 3 <i>gld</i> , das er in den leuffen vnd vnfrid hie ist gebesen dreÿ wochen. ^{a)}	
(3)	—	—		Item do ich in dem Seyrach ⁸ verhakken hab lassen die khnecht verczertt 62 <i>β</i> .	20
	—	62		Item die khirchtag zu pehueten wider die von Khrainburg ⁹ verczertt allenthalben wider dÿ gebondlich ausgab, facit 13 <i>gld</i> 57.	
	—	—		Idem 2½ <i>m</i> 6 am Jammigk. ¹⁰	25
13	—	57		Item ich selbs hiez gen Laibach ¹¹ zu dem hawbtmann von des anslags wegen verczertt 60 <i>β</i> .	
	2	86		Item dem poten ins Lurenfeld ¹² zu pesichten 1 <i>℔</i> <i>d</i> .	
	—	60			
	—	120		☞ Summa facit <i>m</i> 16 <i>β</i> 15 <i>℔</i> 17.	30
17	16	15 ¹³			
				Item den soldnëren nach lawtt irer quittung ist geben worden 163 <i>℔</i> .	
	122	40		Idem pessrung <i>m</i> 1.	<i>fol.</i>
	1	—		Idem dem Pangratz 3 <i>gld</i> .	17 ¹ –18
	—	—			
3	123	40		☞ Summa die hundertt vnd 63 <i>℔</i> facit <i>m</i> 123 <i>β</i> 40 <i>℔</i> 3.	

^{a)} ta vpis v celoti prečrtan in označen ob robu A, manjka B.

¹ Primerjaj zgoraj, str. 163, op. 10. ² Trst. ³ Gašpar Črnomaljski, gl. zgoraj, str. 138, op. 6. ⁴ Škofjeloška meščanska rodbina, prim. zgoraj, str. 88.9; Blažnik, Škofja Loka, str. 98. ⁵ Klevevč. ⁶ Freising. ⁷ Jurij Sigesdorfer, gl. zgoraj str. 163, op. 4. ⁸ Žiri. ⁹ Kranj. ¹⁰ Jamnik pri Dražgošah. ¹¹ Ljubljana. ¹² Lurnsko polje na Koroškem. ¹³ Pri vsoti je izpuščeno ½ *gld*; razen tega pa je vsota za 1 *m* 98 *β* previsoka.

		<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>
	⌘ Summa omnium expositorum facit <i>m</i> 428 ♂		Σe	
	9 ♂ 94. Et sic remanett domino finaliter <i>m</i>	94	428	9¹
	954 ♂ 15½. Dauon sullen auffgehebt werden		= 954	15,5
	34 <i>gld.</i>			
5	Summa die mark facit im gold ♂ 1192½ ♂	1192,5	—	15,5
	15½. ² Dauon auffgehebt die oberen 34 <i>gld.</i>	— 34	—	—
	Remanett domino finaliter ♂ 1158½ ♂ 15½.	=		
		1158,5	—	15,5
10	Idem ^{a)} 28 ♂ der Naglitsch von der sag nach der raittung geantburtt.		—	28
<i>fol. 18'</i>	^{b)} Dy rät, so zw Lakch ³ sein gebesen haben eingenomen alte schuld von dem pfleger, facit 1469 ducatos ♂ 32, item von der neuen schuld ducatos 8½	1469	—	32
15	♂ 15½.			
	Item von dem richter ducatos 83 ♂ 51.	8,5	—	15,5
	Item von her Casper Tschernemlin ⁴ ducatos quinquaginta.	83	—	51
		50	—	—
	Item dy schuld Jacob Lamberger ⁵ macht 1150 ducatos, so er über obgeschriben schuldig ist.	1150	—	—
20	Item dy schuld der Casper Tschernemlin ⁴ macht noch 97 ducatos.			
	Item her Baltesar Tschernemlin ⁶ sol noch reihen vnd czalen altes vnd neues.	97	—	—
25				

^{a)} recte item A. — ^{b)} od tu dalje rokopis škofa Sixta (cf. Manfred König, Die Korrespondenzbücher des Bischofs Sixtus von Freising und ihre Bedeutung für die Geschichte des ausgehenden 15. Jahrhunderts, Diss., tipkapis, Graz 1975, str. 16 in vsorve pisave v prilogah IX in XVI) A, v B x isto roko kot ostalo besedilo.

¹ Ob upoštevanju gornjega popravka bi bila vsota za 1 m 34 ♂ nižja, bilanca pa za okroglo marko višja. ² Guldni so obračunani po kurzu 128 ♂. ³ Škofja Loka. ⁴ Gašpar Črnomajski, gl. zgoraj, str. 138, op. 6. ⁵ Jakob Lamberger, sin Jurija II., v letih 1481–1491 loški oskrbnik, Blaznik, Škofja Loka, str. 141–143; Bizjak, Die geschichtlichen Beziehungen, str. 57. ⁶ Baltazar Črnomajski, Gašparjev sin in njegov naslednik na mestu kleviškega oskrbnika, cf. zgoraj, str. 138, op. 6, poleg tega še König, Die Korrespondenzbücher des Bischofs Sixtus, str. 90–94.

SERIJSKI AKTI

**BayHStA, HL 3, rep. 53,
fasc. 36**

Obračun gospostva Klevevž

1486

Obračuni gospostva Škofja Loka

1486–1500

Obračuni mestnega sodišča Škofja Loka

1486–1497

in

KODEKSA

**BayHStA, HL Freising
516 *in* 517**

Obračuna gospostva Škofja Loka

1494 in 1496

[24. 4. 1486 — 24. 4. 1487]

fol. 1
5

1486^{a)}

Vermerkt die raittung der nütz vnd rant der herschafft Lakesh¹ anno etc.
LXXXVI.

		gld	m	d	p
10	Summa tocius census facit m 444 β 57 ρ novem fl 1.	1	444	57	9
	Vndersas zu Lengfeld ² β 84.	—	—	84	—
	Stewer extranorum m 233 β 38.	233	38	—	—
	Census camere Veitting ³ Gadmer ⁴ Neusas ⁵ m 3 β 35.	3	35	—	—
	Pro pullis m 5.	5	—	—	—
15	Von gereüten m 1.	1	—	—	—
	Pro decimis m 46 β 26 ^{b)} fl 15.	15	46	26	—
	Pro angnis et edis hoc anno ultra et ius officialis m 5 β 40.	5	40	—	—
	Pro pokhlan hoc anno m 12½ β 10.	12	90	—	—
	Plochpfenig m 2½ β 6.	2	86	—	—
20	Pro skapulis hoc anno non.	—	—	—	—
	Franpfard hoc anno 96 per β 24, facit m 14½ β 32.	14	112	—	—
	Sterbrecht m 1 β 70.	1	70	—	—
	Kauffrecht m 4½ fl 10.	10	4	80	—
	Vall et wandel m 13½ β 40.	13	120	—	—
25	Stewer ciftatis m 40.	40	—	—	—
	De balneo m 5.	5	—	—	—
	De molendino apud balneum ⁶ m 14.	14	—	—	—
	Von hameren im Poden ⁷ fl 4.	4	—	—	—
	Von zwain akheren zu ⁸ Polan ^{d)} β 60.	—	60	—	—
30	Pro tabernis m 30½ β 28.	30	108	—	—
	Pro carnis brefi m 10 β 31.	10	31	—	—
	De officys m 18½ β 60.	18	140	—	—
	De koloni eklesie m 3 β 12.	3	12	—	—
	De sbagis m 206 β 40.	206	40	—	—
35	Der zins im turen ⁹ m 2 minus 20 β .	1	140	—	—
	Von zwein gereüten β 60.	—	60	—	—
	Ratmaner ¹⁰ zehendt β 24.	—	24	—	—
		30	1119	13	9
40	Summa ^{e)} des plätels facit m 1119 β 13 p(arvulos) 9 ^{b)} fl 30.				

^{a)} obračun je obranjen v dveh izvodih, hranjenih pod isto signaturo v BayHStA. pri objavi je upoštevan original (A), sočasen prepis (B) pa v variantah v opombah le pri pomembnejših odstopanjih. — ^{b)} 36 B. — ^{c)} z napisan čez prvotni i A. — ^{d)} 1 napisan čez neko drugo črko A. — ^{e)} obračun je sumiran z drugo roko in nekoliko temnejšim odtinkom črnila A. — ^{f)} dodano nad vrstico A.

¹ Škofja Loka. ² Dovje. ³ Bitenjski urad. ⁴ Gadmarski urad. ⁵ Godeški urad.
⁶ Nekdanji mlin na prostoru današnje tovarne Šešir. ⁷ Fužine ob Selčici v Podnu. ⁸ Poljane nad Škofjo Loko. ⁹ Zgornji stolp na Krancju. ¹⁰ O rodbini Rotenmanner gl. zgoraj, str. 158, op. 10.

mutt messel qr**Percepta tritici**

fol. 1'

143,5	—	De afictibus mod. 143½.	
26,5	—	De decimis mod. 26½.	
<u>5</u>	—	De molendinis mod. 5.	5
175	—		

Summa tritici mod. 175.**Exposita**

27	—	Dem vicari mod. 27.	10
3	—	Abgangk officialibus mod. 3.	
2,5	—	De decimis mod. 2½.	
2	—	Deperitt propter mures mod. 2.	
<u>5</u>	—	Den khlasterfrawn mod. 5.	15
39,5	—		
= 135,5	—	Summa expositorum cum abgangk mod. 39½. Et sic remanett domino mod. 135½; sunt venditi, modium unum per ß 72½, facit m 61 ß 63½.	20

Percepta silliginis

253	4 1,5	De affictibus mod. 253 ^{a)} mesel 4 qr. 1½.	
39	1	De decimis mod. 39 mesel 1.	25
<u>5</u>	—	De molendinis mod. 5.	
297,5	2 1,5		

Summa silliginis mod. 297½ mesel 2 qr. 1½.**Exposita**

		Dem vicari mod. 20.	30
20	—	Den fronaren per totum annum mod. 32.	
32	—	Abgangk officialibus mod. 9.	
9	—	De decimis mod. 3½.	
3,5	—	Deperitt propter mures mod. 3.	35
3	—	Den samaren Triest ¹ et Mauterendarff ² mod. 1.	
1	—	Den khlasterfrawn mod. 5.	
<u>5</u>	—		
73,5	—	Summa expositorum cum abgangk mod. 73½. Et sic remanett domino silliginis mod. 224 mesel 2 qr. 1½; sunt venditi, modium unum per ß 47½, facit m 66½ ß 7½.	40
= 224	2 1,5		

^{a)} 153 B.¹ Trst. ² Mauterndorf v Lungau na Sakbarskem.

fol. 2

Percepta milimult. messel. gr.De affictibus mod. $\frac{1}{2}$.

0,5 —

De decimis mod. 53 mesel 2.

53 2

5

53,5 2**Summa** milj mod. $53\frac{1}{2}$ mesel 2.**Exposita**

10 Dem vicari mod. 7.

7 —

De decimis mod. 4.^{a)}

4 —

Deperitt propter mures mod. 1.

1 —12 —**Summa** expositorum cum abgank mod. 12.

15

Et sic remanet domino mod. $41\frac{1}{2}$ mesel 2;
sunt venditi, modium unum per fl 23, facit m
6 minus 1 fl .

= 41,5 2

20 **Mixture** mod. 53, dauon gett vier bachtaren et tarbartel
mod. 40. Remanet domino mod. 13; sunt venditi,
modium unum per fl 20, facit $1\frac{1}{2} m \text{ fl}$ 20.

53 —

-40 —

= 13 —

Ordey mod. $2\frac{1}{2} \text{ fl}$ 70.

2,5 —

25

Percepta aveneDe affictibus mod. mile 252 qr. $1\frac{1}{2}$.

1252 — 1,5

De decimis mod. $270\frac{1}{2}$.270,5 —

1522,5 — 1,5

30

^{b)}**Summa** avene mod. $1522\frac{1}{2}$ qr. $1\frac{1}{2}$. ^{b)}**Exposita**

Dem klastner mod. 50.

50 —

35

Abgank officialibus mod. 15.

15 —

Den sbageren mod. 12.

12 —

Deperitt propter mures mod. 8.

8 —

De decimis mod. 70.

70 —

Den samaren Triest,¹ Mauterendarff² mod. $3\frac{1}{2}$.

3,5 —

40

Abgank an drein zehentt mod. 22.

22 —

Sixtt³ tueher^{a)} 25 mod. verczertt nach laut seiner handt
geschrift.

25 —

^{a)} 3 B. — ^{b-b)} manjka B. — ^{c)} recte tumher? A.¹ Trst. ² Mauterndorf v Lungau na Salzburškem.
letib 1474–1495.³ Sixt von Tannberg, freisinski škof v

mutt messel qr

205,5 —
=1317 — 1,5

Summa abgangk mod. 205½. Et sic remanett domino avene mod. mille 317 qr. 1½^a;
sunt venditi, modium unum per β 17, facit *m*
140 minus 9½ β .

gld m d p
40 — —

Decima Lurenfeld^b¹ hoc anno fl 40.

5

fol. 2'

Σ
70 1395 3,5 9

fl **Summa** omnium perceptorum in pecuneis et
bladi facit *m* mille 395 β 3½ ρ 9 fl 70.

10

Exposita

80	—	Dem pfleger vier quotember <i>m</i> 80. ^a	
32	—	Dem khaustner <i>m</i> 32.	
6	—	Dem schreyber <i>m</i> 6.	15
4	—	Dem tagbacher <i>m</i> 4.	
11	40	Vier bachtaren et tarbartel vier quotember <i>m</i> 11 β 40.	
—	24	Für sand Jorigen gaiß β 24.	
31	—	Dem pfleger Wildenlakh ² vier quotember <i>m</i> 31.	
24	—	Dem pfleger am turen ³ vier quotember <i>m</i> 24.	20
12	—	Gen Gortschah ⁴ <i>m</i> 12.	
5	64	Dem pfleger franroß 36 per β 24, facit <i>m</i> 5 β 64.	
2	—	Auff dy khürchtage zu pehüeten <i>m</i> 2.	
5	50	Dem vicari 50 lempere per β 14, facit <i>m</i> 4 β 60, hünere 50, facit 100 β , 50 zehling har, facit 50 β , facit als <i>m</i> 5 β 50.	25
17	— 40	Der rainfoll gestett wiß gen Lakh ⁵ fl 17 β 40.	
—	30	Franpfard gen Triest ⁶ 5, jedem 16 β , facit <i>m</i> ½.	
1	—	Franpfard Weltz ⁷ 5, jedem 32, facit <i>m</i> 1.	
5	— 44	Dem poten mitgangen fl 5 β 44.	
12	— —	Auff dy fuer fl 12.	30
8,5	— —	Zerung mit den raten getan wiß gen Lientz ⁸ fl 8½.	
8	— 84	Maister Sayfrid vmb das puluer ^d machen vnd das alt gepeßert ^d fl 8 β 84.	
1	—	Dem tagbacher ein wachtpelitz 1 <i>m</i> β .	
50,5	216 106		35

Summa expositorum 216½ β 26 fl 50½.

^a) naknadno dodano pod vrstico A. — ^b) Lurenfeld B. — ^c) 70 B. — ^{d-d}) manjka B.

¹ Lurnsko polje na Koroškem. ² Stari grad pod Lubnikom. ³ Zgornji stolp na Krancju.
⁴ Goričane. ⁵ Škofja Loka. ⁶ Trst. ⁷ Oberwölz, glej zgoraj, str. 83, op. 2. ⁸ Lienz na
Tirolskem.

fol. 3

Abgangkch

		<i>glt</i>	<i>m</i>	<i>d</i>
	Officialibus <i>m</i> 13½ <i>ß</i> 56.	13	136	
	Den swageren <i>m</i> 22 <i>ß</i> 50.	22	50	
5	De mansis desolatis <i>m</i> 12 <i>ß</i> 38.	12	38	
	De decimis <i>m</i> ½ <i>ß</i> 16 fl 3.	3	—	96
	Dem Tschuegel ¹ <i>m</i> 1.	1	—	
	Dem Siretz smid <i>ß</i> 24.	—	24	
	Dem Matschek von slifstain 12 <i>ß</i> .	—	12	
10	Dem Kramer am zehendt 40 <i>ß</i> .	—	40	
		3	50	76

Summa *m* 50 *ß* 76 *ß* 3.**Abgangk hewer**

15	Linhartt filius Crise <i>ß</i> 64.	—	64	
	Laure Selnik <i>ß</i> 54.	—	54	
	Clemen Dolmatz <i>ß</i> 74.	—	74	
	Idem von der öd <i>ß</i> 42.	—	42	
20	Supan raitung <i>m</i> 2 <i>ß</i> 43.	2	43	
	Smid 12 <i>ß</i> .	—	12	
	Tewtscharin <i>ß</i> 12.	—	12	
	Paull sneider <i>ß</i> 12.	—	12	
	Linhartt <i>ß</i> 12.	—	12	
25	Abgangk khamerschatz <i>m</i> 1½ <i>ß</i> 39.	1	119	
	Arathia Parde <i>ß</i> 80.	—	80	
	Lawre Rayabitz <i>ß</i> 10, idem 32, idem 42 <i>ß</i> .	—	84	
	Petter Per <i>ß</i> 6, idem 32, idem 42 <i>ß</i> .	—	80	
	Abgangk supan raitung <i>ß</i> 63.	—	63	
30	Abgangk hewer vom pad <i>m</i> 1.	1	—	
	Taferen gelt hewer gehengt <i>m</i> 3.	3	—	
	Von zwein zehendt das jar gehengt 3½ <i>m</i> .	3	80	
		15	31	

Summa *m* 15 *ß* 31.

35

Summa abgank des platel 65½ *m* *ß* 27 *ß* 3. **3 65 107**

fol.

3'–4

Potten lan et zerung

40	Item dem pueben, der mit den raten gen Freyßsing ² geriten ist 2 <i>glt</i> .	2	—	—
	Item mit den habichen gen Görtz ³ dem poten 60 <i>ß</i> .	—	60	
	Item ^{a)} do ich ^{a)} zu der raitung gen Laibah ⁴ der hueb stewer halben ^{a)} geriten pin ^{a)} 3 <i>ß</i> 12 <i>ß</i> .	2	52	

45

^{a-a)} *manjka* B.¹ *Morda Abac Tschugel, gl. zgoraj, str. 147, op. 4.*² *Freising.*³ *Gorica.*⁴ *Ljubljana.*

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>	<i>p</i>		
1	42			Item ^{a)} do ich ^{a)} zu dem hawbtman gen Laybach ¹ ^{a)} nach wefelh der ratt ^{a)} geriten pin 1½ <i>℔</i> 22 <i>℔</i> .	
—	102			Item ^{a)} do ich ^{a)} zu dem viczdumb gen Laibach ¹ geriten ^{a)} pin, do man meins g(nadigen) h(erren) arm lewtt im Swarczen perg ² pfeindt vnd auffgehalden hatt ^{a)} 102 (<i>℔</i> ?).	5
1	20			Item an dem lanttag ^{b)} ^{a)} do mich dy lantleüt nöten haben wellen 1300 gld zu geben für dy stewr ^{a)} 1½ <i>℔</i> <i>d</i> .	
1	140			Item do mich der hawbtman von der Krainburger ³ wegen gen Laibach ¹ ^{a)} eruordertt hatt zu verhör vor maister Pernharten ^{a)} 2½ <i>℔</i> .	10
—	108			Item ^{a)} do der weispott komen ist vnd hat welen, das ich ^{a)} die 12 phard ^{a)} fürderlich ^{a)} in das New stattel ⁴ führen sold 108 <i>℔</i> .	
2,5	—	19		Item ^{a)} do ich von den lantlewtē darnach pey dem lanttag erpeten hab ^{a)} meinen g(nadigen) h(ern) zu verkhinden der geraisigen halben ^{a)} in das New stattel ^{a)} ⁴ auch sein gnaden zu verkhinden, das für nemen vmb den drittal der gültt 2½ <i>gld</i> 19 <i>℔</i> .	15
4	—	—		Item dem smid ^{a)} mit den brieffen ^{a)} gen Freyßsing ⁵ 4 <i>gld</i> .	
2,5	—	—		Item mit der vnderriicht, so mir meins hern gnad tan zu ^{a)} dem hawbtman vnd ^{a)} landtlewtē geriten pin 2½ <i>gld</i> .	20
1	32			Item ^{a)} zu dem anderen mall mit der vnderriicht ^{a)} zu dem lanttag geriten 1½ <i>℔</i> 12 <i>℔</i> .	
4	—	—		Item dem Wolfgang sneyder ^{a)} mit der landtschaft schreyben ^{a)} gen Freyßsing ⁵ 4 <i>gld</i> .	25
2	27			Item ^{a)} do ich ^{a)} mit dem Skodel getaydingt ^{a)} hab von der von Lengfeld ⁶ wegen, do die purger auch mit mir gebesen sein ^{a)} 2 <i>m</i> <i>℔</i> 27.	
—	130			Item zwir gen Laibach ^{c)} ¹ ^{a)} zu dem hawbtman vnd landtlewtē ^{a)} mit der lesten ^{d)} vnderriicht ^{a)} meins g(nadigen) h(herrē) ^{a)} geriten pin 1 <i>℔</i> 10 <i>℔</i> .	30
1	—	10		Item ^{a)} do ich am ersten ^{a)} zu Laibach ¹ erfragt hab das geschafft, so die von Krainburg ³ von hoff prachtt haben vmb ^{a)} das gehültz in der ^{a)} Vesnitz ⁷ 1 <i>gld</i> <i>℔</i> 10.	
2,5	—	—		Item do ich den von Krainburg ³ die hakhen genomen ^{a)} hab, pin ich zu dem hawbtman geritten vnd auff ander zerung geben ^{a)} 2½ <i>gld</i> .	35
1	—	—		Item zu pesichten den zehendt im Lurenfeld ^{e)} ⁸ 1 <i>gld</i> .	
19,5	12	102		^{a)} Summa des platz <i>m</i> 12½ <i>℔</i> 22 <i>℔</i> 19½. ^{a)}	40

^{a-a)} manjka B. — ^{b)} prvi t napisan preko neke druge črke A. — ^{c)} Laibabach B. — ^{d)} anderen B. — ^{e)} Lurelfeld B.

¹ Ljubljana. ² Črni Vrh pri Polbovem Gradcu. ³ Kranj (Kranjčani). ⁴ Novo mesto.
⁵ Freising. ⁶ Dvije. ⁷ Besnica. ⁸ Lurnsko polje na Koroškem.

		<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>
fol. 4'–5	Item ^{a)} aber nach geschat meins g(nadigen) h(herren) ^{a)} von der 10 pfard inn das Newstattel ^{b)} 1 zu dem hawbtman ^{a)} et landtleuten ^{a)} 1 <i>gld</i> 3 <i>ß</i> 9.	1	—	9
	Item dem schuester gen Freÿssing ² 2 <i>m</i> 3 <i>ß</i> .	2	—	
5	Item do sich der frid geendett hatt auff all zerung ^{a)} et khundtschaft ^{a)} 3 <i>gld</i> .	3	—	
	Item aber dem schuester mit dem kh(uniglichen) auffpott gen Freissing ² 2 <i>m</i> 3 <i>ß</i> .	2	—	
10	Aber ^{a)} dem schuester 2 <i>m</i> 3 <i>ß</i> gen Freÿssing ² mich an meinem h(enedigen) h(erren) zu erkunden. ^{a)} do man vns wider von Marpur ³ haim erlawbt hatt vnd ^{a)} des auffpotz doch altag gebartund sein gebest, wie ich mich mit den gerasigen halten sold. ^{a)}	2	—	
15	Item ^{a)} do ich ^{a)} mit den brieffen meins g(nadigen) h(erren) wegen der ^{a)} halben ^{a)} hueb stewart gen Laibach ⁴ geriten pin ½ <i>m</i> 3 <i>ß</i> .	—	80	
	Item ^{a)} do der Ambroß ^{a)} das holtz Letenitz ⁵ ^{a)} werüeffen hatt lassen, pin ich zu dem hawbtman ^{a)} geritten 108 <i>ß</i> .	—	108	
20	Item ^{a)} do ich aber ^{a)} gen Laibach ⁴ pin geritten ^{a)} auff das k(unigliche) schreiben mit dem Ambrosen auff eruordenen des hawbtmans ^{a)} 1½ <i>ß</i> <i>d</i> .	1	20	
	Item ^{a)} do ich ^{a)} gen Krainburg ⁶ hab geschikht der mawtt halben auff der brugken, ^{a)} do man meins g(nadigen) h(erren) arm lewtt geslagen hatt ^{a)} 60 <i>ß</i> .	—	60	
25	Item ^{a)} do ich zu dem landttag ^{a)} gen Stain ^{a)} 7 ^{a)} anstatt meins g(nadigen) h(erren) ^{a)} eruordertt pin gebesen von heren Reinprechten 2 <i>gld</i> .	2	—	
30	Item ^{a)} do ich von gemeÿner ^{a)} landtschaft eruordertt ^{a)} ward gen Laibach ^{a)} 4 von wegen der 1500 <i>gld</i> , ^{a)} do sich mein g(nadiger) h(err) der verbilligt hatt ^{a)} 1½ <i>ß</i> <i>d</i> .	1	20	
	Item do der Geiſt ^{a)} mit den brieffen ^{a)} der pfleg Preÿssegk ⁸ zu dem hawbtman ^{a)} vnd Andre Awrsperger ^{a)} 9 zu zwein malen ^{a)} gen Laibach ^{a)} 4 geriten ist, ^{a)} auch ein fartt gen Stann ^{a)} 7 verczertt ^{a)} 1 <i>ß</i> 3 <i>ß</i> .	—	123	
35	Item zu zwein malen pin ich zu dem hawbtman von des ^{a)} Andre ^{a)} Awrsperger ^{a)} 9 ^{a)} brieff ^{a)} wegen geritten 1½ <i>ß</i> <i>d</i> .	1	20	
	Item vmb das zehendt ^{a)} gelt ^{a)} in Lurenfeld ¹⁰ 1 <i>gld</i> .	1	—	
40	Item vber den gebondlichen abzug die khirchtag zu pehüeten ^{a)} das jar ^{a)} 13½.	13,5	—	

^{a–a)} *manjka* B. — ^{b)} Newstatlein B. — ^{c)} B. Stann A. — ^{d)} *recte* Stain A.

¹ *Novo mesto*. ² *Freising*. ³ *Maribor*. ⁴ *Ljubljana*. ⁵ *Ledinica, pri Žireb*. ⁶ *Kranj*.
⁷ *Kamnik*. ⁸ *Prežek*. ⁹ *Andrej Turjaški, v letih 1486–1493 oskrbnik na Prežeku, Miha Preinfalk, Auerspergi, Po sledih mogočnega tura, Thesaurus memoriae, Dissertationes 4 Ljubljana 2005, str. 411*. ¹⁰ *Lurnsko polje na Koroškem*.

gld m d p
20,5 11 120

^{a)}Summa des platz *m* 11½ *ß* 40 *fl* 20½.^{a)}

Paw^{b)}

fol.
5'-6

— 103	Item ^{a)} vmb dy pawm ^{a)} zu den rinnen vmb den gang 103 <i>ß</i>	5
1 —	Item dy zimerlewt, die dy rin gemahtt haben 10 tagberch; ein tag per 16 <i>ß</i> , facit 1 <i>m</i> <i>ß</i> .	
— 32	Item der Neff zwey tagberch 32 <i>ß</i> , das er das turel zu der zisteren gemawertt hatt.	
— 24	Item vmb die geheng zu dem türlein 24 <i>ß</i> .	10
— 60	Item 300 preter zu der padstuben ¹ 1½ <i>lß</i> <i>ß</i> .	
— 48	Item ^{a)} der zimerman dreÿ tagberch, ^{a)} dy padstuben ¹ ge- degkht 48 <i>ß</i> .	
— 60	Item tawsendt scharnagel 60 <i>ß</i> .	
1 25	Item dem glasar 1 <i>m</i> 25 <i>ß</i> , das er in peden stuben ¹ vnd zu Wildenlakch ² dy gleser gepessertr hatt.	15
<u>1 — —</u>	Item von newen fenster in der khanczley khamer 1 <i>gld</i> .	
<u>1 4 92³</u>		

^{a)}Summa des platz 4½ *m* 12 *ß* *fl* 1.^{a)}

20

¶ ^{a)}Summa summarum bis hie her facit
marcas exposit(orum) 311 *ß* 47 *fl* 94½. Dy
selben aufgehebt gegen percepta pleibt in
perceptorum *m* mille 83½ *ß* 36½, dy machen
in gulden 1354 *gld* *ß* 83½.^{a)}

25

94,5 311 47⁴
= 1083 106,5⁵

Awsgab der soldner

49 20	Item nach lawtt etlicher quittung pringen 65½ <i>lb d</i> .	<i>fol.</i> 6'-7
1,5 — —	Item ^{a)} do die Vngrischen ⁶ gen Lichtenbald ⁷ komen sein, hab ich den ^{a)} Lindawer dreÿ wochen auff gehalden 1½ <i>gld</i> ^{a)} ob sein nott gebesen war. ^{a)}	30
144 — —	Item in das Newstättel ⁸ 12 phard 6 wochen für mein g(nadigen) h(err) je ein wochen auff ein phard fur sold vnd schaden 2 <i>gld</i> schullen mir in der stewr der 1500 <i>gld</i> auff gehelbt werden.	35
128 — —	Item für dy Newstatt, ⁹ do man dye gespeist hatt ^{a)} auff er- uorderen des k(uniglichen) geschaff ^{a)} 8 phard 8 bochen; je auff ein phard ein bochen fur sold vnd schaden 2 <i>gld</i> .	40

^{a-a)} manjka B. — ^{b)} Aufgab auf paw B.

¹ Škofjeloško kopališče, gl. zgoraj, str. 39, op. 8. ² Stari grad pod Lubnikom. ³ Pravilna
mota znaša 1 *gld* 4 *m* 32 *ß*. ⁴ Izračun je pravilen, glede na prejšnjo napako pa znaša razlika 94,5 *gld*
310 *m* 147 *ß*. ⁵ Izračun, pri katerem goldinarji niso upoštevani, je za 10 *ß* prenižek, ob upoštevanju
prejšnje napake pa še za dodatnih 60. Pri preračunu je upoštevan kurz goldinarjev 128 *ß*. ⁶ Ogrska
vojska. ⁷ Sernica. ⁸ Novo mesto. ⁹ Dunajsko Novo mesto.

		<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>
	Item zu rettung der Newen Statt ^{a)} auff das k(uniglich) auffpott ^{a)} 13 pfard 6 wochen; je auff ein wochen ^{a)} einem phard für sold vnd schaden ^{a)} 2 <i>gld</i> .	156	—	—
5	Item auff das ander auffpott 13 phard vierczehen tag; je auff ein ^{a)} phard für sold vnd schaden ein wochen ^{a)} 2 <i>gld</i> .	52	—	—
	^{a)} Item dy 13 phard hab ich an haim gehabt dreÿ wochen wiß das mirs mein gnadiger h(err) abgeschafft hatt. ^{a)}	421,5	—	52 ¹
10	§ Summa ^{a)} dicz platz auff dy soldner ^{a)} 421 vnd ½ <i>ß</i> 52.			
15	Item einnehmen vnd ausgeben gegen ein ander aufgehebt, remanet domino finaliter 908 <i>gld</i> minus 17 <i>ß</i> . Daran get dem pfleger ab 5 <i>gld</i> , so er vmb arczt lan den gefangen ausgeben hat.	= 908	—	— 17 ²
20	Item dy zerung, so meins g(nadigen) h(erren) ambald vert vnd hewer tan haben, sind nit gelegtt noch veraitt worden. Hat er gegen annderm nach geben.	5	—	—
	Remanet 1250 minus 1 marka. ^{b)}			

^{a)–a)} manjka B. — ^{b)} poznejši dodatek od roke škofa Siksta B (cf. str. 165, op. b).

¹ Pravilna vsota znaša 542,5 *gld* 65 *ß*! ² Rezultat se ne ujema z danimi podatki; ob upoštevanju gornje napake znaša 811,5 *gld* 18,5 *ß*, če pa vzamemo v račun še v prvem sumiranju neupoštevane goldinarje, je dejansko nižji za dodatnih 24 *gld* (787,5 *gld*).

[24. 4. 1486 — 24. 4. 1487]

(Loško mestno sodišče 1486)

fol. 19
5

*Vermerckht meins g(nadigen) hern von Freyssing¹ mawtt vnd gericht zu Lakch²
anno domini etc. LXXXVI.*

<i>gld</i>	<i>m</i>	<i>d</i>	<i>p</i>		
				Leonhart Leitgeb ³ richter zw Lakch ^{a)2}	10
9	1			Item die kamawn mawtt hatt der Hainreich vmb 9 <i>m</i> <i>ß</i> 1.	
13	61			Item dy kharen mawtt hatt auch der Hainreich vmb 13 <i>m</i> <i>ß</i> 61.	15
16	—			Item die platz mawtt vnd saltz mawtt hatt der Gusell vmb 16 <i>m</i> <i>ß</i> .	
7	1			Item die schuester mawtt hatt der Andre Webar per 7 <i>m</i> <i>ß</i> 1.	
16	—			Item die viech mawtt hatt der Debelakh vmb 16 <i>gld</i> .	20
8,25	—			Item dy mawtt zu Polan ⁴ ist gelasen vmb 8 <i>gld</i> vnd ain artt.	
2	—	100		Item die mawtt im Seyrach ⁵ ist gelasen vmb 2 <i>gld</i> 100 <i>ß</i> .	
1	—			Item dye mawtt im Kharner ambtt ⁶ hatt der Gusell vmb 1 <i>gld</i> .	25
1	—			Item dy mawtt in der Zeyritz ⁷ 1 <i>gld</i> .	
5	—	20		Item dye mawtt zu Seltsach ⁸ ist gelasen vmb 5 <i>gld</i> 20 <i>ß</i> .	
—	—	40		Item auff Sand Margreten perg ⁹ 40 <i>ß</i> .	
—	—	14		Item zu Erengreuben ¹⁰ 14 <i>ß</i> .	
				Item die mawtt zu Newsas ^{b)11}	30

Die fleischpengk

—	48	Sand Larenczen pankh 48 <i>ß</i> .	
—	48	Thoman pankh 48 <i>ß</i> .	fol. 19
—	38	Vnser frauen pankh 38 <i>ß</i> .	
—	40	Sand Jorigen pankh 40 <i>ß</i> .	
—	24	Sand Giligen pankh 24 <i>ß</i> .	
—	38	Fruemesser pankh 38 (<i>ß</i>).	
—	48	Klaster pankh 48 <i>ß</i> .	40
—	68	Kayhatsch pankh 68 <i>ß</i> .	

^{a)} *poznejši pripis škofa Sixta (cf. št. 165, op. b) na vrhu strani.* — ^{b)} *nedokončan vpis.*

¹ Freising. ² Škofja Loka. ³ Lenart Leitgeb je bil škofjeloški mestni sodnik v letu 1486, Blažnik, Škofja Loka, str. 455. ⁴ Poljane nad Škofjo Loko. ⁵ Žiri. ⁶ Koroški urad. ⁷ Sorica. ⁸ Selca. ⁹ Šmarjetna gora. ¹⁰ Crngrob. ¹¹ Godešič.

Popravek iz 56. številke

V prispevku Sabine Kocijančič **Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2000** so bile pri predstavitvi g. Tomaža Tozona navedene nekatere netočnosti in pomankljivosti, ki jih želimo popraviti oziroma dopolniti, in sicer:

str. 232

... Kot ustanovitelj ali zborovodja je bil še posebej zavezan naslednjim zborom: Mešanemu zboru svete Cecilije Ljubljana, kjer je pel skupaj z Lojzetom Peterletom ter današnjimi škofi Uranom, Glavanom in Bizjakom ...

Pravilno:

T. Tozon: *»Pevski zbor svete Cecilije sem ustanovil leta 1966 in ga vodil sedem uspešnih let. Iz zbora je izšlo 14 duhovnikov, od tega trije škofje: msgn. Alojz Uran, msgn. Andrej Glavan in msgn. Jurij Bizjak, ter tudi predsednik DEMOS-ove vlade g. Lojze Peterle.«*

str. 232

... ter Mešanemu pevskeemu zboru Lubnik, ki ga je ustanovil in vodil dvajset let.

Pravilno:

T. Tozon: *»Pevskega zbora Lubnik nisem ustanovil, pač pa sem ustanoviteljem predlagal ime Lubnik; vodil sem ga dvajset let.«*

str. 233

... Prehodili so domala vso Slovenijo: okrog 200 pohodov ...

Dopolnjeno:

T. Tozon: *»V šestih letih pohodništva je bilo 245 pohodov s 3175 udeleženci.«*

str. 233

... Nazadnje je sodeloval s Slovenskim oktetom, ki ga je vodil 19 let in z njim prepotoval pet celin sveta.

Pravilno:

T. Tozon: *»Pri oktetu sem prepeval devetnajst let in z njim prepotoval doma-la ves svet.«*

V dogovoru z g. Tomažem Tozonom pripravila
Antonija H. Križaj

Avtorji prispevkov

Srečko Beričič	mag. rudarstva, predsednik Filatelističnega društva Lovro Košir Škofja Loka
Matjaž Bizjak	dr. zgodovinskih znanosti, višji znanstveni sodelavec, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana
Milka Bizovičar	uni. dipl. komunikologinja, novinarka pri Delo d. d. in urednica Podblegoških novic
Jože Bogataj	profesor angl. jezika, ravnatelj Gimnazije Škofja Loka
Martin Cregeen	prevajalec, Kranj
Marko Črtalič	vodja izpostave Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti v Škofji Loki
Danijela Dolinar	absolventka umet. zgodovine
Mojca Ferle	uni. dipl. etnologinja in sociologinja kulture, muzejska svetovalka Mestnega muzeja Ljubljana
Alojzij Pavel Florjančič	uni. dipl. inž. geologije, urednik zbirke Doneski, častni član in dolgoletni predsednik Muzejskega društva Škofja Loka
Sabina Gabrijel	uni. dipl. novinarka, svetovalka za mladinsko dejavnost Občine Škofja Loka
Damir Globočnik	dr. umetnostne zgodovine, muzejski svetovalec za umetnostno zgodovino in vodja galerijske dejavnosti, Gorenjski muzej, Kranj
Aleksander Igličar	mag. ekonomskih znanosti, višji predavatelj za računovodstvo, Ekonomska fakulteta, Ljubljana, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka

Helena Janežič	uni. dipl. prof. zgodovine in uni. dipl. bibliotekarka, vodja Zbirke tiskov Slovencev zunaj RS, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, podpredsednica Muzejskega društva Škofja Loka
Mira Kalan	profesorica zgod. in umetnostne zgodovine, bibliotekarka, muzejska svetovalka Loškega muzeja Škofja Loka
Ivica Kavčič	univ. dipl. inž. kemije, dolgoletna strokovna delavka Rudnika živega srebra Idrija, predsednica Skupščine občine Idrija (1986–1990) in predsednica Muzejskega društva Idrija
Bojan Kofler	mag. farmacije v pokoju, inovator, ljubiteljski entomolog in biospeleolog, Škofja Loka
Tone Košir	mag. medicinskih znanosti, zdravnik v pokoju, Škofja Loka
Marko Kranjec	dr. ekonomskih znanosti, guverner Banke Slovenije in univerzitetni profesor
Matija Križnar	mag. geoloških znanosti, paleontolog v kustodiatu za geologijo Prirodoslovnega muzeja Slovenije, Ljubljana
Ana Marija Miklavčič	uni. dipl. bibliotekarka, Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka
Ajda Mladenovič	konservatorica-restavratorka in uni. dipl. umetnostna zgodovinarica, Ljubljana
Jana Mlakar	prof. umet. zgodovine in angleškega jezika, direktorica Loškega muzeja Škofja Loka
Miha Naglič	prof. filozofije in sociologije, publicist in kulturni delavec, urednik Žirovskega občasnika in predsednik Muzejskega društva Žiri

Primož Pegam	uni. dipl. ekonomist, glavni in odgovorni urednik zbornika Selške doline Železne niti, Železniki
Franc Podnar	upokojeni zgodovinar, Stara Loka
Natalija Polenec	uni. dipl. inž. arhitektka, direktorica Zavoda za turizem Kranj in promotorka kulturne dediščine Nacetove hiše v Puštalu pri Škofji Loki
Andreja Ravnihar Megušar	mag. mednarodnih odnosov in univ. dipl. geografinja, koordinatorka za mednarodno sodelovanje in kulturne prireditve Občine Škofja Loka
Goran Schmidt	dr. znanosti, teatrolog in literarni zgodovinar, dramaturg na Radiu Slovenija, Ljubljana
Marija Stanonik	dr. literarnih znanosti, slavistka in etnologinja, znanstvena svetnica na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana ter izr. prof. na FF v Ljubljani in PF v Mariboru
Barbara Sterle Vurnik	uni. dipl. umet. zgodovinarica, višja kustosinja Loškega muzeja Škofja Loka
Judita Šega	prof. zgodovine, arhivska svetovalka, vodja enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki
Mojca Šifrer Bulovec	uni. dipl. etnologinja, višja kustosinja Loškega muzeja Škofja Loka
Jurij Šilc	dr. elektrotehniških znanosti, višji znanstveni sodelavec, docent za napredno procesorsko arhitekturo, Institut Jožef Stefan, Mednarodna podiplomska šola Jožefa Stefana v Ljubljani; ljubiteljski zgodovinar in rodoslovec
France Štukl	dr. zgodovinskih znanosti, arhivski svetnik v pokoju, častni član Muzejskega društva Škofja Loka

Jože Štukl

mag. arheologije, višji kustos Loškega muzeja
Škofja Loka

Alenka Vojsk

prof. nemškega jezika na Gimnaziji Ledina,
Ljubljana

Marko Vraničar

uni. dipl. inž. strojništva v pokoju, podpredsednik
Združenja borcev za vrednote NOB Škofja Loka

Ciril Zupanc

polkovnik JLA v pokoju, Nova Gorica

Zvonka Zupanič Slavec

dr. medicinskih znanosti, zdravnica, zgodovinarica
medicine, vodja Inštituta za zgodovino medicine
pri MF v Ljubljani in prof. na MF v Ljubljani

Navodila avtorjem člankov

Sedanji in prihodnji sodelavci Loških razgledov naj pri sestavljanju člankov upoštevajo naslednja navodila:

Oblika prispevka:

Znanstveni ter strokovni članki za poglavje *Razgledi* ne smejo biti daljši od ene avtorske pole (30.000 znakov brez presledkov), prispevki za *Gradivo* ne daljši od pol avtorske pole (15.000 znakov brez presledkov), nekrologi, predstavitve razstav, knjig in podobni prispevki pa ne daljši od četrte avtorske pole (7.500 znakov brez presledkov) računalniško napisanega besedila.

- Prispevki naj bodo napisani z urejevalnikom besedil Word, v naboru znakov Times New Roman. Velikost pisave naj bo 12 pik, z enojnim razmakom. Naslov in mednaslovi naj bodo poudarjeni, vsebinska razčlenitev prispevka pregledna in logična.
- Znanstveni in strokovni članki za poglavje Razgledi naj vsebujejo še:
 - a) *izvleček* – kratek opis prispevka (v obsegu od 5 do 10 vrstic),
 - b) *povzetek* – predstavi naj glavne rezultate prispevka (v obsegu od 20 do 30 vrstic).
- Opombe morajo biti pisane enotno, pod črto na dnu vsake strani (footnote).
- To velja tudi za navajanje virov in literature.

Citiranje virov in literature:

Citiranje virov in literature mora biti v skladu z uveljavljenimi pravopisnimi normami. Celoten naslov citata naj bo le v seznamu virov in literature na koncu prispevka. V opombah navajajte vire in literaturo le v skrajšani obliki, predpisano citiranje je obvezno. Viri in literatura naj bodo citirani takole:

- **Arhivski viri** – navedemo: arhiv (uporabljamo uveljavljene kratice), signatura in ime fonda ali zbirke, številko arhivske škatle ali fascikla (tehnične enote), številko mape (arhivske enote) in/ali ime dokumenta. Primer: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki, ŠKL 1, Občina Zminec, tehnična enota 14, arhivska enota 144, regulacija Sore. V skrajšani obliki citiramo: ZAL-ŠKL, ŠKL 1, t. e. 14, a. e. 144.
- **Literatura – monografije** – navedemo: priimek in ime avtorja, *naslov (in podnaslov) dela (v ležečem tisku)*, kraj, založnik in leto izida, stran(i). Primer: Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1973, 560 str. V skrajšani obliki citiramo: Blaznik, *Škofja Loka*, str. 230–235.
- **Literatura – članek** – navedemo: priimek in ime avtorja, naslov članka, *naslov publikacije (v poševnem tisku)*, letnik, številka, kraj, založnik in leto izida, stran(i).

Primer 1: Ramovš, Anton: Amoniti na loškem ozemlju. V: *Loški razgledi* 45, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1998, str. 11–14. V skrajšani obliki citiramo: Ramovš, Amoniti, str. 11–14.

Primer 2: Stariha, Gorazd: Trije tolovaji. V: *Zgodovina za vse*, letnik IV, št. 1, Celje : Zgodovinsko društvo, 2000, str. 47–58. V skrajšani obliki citiramo: Stariha, Trije tolovaji, str. 53.

Slikovne priloge:

- Zaželeno je, da avtorji svoje prispevke opremijo s fotografijami, skicami, risbami ipd. Oddajo naj jih v kuverti ali na CD (skenirani posnetki morajo biti v formatu TIFF ali JPG, v ločljivosti vsaj 300 dpi na 15 cm širine).
- Slikovne priloge morajo biti označene s številko, v tipkopisu pa mora biti določeno, kam sodijo. Podnapisi morajo biti že v tipkopisu glavnega besedila. V oklepaju naj bodo navedeni vir, avtor oziroma lastnik fotografije.

Ostala navodila:

- Teksti morajo biti posredovani v tiskani obliki (ena kopija) in elektronski obliki (na CD). Ime datoteke naj bo ime avtorja. Pisci jih lahko pošljejo na naslov Muzejskega društva Škofja Loka (Grajska pot 13, Škofja Loka), po elektronski pošti na naslov judita.sega@guest.arnes.si ali osebno izročijo urednici.
- Rok za oddajo prispevkov je 1. december, razen za prispevke, ki so kronološko vezani na povzemanje dogodkov v tekočem letu, kjer je rok za oddajo 5. januar.
- Prispevke preberejo urednica in recenzenti, ki odločajo, če je prispevek primeren za objavo oziroma ga (po potrebi) s pripombami vrnejo avtorju v dopolnitev. Recenzije so anonimne.
- Za trditve in znanstveno vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.
- DVD, CD in rokopisov ne vračamo.

Podatki o avtorju:

- Vsak prispevek mora vsebovati ime in priimek avtorja, naziv, poklic in ustanovo, kjer je zaposlen.

Nakup knjig in Loških razgledov

Spoštovani ljubitelji domoznanskega branja!

Obveščamo vas, da so na zalogi nekatere starejše številke Loških razgledov in knjige, ki jih je izdalo Muzejsko društvo Škofja Loka.

France Stele: PISANA LOKA ŠKOFJA LOKA 35 EUR

DONESKI

Lojze Zupanc: KAMNITI MOST 25 EUR

PASIJONSKI DONESKI 2011/6 12 EUR

PASIJONSKI DONESKI 2010/5 8 EUR

OLIMPIJSKI VENEC / GRADIVO ZA BIBLIOGRAFIJO

DR. TINETA DEBELJAKA 15 EUR

IVAN OMAN, GLAS LJUDSTVA V PRELOMNEM ČASU 25 EUR

ŠKOFJELOŠKI PASIJON 2009 5 EUR

BIBLIOGRAFIJA LOŠKIH RAZGLEDOV 5 EUR

Valentin Bogataj in Metka Sulič: MARIJAN GABRIJELČIČ 1940–1998 8 EUR

Marija Stanonik: NEKOČ JE BILO JEZERO 8 EUR

UMORJENI ŠKOF 5 EUR

LOŠKI RAZGLEDI

od številke 51 do 56 8 EUR

Knjige in Loške razglede lahko kupite na blagajni Loškega muzeja Škofja Loka na Loškem gradu in v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu v Škofji Loki. Lahko jih naročite tudi v spletni trgovini na spletnih straneh Muzejskega društva Škofja Loka www.mdloka.si.

Želimo vam prijetno branje!

Uredništvo

Spoštovani Ločani, prijatelji in obiskovalci Škofje Loke!

Muzejsko društvo Škofja Loka je že več kot 70 let nosilec domoznanstva na širšem Loškem ozemlju.

Naša najbolj prepoznavna dejavnost je izdajanje domoznanskega zbornika Loški razgledi, ki redno izhaja že od leta 1954. Poleg tega imamo še dve zbirki, v katerih izdajamo domoznanske knjige, in sicer:

- zbirko Doneski, kjer smo do sedaj izdali 24 naslovov in
- zbirko Vodniki po loškem ozemlju, v kateri je do sedaj izšlo 9 naslovov.

Redno tudi pripravljamo tematske Blaznikove večere, na katerih obravnavamo različne vsebine, pomembne za ljudi na širšem loškem ozemlju.

Naše delo in zgodovino delovanja društva si lahko ogledate na naših spletnih straneh: www.mdloka.si.

Vabimo vas, da se nam pridružite. Pristopno izjavo lahko izpolnite na spletnih straneh www.mdloka.si ali jo dvignete v pisarni Loškega muzeja.

mag. Aleksander Igličar
predsednik Muzejskega društva Škofja Loka

